CORPVS

SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM

LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS

ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE

VINDOBONENSIS

VOL. XXVI

S. OPTATI MILEVITANI LIBRI VII

ACCEDVNT DECEM MONVMENTA VETERA AD DONATISTARVM HISTORIAM PERTINENTIA

EX RECOGNITIONE

CAROLI ZIWSA

PRAGAE F. TEMPSKY. VINDOBONAE F. TEMPSKY LIPSIAE G. FREYTAG.

BIBLIOPOLA ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE VINDOBONENSIS.

MDCCCLXXXXIII

S. OPTATI

MILEVITANI LIBRI VII

RECENSVIT

ET COMMENTARIO CRITICO INDICIBVSQVE INSTRVXIT

CAROLVS ZIWSA

ACCEDVNT DECEM MONVMENTA VETERA AD DONATISTARVM

HISTORIAM PERTINENTIA

PRAGAE F. TEMPSKY. VINDOBONAE F. TEMPSKY LIPSIAE G. FREYTAG.

BIBLIOPOLA ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE VINDOBONENSIS.

MDCCCLXXXXIII.

Typis expressit Rudolphus M. Rohrer, Brunae.

Praefatio.

Non raro querendum est praestantissimorum uirorum uitas densis latere circumfusas tenebris, ita ut uix nominum haberemus cognitionem, nisi librorum monimenta iniquitatem temporum hominumue effugissent. atque similem sortem memoria Optati episcopi Mileuitani est consecuta, de quo neque multa neque certis testimoniis comprobata traduntur, quamquam fidei catholicae propugnator tam grauissimus quam acerrimus iterum iterumque a summis ecclesiae catholicae doctoribus Augustino Hieronymo aliisque longe inferioribus laudatur et contentionis illius a Donatistis ortae spectatorem minime otiosum sese praebuit. complures fuisse Optatos in Africa uel sancti episcopi aequales uel ab eius aetate diuersos constat: quin etiam Optati cuiusdam Mileuitani memoriam, qui militiam capessiuerat, cippus ad haec tempora propagauit in Numidia inuestigatus *(cfr. CIL.* VIII, 1 *p.* 365, *nr.* 3266); praeterea inter Donatistas eiusdem nominis Optatum latrociniis infamem cognomine Gildonianum fuisse ex s. Augustino compertum habemus *(c. l. Petil.* II, 92 *et saepius).* quodsi plures Africa procreauit Optatos, haud scio an hanc ob rem de uita unius illius episcopi Mileuitani parcior manare uideatur famae fons, praesertim cum iam libris suis prae ceteris eodem nomine appellatis memoriae obliuionem effugere potuerit. quicquid scimus, Hieronymo debemus (*de uir. ill.* 110): *Optatus Afer episcopus Mileuitanus ex parte catholica scripsit Ualentiniano et Ualente principibus aduersus Donatianae partis calumniam libros sex, in quibus asserit crimen Donatianorum in nos falso retorqueri.* quocum concinit Honorius Augustodunensis (I, 111): *Optatus Afer Mileuitanus episcopus sub Ualente scripsit libros*

Optati uita.

sex aduers s Donatianae partis calumniam. Mileue (*cfr. CIL.* VIII, 1, *p.* 365) seu Mileu *(cfr. ibid. p.* 607 *nr.* 6710) oppidum erat in prouincia Numidia, de quo nomine adiectiui formae *Mileuitanus* et *Milleuitanus* inscriptionibus comprobantur (*cfr. CIL.* VIII, 1, *p.* 639 & 606 *nr.* 2615, 6700, 7097; *nom. episc. ed. Petschenig p.* 123, 114; *Arch. f. lat. Lexikogr.* I, 189). paganum illum fuisse ex s. Augustino colligitur (*d. doctr. christ.* II, 40, 61), quo loco cum Cypriano Lactantio Uictorino Hilario *auro et argento et ueste suffarcinatus exisse de Aegypto* praedicatur. ipse sese episcopum appellat (*p.* 170, 15), frater et coepiscopus ab Augustino uocatur (*ep.* 105, 6), cuius dignitatis officia tanto studio tantaque fide praestitit, ut idem Augustinus iterum iterumque Optati laudator exstiterit *(c. ep. Parmen.* I, 3, 5: *uenerabilis memoriae Mileuitanus episcopus catholicae communionis Optatus; de unit. eccl.* 19, 50: *(ecclesiam) commendauit Mileuitanus Optatus)*, Fulgentius Ruspensis episcopus cum Augustino et Ambrosio eum comparauerit (*ad Monim.* II, 13), denique ecclesia catholica eiusdem in sanctorum numerum redacti memoriam pridie Non. Iun. constituerit *(cfr. martyrol. Rom. p.* 129: *sancti Optati episcopi doctrina et sanctitate conspicui.*)

Quo ille tempore uixerit floruerintque, ex Hieronymi et Honorii Augustodunensis testimoniis supra laudatis patet; praeterea ipse Optatus ansas quasdam dedit, quibus quando scripserit libros suos, colligi possit. persecutionem sub Diocletiano saeuientem uerbis „ferme ante annos LX et quod excurrit... persecutionis est diuagata tempestas“ (*p.* 15, 13 *sq.*) indicat, quae uexatio in occidente a. 303 orta duobus annis post exstincta est. igitur Optati tractatus ante a. 356 conscriptus esse non potest. accedit, quod praeter Macrobium Donatistarum episcopum aequalem suum (*p.* 37, 18; 38, 7) Photini „praesentis temporis“ haeretici mentionem facit (*p.* 109, 6), quem a. 376 diem obiisse supremum ex Hieronymi chron. constat. quae si cum Hieronymi uerbis comparaueris „scripsit Ualentiniano et Ualente principibus“, a ueritate non errabis dicens Optatum libros suos scripsisse et edidisse circa annum

375. nimirum repugnare uidetur Siricii commemoratio in episcoporum Romanorum catalogo (*p.* 37, 11), quem a. 385 cathedram Petri obtinuisse scimus. sed hac de re uberius paulo infra dicendi copia erit. denique inter episcopos partis Donatianae postremum adfert Optatus Claudianum Luciani decessorem (*p.* 39, 8), quem Romae a suis episcopum destinatum uixisse ex epistula patet ad Gratianum et Ualentinianum imperatores directa, quod cum a. 380 competere uidetur. (*de chronologia cfr. Tillemont* mémoires VI, 61 & 307). quae cum ita sint, haud scio an Optatus, qui Siricii et Theodosii tempora procul dubio uidit, intra annos 375—385 libros suos publici iuris fecerit. sed dies uel annus, quo natus, quo mortuus est, ne strictim quidem proferri potest.

Optati libri

Scripsit s. Optatus contra Parmenianum libros suos, quos et auctore mortuo obliuione minime obrutos esse testis uel grauissimus exsistit s. Augustinus, per quem compertum habemus Optati libros uelut memoriae fontem adire solitos esse ipsos Donatistas in collatione Carthagine a. 411 habita petentes *Optatum legi, quod et ante petiuerant . . . Optatum uero legi multo instantius flagitabant . . . . recitatus est Optatus e. q. s. breuic. coll.* 30, 38 *(cfr. Aug. ep.* 161, 9: *protulerunt primo codicem Optati, unde quasi probarent Caecilianum ab imperatore damnatum. qui codex cum contra illos legeretur . . . ab omnibus risi sunt; ad Donat. post coll.* 31, 54; *capitula gestorum coll. Carthagin.* 375, 477—484, 488, 489, 531—534, 537, 538 — *Mg.* XI, 1251 *sq.*). eundem illum Parmenianum episcopum Donatistam Carthaginensem, cuius epistulam ad Tichonium Augustinus refellit, ecclesiam catholicam tractatibus suis indigne pulsasse Optatus queritur (*p.* 6, 18) eoque permotus consilio calamum sumpsit, ut crimina in catholicos conlata repelleret, Donatistarum errores detegeret, ipsos ad communionem unitatemque reuocaret. Donato, qui dicitur Magnus, mortuo Parmenianus a Donatistis episcopus Carthaginensis factus est *(de eius ordinatione cfr. p.* 44, 1 *sq.*); fuisse autem illum peregrinum ex Optati uerbis claret (*p.* 44, 11; 73, 12) atque tractatus suos in manibus et in ore mul-

torum esse uoluisse (*p.* 6, 13). qui libri quamquam interciderunt, tamen argumenta eorum nouimus per Optatum quinque Parmeniani locos adferentem (*p.* 8, 22 *sq.*), quibus mutato quidem ordine sese responsurum esse sanctus ille profitetur idque sex locis seu libris (*p.* 9, 15). attamen *septem* habemus Optati libros ipsumque librum septimum omnes fere codices magis minusue integrum praebent, quin etiam ex codicum deperditorum indiciis, quae antiquis bibliothecarum catalogis debentur — dico complures Bobienses — septem fuisse Optati libros euinci potest. in Cusano autem codice, ex quo uno editio princeps exscripta est, septimus ille liber prorsus desideratur. sex tantum libris quin Optatus primo tractatus sui modum terminauerit, uix est dubitandum cum ex ipsius quae dicitur librorum partitione (*p.* 9, 7—16) tum ex Hieronymi testimonio s. l., in quo omnes codices uetustate eximii VI, unus tantum Casinensis s. IX adscriptus VII libros Optati indicant, quod Ioh. Huemer Hieronymi librum denuo recogniturus beniuolentissime mecum communicauit. itaque non mirum uideri potest, quod grauissimi censores hunc librum ab Optato abiudicare non dubitabant, praesertim cum liber sextus praestantissima illa imagine de aucupio deprompta cum dignitate quadam atque amplitudine terminetur, septimus uero qua est proprietate nihil fere noui, nonnulla uel diuersa a praecedentibus adferat neque ad finem perductus sit aliqua ex parte probabilem. nihilominus non est, quod septimum illum librum falsario cuidam, id quod nonnullis placuit, tribuamus, immo uero et dicendi genus et sententiarum ratio ad eundem nos reuocare uidentur scriptorem. primo non nimis grauitatis habere puto partitionem illam in libro primo seruatam. ut omittam Optatum primo, secundo, tertio loco, non libro Parmeniani tractatus impugnaturum esse profiteri (*cfr.* 9, 7 *sq.*; procedente sane quidem opere ad priora respiciens semper „in primo ... libro (libello) probauimus“ uel tale aliquid dicit — *cfr.* 45, 21; 48, 5; 67, 2; 169, 2. 3, inprimis 118, 2—5, neque raro ad sequentia reuocat libros indicans IV, V, VI. *cfr.* 8, 19; 66, 16; 92, 2): num necesse est ponere Optatum iam ab initio

libros singulos argumentis terminasse tractandis? potius argumentorum ordinem, non librorum numerum indicari satis habuisse potuit. sed ad grauiora transeamus. multa catholicorum dogmata eaque grauissima in controuersiam a Donatistis uocata sunt, quorum alii ferro, scriptura alii, in his Parmenianus ille, aduersariis instare parabant. illorum impetus miles armatus, ab Optato iterum iterumque laudatus, repellere conatur; horum libellos libellis refutare adsertoribus fidei catholicae curae est. tali ex mente consilioque Optati prodierunt libri (*cfr.* 6, 5 *sq.*). sed ut esse solet eiusmodi litium natura, quae repulsae uidebantur calumniae non obmutescunt, *prouocationes adhuc pullulant*, ut Optati ipsius utar uerbis, quibus librum illum septimum ordientem facit. quae cum aliqua ex parte probabilia uideantur, Optatus sex primum edidit libros eosque pulchra illa aucupii imagine perfectos absolutosque, septimum addidit recentibus responsurus Donatistarum iniuriis (*cfr.* 158, 6 *sq.*). qui rerum ordo adeo non durus uideretur, ut dubitari non posset, si septimus ille liber ad finem quendam perductus esset cogitationibus bene dispositis. quodsi contingit probare in dubitationibus scrupulisque Optati mentem stilumque nihilominus redolere ea, quae libro septimo continentur, facile est intellectu libro postremo extremam manum non accessisse.

Grauissimam sane dubitationem de libri VII integritate adtulit, quod in eo Optatus minus seuere ac uehementer cum de Donatistarum erroribus tum de Donatistis in catholicam recipiendis iudicat. Donatistarum principes traditores, eorum adsectatores traditorum filios, utrosque scismaticos carpit ab haereticis distinguendos; qui utrum pio ecclesiae catholicae sinu recipi possint necne, ecce summus litis cardo. Donatistis unitatem communionemque uitantibus iure denegari unitatem etiam atque etiam Optatus adfirmat, quod ex scelerum mole ac grauitate sub intellegentiam cadere uideatur. at libro septimo non solum traditorum filios communione prohibendos non esse perseuerat sed etiam principes illorum repellendos non fuisse declarat, si adfectassent suis temporibus unitatem. sed haec animi clementia ac

facilitas nec importuna nec intempestiua apparet: ex iisdem radicibus nata sunt in prioribus libris haec: *facessat ex utraque parte praesumptio: nullus nostrum humano iudicio alterum damnet . . taccamus omnes homines, solus deus indicet peccatorem* (*p.* 102, 7 *sq.*), ex eodem fonte manat fraternitas illa sescenties praedicata, quae a Donatistis etsi negata tamen ex *una spiritali natiuitate* (*p.* 5, 9) inter illos et catholicos intercedat necesse est (*cfr.* *p.* 4, 18 *sq.* 102, 14; 103, 22 *sq.*). praeterea non prorsus desunt in prioribus libris uoluntatis indicia ad reconciliationem propensae (*cfr.* 14, 22 *sq.* 40, 16; 41, 1—4) et locus uel grauissimus libri III caput ultimum adferri potest, siquidem recte, ut uidetur, ex libro VII huc transponitur (*cfr.* 100, 18 *sq.*). quae animi inclinatio quacumque de causa orta in libro septimo expressa et explanata est, cum traditorum filiis communionis spes eo certius proponitur, quo minus aequum fuisset repellere illorum patres, si unitatem appetiissent — *cfr.* 159, 17; 161, 27 *sq.*; 163, 27 *sq.*; 166, 3; 167, 32 *sq.*; 168, 8; 169, 15; 173, 20. inde colligere posse uideor retractationis cuiusdam certa in libro extremo exstare uestigia, qua coniectura utrumque hoc enucleari potest: primum non tam nouas passim septimo libro contineri sententias quam ex prioribus repetitas, amplificatas, correctas; deinde quod pertinet ad eiusdem libri codicum manuscriptorum fidem naturamque. qua de re etsi paulo infra accuratius disputandi copia erit, hoc loco monere satis duco libri VII caput 6 procul dubio tertio libro c. 12 tribuendum a duobus codicibus RB utroque in loco exhiberi — sane quidem non sine discrepantiis — in uno Sangermanensi desiderari in libr. III, in Colbertino, qui a libro tantum VI incipit, libro septimo insertum, in Cusano libri tertii partem esse, denique omnium codicum subscriptiones, licet fragmenta solum ut Colbertinus offerant, septem Optati libros indicare. qui igitur factum est, ut in omnibus manuscriptis praeter Cusanum, qui cum sexto libro finitur, unus idemque locus septimo praebeatur libro, in duobus et septimo et tertio, cui ipsi reuera debetur tribuiturque? retractationis si arriserit coniectura, non opus est

diffusa interpretatione: sex libris confectis editisque additamenta congessit Optatus, alia iam disposita inque ordinem quendam redacta, uelut locum illum spatiosiorem p. 91, 9—25, qui desideratur in RBv sine ullo sensus detrimento, alia redigenda *censorio stilo denotans*, ut Augustinus de sese iudicauit, neque uero opus suum perpoliuit aut absoluit. appendicis instar est, qui septimus hodie habetur liber cum additis Donatistarum monumentis quibusdam, quae *in nouissima parte istorum libellorum ad inplendam fidem* ab Optato adiuncta (*p.* 16, 15; 22, 4; 28, 14 *sq.* 29, 16; 30, 13) unum Colbertinum seruasse gaudemus. quid denique de VII libro iudicandum sit, ex eo patet, quod iam in capitulo illo ex lib. VII in tertium translato de Donatistis recipiendis multo clementius senserit Optatus. quodsi primo illud capitulum libri tantummodo ultimi pars erat — id quod cod. G offert, libri septimi apparet ratio; sed quoniam in aliis codicibus caput illud et suo loco et in libro septimo legitur, haud scio an in codicum illorum archetypo locus, de quo agitur, redactoris cuiusdam opera sit insertus. ipsene Optatus transposuerit uel transponenda indicauerit, sane quidem dubitari potest.

Neque aliud quicquam efficitur ex libri V quaestione, quod ad eius extrema spectat. liber enim V quem nunc habet finem (c. 11), transpositione demum per Dupinium commendata inuenit. hic uero locus *(et ut uel sero — oportuit mori* 141, 11—20) in RBv prorsus omissus auctoritate unius codicis G nititur, in quo additus est capitulo octauo. quid igitur de cpp. 9 et 10 iudicandum est aliud nisi scripta esse ipso ab Optato amplificationis studio, ita ut liber quintus primum capite 8 additoque, quod hodie legitur c. 11 terminatus, mox adiectis cpp. 9 et 10 auctus fuerit? quodsi eius libri scriptor, ex quo RBv codices deriuantur, c. 11 additum inuenit capiti 8, quo loco tolerari nequit, et insuper capita 9 et 10 eidem libro adsuta, c. 11 ante c. 9 deleuisse uidetur utpote superfluum adiectis duobus deinceps capitulis, codicis uero G librarius et additamenta seruauit et pristinam libri V clausulam loco quidem peruerso. omnis sane de additamentis quaestio fulcitur et susti-

netur ea ratione, qua singuli libri terminantur. iam supra monuimus in librum III locum ex septimo libro transpositum esse. neque uero haec transpositio Dupinio suffecit: ex libri IV uerbis extremis mutuatus est libri III extrema (cfr. 101, 9; 117, 1), quae an eodem amplificationis et retractationis studio orta esse equidem haud scio. quodsi et lib. VII additamenta continet et in prioribus libris additamentorum specimina deteguntur uel suo loco uel alieno, duplicem traditionis fontem esse statuendum iam patet.

Dupinius de Optati libris optime meritus Hieronymi testimonio et quibusdam inter sex priores et septimum discrepantiis nisus librum illum primo reiecit (*nouv. biblioth. des auteurs eccles. p.* 118), codicibus inspectis additamentum quoddam triplex ad tres Optati libros declarauit, ita ut l. VII cpp. 1, 2, 3 ad librum primum, cpp. 4, 5 ad finem secundi uel quarti, reliqua quae de Macario agantur, ad tertium librum reuocanda uideantur. siue retractationis siue additamenti studio ortum esse illum librum persuasum habemus, in Siricii papae commemoratione, quam supra attigi, haud scio an nodum quaeras nullum. immo Siricii nomen catalogo pontificum Romanorum postea insertum documento nobis est Optatum libros suos iam editos uulgatosque recognouisse et auxisse. eodem pertinet, quod in episcoporum Donatistarum numero Macrobius inducitur uiuus (*p.* 37, 18) et sub finem eiusdem capitis duo illius successores Lucianus et Claudianus adferuntur (*p.* 39, 8) — sed cfr. paulo infra marginalia in cod. G.

Titulus librorum

Optati libri plerumque laudari solent additis uerbis „contra Parmenianum Donatistam“ uel similibus, quae ne unius quidem codicis fide probantur. nam singulorum librorum inscriptiones subscriptionesque nihil offerunt aliud quam *Optati Mil. libri* I (II . . .) uel *Incipit (Explicit) Liber* I (II . . .) *s. Optati.* in codice tantummodo Remensi ad finem libri ultimi addidit librarius *aduersus Parmenianum scismaticorum auctorem.* quare satis mihi uisum est inscribi librum neglecto quod ex bibliothecarum catalogis inrepsisse uidetur additamento.

Argumenta singulis Optati libris in codicibus praefixa in adnotationem criticam reseruaui haud dubie ab Optato abiudicanda. attamen perantiqua esse illa iam ex eo intellegitur, quod codices uetustate principes PA alter argumenta omnia, alter qui a septimo tandem libro incipit, eiusdem libri praefationem exhibent. praeterea reliqui codices argumenta suo loco praebent; sed intercidit primi libri praefatio in G et haud scio an in Tiliano codice omissae fuerint, quo usus Balduinus argumenta neglexit omnia. Petropolitanus cod. septem illas praefationes suo ordine dispositas offert iteratque primi et secundi libri argumenta suo quodque loco. quin etiam adeo conexa fuisse uidentur cum librorum initiis, ut argumenti V extrema in eiusdem libri exordium transmissa exhibeant codices nonnulli. unus codex Cusanus, editionis principis fons et auctoritas, prae ceteris multo copiosius perhibet argumentum libri VI. qui uero in editionibus singulis librorum capitibus praefixi sunt indices, hos omisi nullius codicis auctoritate nitentes. Argumenta librorum

Iam supra indicaui Optatum compluribus in locis ad Actorum siue Gestorum uolumina reuocare legentes, quae libris suis appendicis instar addita esse profitetur. atque his testimoniis ita utitur, ut uel sententiarum summam uel uerba uerbis expressa adferat (*cfr.* 16, 14; 25, 20; 27, 19). horum testimoniorum exempla quaedam in uno codice Colbertino seruantur, quae omnia ad Donatistarum historiam pertinent illustrandam. sunt decem numero monumenta, quae licet non omni ex parte cum Optati opere contexenda tamen non inepte addi uidentur, quippe quae oculis quasi subiciant Donatistarum res contentiones refutationes. iam Dupinius haec monumenta in editionem suam recepit et qui postea eius recensione sunt libenter usi, ne monumenta quidem neglegenda esse duxerunt. singulae autem eorum partes inprimis ingenia allexerunt, qui Donatiani scismatis occulta dubia pugnantia explanare sibi proposuerunt. quo in numero habentur Ferd. Ribbeck (Donatus und Augustinus, Elberfeld 1858), Martin Deutsch (Drei Aktenstücke z. Geschichte des Donatismus, Berlin 1875), Dan. Voelter (Der Ursprung des Donatismus, Freiburg i. B. Appendix

1883), O. Seeck (Ztsch. f. Rechtsgesch. 1889, X. und Ztsch. f. Kirchengesch. 1889, X. p. 565). sed quae a duobus illis posterioribus quaestionum summa erat declarata, nuperrime sagacissimum exciuit insectatorem abbatem L. Duchesne, (le Dossier du Donatisme, Rome 1890), qui et Optati fidem a Seeckio perculsam et documentorum quorundam integritatem in dubitationem uocatam defendere ac uindicare conatus est. ex his iam patet, quam arta inter Optatum rerum Donatianarum scriptorem et pleraque illorum monumentorum intercedat necessitas. sed altera insuper causa commotus decem illa monumenta in appendiculam reieci. scatent enim mendis omnis fere generis, inprimis „Gesta apud Zenophilum“ et „Acta purgationis Felicis“, quae iam Baluzius miscellaneorum libris inseruit II, p. 81 & 91 — et id quod longe grauissimum est, interpolationum et transpositionum uestigia adeo certa possunt indagari, ut consulto falsa atque corrupta uideantur inprobanda esse. quae lis quoniam adhuc sub iudice est, non alienum putaui textus constituendi causa unum illum adiri fontem Colbertinum, ex quo cum Optati fragmentum tum monumenta illa peti licet. scopuloso sane difficilique loco uersatus iterum iterumque cognoui adeo non contigisse mihi, ut omnes tollerem naeuos, omnes expedirem difficultates, ut aliorum ingenio et acumini reseruarem, quae mendosa et peruersa ipse sanare parum ualui. proinde peritiores ad opus aggrediantur sudore non indignum!

Codices Non ita multos codices ad Optati recensionem suppeditari ubi intellexi, nihil antiquius habui, quam ut noua rei criticae adiumenta inuestigarem uel saltem latibulo excitarem libros, qui olim adhibiti nescio quo abiisse uidentur — uelut Tilianus ille, quo Balduinus in adornanda editione usus erat. quo in opere desudans atque elaborans codices latinos Petropoli adseruatos offendi, quos K. Gillert perscripsit (*Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* V, *p.* 243 *sq.*), quo in numero Optati quoque liber est ita

P insignitus: *Lat.* 25. *Q. v. omd.* I, 2. est membr. miscell. litteris uncialibus nitidissime scriptus saec. V uel VI

fol. non 276, ut ex subscriptione in fol. 276^{b} colligi potest, sed fol. 277, cum fol. 52 bis numeratum sit (52, 52^{a}). eadem illa subscriptio continet notitiam: *Ex Museo Petri Dubrovsky Parisiis* 1792. Petropolitanus praeter 40 Origenis homilias Optati librum primum et secundum (fol. 244^{a}—276^{a}) et omnium librorum argumenta seorsum a libris perscripta (fol. 243^{a} — 244^{a}) exhibet; singula folia (27 : 22) discripta sunt 28 lineis.

Petri Dubrovsky nomen annusque appositus 1792 in ea reuocant tempora, quibus multae Galliarum bibliothecae spoliatae expilataeque sunt; quae si accuratius cognoscere uelis, inspicias L. Delisle, *le cabinet des manuscrits* II. 52 *sq.* Petropolitanum in bibliotheca Sangermanensi olim fuisse adseruatum non est negandum atque eum esse librum, de quo legitur in *nouveau traité de diplomatique* III, *p.* 45: *ce manuscrit* (nr. 718) *du V ou VI siècle . . renferme les homilies d'Origine et les deux premiers livres d'Optat de Mileue (cfr. praeterea ibid.* VI. *p.* 639; III, 149; Delisle, *le cabinet* II, *p.* 55, *nr.* 718). ex eodem fonte scimus sub ann. 1710 M. de Harlay, archiepiscopum Parisinum, dono dedisse codicem illum bibliothecae Sangermanensi. atque hic Sangermanensis in eo librorum numero fuisse uidetur, qui a. 1638 ex monasterio illo Corbeiensi sunt ablati. exstant enim eiusdem bibliothecae Corbeiensis catalogi nonnulli antiqui s. XI, XII, XIII, quos in unum congessit Gust. Becker (*catalogi bibliothecarum antiqui, Bonnae* 1885; *cfr.* Delisle, *le cabinet* II, 428) atque catalogus s. XI. adfert: *nr.* 55 *Optati Milibitani episcopi libri septem ad Parmenianum scismaticum.*

Sane quidem mirum est, quod in duobus aliis s. XII et XIII catalogis Optati liber manuscriptus habetur nullus. quoniam in bibliotheca Sangermanensi Optati libros primum et secundum adnexos fuisse Origenis homiliis constat ex notitia s. l. et catalogus Corbeiensis s. XI septem libros exhibet de Origenis operibus tacens, uel duos fuisse Corbeienses Optati uel unum illum iam laceratum peruenisse in bibliothecam Sangermanensem colligi licet. etenim codicis librarium omnes Optati libros in archetypo suo habuisse iam inde diuinari

potest, quod sub ultimam Origenis homiliam argumenta omnium Optati librorum praemisit libro primo. praeterea notandum est omisisse Montfaucon (*bibl. bibliothecar.* II, 1134) Sangermanensem illum, qui eius aetate haud dubie in coenobio s. Germani adseruatus est *(cfr. nouveau traité l. l.)*

Codicis quaterniones numeris sunt signati, in altera quisque pagina; qui Optatum exhibent, ita: fol. 238 q̃ XXX, f. 246 XXXI, f. 254 XXXII, f. 262 XXXIII, f. 270 XXXIIII. membrana plerumque crassa et integra attenuatur inde a fol. 271, rugosa tactu est fol. 273—275.

Codex qui inscriptione ad libr. I prorsus caret, ab uno librario nitidissime scriptus — *De scriptore Tubalis Caini* (?) *Iunioris* in ultima pagina addidit manus recentissima — perpauca correctoris manui recentioris reliquit emendanda. sed neque librarius neque corrector lacunam paulo ampliorem intellexerunt, quae a fol. 271ª incipit et unius folii spatium complectitur (*p.* 55, 3). unumne folium interciderit, pro certo affirmari non potest, quia quaternionum signatura in fol. 270 occurrit ultima; uerisimile contra est folium illud iam defuisse, cum codex bibliothecae Petropolitanae traderetur, quod tunc temporis singulae libri paginae continuis numeris signabantur sine ulla damni notitia.

Rarissime compendiis et ligaturis usus est librarius, nisi quorum usus est tritissimus uelut: *christus, deus, dominus, spiritus sanctus* alia. de rebus orthographicis haec memoratu digna uidentur: 1) consonantes mutantur *cristianus, anticristus, crisma, scisma, scismaticus* (sed sub finem codicis *schisma-ticus)*, *anthiocia, archa, carthas, chartaginis chatedra, chirta, chorinthiis, macharius, sepulchra; blasfemare, faretra, frygia, pamfilia, profeta; scribtura, scribtum, (de)labsis*, sed *optulit.* 2) uocales: *adpraehensos, aedacitas, conpraehendit, conpraessit, graessus; decim, inbicillis, plibem, proficisse, colligerit*, sed *trebus; numedia; cylicia, sygillum, prosylitum; eseias, poblicanus.* denique notanda sunt *eclesia, paradissus, praesumtio, dereliquid, inquid, zabolus* (*cfr.* Rönsch, *Itala p.* 457: zabulus = diabolus *sq.*). praepositionum quae uocatur adsimilatio

fere ubique neglegitur *(cfr. adnullare, adpeto, adcommodo, adfirmo, adtendo, conparo, conpello, conloco, conpleo, inpedio, inmemor, inlaesus, inpleo, subpono).*

Codicem pretiosissimum intercedente academia Uindobonensi meum in usum A. Kreisberg Petropolitanus summa diligentia contulit, cuius comitate multis de rebus etiam atque etiam edoctum obligatum deuinctum me esse non negauerim.

Codex Aurelianensis numero 169 signatus, membr. miscell. A litteris uncialibus exaratus, saec. VII *(cfr. catal. génér.* XII, 91, *manuscrits de la bibliothèque d'Orleans, par Septier, p.* 108). hic liber et uetustate et bonitate praestantissimus fragmenta solum libri VII exhibet, a praefatione illius libri incipit et sub finem capitis secundi explicit. quod etsi ualde est dolendum, tamen laetis animis lacinia illa fruamur, quippe quae ignotum adhuc rei criticae adiumentum adferat idque non infirmum. quae praeter Optati in hoc codice contineantur fragmenta, non est quod pluribus explicem: S. Brandt (Sitzungsber. d. philosoph. hist. Classe d. Wiener Akademie, 110 p. 167), G. Hartel (ibid. 110, 1), Ed. Hauler (ibid. 111, Wiener Studien 1886, p. 315, 1887, p. 25, Revue de philologie X, 113—131) copiose ornateque de Aurelianensi disseruerunt. ab uno edolatus librario, qui ipse multis locis errata emendauit, alteram correctoris manum expertus est Aurelianensis aeque antiquam facilemque distinctu atramenti colore. codex *Ex Libris mon. S. Benedicti Floriacensis* depromptus 19 in fasciculis 55 folia continet — 60 numerat Septier *l. l.* — 29 lineis discripta. Optati fragmentum a folio 4^a incipit, desinit in folio 6^b. membranam multis locis plane detritam exesam perforatam esse lacunarum copia non mediocris sat luculenter demonstrat. in primo fasciculi, quod Optati continet fragmentum, folio leguntur haec: *Uncial. litteris exaratum annos* 900 *superat* et u. s. *Tres foliis constat.* illud *tres* ex *quatuor* correctum uidetur, quae suspicio praeterea eo augetur, quod fragmenti nouissima primo in folio indicata *dum pauca commemoro, ipsius sci Petri beatitudo tribuat* (*p.* 172, 2) desiderantur in codice. S. Brandt comparatis singulorum foliorum spatiis

probauit, quae hodie in fragmento Aurelianensi leguntur extrema et quae sequuntur usque ad locum supra laudatum (*dum pauca* sq.) unius folii eiusque quarti spatium expletura esse.

De rebus orthographicis pauca adnotari sufficiat: *aeclesia*, (plerumque **eclesia*), *queri* = quaeri, *uolumtate, profetam, scribtum, aput, pululare, iandudum, seperatio* iuxta *separatio, separare.* manus inprimis altera *u* litteram suprascripto *b* emendauit: *deuitoribus, duuio, nouis, siui.*

Codicis exemplar accuratissimum intercedente academia Uindobonensi Ed. Hauleri curae ac diligentiae grato animo debeo.

C Codex Parisinus nr. 1711 membranaceus (27 : 19) miscellaneus s. XI exaratus, olim Colbertinus nr. 1951 siue Regius 3979 (*cfr. Montfaucon b. b.* II 953) 37 foliis constat 3 28 linearum. depromptus est ex monasterio s. Pauli Cormaricensi (Cormery sur Indre), quod testatur duplex nota in fol. 37[b] adpicta: *Hice lib sci pauli apostoli cormaric**** et paulo infra *Hic est liber sci pauli co**** *ricensis sci optati.* Parisiis nunc adseruatus unus est ex manuscriptis, qui ex monasterio illo prodierunt (*cfr.* Delisle, *le cabinet* II, *p.* 358 *s. u.* Cormery). hic liber non totum exhibet Optatum: plus dimidiam partem libri VI — in catalogo Parisino minus accurate: *pars fere dimidia* — et librum VII (fol. 1—16[a]), cui nonnulla ex libro III inculcata sunt (fol. 13[b]—14[b]); reliqua desiderantur. excipiunt uero inde a fol. 17[a] monumenta ad Donatistarum historiam pertinentia, quae in appendicem huius editionis recepi. subscriptio litteris maximam partem uncialibus confecta haec legitur: *Expliciunt sct Optati epi libri numero VII uel gesta purgationis Caeciliani epi et Felicis ordinatoris eiusdem nec non epistola Constantini. Amen.*

Quamquam in exarando codice librarius accuratam diligentemque manum praebuit, iterum iterumque alios recognouisse emendasse addidisse oculorum iudicio patet, uelut numeri foliis perpetuo adpicti, uoces concisae in margine adscriptae aliaque correctoris industriam produnt. atque ratio uerba distinguendi

et sententias cum ad primam tum ad alteram manum redeunt. iteratus est usus manu inprimis altera unum uerbum uel plura sub ultimum folii uersum ponendi, ita ut repetantur subscripta in folio sequenti, ex qua consuetudine rasura quaedam explicari potest fol. 15^{b}: non debere damnari *(ras. 3 litt.);* sequitur autem fol. 16^{a}: *aut* accusatorem. ex argumentis, quae hic illic in margine adscripta Optati uerba plerumque reddunt, hunc in modum collocata sunt duo:

fol. 2^{b}	*inuocatione nominis xpi polluta sct ficari*	uel fol. 9^{b}	*Bono unitatis beat' petr. uenia ê secut'*

quae argumenta nec ubique nec cum consilio probabili apposita recentioris librarii curam scripturae indiciis produnt. paucis tantummodo foliis in calce adscripta sunt litt. uncial. uel: *Optati* VI uel *Lib sct Optati* uel ita, ut in sinistro folio *Lib sct*, in dextero *Optati* VI oculis praebeantur. hoc loco non praetermittenda putauerim, quae ad folia septimum librum continentia pertinent. liber sextus explicit fol. 7^{a} et eadem in pagina incipit lib. septimus. quae uero sequuntur tres paginae (fol. 7 '8^{ab}) nulla in fronte gestant indicia, in fol. demum 9^{a} offertur: *Optati* VI — non VII — qua ex nota in fol. 9^{b} 10^{a} numerus VII radendo in VI mutatus est; eandem manum experta sunt folia sequentia usque ad fol. 14^{a}, quod inscriptione prorsus uacat cum reliquis. extremo tandem libro in folio 16^{b} *lib.* VII ex VI correctum est.

De rebus orthographicis haec, quae non semel correctoris manum indicant: h positum aut omissum: *^{h}ostensos*, *hiidem*, *cohercitio*, *cirtha*, *diochesis*, plerumque *macarius* itemque *corintis*, *galatis*, *tesalonicensibus*, *core*, semel tantum *nihilhominus*, *caritas* et *charitas*; *ebitudo*, *austus*, *umanus*; *scisma*(*-aticus*) iuxta *schisma*, *f*=*ph*: *caifae*, *finces*. *ae* et *e* litterulae confunduntur: *saeuere* et *seuerior*, *praescientia* et *prescientia*, *repraesentet*, *prcferri* et *repres* . . . *praef.*, *presbyter*. constant scripturae *heresis*, *in (ad) herere*, *letandum*, *praemereris*, *inpraessa*, *praetiosus;* de *ae* uel

e final. cfr.: malo *inpie* mentis, reipublice, sanctissim*e* *(sic)* legis catholic*ae*, litteris qu*ae* recitat*e* sunt e. q. s. c. — de praepositionum adsimilatione iam manus prima magna ex parte certas obseruauit regulas. genuinam praepositionis *ad* formam seruant *adfirmare*, *adstare*, *adsistere*, *adserere*, *adsolui*, *adtendere*, *adtulerat* aliaque; raro uariatur scriptura: *adsensus*, *assensus* *ap(p)ellare;* adsimilatio offertur uerbis *allegatio*, *apparare*, *arrogantia*. semper adsimilatur *cum* ante *r* uelut *corrumpere*, *corripere*, ceteroquin praeualet forma *con* uelut *con*petere, *con*minari. uariatur usus *con(m)*munis, *con(m)munio*, *con(m)mendo*, *con(m)parare* alia; constat scripturae usus *commemorare*, *(ad)commodare*, *commonere*, *commouere*. suam formam plerumque praep. *in* retinuit uelut *inlaesa*, *inlotus*, *inlecebrae*, *inmutare*, *inpellere*, *inperare*; adsimilatur in uerbis *impius* (*-pietas*) *implere*, *impetus*, uariatur *in(m)mundus*, *in(m)ponere*, *in(m)pedire*; iterum iterumque legitur *inrelegiosus*. praeterea notanda sunt: *oppressus*, *obprobrium*, *optulit* (semel *ob*tulit), *subplere; exsistere* et *existere*, *exsurgere* iuxta *expectare*, *extinqui*. nonnumquam syllabae perperam diuisae leguntur uelut *pers-pecta*, *ins-trumenta*, *constiterit*, *fas-tidis* alia rarissime correcta; farraginis instar addi licet errata uelut *dycam* (= ducam), *simbolum*, *bybliotheca*, *contempnendus*, *cludere*, *incolomis*, *cosul*, *inquid*, *relicus*, *rauidus* (= rabidus), *scena*, *uixillarius*, *exuserit*, *ocultare*, *prouintia*, *pernitiosus*, *iuditia* et scripturae ambiguae ut *epistula* (*epistola*), *paenitentia* (*poen . .*), *promptus*, sed *depromtus*, *religio* (*-osus*) iuxta *relegio*, *chrisma* (*chrysma*), *praesbiter*, *presbiter*, *praesbyter*, *presbyter*.

Raro manus scribentis coniunxit separanda uelut: *agentibus anobis*, *aueritate*; plerumque praep. *a*, non *ab*, ictu notatur, raro *ad*, *o*. de litterarum syllabarumque compendiis parce adhibitis itemque de emendandi ratione — litteris deletis additis suprascriptis coniunctis (cfr. diuinaelegis = diuinae legis) — nihil notandum uidetur insoliti.

Quae in appendicem reieci *decem monumenta uetera ad Donatistarum historiam pertinentia*, in uno hoc codice adseruari iam supra commemoraui. proponunt reuera haec non unum

nodum, qua scatent et intellegendi difficultate et sanandi. multo rarius inspecta fuisse haec monumenta a ueteribus iam patet ex eo, quod in hac codicis parte, quae notis in margine adscriptis prorsus uacat, rariora curae emendatricis reperiuntur uestigia.

Hunc codicem intercedente c. r. academia Uindobonam missum ipse contuli quam potui diligentissime.

Codex Parisinus numero 13.335, olim Germanensis nr. 609 (1248) membranaceus saec. XV (23 : $15^1/_2$) constat foliis 65, quae tricenis quinis implentur uersibus praeter folia 24^a et 65^b uno uel pluribus lineis minus capacia. in calce folii litterula A signati leguntur: *S. Optati Mileuitani Episcopi Libri septem cum librorum argumentis,* paulo infra in rasura *d'Artis*; litterulae illi appositum est Νόος εἰς θεὸν ἀρθεὶς *Anacr. (de Gabriel d'Artis cfr. Haag, la France protestante I, 139).* in altera eiusdem folii pagina manu haud dubie antiquiore scripta sunt *Optati Mil. LIBRi septem una cum librorum argumentis quae desunt antiquis exemplaribus quamquam etiam possint ex hoc codice in pluribus locis notabilibus emendari.* folium numero 1 signatum infra ultimum uersum offert: *Bibliotheca S. Germani a pratis cong. S. Mauri* 609 *n.* 1268. subscriptionem in extremo folio seruatam excipiunt haec manu recentiore exarata: *Ex libris fratris nicolai bridault* et paulo infra *In labore requies.* omnia fere folia praeter 42^b, 43^a, 44^b, 45^a praebent in calce litt. rubr.: *Sancti Optati* in sinistra, *Liber primus (sec. tercius..)* in dextra parte. hic liber ab uno librario scriptus et bene traditus complures expertus est correctores, quorum emendationes in margine plerumque leguntur cum adnotationibus ad Optati uerba inprimis spectantibus. ex his describi licet nota marginalis fol. 2^a *sic duplessis mornae* (= du Plessis-Mornay, *cfr. nouv. biographie général par Didôt, tom.* 36 *p.* 618—620) et in margine fol. 3^a ad Optati uerba operis sui partitionem continentia numeri 2—6 appositi sunt, librorum utpote indices, praeterea haec manu recentissima: *hinc collegisse ud. s. hieronim lib. de scriptor. eccles. sex libros tantum ab optato scriptos esse sed* G

dicendum sex quidem tantum prius factis post septimum additum ut responderet quibusdam obiectis. et uerum est . . . et praefationes huius ms. ostendunt. ter saltem hunc librum recognitum esse notarum ostendunt uestigia marginalium in fol. 36^{b}, ubi sub finem libr. III additum est m. 2 *desunt nonnulla*, quibus subscribitur m. 3 *immo exstant in fine lib.* 7, suprascribitur m. 1 emendatio loci cuiusdam *non quem.*

Quod orthographiam attinet, codicis librarius et multis et grauioribus uitiis omnino abstinuit. sed saepissime peccauit in syllabis uel uitiose coniunctis uel distinctis sicut: *aqua* (= a qua), *ate*, *abominibus*, *confusione* (= confusio ne), *inculcenteas*, *ineternum*, *medicitis*, *permanus*, *supernos; a-masse* (*-rendoribus* = arae nidoribus, - *spectus*), *ad-mixta, ad-ulterinos*, *de-lapsos* (*-territi*), *iam-nesentis* (= iamne sentis), *pre-meris purpura-scit*, creberrime uerba cum praep. *in* composita uelut: *in-albari (-auditus, -commoda, -habitare, -lota, -maturus, -nata, -quam, -pressa, -sepultus, -trepide, -uitare).* uocales creberrime confunduntur *e* et *ae* uelut: *cecitas*, *cedere*, *demon*, *edificium*, *egyptus*, *eramentum*, *estimo*, *estus*, *grecia*, *iudeus*, *letari*, *merere*, *palestina*, *penitet*, *phariseus*, *querere*, *questio*, *seculum*, *seuire*, praep. *pre*, *preter*, *e* final. passim. *e=oe: fedus*, *mechus*, *pena*, *cepi* passim. commutantur *i* et *y: martiria*, *proselitus* (*simbolum* et *presbiter* compluribus in locis); *chyrografa*, *cymiteria*, *dyabolus*, *dyacones*, *Dyonysius* (rarius), *syna*, *syon*, *ydolum*, *ydoneus*, *ymago*. *h* perperam additum uel omissum: *charior* (charitas), *cartha*, *cathaclysmus*, *galathia*, *lachrima*, *thirus* et *tyrus*, *thobi* (= Tobias), *thorus; austus*, *crisma*, *ebetudo*, *pulcritudo*, *taurinus* et *thaurinus*, *tracia*, *ypocrita*. *b=u: beneficio.* confunduntur *c* et *t: bonifacius* (sing. loc.), *duricia*, *(in)iusticia*, *(re)nunciare*, *preciosus*, *saciare*, *tercius* (fere ubique); *cappadotia*, *conuitium* (semel recte), *inimititia*, *iuditium*, *martionis*, *mendatium*, *prouintia*, *puditicia; t=s: respontione*, *dissentio; f=ph: chyrografa*, *fantasma*, *faretra*, *finees*, *fotinus*. consonantes uitiose geminatae uel omissae: *affricanus* (sed *africa*), *anullinus*, *asscribere* (sed *ascribi*), *collentes*, *facille*, *inpullerat*, *lammina*, *querellae*, *repperiri*, *uaccare* (singillatim); *adisce*, *balthasar*, *ampula* (iuxta *ampulla*)

thesalonicenses. ubique scribitur *nichil* (*-o*), (*non*) *nunquam*, *nunquid*, *oportunus* (*-itas*), *scisma* (*-ticus*), *tanquam*, *temptare*, *unguere.* uariatur scriptura: *cathe (ti) cuminus*, *ting(u)ere.* addi licet praeterea: *contempnere*, *epistola*, *imbecillus*, *iocundus*, *optulistis*, *quotidianus* et mendosa singula: *diucletianus*, *elemosynis*, *repuplica*, *substanctia*, *uesto*(= uestro).

In hoc codice capitum distinctio in omnibus libris et primi libri argumentum desunt. non raro librarius minio ornauit litteras principales, uno loco sane inepte in media sententia a linea (131, 17 *post*). libri folia quattuor peruerse intexta (dico XVII, XVIII, XXI, XXII) hunc ordinem postulant, ut inter fol. XVI, XVII inseratur XVIII eademque ratione XXII inter fol. XX, XXI (*cfr. adnot p.* 48, 1)

Et hunc librum intercedente summo Ministerio huc transmissum ipse contuli.

Codex Remensis exaratus saeculo VIII ineunte signatus 221, R (nr. 138 Montfauc. II 1237, nr. 221 Haenel catal. p. 394), membranaceus 4° (27 : 22) constat foliis 65, quae uicenos quaternos continent uersus. quaterniones I—V sunt signati in infimo margine: fol 8ᵇ I; f. 16ᵇ II; f. 24ᵇ III; f. 32ᵇ IIII; f. 56ᵇ III (sic); reliqua quaternionum indicia una cum membranae iacturis interciderunt. hunce librum olim in bibliotheca abbatiae S. Theodorici prope Remos fuisse testatur notitia imo in margine fol. 1 adscripta: *liber ecclesiae sancti theoderici. anathema sit auferenti.* ab uno eoque diligentissimo edolatus librario alteram praeterea correctoris manum, id quod iam ex atramenti colore colligi potest, expertus est, qui partim in margine, partim supra litteras emendata adnotauit, uelut *ad* ante *s* uel *t*, *con* ante *p* uel *r*, *in* ante *m* uel *r* mutauit: *adscribi*, *adsensus*, *adsolet*, *adsumis*, *adtendere* (non corr. 97, 18, 19); *conprimere*, *conrumpere* (nil mutat. 110, 6), *inmutabilis*, *inmotae*, *inruere.* emendauit praeterea *acciperant* 132, 2; *bucelam* 110, 21; *decim* 109, 4; *detractare* 139, 8; *turabula* 148, 16. 18 alia, ubique fere *postolare* emendauit m. 2 uelut 78, 13; 152, 9. 20 (sed cfr. 68, 4). manus prima qualis fuerit, ex his potest

cognosci: uox 'eleemosyna' legitur *elemosyna* 73, 16, *elemosina* 74, 14, *elymosyna* 75, 2, *elymosina* 81, 3; *unguere* uariatur cum *ungere*, *caticumenus* cum *cathicumenus;* constanter scribitur *contempnere*, *dampnare*, *iocundus*, *oportunus* (*-itas*), *scisma* (*-ticus*), *temptare*, *tinguere*, *urguere*.

aduerbia in *e* desinentia partim *ae*, partim *e* praebent uelut *studiosae* 40, 17, *nefarię* 54, 20. *e* et *ae* confunduntur passim, uelut: *cecus*, *cedes*, *demon*, *eramentum*, *fariseus*, *grecia*, *heretici*, *inlesa*, *iudei*, *merere*, *palestina*, *penitere* (*-entia*), (recte 60, 13. 17) composita cum praepos. *prae (precepta)*, *querere*, *questio*, *seuire;* *e* final. passim; *aecclesia*, *aequi*, *caelebrare*, *praeces*, *praeciosus*, (*com*)*praehensus*, *praemere*. *e*=*oe: fedum*. *i* et *y* confunduntur: *cataclismus*, *misteria*, *presbiter*, *simbolum*, *siria*; *chrysma*, *cymiteria*, *paradysus*, *syna*. *c* et *t: milicie*, *pacientibus* (*-ter*), *seculum*, *spacia; commertium*, *iuditium*, *pernities*, *prouintia*. *f*=*ph: chirografa*, *fantasma*, *faretra*, *fotinus*, *frigia*. *h* uitiose: *archa*, *danihel*, *gabrihel*, *habundare*, *macharius*, *sepulchra*, *thorus;* *h* omissum: *corus*, *crisma*, (*chrysma* 85, 16), *kartago*, *scola*, *tracia*. praeterea *d* et *t* (*adque*, *inquid*), *u* et *b* (*acerua*, *intrabit*) saepissime confunduntur. rarius consonantes geminantur (*anullinus*, *effesus*, *uellitis*) uel omittuntur (*baltasar*); semel legitur *tincxit* 129, 16. singulares scripturae sunt: *aspirare*, *conmodare*, *exultatio*, *hebitudo*, *dioclytianus*, *loquuti*, *nabugodonosor*, *subcumbere*, *superscribtus*.

Remensem meum in usum contulit C. *Wotke*, iterum inspexit A. *Haberda*.

B Codex Parisinus membranaceus nr. 1712, olim *Baluzianus* nr. 290, in 4° (26 : 19) saec. XIIII scriptus a duobus uel tribus librariis Optatum fere totum continet fol. 67, quae binis columnis triceni uersus, inde a fol. 17 uiceni quini complent. qui liber cuius bibliothecae olim fuerit, ex titulo patet fol. I praefixo: *de conuentu sct. dyonisii Rem.* alter qui librum possedit fuit Stephanus Baluzius (*cfr. Delisle, le cabinet des manuscrits* I, 364; *Deloche*, *Etienne Baluze sa vie et ses oeuvres*, *Paris* 1856) cuius nomen addito numero 290 subscriptum est titulo supra laudato. in libri huius tegumento glutine inserta est

notitia quaedam gallice conscripta, qua cognoscimus, quem hodie Optati codicem Parisinum in manibus habemus, fuisse unum ex numero illorum sex manuscriptorum, quos „l'abbé Rousseler ancien Theologat de peronne se fait un plaisir de remettre entre les mains de Son Eminence M'gr. le Cardinal de Rohan.“ in his libris praeterea duo fuerunt conscripti ab ipso Baluzio et Johannis Maldonati opera Parisiis confecta. ex altera eademque gallica inscriptione edocemur codicem nostrum emptum esse a. 1729 „de l'abbé Rousseler ancien Theologat de l'eglise coll. et royale de Peronne en Picardie.“ quoniam Baluzium a. 1718 diem obiisse supremum constat, abbatem illum quantum scimus codicem nostrum post Baluzium possedisse necesse est. sed qua ratione in manus Baluzii, qua in Rousselii peruenit codex ille? redeamus ad libri nostri incunabula, in conuentum s. Dionysii Remensis. hac in urbe sedem archiepiscopalem obtinuit medio saec. XVI Carol. Mauric. le Tellier *(cfr. Delisle, le cabinet* I, 302*)*, cuius bibliothecae manuscriptis opulentissimae aliquamdiu praefuit Philippus Siluius *(cfr. Jöcher, Gelehrtenlexikon* IV, 968*)*. is uir eruditissimus Maldonati, de quo supra diximus, operibus edendis singularem nauasse operam dicitur et ex eiusdem Philippi Siluii nomine unum Optati codicem nuncupat Dupinius, quem praeter reliquos quattuor in editione sua adornanda (a. 1700 et 1702) adhibuit. qui codex sub Philippi Siluii nomine deperditus renascitur, ut mihi uidetur, codex Baluzianus. nam non solum quae inter Remensem et Baluzianum intercedit necessitudo eadem est atque codici Philippi Siluii a Dupinio attributa sed etiam quae in alio codice Parisino, de quo postea disputabimus, dico Sangermanensem nr. 11623, ex Siluiano excerpta leguntur, fere ubique cum Baluziani lectionibus concordant. uerisimile igitur est Siluium bibliothecae Tellerianae Remensis aliquamdiu antistitem ex libro abbatiae s. Theodorici Remensis Optati opera uel ipsum exscripsisse uel exscribenda curasse, quo exemplari usus est Dupinius. mox hunce librum in suam bibliothecam rettulit Baluzius, qui indefesso studio codices antiquos totam per uitam uenatus in apographis tum demum

acquieuisse dicitur, cum archetypi parandi prorsus nulla erat facultas *(cfr. Delisle, le cabinet* 365*)*. quo mortuo in bibliothecam regiam peruenit. inde depromptus quibus tum casibus iactatus sit ille codex, ex tertia inscriptione colligi potest in fol. B supremo in margine seruata: „c'est un de volumes de la collection de M. Baluze le quel avoit esre enleué depuis que le catalogue fut imprimé. on a marqué le defuit à la marge du meme catalogue imprimé ainsi. le Roy a payé deux fois ce volum.“ itaque codex iste bibliothecae regiae nescio quo casu non restitutus in manus abbatis illius Rousseler peruenit, a quo iterum non sine pretio emptionis suum in locum rediit.

Scripturae aspectus ipse docet codicem nostrum a pluribus confectum esse librariis, quorum primus paruis utitur litteris iisque saepissime correctis et coloribus rubris caeruleisque ornatis, alterius scriptura inde a fol. 17 magnopere ex bibula laborat membrana et quinis uersibus minus columnarum spatium implet; tertia manus maioribus litteris multisque compendiis notabilis est. pro quaternionum numeris in plerisque foliis qui dicuntur „custodes“ adscripti sunt infimo in margine, uelut fol. 8^b, 16^b, 24^b, 32^b... 56^b; fol. 64 uero uacat. qui librarii etsi scriptura inter se diuersi mendorum sane copia simillimi uidentur. non semel syllabae sensu carentes coniunguntur uelut: *qui abalice ábasilice* 16, 10; *fonteri uulus* 17, 17; *acer uicibus* 23, 22; *deo reprophete* 41, 3; *iacta reuoluisti* 119, 8; *si salienus* 47, 23; *dua euidentur* 48, 9; *qui atraditoribus* 92, 5; uel peruerse distinguuntur sicut a/chaia, a/it, *a/lieno, a/postolo, des/tructa, e/nim, o/blata, pos/tulatum*, y/sayam, saepissime praepositiones *a* (*ab*) *de, in,* rarius *inter, per, pro* sequenti uocabulo adpinguntur, ita ut nonnumquam uerborum nascatur ambiguitas uelut *amari* = a mari 34, 7, *auite* 45, 3, *abortu* 35, 17 *adeo* 85, 7, *ingentibus* 35, 5, *inuia(m)* 39, 22; 40, 7. 14, *infidelis, desponsis*. cfr. praeterea: *auobis, deuia, exoceano, inore, indicendo, inunctum, interceteras, prote, promerito*. alia huiusmodi sunt: *facillum, orabida, sanctieritis, quodexcurrit, usqueadoccasum, proculdubio, negaremini ne* (= negare

minime 142, 4). neque minus crebro syllabae leguntur peruerse distinctae uelut: *a-lexander* 37, 3, *as-modeus* 69, 6, *hi-spanum* 44, 10, *hos-tum* (= hortum) 46, 24, *nec-is* 64, 10, *sed-erunt* 40, 14, *semi-nata* 73, 6, saepissime praepos. *ab, ad, in, inter, per, preter.* atque sescenti sane adferri possunt loci, in quibus pro *rt* errauit librarii manus scribendo *st*, quod uitium etiam atque etiam emendatum non prorsus sustulit correctoris opera. leguntur enim: *castago (Kastago*, sed *Kartago* 75, 9*)*, *casta, cesta, compestis, confesta, conuestisti, consostium, cohostes, desesta, euesterent* (non corr. 61, 12. 17. 20); *(h)ostus, hostari, hostamenta, incestc, libestas, mostem, mastir* (saepe non corr. cf. *mastiria* 68, 10), ubique fere *pastem* (*s*), *pastiri* modo correctum, modo intactum (cfr. 48, 12; 49, 13; semel *partem* 95, 5), *pestinet, reuesti, tastareo, testio, uestitis, uistus* seu *iustus* (= uirtus)

Sed latissime patet usus confundendi litteras *a* et *e* (ubique fere *e* pro *ae* final., *pre* et *preter*), *e* et *oe, i* et *y,* (semel *epyscopus, epystola*), *u* et *b, e* et *i (decim, hebitudo). h* uel additur (*archa, danihel* iuxta *daniel* 79, 17. 18. 20, *habundare, iherusalem* 70, 10 — *ierusalem* 70, 17. 18 — *iheremias, lauachrum, lintheamen, macharius* iuxta *macarius; michi, nichil* uariatur cum *nil, nihil* 46, 9, *perhennis* 115, 7, *scismathicus* et *scismatichus, thorus;)* uel omittitur: *corus, crisma, eucaristia* (recte 53, 21), *Kartago, ortus, scola. f* = *ph; efesus, fantasma, faretra, finees* (*fines* 88, 4), *fotinus, frigia.* creberrime usurpatur *c* pro *t*: *eciam* 47, 6 (plerumque *et-iam*), *fidencius, gracianus, ingencius, maxencius, (pro)nunciare, pacienter, paciebatur, precium(-iosus), saciasti, sediciosus, spacia, transgluciendos, tercius* (singill.), *uiciosus;* praeterea substantiua desinentia in *tia, tio, tium* uelut: *duricia, ignorancia, (in)iusticia, milicia, pudicicia, sentencia, stulticia; appellacio, conlacio, correpcio, disputacio, oracio, persecucio, presumpcio, racio, trucidacio; flagicium, hospicium, palacium, sacerdocium, silencium* et genet. plur. *credencium, gencium, presencium, uociferancium.*

t = *c: gretia, iuditium* (recte 79, 1), *mendatium, prouintia* (recte 96, 3) *suspitio. t* = *d: aliquit, aput. c* = *s: dissentio incilencium.* consonantes geminatae: *admississe, affrica (-anus), aufferre* (recte 127, 7) *anullinus, deffectum, deffendere, erramentum, mittellae;* simplices: *acusandam* 86, 21, *comunio* 47, 8, *excusa* (= excussa), *suficere, tesalonic.* falso intrusae: *buscella, calumpnia, contempnere, excercitus, psalomon, scrobrem, sol(l)empniter;* cfr. praeterea *euuangelium(-licus), χpristus* 71, 17. uariatur scriptura *intelligere* et *intellegere, scisma* et *schisma, damnare* et *dampnare, contemnere* et *contempnere;* constanter offertur *iocundus, oportunus, exurgere, exultatio, nunquid, tanquam, tinguere, quod(ubi)cunque, unguere.* Parmeniani nomen mox *permenine* 102, 13, mox *parmenine* 114, 2 legitur. singulis tantum in locis praebentur *coagolare* 50, 11, *menbris* 50, 10, *scandela* 109, 17 (recte 109, 19), *nabugodonosor, persequutio, subcumbere.*

Hunc codicem summa liberalitate huc missum ipse qua potui diligentia contuli.

Matériaux In bibliotheca nationali Parisina praeterea codex adseruatur Sangermanensis nr. 11623 s. XVIII. hic liber est Optati editio a Priorio curata (a. 1676), cuius in marginibus et iuxta et infra textum a duabus manibus uariae lectiones ex Colbertino, Parisino (G), Philippi Siluii codice adscriptae sunt ita, ut Colbertini notae in margine infimo, utraque alia iuxta Optati uerba (sinistro in latere Siluianae, dextero Sangermanenses) legantur. quae cum ita sint, in hoc manuscripto apparatum reperimus criticum, qui nouae editioni parandae a nescio quo adornatus est, id quod indicat notula: *matériaux pour une edition d'Optatus* — cfr. inventaire des manuscrits de s. Germain nr. 11504—14231. hunc librum tum non neglegendum esse putaui, cum de Philippi Siluii codice illo iam in tenebris errabam, incerta quidem spe ductus ex hoc manuscripto Siluianas lectiones in usum nouae editionis recuperari posse. quas scripturas a Carolo Vrba summa diligentia et opera exscriptas cum perspicerem et cum notis editionis Dupinianae

compararem, in codicem incidi Baluzianum, in quo Siluianum illum hoc nomine frustra inuestigatum agnoui. itaque superfluum duxi lectionum specimen augere locis ex Sangermanensi illo seligendis, quamquam qui ex eodem manuscripto exscripsit non ubique recte legisse, recte adnotasse uidetur.

Excerpta nonnulla ex Optato continet praeterea codex Parisinus nr. 8790 A inde a fol. 67ª — 69ª, qui in catalogorum indicibus omissus ad crisin nihil prorsus adiumenti adferre potest. idem ualet cod. Tolosanus nr. 468 (*cfr. catal. génér.* VII)

Restat, ut codicis Cusani, ex quo editio princeps a Cochlaeo confecta est, mentionem saltem faciam, quamquam hunc librum frustra a me inspiciendi causa qua decet humilitate postulatum huc transmitti tandem mihi negatum est. adseruatur in bibliotheca hospitali Cusana sub nr. 30 siue C. 7 codex miscellaneus s. XV, qui Optati sex tantum libros continet his uerbis a manu recentissima additis: *liber VII qui est spurius desideratur*. iam Cochlaeum librum septimum in hoc codice non inuenisse postea apparebit. Cusanus

Desiderio quodam adhuc angimur codicis Bobiensis nr. 23132 s. X. (*cfr. Muratori, antiqu.* III, 817; *Becker, catal. bibl. antiqui p.* 64, § 32) et codicis illius Tiliani, quo Balduinus editionem suam exornaturus alteram usus est nouo eoque pretioso criseos adminiculo. sed iam Dupinio, qui centum fere quadraginta annis post Balduini curas Optatum denuo recensuit, hunc librum „uidere non contigit“. Bobiensis ille „libros Optati episcopi contra Donatistas II“ continens et Tilianus adhuc usque deludunt oculos latibula inuestigare uel fati quasi occulta aperire cupientes. tamen unus Balduinus, qua est in rebus criticis grauitate, nobis pro libro etsi deperdito esse potest — sunt enim plerumque Wolfio teste libri *surda oracula*. idem ipse „historiam carthaginensis collationis“ suam prooemiaturus Iohannem Tilium episcopum Meldensem (*de quo cfr. Delisle, le cabin.* I, 285) compellat scribens: „cum hisce diebus Optatum nostrum, quem ope *tui codicis* iterum emendatum .. edere instituo“ e. q. sq. et alio loco (*commentar. rerum ecclesiast. p.* 1.): Tilianus

„altera haec editio — dicit suam — duobus manuscriptis.. subnixa, quorum alterum Io. Tilio episcopo Meldensi... debemus“, eundemque codicem Tilianum profert in adnotationibus ad Optati libros III, IV, 5 (p. 108, 17), inprimis VII pertinentibus. in loco postremo libr. VII spurium sese aliquando suspicatum mutasse sententiam suam profitetur „cum hic liber reperiatur in tribus quibus usus sum manuscriptis.. bene autem habet, quod multae paginae, quae desiderabantur, inuentae sunt in Tiliano exemplari et postrema pars, quae in eo deerat, in aliis exemplaribus exstiterit“. ex quo patet Tilianum librum praebuisse librum septimum etsi non totum et quae in aliis codicibus desiderentur, in Tiliano fuisse seruata. atque iam eo peruenit disputatio, quod grauissimum diiudicandi adferat momentum, dico interpolationes quae feruntur libri VII, ex uno codice Tiliano descriptas. sunt omnino sex loci magis minusue spatiosi, quos Balduinum secutus in hac editione libro septimo attribui: 1) p. 159, 16 — 163, 26; 2) p. 165, 2 — 167, 33; 3) p. 168, 10 — 13; 4) p. 170, 12 — 14; 5) p. 171, 3 — 5; 6) p. 172, 21. 22

Lib. VII Iam supra explanauimus hanc esse libri postremi summam, ut in traditores traditorumque filios multo maiore cum indulgentia ac facilitate proferantur sententiae, quae sane abhorrere uidentur a seueritate quadam animique rigore in reliquis libris expresso. quam discrepantiam sublaturi ad retractationis confugimus coniecturam, qua probata et additamenta illa ex Tiliano deprompta, inprimis duo priora eaque spatiosa haud scio an reici non possint. atque primum hi loci duo et sententiis cum libro septimo optime cohaerent et, uti Optati erat, nonnulla continent, quae iam supra tractata erant, dico inprimis de Moyse exempla ex sacra scriptura petita (Exod. 20, 13. 14; u. indic. II). neque offendimur in dicendi genere, quod Dupinio nescio quibus causis suspectum erat. at probabilem, inquies, modum capitis primi ambitus excederet, si Tiliani additamentum hoc loco inculcaretur, quod negare minime in animo est. sed ut omittam capitulorum distinctionem haud dubie non ab Optato esse profectam et in prioribus quoque

libris capitula maioris ambitus inueniri (uelut II, 1. 25; III, 3. 4; IV, 5. 6; V, 1. 5. 7; VI, 1), mordicus, ut dicitur, teneas uelim, quae sit libri postremi indoles utpote neque absoluti neque perpoliti. accedit, quod locis illis quam disertissime patrocinari uidetur Tiliani ceterorumque codicum comparatio, quod interpolationum attinet sedem. leguntur in Tiliano (p. 159, 16): bono pacis *unitatem facere debuerant* etiam et ipsi — quamquam et si illorum *unitas fieret* et si ad ecclesiam *e. q. s.* (p. 163, 26); in reliquis manuscriptis: bono pacis *unitatem facere (unitas fieret ARB) debuerant* et si (e. s. *om. CG*) ad ecclesiam *e. q. s.* potuisse intercidere in reliquis, quae Tilianus habet, similitudine uerborum *unitatem fecere* et *unitas fieret* in oculos incurrere arbitror, praesertim cum in tribus manuscriptis *unitas fieret*, quod habet Tilianus pro Colbertini et Germanensis codd. lectione *unitatem facere*, reapse legatur. utramque igitur lectionem Tilianus in hoc loco habet. ceterum silentio non praetereundum est in margine fol. LVIII, 1 adnotasse rubrica manum recentissimam in cod. G *omissio?*, quae uox ad lacunam in G statuendam haud dubie spectat. eadem fere ratio est alterius loci (p. 165, 2 — 167, 33). in Tiliano legitur: delinquatur cum et *temporibus* — non uoluntas. *temporibus unitatis* e. q. s.; in reliquis: delinquatur *temporibus unitatis*. unum idemque illud *temporibus* lacunae ansam praebuisse uerisimile est. praeterea sententiarum ordo et in hoc altero additamento libri septimi tenorem aeque redolet ac prioris additamenti, dico traditorum excusationem, qui necessitate, non uoluntate peccauerint. at duo haec additamenta quam artissime sententiis unum quasi alterum excipere fortasse offensioni esse potest, praesertim cum in secundo loco et ratiocinationis et exemplorum genera nonnumquam minus grauia, ne dicam inania et futilia uideantur (cfr. p. 166, 25 sq.). sunt enim eadem fere in utroque loco exempla biblica (Moyses legis tabulas frangens, arca testamenti ab Israhelitis tradita, legis libri a Ioachim rege incensi), eadem fere repetitur conclusionis ratio (cfr. 163, 20—22; 167, 31 sq.) neque tamen desunt secum pugnantia uelut p. 167, 32 et 168, 5.

sed ex hac difficultate facile te expedias ratione habita, qualis sit totius libri septimi indoles utpote non absoluti perfectique. qui si specimen quoddam praebet singulis locis inculcandi et reficiendi, non temerarium esse arbitror illud primum additamentum amplificatione et emendatione ortum ex altero additamento iam suo loco inculcatum fuisse, cum alterum uelut primi exemplum librarii errore in eundem librum sit intrusum. notandum denique est in Sangermanensi manum recentissimam iterum rubrica adscripsisse *omiss.* et illud *adde* uerbo *temporibus* praefixum in AR turbati ordinis moyere suspicionem.

Quae sunt reliqua minoris ambitus additamenta stant caduntue, prout de duobus prioribus constitutum diiudicatumque est. tertius ille locus interpolatus (p. 168, 10—13) repetitionem continet paucis uerbis comprehensam eius sententiae, quae in duobus prioribus copiosius explicata exemplisque firmata erat. nimirum quidem hoc loco conclusio illa desideratur, quae antea (p. 163, 22 sq.) cognoscitur necessaria. atque quod quartum attinet additamentum (p. 170, 12—14), item iterato uocabulo *repellere* lacunam in reliquis manuscriptis ortam esse haud incredibile uidetur. praebet enim Tilianus: nostra est non solum uos non *repellere* — unitas fieret bono pacis non *repellere;* reliqui: nostra est bonum (bono^{um} CG) pacis non (uos non RB) *repellere.* repetitur illud *repellere* utrimque, ex *bono*, quod cum Tiliano concordat, correctum est *bonum* in CG, denique uariatio illa *uos non* (RB) cum Tiliani lectione item congruit, quae argumenta genuinam esse interpolationem illam euincere possunt. duo extrema additamenta alterum (p. 171, 3—5) uerbis *apud homines* cum complet locum sacrae scripturae saepius prolatum, tum sententiam postea explicatam (172, 14 sq.) uerbis *grauius est enim* e. q. s. ex consulto uariare uidetur; post uocem *negauit* (*u.* 7) manus eadem recentissima crucem apposuit et in margine adscripsit *omiss.* alterum tandem (p. 172, 21. 22) Petri apostoli comprobat laudes argumentatione ex Matthaeo deprompta; nam *quod instinctu dei patris hoc dixerit*

idem ualet atque illud **Matthaei 16, 17**: *quia caro et sanguis non reuelauit tibi sed pater meus.*

Neque uero praeter additamenta illa in hoc libro omnia inter se consonant. de transpositione capitis 6 ex libro VII in librum III, quo transposito sic demum plane digneque terminari librum III Dupinius censuit, iam supra diximus. tamen idem uir doctissimus non offensus est eo, quod quae libri septimi omnibus in codicibus sunt extrema — c. 6, 7 — non minus de Macario unitatis operario agunt quam locus ille transpositus. quodsi unus ille locus propter Macarii res commemoratas ex libro septimo reiectus est, et utrumque alterum eadem de causa remoueri aequum erat, ita ut liber extremus capite 5 finiretur, quod fecit Balduinus. sed ita fugias ne praeter casam, ut aiunt: capitis enim 6 prima in omnibus libris leguntur: *sed ut ad paulo ante dictum* (*dicta*) *redeamus iam ad illum locum* e. q. sq. illud *paulo ante* in libro VII commode referri posse ad librum VI quis ausit persuadere ? sin autem et capp. 6, 7 tertio libro adsueres, profecto nihil lucri adferret haec transpositio. nam neque postremus liber exitum haberet probabilem et liber tertius, cuius finis transposito illo loco haud incommodus uidetur, in extremis mutilatus et codicum silentio truncatus exsisteret. itaque non mirandum est ipsam libri septimi rationem finemque ex incondita quam codices praebent traditione patefieri. id unum denique monendum uidetur additamenta illa Tiliana et in Sangermanensi 11623 (matériaux..) desiderari. nam adnotatio uoci *ueritatis* adscripta (p. 180, 2): *cetera laccrata sunt in MS°* ~~tribus~~ (sic) *aut* 5 *foliis. Ex alio MS° antiquiore sequentia obseruauimus* partim ad B pertinet, qui profecto uerbo illo explicit, partim ad R, qui codex sane antiquior spatiosiore lacuna (p. 180, 5 — 181, 1) interruptus reliqua ad finem usque persequitur.

Restat, ut de fide ac cognatione singulorum codicum, quos huius editionis supra percensui fundamenta, rationem reddam. quod librorum attinet antiquitatem, in diuersissimum discedunt P saec. V uel VI et G s. XV. tamen mira nescio qua causarum serie hi libri unam codicum familiam repraesentant, quorum

De criseos fundamentis

proprium est referri ad retractata, ut hac uoce utar, Optati uerba. cuius disputationis quamquam maxima pars apparatus critici continetur explicatione, tamen hoc loco ut probanda
PG probentur, nonnulla praedicari atque repeti licet. atque primum concordant plerisque in locis, qui retractationis uestigia manifestant uelut: 5, 14 *denotant* (detrahunt); 7, 15 *commemoratio* (com..onem faceres); 10, 8 *baptizari potest* (baptizatur); 24, 9 *pro facto schismate iratus* (p. neglectis mandatis suis iratus); 24, 16 *auido hiatu* (a. ore); 28, 1 *reuerti licuisset et nec ad Carthaginem accederet* (reuertenti ad carth. contingeret); 28, 16 *inter haec Donatus* (cum haec fierent Donatus); 29, 16 *habetur uolumen* (habentur u...a); — cfr. 28, 15; 33, 24 *terminos* (limites) — illud *terminos* ex psalmo praecedente mutatum — 35, 5. 7 *inter gentes* (in gentibus) — itemque ex sacra scriptura correctum; 49, 18 *ad..libertatem redisse contigerit* (ad...libertatem factam esse constitit); 50, 13 *latebat* (iacebat); 50, 16 *sacra sacrilega* (sacrilegia); 51, 14 *ab eiusdem temporis* (illius temporis); 53, 13 *memoriam custodem debere esse mendacis* (m. c. habere esse mendacem) — cfr. praeterea 11, 6; 15, 20; 21, 8; 22, 6. 11; 23, 20; 26, 8; 27, 13; 30, 4; 31, 4. 6. 10; 53, 15; 57, 4; 59, 23; 60, 12; 63, 9; 65, 2. 20; 66, 3. neque uero conspirationis exempla desunt transpositis additis omissis uerbis uerborumque formis mutatis uelut *transposita*: 10, 22; 13, 2; 23, 17; 32, 9; 37, 11; 40, 16; 45, 3; 48, 16; 50, 19; 54, 17; 63, 7; 64, 1 — *addita:* mortuum—lingua 64, 12; non curat—deus 64, 16; et deo crediderint 66, 8; inuenistis—euertisse 61, 17; in psalmo XIII 52, 7 (*cfr.* decimo 58, 7); et carnibus 49, 14; uel exusserit 30, 4; id est 29, 17; in capite 60, 6; in me 57, 3 *(u. Uulg.)*; cfr. praeter locum biblicum suppletum (59, 5) 8, 22; 28, 6; 29, 1. 5; 30, 10. 15; 35, 14; 39, 18; 41, 10; 43, 8; 46, 23; 50, 21; 53, 15; 54, 19; 63, 21; 66, 11 — *omissa:* et 20, 9; 23, 5; 25, 3; 35, 20; 48, 15; esse, fuisse 42, 9; 31, 4; et reliqua 27, 18 (praeterea 3, 11; 4, 19; 19, 10; 31, 3; 35, 11; 40, 2. 10; 57, 15; 63, 6) — *tempora modique mutata:* 3, 5;

4, 21; 13, 1. 10; 23, 2. 15; 43, 5; 54, 15; 58, 7; 64, 14 — *personae numerique mutatio*: 4, 8. 20; 13, 2; 15, 4; 28, 7; 37, 13; 49, 13; 63, 5; 66, 12.

Attamen in aliam sententiam haud scio an recte detorqueamur, locos si percensemus non ita paucos, quibus interpolatoris uel correctoris cuiusdam opera haud dubie in G cognoscitur, ita ut plerumque P et R inter se consentiant. atque huius operae palmare quoddam testimonium offertur p. 3, 8: *storiam* RB, *itoriam* P, *uictricem* G (sc. pacem); eandem uim auctoritatemque habent *addita* quaedam in G uelut: *quibus— respondeam* 5, 20; *iam posco* 6, 15; *dictum est uel* 23, 3; *in necem . . diuisoris* 24, 14; *humilitas* 57, 8; *usurpato ecclesiae nomine* 24, 21 (quae sane iterum leguntur in eodem capite 25, 6) itemque repetita sunt ex psalmo praecedente *cantate— nouum* 35, 2; *et* saepissime additum 14, 15; 17, 14; 24, 16; 34, 6; 39, 7; 44, 19; 53, 1; 60, 10; *in* 9, 7; 15, 8; 34, 4; 50, 12; cfr. alia addita 24, 22; 25, 4; 27, 2; 41, 9. 11. 13. atque plerisque in locis singulae uoces uariantur in G ut 19, 14 *redderet* (daret); 34, 14 *laboratis excludere* (fraudare laboratis PR); 6, 8 *exquirendam* (eruendam); 10, 17 *purior* (sanctior); 20, 17 *scriptum* (missum); 21, 18 *autem* (ergo); 26, 9 *principes* (iudices); 27, 10 *coagulatum* (clausum); 29, 15 *ordinare* (sordidare); 40, 1 *sciderunt* (scindere uoluerunt); 40, 9 *terminum* (conpedes); 53, 2 *inutilia* (hostilia); 54, 13 *uoluisti* (laboratis); 58, 10 *sauciati* (sagittati); 59, 15 *siletur* (silentium est); 59, 20 *inuenire* (facere); 66, 2 *plenis* (aequalibus). doctum quendam correctorem redolent emendationes in cod. G uelut *autumnitanus* (autem) 29, 21; *tradiderit* (ex Donatistarum Actis depromptum) loco *prodiderit* 30, 3 nec non in locis biblicis 43, 13; 59, 7. constructionis quae dicitur uarietas nonnumquam reperitur uelut 3, 5 *ex* (per) . . *natus;* 63, 12 *et trahitis* (ut traheretis); cfr. 10, 18; 16, 12; 18, 13; 38, 10; 61, 13. creberrime transponuntur uerba ut 5, 7. 10; 13, 16; 27, 8. 16; 43, 2. 10; 47, 21. 23; 53, 17. 20; 57, 2. 11; 62, 6 *bis.*

Etsi omnibus in locis supra prolatis Petropolitani cum

Remensis scripturas, quas uncinis inclusi, concordare non negandum est, tamen hi loci numero haud inferiores non eam uim habere uidentur, ut aliquid addant lanci contra affinitatem illam positam, quae intercedit inter P et G. etenim longe maximum numerum efficiunt uerba in G addita, in his saepissime illud *et,* uel transposita, et quae alioquin offeruntur discrepantiae, ad oculorum errores referri possunt aut interpolatoris haud indocti produnt operam, qui ex scriptura sacra, ex Donatistarum Actis, ex Optati ipsius uerbis intrudere non dubitauit, quae ipsi uiderentur addenda. atque si diligentius rimeris, quibus in locis inter se discrepent PRG, profecto multo artiora affinitatis uincula indagantur inter P et G, quod inprimis ex mendis corruptelisque colligi postet uelut: *in lege singulare* 13, 20; *profcta* (e) *ieiunio* 23, 19; *libro* (libello) 26, 6; *supra scribitis* (scriptis) 42, 18; *ornatus* (tornatus) 44, 17; *in cote* (cute) *acuistis* 63, 10. praeter locos in R lacunosos (27, 20; 50, 7; 59, 5; 61, 14; 64, 12. 16) haec addi lubet: *peccatoris (ca* expunct.*) uestri sumsistis* (promisistis) 58, 5; *inter paenitentia*(m) *et tormenta* 58, 12; *dolet deus in* (per) *Ezechielo* (-um) 61, 12; *toto die sub uobis* (uos) 66, 3. praeterea cfr. 27, 4; 30, 19; 40, 14; 42, 3; 52, 23 alia, quae lectiones cum Remensis scripturis comparatae affinitatis illius testes haud incerti exsistunt. denique quae emendationum specimina G compluribus in locis praebet, sanant scripturas in P, non codicis R genuinas uelut: *qui* 4, 18; *iaceat* 18, 6; *frater* 22, 16; *se rebaptizasse* 27, 5; *inuectum* 30, 16. igitur G propius accedere comprobatur ad P, ita ut unam uterque efficiant codicum familiam ex eodem fonte deriuati — nam ipso ex codice P descriptum esse G propter copiam discrepantiarum etsi non ita grauium minus habet probabilitatis.

Iam monendum est inde a libro tertio, cum destituti sumus Petropolitani codicis subsidio, in G sescenties offerri lectiones secundam auctoris nostri operam sat luculenter comprobantes. quarum maiorem partem adferemus, cum de necessitudine artissima, quae inter C et G intercedit, disputandi copia erit. qui restant loci, ad libros III—VI pertinent et sunt hi:

uestigia (indicia) 71, 15; *potestatem* (libertatem) 82, 5; *debuerant* (meruerant) 82, 9; *illo tempore* (tunc) 82, 16; *epistolas* (litteras) 82, 19; *mandatorum* (praeceptorum) 89, 6; *paruuli* (parui liberi) 91, 1; *scindere* (excidere) 93, 16; *scisscura facta* (scissa parte) 94, 3; *feritatem* (furem) 95, 20; *deus* (ille) 97, 1; *crupistis* (inruistis) 97, 7; *effecta* (mutata) 97, 18; *distrahi* (uendi) 98, 7; *uideatur esse timendum* 102, 11; *iustificationes* (iustitias) 105, 16; *mechis particulam* (adulteris portionem) 105, 21; *unde* (de quo) 110, 17; *adduxisti* (addideras) 111, 24; *lauauit deus* (abluet dom.) 128, 4; *unquam* (in aeternum) 129, 5; *tingeret* (baptizaret) 130, 1; *regna caelestia* (r. caelorum) 130, 8; *possident eum* (diripiunt illud) 130, 20; *uos uestistis* (induistis) 140, 16; *ut mihi uidetur* (indubitanter) 142, 2; *persuasit* (iussit) 143, 11. atque si Parisini lectionem *haec in principio initio* cum ceterorum *haec in initio* (119, 3) contuleris, haud scio an res purior ac dilucidior cernatur: mutandum illud cum mutato in textum irrepsit. praeterea frequenter in G mutatur quae dicitur sententiarum constructio (110, 5; 112, 14; 120, 3; 127, 6; 132, 5; 134, 18; 144, 5; 155, 11) et uocabulorum ordo (90, 4; 91, 9; 93, 20; 96, 3; 97, 10; 102, 6; 108, 5; 109, 23; 126, 3; 135, 18—20; 137, 18. 20). at grauioris sane auctoritatis habentur permultis in locis inculcata et inserta, inprimis in scripturae sacrae locis uelut 83, 18; 85, 23; 90, 3. 15; 94, 1. 17; 95, 2; 103, 15; 108, 5; 114, 5; 122, 23; 127, 17; 133, 18; 138, 25; 142, 5. 6 (u. argumenti extrema libro V praefixi p. 118). sed non ita magnus est numerus lacunarum in hac librorum parte, quas offendimus: 92, 15. 24; 96, 8; 107, 19; 108, 8; 110, 21; 124, 18; 125, 21; 126, 2 alia.

Iam ad alteram codicum classem transeamus libris RB repraesentatam. qui adnotationem criticam oculis ut dicitur obiter percurret, in unaquaque pagina codices illos coniunctos conexosque inueniet, ita ut artissimo affinitatis uinculo contineri inter se appareat. qua de re quamuis pluribus disserere superfluum uideri possit, tamen grauissima quaeque eruere non dubitauerim, quo manifestius in oculos incurrat ex RB

ipso codice Remensi alterum illum morosa quadam diligentia curaque descriptum esse. primum plerisque in locis codex B partim lectiones praebet, quae in R secunda demum manu correctae sunt uelut: *displicerat R, displicerat B* 41, 1; *uiuere*^{bibere} *portare*^{potare} R, *uiuere portare* B 44, 13; cfr. 35, 18; 42, 20; 88, 3; 119, 20. 21; 122, 14; 134, 5; 140, 24; 151, 9 — praeterea sunt uerba in RB repetita, in R expuncta, integra in B uelut 33, 4 — partim iam emendata ex Remensi recepit librarius Baluziani uelut 3, 5; 4, 8; 39, 20; 42, 1; 77, 6; 81, 6; 99, 4. 9; 123, 15; 139, 4; 179, 5, quae nonnumquam peruerse intellecta uel depicta uidentur uelut 24, 5; 48, 5; 96, 1; 120, 5; 146, 18; 168, 4. porro ex abundanti locorum copia, qui nisi duobus illis peculiares nusquam alibi seruantur, inepta uel peruersa notari liceat uelut: *inertibus* 11, 15; *cum illa* 13, 5; *apud circum cirtam* (circam B) 16, 10; *liliore* 22, 4 — cfr. 20, 22; 32, 3; 46, 12; 53, 5. 9; 63, 10; 72, 21; 84, 15; 101, 2; 115, 7; 149, 14; 150, 8; 153, 1. 15; 164, 11. huc pertinent numeri quidam tantummodo in RB corrupti uelut 60, 5; 68, 15; 71, 12; 104, 18; 127, 23. iam grauissimi sane momenti sunt, quae in libris illis desiderata alterius codicum familiae auctoritate (PG) comprobantur. in his inprimis praeter lacunas paulo spatiosiores (91, 9—25; 141, 10) notanda uidentur 49, 14; 52, 7; 57, 3; 60, 6; 64, 12. 16; 66, 7. 8: 70, 3; 71, 10. 21; 72, 5; 73, 10; 75, 21; 76, 19; 85, 7; 90, 17; 93, 6. 10; 95, 4. 14; 96, 22; 98, 1. 2; 106, 22; 118, 10; 125, 12; 128, 5. 9. 21; 132, 20; 135, 5; 141, 3; 143, 9; 146, 5; 147, 3. 14; 148, 7; 149, 15; 150, 1; 151, 16; 152, 1; 153, 9; 154, 24; 156, 8. 13; 170, 11; 172, 14; 179, 8. neque uero transpositionum specimina desunt affinitatis probandae testimonia, quo ex numero ad libri III locum unum uocari satis est (77, 18), ubi rerum continuatio seriesque et in R et in B foede turbata offertur. ad augendam denique argumentorum auctoritatem hoc loco repetendum est, quicquid lectionum iam supra prolatarum libris P uel PG peculiare retractationis uestigia demonstrare nobis persuasimus. iam restat, ut moneam

libri tertii prima ab extremo eiusdem libri argumento in RB perperam incipere, libri tertii ultima et suo loco et repetita in libro VII cum eisdem lectionum discrepantiis obseruari (99, 10), libri V caput ultimum a Dupinio suum in locum transpositum (cfr. 138, 26) prorsus desiderari in RB et in Cusano codicibus. quae tamen reperiuntur lectionum uarietates in RB perpaucae, profecto nullius momenti sunt aut numero aut grauitate uelut 35, 12; 41, 12; 45, 5; 122, 18; 134, 1; 147, 19; 151, 10; 168, 9; 172, 10 et simili ratione de transpositionis exemplis statuendum uidetur (12, 20; 45, 4; 47, 7; 57, 9; 153, 17).

Supersunt disputationi codices AC, quorum uterque muti- AC
latus ad nos peruenit. Aurelianensem quam proxime ad Remensem accedere ex his locis colligi potest: *errores* 158, 5; *ratio* (. . *one* R) ibid; *ne qui* 164, 11; *sonant* 164, 14; *adde temporibus . . nam principes* 168, 1; *supra dictum est* 168, 4, inprimis in loci principio ex Tiliano codice interpolati 159, 16; cfr. praeterea lacunas (168, 20; 169, 8), quarum prior rasurae uestigium in A offert. sed cum G faciunt paucula uelut 164, 7. 16; 169, 1. 12. 15; 170, 10; peculiares in A non multas reperimus lectiones: 159, 9. 10; 165, 1 *bis;* 169, 3. 11; 170, 5. utrum Remensis ex Aurelianensi fluxerit an uterque ex communi fonte, uix probabili ratiocinatione ex mutilatis laciniis, quae in Aurelianensi cŏdice traduntur, diiudicari potest. at de codicis Colbertini affinitate cum ex maiore fragmenti illius amplitudine tum ex bonitate multo certius probabiliusque discernendum uidetur. etenim perpauca habet cum Remensi communia uelut 99, 17; 145, 2. 10; 146, 11; 147, 7; 148, 4; 150, 11; 151, 5. 12; 152, 20; 158, 3; 168, 8; 176, 11; 178, 8; inprimis duos locos, qui in G interciderunt: 171, 20; 178, 14; at multo frequentior est lectionum consensus in C et G codicibus, quos non minus crebro inter se copulatos uideri licet in adnotatione critica quam alterius familiae libros R et B. ex locorum copia proponi lubet scripturas ineptas: 146, 19 *ingressis est;* 150, 12 *concupescuntur;* 169, 5 *scriptura muniuntur ager* (cfr. 147,

15); 158, 5 *(traditione)*, tum uoces pariter omissas 101, 5; 145, 7. 20; 147, 1. 21; 150, 4 (simul cum Fulgentio); 151, 2; 153, 2; 163, 27; 164, 10 et lacunae uestigium 99, 16. additamenta: 149, 21; 151, 10; 153, 3, inprimis 153, 18 et 180, 5—181, 1, quae desiderantur in Remensi. transpositiones: 100, 14; 101, 5; 146, 12; 147, 20; 150, 16; 151, 3. 11; 153, 16; 154, 9. 23; 155, 25. accedit quasi silua lectionum, quae ad retractationis operam spectare uidentur uelut 100, 8. 15. 17; 144, 21 *bis*; 145, 5; 146, 3; 147, 8. 18 *bis*. 20; 148, 15; 150, 6. 15; 151, 11. 19; 152, 3; *murauerant* 152, 5. (sed cfr. R) 13; *extorquenda . . duxistis* (eripienda dixistis) 152, 18; 153, 5. 7. 16 *(ipsos natales)*; 154, 4. 12. 21; 155, 1; 156, 21. 23; 157, 3; 159, 13; 163, 28; 174, 4 *(simplex* e. q. sq.*)*; 176, 4 *(nec hic . . .)*; 178, 19; 179, 4 *(uoluntate)*; 181, 21 *(arguere)*.

Cusanus

Cusanus codex, quem, ut supra dixi, oculis examinare non potui, una cum Remensi ex eodem fonte deriuatus uidetur. ubique fere locorum lectiones editionis principis, si quid in adnotatione critica monendum erat, Remensis et Baluziani codicum auctoritate munitas legimus, uel maxime quod locos attinet et transpositos (27, 18; 77, 18; 88, 4; 135, 18) et lacunosos (49, 14; 64, 12; 71, 10. 21; 76, 19; 90, 17; 91, 9; 93, 6. 10; 95, 4; 98, 1; 103, 15; 125, 12; 128, 5. 9; 130, 20. 22; 141, 3. 11—20; 143, 9; 146, 5; 147, 3—6; 148, 7; 152, 1; 153, 9; 154, 24; 156, 8, 13). simili modo contra reliquorum codicum auctoritatem argumenti extrema in caput primum transferuntur libri tertii et contra ea capitis primi initium argumento extremo applicatur libri quinti; utrimque Cusanus in societate RB codicum uersatur. sexti uero libri argumentum unus ille Cusanus re quidem par idemque, sed uerbis uariatum auctumque praebet. tamen nimis est uiolentum dicere Cusanum ex Remensi esse descriptum; nam sex tantum libros ille amplectitur neque plus Cochlaeus editione sua in lucem misit prorsus inscius desiderari septimum, et complures in Cusano traduntur lectiones peculiares neque ineptae (5, 14; 7, 6. 22; 9, 12; 13, 1; 14, 2. 3; 17,

12; 18, 5. 14; 24, 1; 38, 7; 39, 24; 40, 8; 54, 16; 58, 15; 62, 17; 63, 3; 65, 15; 69, 18. 19; 75, 23; 94, 22; 102, 9; 107, 15; 109, 14; 122, 13)

Quae cum ita comparata sit librorum condicio, iam statuendum est, ad ueram scriptoris manum rimandam quem potissimum codicum manuscriptorum sequamur ducem. quodsi ex libri VII condicione, ex locis huc illuc transponendis, quos codicum alius alio loco eosque nonnumquam repetitos uariatosque praebet, aliisque causis enucleatum est Optatum libros suos primum editos postea addendo amplificando corrigendo sat multis in locis recognouisse uel retractasse, id potissimum tenendum est hanc duplicem singulorum locorum exarationem et in codicum singulorum indole posse animaduerti: quae si recognitio ad finem usque esset perducta, ita ut Optatum ipsum opus suum incohatum propagatumque absoluisse cum quadam probabilitate possit concludi, quis dubitaret, quae uia esset ingredienda? ducem perquam probatum amplecteremur Petropolitanum codicem, qui primum in agmine locum cum uetustate tum bonitate obtinet, ita ut eo grauius dolendum sit, quod emendandi ratione in duobus primis, quos solos praebet, libris adumbrata nos deinceps destituat. sed cum retractationis opera incohata, non ad calcem prouecta uideatur, et alterius familiae codicibus auctoritatem quandam tribuere debemus, quamquam, ubi silet Petropolitanus inde a tertio libro, non plane destituti sumus, quoniam illius detrimentum aliqua ex parte codex G resarcire potest. neque uero in adhibendo codice G cautio quaedam ac diligentia est omittenda, quippe qui in duobus illis prioribus libris nonnumquam ab ipso Petropolitano recedens peculiares praebeat lectiones nusquam alibi probatas. atque inde a sexto libro codicis G auctoritas insigni sane Colbertini codicis grauitate fulcitur, quorum plerisque in locis consensus uel oculis perspici potest. quo fit, ut codicis G subsidio quidem certissimo supersedeamus necesse sit in libris III—V, in quibus pro illius libri manuscripti indole multa in contentione poni possunt, utrum Optati sint necne.

Iam uero codices in duas discedere familias eruere conabamur, prout cogitationes seriem sententiarum uerborumque collocationem aliaque praebent, quibus genuina librorum confectio describitur, aut addita, amplificata, correcta, quae alteram scriptoris operam redolere uidentur. illam familiam repraesentant ARB codices, quibus quam proxime accedit Cusanus liber editionis principis fundamentum, ad hanc classem referuntur PCG codices. cum uero, ut supra dixi, tantum absit, ut totum Optatus opus suum excusserit, ut in singulis partibus naeuos quosdam sustulerit, alia quasi dissona reliquerit, multa suo quaeque loco inculcanda congesserit, quibus ex laciniis liber ille septimus constare uidetur, non est quod doceam, quantopere sit peruersum ad unius solummodo codicis etsi perantiqui fidem exigere nouam editionem. in duobus igitur primis libris Petropolitanus praesertim cum G codice consonans criseos fundamentum est; a libro tertio usque ad finem auctoritatem fidemque inter se R et G codices dispertiuntur, ita ut omnibus in locis, ubi scriptorem optimo iure addentem augentem corrigentem, inprimis in scripturae sacrae locis, diuinari licet, lectiones G uel CG codicum priores partes agere mereantur. Aurelianensis c. est nimis lacunosus, Baluzianus adeo non proprius et suus, ut nihil faciant ad emendandos libros. quae si ita sunt, non omnia ad unguem explanata esse haud equidem negauerim; attamen ne sis iniquus, limatiora noli sperare, quam quae scriptoris manus etsi compluribus in locis emendatura nobis tradidit.

Editiones

Ex uirorum doctorum numero, qui perpoliendis Optati libris pro suo quisque modulo operam nauauerunt nouas editiones procurantes, tres potissimum pluribus uerbis adferri operae pretium uidetur: Cochlaeum, Balduinum, Dupinium, quorum aetate princeps primam Optati editionem a. 1549 sub-
v ornauit. Johannes Cochlaeus canonicus fuit Uratislauiensis in ecclesia cathedrali, qui cum inter belli Schmalkaldiensis tumultus in Conradi Bruni de haereticis libros sex summa qua potuit diligentia incubuit, Optati libros edendos suscepit editosque monasterii in Tongerlo abbati Arnoldo dedicauit hac inprimis

spe ductus, fore ut adiuuaretur correctiore magisque emendato exemplari ex illius bibliotheca copiosissima. ipse editionem suam nuncupat *festinatam* et codicem Cusanum, quo uno usus est, *ex antiquo codice quopiam mendose ab indocto librario scriptum et ab alio deinceps multo adhuc mendosius rescriptum.* ac profecto scatet Cusanus ille mendis omnis generis, inter quae ipso teste Cochlaeum frequenter torsit „indocta et indistincta aut potius male distincta scriptoris depictio, qui sine cura ueri sensus literas et syllabas uerborum male coniunxit aut disiunxit . . . uerbi gratia: feci tuos = fecit uos; a renidoribus = arae nidoribus; florentiatus eorum = florentia Tuscorum“ e. q. s. a. sed multo grauiores difficultates editori illi lectionum ineptiae ac peruersitates plerisque in locis et turbatus iterum iterumque sententiarum ordo attulerunt, quas etsi non omnes recte intellexit aut sagaciter expediuit, tamen aequius iustiusque de illius opera et opere iudicari decuit. est enim scripturarum sensu carentium adfatim in Cusano uelut 20, 1; 22, 4; 36, 8. 13; 38, 1. 21; 46, 24; 47, 11; 56, 15; 58, 13; 69, 11. 16. 22; 77, 7; 81, 4; 85, 4; 87, 20; 95, 18; 103, 3; 108, 14; 114, 3; 120, 2; 129, 17; 134, 14; 145, 15; 146, 7; 150, 4; 151, 10, qui numerus plus triginta locis augetur, in quibus Cochlaeus genuina uel suo marte diuinauit uel peruersa explanauit (cfr. 4, 6; 5, 16; 6, 2. 8; 13, 13; 17, 10; 20, 24; 27, 19; 38, 11; 45, 12; 47, 23; 64, 13; 67, 6; 76, 5; 124, 21; 143, 18; 152, 5), quae animaduersiones a sequentibus editoribus, inprimis a Balduino tacito quodam consensu receptae sunt. quod turbatum sententiarum ordinem attinet, codex ille Cusanus partim cum Remensi et Baluziano libris facit (77, 18; 88, 4), partim solus cohaerentia ac conexa transponendo disiunxit (84, 3; 86, 24; 100, 14; 112, 14; 119, 3), qua sane deprauationis causa non perspecta errasse Cochlaeum frustra emendaturum non est negandum. praeterea Cusanus lacunis maioris minorisue ambitus crebro uitiatur (4, 4. 14; 5, 3; 13, 2; 14, 22; 21, 9; 30, 3—5; 31, 7; 36, 5. 8. 10. 11; 43, 13; 60, 22; 64, 19; 66, 14; 93, 13; 95, 21; 109,

18; 121, 15; 122, 9; 125, 7—10; 132, 20; 134, 22; 145, 5). ad honorem Cochlaei uindicandum satisfactum esse puto. restat, ut commemorem ipsum praemisisse indici editionis suae, „compendium summarium e sex libris excerptum atque in capitula digestum“ prorsus alienum ab argumentis, quae in reliquis editionibus singulis singulorum librorum capitibus praefigi solent. neque capitulorum numerus concordat: libros nempe I, II, III, V in quindecim, IV in octo, VI in 10 distinguit capita. Cochlaei editio Optatiana ceteroquin ad tempora reuocat, quibus excusa est: sub indicem „summaria collatio Donatistarum ad Schismaticos huius temporis“ typis expressa est, qua Lutheri et Zwinglii studia contentionesque acerbissime notantur. de eodem Cochlaeo cfr. Lessingii nostri libellum „Rettung des Cochlaeus, aber nur in einer Kleinigkeit“ et Camerarium (Leben Melanchthons c. 40).

Quattuordecim annis post Cochlaeum noua Optati librorum
b recensio prodiit cura Francisci Balduini, cui Claudius Espencaeus, theologus Parisiensis, codicem nondum excussum dederat. tum sexto anno post secunda Balduina publicata est duobus fundata libris manuscriptis, quorum alter Tilianus ille fuit, de quo supra disputauimus. quamquam haec iterata editio sat multum profecisse uidetur in textu restituendo purgandoque, tamen non nihil sanationi relictum est. argumenta singulorum librorum, quos in capita disponere Balduinus neglexit, desiderantur; sed septimus liber in hac editione ut uidetur primum — nam priorem Balduinianam nescio quis casus oppressit — in lucem prodiit. quantum subsidii Tilianus codex editori suppeditauerit, iam supra monuimus. praeterea adnotationibus cum ad Optati libros tum ad historiam ecclesiasticam, inprimis collationem Carthaginiensem pertinentibus tanta subornauit diligentia, ut pleraque tenebris dissipatis aperta et explanata sint.

d Atque clauditur agmen, ut ita dicam, a Ludouico E. Dupinio, qui Optatum bis edidit, primum Parisiis a. 1700 et Amstelodami uno anno post, iterum eumque limatiorem Antuerpiae a. 1702. haec editio usque ad nostra tempora pro

firmissimo recensionis fundamento recte habetur, ad quam omnes libri postea repetiti referuntur. etenim praestantissima codicum RCBG praesidia e tenebris protraxit Dupinius, sat multa ad emendandum textum expiscatus ad unguem fere omnia complanauit, ita ut nusquam temere aut inconsulte peccauerit, ubi errauit. quo esset usui editio habilior, argumenta concisa singulorum capitum margini adscripsit, adnotationem criticam textui subiecit, aliorum notas et suas apposuit. Optati libros excipiunt praefationes et adnotationes Balduini, Albaspinaei obseruationes, monumenta uetera ad Donatistarum historiam pertinentia, indices.

De reliquis Optati editionibus Schoenemanni bibliothecam historico-litterariam patrum latinorum (p. I, 343 *sq.*) non sine fructu adibis.

Sed priusquam disputationi finem faciam, paucis commemorandum est praeter editores supra laudatos Mericum Casaubonum, ipsum Optati editorem (Londini 1631) et Gasp. Barthium debitas prae ceteris sibi laudes parauisse. nostratium ingenia nescio qua ratione Optati libris parum intenta uidentur, non quo prorsus in obliuione iaceret; immo citatur Mileuitanus ille episcopus, ubicumque de Donatistarum contentionibus agitur, sed uereor, ut frequentius legatur, saepius inspiciatur: plerique ne nominis quidem notitiam habent. attamen non prorsus torpuerunt studia Optatiana: Voelter, Deutsch, Duchesne, Seek aliique Donatistarum tempora studiosissime perlustrantes facere non potuerunt, quin Optati libros excuterent, et cum Carolo Paucker Hermannus Rönsch praematura nobis morte ereptus illorum ingeniorum agmen coegit sex ante annos de Optati genere dicendi disputans (Ztsch. f. österr. Gymn. 1884, p. 401 sq.); ipse ego quaestiuncularum specimen contuli ad *Eranon Uindobonensem* (p. 168) nuperrime editum. nihilominus ingrata quadam obliuione obrutus in bibliothecarum scriniis latet Optatus, ex quo Dupinius recensione sua edita et iterata criseos fundamenta posuerat duratura. sed nondum ad calcem decursum est: ueram scriptoris manum rimantibus et in hac editione, quae limatiorem recen-

sionem eamque ex librorum fide probatiorem reddere nitebatur, nonnulla aliorum ingenio, diuinationi, acumini reseruari uidebuntur, quod nemo sibi magis persuaserit quam egomet mihi. sed si pro mea parte aliquantulum contulero ad Optati studia renouanda, sat superque fructus laudisque me percepisse gaudebo.

Iam grata beneficiorum memoria eos prosequi decet, quibus praeter uiros doctissimos suo quemque loco laudatos neque consilio neque opera mihi unquam deesse placuit. inprimis Guilelmo de Hartel huius opusculi et auctori et adiutori, qui multa in me iampridem conlata beneficia beneficiis de integro cumulare non destitit, memori piaque mente gratiam debeo amplissimam. singulari opera et indefessa commoditate Iosephus Zycha in plagulis corrigendis et admonitionibus et emendationibus amicitiae munera sat multa et pretiosa expleuit. praeterea sua quisque comitate officioque me deuinxerunt E. Gottlieb, A. Haberda, S. Reiter, A. Swoboda, quos omnes ex uerbis pressis tenuibusque gratum animum non mensuros esse confido. neque minus in me beneficiorum contulit c. r. academia litterarum Uindobonensis, c. r. summum Ministerium, bibliotheca nationalis Parisina, quibus subsidia critica summa liberalitate mihi suppeditata debeo. utinam quae Gerhardus quidam Lorichius in Optati laudem et commendationem olim cecinit, et his diebus eueniant:

En uenit Optatus optato tempore nostro
Haereses aduersus dogmata sacra ferens.

Dabam Uindobonae mense Februario anni MDCCCLXXXXIII

Carolus Ziwsa.

Sancti Optati Mileuitani

Libri VII.

A = codex Aurelianensis saec. VII nr. 169 (fragmentum.)
B = codex Parisinus saec. XIIII nr. 1712, olim Baluzianus nr. 290.
C = codex Parisinus saec. XI nr. 1711, olim Colbertinus nr. 1951.
G = codex Parisinus saec. XV nr. 13.335, olim Germanensis nr. 609 (1268).
P = codex Petropolitanus, olim Corbeiensis, saec. V uel VI nr. Lat. Q. v. omd. I. 2.
R = codex Remensis saec. VIII ineunt., nr. 221.
v = editio princeps Mogunt. 1549 (auctore Io. Cochlaeo).
b = editio Balduina altera, Parisiis 1569.
d = editio Dupiniana, Antuerpiae 1702.

LIBER PRIMUS.

1. Cunctos nos christianos, carissimi fratres, omnipotenti deo fides una commendat, cuius fidei pars est credere filium dei dominum iudicem saeculi esse uenturum, eum qui iampridem uenerit et secundum hominem suum per Mariam uirginem natus sit, passus et mortuus et sepultus resurrexerit; et antequam in caelum ascenderet, unde descenderat, christianis nobis omnibus storiam per apostolos pacem dereliquit. quam ne uideretur solis apostolis dimisisse, ideo ait: quod uni ex uobis dico, omnibus dico. deinde ait: pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis. igitur pax christianis omnibus data est, quam rem dei esse constat, dum dicit: meam; cum autem dicit: do uobis, non solum suam uoluit esse sed et uniuersorum in se credentium.

9 Marc. 13, 37 10 Ioh. 14, 27

OPTATI MILIBITANI LIBRI NVMERI VII (*rubr.*) *R fol. 1*[a], Optati (O *rubr.*) Milibitani libri numeri VII *B fol. 1*[a] *1*, Optati liber primus (lib. prim. *rubr.*) *G fol. 1*[a], *inscriptio deest in P*; *additur in PRBvd huius libri argumentum* (*quod bis legitur in P: una cum reliquorum librorum argumentis fol. 243*[a] *idemque repetitur initio huius libri fol. 244*[a]*)*: In hoc libro primo (*om. P fol. 244*[a]) continentur qui in persecutione fuerint traditores et causae (caus[a]* *B m. 2*) scismatis (schismatis *RB*) et ubi *(coniunctum in B)* et a quibus scisma sit factum (In hoc — continentur *et* ... tores — et ubi et *litt. uncial. rubr. in R*) 2 Cunctos—fratres *(rubr.) P*, Cunctos (C *rubr.*) *BG* 4 dei deum *PRBvb*, dei iudicem *d* 5 uenerat *RBvb* et (*eras.*) *R*, *om. B* ex maria uirgine *G* 6 natus est *vb* mortuus sepultus *PRB*, passus mortuus et sepultus *v* resurrexit *Bvb* 7 antequam ascenderet celum *G* et unde *P* 8 nobis *om. PB* storiam *RB*, [h a]itoriam *P*, uictricem *G*, suam *vb (cfr.* storia *apud Commodianum, apol. 151 ed. Domb. et Archiv f. lat. Lexikogr. III 147)* pacem per apostolos *PG* derelinquit *RB*, dereliquid *P* 9 demisisse *P* uno *P* 11 si igitur *RBv*, sic igitur *b* 12 cum dicit *vb* 13 suam esse uoluit *P*

2. Quae pax si, ut data erat, sic integra inuiolataque mansisset nec ab auctoribus scismatis turbaretur, inter nos et fratres nostros hodie non esset ulla dissensio, nec illi inconsolabiles deo lacrimas facerent, quod Esaias propheta testatur, nec falsorum uatum nomen et actus incurrerent nec ruinosum ac dealbatum extruerent parietem nec minus astutas sed tantum simplices euerterent mentes nec male inponendo omnibus capitibus manum euersionis uelamenta obtenderent nec maledicerent deo nec rebaptizarent fideles nec nos euersas aut occisas innocentium animas doleremus, quas prius doluit deus per Ezechielem prophetam dicens: uae facientibus uelamen super omne caput et super omnem aetatem ad euertendas animas. animae euersae sunt populi mei et maledicebant mihi in populo meo, ut occiderent animas, quas non oportuit mori, dum adnuntiant populo meo uanas seductiones. et tamen admissa sunt haec ab his, qui nostri sunt fratres.

3. Sed ne quis dicat inconsiderate me eos fratres appellare, qui tales sunt, ab Esaiae prophetae uocibus [increpati] exorbitare non possumus. quamuis et illi non negent et omnibus notum sit, quod nos odio habeant et execrentur et nolint

4 cfr. Es. 22, 4; Optat. III, 2. 6 cfr. Ez. 13, 10; Optat. III, 10. 11 Ez. 13, 18

2 scismatum *G* et inter *G* 4 propheta *om. vb* tectur (sta *suprascr. m. ant.*) *B* 5 nomen actus (act *in ras.*) *B* 6 exstueerent par (*sic*) *B* minus] nimis *v* (*corr. Cochl.*) 7 tantum *om. b* euesterent *B* (*sic* r *ex* s *fere ubique corr. m. ant.*) 8 capitibus] captiuis *RBvb* uelamenta *R m. 1*, uelamentum *B*, uelamen *PG* (*sed cf. Ezech. infra laudatum*) 9 male dic. . . *G* 10 innocentes *B* prior *G* 11 Ezechielum *P* ue *B* 13 aduertendas (e *s. l. m. 2*) *R*, aduertandas (e *utrumque s. l. et* a *eras. m. 2*) *B* euersa *B* 14 populo *om. v* 15 *adnunciant *B* (*fortasse* ac *eras.*) 16 admissa] amissa (*adnot. in mg. m. 2:* uel admissa) *G* 17 iis *editt. praeter v* 18 qui *PG* (*corr. in mg. m. 2 G*) me incons. *RBvb* 19 increpati (*s. l. m. 2*) *Rb*, crepati uocibus orbitare *B* 20 possum *PG* non egent *B* 21 *odio (h *eras.*) *R*, hodio (h *semieras.*) *B* exencrentur *B* nolunt *Rv*

se dici fratres nostros, tamen nos recedere a timore dei non possumus, quos hortatur spiritus sanctus per Esaiam prophetam dicens: uos qui timetis uerbum domini, audite uerbum domini: hi qui uos odio habent et execrantur et nolunt se dici fratres uestros, uos tamen dicite eis: ‚fratres nostri estis'. sunt igitur sine dubio fratres, quamuis non boni. quare nemo miretur eos me appellare fratres, qui non possunt non esse fratres. est quidem nobis et illis spiritalis una natiuitas, sed diuersi sunt actus. nam et Cham, qui patris sui risit inpie nuditatem, frater innocentium fuit et pro merito suo iugum seruitutis incurrit, ut esset fratribus frater addictus. ergo hoc nomen fraternitatis nec interueniente peccato deponitur, sed de istorum fratrum delictis dicam alio loco, qui sedentes aduersus nos detrahunt et contra nos scandala ponunt et cum illo fure concurrunt, qui deo furtum facit, et cum moechis, id est cum haereticis, partem suam ponunt et peccata sua laudant et conuicia contra nos catholicos meditantur.

4. Omnes quidem per singula loca maledicis uocibus perstrepunt, [quibus ad aliqua de occasione respondeam]; sed unum quidem uix inuenimus, cum quo per litteras uel hoc modo loquamur, Parmenianum scilicet fratrem nostrum, si tamen se a nobis uel hoc nomine nuncupari permittit. et quia

3 Es. 66, 5 10 cfr. Genes. 9, 22—25 15 cfr. Ps. 49, 20 16 cfr. Ps. 49, 18

3 timetis dominum *G*, timetis nomen domini *RBvb* audite nomen dom. *RBb*, *om. v* 4 his qui *P* *odio *(ut p. 4, 21) R* excerentur *(sic) B* 5 fratres nostros *vb* 7 me eos *G* 8 qui possunt non *P* 9 una spiritualis *vb* namtę^{et} *B* 10 cham] chain *G (corr. in mg. m. 1?* Cam) risit patris sui impie *G* in nocentium . . . promerito *B* 14 alio in loco *G* aduersum *RBG* nos] fratrem *vb* detrahunt] denotant *PG* 15 nos *om. B* 16 fu$^{r}_{*}$tum *B* facit] faciunt *PRBvb* (concurrunt: qui d. f. faciunt *Casaub.*) cum in occis *v (Cochl. corr.* cum moechis) 17 pa$^{r}_{*}$tem (s *eras. uidetur*) *B* 20 quibus—respondeam *om. PRBvb, per parenthesim add. in G* 21 quidem *om. G* 22 loca^{u}mur (c *corr. in* q) *B* 23 no^{a}bis (a *s. l. m. 2) B* nuncupari permittunt quia *P*, nuncupari permittat quia *G*

collegium episcopale nolunt nobiscum habere commune. non sint collegae, si nolunt; tamen, ut supra diximus, fratres sunt. frater meus igitur Parmenianus, ne uentose ac nude ut ceteri loqueretur, quicquid sentire potuit, non solum dixit sed etiam in scriptura digessit. cuius dictis cum respondere ueritate cogente conpellimur, erit inter nos absentes quoquomodo conlatio. eodem modo satisfiet et desideriis aliquorum. nam a multis saepe desideratum est, ut ad eruendam ueritatem ab aliquibus defensoribus partium conflictus haberetur. et fieri potuit. sed quoniam et accessum prohibent et aditus intercludunt et consessum uitant et conloquium denegant, uel tecum mihi, frater Parmeniane, sit isto modo conlatio, ut, quia tractatus tuos, quos in manibus et in ore multorum esse uoluisti, non aspernatus sum neque contempsi, sed omnia a te dicta patienter audiui, audias et tu humilitatis nostrae responsa.

5. Nam et ego intellego et tu non negas et quiuis sapiens peruidet te nulla alia ratione tam prolixe tractasse, nisi ut ecclesiam catholicam tuis tractatibus indigne pulsares. sed ut intellegi datur, aliud habet animus, aliud resonat sermo. denique non omnia te uideo dixisse contra catholicam: immo multa pro catholica, cum catholicus non sis, ut et nobis ne-

2 sunt *B* collegae *corr. Cochl. ex* colliges 3 uentuse *P*, uetose (n *s. l. m. 2*) *R*, unętose, *(seu* u . . rose) *B*, cum nequitiose *v* ut cet.] interri *B* 5 in scribturam *P* degessit (e *prius eras.*) *B* cum] dum *PG* 6 absçentes *B* quo quomodo *B* 7 conlatio] conlatis *v (corr. Cochl.)* et satisfiet desideriis *vb* et *ante* desid . . . *om. G* 8 saepe *om. vb* ad erudiendam *Rv (corr. Cochl.)*, erudiandam *B*, exquirendam *G* 9 pastum (*exp. et infra posit.* partium) *B* 10 accessus *G* auditus *G* interdudunt *B* 11 consensum *PRv*, concessum (ces *exp.* sen *suprascr. m. 2*) *B*, concessum (consessum *i. mg. m. 2*) *Gb* 12 cum *B* 13 tract' *G (corr. in mg. m. 2)* inore *B* 14 asper natus *B* 15 nostra *B* responsa] *add. G* iam posco 17 peruidetęte *B* prolixę *R* 19 et aliud resonat *G* 20 denique nihil te uideo dixisse *P*, denique nomina te *B* non *om. vb* catholicam fidem *G*

cesse non fuerit respondere tractatibus tuis, nisi quod — dum male instructus es, ut, quod non uidisti sed quod falso audieris, loquereris, cum in epistula Petri apostoli legerimus: nolite per opinionem iudicare fratres uestros — ut inter aliqua, quae ad nos non pertinent, sicuti probaturi sumus, diceres a nobis contra uos militem fuisse postulatum. ceterum a te in aliis partibus tractatus tui aliqua pro nobis dicta sunt et contra uos, ut diluuii et circumcisionis conparatio; quaedam et pro nobis et pro uobis, ut ea, quae in laude dixisti baptismatis, praeter illud, quod carnem Christi male tractaueris; ideo et pro uobis, quia quamuis foris sitis, tamen ex nobis existis. nam et illud pro ambobus, quod demonstrasti haereticos extraneos esse catholicis sacramentis, si tamen uos ipsos non eis adiungeres, quos esse scismaticos constat. quaedam pro nobis solis, ut unius ecclesiae commemoratio, quaedam contra uos per ignorantiam, quia peregrinus es, ut traditorum et scismaticorum accusatio, etiam illud et contra uos, quod dixisti de oleo et sacrificio peccatoris. ac per hoc nihil contra nos a te dictum est, nisi quod ignoranter dixisti a nobis militem postulatum; quod calumniose a te dictum esse probationibus uerissimis demonstrabimus. tolle hanc calumniam et noster es. quid enim iam magis pro nobis et nostrum

3 cfr. Iac. 4, 11 (sed nihil tale apud Petrum.)

1 respondere *om. v*, tract. tuis respond. *b* 2 uideris *G* sed quod *P* (quod *om. cett.*) 3 cum in epist. — ut inter aliqua *om. P* legimus *G* 4 pro opinione ducere fratres *G* 5 quae] quę *B* pestinent (s *eras.*) *B* sicuti prouocaturi *G* 6 esse postulatum *vb* postolatum *R m.* 2 7 paștibus *B* (*sic fere ubique corr.*) 8 circumciọsionis *B* 9 ut *om. RBGvb* in laudem *P* 10 tractasti *P* 11 quaę *(sic) m. 1 R*, qui *v* foris (s *in ras.*) *B* 13 et extraneos esse a catholicis *G* sį *B* 15 ut] cum *v*. ut cum *b* aecclesiae commemorationem faceres *R*, aeclesia *(alterum* a *in ras.)* commemoracionem faceres *Bv* 16 ignor. . tuam *G* 17 accusationem *RBvb* et *ante* contra *om. P*, est *v* uos di (*eras.*) quod *B* 20 postolatum *R* (*m. 2 corr.*) 21 demonstrauimus *RB* 22 eris noster *vb* tam magis *codd.*. *v*, iam magis *scripsi*, magis dici *vb*

est quam quod dixisti in conparatione baptismatis semel factum esse diluuium? et singularem circumcisionem salubriter profecisse populo Iudaeorum magis pro nobis quasi noster locutus es. haec enim nostra uox est, qui in trinitate baptismatis unionem defendimus, non pro uobis, qui baptisma, in cuius imagine sunt illa duo, audaciter et quod contra leges est, iteratis, quamuis et uos ipsi non negetis, quia non debet iterari, quod semel iussum est fieri. sed tu dum subtiliter laudasti, quod omni laudis praeconio dignum est, callide uestram subposuisti personam, ut quasi, quia semel licet, uobis liceat, aliis denegetur. si traditoribus non licet, uobis licere non debuit, quorum principes probamus fuisse traditores. si scismaticis non licet, adaeque uobis licere non debuit, apud quos origo scismatis inuenitur. si peccatoribus non licet, etiam peccatores uos esse testimonio diuino conuincimus. et tamen quia semel licet, non per electum hominem sed per quod semel licet, ideo post uos non emendamus, quia et apud nos et apud uos unum est sacramentum, cuius sacramenti ratio tota quinto libro monstrabitur.

6. A te quidem, frater Parmeniane, multa tractata sunt; sed uideo mihi non eo respondendum esse ordine, quo a te dicta sunt singula. tu enim primo loco dixisti conparationes laudesque baptismatis et praeter carnem Christi a te male tractatam cetera bene dixisti. hoc enim magis pro nobis te

1 esse potest *b* quam *om. RBv* comparationem *vb* 2 singulare *(sic) G* salubriter *om. G* 3 proficisse *P* nostra *v* 4 hạc *B m. 2* in trinitatem *RB* (intrin . . . *B*) 6 imaginem *G* legem *G* 8 dum tu *d*, tu *om. vb* 9 laude (is *s. l. m. 2*) *B* 10 personam *(s. l. m. 2) B* quia *(s. l. m. 2) B* 12 fuisse probamus *G* 13 si *om. v* adaequae *R*, ad aeque *B*, que *G*, itaque *v* deo licere *G* 14 schimatis *B m. 2* 15 uos (*s. l. m. 2*) *B* 16 semel *om. Bb* 18 et apud uos (*s. l. m. 2*) *B* 19 demonstrabitur *vb* (*cfr. p.* 9, 1) 20 tracta *B m. 2* 21 esse respondendum *RBvb* 22 in conparationes *PG* *(fortasse* in *loco suo motum:* primo in loco, *ut paulo infra)* 23 baptismatis] scismatis *G* et *om. v* 24 benedix .. *B*

dixisse suo loco monstrabitur. secundo autem loco exclusis haereticis unam dixisti esse ecclesiam; sed eam ubi sit, agnoscere noluisti. tertio loco traditores nullis certis personis aut nominibus accusasti. quarto a te unitatis lacerati sunt operarii. quinto, ut minuta praetermittam, dixisti de oleo et sacrificio peccatoris.

7. Sed mihi uidetur primo loco traditorum et scismaticorum indicandas esse ciuitates personas et nomina, ut quae a te de his dicta sunt, ueros auctores et certos reos suos agnoscant. deinde mihi dicendum est, quae uel ubi sit una ecclesia, quae est, quia praeter unam altera non est. tertio a nobis militem non esse petitum et ad nos non pertinere, quod ab operariis unitatis dicitur esse commissum. quarto loco, quis sit peccator, cuius sacrificium repudiat deus, uel cuius oleum fugiendum sit. quinto de baptismate, sexto de inconsideratis praesumptionibus et erroribus uestris.

8. Sed priusquam de rebus singulis aliquid dicam, quod carnem Christi male tractaueris, breuiter ostendam. dixisti enim carnem illam peccatricem Iordanis mersam diluuio ab uniuersis sordibus esse mundatam. merito hoc diceres, si caro Christi pro omnibus baptizata sufficeret, ut nemo pro se baptizaretur. si ita esset, ibi esset totum genus hominum, illic omne, quod corporaliter natum est. nihil [inter]esset

1 demonstrabitur *vb* 2 esse *om G* 3 cognoscere noluisti *G* testio (*s eras.*) *B m. 2* traditores] traditiones *v* e*tis *B m. 2* 4 a omnibus *G* (*corr. in mg. m. 2* aut nominibus) accusati *B* 5 minuta] minima *RBvb* mittam *G* 7 primo in loco *G* 8 ut qua etatem *B m. 2*, utque quae *v*, ut que dicta sunt a te de his *G* 9 de iis *edd. praeter v* 10 & 11 qua *B m. 2* sit eccl. quae est una *b* 11 quia (*ex* qua *corr. uidetur*) preter una (*in mg. adscr. m. 2* unam) *G* testio (s *eras. uidetur*) *B* 12 petitum] postulatum *vb* 13 Quar|stoto (r *add.*, sto *exp. m. 1*) *B* 14 qui *libri* (*cfr.* IIII 3), quis *scripsi* repudiet *G* 18 tractati *P* ostandam *B* 19 mersam *P* (*sicut p.* 10, 12), mersam esse *G*, demersam *RBb*, dimersam *v* (*idem p.* 10, 3 & 16) 22 genus humanum *G* 23 natum esset *v* interesset inter credentes *P*, esset inter fideles *cett.*

inter fideles et unumquemque gentilem. quia in omnibus caro est; et dum nemo non est, qui non habeat carnem, si, ut dixisti, caro Christi diluuio Iordanis demersa est, omnis caro hoc beneficium consequeretur. aliud est enim caro Christi in Christo, aliud uniuscuiusque in se. quid tibi uisum est carnem Christi dicere peccatricem? utinam diceres: caro hominum in carne Christi, nec sic probabiliter dixeras, quia unusquisque credens in nomine Christi baptizatur, non in carne Christi, quae specialiter illius erat. adde, quod eius caro de spiritu sancto concepta inter alios non potuit in remissam peccatorum tingi, quae nullum uidebatur admisisse peccatum. addidisti et Iordanis diluuio demersam . satis inconsiderate hoc usus es uerbo, quod uerbum soli Pharaoni et eius populo debebatur, qui pondere delictorum tamquam plumbum ita mersus sit, ut ibi remanserit. Christi autem caro dum in Iordane descendit et ascendit, mersa a te dici non debuit; cuius caro ab ipso Iordane sanctior inuenitur, ut magis aquam ipsa descensu suo mundauerit, quam ipsa mundata sit.

9. Etiam illud praeterire non possum, quod te subtiliter egisse considero, ut ad inducendos uel decipiendos animos auditorum post circumcisionis et diluuii descriptionem et post laudem baptismatis haereticos cum erroribus suis iam mortuos et obliuione sepultos quodammodo resuscitare uoluisti, quorum

1 caro esset *G* 2 et dum nemo non habet carnem sicut dixisti *P* nemo non esset *G*, nemo est qui *v* sicut dix... *RBvb* 3 omnis (ut *s. l. m. 2*) *P* 7 probaliter *G* (*corr. in mg. m. 2*) dixeris *vb* 8 baptizari potest *PG* 9 illius] *inius* uel *eius* (*corr. in mg. m. 2*) *G* addo *RBvb* 10 sancto *om. P* in remissa *libri* 11 addisti *RB* 12 diluuio et *G* mersam *P* (*sicut p.* 9, 19) 13 debebatur] uidebatur *B* 14 demersus *v* ut ibi] uibi *P* (*corr. m. 2 ex* ubi *inserto* i *et s. l. posito* τ) 15 in iordanem *G* 16 demersa *vb* ab *om. G et edd.* 17 santior *R m. 1*, purior inuenitur *G* ut *bis pos. G* (*in exitu fol. III*ᵃ *et fol. III*ᵇ *initio*) aquam ipsam *PGv* discensu *R*, discensu *B* 18 ipse mundatus *G* 19 te] tam *B* 20 considerato (at *expunct.*) *B* inducendas uel decipiendas animas *v* 21 discriptionem *RB* 22 iam *transpos. ante* sepultos *RBvb* 23 quosdam modo *B*

per prouincias Africanas non solum uitia sed etiam nomina uidebantur ignota. Marcion Praxeas Sabellius Ualentinus et ceteri usque ad Cataphrygas temporibus suis a Uictorino Petauionensi et Zephyrino Urbico et a Tertulliano Carthaginensi et ab aliis adsertoribus ecclesiae catholicae superati sunt. ut quid bellum cum mortuis geris, qui ad negotium temporis nostri non pertinent? sed quia scismaticus hodie aliquid peccati, quod probare possis in catholicos, non habes, ideo ad prolixitatem scripturae tuae augendam tot haereticos cum erroribus suis commemorare uoluisti.

10. Nunc alia quaestio est, ut quid a te memorati sunt illi, apud quos non sunt sacramenta, quae nobis et uobis uidentur esse communia. sanitas non flagitat medicinam, de se secura uirtus forinsecus non quaerit auxilia, ueritas non desiderat argumenta. aegroti est remedia quaerere, inertis et inbecillis est auxilia conparare, mendacis est argumenta conquirere. interea dixisti apud haereticos dotes ecclesiae esse non posse et recte dixisti; scimus enim haereticorum ecclesias singulorum prostitutas nullis legalibus sacramentis et sine iure honesti matrimonii esse. quas non necessarias recusat Christus, qui est sponsus unius ecclesiae, sicut in canticis canticorum

21 cfr. Cant. 6, 8

2 Ualẽtiạnus *P* 3 usque ad catafregas *P*, *(haec uerba, hoc loco omissa in RBGvb, sequuntur infra post* Tertulliano carthaginensi) uictorino petauionensi *P* 4 pectauiensi *RB*, pictauianensi *G*, peccauionensi (Pitabionen . . . sicut ait Hieronymus *adsc. in mg.*) *v*, Pictauiensi *b* zefyrino *P*, zeferino *RB*. zefirino *G*, Zepherino *b* a *om. v* tertuliano *G* Kartaginensi *R*; *add. in omn. codd.*: usque ad catafregas *P*, u. a. catafrigas *RB*, u. a. cathaphrigas *G*, u. a. Cataphrygas *vb* (*sed cfr. supra l.* 3) 5 ad sẹstoribus *B m. 2* 6 quid (d *exp.*) ad *G*, quod . . . pertinet *cett.* 7 quia schismatis (sçist schismatis *B*) h. al. (*om.* peccati) *RBvb* 8 possit *b* 9 prolexitatem scribturae *P* scriptura tuạ *B m. 2* 11 a te] ante *B* 13 saniạtas (*corr. in mg. m. 2*) *G* 14 uistus *B* forensicus (*corr. m. rec.*) *P* 15 inertibus *RBv* inbicilis *P* 16 mendascis *B* conquaerere *v* 18 scimus] scismus *G* 21 sponsiş' (is *del. m. 2*) *B*

ipse testatur. qui cum unam laudat, ceteras damnat, quia praeter unam, quae est uere catholica, ceterae apud haereticos putantur esse, sed non sunt; secundum quod indicat, ut supra diximus, in canticis canticorum unam esse columbam suam, eandem sponsam electam, eundem hortum conclusum et fontem signatum, ut haeretici omnes neque claues habeant, quas solus Petrus accepit, nec anulum, quo legitur fons esse signatus, nec aliquem illorum esse, ad quem hortus ille pertineat, in quo deus arbusculas plantat. de quibus haereticis, quamuis ad praesentem non pertineat causam, quod diu locutus es, et suffecerat et abundabat. sed miror, quid tibi uisum est etiam uos ipsos eis adiungere, quos esse scismaticos constat, dum ecclesiae dotes et haereticis ipsis et uobis scismaticis denegasti. dixisti enim inter cetera scismaticos a uite uelut sarmenta esse concisos, destinatos poenis tamquam ligna arida gehennae ignibus reseruari. sed uideo te adhuc ignorare scisma apud Carthaginem a uestris principibus factum. quaere harum originem rerum et inuenies te hanc in uos dixisse sententiam, cum scismaticis haereticos sociasti. non enim Caecilianus exiuit a Maiorino auo tuo sed Maiorinus a Caeciliano; nec Caecilianus recessit a cathedra Petri uel Cypriani sed Maiorinus, cuius tu cathedram sedes, quae ante ipsum Maiorinum

4 cfr. Cant. 6, 8 et 4, 12

1 dampnat *R (sic fere semper)* quia] qui *RB* 2 uera *Gvb* cetera *B* 3 supra] primo *P* 5 delectam (*adscr. i. mg.* i) *G*, dilictam (*corr. m. rec.*) *P* eundem hortum (ortum *B*) *RBv*, eandem h. *PGb* 8 nec aliquem] ne apud aliquem *G* ad quos *P* ortus *B* 10 pestineat *B* locus *B m. 2* 11 sufficerat *P*, (*adscr. in mg.* e *m. 2*) *G* habundabat *RB* 12 uos] nos *G* (*adscr. in mg.* u *m. 2*) 14 auite *B* 15 distinatos *P*, destinatis *G* 16 ignis *v* ignorasse *G* schisma (*sic*) a uestr. princ. factum aput chartaginem *P* 17 a uestris] auris *(sic) B* factum *om. B*, factam *R* quererę (re *fin. exp.*) *G*, quare *B* 18 et *om. P* hanc te *vb* 19 schismatis (*m. 2 s. l.*) *R* 20 amaiorino exiuit *B* (a *plerumque ligatur cum seq. sicut infra* aceciliano) 21 cipriani *B* 22 aute sedes qua *B*

originem non habet. et cum haec ita gesta esse manifestissime constet, et uos heredes traditorum et scismaticorum esse euidenter adpareat, satis te miror, frater Parmeniane, cum scismaticus sis, scismaticos haereticis iungere uoluisse. aut si sic tibi uidetur et ita placet, cumula illa, quae a te paulo ante sunt dicta. dixisti enim fieri non posse, ut [in] falso baptismate inquinatus abluat, inmundus emundet, subplantator erigat, perditus liberet, reus ueniam tribuat, damnatus absoluat. bene haec omnia potuerunt ad solos haereticos pertinere, quia falsauerunt symbolum, dum alter dixit duos deos, cum deus unus sit, alter patrem uult in persona filii cognosci, alter carnem subducens filio dei, per quam deo reconciliatus est mundus, et ceteri huiusmodi, qui a sacramentis catholicis alieni esse noscuntur. quare paeniteat te talibus hominibus etiam scismaticos adiunxisse; in te enim conuertisti sententiae gladium, dum aestimas, quia alteros adpetebas et non adtendisti, inter scismaticos et haereticos quam sit magna distantia. inde est, quod ignoras, et quae sit sancta ecclesia; et sic omnia miscuisti.

11. Catholicam facit simplex et uerus intellectus intellegere, singulare ac uerissimum sacramentum et unitas animorum.

1 habet *PG*, habebat *cett.* hạc *B* haec a schismaticis ita gesta *v* 2 constent *RB* esse trad. et schis. *RB et edd.*, et scism. *om. v* 4 te haereticis adiungere *v et* (*omisso* te) *b* 5 uidetur tibi *B* cumula illa] cum illa *RBv* (*Cochl. scripsit* contra illa, *quem secutus est Bald.*) quạ etate paulo *B* 6 in *om. G* (*sed cfr. p.* 14, 16) 7 sub plantator *G* (*ligat. m. 2, sed cfr. p.* 14, 17) 8 daṇnatus *B m. 2* 9 hac *B* omnia *om. G* poterunt *v* 10 quia] qui *G* dixerit *RBvb* 11 in personam *RB* 12 cognoscere *G* 13 reconsiliatus *G* huiusmodi homines quia (*adscr. in mg. m. 2* qui a) *G*, *idem corr. Cochl.* 14 nascuntur *v* paeniteut *P* 15 iunxisse *G* 16 conuestisti (*corr. m. 2*) *B* gladium sententie *G* sentencia *B m. 2* 17 ad petebas *B* non *om. G* 18 inde] iste *P* et *om. P* quạ *B* 20 intellegere *R*, intelligere *Bvb*, in lege *PGd* (*Casaub. uel expungendum censet* intellegere *uel coniungendum cum praecedenti* facit = declarat, indicat) 21 et singulare *G*, singularem *RB*

scisma uero sparso coagulo pacis dissipatis sensibus generatur, liuore nutritur, aemulatione et litibus roboratur, ut deserta matre catholica inpii filii, dum foras exeunt et se separant, ut uos fecistis, a radice matris ecclesiae inuidiae falcibus amputati errando rebelles abscedunt; nec possunt nouum aliquid aut aliud agere, nisi quod iamdudum apud suam didicerant matrem.

12. Haeretici uero ueritatis exules, sani et uerissimi symboli desertores, de sinu sanctae ecclesiae inpiis sensibus deprauati, contempto, quod bene fuerant geniti, ut ignorantes et rudes deciperent, de se nasci uoluerunt. et qui iamdudum uitalibus pasti fuerant cibis, corruptela malae digestionis in perniciem miserorum disputationibus inpiis uenena mortifera uomuerunt. uides ergo, frater Parmeniane, haereticos a domo ueritatis satis extorres solos habere uaria et falsa baptismata, quibus inquinatus non possit abluere, inmundus emundare, subplantator erigere, perditus liberare, reus ueniam tribuere, damnatus absoluere. bene clausisti hortum haereticis, bene reuocasti claues ad Petrum, bene abstulisti colendi potestatem, ne arbusculas colerent ii, quos ab hortulo et a paradiso dei constat alienos; bene subduxisti anulum iis, quibus aperire non licet ad fontem. uobis uero scismaticis, quamuis in catholica non sitis, haec negari non possunt, quia nobiscum uera

1 dissipati (s *s. l. m. 2*) *B* 2 aemulatorum et litibus *v* et (*pro* ut) deserta *Casaub.* desesta *B* 3 foras excurrunt *v* 4 fecisti (s *s. l. m. 2*) *B* facibus (l *s. l. m. 1*) *R* 5 ab scendunt *B* 6 ut (a *s. l. m. 1*) *R* didicerunt *RBvb* 8 sani et ueri symb. *P*, facti et ueri simb. *G* (*cfr. p.* 13, 21: singulare ac uerissimum s.) 9 de sestores *B m. 2* ecclesiae sanctae *b* ecclesia *B* 11 deciperant *B* nasci] nati nasti *uel* nasci *B* 12 uitalibus] in talibus *v* cibus (*sic*) *B* maltae digessionis *P* 13 pernicie *vb* impiis disput. . . *G*, disputatione impii *v* 15 satis *om. Gb* et uaria *G* 16 qbz (*expunct.*) quibus *G* posset *b* 17 sub plantator *B* (*sed cfr. p.* 13, 7) 19 ab stulisti *B* 20 hii *Pv*, hi *RBG* 21 iis] his *codd. v* 22 ad *om. P* (*pro* licet ad *Casaub.* licebat *propos. sed cfr. indicem*) quamuis — non sitis *om. v* 23 hac *B* uobiscum *P*

et communia sacramenta traxistis. quare cum haec omnia haereticis bene negentur, quid tibi uisum est haec et uobis negare uoluisse, quos scismaticos esse manifestum est? uos enim foras existis. quantum in nobis est, uolebamus, ut soli damnarentur haeretici; quantum in te est, etiam uos ipsos cum eis una sententia ferire uoluisti.

13. Sed iam ut ad propositum singularum rerum ordinem redeamus, primo loco audi, qui fuerint traditores, et plenius auctores scismatis disce. in Africa duo mala et pessima admissa esse constat, unum in traditione, alterum in scismate, sed utraque mala et uno tempore et iisdem auctoribus uidentur esse commissa. debes ergo, frater Parmeniane, discere, quod intellegeris ignorare. nam ferme ante annos sexaginta et quod excurrit per totam Africam persecutionis est diuagata tempestas, quae alios fecerit martyres, alios confessores, nonnullos funestam prostrauit in mortem, latentes dimisit inlaesos. quid commemorem laicos, qui tunc in ecclesia nulla fuerant dignitate suffulti? quid ministros plurimos? quid diaconos in tertio, quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? ipsi apices et principes omnium, aliqui episcopi illius temporis, ut damno aeternae uitae istius incertae lucis moras breuissimas conpararent, instrumenta diuinae legis inpie tradiderunt. ex qui-

h'eticis ne
1 omnia benegentur *B* (*corr. m.*2) 3 manifestissimum *G* 4 existis. quantum in uobis est. Uolebam *b et* (*om.* est) *v* nobis *an* uobis *difficile distinctu in B* uolebam *RBv* 5 inte est et iam *B*, iam *om. v* 6 una sententiae *P*, unam sententiam ferre uoluisti *v* e
8 redamus *B m. 2* primo in loco *G* 11 hisdem *codd. v* 12 quod] quos *B* 14 deuagata *RBvb*, diu ac tuta (*adscr. in mg.* iactata *et infra scr. m. recentiss.* diuagata) *G* r 15 mastires *B m. 2* e 16 funesta . . in morte *RBvb* 17 commemoram *B m. 2* 18 suffulti *om. G* diãcos in t'uõ (*adscr. in mg.* diaconos in tertio r *m. 2*) *G* testio *B* 19 presbiteros *RB* (*sic ubique*) 20 omnium *om. P* illis temporibus *RBvb* e e r 21 aeterna uita *B m. 2* inceste *B m. 2* moras *om. G* 22 impiae *R*

bus erant Donatus Masculitanus, Uictor Rusiccadensis, Marinus ab aquis Tibilitanis, Donatus Calamensis et homicida Purpurius Limatensis, qui interrogatus de filiis sororis suae, quod eos in carcere Milei necasse diceretur, confessus est dicens: 'et occidi et occido non eos solos sed et quicumque contra me fecerit.' et Menalius, qui ne turificasse a suis ciuibus probaretur, oculorum dolorem fingens ad consessum suorum procedere trepidauit.

14. Hi et ceteri, quos principes tuos fuisse paulo post docebimus, post persecutionem apud Cirtam ciuitatem, quia basilicae necdum fuerant restitutae, in domum Urbani Carisi consederunt die III. Iduum Maiarum, sicut scripta Nundinarii tunc diaconi testantur et uetustas membranarum testimonium perhibet, quas dubitantibus proferre poterimus. harum namque plenitudinem rerum in nouissima parte istorum libellorum ad inplendam fidem adiunximus. hi episcopi interrogante Secundo Tigisitano se tradidisse confessi sunt. et cum ipse Secundus a Purpurio increparetur, quod et ipse diu apud stationarios fuerit et non fugerit sed dimissus sit, non sine causa dimissum fuisse, nisi quia tradiderat, iam omnes erecti

12 sq. cfr. Aug. c. Cresc. 3, 20; breu. coll. 3, 17

1 erat *P* rusiccadiensis *RBvb* marinus] manus *G* 2 homicidia (i *expunct m. 2*) *G* 3 liniatensis *codd.*, liniacensis *v*, limatensis *scr. Bald.* (cfr. *Aug. c. Cresc. l. l.*) 4 carcerem *RBG* miliae *v* necas—se (*lineol. m. 2 ducta*) *B* 5 et *ante* occidi *om. P* sed/tet (d *add. et* t *exp. m. 2*) *B* 6 menalus *vb* ine|turificasse (*corr. m. 2*) *B* turificatus *P* 7 ad consensum *RBGv* (*corr. i. mg. m. 2 G*) 10 apud chirtam *P*, apud circum cirtam *R*, apud circum circam *B* qui abalice abasilice (balice a *punctis et lin. del. m. 2*) *B* 11 in domo *PG* garisi *RB* 12 considerunt *B* die *om. B*, die Iduum *b* III] VI *v* idum *R m. 1*, idus mayas *G* 13 diacones *P* 15 rerum *om. G* paste *B* 16 implandam uitam fidem *B (corr. m. 2)* hii *P* interrogantes *G* (s *del.*) 17 tigistano *G* se tra*didisse (didisse *post ras. m. 2*) *P*, tradidisse se *G*, se *om. RBvb* 19 statinarios *B m. 2* stationarum (*in mg. adscr.* stationarius (*sic*) *G* dimsus (*supra* m *posit. est punctum et* s *suprascr.; sed uide lin. seq.*) *B* 20 sic dimiss. *P* dimsum *(sic) B* tradiderat (se *s. l. m. rec.*) *P* erecti] heretici *PBvb*

coeperant murmurare. quorum spiritum Secundus metuens consilium accepit a filio fratris sui Secundo minore, ut talem causam deo seruaret. consulti sunt, qui remanserant, id est Uictor Garbensis, Felix a Rotario et Nabor a Centurionis. hi dixerunt talem causam deo debere reseruari. et dixit Secundus: ‚sedete omnes'; tunc dictum est ab omnibus: ‚deo gratias'. et sederunt. habes ergo, frater Parmeniane, qui manifesto fuerint traditores.

15. Deinde non post longum tempus iidem ipsi, tot et tales ad Carthaginem profecti traditores, turati, homicidae Maiorinum, cuius tu cathedram sedes, post ordinationem Caeciliani ordinauerunt scisma facientes. et quoniam traditionis reos principes uestros fuisse monstratum est, consequens erit eosdem fuisse auctores scismatis. quae res ut clara et manifesta esse omnibus possit, ostendendum est, ex qua radice sese usque in hodiernum erroris protenderint rami et ex quo fonte riuulus iste maligni liquoris occulte serpens usque in tempora nostra manauerit. dicendum est, unde et ubi et a quibus ortum constet hoc alterum malum, quae conuenerint causae, quae fuerint operatae personae, qui auctores huius mali, qui nutritores, a quibus sint inter partes ab imperatore postulata iudicia, qui sederint iudices, ubi sit actum concilium, quae sint prolatae sententiae. de diuisione agitur: et in

1 ceperant *BG*, coeperunt *v* 3 seruarent *P*, seruiret *B m. 2*, seruare (*in mg. corr.* seruaret) *G* remanserunt *RBvb* 4 gardensis *RB*, gabrensis *G*, garbiensis *b*, gradiensis *v*; *lectionem quam P exhibet* garbensis *habent RBG libr. II. 4* (*cfr. coll. Carth.* 1, 209; *nom. episc. Num.* 102) ratorio *RB* naboria centurionis *B* et Nabor a *om. b* a centuriones *P* hii *PRBv*, ii *edd.* 5 deo] domino *RBvb* seruari *G* (*ut supra l.* 3,) 6 sede te *G* ab hominibus (*sic*) *B* 7 Parm. frater *b* 9 idem *B* 10 chartaginem *P*, castaginem *B* turati] esurati *v* (*Cochl. in mg. coni.* et coniurati, *quod habet b*) 12 facientes] fecere *v* 14 eodem *B m. 2* et auctores *G* 16 se *P*, se—se *B* (— *add. m. 2*) et *om. v* 17 fonteri uulus *B* (te ri *lineola dist. m. 2*) maligni] malim *B* 19 conuenerunt *P* 21 pastes *B* ab] de *G* 22 postolata *R* (*sed nihil corr.*) 23 probate (*corr. in mg. m. 2* prolatæ) *G*

Africa sicut et in ceteris prouinciis una erat ecclesia, antequam diuideretur ab ordinatoribus Maiorini, cuius tu hereditariam cathedram sedes. uidendum est, quis in radice cum toto orbe manserit, quis foras exierit, quis cathedram sederit alteram, quae ante non fuerat, quis contra altare altare erexerit, quis ordinationem fecerit saluo altero ordinato, quis iaceat sub sententia Iohannis apostoli, qui dixit multos antichristos foras exituros: quia non erant, inquit, nostri, nam si nostri essent, mansissent nobiscum. ergo qui in uno cum fratribus manere noluit, haereticos secutus quasi antichristus foras exiuit.

16. Hoc apud Carthaginem post ordinationem Caeciliani factum esse nemo [est] qui nesciat, per Lucillam scilicet, nescio quam feminam factiosam, quae ante concussam persecutionis turbinibus pacem, dum adhuc in tranquillo esset ecclesia, cum correptionem archidiaconi Caeciliani [Lucilla] ferre non posset; quae ante spiritalem cibum et potum os nescio cuius martyris, si tamen martyris, libare dicebatur, et cum praeponeret calici salutari os nescio cuius hominis mortui, et si martyris sed necdum uindicati, correpta cum confusione

8 Ioh. ep. I, 2, 19

2 maioriani *G* 3 inradicem *B* 4 qui foras (s *s. l. m. 2*) *R* 5 altare contra altare *vb* (*ut p.* 21, 13), *alterum* altare *om. G* (*in mg. adpos. m. 2*) 6 salua *R* (*corr. m. 1*) iaeet *B*, iacerat *G* (*m. 2* r *expunx.*) 7 sententiam *RB* nulos *B* (*s. l. m. 2*) 8 inquid *B* 9 qui in uno] quinuno *B m. 2* 10 manere cum fratribus *G* 12 castaginem *B* 13 nemo qui nesciat *PBv*, nemo est qui* (s *eras. uidetur*) nesciat *Rb*, quis nesciat (*om.* nemo est) *G* 14 persecutione pacem *v* 15 intranquillo *B* 16 archaediaconi *P* lucilla *om. bd, uncinaui glossam existimans* 17 non ferre non (*exp.* non *m. 2*) *B* possit (i *mutat. in* e) *P* os] omnes (*corr. m. 2*) *B* 18 dicebatur libare *B* lauare d. *v* 19 calicis salutaris *G* omnes *B* (*cfr. l.* 17) 20 mastiris *B m. 2* uindicati (*adscr. in mg.* uel indicati *m. 2*) *G*, uindicanti *B* confusio‿ne *G* (*ligat. m. 2*)

irata discessit. irascenti et dolenti, ne disciplinae succumberet, occurrit subito persecutionis innata tempestas.

17. Isdem temporibus Felix quidam diaconus, qui per famosam nescio quam de tyranno imperatore tunc factam epistulam reus appellatus est, periculum timens apud Mensurium episcopum delituisse dicitur. quem cum postulatum Mensurius publice denegaret, relatio missa est. rescriptum uenit, ut, si Mensurius Felicem diaconum non reddidisset, ad palatium dirigeretur. conuentus non leues patiebatur angustias; erant enim ecclesiae ex auro et argento [quam] plurima ornamenta, quae nec defodere terrae nec secum portare poterat quae quasi fidelibus senioribus commendauit commemoratorio facto, quod cuidam aniculae dedisse dicitur ita, ut, si ipse non rediret, reddita pace christianis anicula illa illi daret, quem in episcopali cathedra sedentem inueniret. profectus causam dixit: iussus est reuerti, ad Carthaginem peruenire non potuit.

18. Tempestas persecutionis peracta et definita est. iubente deo indulgentiam mittente Maxentio christianis libertas est restituta. Botrus et Celestius, ut dicitur, apud Carthaginem ordinari cupientes operam dederunt, ut absentibus

1 discessit irata *G* 2 succurrit *PG* in nata *B*, in‿nata (*lig. m. 2*) *G*, enata *edd.* 3 hisdem *PGv* quidem *B m. 2* per] propter *d* 4 famosam *B* 5 epistulam] epistolarius (epistularius *G*) appellatus *libri*, epistulam reus app. *scripsi* 6 postolatum *R* (u *s. l. m. 2*) 8 reddisset (*corr. in mg. m. 2*) *G* palacium dir. conu.] *supra haec uerba multa per compendia scr. m. 1 (?)* uenit ut mens. — reddidisset ad *B fol.* 6ª 2 10 ecclesia *B* quam *om. PG* 11 quae *post* poterat *om. PRBvb* 12 commendaut (τα *s. l. m. rec.*) *P* 13 non (*s. l. m. 1*) *B* 14 redita *R m. 1* illa *om. G* daret] redderet *G* 15 inepiscopali *B* ueniret (in *s. l. m. 2*) *B* 16 reuesti *B* castaginem (*sic*) *B* (*Cocht. ita interpx.* reuerti ad Carth., peruenire *itemque Bald. omisso* ad) 18 indulgentia *G* maxencio *B* libestas *B* 19 caelestius *P*, celestius *G* (*cfr. August. ps. abeced. IX p. 26 A Migne*), celesius *RBvb* castaginem *B*

Numidis soli uicini episcopi peterentur, qui ordinationem apud Carthaginem celebrarent. tunc suffragio totius populi Caecilianus eligitur et manum inponente Felice Autumnitano episcopus ordinatur. Botrus et Celestius de spe sua deiecti sunt. breuis auri et argenti sedenti Caeciliano, sicuti delegatum a Mensurio fuerat, traditur adhibitis testibus. conuocantur supra memorati seniores, qui faucibus auaritiae commendatam ebiberant praedam. cum reddere cogerentur, subduxerunt communioni pedem, non minus et ambitores, quibus et ordinari non contigit, necnon et Lucilla, quae iamdudum ferre non potuit disciplinam, cum omnibus suis potens et factiosa femina communioni misceri noluit. sic tribus conuenientibus causis et personis factum est, ut malignitas haberet effectum.

19. Scisma igitur illo tempore confusae mulieris iracundia peperit, ambitus nutriuit, auaritia roborauit. ab his tribus personis contra Caecilianum causae confictae sunt, ut uitiosa eius ordinatio diceretur. ad Secundum Tigisitanum missum est, ut Carthaginem ueniretur . proficiscuntur omnes supra memorati traditores, suscepti hospitio ab auaris, ab ambitoribus, ab iratis, non a catholicis, quorum petitione Caecilianus fuerat ordinatus. interea ad basilicam, ubi cum Caeciliano tota ciuica frequentia fuerat, nullus de supradictis accessit. tunc a Caeciliano mandatum est: 'si est, quod in me probetur, exeat accusator et probet'. illo tempore a tot inimicis nihil in illum potuit confingi, sed de ordinatore suo, quod ab his falso

1 Numidis] mundis *v* 3 cecilian' (n *in ras.*) *B* manu *RB*, manu ei imp . . . *G*, manus *vb* foelice aptungitano *b* 4 Celestius *cfr. p.* 19, 19 5 tunc breuis *G* sicut *v* 6 amensurio *B* 8 ebiberunt *v* 9 pedem] plebem *b* et *post* quibus *om. P* 15 ambitio *G* nutriit *P*, interiuit *v* (*Cochl. corr. in mg.* nutriuit) roborauerit *P* ab iis *b* 17 missum] scriptum *G* 18 est (*s. l. m. 2*) *B*, *om. v* ad Carth . . . *G*, kataginem (*sic*) *B* 19 autem ab ambitoribus *B* 20 non] nona (*lin. dist. m. 2*) *G* acatholicis *B* 21 a (d *s. l. m. 1*) *R* 22 tota ciuitas infrequentia *RBvb* supradictus *P* 23 mandatum est] est *om.* (*i. mg. adscr. m. 2*) *G* 24 nihil in illo *RBv* (*adscr. Cochl. in mg.* eum), in eum *G* 25 ab iis *edd. praeter v*

traditor diceretur, meruit infamari. iterum a Caeciliano mandatum est, ut, si Felix in se, sicut illi arbitrabantur, nihil contulisset, ipsi tamquam adhuc diaconum ordinarent Caecilianum. tunc Purpurius solita malitia fretus, quasi et Caecilianus filius sororis eius esset, sic ait: 'exeat huc', quasi inponatur illi manus in episcopatu et quassetur illi caput de paenitentia. his rebus conpertis tota ecclesia Caecilianum retinuit, ne se latronibus tradidisset. illo tempore aut reus de sede debebat expelli, aut communicari debuit innocenti. conferta erat ecclesia populis, plena erat cathedra episcopalis, erat altare loco suo, in quo pacifici episcopi retro temporis obtulerant, Cyprianus, [Carpophorius], Lucianus et ceteri. sic exitum est foras et altare contra altare erectum est et ordinatio inlicite celebrata est et Maiorinus, qui lector in diaconio Caeciliani fuerat, domesticus Lucillae, ipsa suffragante episcopus ordinatus est a traditoribus, qui in concilio Numidiae, ut superius diximus, crimina sua sibi confessi sunt et indulgentiam sibi inuicem tribuerunt. manifestum est ergo exisse de ecclesia et ordinatores, qui tradiderunt, et Maiorinum, qui ordinatus est.

20. Interea de suorum criminum fonte, qui apud eos multorum flagitiorum uenis exuberauerat, unum traditionis conuicium in ordinatorem Caeciliani deriuandum esse putauerunt prouidentes, quod fama duas res similes uno tempore

1 diceçeretur *B* 2 ut^{si} Felix *P* 4 quasi] tamquam *P* 5 sic *om. P* hoc *v* (*corr. Cochl.* huc) quasi ut *G* 7 compestis^{r} *B m. 2* 8 retinuit] tenuit *PG* tradidieret^{d} (didi *expunct.*) *P* 9 sede *om. P*, de se^{de} (de *s. l. m. 2*) *R*, desede *B*, *om. vb* debebant *B*, debuit *G* 10 confesta^{r} *B* (*Cochl. sic interpx.:* ecclesia populis plena: erat) 11 retto^{r} (t? *exp. m. 2*) *B* temporibus *G* 12 obtulerunt *RBvb* cyprianus carpoforius lucilianus et ceteri *P*, cypr. carpoforius lucianus e. cet. *G* criprianus *R*, cripianus *B* carpophorius *om. RBvbd* 14 inlicita *PG* 17 sua *om. v* 18 ergo] autem *G* 21 eos est et multorum *G* 22 uenis *om. B* 23 diriuandum *Bv*

loqui non posset. ut crimina in silentium mitterent sua, uitam infamare conati sunt alienam; et cum possent ipsi ab innocentibus argui, innocentes arguere studuerunt mittentes ubique litteras liuore dictante conscriptas, quas inter ceteros actus habemus in posterum. adhuc Carthagine positi praecesserunt se epistulis suis, ut rumoribus falsis cunctorum aures insererent. mendacium sparsit fama per populos, et dum de uno celebrata sunt falsa, supra dictorum uerissima crimina sub silentio latuerunt. frequenter solet erubesci de crimine, sed illo tempore non fuit, cui erubesceretur, quia praeter paucos catholicos peccauerant uniuersi et quasi imago fuerat innocentiae inter multos nefas admissum. parum erat traditionis facinus, quod per Donatum Masculitanum et ceteros supradictos constabat admissum; etiam ingens flagitium scismatis traditioni iunxerunt.

21. Uides ergo, frater Parmeniane, haec duo crimina tam mala, tam grauia, traditionis et scismatis, ad tuos principes pertinere. agnosce uel sero incurrisse te in tuos, dum insectaris alienos; et cum priores tuos constet operatos esse hoc alterum nefas, etiam uos eos sceleratis uestigiis sequi laboratis, ut, quod illi priores in titulo scismatis fecerant, et

1 possit *P*, possent *RBv*, *Casaub. scr.* quod fama duas diuersas res simul et uno temp. l. n. posset, *cuius rationem secutus malim:* quod f. duas res dissimiles uno tempore *sq.* (cfr. VII, 4 non potest idem operarius duas res repugnantes et contrarias simul facere) inçilencium *B* *m. 1* suaș uitam infauore *B (corr. m. 2)* uita . . . aliena *G* 2 ad innocentibus *P* 3 innocenter *v* 4 liuore] liliore *RB*, liliorum *v* (*Cochl. coni.* suo ore) accus (*alterum* c *obscurum*) *B* 5 cartaginem *G* 6 auribus *RBvb* 7 sparsa *edd. (sic interpunxi:* insererent. mendaciụm, *alii:* inserent mendacium) 10 erubescerenț' *B* 11 quasi] quod *Rb* quoḍ (d *delet. et uirgula add. m. 2) B* 12 parum] *Cochl. scr.* paruum, *idem edd.* 13 *faci* (*in mg.* facíuus *m. 2*) *G* 16 uide *v* frater *om. RBvb, s. l. m. 1 G* Perrneniane (*sic saepius*) *B* crimina tam *B* (*lin. m. 2 distinx.*) 18 tenere pạrtinere *B* (*corr. m. 2*) 19 p' ores *B* (*inter* p *et* ores *charta perforata est*) tuos *om. vb* 20 et uos iam eos *vb*, eos *om. d* 21 priores (s *add. m. 2) B* in titulos *RBv (corr. Cochl.)* fecerant] fuerant *B*

uos iamdudum fecisse et nunc facere uideamini. illi ruperunt suis temporibus pacem, uos exterminatis unitatem. de parentibus uestris et de uobis merito dici potest: caecus caecum si duxerit, utrique in foueam cadunt. oculos patrum uestrorum furiosus excaecauerat liuor, aemulatio uestros orbauit. scisma summum malum esse et uos negare minime poteritis. et tamen Dathan et Abiron et Core, perditos magistros uestros, sine trepidatione estis imitati nec ponere ante oculos uoluistis hoc malum et uerbis dei esse prohibitum et admissum grauiter uindicatum. deinde esse distantiam delictorum aut remissio testatur aut poena. denique inter cetera praecepta etiam haec tria iussio diuina prohibuit: non occides, non ibis post deos alienos, et in capitibus mandatorum: non facies scisma. uideamus de his tribus, quid oportuerit puniri et quid meruerit relaxari. parricidium principale delictum est; et tamen Cain nec reus a deo percutitur sed occisus insuper uindicatur. in Niniue ciuitate hominum milia centum uiginti sacrilega, quae deos alienos sequi uidebantur . post iracundiam dei et nuntium Ionae prophetae ieiunium parui temporis et oratio indulgentiam meruit. uideamus, an aliquid tale consecuti sunt hi, qui populos dei primitus ausi sunt scindere. tot milibus filiorum Israhel, quorum a cerui-

3 Matth. 15, 14. Luc. 6, 39 12 Exod. 20, 13 et 3. Deuter. 6, 14 13 cfr. I. Cor. 1, 10 17 cfr. Genes. 4. 15 19 cfr. Ion. 3

1 ruperant *B m. 2* 2 exterminastis *PG* 3 dictum est uel dici potest *G* 4 si duxerit . .] ducens uterque . . . cadunt *P* uterque . . cadit *G* 5 et aemulatio *Rvb*, et emulacio ne *(sic) B* 7 datan̄ *P* abyron *Gvb* chore* (b *eras. uidetur*) *R*, chore *BGvb* 10 distantia *G* 11 denique] deinde *B* 12 iussi o|diuina *(lin. inter* o *et* d *m 2) B*, diuina iussio *G* 13 et in cap. mand. *om. P* 14 de iis *b* trebus *P (sic plerumque)* oportuit *RBG edd.* 15 meruit *RB edd.* 17 insuper *om. v* nineue *Pv (corr. Cochl.)* hom. numero cent. uiginti millia sacrilega *Rb*, *(omisso* milia*) B* 18 quae] qui *G* deos (s *add. m. 2) B* 19 profeta *(sic) P* ieiunio p. temp. celebrato indulgentiam *PG* 20 meruerunt *G* an] si *RBvb* 21 hii *Pv*, ii *b* populum *v* 22 uirorum israhel *v* acer uicibus *B*

cibus diuina prouidentia iugum seruile deiecerat, Aaron sanctum unum praefecerat sacerdotem. sed cum ministri eius sacerdotium non sibi debitum concupiscentes seducta parte populi inlicite inuaderent, ritum imitati sacrorum ducentos et quod excurrit ministros secum perituros cum turibulis in fronte seducti populi posuerunt. deus, cui displicet scisma, hoc libenter uidere non potuit. indixerant quodammodo deo bellum, quasi esset alter deus, qui alterum acciperet sacrificium. igitur deus pro facto scismate iratus est ira magna, et quod in sacrilegos et parricidam non fecerat, in scismaticos fecit. stabat ministrorum acies et multitudo sacrilega cum interdictis sacrificiis suis ilico peritura; negatum et subductum est paenitentiae tempus, quia non talis erat culpa, quae ueniam mereretur. mandata est terrae fames: statim fauces suas in populi diuisores aperuit et contemptores mandatorum dei auido hiatu absorbuit. intra momenti spatium ad transglutiendos praedictos terra patuit, rapuit, clausa est. et ne beneficium de mortis conpendio consequi uiderentur, dum non essent digni uiuere, his nec mori concessum est: tartareo carcere subito clausi ante sunt sepulti quam mortui. et miramini in uos aliquid tale aspere factum, qui scisma aut facitis aut colitis, cum uideatis, quid magistri primitiui scismatis

2 sq. cfr. Num. 16

1 deicerat (e *s. l. m. 2*) *R* aharon *P* sanctum] tum *v* 2 sacerdotê (e *ultim. corr. ex* u *m. 2*) *B* ministriș *B* 3 paşte *B* 4 ritu *G* ritum cunctorum im. sacr. *v* (*Cochl. pro* cunctorum *scr.* sanctorum) et quot *RB* 5 excurrunt *G* secum *om. G* turąbulis (i *s. l. m. 2*) *R*, turabilis *G*, turibilis *B* 8 qua (si *s. l. m. 1*) *B* 9 deus pro neglectis mandatis suis iratus *RB*, *(omisso* suis) *vb* 10 parricidas *G* 12 et *(s. l. m. 1?) B* 13 paenit . .] omne *v* 14 famis *P* suas in necem populi diuisoris *G* 16 auido ore *RB edd.* et intra *G* 17 et ne] ęt *R m. 2*, ut *B* ne *om P* 18 demoştis *B m. 2* 19 iis *edd. praeter v* taştareo *B* 20 moştui *B* 21 in uos] uobis *RB edd.* factum esse *G* qui sc. aut colitis aut facitis *P*, qui sc. usurpato ecclesie nomine *(cfr. eadem uerba p.* 25, 5 *sq.)* aut facitis aut colligitis *G* 22 magistri uestri primitiuis *G*, mag. primi *RBv*

pati meruerunt. an quia cessat talis modo uindicta, ideo tibi cum tuis uindicas innocentiam? deus in singulis rebus exemplorum posuit formam, ut sit, quod inputet imitantibus . prima peccata ad exemplum praesens poena conpressit, secunda iudicio reseruabit. quid ad haec dicturi estis, qui scisma usurpato ecclesiae nomine et occulte nutritis et inpudenter defenditis?

22. Sed quia audio aliquos de societate tua litigandi studio chartas habere nescio quas, quaerendum est, quibus sit adcommodanda fides, quae cum ratione concordent, quae cum ueritate confibulent. uestrae si sunt aliquae, mendaciis forte uideantur adspersae. nostras chartas probant et conflictus causarum et contentiones partium et exitus iudiciorum et epistulae Constantini. nam quod de nobis dicitis, quid christianis cum regibus? aut quid episcopis cum palatio? si nota est nosse reges, uos tota perfundit inuidia. nam maiores uestri: Lucianus, Dignus, Nasutius, Capito, Fidentius et ceteri imperatorem Constantinum harum rerum adhuc ignarum his precibus rogauerunt, quarum exemplum infra scriptum est: rogamus te, Constantine optime imperator — quoniam de genere iusto es, cuius pater inter ceteros imperatores persecutionem non exercuit et ab hoc

20 cfr. Aug. ep. 53, 5 ; 76, 2

3 formas *P* inputet et *RBvb (Cochl. sic interp.:* inp. et imitantibus prima peccata, ad) 4 peccata] praecepta *G* exemplum ponens praesens *G* 5 reseruauit *P* ad haec] adhuc *B* 6 occulte] stulte *G* 7 defendit *(corr. m. 2) G* 8 litigandis *P*, litigantes *G* 9 castas *B (sic saepius)* 10 cum *ante* ueritate *om. G* 11 confabulent *RBG*, confabulentur *vb* (confibulentur *coni. Casaub.*) 12 probent *G* causarum et epistole *(i. mg. add.* et contentio partium et exitus iudicii *m 2) G; praeterea m. 3 adnot.:* 'desunt in ms.' 13 contentio *PG* pastium *B* 14 de nos *G (adscr. i. mg. m. 3* constantinus *sed nihil corr.)* 16 uos nota ista perfundit *P* inuidia *om. PG* 17 nassutius *vb (sic et infra)* fidencius *B* 18 ignarum adhuc *G* 20 te o *vb* constantinusptume *(corr. m. 1?) B* quoniam] quo *B* 22 imperator es *(ligat. m. 2) B* ob hoc *RB*

facinore inmunis est Gallia, nam in Africa inter nos et ceteros episcopos contentiones sunt — petimus, ut de Gallia nobis iudices dari praecipiat pietas tua. datae a Luciano, Digno, Nasutio, Capitone, Fidentio et ceteris episcopis partis Donati.

23. Quibus lectis Constantinus pleno liuore respondit. in qua responsione et eorum preces prodidit, dum ait: petitis a me in saeculo iudicium, cum ego ipse Christi iudicium expectem. et tamen dati sunt iudices Maternus ex Agrippina ciuitate, Reticius ab Augustoduno ciuitate, Marinus Arelatensis. ad urbem Romam uentum est ab his tribus Gallis et ab aliis quindecim Italis. conuenerunt in domum Faustae in Laterano Constantino quater et Licinio ter consulibus sexto Nonas Octobris die, sexta feria, cum consedissent Miltiades episcopus urbis Romae et Reticius et Maternus et Marinus episcopi Gallicani et Merocles a Mediolano, Florianus a Sinna, Zoticus a Quintiano, Stennius ab Arimino. Felix a Florentia Tuscorum, Gaudentius a Pisis, Constantius a Fauentia, Proterius a Capua, Theophilus a Beneuento, Sabinus

7 cfr. epist. Constantini ad episc. conc. Arelat. (Harduin I 268) et huius editionis append. V (C fol. 32^{b})

1 inmanis *P* 3 de gallias *(sic) G*, degalilea *(corr. m. 2) B* 4 aluciano *B* fidencio *B* 5 pastis *B* donati *(s. l. m. 1) P* 6 constantin'is *(corr. m. 2) B* plenus *v* liuore] libro *P*, libello *G* 7 praeces (a *eras.*) *R* 8 in saeculo] episcopi *PG* et ego *P* iuditium Christi *G* 9 iudices] principes *G* 10 et 15 reticus *RBv* ab agustoduno *R*, abagustinoduno *B*, augustuduno *G* 11 arillatensis *P*, a relat . . *G* urb. romanam *P* ab iis *b* trebus *P* 12 ab *om. G* italicis *G* 13 in laterani *libri* quarto *G* III cons *(i. mg. adp. m. 2) G* 14 sextum n. octobres *P (Cochl. sic interp.* octobris. die s.) 15 multiadest *G (cfr. p.* 27, 10*)*, melchiades *Cochl. i. mg.* urbis *om. v* 16 merodes amediolano *B* 17 asinna *B*, caesena *b (Cochl. corr.* a Siena) zoticus] zonais *P*, zoncus *G* stennuis *(sic) B m. 2*, stemnus *v*, Stemnius *b* ab arimini *P* 18 gaud. apicis *(sic) B*, caudentius *v* constancius afauencia *B*, constantinus *v* 19 theofilius *G*, theopholus *v* sauinus *Rb*, suinus *B m.* 2

a Terracina. Secundus a Praeneste. Felix a tribus Tabernis, Maximus ab Ostia, Euandrus ab Ursino, Donatianus a Foro Claudii.

His decem et nouem consedentibus episcopis causa Donati et Caeciliani in medium missa est. a singulis in Donatum sunt hae sententiae latae: quod confessus sit se rebaptizasse et episcopis lapsis manum inposuisse, quod ab ecclesia alienum est. testes inducti a Donato confessi sunt se non habere. quod in Caecilianum dicerent. Caecilianus omnium supra memoratorum sententiis innocens est pronuntiatus, etiam Miltiadis sententia, qua iudicium clausum est his uerbis: cum constiterit Caecilianum ab his, qui cum Donato uenerunt, iuxta professionem suam non accusari nec a Donato conuictum esse in aliqua parte constiterit, suae communioni ecclesiasticae integro statu retinendum merito esse censeo.

25. Sufficit ergo et Donatum tot sententiis esse percussum et Caecilianum tanto iudicio esse purgatum. et tamen Donatus appellandum esse credidit. ad quam appellationem Constantinus imperator sic respondit: o rabida furoris audacia! sicut in causis gentilium fieri solet, appellandum episcopus credidit et reliqua.

11 sq. unde haec sumpserit Optat. non constat. 19 cfr. epist. Const. l. c.

1 a tarracena *P*, a terracena *R*, aterracena (r *alterum insert. m. 2*) *B* secundinus *PRB* preneste *BG*, praesente *P* 2 ab Ostio] ab hostis *R*, *(ligat.) B* a tribus ostis *G*, ab hostia *v* claudi uel foro iulii *(del. m. 2?) G* 3 decim] (i *corr. in* e *m. 2*) *B* considentibus *Pb* 4 in medio *G* in Donatum sunt dictae sententiae quod *P*, in D. dicte sunt he sententie *G* 5 se rebaptizare *RB*, fere baptizasse *G (corr. m. 2 in mg.* se rebaptizasse) se *om. v.* 8 habere in C. quod dicerent *G* 10 melciadis *RB* miltia⌣dis sentia *(sic, corr. i. mg. m. 2) G, in v deest emendatio i. mg. (cfr. p.* 26, 15) qua] quia *G* iuditium coagulatum est *G* clausau^{um} *P* 11 his etiam uerbis *G* 12 uenerant *G* 13 accusare *RB* parte] professione *PG* 15 merito *om. P* 16 percussum esse *G* 18 appellandum esse episcopus (episcopum *B m. 1*) credidit et reliqua *RBv (haec uerba ex* c. 25 *fine transposita uidentur)*, appell. esse ab episcopis credidit *edd.* 19 orbita *v (corr. Cochl.* o rabida) furoris furoris *B* 20 assolet *G* appellandum esse ep. cr. et caetera *G (cfr. l.* 18) appell. — reliqua *om. RBv*, appellationem interposuerunt *edd. (quae leguntur in Constantini epistula l. c.)*

26. Eeodem tempore idem Donatus petiit, ut ei reuerti licuisset * * ad Carthaginem accederet. tunc a Filumino, suffragatore eius, imperatori suggestum est, ut bono pacis Caecilianus Brixiae retineretur; et factum est. tunc duo episcopi ad Africam missi sunt, Eunomius et Olympius, ut remotis binis unum ordinarent. uenerunt et apud Carthaginem fuerunt per dies quadraginta, ut pronuntiarent, ubi esset catholica. hoc seditiosa pars Donati fieri passa non est, de studio partium strepitus cotidiani sunt habiti; nouissima sententia eorundem episcoporum Eunomii et Olympii talis legitur. ut dicerent illam esse catholicam, quae esset in toto orbe terrarum diffusa, et sententiam decem et nouem episcoporum iamdudum datam dissolui non posse. sic communicauerunt clero Caeciliani et reuersi sunt. de his rebus habemus uolumen actorum, quod si quis uoluerit, in nouissimis partibus legat. cum haec fierent, Donatus ultro prior ad Carthaginem redit. quo audito Caecilianus ad suam plebem properauit. hoc modo iterum renouellatae sunt partes.

1—4 cfr. Aug. breu. collat. 20, 38

1 petit *G* ei] ei *B* reuertenti ad Carth. contingeret *RBv* (*Cochl. mutauit* reuertenti *in* reuerti, *quem secutus est Bald.*), reuerti licuisset et nec ad C. accederet *PG, quae lectio proxime accedit ad Aug. uerba l. c. fortasse sic scribendum est* ut ei reuerti licuisset. ad ea mandatum, ne ad Carthaginem accederet 2 afulumno *B m. 2, apud Aug.* Philomeno 3 esuggestum *B* 4 bryxe *P*, brixe *R*, brixe *BGv* (*corr. Cochl.*) *cfr. Aug. l. c.* 5 ab africa *G* enomius *B* Olympus *P.* Olimpius *B* ut remotis binis singulos ord . . . *P*, ut rem. duobus unum ord. *RBvb*, ut—ordinarent *om. G*, binis . . unum *scripsi* 6 et om. *RBvb* Kastaginem (*sic*) *B* 7 dies quinquaginta *G* (*sic litteris exarat.*) ut (*adscr. in mg. sinistr. m. 1?*) *B* ut pronuntiaretur *PG* 8 seditiosa] studiosa *G* fueri *B* 9 pastium *B* sunt *repet. initio fol. sequ. G* nouissa *B* 10 eorum unde *RBv* (*Cochl. coni.* eorum uidelicet), eorum episc. . . *b* Eunomi et Olympi *P*, Olympi (i *s. l. m. 2*) *R*, Olimpi *B* 11 illam *om. v* esse *om. B* 12 terrarum orbe *G* decim *PR* 14 de iis *edd. praeter v*, de rebus his *B* 15 uolumina *RBvb* quis (s *m. 2 add.*) *R*, qui *G* 16 cum h. fierent] inter haec *P*, i. hec *G* 17 kataginem *B* rediit *G* hoc audito *RBvb* 18 renouellatae] renouatae *Cochl. i. mg. adscr. Balduino probatus* pastes (*sic*) *B*

constat tamen et Donatum tot sententiis esse percussum et Caecilianum innocentem totidem sententiis pronuntiatum.

27. Sed quia in ipsa causa iamdudum in catholica duorum uidebantur laborare personae, et ordinati et ordinatoris, postquam ordinatus in urbe purgatus est, et purgandus adhuc remanserat ordinator. tunc Constantinus ad Aelianum proconsulem scripsit, ut remotis necessitatibus publicis de uita Felicis Autumnitani publice quaereretur. sedit, cui erat iniunctum. inducti sunt Claudius Saturianus, curator reipublicae, qui fuit tempore persecutionis in ciuitate Felicis, et curator praesentis tunc temporis, quando causa flagitabatur, Callidius Gratianus, et magistratus Alfius Caecilianus, sed et Superius stationarius perductus et Ingentius scriba publicus pependit sub metu inminentium tormentorum. responsis omnium nihil tale inuentum est, quod uitam Felicis episcopi sordidare potuisset. habetur uolumen actorum, in quo continentur praesentium nomina, qui fuerant in causa Claudii Saturiani curatoris et Caeciliani magistratus et Superii stationarii et scribae Ingentii et Solonis officialis publici ipsius temporis. post quorum responsa a supra memorato proconsule haec pars sententiae dicta est: Felicem autem religiosum episco-

6 sq. cfr. Aug. ep. 88, 4; c. Cresc. 3, 70; gest. purg. Fel. (app. II, C fol. 29 a)

1 et *om. RBv* (*cfr. eadem fere p.* 27, 16) 3 incatholica *B* 5 in urbem *G* et *om. RBvb* 6 helianum *G*, cecilianum *RBv* 8 aut tumnitani *B*, Autungitani *b* quaereretur] *Cochl. i. mg. scr.* quęreret sedet (sed et *B*) cui . . . indictum *RB*, sedit id cui . . . iniunctum *G*, sed et cui erat iudicium, inducti *v*, sedit—iniunctum *om. b* 9 inducti] indicti *B* Satorianus *P* 11 causam (m *eras.*) *R*, causam *v* Calidius *PG* 12 Gracianus *B* et *ante* magistr. *om. G* et Alfidius Cecilianus magistratus *G* Alfilius *P* et Sup.] exsuperius *G*, et Superstationarius *vb* (*cfr. l.* 18) 13 rationarius *RB* 15 talem (m *eras.*) *R* est quod uitam F. e. ordinare pot. . . *RBv* (*Cochl. adn.* deordinare), est quod uita F. episcopis (*sic*) ordinare non pot . . . *G*, est in uita F. e. propter quod ordinare non potuisset *scr. Dupin.* 16 habentur uolumina . . . in quo (in quibus *vb*) *RBvb* 17 fuerunt in causa id est Claudi *PG* Satoriani *P* 18 cecilianus magistratus *B* et Superii] et sup *RB*, et exsuperi *G*, et Superstationarii *vb* (*cfr. l.* 12) 19 Ingenti *RB* et officialis *R* ipsius] illius *G* 21 autem] *adscr. i. mg. m. 2* autumnitanum *G* episcopum *om. G*

pum liberum esse ab exustione strumentorum deificorum manifestum est, cum nemo in eum aliquid probare potuerit, quod religiosissimas scripturas prodiderit uel exusserit. omnium enim interrogatio supra-scriptorum manifesta est nullas scripturas deificas uel inuentas uel corruptas uel incensas fuisse. hoc actis continetur, quod Felix episcopus religiosus illis temporibus neque praesens fuerit neque conscientiam adcommodauerit neque aliquid tale fieri iusserit. unde repulsa atque extersa infamia cum ingenti laude de illo iudicio recessit. iamdudum opinionis incertae et inter caligines, quas liuor et inuidia exalauerat, latere ueritas uidebatur. sed etiam omnis scriptura memorata et actorum uoluminibus et epistulis commemoratis aut lectis reuelata est.

28. Uides te, frater Parmeniane, in catholicos traditorum nomine falso obiecto frustra esse inuectum, mutans uidelicet personas et transferens merita. clausisti oculos, ne parentes tuos reos agnosceres, aperuisti eos, ut innocentes et indignos criminose pulsares. omnia pro tempore, nihil pro ueritate, ut et de te dixerit beatissimus apostolus Paulus:

1 esse liberum se episcopum *G* librum *B* ab exustionene (*sic*) *G* exussione *v* instrumentorum *RBG*, (*gest. Fel. l. l*) *C* (*sed cfr.* VI, 5, *Rönseh Ital. p.* 470 & 511) deificorum *om. Rd* 2 cum neno (*sic*) *B* 3 quod *om. v* scripturas (scripturaras *B*) prodiderit (uel exuss. *om.*) *RB*, sc. tradiderit uel exusserit *Gb*, prodiderit—nullas scripturas *om. v* 4 interrogantium *RB*, interrogatio *PG*, *fortasse legendum* omnium interrogatione . . . manifestatum (*cfr. gesta purgat. Felicis l. l.* omnium enim interrogatio supra scripta manifestata est *C fol.* 29ª) superscribtorum *P*, supra scripta *b* 6 correptas *B* hoc . . . continentur *RB* 7 quod] quo *P* 8 conscien|am (*sic*) *B*, constantiam *v* 9 tale aliquid *P et C* (*gest. Fel. l. l.*) 10 pulsa *RBv* de *om. RBvb* 12 liuorę *P* 13 etiam] iam *PG*, et iam *B* supra memorata *G* 14 renouata (le *m. 2 s. l.*) *B*, reuelatum *G*, renouata *b* 15 te *om. RB edd.* 16 false *PG* inuentum *G* (i *mg. m. 2* inuectum), *RBvb* 17 personis (a *s. l. m. 2*) *R* transferans *G* 18 agnosceris *P* eos] os *G* in nocentes *B* 19 criminosos indignos pulsares *G*, ind. crimini copulares *RBvb* 20 baptissimus apost. *B*

quidam autem conuersi sunt in uaniloquium uolentes se esse legis doctores, non intellegentes, quae dicunt neque de quibus adfirmant. paulo ante docuimus uestros parentes fuisse traditores et scismaticos; et tu ipsorum heres nec scismaticis nec traditoribus parcere uoluisti. iam igitur documentis supra memoratis omnia tela, quae falso in alienos iactare uoluisti, ueritatis clipeo repulsa in tuos parentes reciproco ictu uertuntur. omnia igitur, quae a te in traditores et scismaticos dici potuerunt, uestra sunt; nam nostra non sunt, qui et in radice manemus et in toto orbe terrarum cum omnibus sumus.

1 I Tim. 1, 6 sq.

1 uani loquium *G* 2 se *om. G* 3 ante enim *RB* 4 parentes] patres *RBv* scism. et trad. *RBvb* heres fuisse *RB* 5 parcere] parere *RBv* 6 in alieno *R* 7 iactare *om. v* 10 qui] quia *RBvb* et *post* qui *om. RBv* 11 sumus amen EXPLICIT LIBER PRIMVS (*litt. rubr.*) *R fol. 11ª, B fol. 10ª 1, eadem in v* SVMVS. EXPLICIT LIB. I (*rubr.*) *P fol. 258ª*, Explicit liber primus sancti Optati (*om.* amen) *G fol. 11ª*

LIBER SECUNDUS.

1. Quoniam et qui fuerint traditores ostensum est et scismatis origo ita monstrata est, ut paene oculis perspecta uideatur, etiam haeresis ab scismate quid distet ostendimus: illud demonstrare iam proximum est — quod nos promisimus secundo loco esse dicturos — quae sit una ecclesia, quam columbam et sponsam suam Christus appellat. ergo ecclesia una est, uius sanctitas de sacramentis colligitur, non de personarum superbia ponderatur; ergo hanc unam columbam et dilectam sponsam suam Christus appellat. haec apud omnes haereticos et scismaticos esse non potest; restat, ut uno loco sit. eam tu, frater Parmeniane, apud uos solos esse dixisti, nisi forte quia uobis specialem sanctitatem de superbia uin-

7 et 9 cfr. Cant. 6, 8

INCIPIT LIB. II. OPTATI (*rubr.*) *P fol. 258*^{b}, INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI SECVNDI (*rubr.*) *R fol. 11*^{a}, Incipiunt capitula libri secondi (*sic*) *B fol. 10*^{a} *1*, Secundi libri argumentum (*rubr.*) *G fol. 11*^{a}; *addunt PRBGvd libri II. argumentum, quod iterum exstat in P fol. 243*^{b}: In hoc secundo libello declaratur (declaratu *fol. 243*^{b} *P, sed* declarat *hoc loco*), quae sit una et uera (uera et una *RB*) ecclesia (*om. RB et P fol. 243*^{b}) catholica et ubi et apud quos maneat et quinque dotes ecclesia (eclesie *P*) in catholica esse magis quam in ea parte (inea paste *B*), quam (qua *RBv*) sibi (*om. RBv*) scismatici facere uoluerunt, et quod inpie nouacula (nouacule *B*) paenitentiae raserint capita sacerdotum et quod homicidia fecerint et illa, quae ad salutem credentium procurata fuerant, aut canibus dederint aut abiecerint. INCIPIT LIBER SECVNDVS (*rubr.*) *R*, (*litt. minor. rubr.*) *B* EXPLICIT. INCIPIT LIBER SECVNDVS (*rubr.*) *G*, Optati Afri Mileuitani incipit liber secundus *v*

2 Quo (Q *rubr.*) qui *B* et *ante* qui *om. R* qui *om. P* (Quoniam—ost. est *rubr. R*) et *post* est *om. G* 3 itai *B* praespecta *R*, prespecta *B* 4 etiam et haer. *P* hereses *R* distet] discet *B* 5 iam proximo est *G* quod—dicturos (*in parenth.*) *R* 6 esse *om. v* 7 suam *om. d* 8 collegitur (i *s. l. m. 2*) *R* 9 superb. person. *RBvb* 10 delictam *B* 13 qui auobis *B* spēcialem (*sic*) *B*

dicare contenditis, ut ubi uultis, ibi sit ecclesia et non sit, ubi non uultis. ergo ut in particula Africae, in angulo paruae regionis [ut] apud uos esse possit, apud nos in alia parte Africae non erit? in Hispaniis, in Gallia, in Italia, ubi uos non estis, non erit? si apud uos tantum[modo] esse uultis, in tribus Pannoniis, in Dacia, Moesia, Thracia, Achaia, Macedonia et in tota Graecia, ubi uos non estis, non erit? ut apud uos esse possit, in Ponto, Galatia, Cappadocia, Pamphilia, Phrygia, Cilicia et in tribus Syriis et in duabus Armeniis et in tota Aegypto et in Mesopotamia, ubi uos non estis, non erit? et per tot innumerabiles insulas et ceteras prouincias, quae numerari uix possunt, ubi uos non estis, non erit? ubi ergo erit proprietas catholici nominis, cum inde dicta sit catholica, quod sit rationabilis et ubique diffusa? nam si sic pro uoluntate uestra in angustum coartatis ecclesiam, si uniuersas subducitis gentes, ubi erit illud, quod filius dei meruit? ubi, quod libenter ei largitus est pater in secundo psalmo dicens: dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae? ut quid tale infringitis promissum, ut a uobis mittatur quasi in quendam carcerem latitudo regnorum? quid tantae pietati obstare contenditis? quid contra saluatoris merita militatis? permittite filium possidere concessa, permittite patri promissa conplere. cur ponitis metas? cur figitis terminos? cum a deo patre saluatori tota

18 Ps. 2, 8

1 contendiştis (s *prius del.*) *P* 2 non (*s. l. m. 1*) *B* in anigulo *B* 3 regionis ut apud *PBv* 4 his paniis *B* in Italia, in Gallia *vb* Italia] *repetuntur uerba* parte Africae—in Italia *RB* (*priora del. lineol. R*) 5 tantum (*om.* modo) *PG* 6 trebus *P* Mysia *codd.* (misia *Bvb*) tracia *RBG* 7 Grecia *RB* 8 in Ponto] Inpoto (*sic*) *B*, in Ponte *v* Galacia *B*, Gallatia *v* cappadotia *G* Pamfylia *P*, pampifilia *RB* 9 Frygia *P*, frigia *RB*, phrigia *G* Cylicia et in trebus *P* 10 egipto *B* mesophotamia (h *exp.*) *G* 13 erit *om. G* dicta *om. B* 14 rationabilis] rationabiliter ubique *Casaub. commendauit, si quid mutandum est; alii pro* ration. *scrips.* non nationalis 15 cohartatis *RB* 17 ubi erit quod *edd.* 19 talem *R* 20 quadam *B* 24 terminos *PG*, limites *cett.*

terra promissa sit, non est quicquam in aliqua parte terrarum, quod a possessione eius uideatur exceptum. tota est donata terra cum gentibus, totus orbis [terrae] Christo una possessio est. hoc probat deus, qui ait: dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae. et in LXXI psalmo de ipso saluatore sic scriptum est: dominabitur a mari usque ad mare et a fluminibus usque ad terminos orbis terrae. pater dum donat, nihil excipit; uos ut concedatis unciam, totam libram auferre conamini. et adhuc nitimini suadere hominibus apud uos solos esse ecclesiam auferentes meritum Christo, negantes praestitutum a deo. o uestra ingrata et stulta praesumptio! Christus uos cum ceteris in societatem regni caelestis inuitat et coheredes sitis hortatur, et uos eum in hereditate sibi a patre concessa fraudare laboratis, dum Africae partem conceditis et totum terrarum orbem, qui ei a patre donatus est, denegatis. quid mendacem uideri uultis spiritum sanctum, qui in XLVIIII psalmo omnipotentis dei beniuolentiam narrat, dum dicit: deus deorum dominus locutus est et uocauit terram ab ortu solis usque ad occasum? uocata est ergo terra, ut caro fieret, et sicut legitur, facta est et debet laudes [deo] creatori suo. denique commemoratur spiritu sancto hortante et dicente in CXII psalmo, dum dicit: laudandum nomen domini ab ortu solis usque ad occasum et iterum in

4 Ps. 2, 8 6 Ps. 71, 8 19 Ps. 49, 1 23 Ps. 112, 3

1 paste (*sic*) *B* 2 excerptum *P*, ex/eptum (*siue* cptum) *B* 3 terra donata *B* totius *vb* orbis terrae *P* est possessio *G* 4 deus pater *G* in hereditatem (*om.* tuam) *G* 6 LXXI mo (*sic*) *RB*, (*hic numerus litteris exaratus in G*) et dominabitur *G* 7 amari *B* et ad (d *eras.*) *B* 8 terrae orbis *B* 10 nitemini *P* ọmṇịḅṣ hominibus (omn. *semieras.*) *B* 12 deo (*om.* a) *PRB* 13 ceteris] terris *RB* in societate *G* et ut coher. *RBvb* 14 ịṇ *(expunct.)* hered. *R*, de hered. *G* 15 laboratis excludere (*pro* fraudare) *G* 17 uidere *v* in quadragesimo nono *G*, quadragesimo octauo *vb* 20 ostu (*sic*) *B* 21 sicuti *G* deo *om. RBG edd.* 22 denique] deinde *B* 23 centesimo duodec° *G* 24 ortu (r *corr. ex* s) *B*

XCV psalmo: cantate domino canticum nouum. si hunc uersum solum diceret, possetis dicere, quia uos solos hortatus est spiritus sanctus. sed ut ostenderet, quia non ad uos solos dictum est sed ad ecclesiam, quae ubique est, secutus est dicens: cantate domino omnis terra, pronuntiate inter gentes gloriam ipsius, in omnibus populis mirabilia eius. pronuntiate, inquit, inter gentes, non dixit ‚in particula Africae, ubi uos estis', pronuntiate, inquit, in omnibus populis; qui omnes populos dixit, neminem excepit, et uos solos ab omnibus populis, de quibus hoc mandatum est, separatos esse gratulamini et uultis uos solos esse totum, qui in omni toto non estis. laudandum, inquit, nomen domini et a tota terra et ab ortu solis usque ad occasum. numquid pagani extralegales possunt aut cantare deo aut laudare nomen domini et non sola ecclesia, quae in lege est? quam si apud uos tantummodo esse dicitis, fraudatis aures dei. si uos soli laudatis, totus tacebit orbis, qui est ab ortu solis usque ad occasum. clausistis ora omnium christianarum gentium, indixistis silentium populis uniuersis deum per momenta laudare cupientibus. igitur si et deus debitas sibi laudes expectat, et ut sonent, spiritus sanctus hortatur

1 Ps. 95, 1 5 Ps. 95, 1—3 12 Ps. 112, 3

1 nonagesimo et quinto *G* 2 uersum] uerbum *G* diceret] *repetuntur in G uerba* cantate domino canticum nouum possetis] potuissetis *G* hostatus *B* 3 ostenderet] *repetuntur uerba in B* si hunc uersum .... hortatus (r *corr. ex* s *semieraso*) .. ostenderet quia] qui *B* 5 domino] deo *G* pronuncia (*sic*) *B* inter gentes *PG (quod consentit cum Uulgata)*, in gentibus *Rvb*, ingentibus *B* 7 eius] ipsius *G* inquid *P* (*sic et postea*) inter gentes *PG* (*ut l.* 5), in gentes *R*, (*coniunct.*) *B* dicit *v* 9 niminem *P* 10 de] e *P* 11 separ. uos esse *RBvb* solos uos *G* 12 qui omnino in toto (*sic*) *G* laudendum (*sic*) *B* nomen dom. inquit *B* 13 a (*s. l. m. 2*) *B* abortu (r *corr. ex* s) *B* ad] in *G* 14 extra leges *G* aut *om. RBv* 15 nomen dei *Rv* 16 si] nisi *v* esse *om. v* 17 soli] sibi *B* orbis tacebit *B* 18 christianorum (a *s. l. m. 2*) *R*, christianorum *BG* 19 deum] dominum *G* 20 Iigitur si *P* et *om. PG* debita *B* 21 hostatur *B*

et totus orbis, quod debet deo, paratus est reddere, ne fraudetur deus, etiam uos ipsi laudate cum omnibus aut, quia noluistis esse cum omnibus, soli conticescite.

2. Ergo quia probauimus eam esse ecclesiam catholicam, quae sit in toto terrarum orbe diffusa, eius iam commemoranda sunt ornamenta et uidendum, ubi sint quinque dotes, quas tu sex esse dixisti, inter quas cathedra est prima, ubi nisi sederit episcopus, coniungi altera dos non potest, qui est angelus. uidendum est, quis et ubi prior cathedram sederit. si ignoras, disce; si nosti, erubesce: ignorantia tibi adscribi non potest, restat ergo, ut noueris. scientem errare peccatum est; nam ignorantibus nonnumquam solet ignosci. igitur negare non potes scire te in urbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse conlatam, in qua sederit omnium apostolorum caput Petrus, unde et Cephas est appellatus, in qua una cathedra unitas ab omnibus seruaretur, ne ceteri apostoli singulas sibi quisque defenderent, ut iam scismaticus et peccator esset, qui contra singularem cathedram alteram conlocaret.

3. Ergo cathedram unicam, quae est prima de dotibus, sedit prior Petrus, cui successit Linus, Lino successit Clemens,

1 deo *om. vb* frauderetur *B* 2 laudare *B* 3 noluisti esseesse (*sic*) *B* conticiscite *PR*, contiscicite (*corr. i. mg. m. 2*) *G*, conticis cite *B* 4 quia *om. d* probamus *vb* 5 sit] est *d* commemorandae . . (ornamenta *om.*) *v* 7 sex di (*del.*) esse *B* dicis *vb* est] esse *RB* 8 coniungi alter ad eos non poterit *v* (*quae sequuntur* qui est angelus—cathedram sederit *om. v*) poterit *b* quis *G* est *ante* angelus (*s. l. m. 1*) *B* 9 an*ulus *R*, angulus *B*, (anulus *defend. Albasp. sed cfr. II, 6.*), annulus *b* qui *PRBb* prior *om. P* cathedra *PRBb* (*sed cfr. l.* 20) 10 si nosti erub. *om. v* 11 restat—non potes *om. v* 13 scirite *v* (*quod uerbum cum exciperet illa* ignorantia tibi adscr. n. potest, *Cochl.* scienti *i. mg. adpos.*) roma (m *eras. uidetur*) *B*, romana *G* 14 conlatam] conlocatam *P* sederet *P* 15 inde Chefas (*om.* et) *v* Caefas *P*, chefas *R*, çęchefas (ce *eras.*) *B* appellatus est *RBvb* in quo *RB*, in quo uno *v* 16 una *(bis pos.) P* cathedrae *v* 17 quique *P* ut etiam *P* scis. esset et peccator *G* 18 cō̧llocaret (*sic*) *B* 20 Ergo (E *rubr.*) *B* cathedra unica *RBvb* est *om. B* primo *B* 21 sedet *P* Lynus Lyno *v*

Clementi Anacletus, Anacleto Euaristus, Euaristo [Alexander, Alexandro] Sixtus, Sixto Telesphorus, Telesphoro Iginus, Igino Anicetus, Aniceto Pius, Pio Soter, Soteri [Eleutherius, Eleutherio] Uictor, Uictori Zephyrinus, Zephyrino Calixtus, Calixto Urbanus, Urbano Pontianus, Pontiano Anterus, Antero Fabianus, Fabiano Cornelius, Cornelio Lucius, Lucio Stephanus, Stephano Sixtus, Sixto Dionysius, Dionysio Felix, Felici [Eutychianus, Eutychiano Gaius, Gaio] Marcellinus, Marcellino [Marcellus, Marcello] Eusebius, Eusebio Miltiades, Miltiadi Siluester, Siluestro Marcus, Marco Iulius, Iulio Liberius, Liberio Damasus, Damaso Siricius, hodie qui noster est socius: cum quo nobis totus orbis commercio formatarum in una communionis societate concordat. uestrae cathedrae uos originem reddite, qui uobis uultis sanctam ecclesiam uindicare.

4. Sed et habere uos in urbe Roma partem aliquam dicitis: ramus est uestri erroris, protentus de mendacio, non de radice ueritatis. denique si Macrobio dicatur, ubi illic

1 anicletus anicleto *codd. v* (ani/clitus anicleto (*sic*) *B*), *corr. Cochl.* eucharistus euchariſto *Rv* (*corr. Cochl.*), euch . . . eucariſto *B* Alexander Alexandro *om. libri et vb, i. mg. adp. m. 2 G* (*hoc nomen postea insertum* pro Eleuth . . . *in omnibus libris*) 2 Syxtus *P* Telesforus *P*, thelesporus *Rv*, theles porus thelesporo (*sic*) *B*, Thelesforus *G* Haesignus *P*, Higinus *G* 3 anicletus *RB* sotero *PRB* Eleutherius Eleutherio] Alexander Alexandro *libri*, (*i. mg. m. 2 adscr.* Eleutherius Eleutherio *G*) 4 Zyfirinus *P*, zeferinus *RB*, Zefyrinus zefirino (*sic*) *G*, Zepherinus *vb* Callistus *P*, calistus *RB*, Caixtus *G* 5 Uranius *P*, Urṇanius Urṇanio (*corr. i. mg. m. 2*) *G* poncianus *B* Anteres *P*, antheros anthero *RB*, antherus *Gvb* 6 fauianus *PRB* Cornilius *P* Stefanus *P* 7 Syxtus *P* Dionisius *PRB*, Dionysius Dyonysio (*sic*) *G* 8 Eutychianus—Gaio *om. codd.* 9 Marcellus Marcello *om. libri* meltiades *G* 11 Syricius *P*, Siricus *G* qui hodie *PG* (Damaso S. h . . . *suspicatur Bald. spuria*) 12 nobiscum *G* commestio (*sic*) *B* 13 concordant *RB* (cum quo nobis totius orbis c. formatae uti in una . . . concordat *propos. Barthius*) 14 cathedre (e *fin. corr. ex* am, *ut uidetur*) *B* uultis ça̤u̥ṣa̤m sanctam *B* 16 uos *om. v* Roma *om. v* partem (r *corr. ex* s) *B* 17 ramulus *G* uestri est *B*

sedeat, numquid potest dicere, in cathedra Petri? quam nescio si uel oculis nouit et ad cuius memoriam non accedit quasi scismaticus contra apostolum faciens, qui ait: memoriis sanctorum communicantes. ecce praesentes sunt ibi duorum memoriae apostolorum. dicite, si ad has ingredi potuit aut obtulit illic, ubi sanctorum memorias esse constat. ergo restat, ut fateatur socius uester Macrobius se ibi sedere, ubi aliquando sedit Encolpius; si et ipse Encolpius interrogari posset, diceret se ibi sedere, ubi ante sedit Bonifatius Ballitanus; deinde si et ipse interrogari posset, diceret, ubi sedit Uictor Garbensis a uestris iamdudum de Africa ad paucos erraticos missus. quid est hoc, quod pars uestra in urbe Roma episcopum ciuem habere non potuit? quid est, quod toti Afri et peregrini in illa ciuitate sibi successisse noscuntur? non apparet dolus, non factio, quae mater est scismatis? interea ut Uictor Garbensis hinc prior mitteretur — non dico lapis in fontem, quia nec ualuit puritatem catholicae multitudinis perturbare, sed quia quibusdam Afris urbica placuerat commoratio et hinc a uobis profecti uidebantur — ipsi petierunt, ut aliquis hinc, qui illos conligeret, mitteretur. missus est igitur Uictor: erat ibi filius sine patre, tiro sine principe.

3 Rom. 12, 13

1 ca/////thedra *G* (*membr. spatio 4 uel 5 litt. perforata*) nescio quam sine loculis *v* 4 ibi] tibi *G* 5 ingredi populi (li *eras.*, t *s. l. m. 2*) ita ut obtulit *R*, ingr. potu*itaut optulit *B*, ingr. populi: ita ut obt. *v* (*Cochl. ante* populi *inseri iubet* cum uiderunt), potuit ita ut obtulerit *b* 6 memoria *G* 7 uester] uidelicet *v* 8 encolpius (*utrimque*) *B*, enclopius *G* et ipse Enc. *om. P* Enclopius(*ut supra, sed corr. m. 2 i. mg.*) *G* 9 posset interrogari *vb* potuit *G* ante *om. G* Bonifatius Uallitanus *P*, Bonifacius Bellitanus *G* 10 interrogare *G* potuisset *PRBvb* 11 Carbensis *P* (*sed recte l. 16*), garbiensis *b* (*sed cfr. p.* 17, 4) paucos ceraticos *v* (*corr. Cochl.*) 13 est toti quō toti *B* 14 toti Africae peregrini *v* 15 scismaticis *B* interea Uict. Garb. ut hinc (hunc *B*) *RB edd.* 18 p lacu erat *(B)* 19 ipi *(sic)* petiuerunt *P* perierunt *B* 20 aliqui *P* 21 tyro *RG*, ti ros *B*, atro *v* (*Cochl. coniec.* actor)

discipulus sine magistro, sequens sine antecedente, inquilinus sine domo, hospes sine hospitio, pastor sine grege, episcopus sine populo. non enim grex aut populus appellandi fuerant pauci, qui inter quadraginta et quod excurrit basilicas locum, ubi conligerent, non habebant. sic speluncam quandam foris a ciuitate cratibus saepserunt, ubi ipso tempore conuenticulum habere potuissent; unde Montenses appellati sunt. igitur quia Claudianus Luciano, Lucianus Macrobio, Macrobius Encolpio, Encolpius Bonifatio, Bonifatius Uictori successisse uidentur: si Uictori diceretur, ubi sederet, nec ante se aliquem illic fuisse monstraret nec cathedram aliquam nisi pestilentiae ostenderet. pestilentia enim morbis extinctos homines ad inferos mittit, qui inferi portas suas habere noscuntur; contra quas portas claues salutares accepisse legimus Petrum, principem scilicet nostrum, cui a Christo dictum est: tibi dabo claues regni caelorum et portae inferorum non uincent eas.

5. Unde est ergo, quod claues regni caelorum uobis usurpare contenditis, qui contra cathedram Petri uestris praesumptionibus et audaci sacrilegio militatis, beatitudinem repudiantes, qua laudari meruit, qui non abiit in consilio inpiorum et in uia peccatorum non stetit et in cathedra pestilentiae non sedit? in consilio inpietatis itum est a maioribus uestris, ut diuideretur ecclesia. inierunt etiam peccatorum uiam, dum Christum partiri conati sunt, cuius

15 Matth. 16, 18 & 19 21 Ps. 1, 1

1 sine *(s. l. m. 2)* antec. *B* 4 excurrunt *G* (*cfr. p.* 24, 5) 5 foras *G* 6 gradibus *RBvb* serpserunt *RB* ipso] pro *coniec. Barthius* 7 unde et *G* 8 Claudianus—Macrobio *om. P* Lucianus Macrobio *om. G* Enclopio En∗clopius *(membr. perforata sicut* 38, 1), encalpio encolpius *(sic) B* 9 Bonifatio Bonifacius *(sic) G* uidetur *P*, uideatur *v* 10 sederat *RB*, sederit *edd.* 14 salutaris *RB* 16 infernorum *B* nonū cen/teas *B* 18 caelorum *om. RBvb* 20 audacis (i *s. l. m. 1*) *R*, audaciis *Bvb* sacri legio *B* 21 concilio *G (paulo infra* consilio) 22 inuia *B* 23 pestilentium *G* in consilium *P* 24 ut diuiderent ecclesiam. Iuerunt *vb* inierunt et a peccorum *(sic) B* 25 partiri (r *prius corr. ex* s) *B*

Iudaei nec uestimenta scindere uoluerunt, cum apostolus [Paulus] clamet et dicat: numquid diuisus est Christus? et utinam, si iam malam uiam intrauerant, agnito peccato super se reuerterentur, id est emendarent, quod errauerant, reuocarent, quam fugauerant pacem. hoc erat de uia reuerti: in uia enim ambulatur, non statur. sed quia parentes uestri reuerti noluerunt, ipsos constat in uia peccatorum stetisse; quorum gressus inpulerat furor, retentos ligauit pigra discordia. et ne regredi ad meliora potuissent, ipsi sibi scismatis conpedes posuerunt, ut in errore [suo] pertinaciter starent, ne ad pacem, quam deseruerant, reuerti potuissent. nec audierunt spiritum sanctum dicentem in psalmo XXXIII: diuerte a malo et fac bonum; inquire pacem et persequere eam, sed steterunt in uia peccatorum suorum. sederunt etiam in cathedra pestilentiae, quae, ut supra diximus, seductos mittit ad mortem. sed dum et uos parentum errorem colentes studiose defenditis, heredes sceleris esse uoluistis, cum filii pacis uel sero esse possetis. cum in Ezechiele propheta scriptum sit: extolle uocem tuam super filium peccatoris, ne uestigia patris sui sequatur, quoniam anima patris mea est et anima filii mea est. anima quae

2 I Cor. 1, 13 12 Ps. 33, 15 19 Ez. 18, 4 & 20

1 scind. uol.] sciderunt *G* 2 Paulus *om. PG* Christus in uobis *P* 3 si iam] suam *GB* agnitio (i *post* t *expunct.*) *G* 4 reuesterentur (st *corr. in* rt *sicut saepius*) *B*, reuerterent *G* 5 deuia *B* 6 uestri *om. v* 7 inuiam *B* stetisse] fecisse *B* 8 impullerat *G*, impleuerat *v* legauit *B* discorda *P* 9 ipsi—reuerti potuissent *(omissa in textu posita sunt imo i. mg. m. 1) R* schismaticis *v (corr. Cochl.)* conpedes posuerant *P*, terminum posuerunt *G* 10 suo *om. PG* ne] nec *G (quod et Casaub. suasit)* 12 triceṇsimo (n *expunct.*) tercio *G* deuerte *P* 13 et sequere *Pvb*, et consequeris *G* 14 suorum sed erunt *B* etiam cathedram *P*, autem cathedram *G* 15 dixi *P* 16 ad] in *RB* mortem (r *corr. ex* s) *B* et dum *RBvb* 17 studiosae *R* defenditis ɐrrɒr (*del.*) heredes ɐrse *P* celeris *B* filii (i *finale corr. ex* s) *B* 18 possitis *P* cum ne zechielo *B* Ezechielo *PR* 20 uestigia] uestia *(sic) B* sui *om. v* quo anima *B* 21 ama fili *P*

peccat, sola punietur, si displiceret uobis, quod parentes uestri peccauerunt, de admissu suo soli redderent rationem; hoc modo uel uos beati esse possetis et laudem de ore prophetae percipere, qui ait in psalmo primo: beatus uir, qui non abiit in consilio inpiorum et in uia peccatorum non stetit et in cathedra pestilentiae non sedit; sed in lege domini fuit uoluntas eius. quid est aliud in lege habere uoluntatem, nisi diuina praecepta et religiose discere et cum timore conplere? in qua lege scriptum est: pax hominibus in terra bonae uoluntatis, et alio loco, in Esaia propheta: ponam fundamenta pacis in Sion, et alio loco: uideamus, quid loquatur dominus, quoniam loquetur pacem in plebem suam, et alio loco: uenit filius dei et factus est in pace locus eius, et alio loco: suscipiant montes pacem populo et colles iustitiam, et in euangelio: pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis, et Paulus ait: qui pacem serit, pacem et metet, et in omnibus epistulis suis: pax uobis abundet in nomine patris et filii et spiritus sancti, et in psalmo XXXIII: quaere pacem et consequeris eam. fugata recesserat

4 Ps. 1, 1 sq. 9 Luc. 2, 14 11 Es. 60, 17 12 Ps. 84, 9 13 Ps. 75, 3 15 Ps. 71, 3 16 Ioh. 14, 27 17 II. Cor. 9, 6 18 cfr. I. Cor. 1, 3; 16, 23; Rom. 1, 7 et passim 20 Ps. 33, 15

1 punitur *vb* displicerat (e *s. l. m. 1 ?*) *R*, displicerat *B* 2 peccauerant *P* admisso *P*, ammissu *G* 3 possitis *P* de ore pr.] deo reprophete *B* 4 percipe *B* qui non] *add. et inclus. m. 2* et cetera, *reliquis omissis pergitur* Et in cathedra *G* 7 fuit *om. G* 9 est in euangelio *GB* 10 in Eseia profeta *P*, *om. Rvb* 11 Syon *G* et in psalmo octogesimo quarto *(corr. i. mg. m. 2* quinto) uideamus *G* 12 quid loquitur d. quia loquetur in plibem *(sic)* sum *(sic) P* loquitur *codd.* dom. quo loquitur *B* 13 et alio—et alio loco (*u.* 14) *interciderunt in P* alio loco] in euangelio *G*, *om. b* 14 et alio loco] in psalmo septuagesimo primo *G* 15 populo tuo *G* 16 et iterum in euangelio *(cfr. l. 13) G* 17 qui pacem—epistulis suis *om. P* 18 in uobis *vd* 19 in nomine — spiritus sancti *om. G* sancti et alio loco quaere *RBvb* 20 inquire *G*

pax a patribus uestris; uos eam, sicuti a deo mandatum est, quaerere deberetis, quam nec ultro uoluistis quaerere nec oblatam libenter accipere. quis enim in tot prouinciis, quibus nati estis, audiuit? et si aliquis audiuit, quis non uestrum miretur errorem, quis non uestrum facinus damnet? igitur cum manifestum sit et ipsa luce sit clarius nos cum tot innumerabilibus populis esse et tot prouincias nobiscum, iam uidetis uos in parte unius regionis positos et ab ecclesia uestris erroribus esse separatos, frustra uobis solis hoc nomen ecclesiae cum suis dotibus uindicare, quae magis apud nos sunt quam apud uos, quas constat ita sibi conexas et indiuiduas esse, ut intellegatur unam ab altera separari non posse. etenim numerantur in nomine, sed uno intellectu suo iunguntur in corpore ut in manu digiti, quos interuallis singulos uidemus esse distinctos. unde qui tenet unum, totos teneat necesse est, cum unusquisque a paribus separari non possit. adde quod non unam solam sed omnes proprie possidemus.

6. Igitur de dotibus supradictis cathedra est, ut diximus, prima, quam probauimus per Petrum nostram esse, quae ducit ad se angelum, nisi forte eum uobis uindicantes habetis in loculis clausum. mittite illum, si potestis, excludat septem angelos, qui sunt apud socios nostros in Asia, ad quorum ecclesias scribit Iohannes apostolus, cum quibus ecclesiis

1 si*uti *R*, si uti *B*, sicut a domino *P* man/tum *(sic) B* 2 quaereretis *P*, quereretis *RB*, non quaeritis *vb* 3 quibus] qui *P*, quia *G* 4 et si al. audiuit *om. G* 6 tot *om. P* in numerabilibus *B* 8 uos suos *B* esse positos *G* 9 uestris] ueris *P* esse *om. PG* 10 uindicatis *G*, *inter* uindicare *et* agis *(i. e.* magis *deleto* m) *rasura et add.* quae m *P* 12 una *Pvb* separati *B* 13 iungitur *G* 14 corpore et in manu *P* corpore suo *v* quos] quod *B* interuallit *P* singulis *G* 15 tenet] teneat *G* 17 quod n. un.] quo du|unam *B*, quod non unam *(s. l. m. 1) R* propriae *R* 18 supra scribitis *(sic) P*, s. scriptis *G* ut supra diximus *vb* 19 approbauimus *B* qui *vb*, qua *B* dicit (u *s. l. m. 1) R* 20 uendicantes (i *super* e *prius pos. m. 1) R,B* 21 loculis] oculis *B* septim *P (sic ubique)* 23 Iohannis *P* apostolus Ioannes *vb*

nullum communionis probamini habere consortium. unde uobis angelum, qui apud uos possit fontem mouere aut inter ceteras dotes ecclesiae numerari? extra septem ecclesias quicquid foris est, alienum est. aut si inde habetis aliquem unum, per unum communicatis et ceteris angelis et per angelos supra memoratis ecclesiis et per ipsas ecclesias nobis. si ita est, litigium perdidistis.

7. Ecce iam apud uos omnes dotes esse non possunt; non enim spiritum dei soli uobis uindicare poteritis aut includere, quod intellegitur et non uidetur. sic enim in euangelio scriptum est: nam spiritus deus est et ubi uult, aspirat et uocem eius audis et nescis, unde ueniat et quo eat. permittite deum, unde uelit, ire et quo uelit accedere habeat libertatem, qui audiri potest et uideri non potest. et tamen studio criminandi libenter blasphemare uoluisti, ut diceres: 'nam in illa ecclesia quis spiritus esse potest nisi qui pariat filios gehennae?' uomuisti de pectore tuo conuicium et putasti adiungendum esse de euangelio testimonium, ubi lectum est: uae uobis, hypocritae, qui circuitis maria et terras, ut faciatis unum proselytum, et cum inueneritis, facitis eum filium gehennae dupliciter quam uos estis. si hoc conuicium faciendum erat, quod non licet, quamuis sine causa fiat, utinam aliquis alter ex uestro numero hoc fecisset! te tamen hoc dixisse

4 cfr. Apoc. 1, 4 & 11 (20) 11 Ioh. 3, 8 19 Matth. 23, 15

1 consortium (r *corr. ex* s) *B* 2 posset *v* dotes ceteras *G* 5 communicastis *PG* per angelis (o *s. l. m. 1*) *R* 6 supra *om. vb* memoratos *G* nobisque *v* 8 omnes *om. RB* 9 poterites *P*, potestis *RBvb* 10 enim legitur i. eu. (*om.* scriptum est) *G* 11 deus spiritus *P* 12 spirat *G* sed nescis *(ut in Uulg.) RB* 13 aut quo uadat *G* dominum *pro* deum *PG* ire—quo uelit *om. v* 14 audire *v* 16 inilla *an* nulla *incertum B* qui spiritus *PGB* 17 qui *om. Dupin.* gehennae] iohenne *B (sed cfr. l. 21)* de peccatore *B* 19 hipocritae *B*, ypocrite *G* 20 ut *om. B* prosylitum *P*, proselitum *RBG (ut infra)* 21 facietis *G* gehenne *B* 23 quod non licet *del. Casaub.* 24 alter *om. RBG edd.* hoc dixisset *RBvb*, dixisse (et) *(uncin. m. 2) G* et tamen hoc te *RBG*, et tamen te hoc *edd.*

satis admiror; id falso in alterum te dicere, ex quo, si ordinationem tuam consideres, possis et erubescere? commemorasti enim lectum esse in euangelio: uae uobis, hypocritae, qui circuitis maria et terras, ut faciatis unum proselytum, hoc est, ut mutetis alicuius sectam. tu quidem cuius sectae fueris nescio, tamen inportune a te hoc dictum esse aestimo, quod te iam forte huius dicti paeniteat. numquid nos aliquas peragrauimus terras? numquid nos aliqua circumiuimus maria? numquid nos ad peregrinos accessimus portus? numquid nos aliquem adduximus Hispanum aut Gallum aut nos ordinauimus ignorantibus peregrinum?

8. Nam et fontem constat unam esse de dotibus, unde haeretici non possunt uel ipsi bibere uel alios potare, quia soli sigillum integrum, id est symbolum catholicum, non habentes ad fontem uerum aperire non possunt. * * nam cum in canticis canticorum scriptum sit: umbilicus tuus ut crater tornatilis, umbilicum altare adfirmare conatus es. si umbilicus membrum est in corpore, inter dotes esse non potest, quod membrum est; si ornamentum est, pars corporis non est.

9. Restat iam, ut dotes quinque esse uideantur, quae dotes cum sint ecclesiae catholicae, quae est in tot prouinciis

3 Matth. 23, 15 16 Cant. 7, 2

1 admiror. Id . . diceres *(uel* dicere te) ex quo . . . erubescere? *propos. Casaub., cuius secutus sententiam* te *(om. libri edd.)* dicere *scripsi* falsum *(corr. i. mg. m. 1 ?) B* 3 uobis scribae et pharisei hypocritae *P* 4 faciates *P* 5 hoc *om. v* 6 dictum est aestimo (estimo *G*) *PG* 7 quod (d *eras. uidetur*) *B* te *om. B* forte *om. G* 8 aliquid *(corr. m. 2 i. mg.) G* peragrauimus] circuimus *G* aliqua—maria n. nos] *om. G* circumibimus *(corr. m. 2) R* 9 ad peregrinos—numquid nos *om. B* 10 hi spanum *B* aut] et *edd.* 12 fontem constantinum esse *G*, fontem unum esse *v* 13 uiuere *(s. l. m. 2) R*, uiuere *B* portare *(s. l. m. 2) R*, portare *B* 15 possunt] *asteriscos posui hiatus indices, quem iam Casaub., Balduin. Dupin. alius alio loco sunt suspicati* 16 in *(s. l. m. 1) B* cantico scriptum est *G* scr. est: Sit umb. *vb* 17 tornatilis] ornatus *P*, tornatus *G* 18 umbilicum *P*, umbllcus *(sic) B* est *om. G* 19 est et si *G*

supra memoratis, etiam apud nos hic in Africa deesse non possunt. intellegite uel sero uos esse filios inpios, uos esse fractos ramos ab arbore, uos esse abscisos palmites a uite, uos riuum concisum a fonte. non enim potest origo esse riuus, qui paruus est et non de se nascitur, aut arbor a ramo concidi, cum arbor fundata suis radicibus gaudeat et ramus, si fuerit exsectus, arescat. iamne uides, frater Parmeniane, iamne sentis, iamne intellegis te argumentis tuis contra te militasse, cum probatum est nos esse in ecclesia sancta catholica, apud quos et symbolum trinitatis est, et per cathedram Petri, quae nostra est, per ipsam et ceteras dotes apud nos esse? etiam sacerdotium, quod in nobis adnullare uisus es in excusatione erroris et liuoris uestri, dum post nos rebaptizatis et post socios uestros in peccato detectos hoc non facitis. dixisti enim, quod, si sacerdos in peccato sit, solae possint dotes operari. igitur, quia docuimus, et quid sit haeresis et quid sit scisma et quid sit sancta ecclesia, et huius sanctae ecclesiae est constituta persona et hanc esse catholicam, quae sit in toto orbe terrarum diffusa, cuius membra et nos inter alios sumus, cuius dotes apud illam ubique sunt. deinde in primo libro probauimus ad nos non pertinere traditionis inuidiam et hoc crimen etiam a nobis esse damnatum.

10. Iam illud mihi uolo respondeas, cur de solis ecclesiae dotibus loqui uoluisti et de sanctis eius membris ac uisceri-

1 deesse] esse *G* 2 uel sero uos] uos seruos *G* 3 ramos fractos *RBvb* a uitae *(corr. i. mg. m. 2) R* 4 a fonte concisum *B* esse origo *edd.* 5 quia *vb* arbora ramo concidum *B*, arbor ramus concisus *G* 7 iam *RB* 8 iam nesentis *G* te *ante* argum. *om. G* 9 cum probatum] comprobatum *G* nos esse] non esse *G*, nosse *Dup.* 10 catholica sancta *B* non est *G* 12 in uobis adnullare *P*, ad nulla reuisus *v (Cochl. coniec.* adnullare nisus) 13 inexecucione *B* 14 baptizatis *G* 16 hereses (i *s. l. m. 2) R* 17 quid sancta *v* ecclesią sancta *G* 18 hanc sanctam *B* 19 in toto sit *vb* terrarum orbe (*cfr. p.* 47, 16) *PB* dis fusa *B* 20 interralios (r *alterum expunct.*) *B* 21 pestinere *(sic) B* 23 uolo mihi *P* cur] cum *d*

bus tacuisti, quae sunt procul dubio in sacramentis et in nominibus trinitatis. cui concurrit fides credentium et professio, quae apud acta conficitur angelorum, ubi mis entur caelestia et spiritalia semina, ut sancto germine noua possit renascentium indoles procreari, ut, dum trinitas cum fide concordat, qui natus fuerat saeculo, renascatur spiritaliter deo. sic fit hominum pater deus, sancta sic fit mater ecclesia. haec omnia intellego a te ideo non esse nominata, ne in his omnibus ratio baptismatis agnosceretur, ubi nihil sibi operarius, qui homo est, uindicet, quod uos facitis. ideoque ad solas dotes te conferre uoluisti, quas uelut manu adprehensas aut arca conclusas catholicis denegans uobis solis eas frustra uindicare conatus es. cum agatur de regeneratione, cum agatur de homine innouando, nulla a te credentium fides, nulla professio nominata est; dum uis de solis dotibus loqui, haec omnia, sine quibus spiritalis illa natiuitas reparari non potest, in silentio remisisti, et cum dotes ad sponsam, non sponsa ad dotes pertineat, sic ordinasti dotes, quasi ipsae uideantur generare, non uiscera, quae intelleguntur plus posita in sacramentis quam in ornamentis.

11. Nec illud praetereo, quod ore tuo et sensu nostro ecclesiam paradisum esse dixisti (quae res sine dubio uera est), in quo horto deus plantat arbusculas. et tamen deo diuitias suas denegastis, cuius hortum in angustias cogitis,

2 in omnibus *(corr. m. 1) R* 6 fuerit *Gv* renascitur *v* 7 sic dę fit hom. *B* deus pater hominum *P* sic fit mater sancta eccl. *G* 8 ate ideo ate *B* in iis *edd. praeter v* 9 nichil ibi *(sic) G* operis *v* 10 quo duos (d *prius m. 2 adscr.* d *alterum expunct.) G* 11 conferire *G* uelut arma adpraehensas aut archa *P* 12 arca] aqua *RBvb* conclusas *(corr. m. 2) R* solis (s *fin. adscr. m. 1 ut uidetur) G* 13 de regen. cum agatur *om. G* 14 professio] promissio *G* 15 omnia haec *P* 16 possit *G* 17 sponiam *P* non* (a *eras.*) *B* 19 posita plus *B* 20 quam ornamentis *P* 23 est *om. RB* horto] orto *R*, osto *B* 24 denegatis *P* cuius] cum sancti *v* hortum] hos tum *(sic) B (cfr. supra l.* 23) cogitis] ponitis *G*

dum uobis solis inmerito omnia uindicatis. utique plantationes dei sunt diuersa semina per diuersa praecepta. iusti, continentes, misericordes et uirgines spiritalia sunt semina; harum rerum arbusculas in paradiso deus plantat; concedite deo, ut hortus eius sit longe lateque diffusus. quid illi negatis orientis et septentrionis, etiam occidentis prouinciarum omnium et innumerabilium insularum populos christianos, contra quos uos soli, pauci, rebelles estis et cum quibus nullum communionis consortium possidetis?

12. Iam et mendacium uestrum hoc loco iuste damnari potest, quo cotidie a uobis sacrificia condiuntur. nam quis dubitet uos illud legitimum in sacramentorum mysterio praeterire non posse? offerre uos deo dicitis pro ecclesia, quae una est. hoc ipsum mendacii pars est unam te uocare, de qua feceris duas; et offerre uos dicitis deo pro una ecclesia, quae sit in toto terrarum orbe diffusa. quid? si unicuique uestrum dicat deus: quid offers pro tota, qui non es in tota? si nos uobis displicemus, quid uobis fecit Antiochia ciuitas, quid Arabia prouincia, unde probamus uenientes a uobis esse rebaptizatos?

13. In uno tibi solo, Parmeniane frater, ingrati esse non possumus, quod ecclesiam nostram, id est catholicam, quae continetur toto orbe terrarum, quamuis ab ea sis alienus, laudare uoluisti in numerando dotes, in quarum numero satis

1 uindicastis *G* plantationis *G* 2 sun *(sic)* *B* 4 paradisso *P*, paradysum *R*, paradisum *Bvb* 5 hostus *B* diffusąs *(adscr. i. mg. u m. 2)* *G* orientis septemtrionalis (*om.* et) *G* 7 quos pąųçoș *(del. m. 1 ?)* *G* contra uos soli quos *B* 8 communi (*adscr. m. recentiss.* onis) *G* 9 consostium *B* 11 quod *Rv*, quo decoti die *B* condiuntur] condemnantur *v* 12 et uos *B* illum *G* 13 afferre *d* 14 pars est unam ą ș (*utrumque del.*) et offerre uos dicitis deo] *supra haec uerba litt. minor. scr.* te uocare de qua feceris duas *P* 15 faceris *B* deo *om. RBvb* offerre deo *d* 16 uni çuique *B* 17 offeres *P* 18 Anthiocia *P*, antiohia (c *s. l. tenuissime scr.*) *G* 21 frater Parm. *G* 23 terrarum orbe *G* sis alienus] si solemus *v* (*corr. Cochl.*) 24 uoluistis (s *fin. semiexp.*) *G* in *ante* numer. *om. vb* innumerando (*seiunx. m. 2*) *G*, in merando (*sic*) *B*

errasti, et in dicendo, quia ipsa est hortus conclusus et fons signatus et unica sponsa. hoc nos de nostro dicimus, nam tu de alieno locutus es. quicquid de laudibus ecclesiae dicere potuisti, et nos priores eadem loquimur. traditores uobiscum et ipsi damnamus, eos uidelicet, quos, si meministi, in primo libro demonstrauimus. et cum sit nobis cum uniuerso terrarum orbe communio et uniuersis prouinciis nobiscum, sic iamdudum duas ecclesias conparare uoluisti, quasi sola habeat Africa populos christianos, in qua uitio uestro duae uidentur partes effectae; et dum inmemor factus es Christi dicentis unam esse sponsam suam; tu in Africa non dixisti duas esse partes sed duas ecclesias. certe una est, quae ex uoce Christi meruit indicari, qui ait: una est columba mea, una est sponsa mea.

14. Et tu huius uocis oblitus ad inuidiam catholicis faciendam his locutus es uerbis: ‚neque enim illa ecclesia dici potest, quae cruentis morsibus pascitur et sanctorum sanguine et carnibus opimatur'. certa membra sua habet ecclesia episcopos, presbyteros, diaconos, ministros

11 & 13 Cant. 6, 8

1 indicendo *B* hostus *B* fons] *hoc uerbo finitur in G fol. XVI*b; *quae sequuntur, foliorum ordinem turbatum demonstrant. nam fol. XVII*a *incipit* possetis quas preces *(c.* 16 *p.* 50, 22*) et desinit* tracte sunt *(c.* 18 *p.* 53. 9); *quae supra sunt, leguntur fol. XVIII*a *ita ut hic sit foliorum ordo seruandus:* XVI, XVIII, XVII *eademque ratione* XX, XXII, XXI (*cfr. p.* 58, 12) 2 didicimus *P* 3 locutus *(bis pos.) B* 4 et *om. RB edd.* priores omnes *P* eandem *R*, andem *B* 5 damnamus] clamnamus *B* quos] quod *B* si ne m minis *(sic) R*, si me minis *B*, sane nimis *v*, si meminis *b* in primo modo dem. libro *G* 6 nobiscum *G* 7 ex univ. *RBv* et cum uniuersis *b* 9 dua euidentur pastes *B* 10 es *om. G* 11 non (*s. l. m. 1*) *B* duas] partes *G* 12 pastes *B* ecclesi|sias (*sic*) *B* certe] ceste *B* quae] qui *(corr. m. recent.) G* 13 ait una est sponsa mea una est col. mea *G* mea *post* columba *om. vb* 15 et *om. PG* in huius *B* 16 es] est *B* ecclesia illa *RB*, illa *om vb* 17 deci *B* potuit *G* qua eruentis (*sic*) *B* 18 opinatur *B* cesta *B* 19 dyacones *G*

et turbam fidelium. dicite, cui generi hominum in ecclesia nostra hoc possit adscribi, quod obicere uoluisti; specialiter nomina aliquem ministrum, ostende aliquem diaconum nomine suo, indica hoc ab aliquo factum esse presbytero, proba hoc episcopos admisisse, doce aliquem nostrum cuiquam insidiatum esse. quis nostrum quemquam persecutus est? quem a nobis persecutum esse aut dicere poteris aut probare? quia tibi unitas displicet, hoc si crimen putas, argue nos Thessalonicensibus, Corinthiis, Galatis, septem ecclesiis, quae sunt in Asia, communicasse. si nefas tibi uidetur aut si reatum putas memoriis apostolorum et sanctorum omnium communicasse, hoc nos fecisse non solum non negamus sed etiam gloriamur.

15. Sed ut ostendam partem uestram, ut dixisti, cruentis morsibus pastam, christianorum sanguine et carnibus opimatam, a principio suo uester iam rabidus commemorandus est furor, iam uestra retexenda inpietas, iam stultitia demonstranda. in quo prius est ostendere erubescendam laetitiam uestram et gaudia criminosa, quod uobis ad pristini erroris libertatem redire datum esse constiterit. recensete tempora, discutite rationem rerum, dissimilia uota et personas diuersas

1 turba *B*, turbas *G* genere̥ *(corr. m. 1) R* 2 abicere *RB* 3 in aliquem m. *RB* 4 pb'ros *B* 5 aliquam *B* 6 quemquam aliquando *G* 7 poteritis *G* 8 si hoc *B* tessalonicensibus (h *s. l. m. 2) R*, tesalonicensibus *B*, thesalonicensibus *G* 9 Chorinthiis *P*, corinthis *(corr. m. 2) R*, corinthis *B* galatiis *G* 10 tibi nefas *G* 12 negaśśe *(i mg.* m' *m. rec.) B* 13 pastem *B* dixi *RB edd.* 14 et carnibus *om. RBvb (cfr. Parmeniani uerba p.* 48, 16; 52, 12) 15 ṣabidus *P* 16 retexenda] repetenda *v* 18 ad pristini erroris libertatem redisse contigerit *PG*, ad pr. err. libertatem factam esse constitit *RBv*, a pristini erroris libertate redisse contigerit *b*, ad pristinos errores lib. factam e. constitit *coniec. Casaub.*, uobis pr. erroris lib. factam esse contigerit *d*, ad pristini erroris libertatem rédire datum esse constiterit *scripsi (nisi forte omisso* ad *scribendum* pristini erroris libertatem redditam esse contigerit — *cfr. p.* 51, 3: uobis libertas est reddita) 19 recensite (e *s. l. m. 2) R*, recensite *Bv* 20 rationes *edd.* rerum] regum *P*

adtendite. redeat in memoriam Constantinus imperator christianus, quem famulatum exhibuerit deo, quae habuerit uota, ut remotis scismatibus intermortua omni dissensione sub toto caelo filios suos gaudens in uno uideret sancta mater ecclesia. reddiderat una communione maritis uxores, parentibus filios, fratribus fratres. quibus rebus deus se laetari testatur, dum dicit: ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum. etenim cum Africanos populos et orientales et ceteros transmarinos pax una coniungeret et ipsa unitas repraesentatis omnibus membris corpus ecclesiae coagularet, dolebat hoc diabolus, qui semper de fratrum pace torquetur. illo tempore sub imperatore christiano desertus in idolis tamquam inclusus latebat in templis. hoc eodem tempore duces et principes uestros merita relegauerant sua, in ecclesia nulla fuerant scismata nec paganis licebat exercere sacrilegia: pax deo placita apud omnes christianos populos habitabat; diabolus maerebat in templis, uos in regionibus alienis.

16. Deinde, ut omnibus notum est, secutus alius imperator, uobiscum uota sinistra concipiens ex famulo dei factus est minister inimici, apostatam se edictis suis testatus est, quem precibus rogastis, ut reuerti possetis, quas preces, si uos negatis misisse, nos legimus. nec difficultatem praebuit,

7 Ps. 132, 1

1 inmemoria *B* christianus *om. G* 2 ḍẹọ uota *B* 3 schismatibus *(sic)* in terra mortua *P* interr immortua *G* 4 in uno] *Cochl. coni.* in unum *(cfr. psalm. sequ.)*, *Barthius* in sinu 5 unam communionem *RBd* 6 leteri *B* 7 dum] cum *G* dicit centesimo tricensimo ecce *G* ecce *om. RBv* 8 africa nos *B* 12 illo in tempore *G* desertus] decestus *B* 13 latebat] iacebat *RB*, tacebat *v* 14 merito *v* religauerant *RGv* sua in ecclesia: Nulla *v* 16 sacra sacrilega *PG*, ṣạçṛạ sacrilegia *B* a deo *RB*, a deo placato *v* christianos *om. G* 17 zabolus *P (cfr. Rönsch, Ital.* 457) 19 deinde alter ut ... secutus est imperator *PG* omnibus notum *libri vb*, nobis notum *d*, secutus alius imp. *RBv*, secutus imp. *b* 21 apostatem *B* est ubique testatus *PG* 22 reuesti *B* possitis *P*

quem rogastis: ire praecepit pro uoto suo, quos intellexerat ad disturbandam pacem cum furore esse uenturos. erubescite, si ullus est pudor: eadem uoce uobis libertas est reddita, qua uoce idolorum patefieri iussa sunt templa.

17. Isdem paene momentis uester furor in Africam reuertitur, quibus diabolus de suis carceribus relaxatur. et non erubescitis, qui uno tempore cum inimico communia gaudia possidetis! uenistis rabidi, uenistis irati membra laniantes ecclesiae, subtiles in seductionibus, in caedibus inmanes, filios pacis ad bella prouocantes. de sedibus suis multos fecistis extorres, cum conducta manu uenientes basilicas inuasistis; multi ex numero uestro per loca plurima, quae sub nominibus dicere longum est, cruentas operati sunt caedes et tam atroces, ut de talibus factis ab illius temporis iudicibus relatio mitteretur. sed interuenit et occurrit iudicium dei, ut ille, qui uos iamdudum redire iusserat, imperator profanus et sacrilegus moreretur, qui persecutionem uobis prouocantibus iam miserat aut mittere disponebat.

18. Operata est apud loca supradicta in catholicos trucidatio, memoramini per loca singula, qui fuerint uestri discursus. nonne de numero uestro fuerunt Felix Zabensis et Ianuarius Flumenpiscensis et ceteri, qui tota celeritate concurrerunt ad castellum Lemellefense? ubi cum contra inportu-

1 rogastis (s *fin. adscr. m. 2*) *G* irae *R*, ira *B*, ire uos *G (fortasse legendum* redire *cfr. l.* 16) quos] quo *v* 2 disturb.] his turbandam *v* furor (e *suprascr.*) . . . uenturus *P* erubescites *P* 3 eadem uocem *P* libestas *B*, libertatus *(corr. m. 2) G* 4 idolorum] dolorum *G* 5 hisdem *P* reuertetur *P*, reuestitur *B* 8 rapidi *P*, rapidi *G* menbre *B* 9 filius *P* 12 loca *P* sub nom.] *Cochl. scr.* suis nom. 14 ab *om. RBv* illius] eiusdem *PG* redatio *(corr. i. mg. m. 2) G* 16 redisse *G* sacrilegos *(corr. m. 1) R*, sacrilegos *B* 17 persecutiones *v* 20 quid *RBv* 21 fuerunt Uictor Zabensis *P* Felix diabensis *RBvb* et *ante* Ian. *om. G* 22 flumen piscensis *B*, flumen Pistensis *v*, flamen Pistensis *b* celeritate—cum contra *om. B* cucurrerunt *PGb*, incurrerunt *v* 23 Lemellefi (*sic*) *P*, Lemellensi *R*, Lemellesi *G*, Lemellefense *scripsi* (*cfr. indic.*) cum *om. G*

nitatem suam uiderent basilicam clausam, praesentes iusserunt comites suos, ut ascenderent culmina, nudarent tecta, iactarent tegulas imperia eorum sine mora conpleta sunt; et cum altare defenderent diaconi catholici, tegulis plurimi cruentati sunt, duo occisi sunt, Primus, filius Ianuarii, et Donatus, filius Nini, urgentibus et praesentibus coepiscopis uestris supra memoratis, ut sine dubio de uobis dictum sit: ueloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. de qua re Primosus episcopus catholicus loci supra memorati in concilio uestro apud Thenestinam ciuitatem questus est et querelas eius dissimulanter audistis. ecce a uobis factum est, quod dixisti: ‚ecclesiam non esse, quae cruentis morsibus pascitur' et ‚aliud sunt milites missi, aliud episcopi ordinati'. quod contra nos inuidiose loquimini, ab aliis factum est, non a nobis; quod dicitis non debuisse fieri, uos fecistis. commemorasti et beatissimum apostolum Paulum dixisse sine ruga et sine sorde ecclesiam esse debere. episcopis uestris iubentibus et praesentibus supra altare catholici diaconi occisi sunt; similiter et apud Carpos. non tibi uidentur inexpiabiles sordes? in Mauritaniae ciuitatibus uobis intrantibus quassatio populi facta est, mortui sunt in uteris matrum, qui fuerant nascituri. non tibi uidetur ruga, quae non possit ullis satisfactionibus tendi aut explanari? quid tale a nobis admissum est? nos expectamus uindicem deum. et inuidiam facitis Macario, qui si aliquid aspere fecit pro unitate, leue esse uideri

7 Ps. 13, 3 16 cfr. Eph. 5, 27

3 imperiora *B* complecta *B* 4 diacones *P* 6 uestris *om. v* 7 dictum sit in psalmo XIII (tercio decimo *G*) *PG* 9 ca|catholicus *B* 10 Teuestinam *P*, theuestinam *RBvb*, thebestinam *G*, 11 dissimulantur *B* ex uobis *P* 12 eclesiam non est *P* 15 non debere *B* 16 et beatum Paulum *G* 17 sordibus debere ecclesiam esse *G* 18 super *G* diacones *P* 19 non diuidentur *RB*, nonne uidentur *v* 20 uobis instantibus *PGb* 21 inuteres *(sic) B* 22 uide *B* 23 extendi *P* aut] uel *PG* tali a *(seiunct. m. 2) G* 24 Machario *P*, incaris *v (corr. Cochl.)* 25 quid si *RB*, quod *v* aspere aliquid *d* esse *om. P*

poterit, dum uos pro dissensione tanta mala, acerba, cruenta et hostilia feceritis. quid commemorem Tipasam Caesariensis Mauritaniae ciuitatem, ad quam de Numidia Urbanus Formensis et Felix Idicrensis, duae faculae incensae liuoribus, cucurrerunt quietorum et in pace positorum animos perturbantes? nonnullorum officialium et fauore et furore iuuante et Athenio praeside praesente cum signis catholica frequentia exturbata et cruentata de sedibus suis expulsa est: lacerati sunt uiri, tractae sunt matronae, infantes necati sunt, abacti sunt partus. ecce uestra ecclesia episcopis ducibus cruentis morsibus pasta est. post hoc etiam illud addidisti: 'quantum uult consumat edacitas uulturum, tamen maior est numerus columbarum'. ubi est, quod uulgo dicitur, memoriam custodem habere esse mendacis? oblitus es, quia paulo ante dixisti ecclesiam unam columbam Christi in canticis canticorum dictam. si una est apud uos ecclesia, una est columba; si una est columba, quid est, quod dicere uoluisti: ‚numerus maior est columbarum?'

19. Et quod uobis leue uidetur, facinus inmane commissum est, ut omnia sacrosancta supra memorati uestri episcopi uiolarent. iusserunt eucharistiam canibus fundi, non sine signo

14 cfr. Cant. 6, 8

1 poterit uideri *B* et acerba *G* acerua *PRB* 2 hostilia] inutilia *G* qui *RB* thipasam *Rv*, thpasam *(sic) B* 3 ad quem *RB* Numedia *P* Forensis *P* 4 et *om. RB* Felix Dierensis *P (cfr. p.* 54, 14*)*, edierensis *R (sed recte infra)*, edirensis *B* 5 quietorum et] qui et horum *RBv*, qui et eorum *b* 6 furore iuuante] furore riuante *(sic) R*, furore furore *(sic) B* 7 praesente cum signis praesente *G* perturbata *G* 8 cruenta *B* 9 sunt *post* necati *om. P* abacti] abadicti *Rv (corr. Cochl.)*, abaddicti *B* pastus *B* 11 post haec *P* 13 custodem . . . .] debere esse mendacis *P*, d. e. mendaciis *(supra script. m. recent.* dacii*) G*, habere esse mendacem *RBv (adpos. Cochl.* oportere, *quem secutus est Dupin.)*, h. oportet mendacem *b*, habere esse mendacis *scripsi* 14 quia] quid *RB*, quod *edd.* 15 columbam] catholicam *RB* χpristi *(sic) B* dictam *om. Rd* 16 est et columba si *P* si — columba *om. RBG edd.* 17 maior est numerus *G* 19 facī *B* 20 episcopi uestri *G* 21 uiolarent] iuster inth/eucaristiã canibus fundere (*i. mg. adscr. m. 3:* lego hic iusserint eucharistiam &c.) *G*

diuini iudicii; nam idem canes accensi rabie ipsos dominos suos quasi latrones, sancti corporis reos, dente uindice tamquam ignotos et inimicos laniauerunt. ampullam quoque chrismatis per fenestram, ut frangerent, iactauerunt, et cum casum adiuuaret abiectio, non defuit manus angelica, quae ampullam spiritali subuectione deduceret: proiecta casum sentire non potuit, deo muniente inlaesa inter saxa consedit. et possent ista non fieri, si mandata Christi in memoria haberetis, qui ait: ne dederitis sanctum canibus neque miseritis margaritas uestras ante porcos, ne inculcent eas pedibus suis et conuersi elidant uos. quid tale ab operariis unitatis fieri potuit, unde nobis catholicis uanam inuidiam facere laboratis? inde reuertentes Urbanus Formensis et Felix Idicrensis inuenerunt matres, quas de castimonialibus fecerant mulieres. ecce quales, frater Parmeniane, episcopos celas, et cum pro tuis erubescere debueras, catholicos innocentes accusas. interea Felix supra memoratus inter crimina sua et facinora nefanda ab eo conprehensa puella, cui mitram ipse inposuerat, a qua paulo ante pater uocabatur, nefarie incestare minime dubitauit. et quasi de peccato sanctior fieret, Tysedim uelociter properauit. sic Donatum annorum septuaginta episcopum, hominem innocentem, spoliare ausus est episcopali nomine et officio et honore. uenit scismaticus

9 Matth. 7, 6

1 iidem *edd.* • canis *P* accensi qui rabie (qui *lin. notat. et expunct.; adscr. m. 3 i. mg.* L. graui uel quasi) *G* 4 crismatis *codd.* ut frangerent per fenestram *G* 5 casu *RBv* 6 spiritalis (s *fin. add. m. 2 ut uidetur*) *G* subiectione *P* et proiecta *P* 8 non] *Cochl. i. mg.* ne 10 inculcenteas (*seiunx. m. 2*) *G*, conculcent *edd.* (*ut in Uulg.*) 11 pedibus suis eas *vb* 13 inuidi⌒amfacere (*sic*) *B* laboratis] uoluisti *G* urbanis *B* 14 Felix Dierensis *P* (*cfr. p.* 53, 4) 15 fecerunt *RBvb* qualis es *G* Parm. frater *P* parmenine (*sic*) *B* 16 celas (*i. mg. m. 2* zelas) *G*, celebras *v* debeas *G* 17 supra memoratus Felix *RB edd.* 18 conpressa *P*, compressam puellam *b* 19 mitram ipsam posuerat *B* aqua *BG* pater *om. RB* 20 nefarię *R* 21 tisedi *P*, sedi *RBv*, (*Cochl. coni.* inde, *quem secutus est Bald.*) tysedi (*sic*) *G* 22 septuaginta annorum *G*

ad episcopum catholicum, ad innocentem reus, ad dei sacerdotem sacrilegus, incestus ad castum, ad episcopum iam non episcopus; sed de placito et de coniuratione uestra securus uestris legibus et decretis armatus manus, quas paulo ante peccata grauauerant, capiti innocentis iniecit et de illa lingua ausus est ferre sententiam, quae iam nec ad paenitentiam agendam uel idonea uidebatur. ecce quales, frater Parmeniane, defendis, ecce pro qualibus iamdudum dotes operari dixisti.

20. Etiam uos ipsi, qui sancti et innocentes uideri ab hominibus uultis, dicite: unde est ista sanctitas, quam uobis licentius usurpatis? quam Iohannes apostolus profiteri non audet, qui ait: si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus et ueritas in nobis non est. hoc qui dixit, sapienter se ad dei gratiam reseruauit. est enim christiani hominis, quod bonum est, uelle et in eo, quod bene uoluerit, currere; sed homini non est datum perficere, ut post spatia, quae debet homo inplere, restet aliquid deo, ubi deficienti succurrat; quia ipse solus est perfectio et perfectus solus dei filius Christus. ceteri omnes semiperfecti sumus, quia nostrum est uelle, nostrum est currere, dei perficere. unde beatissimus apostolus Paulus ait: neque uolentis neque currentis sed ad dei gratiam pertinentis. nam et a Christo saluatore nostro perfecta sanctitas non est data sed promissa; denique sic ait: sancti eritis, quia ego sanctus

12 I Ioh. 1, 8. 21 Rom. 9, 16 24 Leuit. 11, 45

3 placitu *G*, palatio *v* coniuratione uestra] *post haec nouissima folii 270ᵇ uerba interciderunt in P, quae sequuntur:* securus uestris legibus — similitudinem propter eos (*p.* 56, 20) *ita ut unum folium uideatur deesse* 5 peccata crassauerant *RBv* (*cfr. 57, 21*) 7 uel *om. G* quales *om. B* 8 propinqualibus (pin *expunct. m. 2*) *G* quabus (li ^{li} *s. l. m. 1*) *B* dotes iamdudum *G* 9 etiam et uos *G* qui quasi sancti *G* 13 et in nobis ueritas *G* (*cfr.* 56, 4 & 16) 14 reseruabit (u ^{u} *s. l. m. 1*) *R*, reseruabit *G* 15 et in deo quod *RBvb* 19 semi perfectissimi quia *B*, imperfecti *G* 21 beatus *G* qui ait *RB* uolenti . . . currenti . . . pertinenti *G* 23 a christo salutare *R*, a deo salutare *B* 24 quoniam et ego sanctus *G*

sum. solus est ergo perfectus et sanctus. denique non dixit: sancti estis, sed dixit: sancti eritis. unde est ergo, quod uobis perfectam sanctitatem de superbia uindicatis? nisi ut appareat, quia uos ipsos decipitis et ueritas in uobis non est. in Iohannis schola esse noluistis. cum enim seducitis aliquos, promittitis uos indulgentiam peccatorum esse daturos, et cum uultis donare peccata, uestram profitemini innocentiam et remissionem peccatorum sic datis, quasi nullum habeatis ipsi peccatum. non est ista praesumptio sed deceptio, nec ueritas sed mendacium. etenim inter uicina momenta dum manus inponitis et delicta donatis, mox ad altare conuersi dominicam orationem praetermittere non potestis et utique dicitis: pater noster, qui es in caelis, dimitte nobis debita et peccata nostra. quid uocaris, dum peccata confiteris tua? si sanctus es, dum dimittis aliena? hoc modo et uos ipsos decipitis, et ueritas in uobis non est. sed ut apparet, hoc uobis dictat nutrix uestra superbia, quam Christus in euangelio testificatur; quia etsi nomina uestra non dixit, per similitudinem tamen uestros mores ostendit; sic enim scriptum est: dicebat Iesus hanc similitudinem propter eos, qui se sanctos putant et contemnunt ceteros. hoc de uobis dictum esse ipsa res euidenter ostendit, dum uos quasi sanctos extollitis et nos manifeste aperteque contemnitis: duo, inquit, ascenderunt in templum adorare, unus pharisaeus et alter publicanus. pharisaeus tumidus, superbus, inflatus, talis, quales et uos uidemus,

4 & 16 cfr. I Ioh. 1, 8 13 Matth. 6, 9 & 12. 20 sq. Luc. 18, 9 sq.

1 ergo *om.* *RBvb* sanctus et perfectus *vb* 2 sed sancti eritis dixit *edd.* 5 Iohanis (*sic*) socii *Gb* noluistis] non uultis *G* 6 uos *om.* *B* 8 quasi] que si *B* nullum *om.* *G* 14 debita nostra et peccata *G* quid uocitaris *G* 15 si sanctus es] si sanctus *G*, scis an tu es *v* cum dimittis *b* 17 dicta *G*, dicit *v* 18 testatur *G* 21 se ipsos *G* contempnere *RB* 22 uobis ipsa res dictum esse euidenter *B* feuidenter *P* 25 adorare *om.* *P*, orare *G* alter] unus *RBG edd.* 26 inflatus superbus *G* qualis *RB*

non humiliato corpore, non inclinata ceruice sed erecta facie et tumenti pectore gratias, inquit, tibi, deus, quia nihil peccaui. hoc est dicere deo: non in me habeo, quod ignoscas. o insanus furor, o punienda et damnanda superbia! deus paratus est ignoscere et reus festinat indulgentiam recusare. publicanus humilis hominem se esse cognoscens sic rogauit dicens: propitius esto, domine, mihi peccatori. sic iustificari meruit [humilitas], sic superbia in pharisaeo, magistro uestro, de templo damnata descendit. meliora inuenta sunt peccata cum humilitate quam innocentia cum superbia. deinde cum uobis traditionis et scismatis grauia peccata non desint, insuper et superbos uos esse gratulamini.

21. Nunc quoniam erubescenda gaudia uestra probauimus et furor uester tot locis ostensus est, restat de profunda inpietate uestra aliquid dicere, nam omnia, quae a uobis aut fiunt aut facta sunt, quis poterit explicare? sic cuncta malignitate quadam ordinasse uos constat, ut in una specie operis uestri species alias inpleretis, ut, dum presbyter aut episcopus deicitur, sic populus caperetur. quando posset turba hominum stare, quae rectorem suum a uobis elisum esse conspiceret? non aliter quam quocumque casu pastore occiso lupi grassantur. exorcizastis

2 Luc. 18, 11 7. ibid. 18, 13

1 non inclinato corpore *P* sed recta facie *B* 2 gratias tibi inquit *Gvb*, inquit *om. d* 3 in me *om. RB edd.* non obeo *v* 4 hoc insanus f, hoc punienda *RB edd.* 7 dicens deus propitius esto michi *G* esto mihi domine *P* domine *om. vb* 8 humilitas *om. PRBvb* superbia infra se in ph . . . *v* 9 discendit (*sic*) *G* meliora scilicet peccata sunt *v* sunt peccata inuenta *B* 10 humiliate (te *adscr. et* t *s. l. m. 3*) *G* 11 schismaticis *v (corr. Cochl.)* peccata grauia *G* 12 et super uos esse *RB*, et super nos esse *v* 13 erubescẽda *om. G* probamus *B* 15 aut *om. PG edd.* 17 uti una *B* in unam speciem *G* 19 quando] quomodo *edd.* possit *P* 20 suum *om. G* a uobis *om. vb* 21 casu] pas lupi pastore occi pigrassantur *P* crassant *R* (*cfr. p.* 55, 5), crassantur *Bv* exorcidiastis *P*, extorcizastis (t *exp. et add. m. 2*) *G*, exsorcidiastis *v* (exorcizastis aut exsordidastis *adn. Cochl.*)

fideles et lauistis sine causa parietes, ut hoc nequitiae genere subrueretis simplicissimorum hominum mentes. talibus consiliis uestris nonnullorum animi iugulati sunt et sub nube simplicitatis occaecato astutiae lumine, ut miseros sterneretis, sagittas de pharetra pectoris uestri seductionibus praemisistis, ut de uobis spiritus sanctus per Dauid prophetam in decimo psalmo praedixerit: quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas in pharetra sua ad sagittandos in obscura luna rectos corde. quid a uobis minus factum est uestris consiliis? sagittati sunt innocentes, exarmati fideles, honore nominis sui spoliati sunt sacerdotes. o inpietas inaudita, quem iugulaueris inter paenitentiae tormenta seruare! in conparatione operis uestri latronum leuior uidetur inmanitas. uos uiuum facitis homicidium, latro iugulatis dat de morte conpendium; paupertate sensus sui circumuenti sunt, quos decipere potuistis. perfecti enim fuerant illi, opere scilicet dei, qui in eius nomine fuerant ordinati. et uos contra opus dei hostiliter militatis diuinum opus malitiae uectibus destruentes! apparet ergo de uobis dictum

7 Ps. 10, 3

1 fideles *om. PRBvb* lęuistis (e *del. et* a *s. l. m. 2*) *G* 2 generęs (s *expunct.*) *P* subuertis *B*, subrueritis *v* (*corr. Cochl.*) simplicorum *P* 3 anime iugulate *G* 4 simplicitatibus *RB* astutia *B*, *om. vb* 5 sub pharetra *v* pecçątoris uestri (ca *punctis del.*) *P* seductionibus *om: PG* 6 praem.] sumsistis *P*, promisistis *G* Dauid profetans *P* 7 decimo *om. RB edd.* predixit *RB* 8 tetenderunt *P* in faretram *P* 9 sua *om. PG* obscura luna (*om.* in) *RBv.* in obscuro *Gb* 10 factum est minus *G* sagittati] sauciati *G* 11 exarmati sunt *G* expoliati *G* 12 *uerbo* inpietas *finitur in G fol. 20*^{b} ; *quae supra sequuntur* inaudita quem—funera dignitatis (*p.* 61, 8), *habet fol. 22. folii uero interpositi* (*21*) *prima sunt* extendistis enim (*p.* 61, 8), *nouissima* guttur eorum (*p.* 63. 19). *cfr. eandem foliorum confusionem p.* 48, 1 quae iugulas *v* inter paenitentiam (penitentia *G*) et tormenta *PG* 13 seruare] seuire *RB*, secure *v* 14 uiuum] unum *v* 15 iugulans *vb* 17 in *om. P* 18 et] econtra *v* militantes *RB edd.* militantis *b* 19 militiae *PRBv* dictum *om. v*

esse in X psalmo: quoniam quae tu perfecisti, ipsi destruxerunt. fecit uos superbos inpietas uestra, sed accusat uos prospiciens de caelo iustitia; et iniqua uos gerentes error hominum laudat, ut de uobis in VIIII psalmo dixerit spiritus sanctus: [dum superbit inpius, incenditur pauper; conprehenduntur in consiliis, quae cogitant], quoniam laudatur peccator in desideriis animae suae, et qui iniqua egerit, benedicetur. quid iniquius quam exorcizare spiritum sanctum, altaria frangere, eucharistiam animalibus proicere? et ut in errorem uos uester populus mittat, laudando felices appellant et bene nominant et per uos iurant et personas uestras iam pro deo habere noscuntur.

22. Solet deus ad probandam fidem in iuratione ab hominibus nominari. sed cum per uos iuratur, iam apud uestros de deo et Christo silentium est. si ad uos diuina migrauit de caelo religio, quia per uos iuratur, nemo uestrum aut uestrorum langueat: nolite mori, imperate nubibus, pluite, si potestis, ut per uos plenius iuretur et de deo sileatur. nam et prioribus saeculis ut templa fabricarentur et idola fierent, quid a uestro populo diabolus potuit amplius facere? nihil aliud, nisi ut de deo taceretur, dum per errorem homines de solo diabolo loquebantur.

23. O sacrilegium inpietati conmixtum, dum homines per

1 Ps. 10, 4 5 Ps. 9, 23—24

1 quem tu *RB*, ea quae tu *P* ipsi] isti *P*, *om. G* 2 superbos] super uos *G* 5 sanctus] *sequitur in PG eiusdem psalmi qui praecedit uersus* 23: dum superbium (superbit *G*) pius (impius *G*) incenditur pauper conpraehenditur (cõprehenduntur *G*) in consiliis quae (que *G*) cogitat (cogitant *G*) quoniam *e. q. s.* 6 quoniam] a modo *B* 7 in concupiscentiis anime *G* qui *om. G* 8 egerit] gerit *P*, gerens *G* benedicitur *P* exhorcidiare *P* 10 in errore *G* 11 appellat *P* 13 deus *om. G* iniurationem *P*, in iurationem *RB*, iu iuratione abominibus *G* 15 silentium est] siletur *G (cfr. l.* 18 de deo sileatur) si ad humana diuina *G* 17 languat *RB* 18 de domino *G* 20 facere] inuenire *G* 21 nisi (*s. l. m. 1*) *B* errores *v* hominis *P* 23 sacrilegum *Cochl. i. mg. adscr.* impietas (ti *s. l. m. 1*) *R*, impietatis *v* commissum *RBv* dum] cum *G*

uos iurantes libenter auditis et uocem dei auribus non admittitis uestris, qui in CIIII psalmo sic ait: ne tetigeritis unctos meos neque in prophetas meos manum miseritis. unctos autem esse et reges et sacerdotes et libri Regnorum indicant et Dauid in psalmo CXXXII sic ait: sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron. et tamen uos contra isdem uiribus conati estis praecepta contemnere, quibus, qui deum timent, mandata conantur inplere. docete, ubi uobis mandatum est radere capita sacerdotum, cum e contrario sint tot exempla proposita fieri non debere. Saul antequam peccaret, ungi meruit, post unctionem non leuiter offendit. hoc deus cum uideret, propter oleum non tangendum uolens exempla proponere paenitentiam suam professus est. sic enim legitur dixisse dominum: paenitet me unxisse Saul in regem. et utique potuit deus oleum quod dederat, auferre. sed cum uoluit docere non debere contingi oleum etiam in peccatore, ipse qui dederat, paenitentiam gessit. igitur deus si, ut te doceret, quod dedit, auferre non potuit, per quod noluit, tu quis es, ut auferas, quod non dedisti? et qui parare debebas aures ad audiendum, parasti nouaculam ad delinquendum. et cum possetis esse filii dei, filii hominum esse uoluistis et ad infigendum morsum honoribus alienis dentes uestros in sagittas et arma uertistis,

2 Ps. 104, 15 6 Ps. 132, 2 14 I Reg. 15, 11

1 uocem domini *G* 3 neque] et . . . ne misceritis *G* 4 esse *om. B* 5 psalmo *om. G* in psalmo CXXXV *RB* 6 in capite *om. RBvb* in barba Aharon *P* 7 uos *(s. l. m. 1) B* hisdem *PG* easdem uires *b* 8 qui timent deum *G*, quid inde timent (*sic*) *B*, qui dominum tim. *vb* nitantur inplere *P* 9 uobis (*s. l. m. 1*) *B* 10 et cum *G* 11 peccarent (n *expunct.*) *P* 12 uideret] diceret *RB* oleum] deum *B* 13 uolens *om. G* suam *om. vd* 14 dixisse deum *G* paenituit *P* 15 Saul *om. G* 16 debese *P* 17 in peccatore] peccatorem *RB*, peccatorum *v* 18 quot . . . per quot *B* 19 tu qui *B*, tu qui est (*corr. Cochl.*) *v* 20 debeas *RB* 21 nouacula *G* cum posses e. filium *B* 22 filii *post* dei *om. v* infingendum *B* 23 uestistis *B*, uertitis *v*

linguas acuistis in gladios, inplestis, quod de uobis in psalmo LVI scriptum est: filii hominum, dentes eorum arma et sagittae et lingua eorum gladius acutus.

24. Ergo linguas uestras acuistis in gladios, quas mouistis in mortes non corporum sed honorum, iugulastis non membra, sed nomina. quid prodest, quia uiuunt homines et honores a uobis occisi sunt? ualent quidem membris sed ereptae portant funera dignitatis. extendistis enim manum et super omne caput mortifera uelamina praetendistis, ut, cum sint, sicut supra dixi, quattuor genera capitum in ecclesia: episcoporum, presbyterorum, diaconorum et fidelium, nec uni parcere uoluistis, euertistis animas hominum. hos actus uestros dolet deus in Ezechiele propheta, cum dicit: uae facientibus uelamen — hoc est inponentibus manum — super omne caput et super omnem aetatem ad euertendas animas. inuenistis pueros; de paenitentia sauciastis, ne aliqui ordinari potuissent: agnoscite uos animas euertisse. inuenistis fideles antiquos; fecistis paenitentes: agnoscite uos animas euertisse. inuenistis diaconos, presbyteros, episcopos; fecistis laicos: agnoscite uos animas euertisse.

25. Socius et comes uester iamdudum fuerat, cui nunc

2 Ps. 56, 5 13 Ez. 13, 18

3 linguae *R*, lingue *B* 4 quas mouistis] quasi nouistis (*corr. i. mg. m. 2* mouistis, *sed. non emend.* quasi) *G* 6 nomina et honores *G* quia] quod *PG* honore *RBv* (*cfr. p.* 65, 2) 7 occisi sunt (honores *add. b*) a uobis *vb* erepta *RBv* 8 extendis^{stis} (s *fin. del. et* stis *s. l. m. 1*) *B* 9 sicut] ut *G* 10 ṣụnṭ in aecclesia *R* 11 diaconum *P* uni] eum *v* (*corr. Cochl.*) 12 euestistis *B* hominum] omnium *non inepte anonymus quidam apud Dupin. proposuit* dolet] odit *RBv* 13 in Ezechilo profeta *P*, in ezechielem prophetam *RB*, per ezechielum prophetam *G* cum dicit] dicens *G* facientes *v* 14 manum *om. G* super omne caput et *om. RB edd.* (*cfr. p.* 4, 12) 16 inuenisti *G* et sauciastis *B*, saucietatis *G* 17 & 20 euestisse *B*; *sequuntur haec in PG* inuenistis fideles nouos fecistis cathecuminos, agnoscite uos animas euertisse. *haec uerba in G expuncta excipiunt quae supra sunt* inuenistis fideles antiquos . . . 20 cognoscite *G*

manus inferre conatus es: pariter currebatis . fac illum peccasse, cum peccatum non esse constet; iacebat, ut aestimas; si apostolum legisti, tu uide, cui stes, et ille cui iaceat; si seruus es, dominum recognosce et intellege, quia non tibi iacebat, qui tecum paulo ante currebat. quid in potestatem alienam inruis, quid temerarius dei tribunal ascendis? et cum ipse sis reus, in alterum audes ferre sententiam et legisti: qui stat, domino suo stat, et qui iacet, domino suo iacet. potens est autem dominus eius suscitare eum; tu quis es, qui de seruo alieno iudices? oleum sacerdoti a deo conlatum non debuisse uos tangere a puero dei Dauid discere debuistis, qui sic per Samuelem ungitur, ut Sauli, quod iamdudum datum fuerat, minime tolleretur. denique uel cum deo iubente uel euentu procurante una eos spelunca concluderet, uenerat in potestatem pueri Dauid Saul, qui peccauerat. uidetur non uidens ideo, quod a maiori lumine, ut fieri adsolet, in caligine clausi aeris alterum iuxta se uidere non potuit. innumerabiles antiquum regem sequebantur exercitus, sed ipse rex in potestatem uenerat alienam. occasionem uictoriae Dauid habebat in manibus: incautum et securum aduersarium sine labore poterat iugulare et sine sanguine et conflictu multorum poterat bellum per conpendium remittere in caedem; et pueri eius et occasio suadebant, ad uictoriam opportunitas horta-

8 Rom. 14, 4 12 sq. cfr. I Reg. 16

1 curebatis (r *s. l. m. 1)* *B* 3 tu] tum *RB* 4 recognoscite *G* 5 in potestate aliena *codd.* (*sed cfr.* V, 7) 6 irruis aliena *G*, inrues *P* tribunal dei *G* 8 quia qui *G* domino stat suo *vd* qui iacet d. s. iacet *om. P* 9 tu qui *PBbd* 11 uos *om. v* 13 uel] et *P* 14 concluderet] conduceret *B* et uenerat *P* 15 in potestate *PG* Dauid pueri *P* 16 maiore (i *s. l. m. 2*) *R* 17 clausi aeris] clausus *v*, clausi oris *coni. Barth.* 18 sequebantur et *v* excercitus *B* 19 in potestate . . aliena *libri* (*cfr. supra l.* 15) occasione *BG* 21 et sine conflictu *G* 22 mittere caedem *P*, mittere cedem *RBG*, mutare in caedem *coni. Cochl. et recep. Bald.* remittere in caedem *scripsi* 23 suadebat *codd.* ad *om. P* hostabatur *B*

batur. stringere iam coeperat ferrum, ire iam coeperat armata manus hostiles in iugulos, sed obstabat plena diuinorum memoria mandatorum, hortantibus se pueris et occasionibus contradicit, tamquam et hoc diceret: ‚sine causa me, uictoria, prouocas, frustra me, occasio, in triumphos inuitas'. uolebat hostem uincere, sed prius est domini diuina praecepta seruare. Non mittam, inquit, manus in unctum domini. repressit cum gladio manum; et dum timuit oleum, seruauit inimicum et ut conpleret obseruantiam, uindicauit occisum. uos nec deum timetis nec fratres agnoscitis, in cote liuoris acuistis nouaculas linguae et diuina praecepta calcantes miserorum properastis in capita, ut in captiuitatem caecos et inperitos populos iugulatis ducibus traheretis. esuritis honores innocentium sacerdotum; unde furori uestro tanta fames innata est, ut guttura uestra sepulcra patentia faceretis. unicuique sepulcro sufficit unum funus et clauditur: gutturi uestro honorum funera minime suffecerunt et adhuc patent, dum aliquos quaeritis deuorare, ut merito de uobis dictum sit: sepulcrum patens est guttur eorum. nam et de maledictione praesumitis, cum scriptum sit: benedicite et nolite maledicere. quisquis contra uestram uoluntatem aliquid fecerit, intentatis terrores, maledicta praetenditis, et quia aliqui

7 I Reg. 24, 7 9 cfr. II Reg. 1 19 Ps. 5, 11 & 13, 3 20 Rom. 12, 14

1 ceperat *BG* (*sic ubique*) 2 diuinorum plena *P* 3 occasionibus] accusantibus *v*, *fortasse legendum* occasioni in manibus 5 in uitas *G* uolebam *PG* 6 domini *om. PG* 7 non inquit (inquid *R*) mittam *RBb*, numquid mittam (*omisso* inquit) *v* manus meas *G* inunctum *B* 8 timet *G* seruauit ini|cum (*sic*) *B* 9 ut] cum *RBvb* 10 in corde *RBvb*, in cute *G* acuitis *RBv* 11 calcates (n *s. l. m. 1*) *R* 12 ut] et *G* cecos ducitis et i. p. iugulastis ducibusque trahitis *G* caecos aut imp. *v* 13 ducibus] dulcibus *B* traderetis esuristis *P* trahatis *v* 14 nata est *P* 16 et laudatur (a alterum *corr. in* i *ut uidetur, sed litterae prorsus fere euanuerunt*) *B* 17 funera a minime (*sic*) *G* sufficerunt *P*, sufficiunt *vb* 18 dictum sit in psalmo tercio decimo *G* 21 uoluntatem uestram *G* aliquid *om. RBv* 22 intenditis *G* praetend.] intenditis (i *prim. expunct. et uirgula suprascr.*) *B*

homines plus mali mereri possunt quam boni, quicquid iudicium dei aut peccati meritum fecerit, amaris uestris maledictionibus uindicatis, merito quia de uobis dictum est: os eorum maledictione et amaritudine plenum est. gloriamini, quod uobis maledicentibus aliqui homines mori potuerunt. certe non licet occidere. an ideo uos putatis innocentes, quia ferro usi non estis? innocentem se et uenenarius iudicet, si in solo ferro est homicidium. non sibi uideatur reus, qui alterum subducto cibo necauerit, innocentem se iudicet, qui spirandi prohibita facultate suffocauerit uiuere cupientem. necis multa sunt genera, sed unum nomen est mortis. maledictionibus tuis cum fiducia hominem mortuum protestaris, quid interest, an gladio ferias an lingua percutias? indubitanter homicida es, si per te mortuus fuerit, qui uiuebat. quisquis talis ex uobis est, frustra se christianum aut sacerdotem dei profitetur, qui lenitatem dei non curat imitari, cum scriptum sit [in Salomone]: deus mortem non fecit nec laetatur in perditione uiuorum. credo uos obliuisci non posse, quid per loca aliqua feceritis, cum eos, qui legem dei praedicabant, id est prophetas uelletis occidere contra iussionem dei dicentis: et in prophetas meos manum ne miseritis. Deuterium, Partenium, Donatum et Getulicum, dei episcopos, linguae gladio iugulastis,

3 Ps. 13, 3 17 Sap. 1, 13 20 Ps. 104, 15

1 possunt mereri *PG* 2 peccatum meritum (tum *alterum m. 2*) *B* amaris (s *adscr. m. 2*) *G*, amans *Rv* (animas *coni. Cochl.*) 3 quia *om. Gd* est in psalmo terciodecimo *G* 5 uobis (s *add. m. 2*) *G* 7 uene*arius (n *erasum*) *R*, uenerius *B* 10 necis] nec is *B*, nec his *v* (*corr. Cochl.*) 12 hominem] *lacuna 8—9 litt. indicat intercidisse nonnulla et profecto desunt in R* mortuum — ferias, *e dem om. Bv nullo lacunae indicio* 13 an lingua] angua (*adscr. i. mg. m. 1*) *Rv*, (*Cochl. correx.* lingua), argua *B* homicidia *G* 14 mortuus est *PG* ex nobis *RB* 15 se aut *G* dei *(s. l. m. 1) B* 16 non curat—deus *om. RB* dei ignorat: Quoniam deus (*omissis ceteris*) *v*, dei non curat cum scriptum . . *b* in Salomone *om. Pb* (*uncinaui*) 17 laetatur] laceratur *B* in perditionem·*B* 19 ut eos *G*, cum eos—uelletis *om. v* predicant *G* 20 uellitis *P*, uelitis *G* 21 manus *Gv* (*cfr. p.* 60, 3) deutherium *PG* parthenium *G* 22 donatum *om. G*

fundentes sanguinem non corporis sed honoris. uixerunt postea homines, sed a uobis occisi sunt in honoribus dei sacerdotes. multis notum est et probatum persecutionis tempore episcopos aliquos inertia a confessione nominis dei delapsos turificasse, et tamen nullus eorum, qui euaserunt, aut manum lapsis inposuit aut, ut genua figerent imperauit. et facitis uos hodie post unitatem, quod a nullo factum est post turificationem, quia scriptum est: ne tetigeritis unctos meos neque in prophetas meos manum miseritis. oleum suum defendit deus, quia, si peccatum est hominis, unctio est tamen diuinitatis. ne tetigeritis, inquit, unctos meos: ideo, ne, dum peccatum hominis percutitur, et oleum, quod dei est, feriatur. iudicio suo deus seruauit rem suam et tamen uos passim inruistis in alienam corrumpentes omnium felicitatem. nam quae maior infelicitas, quam dei sacerdotes uiuere nec esse, quod fuerant?

26. Matronae, pueri simul et uirgines a uobis coactae nullo interueniente peccato, salua innocentia et pudicitia uobis docentibus paenitentiam gerere didicerunt. numquid minor est infelicitas? contriuistis sexus, uexastis aetates; uere de uobis dictum est in psalmo XIII: contritio et infelicitas in uiis eorum et uiam pacis non cognouerunt, non est timor dei ante oculos eorum. indixistis paenitentiam ple-

8 & 11 Ps. 104, 15 21 Ps. 13, 3

2 auob *(sic) B* in hominibus *PG* dei *om. PG* 3 est notum *G* 4 inestia *B* a *om. P, s. l. m. 1 R* confissione *B* de lapsos *G* 6 genua fierent *RB* hodie *om. G* 7 turif.] purificationem *G* 8 neque i. pr. meos *(suprascr. m. alt.) P* 10 deus *om. G* 11 nedum *G*, *om. B* 13 seruant *(sic) B* 14 irruitis in alienum *G* nam/que *(m. 2 lineol. seiunx. et i. mg. scr.* quae) *G*, neque *RBv* 15 maior est *G* uiuere nec/esse *(lineol. direm. m. 2) G*, uiuere necesse est *(adn. i. mg.* uiuentes necasse). Quot fuerunt matronae *(e. q. s. cap. 26) v* 19 paenitentiam] peni tiam *(post* peni, *quo linea clauditur, spatium duarum litterarum, sed nihil erasum) G* 20 contritos sexu *RB*, contritas sexui ixastis *v* (sexu uexastis *corr. Cochl. quem secutus est Bald.*) 21 in psalmo tercio decimo *(sic) G*, *om. Pb* 22 agnouerunt *G* 23 plebibus] pedibus *B*

bibus; nec enim acta est ab aliquo, sed a uobis exacta, nec aequalibus temporum spatiis, sed egistis omnia pro personis, alter anno toto, alter mense, alter uix tota die imperantibus uobis paenitentiam gessit. si unitati consentire, ut uultis, peccatum est, si est similis culpa, quare non est aequalis pro eodem reatu paenitentia? dubium non est populum credentium Israhel esse uocatum, plebes singulas filias Israhel, id est, qui mente deum uiderint et deo crediderint. et tamen has plebes coegistis flectere et inclinare ceruices et serie capitum iuncta massam paenitentium facere. has plebes dolet deus per Ezechielem prophetam dicens: uae filiabus Israhel, quae sarciunt ceruicalia, id est membra ceruicis, ut subponant sub cubito et sub manu. utique sub cubitis et sub manibus uestris et cum super eorum uel earum capita uelamina paenitentiae tenditis. quae inpietas uestra et furor ostensus est et superbia demonstrata; etiam stultitia fuerat reuelanda; sed hanc in sexto libro demonstrabo.

11 Ez. 13, 18

1 neque acta *G* 2 aequalibus] plenis *G* spaciis temporum *vb* sed legistis *B* 3 alte uix *B* toto die sub uobis (uos *G*) paenitentiam (pen. . . *G*) gessit *PG* 4 ut *om. G* 5 quęre (e *prius del. et add. i. mg. m. 2* quare) *G* non (est *om.*) equalis (s *add. m. 2*) *G* pro eadem *RB* 6 dubio *RB* esse populum *v* 7 esse uocatum—filias Israhel *om. RBv*, (dubium non est esse uocatum populum credentium Israel idest qui . . . *b*) 8 uiderit *RB*, uideat *vb* et deo crediderint *om. RBvb* has qui *(*qui *perductum m. 1 ut uidetur) G* 9 seri capitum *RBv* iniunctam (ininctam *R*) massam paenitentiam *Rv*, iniunctam massae penitentium *B* 10 massa *G* facere] *Cochl. adn.* forte: ferre per Ezechielum *G* 11 prophetam *om. RBvb* israhel *om. Rd* qui sarciunt *RB* 12 id est membra ceruicis *om. b* sub cubitis *PG* 13 et sub manu — cubitis *om. G* cubitibus *RBvd* cubito . . . uestris cum (*om.* et) *b* 14 eorum uel *om. vb* uelamen *G* 15 tenditis uerum quia et impietas *G* 16 etiam et *P* stultitia (s *princip. add. m. 1*) *B* releuanda *B* 17 demonstrabimus *G*, monstrabimus *P* EXPL. LIB. II *P fol. 276*^{b}, EXPLICIT LIBER SECVNDVS (*rubr.*) *R fol. 23*^{a}, Explicit liber Secundus *B fol. 22*^{a} *2*, Explicit liber Sancti Optati Secundus (*rubr.*) *G fol. 24*^{a}, Explicit liber secundus *v*

LIBER TERTIUS.

1. Satis, ut arbitror, in secundo libello de ecclesia, quae sponsa est Christi, et de eius dotibus et de hereditate diximus saluatoris; consequens est primo scismaticorum errores ostendere; deinde, quae fuerit causa, ut unitas fieret; tertio, quis fecerit, ut miles mitteretur armatus. ab operariis unitatis multa quidem aspere gesta sunt, sed ea ad quid inputatis Leontio, Macario uel Taurino? inputate maioribus uestris, qui, sicut in propheta scriptum est, ut uobis stupescerent dentes, ipsi uuas acidas comederunt. illis primo, qui dei populum

2 cfr. Fulgentium Afr. ad Mon. 2, 1 9 Hierem. 31, 29 (cfr. Ez. 18, 2)

INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI TERTII (*rubr.*) *R fol. 23*^{a}, Incipiunt capitula libri tercii *B fol. 22*^{a} *2*; *addunt RBvd argumentum, quod in*$_{c}$*P fol. 243*^{b}, *in G* (*omissa inscriptione*) *fol. 24*^{b} *legitur:* (Tertius *rubr. P*) hic tertius liber (liber tertius *G*) continet quattuor causas, quibus effectum est, ut non sine asperitate unitas (unitatis *G*) fieret (et *add. P*): primam (I *R*, prima *G*, *om. B*) quod basilicas scismatici non necessarias (necessaria *RB*) fecerint et rebaptizationem intulerint (et reb. intul. *om. RB*, non instituerint *P*); secundam (II *R*, secunda *G*, *om. B*), quod Donatus Carthaginis (Kartaginem *Bv*) prouocauerit (prouocauit *v*), ut unitas fieret; tertiam (III *R*, tercia *G*, *om. B*), quod Donatus Bagaiensis (Uagaiensis *PG*, Bagaensis *B*, Baiagensi *v*) circumcelliones (circiceliones *P*, cercelliones *R*, cercilliones *B*, sterelliones *v* — *corr. Cochl.*) conlegerit (colligerit *P*, collegit *RBv*), ut operarios (operatios *P*) unitatis inpediret; quartam, (IIII *R*, quarta *G*, *om. B*) sine uoluntate dei nihil esse (esset *G*) factum ex his, quibus putant aliqui unitati faciendum esse conuicium (ex his—conuicium *desunt hoc loco in RBv ita ut ab eisdem uerbis incipiat liber* III.: factum INCIPIT LIBER TERTIVS (Incipit lib' tercius *B*) Ex his quibus *sq. RBv*; *restituit haec Bald.*) conuicium Incipit Liber Tercius *G* 3 et hereditate (*om.* de) *B* 4 errore *RB* 5 qui fuerit *RB* unitatis *B* tert. qui (quae *vb*) fuerit ut *RBvb* 6 mitteretur] moreretur *RB*, moueretur *G*, moretur *v* (*corr. Cochl.*) 7 aspera facta sunt *RBv* ad quid] aliquid *B*, quid (*om.* ad) *G*, ea quae imp. *v* lentio *RBvb* 8 machario . . . thaurino *G* 9 dentes] *add. in G* patres uestri peccauerunt 10 illis . . .] illi quidem primo populum *G* populum dei *vb*

diuiserunt et basilicas fecerunt non necessarias, deinde Donato Carthaginis, qui prouocauit, ut unitas proximo tempore fieri temptaretur, tertio Donato Bagaiensi, qui insanam conlegerat multitudinem, a qua ne Macarius uiolentiam pateretur, ad se et ad ea, quae ferebat, tutanda armati militis postulauit auxilium. uenerunt tunc cum pharetris armigeri, repleta est unaquaeque ciuitas uociferantium; nuntiata unitate fugistis omnes. nulli dictum est: nega deum, nulli dictum est: incende testamentum, nulli dictum est: aut tus pone aut basilicas dirue; istae enim res solent martyria generare. renuntiata est unitas; sola fuerant hortamenta, ut deus et Christus eius a populo in unum conueniente pariter rogaretur. nullus erat primitus terror: nemo uiderat uirgam, nemo custodiam, sola, ut supra diximus, fuerant hortamenta. timuistis omnes, fugistis, trepidastis, ut pro certo de uobis dictum sit, quod in psalmo quinquagesimo secundo scriptum est: ibi trepidauerunt timore, ubi non erat timor. fugerunt igitur omnes episcopi cum clericis suis, aliqui sunt mortui; qui fortiores fuerunt, capti et longe relegati sunt.

2. Et tamen horum omnium nihil actum est cum uoto nostro, nihil cum consilio, nihil cum conscientia, nihil cum opere, sed gesta sunt omnia in dolore dei amare plorantis et in ultionem aquae, quam contra interdictum iterum mouistis

16 Ps. 52, 6 22 cfr. Es. 22, 4 23 cfr. Ioh. 5, 4

3 tertio] testo *B* baiagensi *R*, bāagensi (*sic*) *B*, Uagiensi *G* (*cfr. arg. libr. 3)* collegerunt *G* 4 ne] et *RBv* uiolentia *G* 5 armata *B* postolauit *R* 6 feretris *B* 7 uociferancium *B*, *add. Dupin.* clamoribus, *sed cfr. Esaiae uerba p.* 72, 10 *et Rönsch, Ital. p. 439* nunciatam unitatem *RB* 8 deum (*om.* nulli dictum est) incende *B* 9 aut *ante* tus *om. G* tus pone] tu sponsae (sponse *B*) *RB* basilicam *G* 10 mastiria *B* nuntiata est *G* 11 deus et spiritus eius *RBv (sed cfr. p.* 76, 10) 14 hostamenta *B* timuisti *B* 15 pro cesto *B* de *om. v* in psalmo LI (*sic*) *RB*, in psalmo scriptum *b* 16 scriptum sit ibi timuerunt timore ubi *G* trepidauerunt ubi (*om.* ibi *et* timore) *RB edd.* 17 non erat] nouerat *(sic) B* 18 fortiores erant *G* 19 et *om. RBvb* religati *RB* 22 sed ęgesta (e *princip. exp. m. 2*) *G* 23 in *om. v* interum mouistis *RB*

transducentes ad uos aquam antiquae piscinae. sed nescio an cum illo pisce, qui Christus intellegitur, qui in lectione patriarcharum legitur in Tigride flumine prehensus, cuius fel et iecur tulit Tobias ad tutelam feminae Sarae et ad inluminationem Tobiae non uidentis: eiusdem piscis uisceribus Asmodeus daemon a Sara puella fugatus est, quae intellegitur ecclesia, et caecitas a Tobia exclusa est. hic est piscis, qui in baptismate per inuocationem fontalibus undis inseritur, ut quae aqua fuerat, a pisce etiam piscina uocitetur. cuius piscis nomen secundum appellationem graecam in uno nomine per singulas litteras turbam sanctorum nominum continet, ΙΧΘΥΣ, quod est latinum: Iesus Christus, dei filius, saluator. hanc uos piscinam, quae in omni catholica per totum orbem terrarum ad uitam generis humani salutaribus undis exuberat, transduxistis ad uoluntatem uestram et soluistis singulare baptisma, ex quo baptismate hominibus muri facti sunt ad tutelam, et fecistis quasi alteros muros nullum bonum aedificium facientes. non potuistis construere, nisi dirueretis. et quale potest esse aedificium, quod de ruina construitur? hanc rem per Esaiam prophetam deus dolet et flet, cum dicit filiam sui generis esse contritam. genus dei est non habere genus, qui ex se est et manet in aeternum. similis est et

7 cfr. Tob. 6, 9 & 19 20 cfr. Es. 22, 4

1 traducentes *RB edd.* (*sed cfr. l.* 15) an *(s. l. m. 1) R* 2 intellegetur (l *prius ex* r *corr.*) *B* 3 patriarche tobi *(sic)* legitur *G*, patriarchae Tobiae l. *d*, (*om.* Tobiae) *b* Intig de flumine *B* 4 sarre *B*, sarrae *vb* 5 thobi *(sic) G* piscis *om. RB* 6 as modeus *B*, et Nasmodeus *G*, Hasmodeus *vb* a sarra *Bv* fugatus] uocatus (*om.* est) *G* 7 a thobi *G*, a Tobi *Bv* hoc (i *s. l. m. 1) R* 8 baptismatę *R* per intinctionem *coni. Barth.* 9 uocitur *B* Huius (H *rubr.*) piscis *G* 11 turbam . . .] turbans auctorum nomen *v* ΙΧΘΥΣ] ichtys *add. G* 12 atine *G* hanc *om. G* 14 humani generis *G* 16 hominibus] credentibus *G* facti] sancti *v* 17 bonum] noum *R*, nouum *Bvb* multum bonum *(corr. i. mg. m. 2* nullum) *G* 18 extruere *G*, instruere *Bv* et] sed *G* 19 constituitur *v* 20 deflet *G* 21 generis sui *G* 22 manet ma *v* (in aeternum manet *Cochl.)* in aeternitatem *R*, in eternitatem *B*, ineternum *G*, in aeternitate *b*

aqua, quam non legimus factam. in cuius aquae iniuria indicat deus lacrimas suas, quas uos fecistis, quas testatur nulla posse consolatione siccari, cum ad uos per Esaiam prophetam loquitur dicens: missum me facite, amare plorabo, nemo poterit consolari me in contritione filiae generis mei. hoc loco defenditur innocentia nostra, dum deus cum dolore iracundiam uobis indicat suam, dum et causam prodit et rationem ostendit. denique non ait: in Sion, sed in una eius ualle sunt celebrata; non in illo monte Sion, quem in Syria Palaestina a muris Hierusalem paruus disterminat riuus — in cuius uertice est non magna planities, in quo fuerant septem synagogae, ubi Iudaeorum populus conueniens legem per Moysen datam discere potuisset — sed ubi nulla lis audita est nec ab aliquo celebratum iudicium nec aliqua est illic ab ullo iudice lata sententia — quia locus erat doctrinae, non controuersiae post doctrinam. si quid agendum erat, intra muros Hierusalem agebatur. inde scriptum est in Esaia propheta: ex Sion prodiet lex et uerbum domini de Hie-

4 Es. 22, 4 18 Es. 2, 3

1 quam modo legimus *v* non *om. b* factam *om. RBvb* (aqua cuius non legimus genus. in cuius *sq. an* aqua quam non legimus a deo factam *sit scribendum haesitat Casaub.*) iniuriam *G* 2 qua (s *add. m. 1)* testatur *R* 3 dum ad uos *G* per Es. proph. *om. RBvb* 5 me poterit consolari in *G* 6 cum deus *Rvb* 7 causas *RBvb* 8 rationem] traditionis *R*, traditiones *Bv*, rationes *b* ait *om. G* in tota Syon *G* (*fortasse legendum* in toto monte Sion, *cfr. p.* 72, 1) sed in uia eius *v (Cochl. corr.* una) 9 ualde (*corr. m. 2 i. mg.* ualle) *G* sunt celebrata] ista *uel* iudicia (*cfr. l.* 14) *subaudiendum censet Casaub., nisi forte pro* sunt *mauis* sententia (*cfr.* VII, 1); *sed in Es.* 22, 7: et erunt electae ualles tuae plenae quadrigarum *non de iudicio celebrando sed de uastantium multitudine agitur, quare fortasse scribendum est* sunt celebrationes quem Syria *v* 10 amuris iherusalem *(sic) B* determinat *RB* 11 in qua *RBvb* fuerant (*i. mg. adscr. m. 2* u) *G* septem (*i. mg. adpos. m. 2*) *G* 13 disceret potius *RBv* sed *om. G* 15 doctrine erat (*add. transpos. sign.) B* 16 controuersie. Post (*P rubr.*) doctr. si *sq. Gb* 17 ierusalem *(sic) B* in esaiam prophetam *RB* 18 prod' *B* de] ab *RB*, ex *G*

rusalem —: non ergo in illo monte Sion Esaias aspicit uallem sed in monte sancto, qui est ecclesia, qui per omnem orbem Romanum caput tulit sub toto caelo, in quo monte a deo patre filius dei regem se constitutum esse gratulatur in psalmo primo dicens: quoniam regem constituit me super Sion montem sanctum suum, utique super ecclesiam, cuius rex et sponsus et caput est, non in illo monte, ubi nullae sunt portae, quas diligat deus, sed in monte ecclesiae, qui spiritaliter appellatur. cuius ecclesiae portas introeunt innocentes, iusti, misericordes, continentes et uirgines, quas portas commemorat spiritus sanctus per Dauid in psalmo LXXXVI, dum dicit: fundamenta eius in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion, non illius corporalis montis, ubi iam nullae sunt portae et post uictorias Uespasiani imperatoris uix antiquarum extant uestigia ruinarum. est ergo spiritalis Sion ecclesia, in qua a deo patre rex constitutus est Christus, quae est in toto orbe terrarum, in quo est una ecclesia catholica. nam Sion ecclesiam esse et alio loco sanctissimus Dauid propheta testatur dicens: lauda deum tuum, Sion, qui confortauit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. per singulas prouincias totius orbis ualles singulas intellegimus montis, et dum non

5 Ps. 2, 6 8 & 12 Ps. 86, 1 & 2 19 Ps. 147, 1 & 2

1 in illius montis *RBv* et Esaias (ysaias *B*) *RB* 2 sed in montem Syon qui *v* que per orbe (*sic*) romanum tulit caput (*om.* omnem) *G* 4 esse constitutum *G* gratulaḃatur *R*, testatur *G* (*cfr. indicem*) 5 psalmo secundo *G* (*olim ps. I. et II. unum eundemque fuisse Dupin. perhibet*) quoniam] quo modo *B* 6 suum] eius *G* super *om. v* 7 sponsus est et caput *G* 8 nulle *G*, non inillę *R*, non ulle *B*, non illae *vb* diligit *vb* in *om. v* 9 qui Syon spiritaliter *Gb* 10 quas portas—per Dauid *om. RBv* 11 psalmo LXXXV *RBvb*, octogesimo sexto *G* 13 non in illius *B* 15 existant *G*, resᵗant *b* uestigia] indicia *RBvb* 17 χpristus *(sic) B* in qua *G* 18 unam ecclesiam *G* 19 idem sanctissimus *G* in psalmo testatur *G* 20 quia *G* 21 tuarum *om. B* filios tuos *G* per singulas—ualles *om. Rbv* (*loco* per *Casaub. coni.* praeterea) 22 singulos *v* intelłegimus (i *s. l. m. 1*) *B*

in toto monte uidet Esaias sed in una ualle, hoc est sola Africa, in qua sola cum sufficerent templa dei, quae fuerant, alia facere uoluerunt principes uestri, in qua sola deiecti sunt muri, et [ut fierent muri] aqua sanctae piscinae transuersa est et nouitas contra antiquitatem a uobis instituta est et aqua humana contra diuinam ordinata est. hoc totum deus in uallem montis Sion et interrogat et increpat dicens: ut quid hoc factum est uobis? ideo, quoniam ascendistis in templa superuacanea: unaquaeque ciuitas repleta est uociferantium, uulnerati tui, non uulnerati gladio et mortui in te, non mortui in bello: in errore sunt a minimo usque ad maximum errantes in montibus omnes principes tui, in fugam conuersi sunt et qui capti sunt, grauiter adligati et fortiores tui longe fugati sunt. missum me facite, amare plorabo; nemo me poterit consolari in contritione filiae generis mei et ascendent Elamitae cum pharetris — Elamitae latina lingua dicuntur chori castrorum — et secutus est dicens: penetralia uestra deferentur ad publicum et secreta domus Israhel nudabuntur. hoc in Africa factum est et totum hoc, quare factum est, indicauit deus, dum uobis inputat dicens: quoniam conuertistis aquam antiquae piscinae ad ciuitatem uestram et deiecistis muros Hierusalem,

7 Es. 22, 1 sq. 22 cfr. Es. 22, 9 sq.

1 monte *om. G* uidet et *RB*, uidit *v* una *om. v* in sola *BG* 3 et in qua *Gv* 4 muri ut fierent *b* ut fierent muri *om. RBvb*, *uncinaui glossema* aqua sancta et piscina *RBv* 5 et aqua humana—ordinata est *om. RBv* 6 contra diuina *G* 7 in ualle *G* increpit *R*, increpat (a *corr. ex* i) *B* 8 & 22 quoniam] quo modo *B* 9 in *om. G* superuacua et *G*, super uacana (e *suprascr. m. 2*) *B* 10 tui] in te *Gb* 11 mortui bello *v* sunt animo usque *B* 12 montibus] omnibus *G* 13 in fuga *G*, in uirgam *v* 16 poterit me *B* 17 uelamite (*del.* u *m. 2*) *G* cum ph. Elamitae *om. G* cum feretris *B* elamitae (*s. l. m. 1*) *RB* 19 proferentur *G* 21 quare] in africa *RBv* factum esse *v* putat (*corr. i mg. m. 3* imputat) *G* 23 ad uoluntatem uestram *G* ierusalem *B*

ut faceretis alteram munitionem, et constituistis aquam inter duas munitiones et ad piscinam antiquam adtendere noluistis nec ad eum, qui ab initio creauit illam.

3. Iam uides, frater Parmeniane, ad uos redundare omnia, a quorum principibus harum rerum omnium seminata est causa, deinde ad Donatum Carthaginensem, cuius ueneficio uidetur unitatis negotium esse commotum. in quo ostendam operarios eius non pro uoluntate nostra nec sua malitia aliquid fecisse, sed prouocantibus atque inpellentibus causis et personis, quas Donatus Carthaginis de leuitate sua constituit, dum magnum se uideri contendit. quem enim latet praeter te, quia peregrinus es, et potuerunt tibi falsa narrari? aut quis negare potest rem, cui tota Carthago principaliter testis est, imperatorem Constantem Paulum et Macarium primitus non ad faciendam unitatem misisse, sed cum eleemosynis, quibus subleuata per ecclesias singulas posset respirare, uestiri, pasci, gaudere paupertas? qui cum ad Donatum, patrem tuum, uenirent et, quare uenerant, indicarent, ille solito furore succensus in haec uerba prorupit: 'quid est imperatori cum ecclesia?' et de fonte leuitatis suae multa maledicta effudit non minus quam in Gregorium aliquando, ad quem sic scribere minime dubitauit: 'Gregori, macula senatus et dedecus praefectorum' et cetera talia, cui Donato praefatus patientia episcopali rescripsit. harum epistularum exemplaria multorum ore ubique cantantur. iam tunc meditabatur contra praecepta apostoli Pauli potestatibus et regibus iniuriam facere, pro quibus, si apostolum audiret,

3 neque *G* 4 illam] eam *G* 5 iam *om. B* 6 rerum omnium *om. G* semi nata *B* 7 carthaginis *G* (*cfr. l.* 11; 76, 16) cuius beneficio *G* 10 et personis *om. RBvb* 11 de *om. RB edd.* sua *om. B* 12 constendit *B* 14 in patrem constantantem *(sic) B* 15 macharium *G* 16 subleuata *om. RBv* 17 possit *vb* repraesentare *B*, respicere *G* 19 uenerint *G* illi *(sic) G* 20 prorupit dicens *G* 21 et in *G* 22 gregorii *RB* 24 praefatus] prefectus *Gb* patientie *G*, penitencia *B* 25 exempla *G* tunc] tum *G*

cotidie rogare debuerat. sic enim docet beatus apostolus Paulus: rogate pro regibus et potestatibus, ut quietam et tranquillam uitam cum ipsis agamus. non enim respublica est in ecclesia, sed ecclesia in republica, id est in imperio Romano, quod Libanum appellat Christus in canticis canticorum, cum dicit: ueni, sponsa mea inuenta, ueni de Libano, id est de imperio Romano, ubi et sacerdotia sancta sunt et pudicitia et uirginitas, quae in barbaris gentibus non sunt et, si essent, tuta esse non possent. merito Paulus docet orandum esse pro regibus et potestatibus, etiamsi talis imperator esset, qui gentiliter uiueret; quanto magis quod christianus, quanto quod deum timens, quanto quod religiosus, quanto quod misericors, ut ipsa res probat! miserat enim ornamenta domibus dei, miserat pauperibus eleemosynam, nihil Donato. cur ergo insaniuit? cur iratus est, cur, quod missum fuerat, repudiauit? et cum illi, qui missi fuerant, dicerent se ire per prouincias singulas et uolentibus accipere se daturos, ille dixit ubique se litteras praemisisse, ne id, quod adlatum fuerat, pauperibus alicubi dispensaretur. o consulere miseris, o prouidere pauperibus, o peccatoribus subuenire! clamat deus dicens: ego sum, qui feci pauperem et diuitem, non quia non potuit et pauperibus dare, sed, si ambobus daret, peccator

2 I Tim. 2, 2 6 Cant. 4, 8 21 Prou. 22, 2

1 docet dicens beatissimus Paulus apostolus *G* 2 ut quieta et tranquilla agant tempora sua *G* 4 repuplica *G*, *edd. add.* est 5 Libanum] libellum *B* 6 mea inuenta de L. *RBv* (ueni *pro* inuenta *adn. Cochl.*). mea ueni a L. *Gb*, mea inuenta ueni de *scripsi (nam repetitionis figura in Cantic. usitatissima est.)* 7 sacerdotia (a *suprascr. m. 2) B* 8 uirginitatis *G* quae in] quem *B* in *om. vb* barbaris non sunt gentibus *G* 9 tuto *v* Paulus apostolus *G* 10 esset imperator *vb* 11 magis *om. RB edd.* 12 deum] dominum *RB* 13 ut] et *v* enim (*s. l. m. 1*) *B* 14 elemosinam nichil donato (nichil *exp. et adn. i. mg.* misit donato *m. 3*) *G* 15 ergo nihil (nichil *B*) *RB* insanuit *B*, insanit *G* quod *om. B* 16 ei dicerent *v* 17 et accipere uolentibus *G* 18 quod *om. B* 19 o] hoc *Cochl. i. mg. scr. idemque coni. Casaub.* prouidere fuerat *RBvb* 22 pauperi *Gb*

qua sibi succurreret, inuenire non posset. denique sic scriptum est: quemadmodum aqua extinguit ignem, sic eleemosyna extinguit peccatum. certe iam apud deum sunt ambo, et qui dare uoluit et qui obstitit, ne daretur. quid? si iam dicat deus Donato: 'episcope, quid uis fuisse Constantem? si innocentem, quare ab innocente accipere noluisti? si peccatorem, quare non permisisti dare, propter quem feci pauperem?' sub hac interrogatione qualis futurus est? quid de leuitate et furore laborauit tantis pauperibus inpedire? Carthaginis principatum se tenuisse crediderat; et cum super imperatorem non sit nisi solus deus, qui fecit imperatorem, dum se Donatus super imperatorem extollit, iam quasi hominum excesserat metas, ut prope se deum, non hominem aestimaret non reuerendo eum, qui post deum ab hominibus timebatur. denique per Ezechielem increpat spiritus sanctus principem Tyri, id est principem Carthaginis, cum per prophetam his loquitur uerbis: fili hominis, dic aduersus principem Tyri: haec dicit dominus deus: quia exaltatum est cor tuum et dixisti: ego sum deus. Tyrum Carthaginem esse primo Esaias probat, in quo legitur uisio super Tyrum et sequitur: ululate naues Carthaginis. deinde Tyrum Carthaginem esse etiam mundanae litterae protestantur; et si sit alia ciuitas, quae hoc nomine nuncupetur, nihil in alia uidetur

2 Eccli. 3, 33 17 Ez. 28, 2 20 & 21 Es. 23, 1

1 qua si bi *(distinx. m. 2)* *B*, qui sibi succurrerent *v* 2 exting^{uit} (*s. l. m. 1*) *B* 3 extinguet *R*, (e *fin. corr. ex* i) *B* 5 donate (te *corr. ex* re *ut uidetur m. 2*) *B* quid uis] quibus *B* 7 remisisti *B* 8 qualis f. est, qui de . . . *coni. Casaub.* leuitate sua *G* 9 tantis] dantes *Casaub.* Kar taginis *B* 11 dum se—imperatorem *om. B* 12 extulit *G* 13 ut prose ut pro deum *(sic) R*, ut pro se ut pro deum *B*, et se ut deum *vb* uerendo *Bvb* 14 denique cum *G* 15 sanctus] dum ad principem thiri id est ad principem carthaginis propheta *sq.* (*om.* cum per) *G*, *eadem Bald. qui* cum *om. et* per prophetam *retinuit* 17 hominum *v* 19 tyri *G* 20 Esaias propheta *G* 21 kastaginis *B* deinde Tyrum *om. RBv* *post* Carthaginem *add.* ipsam *RBvb* 23 nuncupetur] continetur *v* in illa *G*

factum, quod apud Carthaginem constat admissum. loquere, inquit deus, aduersus principem Tyri; non aduersus saecularem aliquem regem dicit esse loquendum nec ad multos sed ad unum, hoc est ad Donatum episcopum. neque enim fas erat prophetam Ezechielem, quem proxime nominaui, nisi principi episcopum conparare, qui sibi, ut diximus, principatum Carthaginis uindicabat, qui exaltauit cor suum et ab hominibus sibi superior uidebatur et sub se omnes etiam socios suos habere uoluisset; de quorum oblationibus nunquam est dignatus accipere, in qua re media est fides et deus Christus eius et querelae multorum, quibus in ipsa societate hanc iniuriam faciebat, ut solus secreto nescio quid ageret et postea ceteris perfunctorie misceretur. hoc modo exaltatum est cor eius, ut sibi iam non homo sed deus fuisse uideretur. denique et in ore populi raro est appellatus episcopus sed Donatus Carthaginis dicebatur. et merito princeps Tyri, id est Carthaginis appellari et increpari meruit, quia primus episcoporum, quasi plus esset ipse quam ceteri; et dum nihil humanum uoluit habere, exaltauit cor suum, non sicut cor hominis sed sicut cor dei, dum a ceteris hominibus aliquid

1 Ez. 28, 2

1 kastaginem *B* esse admissum *G* 2 Tyri aduersus principem tyri loquitur non aduersus *sq. G*, dum deus ad principem tyri loquitur, non aduersus *sq. b* 4 ad *post* est *om. v* neque fecerat proph. *B*, neque enim faceret *v* 5 prophetam Danielum *G* nominaui *ex* non in naui *corr. Cochl.* nisi episcopo compararem (comparem *B*, comparare *G*) *libri v*, nisi episcopo eum comparare *b*, nisi principi episcopum (*uel* eum) comparare *coni. Casaub.*, n. principi episcoporum comparare *d*, n. principi (*uel* illi) episcopum conparare *scripsi* 6 quis ibi ut dix.. *B* 7 ab omnibus hominibus *G*, ab *del. d (sed cfr. indic.)* 8 sibi *om. B* et] ut *G* 9 et de *G* 10 dignatus est *B* fides deus et christus *G* 11 *pro* eius *Casaub. scr.* hinc (*uel* inde) *et pergit* et querelae *(sed cfr. eadem fere uerba p. 68, 11)* in hanc iniur. *RB* 12 ut *om. RBv* 13 hoc *om. RB edd.* 14 ianum (*corr. i. mg. m. 2* iam non) *G* 17 quia] quam *G* 18 que si (*sic*) plus esse *B* esset (t *adscr. m. 2*) *R* sed dum *RB* 19 humanum *om. B* habere uoluit *G* sicut cor hominis sed *om. RBv* (cor *ante* hominis *om. edd.*) 20 aliquid *om. B*

plus esse cupiebat. ad quem deus sequitur dicens: dixisti, ego sum deus. ideo, quia quamuis non sit usus hac uoce, tamen aut fecit aut passus est, quod effectum huius uocis inpleret. extulit cor suum, ut nullum hominem sibi conparandum arbitraretur, et de tumore mentis suae altior sibi uisus est esse; quia quicquid est supra homines, iam quasi deus est. deinde cum episcopi deo debeant famulari, tantum sibi de episcopis suis exegit, ut eum non minori metu omnes uenerarentur quam deum; hoc est, quod sibi deus uisus est. et cum per solum deum solent homines iurare, passus est homines per se sic iurare tamquam per deum. in quo si unusquisque hominum errauerat, ipse prohibere debuerat; cum non prohibuit, deus sibi uisus est. deinde cum ante ipsius superbiam omnes, qui in Christo crediderant, christiani uocarentur, ausus est populum cum deo diuidere, ut qui illum secuti sunt, iam non christiani uocarentur, sed Donatistae; et si quando ad eum aliqui ex aliqua Africana prouincia ueniebant, non quaerebat illud, quod humana semper exigit

1 Ez. 28, 2

1 loquitur dicens *G* (*cfr. p.* 35, 4; 86, 10) dixisti enim *G* 2 ac uoce *R*, a uoce *B* 3 deffectum (*sic*) *B*, defectum *vb* 5 de *om. RB edd.* timore *libri* 6 quia] et *G*, quia *om. v* quid (*suprascr. m. 1*) *R* 7 debebant *v* famulatum *G* sibi episcopos exegit *RB*, sibi ipsos exigit *v* sibi de episcopis exigit *b* 9 uenerarentur] susciperent (*i. mg.* suspicerent *m. recentiss.*) *G* quasi deus *G* 10 solum *om. G* soleant *G* 11 si *om. B* 12 errabat *G* 16 uocentur *G* donatiste uocentur *G* 17 ad deum (*sic*) *s. l. m. 1 B* 18 ueniebant] ueniebat *G*; *quae supra leguntur* non quaerebat — et non uultis ut (*p.* 88, 4) *transposita sunt in RBv*; *add. m. 2 i. mg. R fol. 27b*: hinc quinque folia desunt, *in B fol. 26b 2 post* ueniebant *adnotatum est* T, *cui respondere uidetur in columnarum interuallo numerus* 38b *m. rec.*; *uerbum illud* ueniebant *excipiunt* uindicauerit macarius (*p.* 88, 4) — dicere Gai Sei (*p.* 98, 17): *fol. 27b — 32b in R, fol. 26b 2—31a 1 in B; quae supra leguntur* non quaerebat illud—et non uultis ut *exhibet R fol. 32b —35b, B fol. 31a 1—35a 1*, ut *hic sit foliorum ordo seruandus: fol. 27b, 32b —35b, 27b —32b in R, 26b 2, 31a 1—35a 1, 26b 2—31a 1 in B*

consuetudo, de pluuiis, de pace, de prouentu anni aliquid interrogare, sed illius ad singulos quosque uenientes haec erant uerba: 'quid apud uos agitur de parte mea?' quasi iam uere populum cum deo diuiserat, ut intrepide suam diceret partem. nam et a temporibus eius et usque in hodiernum si quando de rebus ecclesiasticis in iudiciis publicis aliqua celebrata est actio, interrogati singuli sic apud acta locuti sunt, ut dicerent se de parte esse Donati; de Christo tacuerunt. et quid de clericis dicam, cum legantur preces, quarum in primo libro fecimus mentionem, iamdudum ad Constantinum missae et subscriptae, quae episcoporum nomina continebant, sic: 'datae a Capitone et Nasutio, Digno et ceteris episcopis partis Donati'? et postulabant utique contra episcopos, qui dum non erant in parte Donati, in Christi catholica habitabant; et dum episcopus inter coepiscopos suos non fuit nec homo inter homines esse uoluit, constat, quod extulit cor suum et deus sibi fuisse uidebatur. nam cum et ordinatores tui — quorum nomina, frater Parmeniane, bene nosti, et ubi fuerint non ignoras, et qui uel a quo petiuerint et qualem rogauerint, ut redirent et tecum redire potuissent, et nos didicimus, cum easdem preces, quas dederant, apud Africanos iudices adlegarent, in quibus scriptum est: 'datae ab episcopis partis Donati' — hic iam quid respon-

12 & 22 cfr. p. 26, 4

2 uenientes l ecerant (*sic*) herba *B* 3 uerba] *add. G* ut diceret (*cfr. l.* 8) agitur] uidetur *G* 5 et *post* nam *om. vb* 8 se esse d. p. Donati *B* de parte fuisse *G* 9 cum leges (*corr. i. mg. m. 2* legantur) *G* 11 subscribente *RB* episcoporum supra memoratorum nom. *G* 12 et *ante* Nasutio *om. G* 13 postolabant (u *s. l. m. 2*) *R* 15 fuit] petit *G* 16 extulit] exaltauit *G* 17 cum *om. v* 18 fuerunt *B* et quid *Gb* 19 petierint *G* tecum uenire *RB* 20 nos dicimus *RBv* 21 dederunt *RBvb* apud] ut ad *RBv* alligarent *R; sequuntur haec* addendum (In assendum *B*) episcoporum de actis (in episcoporum actis *Cochl. coni.*) de quibus infra scriptum est *sq. RBv* (*quae uerba ad acta his libris quondam adnexa pertinere et errore irrepsisse censuit Casaub. deleuitque*) in quibus infra scriptum *b* 22 date *libri* Date a Cassiano Rogatiano Pontio et ceteris episcopis *G*

suri sunt in illo inminenti diuino iudicio, qui in hoc saeculo alio modo confessi sunt non se esse de ecclesia Christi, qui libenter professi sunt de parte fuisse [se] Donati, cum in euangelio scriptum est Christo dicente: qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor eum coram patre meo? isti Donatum confessi sunt, non Christum. et ne parua sit ista probatio, quam ad ipsius personam pertinere manifestum est, accedit et illud testimonium, quo supra memorata increpatio clausa est, quod dixit illum deus non in terra moriturum; et ita factum esse omnibus notum est. habitabat in domo dei et erat in corde maris; ubique mare saeculum legimus, cum esset ipse non tantum in amore aliquorum christianorum, sed propter scientiam mundanarum litterarum erat etiam in corde maris, id est in amore saeculi et de scientia sua sapiens sibi uisus est. sed hanc sapientiam eius euacuauit deus, dum dicit: numquid sapientior tu quam Daniel? quam merito et bene eius sapientia humiliata est, qua putauit se Daniele esse sapientiorem in repudiandis muneribus regis, dum accipere noluit, quod ab imperatore christiano missum esse uidebatur! et uisus est sibi aut Daniel nouus aut sapientia Danieli praelatus, quia et ipse Daniel aliquando a Baltassare rege cum cogeretur accipere munera, id est anu-

4 Matth. 10, 32. Luc. 12, 8 9 cfr. Ez. 28, 8 16 Ez. 28, 3

1 sint *G* iudicio^{b} diuino^{a} (*uerborum ordinem corr. litt.* a *et* b *m. 1?*) *B* 2 aliquo modo *coni. Casaub.* esse se *G*, se *om. d* 3 se *om. libri* 4 scriptum sit *G* 5 eum] illum *G* 6 meo qui in celis est *G* 7 manifestatum *d* 8 et] ad *RBvb* qua^{o} (o *s. l. m. 2*) *R* 9 terra sua *G* 11 domu̱ (u *del.* o *i. mg. add. m. 2*) *G* 12 in (*s. l. m. 2*) *R* 13 scienticiam *B* 14 amore secularium *G* et] sed *R*, sedet *Bvb* 15 ut sibi uisum est *RB* 16 cum dicit *G* tu sapientior *G* 17 danihel *RB* ob quam merito et bene *G*, merito et bene (*om.* quam) *b*, merito *om. RBv* 18 danihelo *R*, danielo *GB* sapientiorem esse *G* 19 uoluit *B* 20 uisum *RB* 21 aut sapientior danielo (*om.* praelatus) *G* danihelo *R*, danielo *B* aliquando *om. B* 22 a baltasar *RB*, a Balthasar *G*, a Baltassar *vb*, a Baltassare *d* (*sed cfr. datiuum eiusdem uocis p.* 80, 11)

lum, torquem et cetera, dixisse legitur: dona tua tecum sint, rex. et sapienter respondit et conuicia regi non fecit et quod offerebatur, non damnauit sed distulit, non quo modo Donatus, qui et conuicia Constanti quanta potuit dixit et, quod ab eo pauperibus missum fuerat, repudiauit. sed Daniel sanctus sapiens inuentus est, ut munera oblata illa die non acciperet. illud enim quod ab eo petebatur, adhuc in caelo erat, et insipientis esset huius rei quasi mercedem accipere, quam nondum habuit in potestate; idcirco munera oblata illa die ad tempus accipere noluit. denique cum ei deus ostenderet, quod regi supradicto indicaret, Baltassari retulit, et quod iamdudum repudiasse uisus est, postea libenter accepit. merito increpat deus principem Tyri, Donatum, cum dicit: numquid tu sapientior quam Daniel? sed o quam longe est praesumptio Donati a persona Danielis! quod enim Baltassar dabat, Danieli dabat, non pauperibus; quod Constans christianus imperator tunc miserat, pauperibus transmiserat, non Donato. denique ait: sapientes te non docuerunt sapientiam suam, quia illud a Salomone discere noluisti. quod ait: absconde panem in corde pauperis et ipse pro te rogabit. quia etiam illud ab ipso Daniele discere noluit, quod dedit Nabuchodonosor consilium, quomodo satisfaceret, qui offenderat deum. et tu, inquit, rex, audi consilium meum et placeat

1 Dan. 5, 17 13 Ez. 28, 3 18 cfr. Dan. 2, 27 19 Eccli. 29, 15 23 Dan. 4, 24

1 Bona tua *G* 3 quomodo *BG* 4 et *ante* conuicia *om. G* regi Constanti *G* 6 sanctus sapiens] satis et uere sapienter *G* 8 insipiens esset ***RBvd***, insipientiserat eius rei *G*, insipientis esset *b* accipere] querere *G* 9 quam nec dum *G* illa die *om. G* 10 non ac. uoluit *RB* deus ei *G* 11 baltasari *RB*, Balthasari *G* 16 danihelo *R*, danielo *G*, (o *semieras.*) *B* 17 tunc] ṇọṇ (*corr. i. mg. m. 2*) *G* 18 denique] deinde (d *rubr.*) *G* 19 qui ait *G* 20 panem *om. B* panem tuum *G* rogauit *G* 21 etiam et . . ab illo Danielo *G* danihelo *R*, danielo *B* noluisti *G* 22 Nabugodonosor *RBvb* modo *post* quo *om. v* satis fecisset deo qui peccauerat et tu *sq. G* 23 audi rex *edd.*, audi *om. G* et *ante* placeat *om. G*

tibi; peccata tua eleemosynis redime et iniustitias tuas in miserationibus pauperum. Daniel regi peccatori et sacrilego faciendas eleemosynas suadet; Donatus, qui increpari meruit, Constanti imperatori christiano, ne misericors esset, obstitit. ideo increpatur, quod eum sapientes non docuerunt sapientiam suam, qui, quod a rege missum fuerat, per se dari passus non est. unde constat Donatum malarum fontem fuisse causarum.

4. Quicquid itaque in unitate facienda aspere potuit geri, uides, frater Parmeniane, cui debeat inputari. a nobis catholicis petitum militem esse dicitis; si ita est, quare in prouincia proconsulari tunc nullus armatum militem uidit? ueniebant Paulus et Macarius, qui pauperes ubique dispungerent et ad unitatem singulos hortarentur; et cum ad Bagaiensem ciuitatem proximarent, tunc alter Donatus, sicut supra diximus, eiusdem ciuitatis episcopus, inpedimentum unitati et obicem uenientibus supra memoratis obponere cupiens praecones per uicina loca et per omnes nundinas misit, circumcelliones agonisticos nuncupans, ad praedictum locum ut concurrerent inuitauit; et eorum illo tempore concursus est flagitatus, quorum dementia paulo ante ab ipsis episcopis inpie uidebatur esse succensa. nam cum huiusmodi hominum genus ante

5 cfr. Dan. 2, 27

1 tibi *om. B* et pecc. *G* et iusticias *G* 2 in miserationes pauperum et erit deus propitius peccatis *G* (*similia in Daniele*) in miseratione *vb* 3 elemosinis (*sic*) *B*, elemosinas persuadet *G* qui *om. G* 4 imperatori] peccatori *v* 5 impie obstitit *G* eum] enim (*corr. i. mg. m. 2*) *G* non (*s. l. m. 1*) *G* 6 quicquid (o *s. l. m. 2*) *R*, quiquod *B*, quidam (*corr. i. mg. m. 2* qui quod) *G*, quicquid *edd.* aḍ rege *R* 7 omnium malarum *Gb* 8 causarum] *add. G:* sed dum et te considero uereor ne ad te secunda lectio pertineat quicquid itaque *sq.* 10 uide *G* debet *RB* a nobis acatholicis (*sic*) *R* nobis christianis pet. *G* 12 procons. (*s. l. m. 1*) *B* et ueniebant *G* 13 macharius *libri* 14 ortarentur *RB* ad *om. RBvb* uagaiensem *R*, uagiensem *BG* (*cfr. p.* 83, 6), Baiagensem *v* 19 agonesticos *G* concurreret (n *s. l. m. 2*) *R* 20 et orum (*corr. i. mg.* eorum) *G* concussus *B* 22 esse *om. v* succensa] conpressa *G* hominum] hoī|mīs (*sic*) *B*

unitatem per loca singula uagarentur, cum Axido et Fasir ab ipsis insanientibus sanctorum duces appellarentur, nulli licuit securum esse in possessionibus suis; debitorum chirographa amiserant uires, nullus creditor illo tempore exigendi habuit libertatem, terrebantur omnes litteris eorum, qui se sanctorum duces fuisse iactabant, et si in obtemperando eorum iussionibus tardaretur, aduolabat subito multitudo insana et praecedente terrore creditores periculis uallabantur, ut qui pro praestitis suis rogari meruerant, metu mortis humiles inpellerentur in preces. festinabat unusquisque debita etiam maxima perdere et lucrum conputabatur euasisse ab eorum iniuriis, etiam itinera non poterant esse tutissima, quod domini de uehiculis suis excussi ante mancipia sua dominorum locis sedentia seruiliter cucurrerunt. illorum iudicio et imperio inter dominos et seruos condicio mutabatur. unde cum uestrae partis episcopis tunc inuidia fieret, Taurino tunc comiti scripsisse dicuntur huiusmodi homines in ecclesia corrigi non posse; mandauerunt, ut a supra dicto comite acciperent disciplinam. tunc Taurinus ad eorum litteras ire militem iussit armatum per nundinas, ubi circumcellionum furor uagari consueuerat. in loco Octauensi occisi sunt plurimi et detruncati sunt multi, quorum corpora usque in hodiernum per dealbatas aras aut mensas potuerunt numerari. ex quorum numero cum aliqui

1 uagaretur *G* cum Maxido *vb* et fasi rab *G* fasis *B* 3 esse securum (*add. transpos. sign.*) *G* 5 libertatem] potestatem *G* sanctorum∧ fuisse (*adscr. i. mg.* duces *m. 2*) *G* 6 iactitabant *G* si obtemperando in eorum *RB* 8 praecedenti *v* precedente errore *B* periculis ullulabantur *B* ut] et *RBvb* 9 meruerant] debuerant *G* 10 in preceps *G* deuita *G* 11 perdere] omittere (o *in ras.*) *G* computabat *G* 12 itinere *G* poterant (u *s. l. m. 1*) *B* quod] o quot *G* domi (*in uers. exitu*) in/de (*sic*) *B* 13 suis *om. G* 14 sedentia *om. G* concurrerunt *G* 15 a uestre p. e. inuidia tunc *G* 16 tunc] illo tempore *G* 17 corrigi in eccl. *edd.* 18 supra memorato *G* 19 litteras] epistolas (*sic*) *G* 21 octauiensi *G* et *om. G edd.* 22 aut] uel *G* 23 poterunt *vb* aliqui *om. B*

in basilicis sepeliri coepissent, Clarus presbyter in loco Subbulensi ab episcopo suo coactus est, ut insepultam faceret sepulturam. unde proditum est mandatum fuisse fieri, quod factum est, quando nec sepultura in domo dei exhiberi concessa est. eorum postea conualuerat multitudo. sic inuenit Donatus Bagaiensis, unde contra Macarium furiosam conduceret turbam. ex ipso genere fuerant, qui sibi percussores sub cupiditate falsi martyrii in suam perniciem conducebant. inde etiam illi, qui ex altorum montium cacuminibus uiles animas proicientes se praecipites dabant. ecce ex quali numero sibi episcopus alter Donatus cohortes effecerat! hoc metu deterriti illi, qui thesauros ferebant, quos pauperibus erogarent, inuenerunt in tanta necessitate consilium, ut a Siluestro comite armatum militem postularent, non per quem alicui uim facerent, sed ut uim a Donato supra memorato episcopo dispositam prohiberent. hac ratione factum est, ut miles uideretur armatus. iam quicquid subsecutum est, uidete, cui debeat aut possit adscribi. habebant illic uocatorum infinitam turbam et annonam conpetentem constat fuisse praeparatam; de basilica quasi publica fecerant horrea expectantes, ut uenirent, in quos furorem suum exercere potuissent; et facerent, quicquid illis

1 sepelire (i *s. l. m. 2*) *RB* cepissent *BG* Clarius *vb* subbullensi *codd.* 2 uocatus est *RB* in sepultam *G* 5 conualuerit *RBv*, conualuit *d* 6 Uagaensis (*sic*) *B*, Uagiensis (*om. in textu adp. i. mg. m. 2*) *G* macharium *codd.* 7 praecussores *R*, praecursores (s *fin. s. l. m. 1*) *B* 8 martyris (*corr. i. mg. m. 3* Martyrii) *G* inde etiam] In decet iam *B*, unde etiam (*om.* illi) *G* 10 praecipite *B* 11 cohortes] cohostes *B*, consortes *G* efficerat (e *s. l. m. 2*) *R*, efficerat *B* 12 qui prope thesauros ferrent *RBvb* 13 siluestre *G* 14 postolarent (u *s. l. m. 2*) *R* 17 debeat ut possit *B*, d. ac possit *vb* 18 adscribi (s *s. l. m. 2*) *R* habebant] furebant *Gb* illic] hic *B* infinita milia populorum quibus etiam annonam *Gb* (pro quibus et annonam *coni. Bald.*) *post* turbam *lacuna sex litt. et sequitur* nonam competentem *B* 19 constans fuisse praeparatum *RB* quasi fecerant publ. (*transpos. not. m. 2*) *B* 20 fecerunt *vb*

dementia sua dictasset, nisi praesentia armati militis obstitisset. nam cum ante uenturos milites metatores, ut fieri adsolet, mitterentur, contra apostoli praecepta conpetenter suscepti non sunt, qui ait: cui honorem, honorem, cui uectigal, uectigal, cui tributum, tributum; nemini quicquam debueritis. qui missi fuerant cum equis suis, contusi sunt, missi ab his, quorum nomina flabello inuidiae uentilasti. ipsi magistri fuerunt iniuriae suae, et quid pati possent, ipsi praerogatis iniuriis docuerunt. reuerterunt uexati milites ad numeros suos, et quod duo uel tres passi fuerant, uniuersi doluerunt. commoti sunt omnes, iratos milites retinere nec eorum praepositi ualuerunt. sic admissum est, quod in inuidiam unitati factum esse memorasti; haec et cetera uestra et suas causas habent et quas ostendi personas obnoxias. hoc nos nec uidimus quidem sed uobiscum audiuimus. si auditus facit reos, tenemus uos socios, quia similiter audistis; si a facto

4 Rom. 13, 7

1 clementia sua *B* 2 adsolet (s *suprascr. m. 2*) *R*, solet *edd.* 3 et mitterentur *G* suscepti] *perturbatus iterum ordo in v: sequuntur enim p. 41 — p. 42 haec:* diuina contemptui debuerant *(p. 87, 1) —* et non ultis *(p. 88, 4), ubi iterum rerum continuatio uitiatur. quae supra sunt in libris, exhibet v p. 43 sub finem libri post* oculi christiani, qui ait *(p. 100, 14). Cochl. deprauationis causa non perspecta coniecit:* praecepta non sunt competenter suscepti nec diuina contemni debuerant *sq.* 4 cui uectigal uectigal *om. G* 6 debueritis] debeatis *(iuxta folii scissuram)* nisi ut inuicem diligatis qui missi *sq. G* contusi sunt ab his *RB*, pompati sunt ab his *G*, concussi sunt ab his *v*, praeoccupati sunt ab iis *b*, contusi sunt qui missi fuerant cum equis suis ab iis *d*, contusi sunt missi ab his *scripsi* 7 flauello (b *s. l. m. 2*) *R* uentilatis *G* 8 fuerant *v* iniuriae] inuidie *G* et qui pati *RBv* potuissent *RB* 9 praerogati *B*, praecogitatis *G* 11 omnes *om. G* 12 ualuerunt] uoluerunt retinere *G* quod ad *(s. l. m. 2 R)* inuidiam unitati factum *RB*, quod in inuidia unitatis factum *G*, quod inuidiam unitati factam *vb*, per quod inuidiam un. factam *d*, quod in inuidiam unitati factum *scripsi* 13 memoratis *G* cetera gesta et *G* 14 ne uidimus *G* 15 si audistis facite reos *RBv* 16 audiuimus *RBvb*

auditus inmunis est, quod ab aliis uobis prouocantibus factum est, nobis non debet inputari. querelam per ordinem deponitis sub Leontio, sub Ursacio iniuriatos esse quam plurimos, sub Paulo et Macario aliquos necatos, a sequentibus eorum nescio quos ad tempus esse proscriptos. quid hoc ad nos, quid ad ecclesiam catholicam pertinet? quicquid obiecistis, uos fecistis, qui pacem a deo commendatam noluistis libenter excipere cariorem aestimantes hereditatem scismatis quam praecepta proposita saluatoris. arguistis operarios unitatis: ipsam unitatem inprobate, si potestis! nam aestimo uos non negare unitatem summum bonum esse. quid nostra, quales fuerint operarii, dummodo quod operatum est, bonum esse constet? nam et uinum a peccatoribus operariis et calcatur et premitur et sic inde deo sacrificium offertur; oleum quoque a sordidis et nonnullis male uiuentibus et inmunda loquentibus conficitur et tamen in sapore, in lumine, etiam in sancto chrismate simpliciter erogatur.

5. Operarios unitatis malos fuisse dicitis; forte cum uoluntate dei, cui nonnumquam placet etiam, quod ab ipso potuit prohiberi. nam quaedam mala male fiunt, quaedam mala bene fiunt. malum male latro facit, malum bene iudex facit, dum uindicat, quod latro peccauit. nam haec dei uox est: non occides, et ipsius uox est: si inuentus fuerit homo

22 Exod. 20, 13; Deut. 5, 17; Matth. 5, 21 23 Deut. 22, 22; Leuit. 20, 10

3 ursatio *libri* 4 asequentibus *B* nescio quis *R*, ne si quis *Bv* (*corr. Cochl.*) 5 prescriptos *G* qui ad *B* 6 pertinet *om. G* obicistis (*sic*) *G* uos] non *G* 7 qui pacem *om. RBvb* (*Cochl. ex coni. add.* unitatem *post* excipere) adeo commend. *B* 8 charioṇem (n *expunc. et* r *i. mg. add. m. 2*) *G* quam] qua *G* 9 propositi *RB*, praepositi *vb* 10 iam probate *G* 11 quid nostra] quid nos (*i. mg. add. m. recent.* lego quid ad nos) *G* (*quattuor illos uersus* quid nos—oleum quoque *continentes lineae notant in G*) fuerunt *RB* 12 operatus *G* constat *B* 13 et unum *v* (*corr. Cochl.* uinum) 14 deo *om. B* sacrificium deo *G* 16 tamen sapore (*om.* in) *RBv* (*Cochl. coni.* liquor) sapore intz (tz *eras.*) *G* chrysmatis *R*, chrismatis *B* 18 malos] in caelos *v* (inciuiles aut in caede *emend. Cochl.*) 19 cui numquam *RB* 22 haec] et *G* 23 est in libro leuitico *G*

dormiens cum muliere habente maritum, occidetis utrosque. unus deus et duae diuersae uoces. denique cum Phinees, filius sacerdotis, adulterum cum adultera inueniret, leuauit cum gladio manum et inter duas uoces dei dubius stetit. hinc ad illum sonabat: non occides, inde sonabat: occidetis utrosque. si feriret, peccaret; si non feriret, delinqueret. elegit melius peccatum, ut percuteret. et forte non defuerant, qui huius rei uindicem quasi homicidam notare uoluissent. sed ut ostenderet deus aliqua mala bene fieri, locutus est dicens: Phinees mitigauit iram meam. et placuit deo homicidium, quia uindicatum est adulterium. quid? si et modo deo placuit, quod passos uos esse dicitis, qui unitatem cum toto orbe terrarum et cum memoriis apostolorum, quae deo placita est, habere noluistis?

6. Inuitus cogor hoc loco etiam illorum, quorum nolo, hominum facere mentionem, quos uos inter martyres ponitis, per quos tamquam per unicam religionem uestrae communionis homines iurant. quos quidem uellem silentio praeterire, sed ratio ueritatis se sileri non patitur, et ex ipsis nominibus contra unitatem inconsiderate rabida latrat inuidia et aspernantes aliqui accusandam aut fugiendam aestimant unitatem, quod Marculus et Donatus dicantur occisi et mortui. quasi omnino in uindictam dei nullus mereatur occidi! nemo erat laedendus ab operariis unitatis, sed nec ab episcopis mandata

5 & 6 cfr. p. 85, 22. 23 10 Num. 25, 11

2 utrosque] *add. in RBvb* in primo libro regnorum, *del. Casaub.* denique dum *vb* 3 finees *libri* (*sic semper*) filius eleazar sac. *G* (*p.* 87, 14 *et in G deest* eleazar) 5 occidas *RBvb* 6 occideris *B*, occide *G* et si fer. *B* feriret] fieret *(utrimque) RB* et si non *G* 8 denotare *G* 12 quid et si *RB* uos passos *G* 14 quod deo placitum *G*, quae d. placitae (placite *B*) sunt *RB* habere non uultis *G* 16 quos] qd' *B* 17 per unam *G* regionem (li *s. l. m. 1*) *B* 20 rabida *om. RBvb* 21 unitatem *om. G* 22 occisi uel m. *G* 23 in uindicta *G* meatur *B* 24 mandata] *sequuntur in v* Christiani quod horrerent—uidebatur auditum, *quae recte leguntur p.* 100, 14 *sq.; quae supra sunt* mandata diuina — et non uultis (*p.* 88, 4) *inserta sunt supra* (*cfr. p.* 84, 3)

diuina contemni debuerant, quibus praeceptum est: quaere pacem et consequeris eam, et iterum: quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum, et iterum: felices pacifici, quia ipsi filii dei uocabuntur. hoc qui nec libenter uolebant audire nec deuote facere uoluerunt, quicquid potuerunt pati, si occidi malum est, mali sui ipsi sunt causa.

7. Sed arguendus, ut dicitis, uobis uidetur esse Macarius, quod sine uoluntate dei aestimatis eum hoc facere potuisse. habetis huiusmodi reos antiquos: accusate primo Moysen ipsum legislatorem, qui cum de Sina monte descenderet, prope necdum propositis tabulis legis, in quibus scriptum erat: non occides, tria milia hominum uno momento iussit occidi. Macarium differte paulisper, Phineem, filium sacerdotis, quem paulo ante memoraui, primo in iudicium prouocate: si tamen inueneritis praeter deum aliquem iudicem. nam quod accusatis in persona ipsius, a deo laudatum est, quod in zelo dei factum est. subprimite interim uoces, quas in Macarium dictat inuidia. recurrite primo ad Heliam prophetam, qui in riuo Cison, cum pareret uoluntati dei, quinquaginta et quadrin-

1 Ps. 33, 15 2 Ps. 132, 1 4 Matth. 5, 9 11 cfr. Exod. 32 13 Exod. 20, 13; Deut. 5, 17; Matth. 5, 21 15 cfr. Num. 25 20 cfr. III. Reg. 18, 40

2 consequere *G*, consequaris *b* 3 quam *om. G* 5 uolebant *om. G* 9 quod *om. libri d* sine] si sine *G*, cum *d* hoc fecisse *G*, facere non potuisse *bd* 11 legem (is *s. l. m. 2*) latorem *R* 12 prope] *add. i. mg.* propere *v* depositis tab *G* 13 tria] XXIII *adscr. i. mg. v* 14 differre (r *del. et* t *i. mg. adscr.*) *G* 15 in iudicio *G* prouocate (e *add. m. 2*) *R* et (*lin. subscr. R*) si tamen *RB* 16 aliquem] alterum *G (fortasse* adulteri *uel* adulterii *legendum)* 18 quas] quasi *(corr. m. 2?) R*, quibus *Bb* in *om. B* 19 dicta inuidia (in uia *R m. 2*) recurrit et primo *RB*, quasi . . dicta in uia *v* ad prophetam *(post* ad *spatium trium litt.) B* ad alium (*corr. m. 2* eliam) *Rv* 20 Cison] *add. n G* una hora cum uoluntate dei *sq.* cum praeter uoluntatem dei *v* (non iusta dei uindicta *post* Cison *interpos. Cochl.*) uoluntate (i *s. l. m. 2*) *R*

gentos occidit. sed forte dicatis illos merito occisos, istos indigne: nunquam sequitur uindicta, nisi eius antecesserit causa. uindicauit, ut diximus, Moyses, uindicauit Helias, uindicauit Phinees; et non uultis, ut uindicauerit Macarius. si nihil offenderant, qui occisi esse dicuntur, sit Macarius reus in eo, quod solus nobis nescientibus, sed uobis prouocantibus fecit: quare nobis fit inuidia, cum aliena sint facta? et in uobis est causa, quia propter uos, qui foris fuistis, quamquam et nunc foris esse uideamini, euenisse dicitur, non propter nos, qui intus habitamus et nunquam de radice recessimus. sed quia supra memoratorum personas per ordinem diximus, uideamus, quare Moyses tria milia hominum iussit occidi, quare Phinees duo et quare Helias quadringentos et quinquaginta, quare Macarius duos, quorum nomina cotidie, ut supra dixi, flabello inuidiae uentilatis. constat in eos uindicasse, a quibus iussio diuina contempta est. nam: non tibi facies sculptile dei uox est et: non facies adulterium eiusdem dei uox est; non sacrificabis idolis idem deus

12 cfr. Exod. 32, 28 13 cfr. Num. 25, 9 14 cfr. III. Reg. 18, 40 16 Exod. 20, 4; Deut. 5, 8 17 Exod. 20, 14 18 cfr. Exod. 20, 5

1 dicitis *vb* 2 indigne] non nostros *G* 3 Uindicamus (mus *perdux. et i. mg. corr. m. 2* uit) *G* ut dixit (*sic*) *R*, ut dixit *B* helyas *Bv* 4 fines (*sic*) *B* non uultis] *de transpositione cfr. p.* 77, 18. *sequuntur in R fol.* 35^{b} aut gaiesei adhuc paganus (*p.* 98, 17 *usque ad libri finem*), *in B fol.* 35^{a} *1* ut gaisei adhuc paganus; *quae supra sunt* uindicauerit — dicere Gai Sei *transposita sunt post* ueniebant (*p.* 77, 18); *in v omisso* ut *eadem sequuntur quae in RB* et non uultis ut *om. Bald. qui pergit* Uindicauit macarius macharius (a *alt. corr. ex* e *ut uidetur*) *B* 5 si *om. d* sit] sed *RBv* 6 sed] et *Bvb* 7 sint aliena *G* sunt *d* 8 qui *om. RB* 9 foras . . . uenisse dicitur *G* 11 memoratas *vb* 12 tria milia] *haec adn. Cochl. i. mg.:* textus noster habet de Moyse 23 et de Phinee 24 milia, *qui numeri respondent libris sacris (cfr. de eadem numerorum discrepantia prooemium ed. princ.)* 13 et quare finees duos *G* 14 et quare *G* 15 flauello (b *s. l. m. 2*) *R*, flabella *v (corr. Cochl.)* omnes istos constat *G* 16 non facies (non *in ras. ex* monti *corr.*) *B* 17 et non — uox est (*l.* 18) *des. in G* 18 eius dei *RB*

locutus est et: non facies scisma et: quaere pacem et consequeris eam eiusdem dei praeceptum est. temporibus Moysi populus Israhel caput uituli coluit, quod illis sacrilega flamma conflauit; ideo tria milia hominum occidi meruerunt, quia dei uox uidebatur esse contempta. Phinees adulteros uno ictu percussit: laudari a deo meruit, quoniam diuinorum praeceptorum contemptores occidit. et quadringentos et quinquaginta, quos Helias occidisse legitur, ideo occisi sunt, quia contra iussionem dei, per quod falsi uates erant, dei praecepta contempserant. et illi, quorum nominibus Macarium criminatis, nec a falsis uatibus longe sunt; quia uos deus dixit futuros esse falsos uates, quod proximo loco probaturi sumus; et dum pacem noluerunt respicere, ne in uno cum fratribus habitarent, contra praecepta et contra uoluntatem dei pertinaciter obstiterunt. ergo uidetis a Moyse et Phinee et Helia et Macario similia esse facta, quia ab omnibus unius dei praecepta sunt uindicata. sed uideo uos hoc loco tempora separantes, ut alia fuerint tempora ante euangelium, alia post euangelium; in quo potestis dicere, quia scriptum est, ut a Petro iam gladius conderetur, quo auriculam serui sacerdotis abstulerat, quem seruum potuerat quasi deuotus Petrus occidere. sed Christus pati uenerat, non defendi; et si cogitatum suum Petrus inpleret, in passione Christi uideretur seruus uindicari, non populus liberari.

1 cfr. I. Cor. 1, 10; 12, 25 Ps. 33, 15 20 cfr. Matth. 26, 51

2 dei *om. RB edd.* 4 hominum *om. G* 6 et laudari *G* adeo meruit *B* praeceptorum] mandatorum *G* 7 quadringenti *edd. praeter v* et *ante* quinquaginta *om. G* 10 criminaminì *G* 12 esse *om. G* quo (d *s. l. m. 2*) *R* 13 recipere nec in uno . . . habitare *G* 14 precepta dei et uoluntatem pertinaciter *G* 15 finees *(sic) R* 16 facta esse *G* ab hominibus unius *G* dei processe sunt (sunt, r *s. l. m. 2 R*) uindicte *RB*, dei processerunt uindicta *v* 17 separare *vb* 18 eu/uangelium *B (sic fere ubique)* altera post *G* 20 gladius iam *G* auricula seruo *G* 21 quem s. potuerat *om. B* quem] quae *R*, quo *vb* quasi poterat *(sic) G* occidere—suum Petrus *om. B* 22 si *om. Rv* 23 inplere *RBv* uidetur et seruus *RBv*

8. Nam et Macarius gladium a Petro uagina conditum non eduxit — hoc probat deus, dum ad uallem Sion loquitur dicens: uulnerati in te, non uulnerati gladio — aut probate aliquem illo tempore gladio esse percussum. deinde ait: mortui in te, non mortui in bello. quare debetis adtendere, ne temerarium sit eos martyres appellare, qui christianorum nullum senserint bellum. non enim tale aliquid factum aut auditum est, quod in bello christianorum dici aut fieri solitum est, quod bellum persecutio dicitur, quae operata est sub duabus bestiis ex illis quattuor, quas Daniel de mari ascendentes aspexit. prima fuit ut leo: haec erat persecutio sub Decio et Ualeriano; secunda ut ursus: alia persecutio, quae fuit sub Diocletiano et Maximiano, quo tempore fuerunt et inpii iudices bellum christiano nomini inferentes, ex quibus in prouincia proconsulari ante annos sexaginta et quod excurrit fuerat Anulinus, in Numidia Florus. omnibus notum est, quid eorum operata sit artificiosa crudelitas: saeuiebat bellum christianis indictum, in templis daemoniorum diabolus triumphabat, inmundis fumabant arae nidoribus, et quia ad sacra sacrilega uenire non poterant, ubicumque tus ponere cogebantur. omnis locus templum erat ad scelus, inquinabantur prope morientes senes, ignorans polluebatur infantia, a matribus

3 & 5 Es. 22, 2 11 cfr. Dan. 7, 3 sq.

1 et *om. RBv* 3 gladio et mortui in te non mortui in bello *G (sed in l. sq.* deinde ait mortui in te non mortui in bello *interciderunt in G)* 4 probate illo tempore aliquem *G* 6 adtendere (t *s. l. m. 2*) *R* 7 senserit (n *s. l. m. 2*) *R*, senserunt *Gvb* 9 bellum *om. G* 10 sub *om. v* duobus (a *s. l. m. 2*) *R*, duobus *B* 11 ut *om. RB* 13 dioclytiano *R*, diucletiano *G*, diocleciano *v* 14 etiam impii *G* bellum christianorum inf. *B* 15 annos LX *RB*, annos prope septuaginta *G* 16 anullinus *libri* innumidia *B*, in mundicia *(corr. i. mg. m. 2) G* quod *RBv* 17 eorum—saeuiebat *om. RBv* 18 fuerat indictum *v* 19 fumabant a renidoribus *G* et qui *G* sacra *om. RB edd.* sacrilegia *libri edd. (cfr. indic.)* 20 potuerant *RB*, poterat .... cogebatur *Gb* 21 omnibus locis t. e. aut sc. *RBv* 22 a *om. RBv*

paruuli portabantur ad nefas, parentes incruenta parricidia facere cogebantur, alii cogebantur templa dei uiui subuertere, alii Christum negare, alii leges diuinas incendere, alii tura ponere. horum aliquid a Macario factum esse nec uos ipsi confingere poteritis. sub persecutore Floro christiani idolorum cogebantur ad templa; sub Macario pigri conpellebantur ad basilicam. sub Floro dicebatur, ut negaretur Christus et idola rogarentur; contra sub Macario commonebantur omnes, ut deus unus pariter in ecclesia ab omnibus rogaretur. ergo cum uideatis christianorum nullum fuisse bellum — et sine bello aliquos mortuos esse commemorat deus, cum dicit: et mortui in te, non mortui in bello — et dubios martyres posse eos esse, qui non sint uel ad sacra sacrilega prouocati uel ad inmunda incensa uel ad negationem nominis dei, et cum ad martyrium non sit transitus nisi per confessionem, quomodo dicitis martyres, qui non fuerunt confessores, aut quis eorum negare coactus est et confessus est Christum? si igitur nec martyrium sine Christi nominis confessione esse potest et nemo confessus est et in uindicta praeceptorum dei factum est, quod factum esse dicitis, et a nobis factum esse aliquid non probatis, cum id, quod factum est, et deus dixerit sic futurum esse et eius sunt uindicata praecepta: uidete, ne non solum uanum sed etiam superstitiosum sit sine bello mortuos ibi ponere, ubi sunt, qui in Christum confessi pro dei nomine mori potuerunt. aut si eos martyres esse uultis, probate illos amasse pacem, in qua prima sunt fundamenta martyrii, aut dilexisse deo placitam unitatem, aut habuisse

11 Es. 22, 2

1 paruuli] parui liberi *RBvb* cruenta *RB* 2 alii urguebantur (urgeb. . *B*) *RB*, al. urgebant *v* 3 accendere *RBv (cfr. l.* 14 ad inmunda incensa) 4 factum est *RB* uos *om. RB* 5 confringere *B* 8 commemorabantur homines ut *G* 9 unus in una ecclesia pariter *G* ergo cum—potuerunt aut (*u.* 25) *om. RBvb* 13 ad *(adscr. i. mg. m. 2) G* 25 si supra memoratos uideri martyres uultis *RBvb (cfr. lacun. u.* 9) 26 a masse *G* sunt prima *G* 27 martyrii *(add. i. mg. m. 3* martyrium) *G*

cum fratribus caritatem. nam omnes christianos fratres esse et in primo libello probauimus et in quarto procul dubio probaturi sumus. quos dicitis debere appellari martyres, noluerunt fratres agnoscere, nullam habuerunt caritatem. nec dicatur ad excusationem, quia traditoribus communicare noluerunt, cum manifestissime probatum sit eosdem ipsos filios fuisse traditorum. nulla igitur est excusatio, quia caritatem illos non habuisse manifestissime constat, sine qua nullum nec nominari potest uel esse martyrium, sine qua maxima et imperiosa uirtus caret effectu, sine qua nihil ualet omnium scientia linguarum, sine qua nihil potest etiam societas angelorum apostolo Paulo dicente: si habeam in me potestatem imperandi montibus, ut transferant se de locis in loca, et loquar omnium gentium linguis, etiam angelorum et corpus meum flammis tradam et caritatem in me non habeam, nihil sum; sed ero aeramentum tinniens in deserto, ut pereat uocis opus, ubi nullus occurrit auditus. si tanta res, si beatus Paulus, si uas electionis quamuis in imperiosa uirtute et angelorum societate pronuntiat se nihil esse, nisi caritatem habuerit, uidete, an non dicantur martyres sed aliquid [aliud] appellari mereantur, qui caritatis desertores pro eadem desertione pati aliquid potuerunt.

9. Gaudet totus orbis de unitate catholica praeter partem

12 I. Cor. 13, 1 sq.

1 omnes nos *G* 3 debere *om. G* appellare (i *s. l. m. 2*) *R*, appellare *B* quia nolùerunt *vb* 6 eodem *B* 8 nullum uel nominari *G* 9 martyrium *(adscr. i. mg. m. 2) B* 10 omnium] et omnis *RBv* (sine qua—linguarum *imo in margine posita m. 1 R*) 11 lingrum (a *s. l. m. 1*) *B* etiam nichil potest *G* 13 locis suis *G* 15 et corpus—tradam et *om. G* 16 erramentum *B* 17 ut deserto *v (corr. Cochl.)* ut] ubi *G* (*cfr. p.* 94, 8) 18 tantares . *(sic interp.) G* paulus (u *in* au *corr. uidetur m. 1*) *B* 19 in] cum *Gb* 20 pronuntians *RB* 21 dicâ *G* aliud *omissum in codd. uncinaui* 24 de unitate *om. G* catholice *G*

Africae, in qua incendium de scintilla conflatum est. ab operariis unitatis querimini nescio quae esse commissa. hoc non queritur Italia, non Gallia, non Hispania, non Pannonia, non Galatia, non Graecia, non cum tot prouinciis suis Asia. quia nihil illic fuerat emendandum, nullus illuc missus est emendator, quia nihil illic fuerat scissum, nullus illuc missus, ut ita dixerim, sartor. et hic in Africa iamdudum populo in unitate manente uestis fuerat sana, aemula manu inimici discissa est. pendebant quodammodo panni de una uestis origine et de una radice uenientes ab inuicem diuisi sunt rami. ut quid se pars parti anteponit? ut quid se super alterum pannum alter pannus extollit, cum meliorem se probare non poterit? quid enim? si dicat contemptus pannus: 'quid te tantum extollis? nonne pares creuimus, in manibus conficientium simul fuimus, apud lotorem pariter mundati sumus? inimicus nos uoluit ab inuicem excidere, aduersarius pulchritudinem nostram uoluit deformare.' in parte uestis adhuc unum sumus, sed in diuersa pendemus. quod enim scissum est, ex parte diuisum est, non ex toto, cum constet merito, quia nobis et uobis ecclesiastica una est conuersatio, et si hominum litigant mentes, non litigant sacramenta. denique possumus et nos dicere: 'pares credimus et uno sigillo signati

1 conflatuı (m *eras.* *uidetur*) *B* (confl. est ab operariis unitatis. *sic interp. v*) 2 querimoni (i *s. l. m. 1*) *R*, *loco huius uerbi in v* in qua crimina que *G*, qua *B* 3 non solum quer. *G* italia non *om. G* non gallia *om. RBv (utrumque repos. Dup.)* hyspania *B* panonia (n *s. l. m. 1*) *R* 4 galathia *G* grecia *RG*, gretia *B* 5 quia nil *B* 6 emendator—illuc missus *om. RBvd* 7 sator *(corr. i. mg. m. 2) G* 9 quodadmodum *RB* 10 ab inuicem—anteponit *om. RBvb* 11 supra *vb* (se *om. b*) 12 melior ê se (*i. mg.* lego meliorem *m. rec.*) *G*, se meliorem se probare *v* 13 ut quid tantum te *G* quid te—creuimus *om. v* 14 nonne] in oue *Gb (probante Albasp.)* in manus *G* conficientium. Simul *sq. sic interp. Cochl.* 15 pariter *om. B* 16 uoluit nos *G* excidere] scindere *G* 18 pendimus *RB* 19 ex toto conscissum. Et merito (*om.* cum constet) *Gb* (*mutauit* concisum *Bald.*) 20 quia una est et n. et u. ecclesiastica conuersatio *G* 21 tamen non *G* 22 credidimus *G* et *ante* uno *om. G*

sumus nec aliter baptizati quam uos, testamentum diuinum pariter legimus, unum deum pariter rogamus, oratio dominica apud nos et apud uos una est. sed scissa, ut supra diximus, parte partibus hinc atque inde pendentibus sartura fuerat necessaria.' et tamen huius rei artifex aut operarius dum uult uestem in antiquam faciem reuocare, uicina fila conpungit. displicet tibi sartor, qui scissuram dum sanat, uulnerat; ille tibi [magis] displiceat, qui fecit, ut sartor peccare potuisset. et quae in uos ab operariis unitatis dicitis esse commissa, aut ad parentes uestros pertinent, quorum causa facta sunt, aut ex uoluntate dei descendunt; nos autem inde alieni sumus.

10. Quid? si quamuis aspera, tamen, ut diximus, cum uoluntate dei uidentur esse commissa? legimus enim in Ezechiele propheta parietem dealbatum. cui deus comminatus est tempestatem, pluuiam et lapides petrobolos et accusationes: erunt, inquit, falsi uates, qui aedificent ruinosum parietem dicentes: pax, pax; et ubi pax? recordamini, quomodo a uobis iamdudum matris ecclesiae membra ab inuicem distracta sunt. non enim unamquamque domum semel seducere potuistis. aut abiit uxor et resedit maritus, aut parentes seducti sunt et filii sequi noluerunt, aut stetit frater sorore migrante. persuasionibus uestris diuisa sunt et corpora et nomina pietatis et non potuistis praetermittere, quod legi-

16 cfr. Ez. 13, 10

1 quam uos] *add. in Gb* nec aliter ordinati quam uos 2 legimus pariter *edd.* pariter *post* deum *om. RBv* 3 et apud nos *G* sed scissura u. s. diximus facta partibus *G* scissura *B* 4 inde *(s. l. m. 1) B* fuerat] erat *B* 8 magis *om. RBv* (*uncinaui superfluum*) ut] ubi *G* (*cfr. p.* 92, 17) 9 et *om. G* quae uos *v* 11 descendit *RB* nos tamen inde *RBv* 12 si qui si *G* ut dixi *RBvb* 13 uiderentur *G* in ezechielem prophetam *RB* ezechielo *G* 15 petrobolus (*sic*) *G*, petrouolos *RRv* (*cfr. p.* 96, 6) accusationem *v* 16 aedificent (a *s. l. m. 2*) *R*, edificant (a *corr. ex* e) *B* 17 ubi est pax *G* (*cfr. p.* 95, 2) 19 distructa *R*, destructa *B* 20 sed aut abiit *Gb* iuit uxor *RBvb* 22 suasionibus *B*, partitionibus *v* et *om. RBvb*

timum est. utique dixistis: 'pax uobiscum,' cum deus contra: pax, et ubi pax? hoc est dicere: quid salutas, de quo non habes? quid nominas, quod exterminasti? salutas de pace, qui non amas pacem. hi, inquit, aedificant ruinosum parietem. domus dei una est; qui foras exeuntes partem facere uoluerunt, parietem fecerunt, non domum, quia non est alter deus, qui alteram domum inhabitet. ideo parietem fecisse dicuntur falsi uates, in quo si ianua fuerit conlocata, quicumque intrauerit, foris est. nec lapidem habere angularem unus paries potest, qui lapis est Christus duos in se suscipiens populos, unum de gentibus, alterum de Iudaeis, qui nodo pacis iungit utrumque parietem. nam quot commoda habet domus, tot incommoda paries: domus inclusa custodit, tempestatem retundit, pluuiam diffundit, latronem aut furem aut bestiam non admittit; sic et ecclesia catholica omnes filios pacis gremio et sinu suo conplectitur; contra paries, qui est aedificatus ruinosus, nec lapidem angularem sustinet et ianuam sine causa habet nec inclusa custodit, pluuia udatur, tempestatibus caeditur nec potest arcere latronem nec uenientem prohibet furem. paries de domo est, sed domus non est; et pars uestra quasi ecclesia est, sed catholica non est. et dealbant, inquit, eum, hoc est quod uos solos sanctos aestimatis. querimini uos sine nobis aliqua esse passos; ergo

2. 4 . 22 cfr. Ez. 13, 10

1 utique legistis *B* cum] et *G* 2 pax pax et ubi est pax *G* 3 habes, quid nomines? *v* quod (i *s. l. m. 1*) nom. *R* 4 qui—pacem *om. RBv* pacem *om. b* hii . . . edificabunt *G* 5 dei *om. B* partem] parietem *G* 8 si *om. v* fuerit ianua *G* 9 foras *RB* angularem *bis pos. in R*, ungularem (*hic et l.* 17 u *init. del. et* a *corr. i. mg. m. 2*) habere *G* 10 quia *v* lapis *om. G* 11 qui] cui *v* 12 nodo] modo *B*, (*expunx. et i. mg. corr. m. 2*) *G* quod (t *s. l. m. 2*) *R*, quod *Bv* (*corr. Cochl.*) 13 in commoda *G* 14 tempestatem retundit *om. RBv* pluuiam defendit *coni. Barth.* aut feram bestiam *G* 15 sic et in *RB* 18 inclausa *Bv* pluuiis *G*, pluuiae datur *v* 20 furem] feritatem *G* paries enim res de . . . *Gb* 21 et pars—catholica non est *om. v*

constat uos solos aliqua passos, quia aliud est tempus pacis, aliud tempus persecutionis. si persecutionem putatis, dicite, quid uobiscum passae sint uniuersae prouinciae, in quibus ecclesia catholica est constituta? sed quia uindicta fuit, non persecutio, solus paries passus est, cui deus interminatus est tempestatem, pluuiam et petrobolos et accusationes. sic enim locutus est: quid aedificastis ruinam? quid dealbastis? quid linistis? hoc contra uoluntatem meam est, dicit dominus. displicent uobis tempora nescio cuius Leontii, Ursacii, Macarii et ceterorum. emendate uoluntatem dei, si potestis, qui dixit: contra parietem exurgam cum ira mea et inmittam tempestatem nimiam et pluuiam, diluuia et lapides petrobolos et percutiam parietem ruinosum et dissoluentur conpagines eius. sed ne quis uestrum dicat: si unitas bonum est, quare totiens facta durare non potuit? ideo, quia sic res ipsa a deo est ordinata, qui comminatus est tempestatem, pluuiam, lapides et accusationes, et istae quattuor res non poterant uno tempore fieri. fuit primo tempestas sub Ursacio: agitatus est paries, sed non cecidit, ut haberet pluuia, ubi operaretur. secuta est pluuia sub Gregorio: udatus est paries, sed non maduit, ut haberent lapides, ubi operarentur. post pluuiam secuti sunt lapides sub operariis unitatis: dispersus est paries, sed de fundamentis suis se iterum reparauit. iam tria peracta sunt: debentur uo-

7 & 11 cfr. Ez. 13, 13

1 aliquos (*corr. m. 1*) *R*, aliquas (*sic*) *B* 2 tempus *om. Bvb* si] ipsi *RBv* 3 sunt *RBvb* in quibus est ec. cath. constituta *G* 5 est *post* interminatus *om. G* 6 lapides petrob. *G*, 6 & 13 petrouolos *RBv* (*cfr. p.* 94, 15) accusationem *v* 7 edificatis *Gb* dealbatis *G* 8 quid linistis *om. G* lauistis *vb* est *om. G* 9 leonti ursaci *RB* 12 et mittam *G* 13 diluuia] diluentem *G* et petrouolos *v* 14 ne qui *G* 15 totius (*corr. i. mg. m. 2* totiens) *G* 17 lapidem *RB* accusationem *vb* 18 uno] in omni *v* 19 sub Urs. *om. RBvb* ursatio *G* 20 occidit *R* ubi] ut *v* secunda est *v* 21 sub Gr. *om. RBvb* 22 sub op. un. *om. RBvb* 23 disparsus (e *s. l. m. 2*) *R*, sparsus *G* paries *om. vb* de *om. Gb*

bis accusationes, sed quomodo et quando, nouit ille, cui placuit de uobis ista nuntiare.

11. Et ne aliquis de hoc intellectu dubitaret, deus addidit dicens: non sunt, quae dico, de luto aut de latere aut de pariete, sed de falsis prophetis, qui seducunt populum meum. hoc uerbum 'seducunt' uidete, cui parti conpetat. nobiscum erant omnes, nobis absentibus inruistis; sed ut haberetis, quos habere desiderastis, non potuistis nisi seducere, et quae sint uerba seductionis uestrae, omnibus notum est. uestrum est dicere: 'adtendite post uos', uestrum est dicere: 'redimite animas uestras', uestrum est dicere hominibus fidelibus et clericis: 'estote christiani'. sed cum dicitis: 'adtendite post uos,' contra euangelium facitis, ubi dictum est: nemo tenens manicam aratri post se adtendens intrabit regna caelorum. et uultis scire, quid meruit, qui post se adtendit et qui ante se? recordamini Sodomorum fugitiuos, Loth et uxorem eius: quae post se adtendens in statuam salis mutata est, qui ante [se] prospexit, euasit. quid est ergo, quod dicitis: 'adtendite post uos?' nam et cum dicitis: 'redimite animas uestras', unde illas emistis, ut uendatis? quis est ille nescio quis angelus, qui nundinas

4 cfr. Ez. 13, 9 & 10 14 Luc. 9, 62 17 cfr. Gen. 19, 26

1 ille] deus *G* cui pl.] complacuit (o *in ras. corr.*) *B* 3 aliquid *G* dubitare⌒ (*i. mg. m. 2* ⌒ tur) *G* 4 hec que *G* aut de latere *om. RBvb* 5 sedicunt (u *s. l. m. 1*) *R* 6 uerbo (û *s. l. m. 2*) *R, vb* 7 uobis absentibus *RB* inruistis] erupistis *G* 8 et ut *b* desideratis *G*, desideratis (s *s. l. m. 1 ut uidetur*) *B* 9 sint (*corr. ex* sunt) *B*, sunt (*om.* uerba) *G* 10 uestrum est d. adt. post uos] *haec uerba omissis quae sequuntur* uestrum e. d. redimite animas uestras *posita sunt post* estote christiani *G* 10 & 13 adtendite (t *s. l. m. 2*) *R*, (*sed nihil mutatum u.* 16 & 19) 15 intrauit *RB* in regna *G* 16 meruerit *G* et quid qui ante *G* 17 et *om. v* eius Molassadon *G* 18 adtendit *RBv* mutata] effecta *G* ante se *edd.* 19 est *om. B* 20 et *om. G* 21 uenatis (d *s. l. m. 1*) *R* quis est nescio qui angelus *RBvb* quis est ille angelus *G* (*utrumque contexuit Dup. scribens qua supra sunt*)

facit animarum? cum dicitis: 'redimite animas uestras,' redemptori renuntiatis, cum solus Christus sit redemptor animarum, quas ante eius aduentum diabolus possidebat. has sanguine suo Christus saluator noster redemit apostolo dicente: empti enim estis pretio magno. constat enim sanguine Christi omnes redemptos. Christus non uendidit, quos redemit, animae emptae a Christo non potuerunt uendi, ut possint, sicut uultis, a uobis iterum redimi. aut quomodo potest una anima duos dominos habere? aut numquid est alter redemptor? qui prophetae nuntiauerunt alterum esse uenturum? quis Gabriel iterum ad alteram Mariam locutus est? quae uirgo iterum peperit? quis uirtutes nouas aut alteras fecit? si nullus est praeter unum, qui redemit animas omnium credentium, quid est, quod dicitis: 'redimite animas uestras?' iam illud quale est, quod hominibus christianis, etiam clericis dicitis: 'estote christiani?' et cum miraculo quodam unicuique audetis dicere: 'Gai Sei, Gaia Seia, adhuc paganus es aut pagana?' eum, qui ad deum se conuersum esse professus est, paganum uocas, eum, qui uel a nobis uel a uobis non in nomine nostro nec uestro sed in nomine Christi tinctus est, paganum uocas — sunt enim, qui et a uobis baptizati sunt et ad nostram communionem postea transierunt — eum,

5 I Cor. 6, 20; 7, 28

1 fecit *G* cum dicitis—redemptor animarum *om. RBv* 5 pretio *om. G* enim] ergo *G* 6 quos] quod *G* 7 a *om. B* uendi] distrahi *G* 8 aut] ut *B* 9 aut] an *RB*, at *vb* 10 aut qui *G* quem proph. *RBv* pronunciauerunt? Alterum *v* uenturum] christum *G* 11 gabrihel *RB* 13 redimit *vb* 16 admiraculo *RBvb* quaedam *v* 17 audetis *om. RBvb* gaisi uel gaiseia *G* Gai sei *R*, gaise *B*] *de transpos, cfr. p.* 77, 18; 88, 4; *sequuntur hoc loco in R fol. 32*^{b} *et in B fol. 31*^{a} *1* non querebat illud—et non uultis (uultis ut *B*). *quae supra sunt* gaisei adhuc paganus *sq. leguntur in R fol. 35*^{b} *post* uindicauit finees et non uultis (*p.* 88, 4), *in B fol. 35*^{a} *1, in v p. 39* Gaia Seia *om. RBv* es *om. RBv* aut] uel *G* 18 paganeum (paganum *B*) qui *RBv* (*corr. Cochl.*) 20 nec] uel *Gvb* est *om. RB* 22 a communione nostra minime recesserunt et ut ipsos seducas paganos uocas *G* transierunt] paganum uocas eum *RBvb*

qui deum patrem per filium eius ante aram rogauerit, paganum uocas. quicumque enim crediderit, in nomine patris et filii et spiritus sancti credidit, et tu eum paganum uocas post professionem fidei. si aliquis christianus, quod absit, deliquerit, peccator dici potest, paganus iterum esse non potest. sed haec omnia uultis nullius esse momenti; ac si tibi consenserit, quem seducis, unus consensus et manus tuae porrectio et pauca uerba iam tibi christianum faciunt de christiano, et ille uobis uidetur christianus, qui quod uultis fecerit, non quem fides adduxerit.

12. Et si seductioni uestrae paulo tardius fuerit adcommodatus adsensus, etiam illa uobis argumenta non desunt, quibus quasi facile etiam nolentibus, quod uultis, suadere possitis, dum dicitis auditum esse ex ore eorum, qui iamdudum in uestro collegio fuerant, quod, qui gustaret aut acciperet de sacrificio aduentantis unitatis, de sacro gustare uideretur. non negamus ab aliquibus esse haec dicta, quos constat

1 ante horam *codd. v (corr. Cochl.)* rogauit *G* paganum uocas *transpos. post* transierunt (*p.* 98, 22) *edd. praeter v* 2 credidit *G* 3 paganum *suppl. Cochl.* 4 aliqui (d *s. l. m. 2*) *R*, aliquid *Bvb* absit unusquisque deliquerit *RBvb* delinqueret *v* 5 paganis *G* paganus —potest *om. B* esse iterum *R* 6 at si *v* tibi ipsi *vd* 9 uobis *om. B* uidetur (bi *s. l. m. 2*) *R*, uidebitur *Bvb* non quem] numquam *B*, (*corr. i. mg.* non quem) *G* 10 adduxerit] Explicit Liber Tercius Sancti Optati *G fol. 36 b; add. i. mg. m. 2* desunt nonnulla *et infra scr. m. 3* Immo exstant in fine lib. 7; *quae supra leguntur, inserta sunt in G fol. 63 b (libr. VII, c. 5), ubi imo mg. adscr. m. rec.* Transpos. ex 3. lib. *idem est ordo in C fol. 14 v — 15 a, ubi add. i. mg. m. rec.* Pars libri III in editis. *quae supra sequuntur, et hoc in loco libri III et repetita libr. VII, 5 exhibent R fol. 63 a, B fol. 66 b* 1 (*R^1B^1 uel R^2B^2 lectionum discrepantias, quae pertinent ad libr. III uel VII, numerus omissus librorum indicat consensum.*) 11 ut si *RCG*, si *om. B^2* seductionis (*sic*) *R^1*, seductionis *B^1v* 12 adsensus s *s. l. m. 1 C, m. 2 R* 13 quasi quale *R^1B^1v* ficile *B^2* 14 auditum] aut dictum *R^1B^1v* ore *om. B^2* 15 qui *om. B^1* 16 aduen*** unitate *CG* (*in utroque lacun. 6—8 litt.*) unitatis *om. R^2B^2* gustaret (t *fin. eras.*) *B^2* 17 hec dicta esse *G* hęc *R^2*

postea tota securitate fecisse, unde paulo ante populos deterrebant. sed alia ratio exegit has uoces, alia inuitauit in factum. nam ut haec dicerent, qui feruntur ista dixisse, opinio falsa eorum aures et omnium populorum conpleuerat. dicebatur enim illo tempore uenturos esse Paulum et Macarium, qui interessent sacrificio, ut, cum altaria solemniter aptarentur, proferrent illi imaginem, quam primo in altare ponerent, et sic sacrificium offerretur. hoc cum acciperent aures, percussi sunt et animi et uniuscuiusque lingua in haec uerba commota est, ut omnis, qui haec audierat, diceret: 'qui inde gustat, de sacro gustat'. et recte dictum erat, si talem famam similis ueritas sequeretur. at ubi uentum est a supradictis, nihil tale uisum est ex eo, quod fuerat paulo ante fama mentita: nihil uiderunt christiani oculi, quod horrerent, nihil probauit aspectus ex his, quibus perturbatus erat auditus. uisa est puritas et ritu solito solemnis consuetudo perspecta est, cum uiderent diuinis sacrificiis nec mutatum quicquam nec additum nec ablatum. pax a deo commendata uolentibus placuit; quare nullus eorum debet argui, qui de collegio uestro ad pacem

2 exigit R^1B^1v alias inuit. B^1v 4 aures *om.* B^2 oppleuerat $RBvb$ (opleuerat R^2) 5 esse *om.* R^1B^1v 7 proferent (r *s. l. m. 1*) *C* illic R^1B^1v 7 altare (e *perductum*) *C*, altari *G* et *om.* R^1B^1vb 8 acceperant B^2 perculsi *CGb* 9 sunt *om.* R^2B^2 et *post* sunt *om. CG* unusquisque B^1 10 haec *om.* CGB^2, hoc R^2vb audierit (a *s. l. m. 2*) *C* hoc diceret *CG* quid inde B^1, qui/inde (*lin. distin.*) B^2 inde *om. v* 12 at (t *corr. ex* d *m. 2*) *C*, ad (t *s. l. m. 2*) R^2, et at B^2 supra dic dictis (*sic*) B^2 et nihil (nichil B^1, nil B^2) RBv 13 mentita fama *vb* nichil B^1, nil B^2 14 uiderant B^2. oculi christiani R^1B^1b oculi] *sequuntur in v* non sunt (apostolum imitati *add. Cochl.*) Qui ait (*cfr. p.* 84, 3) — mandata diuina (*cfr. p.* 86, 24) quod horrerent *sq.* horrerent] hortarent B^2 nichil B^1G, nil B^2 probabit R^1v, probabit (u *s. l. m. 2*) R^2, prouabit B^1 15 ex iis *edd. praeter v* fuerat *CG* 16 solita (o *s. l. m. 1*) R^1, solita *v* perfecta R^2B^2, pers|pecta (*corr. m. 2*) *C* 17 diuino sacrificio R^2B^2 nec auditum B^1v 18 ablatum] albatum *v* a *om. v* placut (i *s. l. m. 1*) *C*

transitum fecit. qui fuerant sinistra opinione turbati, simplici ac pura ueritate firmati sunt. nec dicatur de amaro fecisse dulce aut de dulci amarum. amaritudo, quae de falsitate uidebatur fuisse nuntiata, in sinu opinionis resedit ac remansit; ueritas perspecta oculis dulcedinem suam in se habens a falsae opinionis limitibus separata est. ergo nec de amaro factum est dulce nec de dulci amarum, quia et aliud et extra est, quod est uisum, et longe fuerat, quod uidebatur auditum. quare uides te sine causa fecisse conuicium fingens pro arbitrio, quod uoluisti, ut Macarium et Taurinum lacerares. perdidisti, quod sapiens uideris, dum sensus tuos inuidia deprauauit et intellegendi tibi aditus clausit.

1 sinistra] in ista R^1B^1v opinione sinistrae (sinistre B^2) partis R^2B^2 simplicia ac B^2 2 pura (*in ras.* a *m. 2*) *C*, plura (*sic*) R^1, plura *B* purpura (*sic*) R^2, plena *v* firmati] turbati R^2B^2 dicantur *RBGvb* fecisse dulcem CR^2B^2G 3 aut] nec R^2B^2 de dulce *libri* 4 fuisse uidebatur R^2B^2 resedit ac] sed dicta (u *s. l. m. 2*) R^1, sedducta B^1, sed ditare mansit *v* (sedit ac mansit *coni. Cochl.*) 5 ueritas] *ab syll.* tas *incipit fol. 67ª 2 in* B^2, *cuius margo mutilatus nonnulla ex prima uersuum decade absumpsit, quae uncinaui:* dul[cedi]nem, habe[ns a], limitib[us], de[ama]rum, d[ul]ce, [et extra], lon[ge], [au]ditum, an[te] oculis perspecta *CG* suam *om. CGv* falsę R^2 6 limitibus *dupl. pos.* R^2 separatam (*om.* est) *v* de amarum (o *s. l. m. 2*) R^2 facta est R^2B^2 (a est *in ras.*) 7 nec dulce R^2B^2, nec de dulce R^1CB^1G qui (a *s. l. m. 2*) R^1B^1, quae R^2, que B^2, qui *v* (*corr. Cochl.*) et aliud] ęliud (*corr. i. mg. m. 2* a) *G* est et ex. est R^2B^2 8 quod uid.] quo diuidebatur (di *in ras.*) B^2 auditum] *sequuntur in* CGR^2B^2 sed ut ad (a^d *m. 1* B^2) paulo ante dicta (dictum R^2B^2) redeamus iam ad illum locum *sq.* (*cfr. libr. VII, 6*) EXPLICIT LIBER TERTIVS (*rubr.*) R^1 *fol. 36ᵇ*, Explicit liber tercius B^1 *fol.* 36ª 1, Explicit liber III *v itemque finitur in b* 9 quare uides—aditus clausit] *haec ex libr. IIII, 9 transposita, ubi excipiunt uerba* ad nos uenire uiderentur, *inde ab editione Dupiniana libri III ultima exhibentur* fecisse *om. RBv* et fingens *b* 10 arbitrio tuo *RBv* taurinum et macharium *RBv* 12 auditus *G* clausit] *add. in codd.* probatum est (*cfr. finem libr. IIII*)

LIBER QUARTUS.

1. A te nobis, frater Parmeniane, de petito milite frustra calumniam factam esse aperte dilucideque monstratum est. etiam illud disce, quod dixisti de oleo et sacrificio peccatoris, ad uos potius pertinere. non enim ille debet esse peccator, quem uos uolueritis. nam et nos uestram praesumptionem possumus imitari et dicere uos esse peccatores. sed facessat ex utraque parte praesumptio: nullus nostrum humano iudicio alterum damnet. dei est nosse reum, illius ferre sententiam. taceamus omnes homines, solus deus indicet peccatorem, cuius sacrificium sit canina uictima et cuius oleum ungi desideranti ingerat metum.

2. Huius rei apertissimam ueritatem, Parmeniane frater, agnosce. si tamen hoc nomen fraternitatis frequenter a me

11 cfr. Es. 66, 3; Deut. 23, 18; Aug. c. ep. Parm. 2, 5, 10

INCIPIT LIBER QVARTVS *(rubr.) R fol. 36* ^{b}, Incipit (I *rubr.*) Liber quartus *B, fol. 36*^{a} *1*, Incipit prefatio Liber Quartus *(rubr.) G fol. 36*^{b} *; addunt RBGvd libri IIII argumentum, quod P exhibet fol. 243*^{b} *:* In (Quart [*rubr.*] in *P*, I [*rubr.*] *B*) hoc quarto *(in lacun. add. m. 2 B)* libro (uolumine *G*, *om. RB*) indicio (iudicio *RBv*) dei ostenduntur (ascenduntur *R*, accenduntur [c *prius corr. ex* s] *B*), qui sint hoc tempore peccatores, et quia deus per Hieremiam (iheremiam *B*) prophetam Judaeis irascitur, non christianis, et quia idola (ipsi *add. G*) sunt lacus detriti, non Macarius aut Taurinus, sicuti (sicut *P*) Parmeniano uisum est. *Post haec:* Incipit Liber Quartus *(rubr.) G, v p. 45, sex fere uersus uacant in B* 2 frater nobis *RB* 3 calumnia *R* facta *RB* esse] est *RB* dilucidequae *(sic) R* 4 dixisseti (ti *s. l. m. 2) R* peccatorum *vb* 5 ille *om. RB* 6 nos] uos *B* presumptionem uestram *G* 7 sed facite *RBvb* 8 ut ex *vb* praesumptio *om. RBvb* 9 illius] iudicis est *Gv et add. in v* nosse ueram illius ferre sententiam 11 ungi—metum] uideatur esse timendum *G* 12 mètum] meritum *B* 13 rei *om. G* pmenine *B (sic saepius)*

dictum libenter audire dignaris, fac, ut tibi sit fastidiosum, tamen nobis est necessarium, ne forte iuxta probationem huius nominis tacendo rei esse uideamur. si enim tu non uis esse frater, ego esse incipio inpius, si de nomine isto tacuero. estis enim fratres nostri et nos uestri propheta dicente: nonne uos unus deus creauit et unus pater genuit? non enim potestis non esse fratres, cum omnibus dictum sit: dii estis et filii altissimi omnes. et nos et uos unum praeceptum accepimus, in quo dictum est: ne uocetis uobis quemquam patrem in terris, quia unus est pater uester in caelis. saluator noster Christus solus natus est filius dei; sed et nos et uos filii dei uno modo facti sumus, sicut in euangelio scriptum est: uenit filius dei: quotquot eum receperunt, dedit eis potestatem, ut filii dei fierent, qui credunt in nomine eius. nos et facti sumus et dicimur, uos et facti estis et non dicimini, quia pacifici esse non uultis nec audire ipsum filium dei dicentem: felices pacifici, quia ipsi filii dei uocabuntur. Christus ueniens deum et hominem reuocauit in pacem: et fecit ambos unum tollens medium saepem parietis. uos nobiscum, id est cum fratribus pacem habere non uultis. non enim potestis non esse fratres, quos isdem sacramentorum uisceribus

6 Malach. 2, 10 8 Ps. 81, 6 (cfr. Ioh. 10, 34) 9 Matth. 23, 9 13 Ioh. 1, 11 & 12 17 Matth. 5, 9 19 Eph. 2, 14

1 fastidiosum—ne forte *om. v* 2 iuxta pr.] iusta probatio *v* tot probationes *Gb* 3 uideamur] iudicamur *v* si enim—esse incipio *lineola subscripta not. in G* 4 esse] ecce *B* 6 deus unus *G* et *om. d* genuit] genius *uel* genuis (s *del. et* t *adscr. i. mg. m. 2*) *G* 8 uos autem dii *G* uos et nos *G (sed cfr. l.* 12) uos sumus qui *vb*, uos qui *d* unum *om. vb* praeceptum unum *d* 9 accipimus *RB* uobis *om. B* 10 uester *om. G* 11 coelis, saluator n. Christus. Solus *vb* 12 dei *transp. ante* sumus *in v, om. b* 13 quodquod (t *s. l. m. 2*) *R*, quodquod *B*, quotq. *(sic) G* 14 eis] illis *G* 15 qui credunt i. n. eius *om. RBvb* et *post* nos *om. G* 16 uos (*om.* et) facti — n. dicimini *lineola subscr. notat. in G* 20 pari *(lacuna 3 litt., sed in mg. suppl.* etis *litt, minus claris)* uos *B* 22 iisdem *Gb*, idem *(sic) B*, eisdem *v*

una mater ecclesia genuit, quos eodem modo adoptiuos filios deus pater excepit. unde huius temporis praescius Christus, quia futurum erat, ut a nobis hodie discordaretis, talia dedit orandi mandata, ut uel in oratione unitas remansisset, ut iungerent preces, quos discrepaturae fuerant partes. oramus pro uobis, quia uolumus, et uos pro nobis, et cum non uultis. aut dicat unusquisque uestrum: 'pater meus, qui in caelis es', et 'panem meum cotidianum da mihi hodie', et 'dimitte mihi peccata, quomodo et ego debitori meo'. igitur si quae mandata sunt, mutari non possunt, uidetis nos non in totum ab inuicem esse separatos, dum et nos pro uobis oramus uolentes et uos pro nobis oratis etsi nolentes. uides, frater Parmeniane, sanctae germanitatis uincula inter nos et uos in totum rumpi non posse.

3. Iam peccator quaerendus est, cuius potuit uel oleum timeri uel sacrificium repudiari. cesset humana suspicio, utriusque partis praesumptio sileat; quis sit peccator, solus indicet deus. legimus in XLVIIII psalmo sub secundo diapsalmate spiritum sanctum dixisse: peccatori autem dixit deus. hoc loco aduertenda est tota mentis intentio et uidendum, quis sit peccator. si enim post quod lectum est:

7—9 cfr. Matth. 6, 9 . 11 . 12; Luc. 11, 2—4 19 Ps. 49, 16

2 praecisus (s *prius eras.*) *R*, preciosus *B* 4 ut *om. Rv sed sequens* uel *m. 2 corr. ita ut* uel *desit in R, idem om. B* permansisset *G*, remaneret *edd.* ut iung.—partes *lineola subscr. notat. in G* 5 preces iungerent *edd.* quas *RBv* discrepaturae *(del. m. 2) R*, discrepare *B*, discreturi *G* (quos discrepare facerent partes *coni. Cochl.*) partes] parietes *G* Rogamus pro *G* 6 et nos pro uobis *(corr. i. mg. m. 2) G* cum] quia *G* 7 pater noster *(corr. i. mg. m. 2) G* 8 et (*utrimque*)] aut *G* 9 peccata mea *G* si *om. RBv* quae emendata sunt *G* 10 uos⌒in totum *(i. mg. suppl. m. 2* non) *G* 11 pro nobis (u *s. l. m. 2*) *R* rogamus uolentes *G* 12 rogatis et si non uultis *G* oretis *vb* 13 sancta gemina uincula *RBv* 17 utrisque (u *s. l. m. 2*) *R* qui *libri*, quid *v* 18 iudicet *Bvb* XXXVIII ps. (*om.* in) *RBvb (corr. Cochl.)*, in quadragesimo nono *G* 19 diapsalmate *(lin. subscr.) G* 20 aduertanda *B* 21 qui *libri* quod *om. RBv*, postquam *b (cfr. p.* 105, 9)

peccatori autem dixit deus, uerba huiusmodi sequerentur, ut diceret: 'tulisti arma, proiecisti te castris, stetisti contra hostes in acie', timendum erat militi, quia potuit ipse uideri peccator. aut si diceret: 'conparasti merces, peregrinatus es, egisti nundinas, lucri causa quod emeras, uendidisti', timendum erat negotiatori, quia potuit ipse uideri peccator. aut si diceret: 'fabricasti nauem, struxisti funibus, ornasti uelis, opportunos, ut nauigares, captasti uentos', timendum erat nautae, quia potuit ipse uideri peccator. aut post quod lectum est: peccatori autem dixit deus, si sequerentur haec uerba: 'dissensio et scisma tibi displicuit, concordasti cum fratre tuo et cum una ecclesia, quae est in toto orbe terrarum, communicasti septem ecclesiis et memoriis apostolorum, amplexus es unitatem', si haec subsequens lectio contineret, nobis timendum erat, nos esse potuimus peccatores. cum autem dicit deus: ad quid exponis iustitias meas et adsumis testamentum meum per os tuum? tu autem contempsisti disciplinam et abiecisti sermones meos retro; sedens aduersus fratrem tuum denotabas et aduersus filium matris tuae ponebas scandalum. uidebas furem et currebas cum eo et cum adulteris portionem tuam ponebas. haec ad uos dicta sunt omnia. excusate uos ab his omnibus, si potestis.

4. A uobis enim contempta est disciplina; ut quid recitas

1 & 10 Ps. 49, 16 16 ibid. 49, 16 . 17. 20. 18.

2 ut] et *G* tulisti—peccator *(lin. subscr.) G* proiecisti castr. *RBv*, processisti de *Gb*, proiecisti te *scripsi* stetis *(sic) B* 3 in aciem *G* 5 quod' eras *(sic) B* 7 instruxisti *Gb* 9 nauite *G* ipse *om. B* aut si post *G*, aut postquam *b (cfr. p.* 104, 21*)* 11 dissentio *G* scismata *Bv* displicent *v* 12 tuo *om. G* quae est *om. G* 13 et *om. G* 15 nos esse potuimus esse *B*, nos potuimus esse *G* 16 Ut quid *G* iustificationes *G* 17 adsumis (s *s. l. m. 2*) *R* testamentum tuum *B* 19 aduersum *Rvb* denotabas] detrahebas *G* (loquebaris *Uulg. sed cfr. p.* 107, 18) 21 occurrebas *RB*, concurrebas *v* adulteris port.] mechis particulam *G* (*cfr. p.* 111, 15) 23 omnibus *om. G*

testamentum, qui testamento non seruis, in quo descripta est disciplina, quam seruare non uultis? non enim potestis dicere uos eam seruare, contra quam militatis. deus dicit: quaere pacem et consequeris eam; tu repudiasti pacem: non est contemnere disciplinam? in euangelio legitur: pax hominibus in terra bonae uoluntatis; tu nec uoluntatem bonam uis habere nec pacem: non est contemnere disciplinam? item in psalmo CXXXII legitur: ecce quam bonum est et iucundum habitare fratres in unum; in unum habitare cum fratribus non uis: non est contemnere disciplinam? Christus dicit in euangelio: qui semel lotus est, non habet necessitatem iterum lauandi; tu rebaptizando iterum lauas: non est contemnere disciplinam? deus dicit: ne tetigeritis christos meos neque in prophetas meos manum miseritis; uos tot sacerdotes dei honoribus expoliastis: non est contemnere disciplinam? Christus dicit: inde scio, quia discipuli mei estis, si uos inuicem diligatis; odio nos habetis, fratres utique uestros, nec apostolos imitari uoluistis, a quibus etiam negator dilectus est Petrus: non est contemnere disciplinam? exponis iustificationes dei et adsumis testamentum eius per os tuum. quomodo disputas: quaere pacem, cum non habeas pacem? quomodo

3 & 22 Ps. 33, 15 5 Luc. 2, 14 8 Ps. 132, 1 11 Ioh. 13, 10 14 Ps. 104, 15; I Paral. 16, 22 17 Ioh. 13, 34 20. 21 cfr. Ps. 49, 6

1 testamentum non seruas *vb* scripta est disciplinã (~ *del. m. 2*) *G* 3 seruare eam *G* seruasse *RBv* 4 consequaris *b* et tu *G* non] utique hoc *G* (*idem u.* 7, 13, 16, 20) 6—8 tu nec uol.—contemnere disc. *om. b* 8 in ipso psalmo 132⁰ *G* 9 est *om. BG* quam iocundum *G* fratres *(s. l. m. 2) R*, *om. d* in uno habitare *libri* 10 numquid non est *G* 12 iterum necessitatem *vb* 13 dixit *G* 14 christianos meos *v* 15 manum miseris *G* honor. spoliastis *G* 17 unde *v* 18 uos odio nos *Gb* 21 adsumis (s *s. l. m. 2*) *R* eius *om. v* 22 disputas] dicis *d (fortasse legendum* dicere potes, *cfr. l.* 2) cum tu non *vb* hab. pacem testamentum non seruas *RBv* (*desunt* recitas et testamentum *et* in quo descr. e. disciplina *p.* 107. 1. 2) quomodo *addidi*

testamentum recitas et testamentum non seruas, in quo descripta est disciplina?

5. Electi estis, qui sedentes populum doceatis, et detrahitis nobis utique fratribus uestris. quoniam, sicut supra dixi, una nos mater ecclesia genuit, unus nos deus pater excepit, et tamen scandala contra nos ponitis mandando singulis, ne nos salutent, ne a nobis dignationem accipiant. considerate uerba superbiae uestrae, considerate tractatus, considerate mandata, actus quoque uestros reuoluite et inuenietis oleum uestrum timuisse, qui rogabat. nullus uestrum est, qui non conuicia nostra suis tractatibus misceat, qui non aut aliud initiet aut aliud explicet. lectiones dominicas incipitis. et tractatus uestros ad nostras iniurias explicatis; profertis euangelium et facitis absenti fratri conuicium; auditorum animis infunditis odia, inimicitias docendo suadetis, haec omnia dicendo contra nos scandala ponitis. ergo unicuique uestrum dictum est: sedens aduersus fratrem tuum denotabas et aduersus filium matris tuae ponebas scandalum. dum peccatorem arguit et sedentem increpat deus, specialiter ad uos dictum esse constat, non ad populum, qui in ecclesia non habent sedendi licentiam. uides ergo procul dubio uobis inputari debere, cum dicit deus: sedens aduersus filium matris tuae ponebas scandala. unam matrem nos habere iam totiens conprobaui nec uos negare

17 & 22 Ps. 49, 20

1 testamento non seruis *G (sed cfr. p.* 106, 1. 2); *hic est ordo in d:* testamentum recitas—est disciplina: quomodo dicis—habeas pacem (*p.* 106, 21) 3 electi] lecti *coniec. Casaub.* (i. e. 'scriptum est de uobis') 8 tractatus mandata *RBv* 9 actusque *B* et *om. RBvb* et inuenietis—qui rogabat *del. Dup. quae non cohaererent cum praecedentibus aut sequentibus* 11 aut *om. Gb* 12 initet *v* (*scrips. Cochl.* mutet) aut] et *Gb* 15 animas infigitis *RBv* odio *v* inimicitias suadendo (docetis *add. Barth.*) docendo suadetis *v* 18 denotabas] detrahebas *d (cfr. p.* 105, 19) 19 dum peccatorem—ponebas scandala (*u.* 23) *om. G* dum *om. RBv* 21 habet *edd. praeter v*

potestis qui contra nos scandala ponitis, dum aliqui uestrum et non intellectas proferunt lectiones, ut auferant etiam illud, quod inter omnes solet esse commune, salutationis uidelicet officium. nam et uos ipsi aliqui in perfunctoria salutatione oscula denegatis solita et docentur multi, ne aue dicant cuiquam nostrum, et uidentur sibi hoc de lectione, sed non intellecta mandari ignorantes, de quibus apostolus hoc dixerit: cum his nec cibum capere; aue illi ne dixeritis; serpit enim eorum sermo uelut cancer. dixit hoc de haereticis, quorum coeperat illis temporibus uitiosa esse doctrina, qui subtili seductione uerborum morbis obscure serpentibus corrumperent fidei sanitatem: ut Marcion, qui ex episcopo apostata factus inducebat duos deos et duos Christos, ut Praxeas, qui argumentabatur patrem passum esse, non filium, ut Ualentinus, qui conabatur carnem Christo subducere. horum est sermo, qui habuit cancer ad fidei membra uexanda. talis sermo est et Scorpiani haeretici, qui negabat debere esse martyria. sed uenena sua sibi seruent nec eorum relatio auditorum intellectus simplices uel leuiter uexet. huius igitur

8 I Cor. 5, 11; II Ioh. 10 9 II Tim. 2, 17

2 et & etiam *om. G* 3 quo *B* omnes homines *Gb* 5 oscula solita denegatis *Gb* ne nos salutent ne uel aue *G* 6 cuique *v* 7 mandare *RBvb* hoc *om. G* 8 aue illi—uelut cancer *om. G* 9 serpi (*lacuna 4 litt.*, tur *eras. uidetur*) enim *B* de (*s. l. m. 2*) *R* 10 ceperat *BG* 12 conrumperent (r *s. l. m. 2*) *R* Marchion *G* 13 et duos scriptos (χ *s. l. m. 2*) *R*, et duos scriχptos *(sic) B*, et duos scriptos *v* 14 ut] aut *B* Praxeas] ebion *RB*, hebion *Gb*, simon *v; pro Ebionis nomine Balduino iam suspecto Praxeae, qui haereseos supra laudatae auctor perhibetur, nomen restituit Dupin. intercidisse aliqua arbitratus uelut:* ut Ebion, qui Christum dicebat esse merum hominem *(quae quidem postea Photino adsignantur p.* 109, 6), ut Praxeas, qui argumentabatur *sq.* quem arg. se patrem esse (*om.* passum) *v* 15 sub Chr. subd. *B* 16 quem h. cancer *G*, qui h. cancrum *vb* 17 talis est et sermo *G* Corpiani *RBvb*, Scaepiani *Albasp. ex cod. Tiliano scr.* negat *G* 18 sed] et *b*, scilicet *d* serpent *RB*, serpant *v*, seruet *b* ne eorum elatio *G*

sermo est, qui uitandus est, ne serpat sicut cancer. dictum est hoc et de Ario, qui conabatur docere filium dei ex nullis substantiis factum esse, non ex deo natum; cuius doctrina, nisi in Nicaeno concilio a trecentis decem et octo episcopis dissiparetur, pectora multorum sicuti cancer intrauerat. dictum est hoc de Photino praesentis temporis haeretico, qui filium dei ausus est dicere tantummodo hominem fuisse, non deum. potuit hoc et de uobis dici, quia uester sermo animis et auribus aliquorum non leue intulit cancer. uester enim sermo est, quem ad pacis filios habetis, dum dicitis: 'peristis, adtendite post uos; peribit anima uestra; quamdiu uos tenetis?' sic fecistis de fidelibus paenitentes, sic mortificastis in sacerdotibus honores. ecce et uester sermo est, qui serpit uelut cancer hodie, ut salutatio et conuictus prohibeatur. noster sermo quid tale facere potuit, qui simplici doctrina filios pacis retinemus, non alienos seducimus nec quemquam exterminamus? manifestum est igitur uos contra nos cotidie scandala ponere et longum est percurrere omnes modos, quibus nobis detrahitis, et omnia genera, quibus scandala ponitis.

6. Nam et cum dicit: uidebas furem et concurrebas cum eo, de qua re hoc putatis dictum esse? numquid de subducto uestimento aut de inuolato gremio aut de aliquibus rebus, quae ablatae uel lucra uel damna inter homines

10 cfr. IV, 11 20 Ps. 49, 18

1 serpiat (i *perduct. m. 2*) *G* 2 hoc *(s. l. m. 1) B* arrio *RBvb* 3 doctrinam *R,* doctrina/ñsi (*distinx. et ~ add. m. 2*) *B* 4 in *om. Gvb* niceno *libri* a CCCXVIII *G* decim (e *s. l. m. 2*) *R,* decim *B* 5 peccata (tor *s. l. m. 2*) *R,* peccatoz *(sic) B* 6 fotino *libri* 7 non et deum *G* 8 quia et *G* sermo uester *BG* 9 leuem *RBvb* cancrum *vb* 10 haberetis *B* peristis] perdistis *v* (*adn. Cochl.* perditi estis) 11 post nos *v* periuit *G*, periit *b* 13 uelut] sicut *G* 14 salutationes *vb* conuentus *G* prohibeatis *vb* 16 exterminauimus *G* 17 cotidie *om. G* 18 ponitis *v* et longum—scandala ponitis *om. v* 19 genera *om. RB* 20 et (*utrimque*) *om. G* 21 putatis hoc *G* 22 aut inuiolato (*om.* de) *G (sed cfr. p.* 110, 5. 17) uiolato *(ante* u *eras.* i) *B* 23 aut lucra aut damna *G*

faciunt? equidem sunt et ista prohibita; sed in hac lectione illa furta increpat deus, quae sibi sunt facta. quaeritis, quae furta sunt deo facta? apud uos inueniuntur. possessio dei est turba fidelium, ex qua cotidie fur diabolus cupit aliquid inuolare, qui christiani aut christianae uult uel mores ex aliqua parte corrumpere et si non totum hominem sed quodcumque de homine rapere. talem furem cum uideatis contra nos uim facere, uestris operibus adiuuistis; nam neminem fugit, quod omnis homo qui nascitur, quamuis de parentibus christianis nascatur, sine spiritu inmundo esse non possit, quem necesse sit ante salutare lauacrum ab homine excludi et separari. hoc exorcismus operatur, per quem spiritus inmundus depellitur et in loca deserta fugatur. fit domus uacua in pectore credentis, fit domus munda; intrat deus et habitat apostolo dicente: uos estis templum dei et in uobis deus habitat. et cum deo unusquisque plenus sit, de quo fur diabolus aliquid inuolare contendit, uos rebaptizando exorcizatis hominem fidelem et dicitis deo habitanti: 'maledicte, exi foras', ut conpleatur, quod a deo dictum est per Ezechielem prophetam: et maledicebant mihi in populo meo propter plenam manum hordei et buccellam, ut occiderent animas, quas non oportuit mori, dum adnuntiant populo meo uanas seductiones. audit

15 I Corr. 3, 16 20 Ez. 13, 19

2 deus qui (ae *s. l. m. 2*) *R*, qui *B* queritis quare furta sint *G* 4 ex quo *RB* 5 & 17 inuiolare (i *med. del. m. 2*) *G* qui *om. RBv* qui in quouis christiano aut christiana *sq. G*, *(om.* qui*) b* 7 rapere] sapere *RB* cum contra nos uultis facere *G* contra nos eum facere *v* 10 spiritu mundi *RBvb*, sp. in mundo *G (cfr. l.* 13) posse *libri* 11 necessit sit *(sic) B* ante sęculare *RB* 13 repellitur *G* 14 deus intrat *(add. transpos. signo) B* 16 inhabitat *G* 17 de quo] unde *G* rebaptizandos (s *eras.*) *R*. 19 maledicti (e *s. l. m. 2*) *R*,*B* compleretur *G* 20 per prophetam dicentęm *RB* 21 propter—buccellam *om. G* plenam] *Cochl. add.* propter pugillum hordei et fragmen panis, *quae sunt in Uulg.* bucellam (c *s. l. m. 2*) *R*, buscellam *B* 22 occideret *G* 23 dum—seductiones *om. RBvb*

ergo deus iniurias non sibi debitas et huiusmodi habitaculum deserit; et homo, qui deo plenus in ecclesiam intrauerat, egreditur uas inane. diabolus, qui uolebat quasi fur aliquid inuolare, adiutus operibus uestris uidet totum suum factum esse, unde uolebat paululum aliquid tollere. ergo de uobis dixit deus: uidebas furem et concurrebas cum eo. denique in euangelio sic scriptum est: cum autem deus deseruerit hominem, remanet uas inane, spiritus autem inmundus errans per loca deserta ieiunus dicit: domus mea uacua est — hoc est dicere: qui me excluserat, exclusus est — reuertar illuc et habitabo; et adducit secum alios septem saeuiores et habitabit illic et erunt hominis illius peiora nouissima, quam quod fuerunt prima. hoc est: uidebas furem et concurrebas cum eo et cum moechis particulam tuam ponebas. haereticos dicit moechos et moechas ecclesias illorum, quas aspernatur et repudiat Christus in canticis canticorum, quasi dicat: quid mihi conligitis non necessarias? una est dilecta mea, una est sponsa mea, una est columba mea, id est catholica, in qua et uos cum esse possetis, rebaptizando inter moechos particulam habere uoluistis. et quoniam uos esse peccatores diuino testimonio manifestissime conprobatum est, etiam illud ostensum est tua auxilia contra te militasse; in auxilium enim addideras pro-

6 & 14 Ps. 49, 18 7—14 Matth. 12, 43—45 19 Cant. 6, 8

2 in ecclesia *Gv* 3 egredietur *G* aliquid *(imo i. mg. script. et repetit. in fol. seq.) G* 4 inuiolare *(corr. sicut p.* 110, 5)de homine *G* esse factum *G* 5 de *om. G* 6 et *om. G* currebas *Gb* 7 sic *om. RB* 10 dicet *RBvb* 12 alios *om. G* seniores (u *s. l. m. 2*) *G*, nequiores *coni. Cochl.* habitauit *RB* 13 quam fuerint *G* quam quae *b* 14 et currebas *(sed cfr. l.* 6*) G* 15 moechis] mestis *B (sic et infra); sed cfr. p.* 105, 21 17 quas et asp. *G* 18 necessaria *G* 21 mechos hereticos *G* 22 manifestissime *om. G* 23 ostensum (*om.* est) *G* tua] tu *B* 24 enim] meum *v* addideras] adduxisti *G*, adduxeras *edd. praeter v*

phetam, in quo lectum est: sacrificium peccatoris, quasi qui uictimet canem. iam peccatores uos esse, si pudor est ullus, cum dolore cognosce.

7. Etiam illud disce, cuius uox sit: oleum peccatoris non ungat caput meum. tu enim non intellexisti, cuius haec uox sit, utique Christi, qui necdum unctus fuerat, cum rogaret, ut oleum peccatoris non inquinaret caput eius. haec tu non intellegens dixisti: quia Dauid propheta timuit oleum peccatoris. a Samuele iamdudum perunctus fuerat, qui cantabat; non fuit ratio, ut iterum ungeretur, ergo uox est Christi dicentis: oleum peccatoris non ungat caput meum. preces sunt, non iussiones, desideria sunt, non praecepta. nam si iussio esset, diceret: oleum peccatoris non unget caput meum. uox igitur est filii dei iam tunc metuentis oleum peccatoris incurrere, id est cuiusque hominis, quia nemo est sine peccato nisi solus deus. ideo filius eius timuit oleum hominis, quia foedum fuerat, ut deus ab homine ungeretur. ideo deprecatur patrem, ut non ungatur ab homine, sed ab ipso deo patre. petit ergo filius; uideamus, an

1 Es. 66, 3 4 & 11 Ps. 140, 5 9 cfr. I Reg. 16, 13

1 letum est *B* 2 uos peccatores *G* si ullus est pauor cum pọdore (*corr. i. mg. m. 2* u) *G* 3 cognosce] recognosce *d* 5 unguạt *m. 2 R* (*idem l.* 11, 14), impinguet *G* (*hic psalmi locus in edd. et argumentum c. 7 praemissus* ungat *exhibet, quod ipso capitis initio uerbo* inpinguat *uariatur*), unguet *v*, unget *b* 6 cum] dum *G* 7 rogaretur *B* ut *om. RB* non impinguet *G*, impinguaret *edd.* 8 qua (i *s. l. m. 2*) *G* 9 perunctus] puero dei unctus *G*, puer unqtus *b* 10 & 18 ungụeretur *m. 2 R* est uox *G* 11 unguet *v*, unget *b* 14 ungat *Bb*, impinguet *G*, unguat *v* est igitur filii (*om.* dei) *G* filius *B* igitur est—aestimatur in idolo uirtus (*p.* 115, 13) *hoc loco omissa in v (p. 50) sed p. 52 inserta lib. V, 1 (p.* 119, 3*) post uerba* Iudaeorum. Et cum, *ita ut sequantur* est igitur filii dei *sq.* metuentis] tuentis *R* met. ne homo eius oleum peccatoris incurreret *G* 15 incurrerunt *v* cuiuscumque *G*, eiusdem *v* 16 est qui non est peccator *RBv*, nemo non est peccator *b* 17 erat *Gb* 18 precatur *G* patrem (*s. l. m. 1*) *B*, *om. G* 19 deo] domino *RBvd* petit] perit *B*

consenserit pater. hoc spiritus sanctus indicat et manifestat in psalmo XLIIII, ubi ait ad ipsum filium: unget te dominus deus tuus oleo exultationis aliter a consortibus tuis. consortes fuerant Iudaeorum sacerdotes et reges, quos singulos unctos ab hominibus constat. sed quia filius a patre, deus a deo erat ungendus, secundum quod filius petiit et spiritus promissa nuntiauit, conpleuit pater in Iordane; quo cum ueniret filius dei, saluator noster, ad Iohannem ostensus est his uerbis: ecce agnus dei, hic est, qui tollit peccata mundi. descendit in aquam, non quia erat, quod in deo mundaretur, sed superuenturum oleum aqua debuit antecedere ad mysteria initianda et ordinanda et inplenda baptismatis; lotus cum in Iohannis manibus haberetur, secutus est ordo mysterii et conpleuit pater, quod rogauerat filius et quod nuntiauerat spiritus sanctus. apertum est caelum deo patre ungente, spiritale oleum statim in imagine columbae descendit et insedit capiti eius et perfudit eum: oleum digestum est, unde coepit dici Christus, quando unctus est a deo patre; cui ne manus inposita defuisse uideretur, uox audita est dei de nube dicentis: hic est filius meus, de quo bene sensi, hunc audite. hoc est

2 Ps. 44, 8 9 Ioh. 1, 29 15 cfr. Matth. 3, 16 20 Matth. 3, 17; Luc. 9, 35; II Petr. 1, 17

2 in quadragesimo et quarto psalmo *G* ad suum fil. *G* te deus deus *(sic) G* 3 aliter a] pre *G* (*ut est in Uulg.*) 6 deus adeo *B* 7 petit *codd.* et *om. d* promissa *om. v* compleuit et *G*, et compl. *d* 8 quo] qui *RBv* uenisset *b* noster *om. B* 9 his uerbis *et* agnus dei hic *om. G*, *sed i. mg. ad* ostensus ⌃ *adn. m. 2 haec:* ⌃ populis his uerbis dicens Ecce agnus dei, *sed saepius perduxit m. 2* 10 in aqua *RB* 11 sed uenturum *vb* 12 ad ministeria *RBv* (*cfr. l.* 14) et *ante* ordin. *om. G* 13 baptismatis locus (*sic*), cum *v* 14 ordo ministerii *RBv* 15 nui*tiauerauerat *(sic, in ras.) B* 16 in imaginem *R*, *(coniunct.) B* 17 et sedit *RBv* perfudit eum et digesta est *RBv*, perfudit oleum et digestum est *G*, perfudit eum unde *b*, perfudit oleo unde *d*, perfudit eum: oleum digestum est *scripsi* 18 unde] unctus *v* dici *om. RBv* 19 cui nec *B* m. impositio *Gbd* 20 hic—audite *lineol. subscr. in G*

igitur, quod lectum est: oleum peccatoris non ungat caput meum. rationem ueritatis, frater Parmeniane, uel sero addisce, quoniam nunc tempus est inuenire discendi.

8. Et illud, quod in Salomone propheta lectum esse dixisti: filios adulterorum inconsummatos, et spuria uitulamina altas radices dare non posse, hoc et simpliciter dictum esse intellegi potest. unde si figuram facias, ueros adulteros excusasti. sed fac, ut figuraliter dictum sit: hoc de haereticis dictum est, apud quos sunt sacramentorum falsa conubia et in quorum toris iniquitas inuenitur, ubi in exterminium fidei corrupta sunt semina. dum Ualentinus filium dei in phantasmatis, non in carne fuisse contendit, fidem suam suorumque corrupit. natiuitatis eorum semen exterminatum est, qui non crediderunt filium dei in carne natum de uirgine Maria et passum in carne.

9. Nam et illud, quod in Hieremia propheta te legisse commemoras, exhorruisse caelum, quod duo maligna fecerit populus dei, ut derelinquerent fontem aquae uiuae et foderent sibi lacus detritos, qui non possent aquam continere: legisti quidem, sed, ut se res habent, intellegere noluisti; studio criminandi ad conuicium catholicorum cuncta

1 Ps. 140, 5 5 Sap. 3, 16; 4, 3 18 Hier. 2, 13

3 quoniam] quam nunc *v* tempus discendi inuenisti *G*, tempus inu. disc. *d*, non est tempus *uel* nunc non tempus est iuuenile discendi *coni. Casaub.*, tempus est inuenisti discendi *b* 4 in psalomone *B* lectum est (*om.* dixisti) *G* 5 filios] oleum peccatoris et adulterorum in consummatos (s *fin. exp.*) esse *G* consummatos *RB*, consumatis *v* uitulamine (e *perdux. et in mg. adn. m. 2* a) *G* 6 alta *B* 7 ueros] ũros *G* 8 sit *om. G* 9 sacramentum (*sic*) *B* falsa conuiuia *G* 10 toris] choris *vd* (*sed cfr. libr. Sap. III, 16*) inter exterminum (*corr. s. l. et i. mg.* in *add. m. 2*) *G* 12 in fantasmate *Gb* 13 conrupit (r *s. l. m. 2*) *R*, corrumpit *G* est exterminatum *G* 14 incarnatum de Maria uirgine *G* 15 ma|maria *B* 16 quod iniheremia (*sic*) *B* propheta *om. G* 17 commemorasti *Gb* 18 populus dei fecerit *vb* 19 foderunt *G* possunt *G* aque *B* 20 res se habet *G* habet *b*

conponens multum ad arbitrium tuum declinare conatus es. si enim putas per prophetas sic dicta esse omnia, ut ad tempora nostra pertineant, excusasti Iudaeos, de quibus haec dicta esse constat, qui dimiserunt deum uiuum, deum uerum, deum, qui illis beneficia praestitit, et fecerunt sibi idola, hoc est lacus detritos, qui non possunt aquam continere. in deo perennis maiestas exundat, sicut in fonte aqua largiter fluentibus uenis exuberat: idola uero si non fiant, non sunt, et lacus si non fodiantur, sinus capaces habere non possunt; lacus sine arte et ferramentis cauari non potest nec idolum sine artifice fieri potest. in idolis uirtus naturalis nulla est, sed hominum errore adiungitur et adplicatur; aestimatur in idolo uirtus, quae illic nata non est: lacus est arte detritus, cuius fabrica uexatio est, ut aquam nec de se habeat et acceptam continere non possit; sic et idolum nec de se est

5 cfr. Hier. 2, 13

1 declinare] destinare *RBv* es *om. G* 2 putas ⌒ prophetam sic dictum esse ut omnia ad temp. (*i. mg. m. 2* ⌒ per) *G* 3 excusa tu *RBvb* (*sed cfr. p.* 114, 8) 4 deum unum (*i. mg. m. 2* uiuum) *Gv* uerum deum *om. G* 5 in illis *B* prestiterat *G* 6 possent *G* in deo] ideo *RBvb* 7 maiestas exundat] male destans exultant *RBv* (defluens *pro* destans *coni. Cochl. et pergit* exultat), perennes mare detestantes exultant *coni. Barth.* fonte qui largiter fluentibus *Gd* 8 exuberant *RBv* (*recepi, quae proposuit Casaub.*) fiat (n *s. l. m. 2*) *R* non sum *B* 9 lacus nisi *RBv* fodeatur (*sic*, i *s. l. m. 2*) *Rv*, fodeatur *B* potest *vb* 10 possunt *G* idolūs (*corr. m. 2*) *R* 12 sed meror hominum (hom. meror *v*, h. errore *Cochl.*) adiunguntur et applicantur *RBv* aestimantur idola uirtus *v*, aestimatur in illo uirtus aquae quae . . *coni. Casaub.* in *om. RB* in idola *G* 13 uirtus] iustus *siue* uistus *B*, *sequuntur in v* haec initio dictionis tuae tractaueras (*cfr. p.* 119, 3 *et transpositionis initium p.* 112, 14) afte] iste *d* (*quod iam suaserat Casaub.*) 14 fabrica uexationes ut *RB*, f. uexatione *v* (*corr. Cochl.* uitiata est), f. uexatio est *Gb*, cuius si fabrica uitiata est aquam nec habeat *coni. Casaub.* ut aquam—nihil est *om. b* de habeat (*om.* se) *R*, (*coniunct.*) *B*, de se *om. v* 15 accepta *RB* posse *RB* deest (*om.* se) *B*

KIRCHENVÄTER-KOMMISSION
Österreichische Akademie der

aliquid et, dum colitur, nihil est. hoc est, quod dixit deus, duo mala fecisse populum suum, quia dereliquerunt fontem aquae uiuae et effossos ac detritos sibi fecerunt lacus. etenim Iudaeorum populus deseruerat ueram aquam, non nouerat maiestatem dei et idolorum inquinatam sectatus fuerat religionem. hoc est, quod dolet deus, hoc est, quod dicit caelum exhorruisse. nam et per Esaiam prophetam idem dei dolor est, dum in hoc duo testatur elementa, dum dicit: audi, caelum, et percipe auribus, terra: filios generaui et exaltaui, ipsi autem me dereliquerunt. quare non de hac lectione aliquid, frater Parmeniane, dixisti? an quia hic non est aqua nominata? intellegeris enim studio criminandi sic pulsasse legem, ut, ubicumque aquam scriptam legeris, praestigiis quibusdam ad inuidiam conligeres, et euerriculo quodam malitiae argumentorum intexto ad te omnia, quae sunt bona, traxisti. nam qualis est tuus intellectus in hoc capitulo Hieremiae, cum clamet deus se desertum esse et sic effossos lacus — pro se irascitur, non pro re sua; aqua enim baptismatis res dei est, non deus — et si putatis desertos esse, quando apud uos fuerunt, qui apud nos baptizati sunt, ut merito uestri desertores ad nos uenire

2 & 17 cfr. Hier. 2, 13 9 Es. 1, 2

2 quod se (*loco* quia) derelinquerent *G* quia se reliquerat *b* 3 defossos *G* (*sed cfr. l.* 18) 4 ueram quam nouerat *G*, ueram quam non nouerat *b* 5 dei *om. Gb* et *om. v* secutus *Gb*, sec/catus *B* fuerat] est *RB* 7 caelum *om. RBv* deus exhorruisse *v* ysayam *B* prophetam *om. Bvb* idem] id ē (*ligat. m. 2*) *G* 8 dolores dum *RB* dicit] ait *edd.* 10 derelinquerunt *G*, (n *med. del.*) *B* 11 aliquid *om. G* 12 aqua nominata non est *G* intelligeres (*sic*) *G* 13 sic palpasse *Gb* ubique *B* scriptum *RBv* 14 collegisse *libri, v* (*natum fortasse ex* collegisses), colligeras *b* et curriculo *RBv* 15 quodam maliciae quodam arg. *B* 17 iheremie *B* clamaret *b* deus sede⌣sertum (*ligauit m. 2*) *B* 19 si uos *G* et si putatis—uiderentur *om. b* 20 apud nos fuer. *BG* qui] quia *R*, quia *B* 21 ut *om. d*

uiderentur? probatum est ergo te non contra nos, sed contra uos dixisse, quod a te dictum est de oleo et sacrificio peccatoris.

1 uiderentur] *sequuntur in libris et in vb quae Dupinius l. III suprema uindicauit* quare uides—aditus clausit | (*cfr.* p. 101, 9) *et excipiunt quae supra sunt* probatum est *sq.* 2 quod ante dictum *Bv* sacrificio altaris *B* 3 peccatoris] EXPLICIT LIBER QVARTVS (*rubr.*) *R fol.* 42 b, Explicit liber quartus *B fol.* 42 b 1; Amen . Explicit . liber . Quartus *G fol.* 42a

LIBER QUINTUS.

1. Traditores legis qui fuerint et auctores scismatis, in primo libro manifestissimis documentis ostendimus, et apud nos esse unam ueram ecclesiam catholicam secundo monstrauimus; tertio uero probauimus, quae aspere facta esse dicuntur, ad nos minime pertinere et uos magis peccatores esse indicio diuino docuimus. iam de baptismate hoc loco dicendum est; in qua re, quae nunc agitur, quaestio tota consistit, quod baptisma uestra uiolauit audacia, dum id uoluistis iterare, quod semel mandauit Christus esse faciendum. quod nec tu negas, frater Parmeniane, quia in principio tractatus tui multa contra uos pro nobis, quae sunt nostra, dixisti.

INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI QVINTI *(rubr.) R fol. 42* ^{b}, Incipiunt capitula libri quinti *B fol. 42* ^{b} 1, Incipit praefatio in Quintum Librum *G fol. 42* ^{a}*; addunt RBGvd libri V argumentum, quod exstat in P fol. 243 :* In hoc quinto (Quintus [*rubr.*] hoc quinto *P*) libro (libello *G*) ostenditur quia (qui *v*, quid *i. mg. Cochl.*) in baptismate homines operantur et quia deus lauat et Christus eius dat quod in baptismate accipitur (accepitur *P*) et quia rebaptizati regnum dei possidere (*om. RBv*) non possunt (possidebunt *RBv*) et quia perdiderunt uestem nuptialem (et quia perdid. u. nupt. *om. PRBv*) INCIPIT LIBER QVINTVS *R*, Incipit liber quintus *B*, Explicit| Incipit liber Quintus Sancti Optati *G* 2 traditores] Nam et (*utrumque om. b*) qui fuerunt (fuerint *b*) traditores et auctores (*om.* legis qui f.) *RBvb*, *quae uerba* — hoc loco dicendum est *ad argumentum referuntur in v ita ut incipiat lib. V:* Inquire (*pro* in qua re) quae nunc agitur *v*; *sed Casaub. eo inprimis uexatus quod huius libri initio primi secundi tertii libri fit mentio, quinti adnuntiatur argumentum, quartus prorsus neglegitur, libr. V ordientem facit uerbis libr. IIII claudentibus:* Probatum est ergo—peccatoris *et addit* libro quarto. Iam et qui fuerint traditores *sq.* 4 et ueram *Gb* 5 aspera *RBv* 7 iudicio *Bv* 8 est *om. B* in qua re] inquire *v* 10 iterari *G* esse faciendum *om. RBvb* 11 quia] qui *G* in *om. G* 12 pro uobis *RB*

commemorasti enim in conparatione baptismatis semel factum esse diluuium et unam circumcisionem fuisse ad populum Iudaeorum. et cum haec initio dictionis tuae tractaueris, in processu tractatus tui tamen horum inmemor factus es inducendo duas aquas et argumentis de aqua uera et falsa dicturus principium sermonis tui insipienter praestruens ordinasti; infirmando confirmas sancti baptismatis unionem, de circumcisione Iudaica quasi fundamentum iactare uoluisti, quod baptisma christianorum in Hebraeorum circumcisione fuerat adumbratum; defendisti catholicam, dum inpugnas. etenim in progressu tractatus tui alterum te inanire professus es, ut alterum replere uidereris. extra haereticorum baptisma dum dicis alterum et alterum, licet diuersa ostendere conatus sis, non possis negare, quia duo sunt; ex quibus dum conaris auferre alterum, laborasti, ut de secundo quasi primum facere uidereris. circumcisio autem ante aduentum baptismatis in figura praemissa est et a te tractatum est apud christianos duas esse aquas; ergo et apud Iudaeos duas circumcisiones ostende, alteram meliorem, peiorem alteram. hoc si quaeras, non poteris inuenire. Abrahae prosapia, qua Iudaei censentur, hoc sigillo se insigniri gloriantur. ergo talis debet ueritas sequi, qualis eius imago praemissa est. nam et deus, qui uoluit ostendere rem singularem post esse debere insequente

1 cum memorasti *G* 2 apud populum *Gb* 3 *post* haec *leguntur in v. p. 52 quae libr. IIII, 7 omissa sunt* igitur filii dei—aestimantur idola uirtus (*cfr. p.* 112, 14) haec in principio initio *G* distinctionis *B* male (e *corr. ex* o *R*) tractaueris *RB*, late tr. *b*, male tractaueras *v* 4 tamen *om. Gb* 5 et argumentis] lethargo mentis *Cochl.*, argum. *om. d (sed cfr. indic.)* 6 tui *om. G* praestringens *RB*, praesciens *v*, perstruens *b* 7 confirmans *G* 8 circumcisionem (m *fin. del. m. 2*) *G* iacta reuoluisti *B* 9 quod] quia *G* 11 sed enim *RB* in processu *G* te *om. B* 12 baptismata *Gvb* 14 quia duo] qui ad uos *B* 15 auferrū *(sic) B* 16 autem *et* aduentum *om. RBv*, autem *om. b* 20 prosapia] pro sapiẹn̦ti̦a *(del. et* a *s. l. scr. m. 2) R*, pro sapientia *Bv* (prosapiam *Cochl.*) qua] qua (i *s. l. m. 2*) *G* 21 tales (i *corr. m. 2*) *R*, tales *B* 23 rem *(in ras.) G*, *om. Rv* postea debere esse *G*, postea esse debere *b* sequente *RB*, in sequente *Gv* insequente ueritate *om. b*

ueritate, non de auricula, non de digito uoluit aliquid tolli, sed ea pars corporis electa est, unde peritomen semel ablatum salutare in illis faceret signum, quod non potest iterum fieri. semel enim factum seruat salutem; si iterum fiat, potest adferre perniciem. sic et baptisma christianorum trinitate confectum confert gratiam; si repetatur, facit uitae iacturam. quid tibi igitur placuit, frater Parmeniane, rem singularem proponere et contra hanc licet diuersa duo baptismata conparare, unum uerum, alterum falsum? sic enim postea disputasti duas aquas esse, [cum] uobis unam uindicans ueram, alteram nobis mendacem adscribere uoluisti. post hoc etiam cataclysmi fecisti mentionem; erat quidem imago baptismatis, ut inquinatus totus orbis demersis peccatoribus lauacro interueniente in faciem pristinam mundaretur. sed qui postea dicturus eras extra haereticorum morbidos fontes esse etiam aliam aquam, id est mendacem contra ueram: ut quid cataclysmum, quod semel fuit, commemorare uoluisti? si ita est, ostende prius duas arcas etsi non similes et duas columbas dispares diuersos ramos ore suo portantes, si aquam ueram et falsam probaturus es. aqua igitur sola et uera illa est, quae non de loco, non de persona sed de trinitate condita est. et quia dixisti et aquam esse mendacem,

19 cfr. Gen. 8, 8 sq.

2 de (un *s. l. m. 2*) *R*, deperitomen (*om. syll.* un) *B* perito men/semel (*dist. m. 2*) *G*, deperito mensemel *v (adscr. i. mg. Cochl.* deperire ut semel, *quae recepit Bald.)* 3 faciat *RBvb* signum et sic ut non possit iterum fieri *G* 4 seruit ad salutem *Casaub.* possit *G* 5 auferre (f *s. l. m. 2*) *R*, aufferre *(sic) B* si (c *s. l. m. 2*) *G*, sed *B* 7 igitur tibi *vb* 8 econtra (t *s. l. m. 2*) *R*, et (*s. l. m. 1*) contra *B* e diuerso *coni. Cochl.* 9 si enim *RB* 10 cum *om. libri* 11 alteram *om. RBvb* 12 quidam (e *s. l. m. 2*) *R* 13 dimersis *RB*, demersis (emersi *corr. in litura*) *G* 14 in (*eras.*) *B* facie pristina *RBv* sed quid *G* 16 aquam] quam *RB* 17 cathaclysimum *(sic) G* fuit] fit *RB*, sit *v* ita es *B* 18 etsi] et *RBv*, *om. b*

etiam hoc disce, ubi eam poteris inuenire: apud Praxeam Patripassianum, qui ex toto filium negat et patrem passum esse contendit. et cum sit filius dei ueritas, sicut ipse testatur dicens: ego sum ianua et uia et ueritas — ergo si filius dei est ueritas, ubi ipse non est, mendacium est. cum apud Patripassianum non est filius, non est nec ueritas, et ubi ueritas non est, ibi est aqua mendax. quare uel sero iam desine confingere crimina et quod in Patripassianos dictum est, in catholicos noli transferre. nunc quoniam manifeste monstratum est a nobis et pro uobis dici potuisse, quod de diluuio et circumcisione locutus es, consequens est ostendere, quomodo laudem baptismatis ita dixeris, ut in ea multa pro nobis et pro uobis, aliquid tamen contra uos. pro utrisque illud est, quod et nobis et uobis commune est, ideo et uobis, quia ex nobis existis. denique et apud uos et apud nos una est ecclesiastica conuersatio, communes lectiones, eadem fides, ipsa fidei sacramenta, eadem mysteria. bene igitur laudasti baptisma; quis enim fidelium nesciat singulare baptisma uirtutum esse uitam, criminum mortem, natiuitatem inmortalem, caelestis regni conparationem, innocentiae portum, peccatorum, ut et tu dixisti, naufragium. has res unicuique credenti non eiusdem rei operarius, sed credentis fides et trinitas praestat.

4 Ioh. 14, 6

1 etiam hanc *RB*, et hanc *v* inuenire aut flauionem praxeam patr... *RBv* (apud Flauium *Cochl.*), inuenire apud hebionem *G* (*cfr. p.* 108, 14) 2 patri Passianum *BG* que ex *B* nega (t *s. l. m. 1*) *B* passum *om. B* 4 ianua uia ueritas et uita *G* si (*s. l. m. 2*) *RB*, *om. Gv* 6 Patri passianos *Gb* est et uerit. *G*, est u. *d* 7 ęqua (a *s. l. m. 2*) *R* uel iam sero *G* sero quam *B*, sero qua *v* (*corr. Cochl.* iam) 8 confringere (r *prius del. m. 2*) *G* Patri passiano *B*, (*coniunct.*) *R* 9 nunc questio manifeste *B* manifestissime *G* 10 et a nobis *G* pro nobis dici *Gb* dixi *B* 11 est] et *RB* 12 ita *et* multa *om. G* 13 tamen et *Gb* 14 et uobis *om. RBv* 15 apud nos et apud uos *G* uos et apud *om. v* 17 ipsa] eadem ipsa *coni. Cochl.* 18 singurare (r *prius exp. sed nihil corr.*) *G* 19 esse *om. v* 20 peccatorem (um *i. mg. m. 2*) *G* 21 ut tu ipse dixisti *G* credentę (i *i. mg. m. 2*) *G*, *om. RBvb*

2. Deinde quaeris, quid in laude baptismatis contra uos dixeris. audi, sed prius est fatearis, quod omnes negare minime poteritis. dicitis enim trinitatem pro nihilo haberi, ubi non interfuerit uestra praesentia. si nobis derogatis, uel deum reueremini, qui in trinitate prior est, qui cum filio suo et spiritu sancto omnia operatur et conplet, etiam et illic, ubi non fuerit humana persona. tu uero, frater Parmeniane, in laude aquae de Geneseorum lectione dixisti aquas primum uiuas animas edidisse. numquid sua sponte eas generare potuerunt? numquid non et illic fuerat tota trinitas? utique et illic fuerat deus pater, qui iubere dignatus est, qui dixit: educant aquae natantia, uolatilia, et cetera. quodsi sine operante fieret, quod factum est, diceret deus: educite, aquae. ibi erat ergo filius dei, qui operabatur, ibi erat spiritus sanctus, sicuti lectum est: et spiritus dei superferebatur super aquas. nihil illic uideo quartum, nihil minus a tribus, et tamen natum est, quod trinitas operata est, et non ibi fuistis; aut si sine uobis nihil debet licere trinitati, reuocate pisces in originem; iam uolantes aues fluctibus mergite, si uobis absentibus nihil debet trinitas operari.

3. Cum ergo dixeris et unum fuisse diluuium et circumcisionem repeti non posse, et nos docuimus caeleste munus unicuique credenti a trinitate conferri, non ab homine: ecquid uobis uisum est non post nos, sed post trinitatem

12 Gen. 1, 20 15 Gen. 1, 2

2 quod] quia *G* 3 habere *v* non fuerit *G* 4 uel dominum *G* 6 etiam illic *G* 7 tu] cum *v* 8 degeneorum (se *s. l. m. 1*) *B* 9 edidisse (*in ras.*) *B* sua sponte—potuerunt numquid *om. v* 10 illic non (*om.* et) *G* 11 et *om. G* 12 uolantia et c̄ *G* 13 deus. Educat ea, quae ibi erat. Ergo *v* 14 ergo erat et *G* dei *om. G* operebatur (a *s. l. m. 2*) *R*, operebatur *B* erat et sp. *G* 15 spiritus domini ferebatur *G* 16 uideo illic (*add. transpos. signo*) *B* 17 natum *om. G* 18 aut sine *BG* 19 in origine *G* mergitis *v* 20 debet licere trinitati (*om.* operari) *G* 21 cum enim dix. *G* 23 credenti uel ad trinitatem a trinitate *G* non ad hominem *G* etquid *RBvb*, quid *G*, ecquid *scripsi* 24 post uos (n *i. mg. m. 2*) *G*

baptisma geminare? cuius de sacramento non leue certamen innatum est et dubitatur, an post trinitatem in eadem trinitate hoc iterum liceat facere. uos dicitis: licet, nos dicimus: non licet. inter licet uestrum et non licet nostrum nutant et remigant animae populorum. nemo uobis credat, nemo nobis: omnes contentiosi homines sumus. quaerendi sunt iudices: si christiani, de utraque parte dari non possunt, quia studiis ueritas inpeditur. de foris quaerendus est iudex: si paganus, non potest christiana nosse secreta, si Iudaeus, inimicus est christiani baptismatis; ergo in terris de hac re nullum poterit reperiri iudicium: de caelo quaerendus est iudex. sed ut quid pulsamus ad caelum, cum habeamus hic in euangelio testamentum? quia hoc loco recte possunt terrena caelestibus conparari. tale est, quod quiuis hominum habens numerosos filios, quamdiu pater praesens est, pater et ipse imperat singulis; non est adhuc necessarium testamentum: sic et Christus, quamdiu praesens in terris fuit, quamuis nec modo desit, pro tempore quicquid necessarium erat, apostolis imperauit. sed quomodo terrenus pater, dum se in confinio senserit mortis, timens, ne post mortem suam rupta pace litigent fratres, adhibitis testibus uoluntatem suam de pectore morituro transfert in tabulas diu duraturas, et si fuerit inter fratres nata contentio, non itur ad tumulum, sed quaeritur testamentum, et qui in tumulo quiescit, tacitus de tabulis

1 baptisma *om.* *B* 2 an hoc (*sed* hoc *om. ante* iterum) *G* eo̊dem (a *s. l. m. 1*) *R* 3 nos docuimus *G* 5 nobis credat nemo uobis *G* uos credat *B* 9 nosse christiana *vb* iudeus ę (*sic*) *B* 11 reperire (i *s. l. m. 2*) *R*, reperire *B* 12 habemus *v* in *om.* *G* testamentum inquam (in quam *BG*) *libri v* 13 possunt] sunt *B* 14 quod (*s. l. m. 1*) *B* numerose *v* 15 filios os (h *s. l. m. 2*) *R*, f. hos *B* f. his *vb* est ipse (*om.* pater et) *RBvb* 16 simgulis (*sic*) *G* si et *B* 17 quamquam nec *G* 18 erat] fuit *G* 19 ţęr|terrenus (*perdux. m. 2, i. mg. rasura*) *G* dum] cum *Gb* 22 duratas (ur *s. l. m. 2 in ras.*) *B*, duratas *v* (*corr. Cochl.*) 23 contentio nata *vb* nato *B* 24 tacitis de tabulis *b*

loquitur: uiuus, cuius est testamentum, in caelo est, ergo uoluntas eius, uelut in testamento, sic in euangelio requiratur. etenim de praescientia, quae modo facitis, iam futura conspexerat Christus. denique cum lauaret pedes discipulis suis, sic ait Petro filius dei: quod ego facio, tu nescis; scies autem postea. dicendo 'scies postea' haec tempora designabat; ergo inter ceteros testamenti titulos hunc titulum de aqua constituit. cum lauaret pedes discipulis suis, tacentibus ceteris si taceret et Petrus, solam fecerat formam humilitatis, nihil pronuntiauerat de sacramento baptismatis. sed cum Petrus recusat nec pedes sibi lauari permittit, negat illi Christus regnum, nisi accepisset obsequium. sed cum caelestis regni mentio fieret, quo pars corporis petebatur ad obsequium, totum corpus obtulit ad lauacrum. nunc adestote, omnes turbae et singuli christiani populi; quid liceat, discite. dum prouocat Petrus, Christus docet. qui dubitat, discat; Christi enim uox est: qui semel lotus est, non habet necessitatem iterum lauandi, quia est mundus totus. et de eo lauacro pronuntiauit, quod de trinitate celebrandum esse mandauerat, non de Iudaeorum aut haereticorum, qui dum lauant, sordidant, sed de aqua sancta, quae de trium nominum fontibus inundat. sic enim ipse dominus praecepit dicendo: ite, baptizate omnes gentes in nomine patris et filii et spiritus sancti. de hoc lauacro dixit: qui semel lotus

5 Ioh. 13, 7 12 cfr. Ioh. 13, 9 17 & 24 Ioh. 13, 10 23 Matth. 28, 19

1 loquitur uiuus. Is cuius *b* uiuus] unus *v* est *ante* ergo *om. B* ergo—euangelio *bis posita, primum lin. subscr. deleta in R* 2 inquiratur *vb* 3 et-enim praesentia *vb* 4 Christus *om. G* suis] sicut (*perdux. m. 2?*) *G* 5 quod modo facio (*om.* ego) *G* nescis] *Cochl. add. i. mg.* modo, *ut est in Uulg.* 6 autem *om. G* 11 sibi pedes *(add. transpos. sign.) B* permisit *RBv* 13 a quo *Gb, fortasse legendum* cui 17 locutus (cu *eras.*) *B* 18 iterum necessitatem *Gvb* (*sed cfr. p.* 125, 1) quia—totus *om. Gb* 21 sed aqua *B* que trium (*om.* de) *G*, quae deterium nominum *v* (*corr. Cochl.*) 22 inundat] mundat *v* dominus *om. G*, dominus Christus *vb*

est, non habet necessitatem iterum lauandi. qui semel dixit, prohibuit iterum fieri et de re locutus est, non de persona. nam si esset distantia, diceret: 'qui semel bene lotus fuerit'; sed dum non addidit uerbum 'bene', indicat, quia quicquid in trinitate factum fuerit, bene est. inde est, quod simpliciter a uobis uenientes excipimus. cum dicit: non habet necessitatem iterum lauandi, haec sententia generalis est, non specialis; nam si Petro haec dicerentur, diceret Christus: 'quia semel lotus es, non habes necessitatem iterum lauandi': ideo quotiens a uobis baptizatus aliquis ad nos transitum uoluerit facere, uenientem hoc magisterio et exemplo tota simplicitate suscipimus. absit enim, ut umquam exorcizemus sanum fidelem, absit, ut iam lotum reuocemus ad fontem, absit, ut in spiritu sancto peccemus, cui facinori et praesenti et futuro saeculo indulgentia denegatur, absit, ut iteremus, quod semel est, aut duplicemus, quod unum est. sic enim scriptum est apostolo dicente: unus deus, unus Christus, una fides, una tinctio. denique uos, qui baptisma quasi libenter duplicare contenditis, si datis alterum baptisma, date alteram fidem; si datis alteram fidem, date et alterum Christum; si datis alterum Christum, date alterum deum. unum deum esse negare non potestis, ne in Marcionis

6 Ioh. 13, 10 14 cfr. Matth. 12, 31. 32; Marc. 3, 28. 29; Luc. 12, 10. 17 Eph. 4, 5

1 iterum necessitatem *vb* (*sed cfr. p.* 124, 18) 2 fieri *om. G* et] sed *B* 3 bene *om. G* loçutus (cu *del. m. 2*) *R* 4 indicat bene *v* quia quod de trinitate *G* 5 est quo *B* 6 dum dicit *G* 7 haec sententia—iterum lauandi (*l.* 10) *om. v* 8 etsi pro Petro *G* 9 Christus *om. G* bene lotus *b* eſt (*sic*) *R*, est *B* habeţ (s *s. l. m.* 2) *R*, habet *B* 10 aliquis (s *m. 2*) *R* 11 uoluerit transitum *G* ueniente *G* magisterio (*sic*) exemplo *R* (et *om. RBv*), magistri exemplo *Cochl. b* 12 percipimus *G* ut umquam—fidelem absit *om. RBvb* 13 ut iam] quam iam *RB*, qui iam *G* 14 ut] quam *B*, qui *G* in spiritum sanctum *edd.* facinori praesenti (*om.* et) *RBv* 15 in praesenti *d* 16 ut] quam *RB* aut publicemus *RBv* unum (*om.* est) *RBv* 20 et *om. G* 21 si datis alt. Christum *om. G* date et alterum dominum *G* 22 neç (*sic*) *R*, nec *B* inmarcionis *B*, martionis *Gv*

foueas incidatis. ergo deus unus est, de uno deo unus est Christus. qui rebaptizatur, iam christianus fuerat; quomodo dici potest iterum christianus? una fides hoc loco ab haereticorum erroribus et ab eorum uaria fide fides unica separatur. etiam uobis praescribitur, qui post semel iterum facitis, totum ponendo in dotibus, nihil in sacramentis, cum hoc nomen fidei pertineat ad credentem, non ad operantem. quocumque enim interrogante qui credidit deo, credidit, et post illius unum 'credo' tu exigis alterum 'credo'. deinde sequitur unum baptisma, ut quia quod unum est, sanctum est, per quod unum est, non solum ab haereticorum profanis et sacrilegis baptismatibus separetur, sed ne duplicetur, quod unum est, aut iteretu , quod semel est.

4. In hoc sacramento baptismatis celebrando tres esse species constat, quas et uos nec augere nec minuere nec praetermittere poteritis: prima species est in trinitate, secunda in credente, tertia in operante. sed non pari libramine ponderandae sunt singulae. duas enim uideo necessarias et unam quasi necessariam; principalem locum trinitas possidet, sine qua res ipsa non potest geri; hanc sequitur fides credentis; iam persona operantis uicina est, quae simili auctoritate esse non potest. duae priores permanent semper inmutabiles et inmotae; trinitas enim semper ipsa est, fides in singulis una est, uim suam semper retinent ambae. persona uero operantis intellegitur duabus prioribus speciebus par esse non posse, eo quod sola esse uideatur mutabilis. inter nos et uos uultis eiusdem personae esse distantiam et sanctiores uos aestimantes superbiam uestram non dubitatis anteponere trinitati, cum

1 deo unus est de uno deo unus est christus *(sic repet.)* *RB* 2 iam chr. fuerat *om. G* 3 potest iterum dici *G* hoc loco *om. G* 4 fides una *G* 7 quodcumque *B* 8 credit et post *v* 10 ut] et *G* 11 ad hereticorum *B* sacrilegiis *libri* 12 separatur *RBv* dupliciter *B* 13 itertur (a *s. l. m. 1*) *B* 15 et *om. G* 17 testia *B* 19 et principalem *v* 21 operantis (*in ras. m. 2*) *B* 22 inmutabiles et inmotae (m *s. l. m. 2*) *R* 26 ideo quod *RBvb* uideatur esse *G* 28 indubitatis *(sic) R*

persona operantis mutari possit, trinitas mutari non possit. et cum ab accipientibus baptisma desiderari debeat, uos desiderandos esse proponitis; cum operantes inter alios sitis, ostendite, qualem in eodem mysterio locum habeatis et an ex eodem corpore esse possitis. baptismatis unicum nomen est, cui subest proprium corpus, cui corpori certa sunt membra, quibus nec addi nec auferri aliquid potest; inter quae membra si eligendus operarius inuenitur, totum corpus ad operantem pertinet. haec omnia huius corporis membra et semper et semel secum sunt et mutari non possunt, operarii uero cotidie mutantur et locis et temporibus et personis. neque enim unus homo est, qui semper aut ubique baptizat. in hoc opere iamdudum alii fuerunt, modo alii, postea alii futuri sunt: operarii mutari possunt, sacramenta mutari non possunt. cum ergo uideatis omnes, qui baptizant, operarios esse, non dominos, et sacramenta per se esse sancta, non per homines, quid est, quod uobis tantum uindicatis? quid est, quod deum a muneribus suis excludere contenditis? concedite deo praestare, quae sua sunt. non enim potest id munus ab homine dari, quod diuinum est. si sic putatis, prophetarum uoces et dei promissa inanire contenditis, quibus probatur, quia deus lauat, non homo. adest contra uos Dauid propheta, qui ait in psalmo L: lauabis me et super niuem deal-

23 Ps. 50, 9

1 trinitas mutarier (*sic*) *R* 2 ab *om. RBv* 4 eodem mīsterio| sterio *(sic) G* 6 cuius corporis *G* sunt membra *om. G* (*i. mg. adscr. m. 2*) 7 quibus] cui *G* auferre *B* qui (ae *s. l. m. 2*) ęt membra *R* 8 si] quia et *v*, si et *b* 9 pertineat *RB* corporis membra huius (*addito transpos. sign.*) *B* 10 et secum *G* 12 baptizat in hoc opere. Jamd. *vb* 14 operarii mutari non (*sic*) possunt *R* 16 esse per se (*addito transpos. sign.*) *B* 17 uind. qu. est (*s. l. minutissime scr. m. 2*) *G* quod apud uos solos munus principale esse dicitis quid est quod dum (*sic*) a muneribus *sq. Gb* deum] dominum *RB* 19 enim *om. B* id *om. vb* 20 putatis et *Gb* profetari *R*, prophetari *B* 21 inanire] manere *R*, *(s. l. m. 1) B* 23 psalmo XLVIIII *RB*, psalmo quinquagesimo *G*

babor. item in eodem psalmo: deus, laua me ab iniustitia mea et a delicto meo munda me. laua me, dixit, non dixit: elige, per quem lauer, et Esaias propheta sic dixit: quoniam abluet dominus sordes filiorum et filiarum Sion — Sion ecclesiam esse in tertio libro probauimus: ergo deus lauat filios et filias ecclesiae — non dixit: lauabunt hi, qui se sanctos putant. dignamini, ut uel prophetae uos uincant, uel sic agnoscite, quia non lauat homo, sed deus. quamdiu dicitis: 'qui non habet quod det, quomodo dat?' uidete dominum esse datorem, uidete deum unumquemque mundare; sordes enim et maculas mentis lauare non potest nisi deus, qui eiusdem fabricator est mentis. aut si putatis, quia lauacrum uestrum est, dicite, qualis est ipsa mens, quae per corpus lauatur, aut quam habet formam aut quo loco in homine habitet: hoc homini scire negatum est. ergo quomodo putas, quia lauas, qui nescis, quale sit, quod lauas? dei est mundare, non hominis; ipse enim per prophetam Esaiam promisit se loturum, dum ait: et si fuerint peccata uestra uelut coccum, ut niuem inalbabo. inalbabo dixit, non 'faciam inalbari'. si hoc deus promisit, quare uos uultis reddere, quod uobis nec promittere licet nec reddere nec habere? ecce in Esaia se promisit deus inalbare peccatis

1 Ps. 50, 4 4 Es. 4, 4 18 Es. 1, 18

1 me *om. B* 2 a *om. B* 3 elegi *v* ysayas *B* (*sicut l.* 17) dicit *G* 4 quoniam lauauit deus sordes *G* sordem *RB* 5 Sion ecclesiam—filias ecclesiae *om. RBvb* 6 lauabunt me qui *RBvb*, lauabunt hii *G* 7 ut *om. RBv* 8 agnoscitur *RB* 9 quod debet quando dat *RB* (*sed cfr. p.* 132, 17) uidete dominum esse datorem *om. RBv*, uid. deum esse datorem *b* 10 uidete dominum unumquemque *G* mandare (a *prius perdux. et* u *corr. i. mg. m. 2*) *G* 11 deus *om. RBvb* 13 est uestrum *G* 15 inhabitet *G* 16 nesciṭ (s *s. l. m. 2*) *R* dei] domini *RB* 17 enim *om. vb* esaiam prophetam *G* 18 lo̱cuturum (a *s. l. m. 2*) *R*, locuturum *B* 19 dealbabor (r *del.*) in alba|bo dixit *G* inalbabo *ante* dixit *om. RB* non *om. RBv*, non dixit *Gb* 20 faciam nec ab inalb. *RBv* (*Cochl. coniec.:* faciam met ea inalbari *(sic)*, *quod legendum uidetur* me a te inalbari) in albari *G* 21 quod uobis—nec reddere *om. RB* 22 ecce iam per se promisit *G* in esaiam (ysayam *B*) *RB*

adfectos, non per hominem. reuertimini ad euangelium, uidete, quid in salutem generis humani sit pollicitus Christus. cui cum mulier Samaritana aquam negaret, tunc a filio dei dictum est, quod praescribat praesumptionibus uestris: aquam, inquit, quam ego do, qui biberit, non sitiet in aeternum. aquam quam ego do, inquit, non dixit: 'quam dederint, qui se sanctos putant', sicut uobis uidemini, sed se dixit daturum. ipse est ergo, qui dat, ipsius est, quod datur. quid est, quod uobis tota inportunitate uindicare contenditis?

5. Cum hanc rem cumulet Iohannes Baptista, qui praecursor uenerat saluatoris, cum multos tingeret in paenitentia et remissa peccatorum, nuntiauit filium dei esse uenturum; cuius uerba haec sunt: ecce uenit, qui uos baptizet. et tamen non legimus post Iohannem Christum aliquem rebaptizasse; quod ergo dixit: qui uos baptizet, ueniens Christus illo tempore post Iohannem neminem tinxit. promissum erat temporibus nostris, ut ipse daret, quod hodie datur, secundum quod ait: aquam quam ego do, qui biberit, non sitiet in aeternum. nam et discipuli Iohannis cum dicerent magistro suo: ecce quem baptizasti, baptizat: baptizabat quidem, sed per manus apostolorum, quibus leges baptismatis dederat. denique lectum est alio loco: nam ipse neminem baptizauit, sed discipuli eius. in hac re omnes discipuli eius sumus, ut nos operemur, ut ille det, qui se daturum esse promisit. et

4 & 18 Ioh. 4, 13 13 & 15 Ioh. 1, 33 20 cfr. Ioh. 3, 26 22 Ioh. 4, 2

1 adfectos] effetos *G* et uidete *G* 2 in salute *RBvb* 3 denegaret *G* tunc ei a *G* 5 in aeternum] unquam *G* (*sed cfr. l. 19*) 7 sicuti nunc uobis *G*, sicut uos *v*, sicut uos uobis *b* 9 uindicare contendicare contenditis (*sic*) *B* 11 tingeret (u *s. l. m. 1*) *B* 12 et in remissa *G* 13 et tam *B* 14 baptizasse *Gb* 15 et ueniens *Gb* 16 neminem *om. RBvd* promissus *G* 17 hodie daturus *v* 20 quem baptizas (*sic*) baptizabat (*om.* baptizat) *RB*, quem baptizasti, baptizat. Baptizat *G*, quem baptizabas, baptizat, baptizabat *v* baptizat *om. d* 24 ut] et *G*

tamen cum Iohannes infinita milia hominum baptizaret, iam Christo praesente operabatur seruus et uacabat dominus, antequam baptizandi daret formam. per actum non modicum tempus milia hominum in paenitentia et remissione tincta sunt peccatorum. sed nemo tinctus fuerat in trinitate, nemo adhuc nouerat Christum, nemo audierat esse spiritum sanctum. at ubi uenit tempus plenitudinis, certo tempore dedit leges baptismatis filius dei et dedit uiam, qua iretur ad regna caelorum, etiam tunc praecepit dicens: ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti. ex ea die oportuit fieri, quod mandatum est: ante tempus noluit emendare, quod operatum est, ne licentiam rebaptizandi daret, quamuis alterum fuerit baptisma Iohannis et alterum sit Christi. baptisma Iohannis ante legem pro pleno uoluit esse, quod non erat plenum; et tamen supra memorata milia hominum, quia in deum crediderant, quamuis ignorarent filium dei et spiritum sanctum, regnum caelorum eis denegare non potuit. inde est uox filii dei dicentis: a diebus Iohannis usque in hodiernum regnum dei uim patitur; et qui uim faciunt, diripiunt illud. ideo dixit: uim faciunt, quia adhuc baptizabat Iohannes. denique quia alterum tempus erat ante praecepta, alterum post prae-

9 Matth. 28. 19 19 Matth. 11, 12

1 cum (*s. l. m. 1*) *R* hominum milia *G* baptizaret] tingeret *G* 2 operaret (seruus—daret *om.*) formam *RBv* (*Cochl. coni.* operiret) 3 per acceptum non mod. *RBv*, peractum est non mod. *Gb* (est *om. d*) per actum non mod. *scripsi* 4 in penitentiae (penitentie *B*) remissione (*om.* et) *RBv* 5 erat *B* nemo (*alter. s. l. m. 2*) *R*, *om. Bv*, *suppl. Cochl.* 6 adhuc nemo u. *G* spirit.] χp̃m (*sic*, s *s. l. m. 2*) *R*, χp̃m *B* 8 quam iretur *RB* regna celestia dum praecipit *G* 9 omnes *om. libri* (*sed cfr. p.* 124, 23) 10 eas *vb* 13 licentia rebaptizaret quamuis *v* rebaptizaret quamuis (ndida *s. l. m. 2*) *R* alterum fuit *G* 14 sit *om. G* baptisma. iohannes *RBv* (Christi baptisma. Ioannes *Cochl.*) leges *RBvb* (*sed cfr. p.* 131, 13) 15 plenum uoluit *b* uoluit] noluit *Cochl.* 16 quia] qui *v* in deo *RBvb* 19 dei uim patitur *lineol. subscr. notat. in G* 20 diripiunt illud] possident eum *G* ideo d. u. faciunt *om. RBv* 21 uim patitur *b* 22 alterum post praecepta *om. RBv*

cepta, qui post praecepta in nomine saluatoris baptizati sunt, in regnum legibus intrauerunt; qui ante praecepta, sine lege uim fecerunt, sed exclusi non sunt. ergo ante praecepta baptisma Iohannis cum esset inperfectum, pro perfecto iudicatum est ab eo, cui nemo iudicat, et quia quasi quidam limes fixus esset iussionis inter tempora antecedentia et sequentia. cum apud Ephesum baptizarentur aliqui in baptismate Iohannis post praecepta, hos uidens beatissimus Paulus interrogauit, an accepissent spiritum sanctum. dixerunt se illi nescire, an esset spiritus sanctus, et dixit illis, ut post baptisma Iohannis acciperent spiritum sanctum. sic enim baptizati erant, quemadmodum multi a Iohanne fuerant baptizati. sed qui ante legem baptizati sunt, ad indulgentiam pertinuerunt, quia praesens fuerat, qui indulgentiam daret; non erant ex toto rei, qui legibus non fuerant occupati. hi uero, qui apud Ephesum post legem Iohannis baptismate baptizati fuisse leguntur, post leges in sacramento errauerant, quia iam introductum fuerat baptisma domini et exclusum fuerat serui. et ideo, quia post mandata diuina legibus debuerant ire in regnum, non per uiolentiam: iam enim terminum temporis fixerat Christus dicendo: a diebus Iohannis usque in hodiernum. post hodiernum iam non licebat, quod heri licuit. quare nolite uobis blandiri de dicto apostoli Pauli, qui non post personam operarii interrogauit, sed post rem, cui res, non persona displicuit. denique baptisma saluatoris iussit, ut

9 & 10 cfr. Act. 19, 2—4 21 Matth. 11, 12

2 qui] quia *B* ante praec. — exclusi n. sunt *lineol. subscr. notat. in G* 4 profecto *BGv* (*corr. m. 2 i. mg. G itemque Cochl.*) 5 ab eo] a deo *G* quia *om. G* limes quidam *edd.* fixus est *G* 7 & 15 effesum *R*, efesum *B* 8 interrogat *G* 11 si enim *B* 12 et multi *G* fuerunt *v* 13 leges *Gb* (*sed cfr. p.* 130, 14) baptizati sunt *om. G* 14 fueraṇt (*sic*) *R*, erat *G* indulgentia *B* daret et non *Gb* 15 fuerunt *v* hiį (*sic*) *R* 16 legem baptisma Iohannis baptiste baptizati esse leguntur *G* 17 errauerunt *G* 18 erat bapt. *G* 19 quia *om. G* 22 heri] fieri *d* licuerat *Gb* 23 qua de re *G*

discerent, qui non nouerant, quia non ipsum, sed aliud acceperant. uos uero quid inmutatis? si res potuistis mutare, recte feceritis, si tamen de lege aliquid feceritis. Paulus dixit: in quo baptismate baptizati estis? et dixerunt illi: Iohannis; persuasit eis, ut baptisma Christi acciperent. uos non dicitis: quid accepistis, sed a quo accepistis, et insectamini personas hominum et uultis iterare, quod semel est. qui baptizati erant apud Ephesum, crediderant in paenitentiam et remissionem peccatorum; recte illis dictum est, ut baptizarentur in nomine patris et filii et spiritus sancti. uos uero quid mutatis in hominibus, qui iam dixerunt se credidisse in nomine patris et filii et spiritus sancti? siue ipsum interrogetis, siue aliud, conuincamini necesse est peccare uos, siue illud interrogetis, quod iussum non est, siue hoc uelitis facere, quod iam factum est.

6. Redeo nunc ad illud uestrum, quod dicitis: 'qui non habet, quod det, quomodo dat?' unde haec uox est, de qua lectione recitari potest? uox est de uico conlecta, non de libro lecta: 'qui non habet, quod det, quomodo dat?' haec uerba in lege scripta non sunt; nam si, ut uultis, homo dat, deus uacat, et si deus uacat, et apud uos est omne, quod dandum est, ad uos sit conuersio; quos baptizatis, in nomine

4 & 5 Act. 19, 3

1 qui] quid *G* 2 acciperant (e *s. l. m. 2*) *R* qui *Bv* quid imitamini *Gb* rem *G* 3 fecistis si *G* aliquid de lege *G* aliquid faceretis *b* 4 illi *om. vb* 5 eos (*om.* ut) baptisma . . . accipere *G* 6 qui (d *s. l. m. 2*) *R* 7 in (*sic*) personas *R*, in pers. *vb* 8 effesum *R*, efesum *B* in penitentia *libri vb* 9 remissione *RGvb*, in remissionem *B* est *om. R, add. m. 2 in B* 10 uos uero—spiritus sancti *imo in marg. adscr. m. 1 R* 11 qui mut. *Bv* in *ante* hominibus *om. G* se dixerunt *RB* 12 ipsum *om. B* interrogatis *vb* 13 communicamini *B*, (*corr. i. mg. m. 2* conuincamini) *G*, comminiscimini *v* 14 illud inter quos iussum *RBv* uellitis (*sic*) *R* 16 tunc *RB* ad illum *RB* 17 quod debet *B* (*cfr. l.* 19; *p.* 128, 9; 133, 6) 18 uico non de libro collecta *RBvb* 20 in lege scripta *om. RB* in lege *om. v* scripta in lege *b* non *bis pos. B* 22 quos] quod *B* baptizastis *v*

uestro tingantur. erubescite beatissimo Paulo clamanti et suam gratulationem proïtenti: numquid in nomine meo baptizati estis? ille gaudet, quod duos solos et unam domum baptizauerit; et uos populos rebaptizare contenditis et peccasse uos et peccare gaudetis dicentes: 'quid dat, qui non habet, quod det?' cui creditur, ipse dat, quod creditur, non per quem creditur. denique sub Iohanne infinita multitudo hominum baptizata est; probate Iohannem aut accepisse aut habuisse, quod daret. illo autem operante dabat deus, qui dando non deficit; et nunc operantibus cunctis humana sunt opera, sed dei sunt munera.

7. Iam illud quam ridiculum est, quod quasi ad gloriam uestram a uobis semper auditur: 'hoc munus baptismatis esse dantis, non accipientis'. et utinam hoc de deo diceretis, qui huius rei dator est! sed quod stultum est, uos dicitis esse datores. si ita est, et nos et uos teneamus singulos gentiles: uos, qui uos sanctos dicitis, interrogate eum, quem tenetis, an renuntiet diabolo et credat domino; et ille dicat: 'nolo'. contra nos peccatores, ut uultis, interrogemus alterum gentilem, an renuntiet diabolo et credat deo, et cetera, et dicat: 'renuntio et credo', et cetera. cum uos tingatis nolentem, nos uolentem, dicatur, quis eorum possit ad dei gratiam pertinere. utique sine dubio ille consequitur, qui credit, non ille, pro cuius uoluntate, ut dicitis, sanctitas uestra succedit.

2 I Cor. 1, 13

1 uestro *om. B* beato *edd.* calūmanti (*corr. i. mg. m. 2* clamanti) *G*, clamante . . . profitente *vb* 2 nunquid inquit in nom. *G* 3 quod uos solos *B* 5 quid dat *om. G* 6 quod det] quomodo dat *G*, quid det *v* (*Cochl. sic interp.* habet? quid det, cui creditur. Ipse) 12 illud quod ri|culum (*sic*) *B* 14 dantis esse *G* dantis (*s. l. m. 2*) *R*, *om. v* de *om. v* 15 hoc uobis dicitis *RB* 16 datoris *v* et uos et nos *G* 17 sanctos uos *G* tenetis abrenuntiet *B* (*sed cfr. l. 20*) 18 diabulo *R*, dyabo bolo (*sic*) *B* domino] deo et cetera *G* nolo contra — et dicat *om. G* 19 uos (n *s. l. m. 2*) *R* 21 cum] tum *vd* 23 consequitur *om. Gd* credidit *G* non (*s. l. m. 1*) *B*

operarios uos esse uel sero cognoscite, aut si in operario est res ipsa, et non in se, hoc sibi uindicent aliqui homines in artibus suis, ut, quia sic prouocatis, ad res diuinas etiam artes conparemus humanas. cum pretiosus inficitur color, natura saepe conuertitur, dum confectione uellus candidum purpurascit. sic alba lana regalem transit in purpuram, quomodo catechumenus in fidelem. utique dum incipit esse, quod non erat, desinit esse, quod fuerat. lana et colorem mutat et nomen, et homo et uocabulum mutat et mentem. consideranda sunt effecta, retractanda sunt efficientia. dicis a te datum esse, quod homo fidelis effectus est. si hoc totum tuum est, dicat et operarius artifex purpurae, quod pretiosum colorem in suis manibus habeat et non procuret pretiosa pigmenta ex Oceano multis ignota, quibus tincta uellera per colorem promoueantur in admirabilem dignitatem, non admixto sanguine piscis purpuram solo tactu conficiat. si igitur operarius iste per tactum solum dare colorem non potest, sic nec operarius baptismatis ex se sine trinitate dare aliquid potest. tale est et hoc, unde modo certamen est. nam in quo baptizentur gentes, a saluatore mandatum est; per quem baptizentur, nulla exceptione discretum est. non dixit apostolis: 'uos facite, alii non faciant', quisquis in nomine patris et filii et spiritus sancti baptizauerit, apostolorum opus inpleuit. denique lectum est in euangelio

1 esse uel *om. RBv*, esse *om. b* uos se recognoscite (*sic*) *B* si *om. B* 2 et *om. G* et aliqui *Gb* 4 artes *om. G* conficitur *G* 5 in confectione *G*, dum conuectione (*om.* in) *edd.* candidus^{m} (m *s. l. m. 2*) *R*, candidus *B* 6 purpurescit *Bv*, purpura scit *G* sic alba|ria regalem *B* 7 caticuminus infidelis *RB* cathecuminus (e *corr. ex* i *m. 2*) *G* 10 considerata *RBvb* 11 dicitis (ti *exp. m. 2*) *G* 12 tuum *om. RBv*, meum *b* artifex *om. Gb* 13 habebat *G* et *om. Gb* 14 ex Oceano mari *G*, exoc ea non multis *v* (exotica *coni. Cochl.*) 15 promoueatur *G* 16 tractu (r *del. m. 2*) *G* 17 si *om. RBvb* tractum (*sic*) *G* (*sed cfr. l. 16*) 18 sic et oper. . . . non potest *G* 20 baptizarentur *edd.* (*sed cfr. uers. sequ.*) 21 baptizarentur *G edd.* desertum est *v* (disertum *propos. Cochl.*) 22 non dixit—faciant quisquis *om. v* apostolus *G* quisque *RB*

Iohanne dicente: magister, uidimus quendam in nomine tuo expellentem daemonia et prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum. sic Christus ait: nolite prohibere; qui enim non est contra uos, pro uobis est. nam et ipsis sic mandatum est, ut opus esset illorum sanctificatio trinitatis; nec in nomine suo tingerent, sed in nomine patris et filii et spiritus sancti: ergo nomen est, quod sanctificat, non opus. intellegite uos uel sero operarios esse, non dominos. et si ecclesia uinea est et uites sunt homines et ordinati cultores, quid in dominium patris familias inruitis? quid uobis, quod dei est, uindicatis? quid uultis uestrum esse totum, ubi nec partem habere potestis? nam propter tumorem uestrum, quo in nos intumescitis, increpat Corinthios beatissimus Paulus: in se et Apollo actus temporis nostri conformat: ne alter, inquit, in alterum intumescat. ut ostenderet, quia hoc totum sacramentum baptismatis dei est, ut illic sibi nihil uindicet operarius, sic ait: ego quidem plantaui — hoc est: de pagano catechumenum feci — Apollo rigauit — hoc est: ille catechumenum baptizauit. sed ut cresceret, quod plantatum aut inrigatum est, deus fecit. nam et quiuis hodie uolens uineam suam pastinare operarium placita mercede conducit, qui curuato dorso et

1 Luc. 9, 49 15 I Cor. 4, 6 17 & 19 I Cor. 3, 6

5 nam et si sic *RBv* (tametsi sic *Cochl.*) illorum sed dei sanctificatio est (trinitatis — non opus *om.*) *RB*, (*om.* est) *v* 9 uinea ecclesia *G* et *ante* uites *om. d* uites *om. RBv* 10 ordinati sunt (sunt *perdux. m.* 1?) *G* qui *G* in dominio *RB* inruitis (r *s. l. m. 2*) *R*, inruistis *Bvb* 12 poteritis *RBb*, poteritis habere *v* 13 qui (i *ex* o *corr. uidetur*) *B* chorinthios *B* 14 et in se *G* nostri temporis *vb* confirmat (o *s. l. m. 2 ?*) *R*, confirmat *Gv* 15 ne] nec *B* alter in alterum inquit *edd.* 16 deus *B* 17 nichil sibi uindicet *C* si ait *R* 18 *post* plantaui *scriptum est in RBvb* Apollo rigauit, *sed omissum post* catech. feci caticuminum (h *et* e *s. l. m. 2*) *R*, caticuminum *GB* 19 hoc id est (*om.* ille) *G* hoc est *om. RBv*, id est *b* caticuminum (*sic*) *R*, catecuminum *B* caticuminum bapti (*in ras.*) | zauit *G* 20 aut] ẽ et *G* 21 et *om. v* suam *om. RBvb*

desudatis lateribus sinus terrae faciat, ubi deponat electa plantaria, et aquam calcatis scrobibus superducat. scrobem fodere et plantaria ponere potest; aquam inducere potest; imperare, ut teneat, non potest; est enim hoc solius dei de medullis palmitum producere radices coalescentes in terram et gemmantes oculos, incrementa frondium prouocare. denique beatus apostolus Paulus, ut uestram praesumptionem tumoremque conpesceret, ne se aestimet operarius baptismatis aut dominium habere, aut de tanto isto munere particulam sibi aliquam uindicare, indicans, quia totum dei est, sic ait: neque quia plantat neque qui rigat, est aliquid, sed solus deus, qui ad incrementa perducit. operarii inter alios estis intrante sole, hoc est finito saeculo potestis in die retributionis nobiscum de mercede contendere. nolite uobis maiestatis dominium uindicare. nam si ita est, uindicent sibi et ministri, qui mensae dominicae famulantur, ut pro humanitate exhibita ab inuitatis gratulatio eis referatur. Christi uox est inuitantis: uenite, benedicti patris mei, percipite regnum, quod uobis paratum est ab origine mundi. ueniunt gentes ad gratiam; exhibet ille, qui inuitare dignatus est; ministerium exercet turba famulorum; non famulantibus, sed pascenti referendae sunt gratiae. uos cum ministri sitis, inuerecunde totum uobis conuiuii dominium uindicatis, cum se et ceteros beatissimus Paulus famulos cum humilitate fateatur; ne quis putaret in solis apostolis aut episcopis spem

11 I Cor. 3, 7 18 Matth. 25, 34

1 exudatis lateribus *G* sinum *G* 4 ut teneat *Casaub. glossema remouit* hoc (*s. l. m. 1*) *R* solus dei (*sic*) *B* 5 radicente (nte *eras., tum lacuna 5 fere litter.*) *B* coalescentes *om. B* 6 gemmates (*sic*) *G*, gemmantes (m *alterum corr. ex* in) *B* 8 se *om. RBv* estimaret (et *fin. add. m. 2*) *B* 9 habere dominium *edd.* si (*adscr. i. mg. m. 2* sibi) *G* 13 estis. Intrante *Casaub.* in diem *libri* 15 dominum *G* nam et si *B* 17 prohibita (ex *s. l. m. 2*) *B* 18 percipite—origine mundi *om. RB edd.* 20 ad gloriam *G* 22 uos nobiscum cum m. *RB*, uos nobiscum comministri *vb* sitis *om. v* 23 inuerecundae (*sic*) *R* uindicantes (n *alt. del. et* is *ex* es *corr. m. 2*) *G* 25 ne qui *BG*

suam esse ponendam, sic ait: quid est enim Paulus uel quid Apollo? utique ministri eius, in quem credidistis. est ergo in uniuersis seruientibus non dominium, sed ministerium. uides ergo iam, frater Parmeniane, ex tribus speciebus supra memoratis illam primo tripartitam esse inmotam, inuictam et inmutabilem, operantis uero temporariam esse personam.

8. Restat iam de credentis merito aliquid dicere, cuius est fides, quam filius dei et sanctitati suae anteposuit et maiestati. non enim potestis sanctiores esse, quam Christus est; ad quem cum mulier illa ueniret, cuius filia erat mortua, et rogaret, ut suscitaretur, nihil promisit de uirtute sua, sed post fidem interrogat alienam, ut, si mulier crederet, pro matris credulitate filia surgeret, si non crederet, uirtus filii dei feriata cessaret. interrogatur mulier, respondit se credere fieri posse, quod rogabat. iubetur ire, redit ad domum mulier, inuenit puellam uiuam, quam dimiserat mortuam. non ruit in oscula, non properat in amplexus, sed redit, ut saluatori gratias ageret; et ut ostenderet filius dei se uacasse, fidem tantummodo operatam esse: uade, inquit, mulier, in pace, fides tua te saluauit. ubi est, quod dicitis: 'dantis est, non accipientis?' quid uobis uidetur et centurionis fides? cuius puer cum male haberet, saluatorem petiit, ut ab eo mortem repel-

1 I Cor. 3, 4 10 — 20 Luc. 8, 42. 48 22 cfr. Matth. 8, 5; Luc. 7, 2 sq.

1 ait *om. G* est *om. B* 2 quid est Ap. *G* in quem] cui *G* 3 in *om. B* 4 iam *om. vb* 5 primam *v* tripertitam *BG* 6 et operantis temp. *RB* uero *om. RBvb* temporalem *G* 10 cum (*s. l. m. 1*) *R*, *om. v* 11 uenerat . . . . rogabat *v* 12 promisit] ꝑius|sit (ꝑ *ex* p *correct. uidetur*) *B* 13 per matris credulitatem *G* filias (s *del. m. 2*) *G* 14 uistus filius *B* 15 interrogata *G* 16 & 18 redit (i *s. l. m. 1*) *R* 17 remiserat *G* 18 properauit *Bvb* rediit *B* gratias ageret saluatori *G* 19 uacuisse (*sic*, a *s. l. m. 1*) *R*, uacuīsse *B* uacasse *om. G* (∧ *adpos., cui respondet m. 2 i. mg.* iuxta mulieris) uacuisse *v* 20 esse operatam (a *alter. delet. et i. mg. adp.* u *m. 2*) *G* sic ait uade inquit *G* 21 dicis (ti *s. l. m. 1*) *R*, dixisti *B*, dicis *edd.* 22 et *om. G* cuius *om. v*

leret. iam Christus pereuntem ueniebat ad puerum; sic eum centurio tenuit, ut indignitatem tecti sui confessus, quod filius dei totus non deberet intrare, sed suam uirtutem mittere, qua puer fugata morte reuiuiscere potuisset. non fortitudo centurionis, non sapientia laudata est, sed fides: et curatus est puer in illa hora. certe 'dantis est, non accipientis' multa sunt huiusmodi in euangelio de fide perfecta, sed uel tria conplenda sunt fidei testimonia. quid uobis uidetur et illa mulier, quae de secreto causae feminarum, cum per annos duodecim laboraret et omnem substantiam suam in medicos erogasset, cum uideret a filio dei tantas celebrari uirtutes, processit in turbam, uidet medicum, uidet et populum. cogebat illam dolor, ut medicinam peteret, pudor inpediebat, ne causam suam coram masculis indicaret. inuenit consilium tacita fides. mittam, inquit, manum meam et tangam fimbriam uestimenti huius, et sana fiam. nemine uidente inter turbas manum misit, tetigit et sanata est; nec ausa est indicare, quod ausa non fuerat petere. sed ne fructus fidei apud ignorantes latere uideretur, sic saluator ait: quis me tetigit? mirati sunt discipuli eius dicentes: turbae te conprimunt; tu dicis: quis me tetigit? et Christus: quis me, inquam, tetigit? sensi a me exisse uirtutem. sic mulier confessa est se tetigisse et sanam esse. iamdudum pro filia mater petiit, pro puero centurio postulauit; hoc loco nec mulier petiit, nec Christus promisit, sed fides quantum praesumpsit, exegit: certe 'dantis est, non accipientis.'

5 Matth. 8, 13 9—23 Luc. 8, 43—46; Matth. 9, 20—22; Marc. 5, 25—34

2 tenuit centurio in dignitatem (*om.* ut) *Gb* in dignitatem (in *s. l. m. 2*) *R* quo *G* 3 uirtutem suam mitteret *G* 4 et non fort. *RBv* 5 et non sap. *RBvb* 11 uiderat *B* 13 sed pudor *G* 15 et *om. G* 16 uest. eius *Gb* fiet *v (corr. Cochl.)* 17 tetigit *om. RBv* nec causa *B*, (*corr. m. 2 deleto* c) *G* 20 conprimunt (m *s. l. m. 2*) *R* 22 inquit *G* sentio enim *G* 23 se] sic *B* sanatam *Gb* 24 & 25 petit *G* 25 sed *om. G* tantum quantum sibi presumpsit exigit (*sic*) *G*, tantum quantum *b* 26 accipientis] *quae excipiunt in G* Et ut uel sero—non oportuit mori *hoc loco non probabilia in finem libri V transposuit Dup., om. RBvb*

9. Nam quod ad amplificandos tractatus tuos, frater Parmeniane, Naaman Syrum quasi inmaturam quandam durissimorum nascentium uulnerum massam diu describere uoluisti, quid hoc ad praesentem pertinet causam? bene hoc diceres et longa oratione recte uti potuisses, si inuenires aliquem catechumenum scabrosissimis moribus, qui gereret durissimam mentem, qui lenissimam gratiam aquae salutaris accipere detrectaret. bene hominis innouationem uerbis a te dictis ostenderes, bene ueternosam naturalem duritiam in infantilem carnem inmutari ac molliri posse monstrares. in hoc uero negotio, quod inter partes tempore praesenti tractatur, ut quid a te talis commemorata est lectio? in qua non legitur aliquis illum leprosum Syrum ante dictum uel iussione Helisaei lauisse, ut merito denuo melius lauaretur. quod et si fieret, nec sic uobis occurreret, quod recte imitari possetis. non enim legitur ille prius lauisse in fluminibus Syriae aut ab aliquo lotus esse et nihil profecisse. nam et si hoc legeretur non ad Helisaei laudem, qui non lauit, sed consilium dedit, sed ad Iordanis gloriam pertineret, illi homini in eo flumine primitiuam gratiam prouenisse, in quo postea sub Iohanne per confessionem in paenitentiam populorum peccata fuerant moritura.

13 cfr. IV Reg. 5

1 nam quod applicandos (*om.* ad) *G* amplificandum *v* 2 naman *B* Namansyrum *G* quando duriss. *B* 4 ad *ante* praesentem *om. RB* pertinet (ad *s. l. m. 1*) *R*, pertinet ad *B* dicere *RBv* 5 sed longa *RBv* si] ut *RBv* 6 caticumenum *RB*, caticuminum *G* scabrosis *G* 7 aquae *om.. RBv* 8 detractaret (e *s. l. m. 2*) *R*, detractaret *vb* nouationem *RBv* a te] ante *v* 9 ueterosam *B* infantili carne (*om.* in) *RBv* 10 hoc uerbo (*sic*) *R*, h. uerbo *B* 11 partes est *RB* 12 aliquem *G* 13 syrum *om. G* iussionem *G* (*quod iam Casaub. proposuit*) 13 & 18 helisei *libri* (helisey *B u.* 13) 14 et (u *s. l. m. 2*) *R*, et *B* denuo *om. G* nec si uobis *B* 16 lotum *G* 17 esset *RB* 18 ad ipsius iordanis gratiam pertinere (*sic*) *G* (*cfr. p.* 136, 20 *ubi* gratia *in G commutatur uerbo* gloria) 21 professione (*om.* per) penitentie populi *G* in penitentia *RBb*

10. Postremo qualis est illa pars tractatus tui de caelestibus nuptiis, ubi spem amputans futurorum totum in praesenti tempore posuisti dicendo a societate uestra proiectum esse eum, qui ianitores et ministros fefellerit uestros, ut a communione fidelium foras cum iniuria mitteretur. si ita est, nihil est, quod speret fides, nihil, quod resurrectio repraesentet, nihil, quod in caelis amplius expectetur, nihil, quod rex ille [caelestis] et pater familias deus in suo conuiuio agnoscat, cum praesentia multorum gaudeat et de aliquorum absentia contristetur. et multos dicat uocatos, paucos uero electos; nihil erit, quod irascatur uestem nuptialem non habenti, cum filius dei ipse Christus sit sponsus et uestis et tunica natans in aqua, quae multos uestiat et infinitos expectet nec uestiendo deficiat. sed ne quis dicat temere a me filium dei uestem esse dictum, legat apostolum dicentem: quotquot in nomine Christi baptizati estis, Christum induistis. o tunica semper una et inmutabilis, quae decenter uestiat et omnes aetates et formas nec in infantibus rugatur nec in iuuenibus tenditur nec in feminis inmutatur! aderit profecto ille dies, ut caelestes nuptiae incipiant celebrari; illic qui baptisma singulare seruauerint, securi discumbent. nam, quicumque a uobis se rebaptizari consenserit, huiusmodi homini non denegatur resurrectio, quia credidit in resurrectionem carnis; resurget quidem, sed nudus. sed quia nuptiali ueste a uobis se expoliari permisit, hanc patris familias auditurus est uocem:

10 cfr. Matth. 22, 14 15 Gal. 3, 27

1 qualis—pars (*in ras.*) *B* est et illa *G* 4 fefellerat *v* uestrum *RB* 5 nihil] non *RB* 7 nihil in cael. *RBv* ille rex *G* 8 caelestis *om. RBvb*, (*quod cum sequatur* deus, *uncinaui superfluum*) 9 cum ad presentiam *G* 10 et] ut *G* et paucos (*om.* uero) *RBb* 11 erat *v*, *idem propos. Casaub.* 14 ne qui *G* 16 induistis] uos uestistis *G* 17 innumerabilis quae *RBvb* 18 rugat *libri* 21 nam *om. b* 22 se *om. R* baptizari *v* consenserunt *RBv* (*corr. Cochl.*) homini *om. B* 23 in resurrectione *Gb* 24 resurgit (e *s. l. m. 2*) *R*, resurgit *B* sed quia] et quia *G* 25 se spoliari *G*

'amice — hoc est diccre: agnosco te — aliquando renuntiaueras diabolo et ad me conuersus fueras et dederam tibi uestem nuptialem; ut quid sic uenisti non habens, quod tibi dedi?' hoc est dicere: quare non habes, quod tibi dedi? nemo enim potest irasci non habenti rem, quae data non sit. uestem nuptialem inter istos acceperas et solus non habes? quare nudus et lugubris uenisti? quis tibi detraxit spolia? quas fraudulentas adisti fauces? quos incurristi latrones? quotquot tales uenturi sunt, locum in illo conuiuio non habebunt.

11. Et ut uel sero conpendium faciam, credo etiam hoc sufficere; etsi tot probationes minime diceremus: uobis absentibus uerbo tenus baptizati sunt mille: ex his sorte sua defuncti sunt centum. abstinete paulisper ab hoc scelere manus. sanctitas, ut dicitis, uestra primo resuscitet sepultos, emendet, si potest, mortuos et sic reuertatur ad uiuos. si mortuos suscitare non potestis, ut quid uiuentibus conamini manus inferre, nisi ut conpleatur, quod per Ezechielem prophetam de uobis locutus est deus dicens: ut occiderent animas, quas non oportuit mori.

19 Ez. 13, 19

1 agnosce *v*, cognosce *b*, cognosco *scr. Casaub.* cum aliquando *RBvb et Casaub.* 3 ut quid . . . non habens q. tibi dedi *om. RBv* uenisti n. habens uestem nuptialem hoc est dicere . . . *b* 5 poterit *G* 6 istos] filios *B* 8 uel quas *G* 9 sunt hoc exemplo *G* 10 habebunt] EXPLICIT LIBER QVINTVS (*rubr.*) *R fol. 52* ᵃ, Explicit liber quintus *B fol. 53*ᵃ *1*, Explicit Liber Quintus (*rubr.*) *G fol. 51* ᵇ. *de uerbis supra sequentibus, quae desunt in RBv, cfr. p.* 138, 26 16 sic] si *G* 19 de uobis *om. d*

LIBER SEXTUS.

1. Ut mihi uidetur, liquido demonstratum est, in diuinis sacramentis quid nefarie feceritis. iam illa ostendenda sunt, quae crudeliter ac stulte uos fecisse negare minime poteritis. quid enim tam sacrilegum quam altaria dei, in quibus et uos aliquando obtulistis, frangere, radere, remouere, in quibus et uota populi et membra Christi portata sunt, quo deus omnipotens inuocatus sit, quo postulatus descenderit spiritus sanctus, unde a multis et pignus salutis aeternae et tutela

INCIPIT LIBER SEXTVS *(rubr.) R fol. 52* [a], Incipit Liber Sextus *B fol. 53*[a] *2,* Prefatio *(rubr.) G fol. 51* [b]*; sequitur in RBGd argumentum idemque in P legitur fol. 243* [b]: In (I *rubr. G*) hoc sexto (Sextus [*rubr.*] in hoc sexto *P*) libro (libello *G*) ostenduntur (continetur *RB*) scismatici (*om. RB*) hoc est episcopi (ostenditur episcopos *edd.*) partis Donati contra legem fregisse altaria et (*om. G*) inconsiderate (in cons . . *G*) conflasse et passim uendidisse uasa (uasa uend. *G*) dominica et lauisse quae lauanda non erant et mitellas puellis (puelis [l *corr. ex* r *m. 1*] *B*) mutasse de quibus nulla scriptura legitur. *sed in v argumentum copiosius perhibetur his uerbis:* Dictum est in Quinto de baptismatis et fidei uirtute ac declaratum quantum sit scelus, quanta impietas et iniuria rebaptizare catholicos: nunc superest commemorare in hoc sexto libro de reliquis Donatistarum sacrilegiis et stultitiis: Quibus uexare solent Catholicos, dum Altaria frangunt aut radunt, Dum reliquos Christianos in uniuerso terrarum orbe pollutos dicunt, Dum sacratas Deo uirgines iterum profiteri cogunt, Dum diuinae legis codices a Catholicis extorquent et Basilicarum parietes salsa lauant uelut pollutos et a suis discipulis alios seduci procurant. *Post argumentum addit. in G* Explicit prefatio *et in lin. sequ.* Incipit Liber Sextus *(rubr.), in v* Incipit Liber Sextus 2 ut mihi uidetur] indubitanter *RBvb* et liquido *b* 4 stultae *R* 5 enim *om. G* est tam *v* sacrilegum admissum sit *G* 6 radere et remouere ausi estis *G* et *om. RBvb* 8 sit] sinit (ni *eras.*) *B* quį̊ (o *s. l. m. 1*) *R, om. B* (*lacuna 2 litt.*) descendit *Bvb* 9 et *ante* pignus *om. RBb*

fidei et spes resurrectionis accepta est? altaria, inquam, in quibus fraternitatis munera non iussit saluator inponi, nisi quae essent de pace condita. depone, inquit, munus tuum ante altare et redi prius, concòrda cum fratre tuo, ut possit pro te sacerdos offerre. quid est enim altare nisi sedes et corporis et sanguinis Christi? haec omnia furor uester aut rasit aut fregit aut remouit. hoc igitur inexpiabile nefas, si de aliqua ratione descendit, uno modo fieri debuit. sed ut aestimo, alio loco copia lignorum frangi iussit, aliis uero ut altaria raderent, lignorum inopia imperauit; ut autem alii remouerent, ex parte uerecundia persuasit; ubique tamen nefas est, dum tantae rei manus sacrilegas et inpias intulistis. quid perditorum conductam referam multitudinem et uinum in mercedem sceleris datum? quod ut inmundo ore sacrilegis haustibus biberetur, calida de fragmentis altarium facta est. si liuoris iudicio nos uobis sordidi uidebamur, quid uobis fecerat deus, qui illic inuocari consueuerat? quid uos offenderat Christus, cuius illic per certa momenta corpus et sanguis habitabat? quid uos offendistis etiam uos ipsi, ut illa altaria frangeretis, in quibus ante nos per longa temporum spatia sancte, ut arbitramini, obtulistis? dum inpie persequimini manus nostras illic, ubi corpus Christi habitabat, feristis et uestras. hoc modo Iudaeos estis imitati: illi iniecerunt Christo manus in cruce, a uobis percussus est in altari. si catholicos illic insectari uoluistis, uel uestris illic antiquis

3 Matth. 5, 24

1 in quam *G* in *om. RB* 2 poni *RBvb* 3 qui . . . condita (*sic*) *B* Repone *G* 6 sedes corporis *G* 7 aut fregit aut rasit *G* 8 natione *RB* 9 frangi iussit—lignorum inopia *om. RBv* aliis] alii *G*, alio *b* 10 ut remouerentur (*om.* autem alii) *RBvb* 11 persuasit] iussit *RBvb* 13 conduct.] conuinctam *B* 14 in mundo *G* ore] opere *Bv* 15 altariorum *G* 17 illuc *vb* inuocare *G* 18 per cetera *RBv* (*corr. Cochl.*) 19 habitabant *d* qui (d *s. l. m. 1*) *R* uos *ante* offend. *om. d* offenditis (s *s. l. m. 1*) *R*, offenditis *Bv* 21 sanctąc (*sic*) *R* 22 feristis] infecistis *coni. Cochl.* 24 manus christo *edd.* altare *RB* 25 insectare *G*

oblationibus parceretis. ibi modo superbus inuentus es, ubi iamdudum humilis offerebas, ibi libenter peccas, ubi pro multorum peccatis orare consueueras. hoc faciendo in numerum sacrilegorum sacerdotum libenter intrastis, sociati sceleribus profanorum, de quibus apud dominum Helias propheta querelam deponit; his enim locutus est uerbis, quibus et uos inter alios ab ipso accusari meruistis: domine, inquit, altaria tua confregerunt. dum dicit 'tua', indicat, quia res est dei, ubi deo aliquid a quocumque oblatum est. sufficeret insaniae uestrae, quod membra laniastis ecclesiae, quod dei populos iamdudum in unitate positos uestris seductionibus diuisistis. inter haec omnia uel altaribus parceretis. cur uota et desideria hominum cum ipsis altaribus confregistis? illinc enim ad aures dei ascendere populi solebat oratio. cur concidistis precibus uiam? et ne ad deum supplicatio de more solito ascensum haberet, inpia manu quodammodo scalam subducere laborastis? et tamen cum omnium uestrum una sit coniuratio, in hoc titulo simili errore dissimiliter deliquistis. si sufficerat remouere, non licuit frangere; si oportuit frangere, rasisse peccatum est; si enim non licuit, sicut inter uos placuit, recte uidetur fregisse, qui fregit. iam reus est, qui maiorem partem radendo seruauit. quae est ista

7 III Reg. 19, 10

2 pro...peccata *G* 4 societati *B*, (et *punct. del.*) *R* soc. estis *G* 5 apud deum ab helia pr. querela deponitur *G* 6 deponet (i *s. l. m. 2*) *R* is enim *G* 7 accusare (i *s. l. m. 2*) *R* 8 dei est *G* 10 quod inembra (*sic*) *G* laniasti (s *s. l. m. 1 ut uidetur*) *B* 12 haec *om. B* 13 confregistis] euertistis *b* illic (n *s. l. m. 2*) *R*, illic *Bv*, illuc *G*, illac *b* enim *om. RBvb* 14 solebat populi *G* concidisti (s *s. l. m. 1 ut uidetur*) *B* 16 habeat *G* scalas *Gb* 18 delinquistis (*sic*) *R* sufferat (ce *s. l. m. 1*) *R*, sufficerat *B* 19 oportuit] *ab hoc uerbo incipit C* 20 licut (*expunct. sed nil corr. i. mg. ubi est rasura*) *G* uos *om. RBv* (*sed add. Cochl.*) 21 uidetur fecisse *CG* qui fregerit *RBvb* 22 maiorem (*bis pos.*) *B* seruabit (u *s. l. m. 2*) *R*, seruabunt *B*

noua et stulta sapientia nouitatem quaerere in uisceribus uetustatis et remota quasi quadam corporis cute in latenti corpore cutem quasi alteram quaerere! donum, quod ad se pertinet et in se totum est, quod unum est, inde cum aliquid fuerit ablatum, minui potest, non potest inmutari. rasisti equidem, quod tibi uisum est; sed adhuc ibi est, quod odisti. quid? quodsi sic coniurastis, ut quae a nobis in nomine dei in ipso ministerio tacta sunt, inmunda uiderentur? quis fidelium nescit in peragendis mysteriis ipsa ligna linteamine cooperiri? inter ipsa sacramenta uelamen potuit tangi, non lignum; aut si tactu possunt penetrari uelamina, ergo penetrantur et ligna; si penetrari possunt ligna, penetratur et terra; si a uobis lignum raditur, et terra, quae subter est, fodiatur, altam facite scrobem, dum pro uestro arbitrio quaeritis puritatem. sed obseruate, ne ueniatis ad inferos et illic inueniatis Core, Dathan et Abiron scismaticos, magistros scilicet uestros. ergo et fregisse uos et rasisse constat altaria. quid est, quod in hac re subinde uester quasi languere uisus est furor? uidemus enim uos postea mutasse consilium et altaria a uobis iam non frangi nec radi, sed tantummodo remoueri. si hoc sufficiebat, illa, quae prius a uobis facta sunt, et uos indicatis, quia fieri minime debuerunt.

16 cfr. Num. 16

2 uetustatis] maiestatis *b* cute (e *in ras.*) *R*, cutem (m *exp. m. 1*) *C* latente *edd.* 3 alteram] ad lateram *B* donet *R*, dono^{um} (um *s. l. m. 1*) *C*, donec *Bv* (donum—unum est *om. b*) ad ḍę se (*sic*) *R* 4 unde *RBvb*, inde (i *in ras.*) *C* 5 mutari non potest *RBb*, *om. v* 7 quod hoc si *RB* si *om. CG* 10 c^{o}operiri (o *s. l. m. 1*) *R* tangi potuit *G* 11 a^{t}usi (t *s. l. m. 1*) *C* tactum (tactu *b*) possit penetrari uelamen *vb* penetrare (e *fin. perduct.*) *C* 15 querita^{tis} (tis *s. l. m. 1*) *B* sed obserua te ne *v* (obsecro ne *Cochl.*) 16 inuenietis *RB* choreb *RB*, cores *v* (*corr. Cochl.*) dathan Chor^{h}e (core *m. 2 C*) et ab . . . *CG* abyron *BGv* 18 subinde] subi*to *R*, subito *Bvb* 19 uidimus *RB* 20 iam *om. CG* sed radi (*om.* sed *post* radi) *RBvb* 21 aut remoueri *RBvb* illa (a *corr. ex* e) qui *B* a uobis *om. RBvb* 22 uos (*bis pos.*) *RB* ex his iudicatis (*sic*) *v* et uos *om. vb* debuerunt a uobis *RBvb*

2. Hoc tamen inmane facinus a uobis geminatum est, dum fregistis etiam calices, Christi sanguinis portatores, quorum species reuocastis in massas merces nefariis nundinis procurantes — ad quam mercem nec emptores eligere uoluistis — sacrilegi, dum inconsiderate uendidistis, auari, dum uenditis. passi estis etiam conburi manus uestras, quibus ante nos eosdem calices tractabatis. eam rem tamen passim uendi iussistis, emerunt forsitan in usus suos sordidae mulieres, emerunt pagani facturi uasa, in quibus incenderent idolis suis. o scelus nefarium, o facinus inauditum auferre deo, quod idolis praestes, subducere Christo, quod proficiat sacrilegio!

3. Sed uideo hoc uos loco inuidiam nobis falso conflantes ad Aggaeum prophetam uelle confugere, ubi scriptum est: quae tetigerit pollutus, polluta sunt. liuore interueniente facile est iratis iactare conuicium; sed semper dum intenditur crimen, necessaria est manifesta probatio. quis enim nostrum intrauit templa? quis uidit sacra sacrilega? pollui homines possunt fumis, nidoribus, sacrilegiis, sacrificiis, sanguine; sed in hac causa quis ingressus est templum? quis incendit idolis? quis inmundis nidoribus maculatus est? quis sanguinem uel pecudis inmundae uel hominis fundi aspexit?

14 Aggae. 2, 14

1 hoc tam *C* a uobis *om. RBvb* gemin. est (*in ras.*) *B* 2 portitores *RB* 3 reuocastis (castis *in ras.*) *B* reuocatis (s *s. l. m. 2*) *C* mercedem . . . prouocantes *RBv* 4 aquam (*sic*) *R*, aquam *v* (*corr. Cochl.*) mercem *om. RBvb* 5 sacrilegium admisistis dum *CG* auari dum uenditis *om. RBvb* (*haec uerba Dup. post* eligere uoluistis *transposuit*) 7 tractatibus *v* (tractabitis *Cochl.*) tam̃ (~ *m. 2*) *B*, tam *Gv*, cum *d* passim uendiuis sistere. Emerunt *v* (*Cochl. propos.* iam (*loco* tam) passim uendidistis aere) 8 iussisti *B* sordidę (ę *add. m. 2*) *C* 11 prestet *G* 12 uos hoc loco *CGb* 13 aggeum *libri* 16 manifestanda *v* 18 fumis (e *s. l. m. 2*) *R*, fum|is (e *s. l. m. 1*) *B*, fumi sacrilegis *Casaub.* sacrilegis (o *s. l. m. 2*) *R*, sacrilegos (*sic*) *B*, sacrilego *v* sacrilegis nidoribus sacrificiis *b* sacrificiis *om. RBv* 19 in hoc (a *s. l. m. 2*) *R* ingressis est *CG* 20 intendit *v* est qui *B* 21 sanguine *CG* inmundi (ę *s. l. m. 2*) *R*, inmundi *CBG*

quem probatis ad aliquod facinus commodasse consilium? in societate alicuius sceleris uel unum episcopum conuincite, si potestis. de nescio quo primate suspicamini, qui eodem tempore ambulasse dicebatur. suspicio non est idoneum crimen. quis eum accusauit? quis eum conuicit? ubi uel erubuit uel confusus est? seruate uobis suspiciones uestras. igitur, sicuti supra diximus, in hac causa quicquid aspere fieri potuit, dum illa res in origine reuocatur, ad principes uestros pertinere monstrauimus; unde est, quod catholicos quasi pollutos appellas? an quia uoluntatem et iussionem dei secuti sumus amando pacem, communicando toto orbi terrarum, sociati orientalibus, ubi secundum hominem suum natus est Christus, ubi eius sancta sunt inpressa uestigia, ubi ambulauerunt adorandi pedes, ubi ab ipso filio dei factae sunt tot et tantae uirtutes, ubi eum sunt tot apostoli comitati, ubi est septiformis ecclesia, a qua uos concisos esse non solum non doletis sed quodammodo gratulamini. quia unitatem deo placitam amauimus, pollutos uocatis; quia Corinthiis, Galatis, Thessalonicensibus adsensum adcommodauimus communionemque coniunximus, pollutos uocatis; quia furtiuas uobiscum non legimus lectiones, pollutos uocatis — aut negate uos alienas lectiones legere, si potestis. ut quid audetis epistulas ad

1 ad *om. CG* aliquot *B* 2 societatem *CG* 3 de nescio quo —suspiciones uestras igitur (*u.* 6) *om. RBvb* primato (o *exp. et* e *s. l. scr. m. 1*) *C* 7 sicut *G* 8 in origene (e *prius corr. in* i *m. 2*) *C* uocatur *RBvb* 9 monstrabimus *RB* 11 sociari *CBGv*, sociati (t *corr. ex* r) *R* 14 filio dei *om. RBvb* totae tantae *v* (tot ac tantae *Cochl.*) 15 ubi cum eum sunt *CG* (cum *lineol. subscr. not. in G*) eum ṣụnṭ totị sunt ap. (*sic*) *R*, eum tote (*ultim.* e *uel* i *eras.*) sunt *B* 16 aqua uos *BG* conciosos *B* 18 amauimus] habemus *RBv* 18, 20, 21 uocas *RBvb* qui *v* corinthis (i *s. l. m. 2*) *R*, corintis (hi *s. l. m. 2*) *C* galatis (h *s. l. m. 2*) *C*, galathis *B*, gallathis *G* 19 tessalonic. (h *s. l. m. 2*) *C*, thesalon. *B* adcommodauimus (c *s. l. m. 2*) *R*, adcommodamus (*sic*) *B* communionemquae (*sic*) *R* 20 et quia *CG* uobiscum furtiuas *CG* 21 pollutos uocatis *om. CGb* uos non *CG*

Corinthios scriptas legere, qui Corinthiis communicare noluistis? ut quid ad Galatas, ad Thessalonicenses scripta recitatis, in quorum communione non estis? cum haec omnia ita esse constet, intellegite uos ab ecclesia sancta esse concisos et nos non esse pollutos. ubi est ergo, quod tibi putas Aggaeum prophetam posse succurrere? igitur altaria et uasa supra memorata et in manibus uestris iamdudum fuerant et in nostris: si infamatis manus nostras, quare illic damnatis et uestras? sed dicitis lectum esse: quod tetigerit pollutus, pollutum est. fac aliquem pollutum esse, ut possint ab eo tacta uideri polluta. esto, si solus sit tactus et non interueniat inuocatio nominis dei, quae et tetigerit pollutus, [polluta erunt] inquinari possunt, si de deo taceatur. nam si sit inuocatio nominis dei, ipsa inuocatio sanctificat, et quod pollutum esse uidebatur. denique cum ducenta et quinquaginta turibula, quae sacrilegorum et peccatorum manibus portabantur, cum eosdem peccatores absorberet terra, remanserunt de manibus eorum excussa turibula. et dum dubitaret Aaron sanctus sacerdos, quidnam de his faceret, audiuit uocem dei dicentis: tolle Aaron haec uasa et fac inde laminas et pone in angulis arcae testamenti domini, quoniam, licet illi peccauerint, qui ea ferebant, tamen uasa illa sancta sunt, quia nomen meum

9 Aggae. 2, 14 15 cfr. Num. 16 20 Num. 16, 37. 38

1 scripta *B* corinthis (*cfr. p.* 147, 18) *R* 2 galathas *RB* (*sed cfr. p.*147,18), gallatas *G* 4 esse *post* sanct. *om. G* 6 aggeum *libri* succurrere (re *fin. add. m. 2*) *R* et uasa] tua *RBv* 7 iamdudum—nostris si *om. RBv* 8 infamatus (a *s. l. m. 2*) *R*, infamatas *B* 9 tetigit *CG* (*sed cf. p.* 146, 14) 11 tactu (a *s. l. m. 2*) *R* esto] o *RB*, *om. v* sit *om. RB* 12 et non et (*sic*) *R* et *post* quae *om. CGb* tetigeritis (is *exp. m. 1*) *R* 13 polluta sunt *RBb* (*quae uerba uncinaui glossematis exemplum*) 15 esse putabatur *CG* uidebatur esse *B* cum C.Cta et L *R*, cum CC. et l^{a} *B* et *om. CG* 16 & 18 turabula (i *s. l. m. 2*) *R* 18 dum *om. Bv* 19 de iis *d* 22 domini *om. RBvb* peccauerunt *RBv* qui ea] quia *B* 23 et tamen *B*

illic inuocatum est, dicit deus. et utique plus est portare quam tangere. ergo iam liquido apparet ex inuocatione nominis dei posse aliquid sanctificari, etiam si peccator inuocet deum; non enim tantam uim potest habere tactus, quantam habet diuini nominis inuocatio. nam et uos, qui uobis de uestra sanctitate praesumitis, dicite, si tactus sanctificat aut inuocatio. utique inuocatio, non tactus; aut si de solo tactu praesumitis, tangite tabulam, lapidem, uestem: uideamus, an sancta esse possint, si de deo taceatur.

4. Iam illud quam stultum, quam uanum est, quod ad uoluntatem et quasi ad dignitatem uestram reuocare uoluistis, ut uirgines dei agere paenitentiam discerent, ut iamdudum professae signa uoluntatis capitibus postea uobis iubentibus inmutarent, ut mitellas alias proicerent et alias accepissent. primo dicite nobis, ubi uobis de mitellis aliquid mandatum est. uirginitas enim uoluntatis res est, non necessitatis. denique stabularius ille Paulus apostolus, cui confossus peccatorum uulneribus populus commendatus est, duos denarios, quos erogasset, acceperat, duo scilicet testamenta, haec per doctrinam quasi sumptus inpendit, docuit, quomodo coniugales christiani debeant uiuere: de quo cum quaereretur, quid de

16 — p. 150, 8 cfr. Fulgent. Rusp. ad. Monim. 2, 13 (193 Mgn.) 18 cfr. Luc. 10, 34. 35

1 illuc *RBv* dic. dominus *CG* 2 iam aliquid (a *del. et* o *suprscr. m. 2*) *R*, aliquid *v (corr. Cochl.)* 4 possunt habere *v* quantam (n *in ras.) C* 7 si *(s. l. m. 2) R* 9 sed de *B* 10 illud quod st. *B* est *om. vb* 11 uoluistis *(in ras.) B* 12 uirgi *(sic) B* agerent ... discentes (dicentes *m. 1 B*) *RBv* agerent (*om.* discentes) *b* 13 postea] imposita *Casaub.* accepissent postea uero uobis *v* uobis] uero *RB* uobis iubentibus *om. C* 14 m. alias] m. aureas *RBv* et *om. RBvb* acciperent *d* 15 dicite nobis *om. RBv*, dicite ubi *b* aliquid de mitella *RBvb* 16 uirginitas enim—aut cogit *(p. 150, 8) Optati uerbis usus adfert Fulgentius l. l.* non necessitatis *om. B* 17 ille apostolus Paulus *sic apud Fulgentium* confessus (o *s. l. m. 2) C* peccatoribus in uulneribus *B* 18 est *om. RBvb* 21 debent *v* a quo *edd. (praeter Fulgent.)* de quo ipse cum *CG*

uirginibus praeciperet, respondit de uirginibus nihil esse mandatum. confessus est se duo testamenta, hoc est duos denarios erogasse: expliciti erant quodammodo sumptus, sed quia, qui saucium commendauerat, promiserat se redditurum, quicquid in curam amplius erogasset, post inpensos duos denarios non praecepta, sed consilium erogat Paulus ad uirginitatem; nec inpedimento est uolentibus nec nolentes inpellit aut cogit: qui dederit uirginem suam, bene facit, et qui non dederit, melius facit. haec sunt uerba consilii nec ulla sunt praecepta coniuncta, uel de qua lana mitella fieret uel de qua purpura pingeretur. non enim hoc panno potest uirginitas adiuuari, non inde conpescuntur aestus animi, quos interdum aetas accendit, non inde subleuatur mens, quae nonnumquam desideriorum ponderibus premitur. nam si ita esset, non una sed plurimae uirginis capiti inponerentur, ut, quotienscumque animum carnis desideria pungerent, contra inpugnationem mentis mitellarum numerus dimicaret. res inuenta est ad signum capitis, non ad remedium castitatis. denique talis pannus ueterari et rodi et perire potest; et tamen uirginitas, si inlaesa sit, sine mitella tuta esse potest. spiritale nubendi hoc genus est. in nuptias sponsi iam uene-

2 cfr. I Cor. 7, 25 8 ibd. 38

1 praeciperet respondit *om. RBv* respondit sibi *b* sibi de uirg. *Fulgent l. l.* de uirgin. *om. RBv* 2 mandatum confessus est. Sed duo *v* se *(s. l. m. 1) C*, sed *RB* 3 quodadmodo *R* 4 quia *om. CG et Fulgent. l. l.* sanctum saucium *v* (sancto *uel* sano *coni. Cochl.*) 5 in cura *CG et Fulgent. l. l.* amplius (ius *in ras.*) *C* 6 erogabat . . . ad uirgines *CG* 7 est uoluntatis *RB*, est uoluntati nolentes *v (Cochl. i. mg.* addo neque) 8 dederit inquit *CGb* uirginitatem *RB* 11 fieret aut *RB edd.* de purpura *G* panno hoc *RBvb* 12 non enim inde *b* concupescuntur *CG* 13 quos (s *corr. ex* d) *B* aestas *Rv*, estas *B*, (*corr. m. 2 i. mg.*) *G* 14 praemitur *(sic) R* 15 uirginali capiti *CG* capitum (mitellae *add. Cochl.*) ponerentur *v* 16 an/mum *(sic) B* desideria carnis *CG* 17 mentis *om. v* 18 capiti *v* 19 ueterari] et errare *libri d,* deturbari *vb,* usu ueterascere *coni. Zycha*, ueterari *scripsi* (cfr. *Rönsch Ital. p.* 169) 20 tamen] ꝑꝑ *(sic) R, om. B* 21 uenerat *RB*

rant uoluntate et professione sua; et ut saecularibus nuptiis se renuntiasse monstrarent et iunctas spiritali sponso, soluerant crinem: iam caelestes celebrauerant nuptias. quid est, quod eas iterum crines soluere coegistis? quid, inquam, quod ab ipsis per uos exacta est secunda professio? quis est alter spiritalis sponsus, cui iterum nuberent? quando mortuus est, cui nupserant, ut iterum nubant? nudastis denuo capita iam uelata, de quibus professionis detraxistis indicia, quae contra raptores aut petitores uidentur inuenta. in mitella indicium est uoluntatis, non castitatis auxilium: ut rem iam deo deuotam nec, qui sponsabat, perseueret petere aut ne raptor audeat uiolare. signum est ergo, non sacramentum. inuenistis igitur huius modi uirgines, quae iam spiritaliter nupserant, quas secundas coegistis ad nuptias, et ut crines iterum soluerent, imperastis. hoc nec mulieres patiuntur, quae carnaliter nubunt. ex quibus si alicui maritum post matrimonii orbitatem mutare contigerit, non repetitur temporalis illa festiuitas. non in altum tollitur, non populi frequentia procuratur. detraxistis igitur non capitis ornamenta, sed, ut supra diximus, melioris uoluntatis indicia.

1 iam uoluntate *B* ex professione *v* ṣua (s *s. l. m. 2*) *R* 2 monstraret *R*, monstrare *B* et iunctam *(sic) B, i. mg. adp. m. 2 R, om. CGvb*, et iunctas *d* 3 crimen *(corr. m. 2) R* crinem] temere *v* (*corr. Cochl.* crines) nuptias celebr. *CG* 4 & 14 cogistis (e *s. l. m. 1*) *B* 5 professio secunda *vb* est *post* quis *om. G* 6 est *om. B* 7 nudatis *CG* 9 mitellam *(sic) R*, mitellam *B* est *om. CG* uoluntatis (n *in ras.*) *C* 10 auxilium est *CG* utrum rem *(sic) R, om. B* iam dum (ũ *s. l. m. 1*) *R* deuotam an quis (ec *s. l. et puncto* a *del. m. 2*) *R* ut cum iam dum deuotam an quis *v* (*Cochl. coniec.* ut eam iam dum | deuotam ne qui) nec quis *B*, ne qui *b* 11 sponsabat repeteret aut *CG* uiolare auderet *CG* 12 non sacramentum inuen. igitur *om. G* sacramentum uirginitatis. Igitur *coni. Dup.* ergo huiusmodi *C* 13 quasi secundas (que si sec. *B*) *libri*, quas *scripsi* secundo *v* 14 in nuptias *CG* et *om. RBvb* 16 maritum maritũ marit *(sic) B*, post m. orbitatem *om. RBvb* orbitate *G* 17 illa temporalis *vb* 19 melioris *CG (cfr. supra I Cor. 7, 38)*, bonae uoluntatis *RBvb*

iam consecratos deo sparsistis inmundis cineribus crines, iussistis etiam salsa aqua perfundi. et utinam uel id, quod tulistis, uelociter reponeretis: produxistis moras, ut retractae in pristino habitu aliquae diutius remanerent, retractis signis, quibus se iamdudum contra petitores et raptores muniuerant. qui cum uiderent praescriptionem sibi iamdudum obpositam a uobis esse sublatam, de sponsis raptores effecti sunt: nec uisus est sibi unusquisque peccasse, dum talem rapuit, qualem uiderat, quando, ut uxorem acciperet, postulabat.

5. In hoc genere quanta damna fecistis deo, quanta lucra diabolo procurastis! conflastis inpie calices, crudeliter confregistis et inconsulte rasistis altaria; puellas miseras non sine obprobrio, ut secundam mitellam acciperent, coegistis, cum de prima in lectione recitari non possit. et illud praetermittere nequeo, quod nec deo est placitum nec a uestris cultoribus excusari nec ab aliquo homine defendi potest. per iudicia saecularia et leges publicas diuinae legis instrumenta executione officiorum a plurimis extorquenda esse duxistis, uolentes soli habere, quod pax in commune possederat. non uereor christianus dicere, quod uobis postulantibus gentilis

1 consecratos (a *s. l. m. 2*) *R*, consecratas *Bvb* aspaersistis (ae *ex* a *corr.*) *R*, aspersistis *Bvb* inmundis – iussistis *om. RBv* 2 perfundi] *Cochl. coniec.* perfudistis id *om. CG* 3 uelociter reuocare (reuore *B*) uelletis *RBvb* produxistis] interposuistis *RBvb*, protraxistis *d* retroactae *CG* 4 detractis *coniec. Cochl.* 5 petitores raptoresque *CG* murauerant *CGv* (muniuerant *Cochl.*) murauerant (ni *s. l. m. 2*) *R*, muniuerant *B* 7 reptores (a *s. l. m. 1*) *C* 8 rapit *CG* 9 acciperet (t *add. m. 2*) *R* postolabat (u *s. l. m. 2*) *R* 10 tanta damna *RBvb* fecisse *RB* 11 conflatis (s *s. l. m. 1*) *C* ac crudeliter confregistis (*om.* et) inconsulte *CG* crud. fregistis *RBvb* crudeliter *om. d* 13 obprobriom *(sic) R* secundum (u *fin. corr. in* o *m. 1*) *R*, secundo *B* secundas mitellas *CG* 14 cum de prima—non possit *om. b* in *om. RBv* de prima lectio (= scriptura) *Casaub.* 17 diuina elegis *(coniunx. m. 2) C* 18 exsequtione *(sic)* . . . a'plurimis (' *m. rec.) C* extorq. . .] eripienda esse dixistis *RBvb* 19 haberi *v* in communione *edd.* possiderat (e *s. l. m. 2*) *R* 20 uerear *G* postolantibus (u *s. .m. 2*) *R*

executio non potuit ignorare: uelamina et instrumenta dominica extorsistis, quae iamdudum fuerant in commune possessa; extorsistis cum codicibus pallas; iudicio superbiae uestrae utraque arbitrati estis esse polluta. nisi fallor, haec omnia purificare properastis: lauistis procul dubio pallas; indicate, quid de codicibus feceritis. in omnibus iudicium prouidentiae uestrae debet esse aequale: aut utrumque lauate aut utrumque dimittite. quodsi aliter facias, corrupisti diligentiam tuam; pallam lauas, codicem non lauas: si in una parte bonum est, in altera malum est. non potes negare offendere te in una, si in altera promereris, et si gaudes, quod in una uidearis religiosus, debes et plangere, quia teneris in altera parte sacrilegus.

6. Iam illud quale est, quod in multis locis etiam parietes lauare uoluistis et inclusa spatia aqua salsa spargi praecepistis. o aqua quae dulcis a deo creata es, super quam ante ipsos natales mundi sanctus spiritus ferebatur. o aqua, quae ut purum faceres orbem, lauisti terram! o aqua, quae sub Moyse, ut naturalem amaritudinem perderes, indulcata ligno tot populorum pectora suauissimis haustibus satiasti! restabat tibi

17 cfr. Gen. 1, 2 19 cfr. Exod. 15, 23—25

1 executio] excusatio *RBv* uelamina] uolumina *coniecit Cochl. et probauit Casaub.* strumenta *RBv* (instrumenta *Cochl.*), ins/trumenta *C* (*sed cfr. p.* 30, 1) 2 extorxistis *B* quae iamdudum—extorsistis *om. CG* in communione *RBvb* (*cfr. p.* 152, 19) 3 extorcistis *B* id est cum codic. *CG* pallas] pallia *propos. Casaub.* (*cfr. Uictor. Utic.* 1, 39; 2, 18) 4 omnia *om. RBvb* 5 lauisti (s *add. m. 1*) *B* sine dubio *CG* 6 prouidentia (e *s. l. m. 1*) *B* 7 laua . . . dimitte *RBvb* 8 facis *CG* corrup.] concupisti *RB*, concupisti, diligentia tua p. *v* 9 codicem non lauas *om. RBv* 10 est *ante* in *om. vb* in alteram *B* non potest negari offendi *v* offenderis in una *RB* 11 in unam *G* in alter *B* promereris] praemereris (re *del. m. 2*) *C* pre meris *G* 12 uideris esse *CG* 14 et parietes *v* 15 inclusa] in causa *RBv* (*Cochl. coniecit* sine causa) aqua *om. RBv* 16 dulcis quae *CG* creata est *codd.* supra quam et ante *CG* ipsius natalem *RBvb* 17 spiritus sanctus *B* 18 lauisti terraruṁ rabidam gentem *CG* moysen *RB*

post promotionem non leuiter degradari. praesentia Moysi in te amaritudo moritur et a scismaticis hodie cum catholicorum turba dulcedo tua uexatur. pares patimur bellum, pares expectamus uindicem deum. dic, frater Parmeniane, quid uobis fecerat locus, quid ipsi parietes, ut a uobis ista paterentur. an quia illic rogatus est deus? an quia illic laudatus est Christus? an quia illic inuocatus est spiritus sanctus? an quia uobis absentibus illic prophetae et sancta euangelia recitata sunt? an quia illic fratrum iamdudum litigantium concordauerant mentes? an quia unitas deo placita in qua habitaret, inuenerat domum? indicate, quid illic lauare potuistis. si catholicorum uestigia et in uico et in platea calcauimus, quare non omnia emendatis? nam et fouendorum corporum causa eadem nos et uos lauacra pariter abluerunt et ante uos frequenter nostrorum loti sunt multi. si post nos purificanda putatis omnia, lauate et aquam, si potestis; aut si uestigia, ut supra diximus, nostra uobis uidentur esse polluta; sufficeret terra; ut quid et parietes lauare uoluistis, in quibus humana non possunt poni uestigia? parietes non calcare, sed tantum uidere potuimus. si et quod tangit aspectus, lauandum esse censetis, cur cetera dimisistis inlota? uidemus tectum, uidemus et caelum, haec a uobis lauari non possunt. illa lauando promeriti estis deum, ista non lauando inexpiabile uidemini incurrisse peccatum. cum igitur alibi quasi diligentes uideri uultis, alibi neglegentes estis inuenti — si tamen dili-

1 praesentia] prece antea *coni. Casaub. Exod. 15, 25 adferens* 2 et ab *CG* scimaticis *(s. l. m. 1* s) *B* 4 uindicem] iudicem *CG* dicite *RBvb* 5 a uobis *om. RBvb* 7 illuc inuocatus *R* est χ *(sic) B* 9 illic iamdudum fratrum *CG* 10 concordauerunt *B* 11 habitabat *vb* 12 plateis *CG* 14 nunc pariter habemus et ante *CG* 15 si *om. Bv* 16 ausi (t *s. l. m. 2*) *C* 17 dixi *RBvb* esse uidentur *vd*, nostra esse uobis uidentur *b* 18 ut *om. RBvb*, ut qui *CG* 21 censeritis *B* in lota *G*, in lotã *B* uidimus t. uidimus *RB* 22 tectum] tecum *B* 23 si illa (illam) *C,G* estis promeriti *CG* deum] dominum *RB* ista] illa *CG* 24 diligentes essetis inuenti *(cetera desunt) RBv*

gentia dicenda est stultitia et, ut uero nomine appellem, uanitas uestra: nisi forte quia hoc faciendo in pauorem misistis populos inperitos, ut, quia lota est columna, lauarentur et corpora. si in his rebus consilium latet, miseros subtiliter decepistis; si talis res sine consilio gesta est, manifesta est uestra hebetudo. haec uos stulte fecisse et a uobis seducti cognoscunt nec uos ipsi negare poteritis.

7. Quid referam etiam illam inpietatem de uestra coniuratione uenientem, quia ad hoc basilicas inuadere uoluistis, ut uobis solis cimiteria uindicetis non permittentes sepeliri corpora catholica? ut terreatis uiuos, male tractatis et mortuos negantes funeribus locum. si inter uiuentes certamen fuerat, odia uestra uel mors aliena conpescat. iam tacet, cum quo paulo ante litigabas; quid insultas funeri? quid inpedis sepulturae? quid cum mortuis litigas? perdidisti malitiae fructum. et si corpora non uis in unum quiescere, animas tamen in uno apud deum positas non poteris separare.

8. Omnia denique, quae a uobis geruntur, ex toto narrari non possunt, sed tamen concedantur uobis, qui erroris huius magisterium possidetis. iam et de uestris silere quis posset, de illis scilicet, quos aut factione aut subtilitate, ut uestros faceretis, seducere potuistis, non solum masculi sed etiam feminae: ex ouibus subito facti sunt uulpes, ex fidelibus perfidi, ex patientibus rabidi, ex pacificis litigantes, ex simplicibus seductores, ex uerecundis inpudentes, feroces ex mitibus, ex innocentibus malitiae artifices. post quod ad uos delapsi

1 dicenda est] dici potest *CG* appelletur *RBvb* 2 in pauore *libri* 3 lauarentur *(sic) B* 4 misericors *B* 7 poteriti (s *add. m. 1*) *B* 8 et illam *CG* 9 qui *C* inuadere uoluistis (e uo *ex correctura m. recent.*) *C* 11 terreretis *RBv* tractastis *RB* 12 fuerat certamen *edd.* 14 litigebas *(corr. m. 1) R* imputas sepulturae *v* 15 sepulturam *edd. (cfr. Rönsch Ital. 413)* litigabas *(sic) R* perdis *CG* 17 tamen in unum *Cochl.* 19 sed concedatur (*om.* tamen) *RBvb* 20 possit *C* 21 et de illis *v* 22 faciatis *v* et non solum *CG* 23 ex hominibus *v* factae *C*, facte *G* 24 rabidi (b *corr. ex* u *m. 2*) *C* 25 ex mitibus feroces *CG* 26 post quot *B* delapsi sunt aut delapsi *(sic) v*

sunt aut delapsae, dolent alios ibi esse, ubi nati sunt; bene stantes in lapsus suos inuitant; si scirent se gloriam consecutos, felicitate sua tacite fruerentur. nunc autem perditos transitus suos consolari cupientes, ceteros ut similiter labantur, inuitant et residentes in sinu matris ecclesiae quasi pigros et tardos accusant. his enim uerbis loqui non erubescunt: 'Gai Sei uel Gaia Seia, quamdiu te tenes?' hoc est dicere: iam meum sequi debes errorem, iam debes deserere ueritatem. [quam diu te tenes? hoc est dicere:] imitare lapsus meos, imitare transitus turpes. quamdiu fidelis uocaris? iam fidem desere, iam paenitentiam disce: uos estis aucupes, et illi aut illae sunt aues. sed quia non est unum aucupum genus: alii sunt, qui arte simplici altis fundatas radicibus in faciem nemoris diffusas arbores petunt, ubi aues simplici uolatu naturalibus ramis insidunt; non illic numerantur fraudes, non artificiosa consilia; ars una est et sola capiendi peritia. illi uos aucupi similes dico, qui post discessum noctis ante lucis aduentum non aliorum more naturales uadit ad arbores. sed ipse arborem portans futurum nemus stringit in fascem aridam arborem nullis radicibus fultam multiplici fraude conponit. cui adulterinos inserit ramos, et quae suas iamdudum succisa perdiderat, alienas accipit frondes. alias aues clausas portat in cauea, euisceratas alias ad imaginem uiuentium, olim ex-

3 fruentur *B* perditi *v*, perdit *b* 4 labentur *RB*, labantur (b *ex* u *corr. uidetur*) *C* 5 inuitat *(corr. m. 2) C* in sinum *CG* ut quasi *(sic) R*, ut quasi *v* 6 enim] etiam *C* erubescent *(corr. m. 2) R* 7 Gaisei uel Gaiseia *(sic) R*, gaisei uel gaiaseia *CG* (*i. mg. nonnulla erasa, ex quibus exstat* gaiseia *G*), gasy ul gasya *(sic) B* 8 iam meum—est dicere *om. RBv* 9 quam—dicere *uncinaui* imitari *(corr. m. 2 hic et ante* transitus) *R*, 9 & 10 imitari *B* 10 transititus *B* fideli suo caris *(corr. m. 2 uel 3) G* uoceris *RBv* 12 aucupium *R*, aucupii *CG* 13 altis fundatas—aues simplici *om. RBv* 16 peritia *om. RBvb* illius peritia. Uos *CG* 18 naturalis *CG* 19 stringit fasce in ar. *v* 21 cui (i *corr. ex* m) *B* adulteri nos *G* succisas *CG* 22 accepit *RBv* portant *R*, portant *B* 23 in caueis *CG*, incaua *(corr. m. 1) B* eiusceratas *G*, et uisceratas *Bv*, uiscerata *(sic) b*

tinctas fallacibus ramis quasi uiuentes inponit. aliae latent in caueis, aliae quasi uiuentes uidentur in ramis. iungitur una geminata fraude calliditas, et ut decipi uiuarum uolantium simplicitas possit, quas mortuas esse constat, uidentur tendere colla cum uocibus, et quae latent in carcere suo, quasi de gutture cantant alieno. inter alterius imaginem et alterius uocem dolus unus operatur: captiuae liberas capiunt et mortuae uiuentes occidunt. tales sunt, quos aut rebaptizatione aut paenitentia sauciastis, ne soli aut solae perisse uideantur, alios uel alias secum perire magno studio et labore contendunt.

1 uiuentes (en *in ras.*) *C* 3 uiuarum] auium *CGb* 4 quas morτ (*uel* mori) uas *(ligat. m. 2) C*, quasi moriuas (i *corr. in* t *m. 1, ut uidetur) G* 5 ẹ̈t *(corr. m. 2) R*, ut *B* 6 de gutturae *R* cantent *RB* 9 sociastis *RBb*, saciastis *v* solę *R*, sole *B* 10 labore et studio *vb* 11 contendunt] EXPLICIT LIBER SEXTVS *R fol. 58*^{b}, EXPLICT LIB VI^{tus} *(inter* LIB *et* VI *capitis humani forma ridicule depicta est) C fol. 7*^{a}, EXPLICIT LIBER SEXTVS *B fol. 60*^{a} *1*, *(rubr.) G fol. 57*^{b}, Finis *v (haec sunt ultima Optati librorum in v)*

LIBER SEPTIMUS.

1. Post traditores ostensos et sanctam ecclesiam demonstratam, post repulsas quas ingerebatis calumnias et post peccata uestra, quae a deo increpari meruerunt, ordine suo et iteratio sacramentorum et praesumptiones uestrae et terrores ostensi sunt. iam responsorum dictorumque nostrorum finis esse debuerat; sed quoniam post inuidiae siluam securibus ueritatis abscisam uideo adhuc uestras uel uestrorum

INCIPIT LIBER SEPTIMVS *(rubr.) R fol. 58*^{b}, INCIPIT PF̄ATIO *C fol. 7*^{a}, Incipit liber septimus *B fol. 60*^{a} 1, Incipit prefatio *G fol. 57*^{b}. *additur huius libri argumentum, a quo incipit A fol. 4*^{a} *cp. primum et secundum fere totum continens, in ARBG idemque exhibetur in P fol. 244*^{a}*:* In hoc nouissimo (Septimus *[rubr.]* nouissimo *P*, in hoc *om. PRB*) libro hoc est septimo (hoc e. sept. *om. CG*) continentur (continetur *P*, continent * * *A*, *om. RB*, *sed postea add. post* demonstrati) traditores, qui in primo libello (libell* *A*, libro *CG*) sub nominibus (* * b nominib [*sic*] *A*) suis et locis et confessionibus sunt (confession * * * * * * nt *A*) demonstrati (dem * * s/trati *A*, demonstrati continetur *RB*), non (*om. CG*) graue (grauem *P*) peccatum habuisse (i *eras. A*), qui necessitate, non uoluntate peccauerint (uolumtate pecca * * * * nt *A*), bono unitatis etiam tales in communione (in com * * * * * ne *A*) recipi potuisse (potuissent *A*, etiam tales—recipi potuisse *interciderunt in CG*). EXPLICIT PRAEFATIO FELIC * * E * (*i q.* feliciter) *et uersu sequenti* LEGAS *(quod uerbum cum tribus lineis proximis*—ingerebatis calum *rubr.*) *A*, INCIPT̄ LIBER VII *C*, Incipit. Liber. Septimus. Sancti. Optati. *(rubr.) G* 2 ^{h}ostensos (h *suprasc. m. 2*) *C* demonstrata *A*, demonstratã (~ *m. 2*) *C* 3 ingeratis *G* calunias *B* 4 p*ccata .... a do**crepari *A* or**ne suo *A* 5 iteratio] ratione *R*, ratio *Ab*, traditione *CG*, oratione *B (corr. Dupin.)* *acramentorum *A* presumptiones (s *fin. add. s. l. m. 1*) *B*, *rac****onis (*siue* rae..) *A* errores *ARBb* 6 sunt *uel* sint *A* dic**rumque *(membr. perforata) A* 7 securi/b** *A* 8 uideo (o *minus clare scr.*) *A* ues/tras *A* uel uestrorum *om. b*

prouocationes pullulare, quas uos audio dicere, ad unam communionem non oportuisse quaeri, cum filios traditorum uos esse constiterit, ad ea pauca respondeam. reuera sufficiebat sibi ecclesia catholica habens innumerabiles populos in prouinciis uniuersis, sufficiebat et in Africa, licet in paucis; sed deo uestra separatio non placebat, quoniam diuulsa fuerant unius corporis membra et contra uoluntatem dei fratres a fratribus errabatis. quamuis domesticum iudicium in parentibus uestris operatum sit, ut ultro recederent, qui pro admissa traditione abici debuerant, nullum iudicium celebratum est, sed sententiae est operatus effectus. pellendi fuerant post traditionem, de qua sibi in concilio Numidiae confessi sunt; sed ne inuidia esset, excusata est iudicandi seueritas, dum maiores uestri ultro inuenerunt de reatu consilium, ut cooperto crimine suo quasi superbi discederent, quibus et dolere et erubescere debebatur. illi namque si illo tempore bono pacis unitatem facere debuerant, etiam et ipsi ab ecclesia non fuerant repellendi, in quibus necessitas excusauerat uoluntatem. non enim aliqui illorum sponte tradiderant aut hoc peccatum cum ceteris delictis poterit coaequari. quicquid enim deus fieri noluit, ore suo prohibuit, quo modo dixit: non occides, non moechaberis, et cetera. potuit etiam hoc prohibere,

21 Exod. 20, 13. 14

1 prouocati⌣ones (ti *in ras.*) *C*, prouoc****nes *A* pullulare posse quibus potestis dicere *RBb* (quas—audio *om.*) 2 uenire non oportuisse (*om.* quaeri) *RB* 3 constite**t *A* s*ffi/ciebat *A* 4 *eclesiacatholica (a *principale eras.*) *A* catotholica (to *expunx. m. 2*) *C*, *om. b* 9 operatum est *A* re⌣cederent *A* admisso *A* 10 tr̀aditionis culpa *RB* debuerunt *A* 11 est *om. B* 12 cons̨ilio (c *uel* a *s. l. m. 1*) *B* 13 ne in inuidia essent *G*, (in *s. l. m. 2*) *C*, inuidiae essent *b* est] et *RB* iudicandicandi *G* saeueritas (a *prim. eras.*) *A* 14 de re (*ligat. B*) actum *RB* concilium *B* 15 dolere̩t *R*, doleret *B* 16 illorum temp. *A* bono pacis unitatem facere debuerant (unitas fieret *ARB*) et si (e. s. *om. CG*) ad ecclesiam *libri; interciderunt itaque in omnibus libris* etiam et ipsi—quamquam etsi illorum (*p* 163, 26), *quae Balduin. in II. edit. (p. 69 a—71 b) ex Tiliano quodem codice deprompta hoc loco inseruit, Dupin. in appendicem reiecit spuria plerisque probatas. sed cfr. praefat.*

quod a parentibus uestris admissum est; sed quoniam aliud est, quod facit animus, aliud est, quod operatur euentus, quicquid de uoluntate potest ab homine fieri, hoc meruit prohiberi; quicquid necessitas peccat, non potest magnis uiribus accusari. denique uoluntas habet poenam, necessitas ueniam. homicida, scelus dum nemo cogit, potest et facere, potest et non facere; adulterium moechus, dum de foris nemo conpellit, potest admittere, potest et non admittere, et cetera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium. ideo prohibita dum geruntur, iudicio destinantur, non interdicta dum aliqua necessitate fiunt, forte facile dignetur ignoscere, qui noluit prohibere. deniquedelictum, hoc quod quasi capitale potuit obi i parentibus uestris, si illo in tempore nudarentur aut in iudicium uocarentur, possent sibi exemplo non uno succurrere, ubi primis temporibus aut tabulae legis fractae aut libri traditi esse leguntur uel incisi et incensi, et nemo damnatus est. si, ut supra dixi, parentes uestri illo tempore nudarentur, si accusari potuissent, sine dubio dicerent se nihil amplius fecisse a Moyse legislatore, quamuis non sibi similent sed inter se repugnent necessitas et uoluntas, cum eodem nomine legis parentum uestrorum et Moysi una fuerit causa. possent dicere parentes uestri illud se de necessitate fecisse, quod Moyses prior fecerit de uoluntate. qui cum populo indignaretur, non considerauit, quia deus digito suo scripserat — et plus est, quod scriptum est in caelo, quam quod in terra, et non est unum, quod fecit dei digitus et quod scripsit calamus humana manu conpositus. Moyses ferebat, quod per nubem acceperat, et parentes uestri tradiderunt, quod data mercede confecerant. recte se parentes uestri defenderent docentes capitale crimen non esse, si id fecisset unusquisque eorum magno metu perterritus, quod Moyses fecisset iratus. et non legimus dominum indignatum esse Moysi nec uindicasse confractas tabulas, quas manu sua perscripserat, nec peccator appellatus est nec punitus. sic lex

15 & 23 sq. cfr. Exod. 32, 19; Deut. 9, 17

a deo profecta est, ut aqua de fonte dilabitur aut poma, quae de arbore salua radice carpuntur. non perit, quod erogatum est, si in origine sua saluum est. denique Moyses post tabulas sparsas legis et comminutas non damnari meruit et Sina postea montem reuocatus ascendit et loqui cum deo iterum meruit et secundum legem innouatam accepit, quam prodiit titulus libri, qui Graeco uocabulo deuteronomos scribitur. ecce non perit in lege, quod saluum fuerat in origine. sed ne cui uideatur Moyses habuisse meritum, ut de conloquio quandam apud deum fiduciam et ideo deum non iratum esse, et hoc si ita esset, semper amicitia meritum suum et fructum exigere debebat: quare in eum postea uindicatum est, quod offendit? nonne ut ostenderetur leue fuisse illud, quod iratus admiserat? lex in deo sana fuit, et postquam ab homine cum tabulis lapideis fracta est; deuotio quae ab homine debebatur, ubi exhibita non est, Moyses illam poenam meruit, ut medio itinere moreretur, ne terram promissionis intraret, unde constat non magnum peccatum posse conputari, quod in praesenti exemplo potuit inpune committi. haec si a parentibus uestris dicerentur, quis eis communionem negare potuisset? quid? si et illa consequentia exempla proponerent, in quibus legitur, innouata lex cum haberetur in arca et populus Israhel in proelio uinceretur. lex quae in arca consilio populorum in hostes adlata est, quae ab ipsis presbyteris et ceteris filiis Israhel defendi non potuit, et inimicis est tradita, dum minus est reportata: tradita lege qui adferendam dixerant, fugerunt timidi et non leguntur postea in uindicta aliquid passi. si a parentibus uestris haec ratio redderetur, quis eos a communione sua repellere potuisset? quid? si nec illa exempla tacuis-

5 cfr. Exod. 34, 2; Deut. 10, 1 16 cfr. Num. 20, 12; Deut. 1, 37 22 sq. cfr. I Reg. 4, 3—11.

1 perfecta *b* 4 cum non damn. *scr. Casaub.* meruisset (*om.* et) *b* 6 prodidit *coni. Casaub.* 13 non ut *b* 14 sana] *malim* sancta *cfr. Rom. 7, 12* 15 facta *b* facta est deuotio qua *coni. Casaub.* 16 illa poena *b* 18 praesenti] praeceptis *b* 19 patuit *b*

sent principes uestri, quibus legitur Baruch librum legis, quem ex ore Hieremiae prophetae exceperat, tradidisse scribae Iudin et a principibus regis iussum esse, ut et ipse Baruch, qui exceperat, et Hieremias, per quem deus locutus erat, fugerent et laterent. Hieremias dictabat, Baruch tradidit, fugerant ambo; ad Ioachim regem liber adlatus est, qui rex cum ante se pro qualitate temporis frigidi arulam habuisset ardentem et librum a Iudin scriba recitatum non libenter audiuisset, subinde concisum minutatim ignibus inponebat. et non iratus est deus uel Hieremiae, qui fugerat, uel Baruch, qui cum eo fugiens tradiderat; quibus si deus iratus esset, ad prophetam aliquem alterum loqueretur; non ad alterum, sed ad ipsum Hieremiam locutus est. sic enim legitur: et factus est sermo domini ad Hieremiam, postquam conbussit rex capitulum libri et sermones, quos scripsit Baruch ex ore Hieremiae. dixit deus ad Hieremiam: accipe tibi chartam alteram et scribe omnes sermones tuos, qui tunc erant scripti in libro, quem conbussit Ioachim rex Iudae. ecce nec deus iratus est, nec qui arserat perit, nec Baruch punitus est, nec Hieremias a deo contemptus est; unde apparet, quod in hac re grauis numquam fuerit culpa, quam numquam potuit sequi uindicta. si haec parentes uestri adlegarent, quis illos a communione reuocare potuisset? denique cum uideret deus et a Moyse legis tabulas fractas et arcam hostibus derelictam et post traditionem Baruch librum legis et incisum esse et conbustum, indicauit prouidentiam suam et promisit se legem iam non in tabulis scribere nec in libris, sed in ipso interiori homine, hoc est in mente et in corde uniuscuiusque credentis, quomodo scripserat in corde Noe, Abrahae, Isaac et Iacob et ceterorum patriarcharum, quos constat legitime sine lege uixisse. quam rem probat et beatus apostolus Paulus dicens: scripta non atramento, sed spiritu dei uiui, non in

13 Hier. 36, 27 & 28 33 II Cor. 3, 3

7 arulam] aridam *b* 28 non immutabilis scribere *b*

tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. post legem a Moyse fractam et a filiis Israhel hostibus derelictam et offerente Baruch ad Ioachim regem et concisam et incensam ante tempora christiana, ubi postea melius scripturus erat, legem indicauit deus per prophetam dicens: quoniam hoc est testamentum meum, quod disponam domui Israhel et domui Iudae, et post dies illos, dicit dominus, dans leges meas in corde eorum et in mentibus eorum scribam eas. promisit hoc iamdudum et proxime reddidit temporibus christianis. ergo iam secundo loco est charta, secundo loco membranae. si a deo lex ibi scripta est, unde tradi non possit, ut parentes uestri, qui iam in trinitate crediderant, quamuis libros tradiderint, nec corda nec mentes tradiderint suas, in quibus deus legem suam scripsit, sicuti se scripturum esse promiserat: ubi est ergo, frater Parmeniane, quod dixisti penitus exustam a traditoribus legem? ecce nec penitus exusta est nec ex toto sublata, dum et in cordibus credentium manet et librorum milia ubique recitantur; unde apparet te parentes tuos, quamuis per ignorantiam, frustra accusare uoluisse. igitur si parentes uestri ad tempora unitatis occurrerent tot exemplis rationabiliter redditis et ipsi a communione repelli non possent, quanto uos, quos constat traditores non esse sed filios traditorum, cum patrum et filiorum et personae discernantur et nomina, inter quas personas si non sit communis culpa, non potest una esse sententia? quamquam et si illorum unitas fieret et si ad ecclesiam catholicam sponte uenissent — non sicut uos, quos non sine uoluntate dei adductos esse constat, ut rediretis, unde erraueratis, quamuis adhuc erretis — si ad catholicam, ut dixi, sponte uenissent, quia traditores fuerant,

5 Hier. 31, 33 (cfr. Hebr. 10, 16)

8 corda *b* 23 non traditores *b* 26 et ad (*om.* si) eccl. *Casaub.* et si *(ligat.) A* 27 *eclesiam *(a eras.)* *atholicam *A* uenirent *CGb* *(sed cfr. l. 30)* 28 dei ad**ctos *A*, adiutos *CGb* 30 fuerunt *CGb*

de talibus recipiendis dubitarent forsitan nostri maiores; sed nobis laetandum est, quod tales usque ad nostra tempora minime durauerunt. ergo hodie negotium nouum est, dum uobiscum res, non cum illis agenda est. quamuis ab ipsis ad uos uideatur hereditaria macula esse transmissa, tamen in hoc titulo non potestis rei esse cum patribus uestris secundum iudicium dei, qui locutus est per Ezechielem prophetam dicens: anima patris mea est et anima filii mea est; anima quae peccat, sola punietur. quae res iam et antiquis saeculis, in ipsis natalibus mundi probata est, dum non pertinuit ad Seth, filium Adae, patris admissum. sed ne quis dicat alio loco scriptum esse dicente domino: mala patrum usque in quartam progeniem redditurum. illius sunt procul dubio ambae uoces, sed non ad unum populum sonat utraque. prima est per Moysen ad certum genus hominum, secunda per Ezechielem ad alterum genus hominum. cum sciret deus Iudaeos apud Pontium Pilatum professuros, ut dicerent: sanguis huius super nos et super filios nostros, de praescientia deus uidit pro magnitudine culpae parum fuisse, quod dicturi erant, et ut conpetentibus poenis lueretur offensio, ipsis Iudaeis comminatus est dicens se mala patrum usque in quartam progeniem redditurum. ergo haec uox ad solos Iudaeos specialiter pertinet, ceterum illa ad christianos, qua dignatus est promittere non uindicare in

8 Ez. 18, 4 12 & 21 Exod. 20, 5 18 Matth. 27, 25

1 forsan *RB* 2 letandum (a *add. m. 2*) *A* 3 negotium *om. RB* 4 agendo *RB* 7 & 16 ezechielum *ACG* 8 fili *A* 9 anima (i *insert. m. 2*) quae *C* queres iam *B* 10 in *om. CG* dum] nam *b* 11 set (h *s. l. m. 2*) *R* filium de patris *(sic) RB* admissum *(sic) R* ne qui *ARB* 12 dicente deo *A* 13 in quarta *A* redditurum (urum *in ras. corr. ut uidetur m. 2*) *A* 14 duuio (u *alt. corr. in b m. 2 ?*) *A* sonat (n *suprascr. m. 1*) *A*, sonant una quae *RB* 15 per] ad *RB* 16 cum] dum *RB*, sed cum *CGb* 18 nos et filios *B* 19 presentia *BG (sed cfr. p.* 172, 25*)*, praesentia (ci *add. m. 1*) *A* uiderat magnitudinem *RB* 21 se *om. RB* 23 illam *A*

filios, si quid peccetur a patribus, nec in patribus si quid a filiis forsitan delinquatur. cum et temporibus Moysi sine cuiusquam poena lex iterata sit et arca testamenti ab hostibus ultro sit reddita et ab Hieremia deo praecipiente charta sit altera scripta: quare putatur apud maiores uestros solos capitale fuisse peccatum, in quo per tot exempla nemo damnatus est? nam si lex ideo data est, ut homines docerentur, non ut ipsa lex quasi pro deo coleretur, post factum patrum uestrorum nullum damnum passa est turba credentium; unusquisque eorum sub metu codices suos perdidit. nam lex, quae necessaria fuerat, ualet apud doctores populorum et cultores dei. bibliothecae refertae sunt libris; nihil deest ecclesiae; per loca singula diuinum sonat ubique praeconium; non silent ora lectorum; manus omnium codicibus plenae sunt; nihil deest populis doceri cupientibus, quamuis lex non magis pro doctrina quam pro futuro iudicio scripta esse uideatur, ut sciat peccator, quid pati possit, si minus iuste uixerit. denique scriptum est et legitur: quod iustis lex data non sit, quia unusquisque iustus ipse sibi lex est; et alio loco idem beatus apostolus Paulus dicit, quia lex non facit iustos, sed ipsa amat iustitiam. semper in omnibus rebus efficientibus effecta quaeruntur: uacat lex, quae efficit, si per conpendium paratum est, quod efficitur. denique Abrahae non dictum est: crede, sed ultro credidit, in quo sine lege legis effectus inpletus est. non legitur: audiuit Abraham legem et credidit, sed legitur: credidit Abraham deo et reputatum est illi ad iustitiam. et primis temporibus Noe patriarcha nihil egit, unde iustus fieret, et iustus electus est, qui fabricata

2—ɔ cfr. Exod. 34, 28; I Reg. 6, 2 sq. Hier. 36, 27 sq. 18 I Tim. 1, 9 19 cfr. Rom. 2, 14 20 cfr. Rom. 3, 20; Gal. 2. 16 (?) 26 Gen. 15, 6 (cfr. Rom. 4, 3; Gal. 3, 6; Iac. 2, 23)

1 si q uid (*inter* q *et* u *lacun.*) *A* peccatur *C* in patres *A* 2 forsan (*cfr. p.* 164, 1) *RB* delinquatur] *sequitur alterum additamentum ex cod. Tiliano in II. Balduina p.* 72ᵃ —74ᵃ cum et temporibus —necessitas non uoluntas (*p.* 167, 33), *quod omissum in libris Dupinius in appendicem reiecit; sed cfr. praefat.*

arca feliciter in diluuio nauigaret. longum est ire per singulos, qui sine lege inuenti sunt iusti. haec si a uestris parentibus suo tempore dicerentur, quis eos a communione sua repelleret? quid? si dicerent non debere silentio praeteriri, quod apostolus de extralegalibus ait: gentes, quae legem nesciunt, ea quae legis sunt, faciunt; habent enim legem scriptam in cordibus suis. nam et multi probantur in lege peccasse et multi bene sine lege uixisse. lex et homo duae res sunt, sed pares esse non possunt: non enim homo factus est propter legem, sed lex data est propter homines. nusquam uideo damnum inlatum deo, dum et origo legis apud eum manet. et postquam scriptura uestris parentibus tradita esse dicitur, nihil deest, omnia membra legis sana sunt, salua sunt, recitantur: nihil minus est de lege et docere et doceri cupientibus. an illud erat magis necessarium, ut occideretur homo, ne scriptura aliqua traderetur? quid? quod nec homines occisi sunt et omnes scripturae non desunt. non est unum lex et deus. si pro deo moriendum fuerat, qui et resuscitare mortuos et reddere praemium potest, liber non traditus de duobus his nec alterum potest. inpedit igitur necessitas uires suas. non minus uidemus neglegentiam frequenter operari, quam necessitas operata est. nam si membranae aut libri, quibus scriptura legitima continetur, in totum debent inlaesa seruari, quasi non damnantur aliqui neglegentes, non est longe tradere a male ponere aut male ferre. alter in domo librum posuit, quae domus incendio concremata est: damnetur, qui neglegenter posuit, si damnandus est, qui postulandum librum territus dedit. damnentur etiam illi, qui neglectas membranas aut libros ita posuerunt, ut eos domesticae bestiolae, hoc est mures ita corroserint, ut legi non possint. damnetur et ille, qui ita in domo posuit, ut nimietate pluuiarum sic tecta aliqua stillicidia deliquarent, ut omnia humore oblitterata legi non

1 cfr. Gen. 6 5 Rom. 2, 14

4 qui si *b* 14 docere cup. *b* 20 impendit *Casaub.* 23 debet *b* 24 quasi] quare *Casaub.* 30 damnatur *b*

possint. damnentur et illi, qui ferentes libros legis temerarii se rapacibus undis fluminum crediderunt et se liberari cupientes scripturas in undis e suis manibus dimiserunt. ergo si scriptura una est, et hanc qui seruare non potuit, reus est; alter undis tradidit, alter rosoribus bestiis dereliquit, alius stillicidio corrumpenda neglexit, alter metu mortis territus homo homini dedit; si unum est, quod ab omnibus admittitur, quare eligitur, qui damnetur, cum leuior culpa sit traditoris quam neglegentis? qui ante mures posuit aut sub stillicidio reliquit, uoluntate neglegens fuit, et qui in fluuio perdidit, de temeritate peccauit; qui metu mortis aliquid tradidit, homo homini dedit; integrum erat apud dantem, integrum apud accipientem. si, qui accipit, flammis tradidit, peccatum magis accendentis est, non tradentis. haec si a maioribus uestris dicerentur, quando illos repellere a nostra communione possemus? si etiam Antiochi regis tempora commemorare uoluissent, quibus omnes Iudaei coacti sunt, ut libros in incendium darent, et ita uniuersa scriptura data est, ut apex unus in aliquo libro minime remansisset? de Iudaeis illo tempore nemo damnatus est nec a deo uel ab aliquo angelo in quemquam Iudaeum est ulla dicta sententia, quia peccatum fuerat imperantis et minantis, non populi cum tremore et dolore tradentis. qui Antiochus ne aliquid primitiuo populo nocuisse uideretur, statim prouidit deus, ut per unum hominem Esdram, qui lector eodem tempore dicebatur, tota lex, sicut antea fuerat, ad apicem dictaretur. sic tyrannus Antiochus fructum malignitatis suae habere non potuit, dum praeter septem fratres et unum seniorem carnem suillam manducare detrectantes nullum Iudaeum occidit et lex perire non potuit. sic et parentes uestri tempore suo nec ipsi occisi sunt et libri legis dominicae toti ubique recitantur. si parentes uestri, ut supra dixi, haec dicerent, quis illos in suam communionem non intrepide accepisset, ubi, ut dictum est, peccauerat necessitas, non uoluntas?

16 cfr. I Machab. 1, 59 24 cfr. I Esdr. 7 28 cfr. II Machab. 7

13 si quis *b* 24 Hesdam (*sic*) *b*

temporibus unitatis principes uestri, qui probantur ista fecisse, iam e uiuis excesserant uobis quasi hereditariam maculam relinquentes, quam prius deus a uobis prouidentia sua sic diluit, dum inter patres et filios, sicut supra diximus, separauit. igitur quia tradere peccatum est, uideant parentes uestri, quid in iudicio dei respondeant; uestrum tamen, qui ab aliis temporibus estis, peccatum esse non potest.

2. Inde est, quod uos iamdudum in communionem nostram uoluimus recipere, quia uos illo tempore non peccastis, sed principes uestri. nam peccator talis, quales fuerunt uestri maiores, si ad ecclesiam ueniat et necessitatis suae rationem ostendat, primo recipiendus est, deinde sustinendus pio sinu matris ecclesiae. nec quasi ex toto sanctus debet quis de altero iudicare, quia scriptum est in euangelio Christo dicente: nolite iudicare, ne iudicetur de uobis, maxime cum nemo ex toto sanctus poterit inueniri. nam si sunt, qui possint non habere peccata, mentiuntur in oratione dominica, si sine causa indulgentiam postulant dicentes deo patri: dimitte nobis peccata, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, cum Iohannes apostolus et omnium conscientias prodat et suam resignet his uerbis: si dixerimus, inquit,

15 Matth. 7, 1; Luc. 6, 37 18 Matth. 6, 12; Luc. 11, 4 21 I Ioh. 1, 8

1 adde temporibus *R*, (a *ultra mg. scr.*) *A* unitatis (em *s. l. m. 2*) *R*, addē/tem prioribus unitatem *B* nam principes *ARB* 2 iam ęui excess. *R*, iam euveniexcess. *(sic) B*, excesserunt *CGb* quasi *om. CGb* 4 deluit *C*, (e *del. et* i *corr. i. mg. m. 2*) *G*, diluendum (a *s. l. m. 2*) inter *R*, diluendam inter *B* supra dictum est *ARB* separabit (u *m. 2*) *R*, separabūt *B* 6 uerumptamen *B* quia ab *RB*, ab *om. d* alis *(add. m. 2) A* 8 ad uos *B* in *(s. l. m. 1) R* nostram *om. G* 9 uolumus *B* 10 uestri] *addita sunt in II. Balduina p.* 74* *ex codice Tiliano* nam peccator—sinu matris ecclesiae (*l.* 13), *quae desiderantur in libris; sed cfr. praefat.* 13 nec (c *s. l. m. 1*) *R* sanctus] actu *RB* 14 euuangelio dicente christo *(add. transpos. sign.) B* dicentem *A* 16 poter** *A* 17 peccatum *b* 18 indulgent*am *A* 19 deuitoribus (u *corr. in* b *m. 2*) *A* 20 apostolus *om. ARB (rasurae uestigium in A)* 21 designet *CGb* inquid (t *m. 2*) *R*

quoniam peccatum non habemus, nos ipsos decipimus et ueritas in nobis non est. cuius dicti rationem in quarto libro manifestius explanauimus. sed fac et aliquos esse tota sanctitate perfectos: non licet, ut sint sine fratribus, qui ne repellantur, euangelica praecepta reclamant, quibus describitur ager, qui est totus orbis, in quo est ecclesia et seminator Christus, qui praecepta dat salutaria. e contrario homo est malus, id est diabolus, qui non in luce, sed per tenebras seminat inportuna peccata; et in uno agro nascuntur diuersa semina, sicut in ecclesia non est similis turba animarum. ager suscipit semina bona uel mala, est diuersitas seminum; sed creator unus omnium est animarum, unus dominus agri; ubi nata sunt zizania, duo sunt auctores seminum, sed ager unum dominum habet, ipsum deum dominum. illius est terra, illius sunt bona semina, illius est et pluuia. ideo uos adductos recipere in unitate consensimus, quia nobis non licet uel separare uel repellere, quamuis peccatores in uno agro nobiscum natos una pluuia, hoc est uno baptismate nutritos, quomodo non licuit apostolis de tritico zizania separare, quia separatio sine exterminio fieri non potest, ne dum euellitur, quod opus non est, conculcetur, quod opus est. pariter iussit

19 cfr. Matth. 13, 29

1 quia peccatum *RB* dicipimus *(sic) R*, decipi mus *(lacuna 4 litt.) A* 3 explanabimus *(corr. m. 2) R* fac aliquos *A* tot (a *s. l. m. 2*) *A* 4 qui nec (c *del. m. 1*) *C*, quin *B* 5 de clamantes scriptura muniuntur ager *CGb* 6 est enim totus (*om.* qui) *CGb* 6 & 10 *eclesia (a *eras.*) *A* 7 saluatoria *B* 8 est *om. ARB* 10 sui similis *A*, similis sibi *b* 11 suscipicit *uel* suscipiat *B* semina *(s. l. m. 1) R*, *dupliciter pos. B* uel bona *A* 12 animarum est *RB* domi ager (i *s. l. m. 2*) *A*, domini ager *CG* 14 ipsum dominum deum *B* 15 sunt illius *CG* et *om. ACGb* uos ad. uos rec. *B* 18 nouiscum (u *prius corr. in* b *m. 2*) *A* natos quia in una *b* una *(bis pos.) B* baptis/ma tae *(inter* ma *et* tae *lacuna 4 litt., membran. perforat. hic et uersibus sequentibus) A*, baptismatis (*corr. m. 2*) *R*, est in baptismate *b* 19 licui *(sic, lacuna 10 litt., iuxta membr. foramen lacuna 5—6 litt. capit) A* zizaniam *RB* se parare *(membr. perfor.) A* 20 du m *(membr. perfor.) A*

Christus in agro suo per totum orbem terrarum, in quo est una ecclesia, et sua semina crescere et aliena. post crementa communia uenturus est iudicii dies, qui messis est animarum, sedebit iudex filius dei, qui agnoscit, quid est suum et quid alienum. illius erit eligere, quid condat in horreo et quid tradat incendio, quos ad interminata tormenta destinet et quibus promissa praemia repraesentet. agnoscamus nos omnes homines esse: nemo sibi usurpet diuini iudicii potestatem. nam si sibi totum uindicet quiuis episcopus, dicatur, quid in iudicio acturus est Christus. satis sit homini, si de peccato suo reus non sit, quam ut de alieno iudex esse desideret. professio denique nostra est non solum uos non repellere, sed etiam parentes uestros, si eorum temporibus contingeret et unitas fieret, bono pacis non repellere. nefas est enim, ut episcopi faciamus, quod apostoli non fecerunt, qui permissi non sunt uel semina separare uel de tritico zizania euellere.

3. Quodsi de recipiendis uobis catholica dubitaret, nonne uos debuistis unitatis adsequi formam? sed exempla in euangelio lecta proponere noluistis, ut est lectio de persona beatissimi Petri, ex qua forma unitatis retinendae uel faciendae descripta recitatur. equidem malum est contra interdictum aliquid facere; sed peius est unitatem non habere, cum possis. quam unitatem ipsum Christum uidemus praeposuisse uindictae suae, qui magis omnes discipulos suos uoluit in uno esse,

1 sq. cfr. Matth. 13, 24 sq. 16 ibid. 13, 29

2 *eclesia (a *eras.*) *A* semina (n *in ras.*) *C*, (i *corr. ex* e *ut uidetur)* *G*, semina sua *b* 3 iudici (i *add. m. 1*) *R* 4 sum (u *add. m. 1*) *R* 5 illius est *A* 8 & 9 siui (u *corr. in* b *m. 2*) *A* 8 iudicii (i *fin. add. m. 2*) *R* 9 dicat* *R*, dicat *B* 10 satis est *RB* si de pec] *his uerbis finitur Optati fragmentum in A fol. 6b* 11 quam] quanto *RB* de alieno *om. RB* 12 non solum uos—unitas fieret *om. libri, exhibet II. Dupin. p. 75a ; sed cfr. praef.* 14 bono (um *add. m. 2*) *C*, bonum *Gb* uos non *RB* 16 detrico *(corr. m. 1) B* zizaniam *RB* 17 euellere] pellere *B* 25 magis uoluit (*om.* uoluit *post* suos) *RB*

quam, quod offensus fuerat, uindicare; dum nollet se negari, promisit se apud patrem negaturum esse, qui se negaret apud homines -- et tamen non se promisit puniturum, scripturam aliquam qui tradidisset: grauius est enim negare eum, qui locutus sit, quam tradidisse uerba, quae locutus sit — et cum haec ita scripta sint, tamen bono unitatis beatus Petrus, cui satis erat, si, post quod negauit, solam ueniam consequeretur, et praeferri apostolis omnibus meruit et claues regni caelorum communicandas ceteris solus accepit. bono unitatis sepelienda esse peccata hinc intellegi datur, quod beatissimus Paulus apostolus dicat caritatem posse obstruere multitudinem peccatorum: onera, inquit, uestra inuicem sustinete, et alio loco ait: caritas magnanimis est, caritas benigna est, caritas non zelatur, caritas non inflatur, non quaerit, quae sua sunt. et bene dixit. haec enim omnia uiderat in apostolis ceteris, qui bono unitatis per caritatem noluerunt a communione Petri recedere, eius scilicet, qui negauerat Christum. quodsi maior esset amor innocentiae quam utilitas pacis et unitatis, dicerent se non debere communicare Petro, qui negauerat magistrum et dei filium dominum. possent non communicare, ut supra dictum est, beatissimo Petro; possent contra illum recitare uerba Christi, qui promiserat negaturum se esse apud patrem eum, qui se

2 & 23 cfr. Matth. 10, 33; Luc. 12, 9 12 Gal. 6, 2 13 I Cor. 13, 4.5

1 offensos *(corr. m. 1)* ^{n} *R*, offensus dicit fuerat *B* nolet *G* se negare *CGb* 3 apud homines—quae locutus sit *(l. 5) omissa in libris habentur in II. Balduina p. 75*^{b}*; sed cfr. praef.* 5 et] sed *RB* 6 ita *om. G* sunt *CGb* 7 negabit *(corr. m. 1)* ^{n} *R* ueniam mereretur *RB* 11 apostolus Paulus *R* caritatem (h ^{h} *s. l. m. 1 ?*) *C* 12 inquid *(corr. m. 2)* ^{t} *R*, onera uestra inquit *b* sustinentes *RB* et] ecce *CGb* 13 caritas inquit *RBb* magnanima *RB* 15 inomnia *B* 20 Petro—communicare *om. G (lacunam m. 3 cruce rubr. indicauit), b* 23 patrem suum qui *RB*

coram hominibus negasset. ad quam formam debet diligenter adtendi; de qua dum pauca commemoro, ipsius sancti Petri beatitudo ueniam tribuat, si illud commemorare uideor, quod factum constat et legitur. dubito dicere peccasse tantam sanctitatem, sed ipse hoc factum probat, qui et doluit amare et fleuit ubertim, qui nec doleret nec fleret, si nulla interuenisset offensio. potuit utique caput apostolorum ita se gubernare, ut nihil incurreret, quod doleret; sed ideo in uno titulo eius multa uidentur errata, ut posset ostendi bono unitatis omnia debere deo seruari. et nescio an in altero hoc genus peccati tanti ponderis esse possit, quanto in beato Petro fuisse manifestum est. quisquis enim forte in aliqua persecutione negauit filium dei, in conparatione beati Petri uidebitur leuius deliquisse, si negauit, quem non uidit, si negauit, quem non agnouit, si negauit, cui nihil promisit, si semel negauit. nam in beato Petro hoc genus peccati dilatatum est: primo quod cum interrogaret Christus omnes, quem se homines dicerent, unus dixit Heliam, alter dixit prophetam; tunc Christus dixisse legitur: uos quem me dicitis esse? et ait illi Petrus: tu es filius dei uiui. pro qua agnitione laudari ab eo meruit, quod instinctu dei patris hoc dixerit. ecce ceteris non agnoscentibus filium dei solus Petrus agnouit. deinde sub die passionis cum diceret Christus: ecce teneor et fugietis omnes, tacentibus ceteris solus se promisit non recessurum. de praescientia filius dei ait:

19 Matth. 16, 15. 16 21 cfr. Matth. 16, 17 24 Ioh. 26, 32; Matth. 26, 31

1 denegasset *CGb* 2 adtendi (t *m. 2*) *R* dum] cum *RB* cummemoro *B* 4 constet *B* 7 et potuit *RB* 8 & 15 nil *B* 9 possit *CG* 10 obseruari *B* 11 quantum *RB* 14 uidetur leuiter *RB*, uidetur *b* delinquisse *(sic) R* si negauit quem non uidit *om. RB* 15 quem non agnouit *(s. l. m. 1) R* 17 dilatum (ta *s. l. m. 1*) *R* 18 helian *RB* 19 legitur tu petre quem me dicis *RB* 20 esse *om. R* et ait ille tu *RB* 21 meruit] *addunt edd.* quod instinctu dei patris hoc dixerit *quae respiciunt ad Matth. l. c; sed cfr. praef.* 22 ecce] et *CGb* 23 die *om. B* 24 fugitis *R*, fugiti *B* 25 presentia *B (cfr. p.* 164, 19)

Petre, antequam gallus cantet, ter me negabis. additum est aliud ad pondus peccati, promissum scilicet, quod non erat inpleturus. postea quam in domum Caiphae ductus est Christus, ad mensuram delicti conplendam de tanto numero nullus alius interrogatur praeter beatum Petrum. interrogatus primo negat, interrogatus iterum negat, tertio dixit se Christum omnino non nosse; et cantauit gallus, non ut tempora cantu suo distingueret, sed ut peccasse se beatus Petrus agnosceret. denique doluit amare et fleuit ubertim. ecce ut supra dictum est, ceteris non agnoscentibus solus agnouit, ceteris non promittentibus solus promisit, ceteris nec semel negantibus ter solus negauit et tamen bono unitatis de numero apostolorum separari non meruit. unde intellegitur omnia ordinata esse prouidentia saluatoris, ut ipse acciperet claues. interclusa est malitiae uia, ne apostoli animo licentiam iudicandi conciperent et seuere contemnerent eum, qui negauerat Christum. stant tot innocentes et peccator accipit claues, ut unitatis negotium formaretur. prouisum est, ut peccator aperiret innocentibus, ne innocentes clauderent contra peccatores et, quae necessaria est unitas, esse non posset. haec si commemoraretis communicare cupientes, quando uos catholica pio sinu suscipere dubitaret ecclesia, cum constet uos non traditores esse, sed filios traditorum?

4. Nam aliqui ex uobis uolentes nos populis suis contemnendos ostendere etiam illud miscent tractatibus suis, quod a Salomone propheta dictum est: muscae morituraе exter-

1 Matth. 26, 34 26 Eccl. 10, 1

3 caiphe *R*, caifae *C*, cayphe *B*, caife *G* Caiphae sacerdotis *b* 4 detento *(sic)* numero *B* 6 tercio dicit *G* Christum se *CG* 7 tempora (a *corr. ex* e *m. 1*) *G* 8 agnoscentibus filium *RB* 11 nec] ut^{c} *(corr. m. 1 ?) B* 14 inclusa *RB*, interclausa (a *exp. m. 1 ?*) *G* 16 se uere *B* 17 toti *CGb* 19 cluderent *libri* (*cfr. Rönsch, Ital. p.* 465) peccatorem *RB* 20 commemoretis *RB* 22 ecclesia *om. RB* 24 uos^{n} *(corr. m. 2) C* suis *om. RB* 25 etiam aliud opponunt tract. *RB* 26 prophete *(sic) G*

minant olei suauitatem, et muscas morituras nos appellant et oleum nominant, illum scilicet liquorem, qui ex nomine Christi conditur, quod chrisma, postquam conditum est, nominatur. antequam fiat, adhuc oleum est natura simplex; fit suaue, dum de nomine Christi conditur. ergo tres res sunt, quas Salomon propheta nominauit: oleum, suauitatem et muscas morituras exterminantes suauitatem. istae tres res loca sua habent in ordine: primo loco est oleum, secundo suauitas de confectione, tertio muscae morientes exterminantes suauitatem. quisquis est talis tractator ex uobis, probet, quomodo nos muscas morituras appellat. si apud uos putatis esse confectionem, quae det oleo suauitatem, apud uos est oleum et suauitas. numquid nos exterminamus oleum uestrum, ut merito nos muscas morituras appelletis? quod uestrum est, apud uos est. et si a uobis ad nos aliquis transitum fecerit, sic a nobis seruatur, quomodo a uobis dimittitur. quomodo dicitis, quia nos sumus muscae moriturae suauitatem olei corrumpentes, cum post uos nihil tale facimus? aut si a nobis dicitis suauitatem olei corrumpi posse, aut possumus aliquid et damus oleo suauitatem; aut si nos, ut uultis, nihil possumus, remansit oleum tale esse, quale et natum est; quomodo dicitis, quia nos sumus muscae moriturae corrumpentes suauitatem olei? igitur oleum antequam a nobis conficiatur, tale est, quale et natum est; confectum suauitatem ex nomine Christi accipere potest. quomodo possumus uno facto et conficere et corrumpere? restat, ut, si oleum de se

1 suauitatem olei *RB* et quasi muscas *CGb* 3 post quod conditum *RB* 4 adhuc *om. RB* simplex est fit et suaue est *CG* simplex fit et su. est *b* fiet *RB* 5 sunt quod *B* 6 suauitas *RB* 7 res *om. CGb* 9 muscae *om. B* 10 quis est *RB* 11 apud nos *B* 12 det *(add. m. 1) G* est apud uos oleum *CGb* 15 aliqui (s *m. 2*) *C*, aliquid *RB* 18 & 21 nil *B* facinus (m *s. l. m. 2*) *C* 19 aut si possumus *RB* 20 aut si non ut *Cb* nos *om. RB* 22 moriturae *om. RB* 24 quale natum *Gb* suauitatem accipere ex nomine Ch. p. *RB* 25 uno momento et confic. *RB* 26 restat etsi *B*

suaue sit, uacet, quod agitur ab hominibus, si ab homine in nomine Christi conficitur. non potest idem operarius duas res repugnantes et contrarias simul facere. uobis absentibus si conficimus, non corrumpimus. si corrumpimus, quis ante nos confecerat, quod corrumperemus? quare ne uacet dictio prophetae, si ita est, intellegite, quia uos estis muscae morituraе. uos enim exterminastis, non quod natum est, sed quod confectum est; suauitas enim legitur non natura posse corrumpi. oleum enim simplex est et nomen suum unum et proprium habet; confectum iam chrisma uocatur, in quo est suauitas, quae cutem conscientiae mollit exclusa duritia peccatorum, quae animum innouat lenem, quae sedem spiritui sancto parat, ut inuitatus illic asperitate fugata libenter inhabitare dignetur. haec est suauitas olei, quam possunt muscae morituraе corrumpere. si nos exterminaremus a uobis confectum oleum, merito nos muscas morituras appellare possetis. sed dum, quod a uobis unctum est, tale seruamus, quale suscipimus, muscae morituraе esse non possumus. sed dum uos inuidiae tempestatibus inpulsi quasi in oleum caditis, uos exterminatis in rebaptizatione suauitatem olei illius, quod in nomine Christi confectum est, unde condirentur mores, unde accenderetur lumen mentis ad salutarem et ueram intellegentiam. uos exterminatis rem, ubi oleum fuit et suauitas. nos quomodo potuimus corrumpere suauitatem, quae ante nos a nullo confecta est? seduxistis homines, rebaptizastis, iterum unxistis. pro dolor! non sine morte uestra exterminastis, quod

1 etsi ab h. *B* 2 conficiatur *CGb* 4 confecimus non corrupimus *RB* si corrupimus *R*, *om. B* 7 exterminatis *B* quod donatum *(sic)* est *B* 10 iam *om. RB* in quo erit *RB* 12 leuem *B* 13 ut unitatus *B* libenter habitare *RB* 15 exterminabimus (re *s. l. m. 2*) *R* 16 nos *om. B* 17 quod de uobis *B* 20 & 23 exterminastis *CGb* 20 rebaptidiatione (z *s. l. m. 2*) *R* 22 accenderentur *B*, incenderetur *CGb* ad salutares partes et *RB* 25 seduxisti (s *adp. m. 1 ut uidetur*) *B* rebaptiastis *(corr. m. 2) R* 26 pdolor (lor *m. 2, tum lacuna 4—5 litt.*) *C* exterminantes *RB*

fuerat de nomine Christi confectum, more muscarum, quae pereuntes exterminant. quia mors est peccatum, quod non habet indulgentiam. scriptum est, quia qui peccauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro. ergo cum et falso nos muscas appelletis et omnia, quae a nobis fiunt, dissoluere properetis et nos contemnendos aut despiciendos esse dicatis uobis sólis sanctitatem uindicantes, innocentiam proponitis uestram, ut promittatis uos aliena posse donare peccata. uides igitur non de nobis, ut disputatis, sed de uobis dixisse beatissimum Paulum apostolum: erunt, inquit, homines se ipsos amantes, cupidi, gloriantes sibi, superbi, blasphemi, parentibus non oboedientes, ingrati, scelesti, pacem non custodientes, sine adfectu, detractores, inmites, sine benignitate, et cetera.

5. Nam illud quale est, quod pro arbitrio tuo Moysi uobis inponere uoluisti personam, contra quem Iamnem et Mambrem obstitisse commemorat apostolus Paulus. si ita est, quae apud uos ueritas inueniri potest, cui catholica uidetur obsistere, aut quod apud nos esse mendacium poteris adprobare? in una communione esse cum toto orbe terrarum numquid poteris adprobare mendacium? symbolum uerum et unicum retinere et defendere numquid poteris adprobare mendacium? cathedram Petri et claues regni caelorum a Christo concessas,

3 Matth. 12, 32 11 II Tim. 3, 2 & 3 17 cfr. II Tim. 3, 8; Exod. 7, 11

1 morę *(sic) R* 2 perientis *R*, perientes *B* exterminant *om. RB* 3 quia scriptum est qui *RB* scriptum est—in futuro *ex margine in textum irrepsisse Casaub. dicit* 4 ei] illi *RB* nec hic nec in futuro seculo *CGb (sed cfr. p.* 125, 15*)* 6 properatis *RB* 7 despiciendo (s *s. l. m. 2*) *G* 8 uestrum *G* 9 uides] uidetis *edd.* igitur *om. RB* non *(in ras.) G* 10 disputasti *RB* beatissimum apost. Paulum *RB* 11 inquid (*corr. m. 2*) *RC* 14 sine adfectione (affectione *B*) *RB* 16 nam et illud *d* pro *om. B* moysi (y *corr. in* i *m. 2*) *C* 17 iannem *B* 20 esse *om. RB* 22 & 23 poteritis *G* 22 mendacem *RB*

ubi est nostra societas, numquid poteris adprobare mendacium? in ipsa lectione quae commemorasti inter ipsas personas, considera ordinem rerum [et] qui fuerit prior, adtende. utique Iamnes et Mambres secundo loco sunt, qui contra Moysen et ueritatem falsis artibus militare uoluerunt. et antecesserat Moyses, cuius uirtutes inpugnare frustra conati sunt. ut Moyses prior est, sic et catholica prior est; ut Iamnes et Mambres repugnantes obstiterunt, sic et uos rebelles contra ueram catholicam militatis. quid est ergo, quod nomina et nobis et uobis mutare uoluistis, nisi ut te sociis tuis conparares aequalem? sunt enim aliqui ex uobis, qui obliti aut ignari praeteritorum temporum in nos dicant, quae pertineant ad eos, qui iamdudum de catholica lapsi Maiorinum ordinauerunt, illi scilicet auctores scismatis et traditionis. cum adhuc retinerent pacem, antequam exterminarent deo placitam unitatem, fuerunt lumen mundi et sal terrae merito appellabantur. dum docerent pacem, adhuc pacifici uocabantur; antequam inflati essent, beati erant de paupertate spiritus, pars erant condimenti; beati erant, dum mites, pars fuerant condimenti; beati erant, dum iusti, pars erant condimenti; beati, dum pacifici, totum fuerant condimentum. posteaquam erroris diuitias dederunt spiritui et pulmonibus suis et facientes scisma, inmites inuenti sunt et minus misericordes, dum inpie

4 cf. Exod. 7, 11 16 sq. cfr. Matth. 5, 13

1 poteritis *G* 3 consideras *RB* et *om. libri* 4 & 7 iannes *B* moysen (y *corr. in* i *m. 2 hic et postea*) *C* 5 ueritatem] aaron *RB* 7 et *post* sic *om. b* et^{ut} (ut *s. l. m. 1*) *R* 8 contra ueritatem *RB* 10 et uobis et nobis *R* conpares *RB* 12 temporum eos iamdudum qui de cath. *libri et b; quae supra sunt, coni. Dupin. Casauboni uestigia secutus* (in nos iam dicunt ... ad eos iamdudum qui *Casaub.*) 14 scismatis (h^{h} *s. l. m. 2*) *R* traditores cum adhuc *Casaub.* 15 pacem antiquam ex. *RB* 16 fuerunt] cum erant *RB* 18 inflati erant *B* pars erat^{n} (n *s. l. m. 2*) *C*, p. erat *RB* 19 fuerat *RB* 20 erant *ante* dum *om. CGb* pars erat *RB* 21 fuerat^{n} (n *s. l. m. 2*) *C*, fuerat *RB* 22 spiritus *B* suis *om. RB* et *post* suis *om. Gb* faciente *B* 23 inmites] inmanes *R*, inmane *B* impiae (a *del. m. 2*) *C*

membra ecclesiae diuiserunt et iniustitiam secuti regnum dei pro fastidio habuerunt et diuidendo ecclesiam noluerunt esse pacifici, ipsi facti sunt sal infatuatum, ex quo nihil condiretur, quod deo de suauitate placuisset. et cum hoc malum pertineat ad principes uestros, a quibusdam sociis tuis aliter disputatur, ut dicant insipientes fuisse eos, qui agnouerunt uel sero ueritatem et ab scismate recedentes agnita matre catholica secuti sunt pacem. hos putant aliqui uestrum errasse, hos existimant quasi infatuatos a sapientia recessisse. unde apparet uos omnes eodem modo errare in nominibus transferendis, dum et tu Iamnem et Mambrem pacificis catholicis conparasti et uos scismaticos Moysi, quod a ueritate alienum est. et aliqui socii tui insipientes de sapientibus iudicare uoluerunt, ut dicant fatuos factos esse pacificos, et parentes suos de dissensione infatuatos esse intellegere noluerunt.

6. Iam ad illum locum inuidia uestra dilabitur, ut dicatis Macarium post illa facta communioni non debuisse misceri sed magis a catholicis episcopis abstineri. primo communionis unum est nomen, sed diuersi sunt modi: aliud est communicare episcopum cum episcopo et aliud communicare laicum cum episcopo. tunc erat graue, si Macarius, quod fecisse

3 cfr. Matth. 5, 13

3 nil *B* 5 deputatur (dis *i. mg. m. 3*) *B* 6 agnouerint *Cb* 7 ab scisma *(sic) RB* 8 errass^{h}.eos *corr. m. 1 R, m. 2 C*, eos *B* exstimant *CG*, aestimant *R*, estimant *B* 9 rescicisse *R*, recissi^{s}se (s *s. l. m. 1*) *B* 11 iannem *RB* pacificis et *B* 12 moysi (y *corr. in* i *m. 2*) *C* est *om. RB* 13 uoluerant *RB* 14 pacificos—infatuatos esse *om. G* et par. suos] ut par. tuos *RB* 15 noluerunt] *hic est finis in b. quae uero sequuntur in omnibus libris (R fol. 63* [a], *C fol. 14* [a], *B fol. 66* [b] *1, G fol. 63* [b]*):* nam et illud quale est — quod uidebatur auditum, *libro III, c. 12 Dupinius adtribuit (cfr. p. 99, 11); quae supra sunt, excipiunt illud* uidebatur auditum *in omnibus libris (R fol. 64* [a], *C fol. 15* [a], *B fol. 68* [a] *2, G fol. 64* [a]*) ita:* sed ut ad paulo ante dictum (dicta *CG*) redeamus iam ad illum locum *sq.* 17 macarium (h^{h} *s. l. m. 2*) *C* miseri (*corr. i. mg. m. 2* misceri) *G* 19 modi] actus *CG* (*add. m. 3 in G* colo multiplices) 20 et *om. B* laycum episcopo *B* 21 si marius *(sic) RB* fecisset (*om.* dicitur) *RB*

dicitur, sua uoluntate fecisset; quod qui faciunt factum, iudiciis publicis et Romanis legibus uindicatur. ille est enim homicida, qui nulla necessitate cogente, nulla iussione, nulla potestate, sed furore adactus de uoluntate sua fecerit, quod prohibent leges. ceterum Macarius quod fecisse dicitur, uobis prouocantibus fecit nec episcopus fuit nec in officio episcopali uersatus est nec manum alicui inposuit nec sacrificium obtulit. unde cum eum constet alienum fuisse ab episcoporum actibus, nullus episcopus ab eo, qui cum episcopis non obtulit, uidetur esse pollutus. restat, ut dicatis eum cum populo communicasse — et locutum eum esse aliquid in populo constat, sed insinuandae alicuius rei causa, non tamen tractandi, quod est episcoporum. ille enim nude locutus est, si quid loqui potuit. contra episcopalis tractatus probatur ab omnibus sanctitate uestitus, salutatione scilicet geminata. non enim aliquid incipit episcopus ad populum dicere, nisi primo in nomine dei populum salutauerit. similes sunt exitus initiis. omnis tractatus in ecclesia a nomine dei incipitur et eiusdem dei nomine terminatur. quis uestrum audet dicere episcoporum more Macarium populum salutare? igitur cum nec salutauerit, antequam aliquid loqueretur, nec salutare ausus sit, postquam locutus est, nec manum inposuerit nec sacrificium deo ritu episcopali obtulerit, quid est, quod dicitis pollui potuisse

1 iudicis *(corr. m. 2 i. mg.) B* 2 legibus] *ab hoc uersu linearum decas parte sinistra mutilata est in B; quae interciderunt, uncinaui.* [uindi]catur 3 [homic]ida neces[sitat]e iuss[ione] 4 [furore] adactus *om. R et B uidetur omisisse* uolunt.] potestate *RB* fece[rit q]uod 5 ce[teru]m quod]quodquod *(utrumque* i *s. l. m. 2) R*, quidquid *B* [fec]isse 6 prouocan[tib]us fu[it] 8 alienum fuisse *om. RB* 11 esse eum *RB (cfr. p.* 181, 8) 12 insinuandi *CG* 14 quod (i *m. 2*) *R* 15 scilicet *om. B* 16 ḍḍicere *(sic) R* 17 exitus fi̇ni̇ti̇s *(sic) R* initiis *om. B* 18 omnistr̥aṭus *(corr. m. 2) C* eccl. ad ei nomine *(sic) B* a dei nomine *R* 19 nomine dei *(transpos. sign. add.) B* 20 machariūs *(corr. m. 1) R* salutare populum *(add. transp. sign.) B* 22 locutus sit *CG* 23 obtulerit non polluisse episcopale collegium *sq. RB*

episcopale collegium, cum ab omni episcoporum officio Macarium uideatis alienum? uestigio ueritatis hoc loco calcata iterum uestra caput leuare uidetur inuidia. dicitis enim nec inter laicos eum communicare debuisse. equidem constat eum, ut Paulus apostolus probat, ministrum fuisse uoluntatis dei. et quid mirum, si et iudices pagani ministri uoluntatis dei aestimari meruerunt apostolo dicente: non sine causa iudex gladium portat? est enim minister uoluntatis dei. nam et Macarius in suo iudex fuisse uidebatur. quodsi non erat iudex in eo, quod fecit, secundum leges Romanas a iudicibus in eum debuit uindicari. aut si dicitis nec sic eum communicare debuisse, nos tamen non uidemus, quia debuit abstineri, qui id tale fecit, quod factum est a Moyse, quem post uiginti tria milia hominum occisa deus non contemnendo abstinuit, sed ut secum loqueretur iterum inuitauit. nos non uidemus abstinendum fuisse eum, qui fecit, quod Phinees, quem paulo ante memoraui, qui ab ipso deo pro homicidio laudari meruit. non uidetur magis nobis abstinendus fuisse is, a quo id factum est, quod ab Helia propheta, qui tot falsos prophetas occidit. nam et illos falsos uates fuisse iam supra probauimus.

7. Sed ut haec exempla sileantur, dicamus et nos, quod dicitis, reum fuisse Macarium: quodsi fuit, accusatore silente a nobis non licuit abstineri. scriptum est enim ante cognitam causam neminem esse damnandum. dicite, quis eum accusauit et auditus non est. dicite Macarium confessum esse culpam et nostram siluisse sententiam? sumus enim qualescumque iudices in ecclesia, quod et ipsi non negatis, quod nos iudices seueros debere fuisse contenditis. non

5—7 Rom. 13, 4 13 cfr. Exod. 32, 28 16 cf. Num. 25, 11 19 cfr. III Reg. 18, 40

1 episcopali (i *fin. corr. in* e *m. 2*) *C* 2 uestigia (a *corr. ex* o m. *2*) *C* ueritatis] *explicit B* 3 capud (t *m.* 1) *R* 5 uoluntatis dei—qui in iudicio *(p.* 181, 1*) om. R* 6 si sint et iudices *C* 9 suo] facto suo *uel* saeculo *coni. Casaub.* 16 finees *CG* 24 cognatam (a *prius corr. in* i *m. 2*) *C* 28 iud. esse ueros *libri,* iud. seueriores *coni. incertus quidam,* seueros *scripsi* deberes (s *del. m. 2*) *G*

enim possumus facere, quod non fecit deus, qui in iudicio suo personas separare dignatus est: nec eundem uoluit esse accusatorem et iudicem. non enim potest quis in una causa eodem momento duas portare personas, ut in eodem iudicio et accusator esse possit et iudex. quod deus nec per omnipotentiam fecit: ut nobis iudicandi formam ostenderet, docuit reum sine accusatore non debere damnari aut accusatorem eum esse, qui iudex in ea causa futurus est. denique inter ipsa principia saeculorum dum hominum esset renouellata natiuitas, dum a Cain frater Abel esset occisus, lectum est: et uocauit deus Cain et interrogauit eum, ubi esset frater eius; ille peccatum duplicans, quasi ignorantem faceret deum, nescire se dixit. et quando posset nescire aliquid dominus, sub cuius oculis et uultu sunt omnia, quae geruntur? et tamen deus sine accusatore non iudicat et interrogat utique, quod nouerat. et uos uultis, ut abstineremus, quem non uidimus aliquid mali facientem et qui nullum habuerit accusatorem. uideo hoc loco, quid inuidia submurmuret uestra. dicitis enim non nos latuisse, quod factum est. fatemur nos audisse, sed peccatum erat damnare eum, quem nemo est ausus accusare. sed si dixeritis, quia non nos latuit factum, dicite deo, quare interrogauit, qui uiderat parricidium. nec illud a nobis fieri oportuit, quod deus facere noluit, qui sententiam noluit dicere nisi reo. redde accusatorem; alioquin non posset iusta esse sententia, nisi ipse, qui iudicaturus erat, accusaret. ideo ait: ecce sanguis fratris tui clamat

11 sq. Genes. 4, 9 26 Genes. 4, 10

5 et *ante* acc. *om. R* nec *om. R* 6 formas *R* 7 *post* damnar *in ras. lacuna 3 litt. in C* 8 esse eum *R (sicut p.* 179, 11) 11 deus *om. R* esset *(i. mg. adscr. m. 2) R* 12 ignorantem fecisset dominum *R* 15 utique *om. R* 16 ut *om. R* abstinere*nos (*corr. ex* abstineremus) ab eo *(add. i. mg. m. 2)* quem *R* 17 male *C* male facientem *(coniunx. m. 2) G* 21 accusare] arguere *CG* sed quia dicitis non nos *R* 24 redderet *R* 25 potest *R* iuxta (s *suprascr. m. 2*) *C* nisi] si *R*

ad me de terra. quare et uos cum minime probare possitis ab aliquo apud nos accusatum esse Macarium, nostrum non potestis damnare iudicium.

1 possetis (i *s. l. m. 2*) *R* 3 iuditium *R*] EXPLICIT LIBER OPTATI *(sic)* EPISCOPI CATHOLICI LIBRI N̄ VII AD PARMENIANVM SCISMATICOR̄. AVCTOREM *(rubr.) R*, EXPLICIT LIB̄ VII SC̄I OPTATI ĒPI *(in numero VII alterum illud* I *ex atramenti colore postea additum uidetur) C fol. 16* ᵇ *(in eodem codice iteratur subscriptio fol. 37* ᵃ *post uaria ad Donatistarum historiam pertinentia hoc modo:* EXPLICIVNT SC̄I OPTATI EPI *(haec uerba punctis ornata atris et rubr.)* LIBRI NVMERO VII VEL GESTA PVRGATIONIS *(litterae paulo minores)* CAECILIANI ĒP̃I ET FELICIS *(rubr.)* ordinatoris eiusdem. nec nqn epistola constantini imperatoris. amen.) — Explicit Liber Septimus Sancti Optati Episcopi *G*

Appendix

decem monumentorum ueterum ad Donatistarum historiam pertinentium.

I. Gesta apud Zenophilum. II. Acta purgationis Felicis episcopi Autumnitani. III. Epistula Constantini ad Aelafium. IIII. Concilium episcoporum Arelatense ad Siluestrum papam. V. Epistula Constantini ad episcopos cathòlicos. VI. Epistula Constantini ad episcopos partis Donati. VII. Epistula Constantini ad Celsum uicarium Africae. VIII. Epistula praef. praet. Petronii ad Celsum. VIIII. Epistula Constantini ad catholicam. X. Epistula Constantini de basilica catholicis erepta.

C = codex Parisinus saec. XI, nr. 1711, olim Colbertinus nr. 1951.

I.

Incipiunt gesta, ubi constat traditorem Siluanum, qui cum ceteris 17a
ordinauit Maiorinum, cui Donatus successit.

Constantino Maximo Augusto et Constantino iuniore nobilissimo caesare consulibus Idibus Decembribus * Sexto Thamugadiensi, inducto et applicito Uictore grammatico, adsistente etiam Nundinario diacono Zenophilus uir clarissimus consularis dixit: quis uocaris? respondit: Uictor. Zenophilus uir clarissimus consularis dixit: cuius condicionis es? Uictor dixit: professor sum Romanarum litterarum, grammaticus latinus. Zenophilus uir clarissimus consularis dixit: cuius dignitatis es? Uictor dixit: patre decurione Constantiniensium, auo milite; in comitatu militauerat; nam origo nostra de sanguine Mauro descendit. Zenophilus uir clarissimus consularis dixit: memor fidei et honestatis tuae simpliciter designa, quae causa fuerit dissensionis inter christianos. Uictor dixit: ego dissensionis originem nescio; unus sum de populo christianorum. siquidem cum essem apud Carthaginem, Secundus episcopus cum Carthaginem tandem aliquando uenisset, dicuntur inuenisse Caecilianum episcopum nescio quibus non recte constitutum, illi contra alium instituerunt. inde illic apud Carthaginem coepta dissensio est et inde originem scire dissensionis plene non possum, quoniam semper ciuitas nostra unam ecclesiam habet et, si habuit dissensionem, nescimus omnino. Zenophilus u. c. consularis dixit: Siluano 17b
communicas? Uictor respondit: ipsi. Zenophilus u. c. consularis dixit: cur ergo intermisso eo, cuius innocentia purgata est? et adiecit: adseueratur praeterea te aliud certissime scire, quod Sil-

I. *cfr.* Optat. 16, 12 sq.; August. c. Cresc. 3, 29; Baluzii Miscellaneorum lib. II, p. 91 (*B*); Voelter, der Ursprung des Donatismus, Freiburg i. B. 1883 (*U*); Deutsch, drei Aktenstücke zur Geschichte des Donatismus, Berlin 1875 (*D*)

2 INCPT-AVGVSTO *litt. maiorib. exar.,* SILVANVM-ORDINAVIT *itemque* CONSTANTINO-AVGVSTO *rubr. C fol. 17a; cfr. D p.* 20 *sq.* 4 nobilissimis caesaribus *C* 5 cons. idib.] constat diebus *C; ante* Sexto *lacunam suspicatus D uerbo* scribente *uel* excipiente *supplet* 6 adsistente—diacono *del. U p.* 75 7 consularis *lineol. del. C* 8 zen. uicarius consul dixit *C (deprauationem compendio* u. c. *false accepto esse natam B censet) sic plerumque* 10 zen. uie*** *(haud dubie* uicarius *ut supra)* consul *C* 25 purgata] probata *Masson.*

uanus traditor sit; de eo confitere. Uictor respondit: hoc nescio. Zenophilus u. c. consularis Nundinario diacono dixit: negat se Uictor scire, quod Siluanus traditor sit. Nundinarius diaconus dixit: scit ipse, nam tradidit codices. Uictor respondit: fugeram hanc tempestatem et, si mentior, peream. cum incursum pateremur repentinae persecutionis, fugiuimus in montem Bellonae. ego sedebam cum Marte diacono et Uictor presbyter. cum ab eodem Marte quaererentur omnes codices, negauit se habere. tunc Uictor dedit nomina omnium lectorum. uentum est ad domum meam, cum absens essem. ascensum est a magistratibus et sublati sunt codices mei. cum ego uenissem, inueni codices sublatos. Nundinarius diaconus dixit: tu ergo respondisti apud acta, quoniam dedisti codices. quare negantur haec, quae prodi possunt? Zenophilus u. c. consularis Uictori dixit: simpliciter confitere, ne strictius interrogeris.

Nundinarius diaconus dixit: legantur acta. Zenophilus u. c. consularis dixit: legantur, et dedit Nundinarius et exceptor recitauit:

„Diocletiano VIII et Maximiano VII consulibus XIIII Kal. Iunias ex actis Munati Felicis flaminis perpetui, curatoris coloniae Cirtensium. cum uentum esset ad domum, in qua christiani conueniebant, Felix flamen perpetuus curator Paulo episcopo dixit: proferte
18a scripturas legis et, si quid aliud hic habetis, ut praeceptum est, ut iussioni parere possitis. Paulus episcopus dixit: scripturas lectores habent. sed nos, quod hic habemus, damus. Felix flamen perpetuus curator Paulo episcopo dixit: ostende lectores aut mitte ad illos. Paulus episcopus dixit: omnes cognoscitis. Felix flamen perpetuus curator reipublicae dixit: non eos nouimus. Paulus episcopus dixit: nouit eos officium publicum, id est Edusius et Iunius exceptores. Felix flamen perpetuus curator reipublicae dixit: manente ratione de lectoribus, quos demonstrabit officium, uos quod habetis, date. sedente Paulo episcopo, Montano et Uic-

18 cfr. Aug. ep. 53, 4; c. Cresc. 3, 29 sq. 4, 66

2 Zenophilus—codices .. respondit *(l. 4) del. U p.* 75 4 nam *Masson.* non *C*, num *BDU* 9 omnia nom. lector. *D* 10 assensum *C* 12 tu ergo—interrogeris (*u.* 15) *spuria cens. U p.* 76 17 et legit Nundinius exc. *Aug. l. c.* 19 manati felicis ** *(lacun. 6 litt.)* praepositi curatoris *C (cfr. August.; erroris originem ostendit conpendium* f. p. *p.* 188, 2) 21 Felix *(iterum lacun. 6 litt.)* praepositi curator *C* 22 si qu. a. hab. *suspic. spuria U p.* 81 ut praecepto et iussioni *BD edd.* 24 sed—damus *spuria cens. U p.* 81 felix f *(lacun. 8 litt.)* curator *C* 26 felix *(lacun. 8 litt.)* curator *C* 29 felix f *(lacuna 12 litt.)* curator *C (sic uel omisso* f *semper)* 30 demonstrauit *C* 31 quod hic hab. *D* sedente P. —rusticanas XVIIII (*p.* 187, 10) *ex actis ecclesiasticis deprompta cens. U p.* 77

tore Deusatelio et Memorio presbyteris, adstante Marte cum Helio diaconis, Marcuclio Catullino Siluano et Caroso subdiaconis, Ianuario Meraclo Fructuoso Miggine Saturnino Uictore et ceteris fossoribus, contra scribente Uictore Aufidi in breui sic: calices duo aurei, item calices sex argentei, urceola sex argentea, cucumellum argenteum, lucernas argenteas septem, cereofala duo, candelas breues aeneas cum lucernis suis septem, item lucernas aeneas undecim cum catenis suis, tunicas muliebres LXXXII, mafortea XXXVIII, tunicas uiriles XVI, caligas uiriles paria XIII, caligas muliebres paria XLVII, coplas rusticanas XVIIII. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Marcuclio Siluano et Caroso fossoribus dixit: proferte hoc, quod habetis. Siluanus et Carosus dixerunt: quod hic fuit, totum hoc eiecimus. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Marcuclio Siluano et Caroso dixit: responsio uestra actis haeret. postea quam in bibliothecis inuenta sunt [ibi] armaria 18b inania, ibi protulit Siluanus capitulatam argenteam et lucernam argenteam, quod diceret se post orcam eas inuenisse. Uictor Aufidi Siluano dixit: mortuus fueras, si non illas inuenisses. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Siluano dixit: quaere diligentius, ne quid hic remanserit. Siluanus dixit: nihil remansit, totum hoc eiecimus. et cum apertum esset triclinium, inuenta sunt ibi dolia IIII et orcae VI. Felix flamen perpetuus curator reipublicae dixit: proferte scripturas, quas habetis, ut praeceptis imperatorum et iussioni parere possimus. Catullinus protulit codicem unum pernimium maiorem. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Marcuclio et Siluano dixit: quare unum tantummodo codicem dedistis? proferte scripturas, quas habetis. Catullinus et Marcuclius dixerunt: plus non habemus, quia subdiacones sumus; sed lectores habent codices. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Marcuclio et Catullino dixit: demonstrate lectores! Marcuclius et Catullinus dixerunt: non scimus, ubi maneant. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Catullino et Marcuclio dixit: si, ubi manent,

1 Deus.] de Castello *Aug.* Marte cum Helio et Marte diacon. *edd.*, *D* 2 diacones *C* murculio .. subdiacones *C* 3 Uictore] Samsurici *add. edd.*, Samsurico *BD* 4 scribente *ore *(in ras.)* autfidi *C* 6 & 7 lucernae argenteae *D* 6 candelae .. aeneae *D* 8 & 9 tunicae .... caligae *(utrimque) D* 10 coplae rusticanae *D* felix—haeret (*u.* 15) *spuria del. U p.* 77 11 acuclio *C* 14 dixit (it *in ras.*) *C* 15 heret (et *ualde obscur.*) *C* posteaquam peruentum est in bibliothecam *scrips. Masson. August. c. Cresc. adferens* 4, 56, posteaquam peruentum est in bibliothecis *D* ibi *inclusi* 16 ibi—eiecimus (*u.* 21) *del. U p.* 79 capitulata argentea et lucerna argentea *C,* capitula argentea et lucernas argenteas *Masson., corr. B* 17 quo diceret *C* arcam *Aug.* 18 illos *C* 22 orcas *C* 24 possitis *edd.* 29 Marc. et Cat. *om. D* 30 demonstrate nobis *edd.*

non nostis, nomina eorum dicite. Catullinus et Marcuclius dixerunt: nos non sumus proditores. ecce sumus, iube nos occidi. Felix flamen perpetuus curator reipublicae dixit: recipiantur. et cum uentum esset ad domum Eugeni, Felix flamen perpetuus curator reipublicae Eugenio dixit: profer scripturas, quas habes, ut praecepto parere possis. et protulit codices quattuor. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Siluano et Caroso dixit: demonstrate
19a ceteros lectores. Siluanus et Carosus dixerunt: iam dixit episcopus, quia Edusius et Iunius exceptores omnes nouerunt; ipsi tibi demonstrent ad domus eorum. Edusius et Iunius exceptores dixerunt: nos eos demonstramus, domine. et cum uentum fuisset ad domum Felicis sarsoris, protulit codices quinque; et cum uentum esset ad domum Uictorini, protulit codices octo; et cum uentum fuisset ad domum Proiecti, protulit codices V maiores et minores II; et cum ad grammatici domum uentum fuisset, Felix flamen perpetuus curator Uictori grammatico dixit: profer scripturas, quas habes, ut praecepto parere possis. Uictor grammaticus optulit codices II et quiniones quattuor. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Uictori dixit: profer scripturas; plus habes. Uictor grammaticus dixit: si plus habuissem, dedissem. et cum uentum fuisset ad domum Eutici Caesariensis, Felix flamen perpetuus curator reipublicae Euticio dixit: profer scripturas, quas habes, ut praecepto parere possis. Euticius dixit: non habeo. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Euticio dixit: professio tua actis haeret. et cum uentum fuisset ad domum Coddeonis, protulit uxor eius codices sex. Felix flamen perpetuus curator reipublicae dixit: quaere, ne plus habeatis, profer. mulier respondit: non habeo. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Boui seruo publico dixit: intra et quaere, ne plus habeat. seruus publicus dixit: quaesiui et non inueni. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Uictorino Siluano et Caroso dixit: si quid minus factum fuerit, uos contingit periculum.“

Quibus lectis Zenophilus u. c. consularis Uictori dixit: confitere simpliciter! Uictor respondit: non fui praesens. Nundinarius dia-
19b conus dixit: legimus epistulas episcoporum factas a Forte. et legitur

2 nos non—recipiantur *inepta iudicat U p.* 79 felix f *(lacun. 5 litt.)* p *(lacun. 5 litt.)* curator *C* 5 dixit Eugen. *edd.* 5, 16, 19, 22 profers *C* 10 domos *D* 11 et dum *C* 16 Uict. gram. *om. D* 18, 21. 24 reipublicae *om. C* 21 Caesarianensis *edd.* 24 curatore *C* 26 curatori *C* 30 Felix—periculum *falsarii esse cens. U. p.* 81 35 legamus *propos. D* epistolas *C* a Forte] et aliis *add. Maurini* legit *C*, legit exemplar libelli traditi episcopis a Nund. *edd. D (cfr. August. c. Crescon.* III, 29), legitur *scripsi*

a Nundinario diacono: „testis est Christus etangeli ei us, quoniam tradiderunt, quibus communicastis, id est Siluanus a Cirta traditor est et fur rerum pauperum; quod omnes uos episcopi, presbyteri, diacones, seniores scitis de quadringentis follibus Lucillae, clarissimae feminae, pro quo uobis coniurastis, ut fieret Maiorinus episcopus, et inde factum est schisma; nam et Uictor fullo uestri praesentia et populi dedit folles uiginti, ut factus esset presbyter, quod scit Christus et angeli eius.“

Et recitatum est exemplum epistulae: „Purpurius episcopus Siluano coepiscopo in domino salutem. uenit ad me Nundinarius diaconus filius noster et petiit, has litteras deprecatorias a me ad te, sanctissime, dirigerem, ut, si fieri posset, pax inter te et ipsum sit. hoc enim uolo fieri, ut nemo sciat, quid inter nos agatur, si uolueris scripto tuo, ut et ego solus ibi in re praesenti ueniam et dissensionem ipsam de inter uos amputem. manu sua enim mihi tradidit libellum rei gestae, pro qua causa tuo praecepto fuerit lapidatus. non est uerum, ut pater castiget filium contra ueritatem, et scio, quia uera sunt, quae in libello mihi tradito sunt conscripta. quaere remedium, quo modo poterit ibi malignitas ista extingui, antequam flamma exsurgat, quae post demum extingui non poterit sine sanguine spiritali. adhibete clericos et seniores plebis ecclesiasticos uiros et inquirant diligenter, quae sunt istae dissensiones, ut ea, quae fiunt, secundum fidei praecepta fiant. non declinabis ad dexteram uel ad sinistram, libenter autem aurem conmodare nolis malis instructoribus, qui nolunt pacem. omnes nos occiditis . . . et alia manu: uale.“

Item exemplum epistulae: „Purpurius episcopus clericis et senioribus Cirtensium in domino aeternam salutem! clamat Moyses ad omnem senatum filiorum Israel dixitque illis, quae dominus iubeat fieri. sine consilio seniorum nihil agebatur. itaque et uos, carissimi, quos scio omnem sapientiam caelestem et spiritalem habere, omni uestra uirtute cognoscite, quae sit dissensio haec, et perducite ad pacem. dicit enim Nundinarius diaconus, quod

1 sq. cfr. Aug. c. Cresc. III. 29 6 cfr. Optat. 20, 14

2 cirtha *C* 3 presbiterei *C* 4 de quadr. foll. *in C omissa ex August. suppl.* lucilla consul felix *C (error ex compendio* c. f. *natus uidetur) sed cfr. Aug. l. l.* 5 pro quo duo bis *C* 6 et iure facta *C* 11 aḍ (d *punctis del.*) *C* 12 fieri (i *fin. in ras. corr. ex* et) *C* 14 uoluerit *D* tuo agatur (agatur *eras. et lacuna 3 litt.)* ut *C* ibi *om. D* 15 de] *fortasse* deinde 16 causa fuerit tuo pr. lapid. *D* 21 adhib. cum clericos *C* 23 sint *D* 24 ad dextera . . . sinistra *C* (*cfr. p.* 190,8) 25 mali instructionibus *C* 27 item et *edd.* *post* epistolae *spatium 12 litt. et in u. sq. lacuna 5 litt., sequitur* clericis *C* (Purp. episc. *add. B*) 28 cirthensium *C* 29 ad *om. C* 30 itaque] ita ne *C*

nihil uos lateat, unde haec dissensio est inter carissimum nostrum Siluanum et ipsum. tradidit enim mihi libellum, in quo omnia sunt conscripta. dixit enim et uos non latere. ego scio, quia auris non est. bonum quaerite remedium, quomodo extinguatur haec res sine periculo animae uestrae, ne subito, cum personam accipitis, in iudicio ueniatis. iustum iudicium inter partes iudicate secundum grauitatem uestram et iustitiam. cauete uobis, ne declinetis in dexteram neque in sinistram: dei res agitur, qui scrutatur cogitationes singulorum. elaborate, nemo sciat, quae sit coniuratio haec. uestra sunt, quae libello continentur. non est bonum; dicit enim dominus: ex ore tuo condemnaberis et ex ore tuo iustificaberis."

Item alia recitata: „Siluano fratri carissimo Fortis in domino aeternam salutem! uenit ad me filius noster Nundinarius diaconus et retulit ea quae inter te et illum contigerint ut per maliuoli intercessum, qui uult animas iustorum a uia ueritatis auertere. cum haec audirem, mente defectus sum, quod talis dissensio inter uos uenit. dei enim sacerdos ut ad hoc ueniat * quod non nobis expediat, [ne] fiat. nunc ergo petite eum, ut, quod potest, cum ipso pax domini saluatoris Christi sit, non ad publicum ueniamus et a gentibus damnemur. scriptum est enim: uidete, ne, dum mordetis et causamini inuicem, ab inuicem consumamini. ergo peto dominum, ut tollatur de medio nostrum hoc
20b scandalum, ut possit res dei cum gratiarum actione celebrari domino dicente: pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis. quae pax poterit esse, ubi dissensio est, aemulationes sunt? nam cum ego a milite essem ass** separatus et in illo uenissem cum iniuria tali, deo conmendaui animam meam et remisi tibi, quia deus uidet mentes hominum et eorum, siue a te ad illos perductus sum. sed deus nos liberauit et tecum seruimus. ergo sicuti dimissum est nobis, et uos reconciliamini paci, ut in nomine Christi possimus cum gaudio pacem celebrare. nemo sciat."

„Fratribus et filiis, clero et senioribus Fortis in domino aeter-

11 Matth. 12, 37 21 Gal. 5, 15 25 Ioh. 14, 27

2 libellum (llū *in ras.*) *C* 3 scio] sileo *coni. D* 5 persona *C* 6 ueniatis] ruatis *D* 11 condemnaueris *C* 13 *post* recitata *lacun. 9 litt. et sequitur* fratri *C* 15 contigerunt *BD* ut *om. edd. D* 16 intercessu *C* 17 inter nos *C* 18 ueniat] *nonnulla deesse uidentur* 19 ne *siue* non *addendum arbitror* cum et ipsū *C* 21 et agentibus *C* 22 causamini inu**c*m *(in ras.) C* 24 scandalu *(sic) C* 26 dissensio et aem. *D* 27 a militesessē ass *(lacun. 4 litt.)* separ. *C (hic locus perobscurus medelam eludere uidetur)* 32 pacem] pascha *B* (*cfr. p.* 191, 11) *post* sciat *spatium 9 litt. et sequitur* fratribus *C*

nam salutem! uenit ad me filius meus Nundinarius diaconus uester et retulit de ea, quae contra uos sunt gesta; nec non utique a uobis debuit conponi, ne uentum esset, ut talem insaniam passi a quibus lapidarentur pro ueritate, quod et uos et nos scimus, sicuti nobis retulistis; et scriptum est: non est sapiens quisquam inter uos, qui possit iudicare inter fratres? sed et frater cum fratre iudicatur, sed apud infideles, sicuti uos cum in iudicio non intenditis. sic ad hoc exilitum est, ut gentibus demus tale exemplum, ut, qui per nos deo credebant, ipsi nobis maledicant, cum ad publicum peruenimus? ergo ne ad hoc ueniatur, uos, qui spiritales estis, facite, ut nemo sciat, ut cum pace pascha celebremus et hortemini eos paci reconciliari et dissensio non sit, ne, cum ad publicum uentum fuerit, incipiatis et uos periclitari, si hoc factum fuerit, et postea uobis inputetis. dabitis quam plurime tu, possessor Donati presbyter, singuli Ualeri et Uictor, qui omnia scitis acta, date operam, ut pax sit uobiscum."

Item alia recitata: „In domino aeternam salutem! peruenit ad 21a nos Nundinarius filius tuus, non tantum ad me sed et ad fratrem nostrum Fortem et grauem querelam referens. miror grauitati tuae sic te egisse cum filium tuum, quem tu nutristi et ordinasti. si enim aedificium terrae structum sit, non additur quid caeleste, quod per manum sacerdotis aedificatur? sed non est tibi mirandum scriptura dicente: perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium reprobabo, et iterum dicit: potius dilexerunt homines tenebras magis quam lucem, sicuti et tu facis. sufficiat uobis omnia scire. super quod et frater noster Fortis tibi scripsit, nunc petierim de caritate tua, frater benignissime, ut subpleas dictum Esaiae prophetae: expellite malignitatem de animis uestris et uenite disputemus, dicit dominus, et iterum: proicite malum de medio uestrum. sic et tu fac: subiuga et auerte seditionem eorum, qui noluerunt esse pacem inter te et filium tuum. sed filius tuus Nundinarius

5 I Cor. 6, 5 sq. 23 Es. 29, 14; I Cor. 1, 19 24 Ioh. 3, 19 28 cfr. Es. 1, 16 & 18 30 I Cor. 5, 13

6 et *om. edd.* 7 sed] et hoc *D* cum fratre iudicio contendit et hoc apud *Masson.* uos nunc in iudicio contenditis *D* 9 tale (˜ *eras.*) *C* 11 pascham *C* 15 Donati] Donti *D (de Dontio presbytero Cirtensi cfr. fol.* 22 b*) fortasse* presbyteri singuli *scribendum* 16 actum *C*, actutum *D*, acta *scripsi* opera *C* 17 recitata] fratri Siluano Sabinus *add. B* 19 fortem fortem et *C*, fortem et *uncin. D* 20 cum filio tuo *D* 21 *malim* in terra exstructum sit] est *D* aditur *C* 26 et pat nost *C* 31 seditionem quae *CB*, sedit. qua *D*, sed. eorum qui *scripsi*

in pace tecum pascha celebret, ne res ad publicum ueniat praeterea iam omnibus nobis nota. rogauerim te, frater benignissime, mediocritatis meae conpleas petitionem; nemo sciat.“

Item alia recitata: „Fratri Forti Sabinus in domino aeternam salutem! quae sit caritas, iuxta omnes collegas certus sum peculiariter; tamen secundum dei uoluntatem, qui dixit: quosdam diligo super animam meam, Siluanum te coluisse certus sum. quare non dubitaui haec scripta ad te dare, quia scripta tua ad eum facta dari feci propter nomen Nundinarii; et qui inpigre agit, semper res dei impetu procedit. ne praetendas excusationem; occupatio namque nos diebus istis stringit et incunctanter commouet circa haec usque ante diem solemnissimum paschae, ut per
21b te fiat pinguissima pax, ut digni coheredes Christi inueniamur, qui dixit: pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis, et iterum peto, ut facias — et alia manu: opto te in domino bene ualere et nostri memorem esse. uale, sed rogo te, nemo sciat.“

Quibus lectis Zenophilus u. c. consularis dixit: actis et litteris, quae recitatae sunt, traditorem constat esse Siluanum. et Uictori dixit: simpliciter confitere, utrum scias eum aliquid tradidisse. Uictor dixit: tradidit, sed non me praesente. Zenophilus u. c. consularis dixit: quid administrabat tunc Siluanus in clero? Uictor respondit: sub Paulo episcopo orta est persecutio et Siluanus subdiaconus fuit. Nundinarius diaconus respondit: quando uentum est illic, ait, ut factus esset episcopus, respondit populus: alius fiat, exaudi deus. Zenophilus u. c. consularis Uictori dixit: dictum est a populo: Siluanus traditor? Uictor dixit: ego ipse luctatus sum episcopus. Zenophilus u. c. consularis Uictori dixit: ergo sciebas traditorem? de hoc confitere. Uictor respondit: traditor fuit. Nundinarius diaconus dixit: uos seniores clamabatis: exaudi, deus, ciuem nostrum uolumus, ille traditor est. Zenophilus u. c. consularis Uictori dixit: clamasti ergo cum populo, quod traditor esset Siluanus et non deberet fieri episcopus? Uictor dixit: clamaui et ego et populus. nos enim ciuem nostrum petebamus, integrum uirum. Zenophilus u. c. consularis dixit: qua causa putabatis eum non mereri? Uictor dixit: integrum petebamus et ciuem nostrum

6 cfr. Hier. 31, 3; I Ioh. 4, 9 14 Ioh. 14, 27 22 cfr. Aug. c. Cresc. III, 29

4 recit *(lacuna 8 litt. itemque in u. sq. spat. 5 litt.)* *C* 5 caritas i. o. collegas, certus *edd.* 9 fecit *D* 11 stringet *C* 18 lectis *(spatium 9 litt.)* uicarius consul dix. *C* et actis *edd.* 28 ergo sciebas—dixit (*u.* 32) *om. D* 31 uolumus *om. C*

sciebam enim in causam imperatorum ad hoc nos esse uenturos, dum enim talibus conmittitur.

Item inductis et adplicitis Uictore Samsurici et Saturnino fossoribus Zenophilus u. c. consularis dixit: quis uocaris? respondit: 22a Saturninus. Zenophilus u. c. consularis dixit: cuius condicionis es? Saturninus respondit: fossor. Zenophilus u. c. consularis dixit: Siluanum scis esse traditorem? Saturninus dixit: scio lucernam tradidisse argenteam. Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: quid aliud? Saturninus respondit: aliud nescio, nisi quia depost orcam eam eiecit. et remoto Saturnino Zenophilus u. c. consularis dixit adstanti: tu quis uocaris? respondit: Uictor Samsurici. Zenophilus u. c. consularis dixit: cuius condicionis es? Uictor dixit: artifex sum. Zenophilus u. c. consularis dixit: tabulam argenteam quis tradidit? Uictor respondit: non uidi; quod scio, hoc dico. Zenophilus u. c. consularis dixit Uictori: licet iam constiterit ex responsione eorum, qui supra sunt interrogati, tamen tu confitere, utrum Siluanus traditor sit. Uictor dixit: secundo petato (?) quomodo hoc dimisit, ut duceremur ad Carthaginem, ore ipsius episcopi audiui: data est mihi lucerna argentea et capitulatà argentea et has tradidi. Zenophilus u. c. consularis Uictori Samsurici dixit: a quo audisti? Uictor dixit: a Siluano episcopo. Zenophilus u. c. consularis Uictori dixit: ab ipso audisti, quod tradidisset? Uictor dixit: ab ipso audiui, quod suis manibus tradidisset illas. Zenophilus u. c. consularis dixit: ubi audisti? Uictor dixit: in basilica. Zenophilus u. c. consularis dixit: apud Constantinam? Uictor dixit: ibi coepit alloqui populum dicens: de quo dicunt me traditorem esse, de lucerna et capitulata? Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: quid aliud putas ex his esse quaerendum? Nundinarius dixit: de cupis fisci, quis illas tulit. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: quas cupas? Nundinarius dixit: in templo Sarapis 22 fuerunt et tulit illas Purpurius episcopus; acetum, quod habuerunt, tulit illum Siluanus episcopus, Dontius presbyter et Lucianus. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: sciunt id factum, qui adsistunt? Nundinarius respondit: sciunt. diaconus Saturninus dixit: dicebant maiores nostri, quia sublatae sunt. Zenophilus u. c. consularis dixit: a quo sublatae dicuntur? Saturninus dixit: a Purpurio episcopo et acetum a Siluano et Dontio et Superio presby-

1 enim causam imperatorum *C*, enim ante imperatores *B*, enim coram imperatorum adhuc *U* p. 65 in ***addidi*** 8 Saturnino ***om.*** *D* 9 depost ***cfr. Rönsch. Ital.*** 235 10 orca *C* 11 et tu ***edd.*** 17 petato] petito ***edd.***, placito *U p.* 56 25 constantina *C* 27 de lucernam et capitulatam *C* 31 acetrum (= Gefäss f. Flüssig.) *D p.* 30, 71 37 Superio] Luciano *C*, ***emend. B (cfr. p.*** 195, 5)

teris et Luciano diacono. Nundinarius dixit: uiginti folles dedit et factus est presbyter Uictor? Saturninus dixit. et cum diceret, Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: cui dedit? Saturninus dixit: Siluano episcopo. Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: ergo ut fieret presbyter, Siluano episcopo uiginti folles praemium dedit? Saturninus dixit: dedit. Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: ante Siluanum positum est? Saturninus dixit: ante cathedram episcoporum. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: a quo pecunia sublata est? Nundinarius dixit: ipsi episcopi diuiserunt eam inter se. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: Donatum desideras exhiberi? Nundinarius dixit: utique ueniat, de quo clamauit populus biduo post pacem: exaudi deus, ciuem nostrum uolumus. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: certe clamauit hoc populus? respondit: clamauit. Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: traditorem clamauit Siluanum? Saturninus dixit: utique. Nundinarins dixit: quando factus est episcopus, non illi communicauimus, quia dicebatur traditor esse. Saturninus dixit: quod dicit, uerum est. Nundinarius dixit: uidi, quia Mutus
23a harenarius tulit eum in collo. Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: sic factum est? Saturninus dixit: sic. Zenophilus u. c. consularis dixit: uera sunt omnia, quae dicit Nundinarius, quia ab harenariis factus est episcopus Siluanus? Saturninus dixit: uera. Nundinarius dixit: prostibulae illic fuerunt. Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: harenarii illum gestauerunt? Saturninus dixit: ipsi eum tulerunt et populus; nam ciues in area martyrum fuerunt inclusi. Nundinarius diaconus dixit: numquid populus dei ibi fuit? Saturninus dixit: in casa maiore fuit inclusus. Zenophilus u. c. consularis dixit: certe omnia, quae dicit Nundinarius, uera sunt? Saturninus dixit: uera. Zenophilus u. c. consularis dixit: tu quid dicis? Uictor dixit: uera sunt omnia, domine. Nundinarius dixit: Purpurius episcopus tulit centum folles. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: de quadringentis follibus quos putas interrogandos? Nundinarius dixit: Lucianus diaconus exhibeatur, quia ipse totum scit. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: hine sciunt? Nundinarius dixit: non sciunt. Zenophilus u. c. consularis dixit: exhibeatur Lucianus. Nundinarius dixit: sciunt isti acceptos esse quadringentos folles, sed quia episcopi eos diuiserunt, nesciunt. Zenophilus u. c. consularis Nundinario et Uictori dixit: scitis acceptos esse folles a Lucilla? Saturninus et Uictor

2 saturnini *C* dixit *asterisc. adp. B* 3 cui dedit—Saturnino dixit *om. D* 8 cathedra *C* 12 pacem] pare *CB, corr. D p.* 30 20 sic Zen.—dixit *(u. sq.) om. D* 33 diaconus (dia *eras. uidetur*) *C* 35 hine] iine *edd.* 39 follus *C*

dixerunt: scimus. Zenophilus u. c. consularis dixit: pauperes non acceperunt? dixerunt: nemo nihil accepit. Zenophilus u. c. consularis Saturnino et Uictori dixit: nihil de fano Sarapis sublatum est? Saturninus et Uictor dixerunt: Purpurius tulit cupas et Siluanus episcopus et Dontius et Superius presbyteri et Lucianus diaconus tulerunt acetum. Zenophilus u. c. consularis dixit: respon- 23b
sione Uictoris grammatici et Uictoris Samsurici et Saturnini claruit uera esse omnia, quae suggesserit Nundinarius. submoueantur et exeant.

Zenophilus u. c. consularis dixit: quos alios putas interrogandos? Nundinarius dixit: Castum diaconum, ut dicat, si non est traditor; ipse illum ordinauit. et inducto et adplicito Casto diacone Zenophilus u. c. consularis dixit: quis uocaris? respondit: Castus. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: cuius condicionis es? Castus dixit: nullam dignitatem habeo. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: licet nunc per Uictorem grammaticum quam etiam per Uictorem Samsurici et Saturninum uenerunt in confessionem, quae Nundinarius obicit, tamen etiam tu confitere, utrum traditor sit Siluanus. Castus respondit: dicebat, quod inuenerit lucernam post orcam. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: etiam de cupas de fano Sarapis sublatas et aceto confitere. Castus respondit: Purpurius episcopus tulit cupas. Zenophilus u. c. consularis dixit: acetum quis? respondit Castus, quod tulerunt inde acetum Siluanus episcopus, Dontius et Superius presbyteri. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: confitere, quot folles dedit Uictor, ut presbyter fieret. Castus dixit: optulit, domine, saccellum, et quid habuerit, nescio. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: cui datum est saccellum? Castus dixit: illo tulit eum in casa maiore. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: populo non est diuisa pecunia? Castus respondit: non est data nec uidi. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: de folles, quos Lucilla dedit, populus minutus nihil accepit? Castus dixit: non uidi accipere neminem. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: quo ergo peruenerunt? Castus dixit: nescio. Nundinarius dixit: utique uel audisti uel uidisti, si dictum est 24a
pauperibus: dat et uobis de re sua Lucilla? Castus dixit: non uidi aliquem accipere. Zenophilus u. c. consularis dixit: manifesta

5 Dontius] Donatus *C (sed cfr. p.* 191, 15; 193, 37; 195, 24 6 Zen. uicarius cosul *(sic) C* 8 suggessit *edd.* 19 dicebat dicebant *C* 20 dixit Casto *edd.*, Casto *om. D* 21 de cupas . . . sublatas *CB (cfr. u.* 31*)* 25 quod *C* 26 & 28 sacellum *CB* 29 dix. Cast. *(add. transp. sign.) C* 31 de folles *CB* (*cfr. u.* 21) 34 si] sic *C*

est Casti confessio, quod folles, quos Lucilla donauit, populo diuisos esse nesciret, et ideo amoueatur.

Item inducto et adplicito Crescentiano subdiacono Zenophilus u. c. consularis dixit? quis uocaris? respondit: Crescentianus. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: simpliciter sicut et ceteri confitere, utrum scias traditorem Siluanum. Crescentianus dixit: priores, qui fuerunt clerici, ipsi retulerunt singula. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: quid retulerunt? Crescentianus dixit: referebant, quod traditor esset. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: dixerunt illum traditorem? et adiecit: qui dicebant? Crescentianus dixit: qui cum illo conuersabantur in plebe, dixerunt, quod aliquando tradidisset. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: de Siluano dicebant? Crescentianus dixit: utique. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: cum factus fuisset episcopus, praesto fuisti? Crescentianus dixit: praesens cum populo fui inclusus in casa maiore. Nundinarius diaconus dixit: campeses et harenarii fecerunt illum episcopum. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: Mutus harenarius certe eum sustulit? dixit: manifeste. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: cupas de fano Sarapis scis esse sublatas? Crescentianus dixit: plures dicebant, quod Purpurius episcopus ipse sustulerit cupas et acetum, quod ad senem nostrum Siluanum peruenisset, et filii Aelionis dicebant. Zenophilus u. c. consularis
24b Crescentiano dixit: quid audisti? Crescentianus dixit: acetum sublatum a sene Siluano et Dontio et Superio presbyteris et Luciano diacono. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: ex CCCC follibus, quos Lucilla donauit, populus aliquid accepit? Crescentianus dixit: nihil inde nemo accepit, nescio, nec quis illos erogauerit. Nundinarius dixit: aniculae numquam inde aliquid acceperunt? Crescentianus dixit: nihil. Zenophilus u. c. consularis dixit: certe quotiens aliquid tale donatur, omnes inde populares publice accipiunt? Crescentianus dixit: non audiui uel uidi dedisse illum aliquos. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: nihil ergo datum est de CCCC follibus populo? Crescentianus dixit: nihil; utique peruenisset aliqua partiuncula ad nos. Zenophilus u. c. consularis dixit: quo ergo sublati sunt? Crescentianus dixit: nescio, nemo nihil accepit. Nundinarius dixit: Uictor quot folles dedit,

2 nescit et *D* *post* amoueatur *lacun. 15 litt. quam expleui uerbis* Item inducto 7 singulis *C* 17 campeses] campenses *edd. quod idem significat* (*cfr. Rönsch Ital.* 461, *Fröhner Phil.* XIII, 170) harenari *C* 22 senem] senecem *C* (*cfr. u.* 25) 24 aceto sublato *C* 28 illu *C* 33 aliquo *C* 37 quod *C*

ut fieret presbyter? Crescentianus dixit: uidi allatos cophinos cum pecunia. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: cui dati sunt cophini? Crescentianus dixit: episcopo Siluano. Zenophilus u. c. consularis dixit: Siluano dati sunt? Crescentianus dixit: Siluano. Zenophilus u. c. consularis dixit: populo nihil datum est? respondit: nihil; necesse est, ut et nos aliquid acciperemus, si distribuerentur, sicut solet. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: quid aliud de Crescentiano putas esse requirendum? Nundinarius dixit: ipsud est. Zenophilus u. c. consularis dixit: quoniam de omnibus Crescentianus subdiaconus simpliciter confessus est, submoueatur.

Item inducto et adplicito Ianuario subdiacono Zenophilus u. c. consularis dixit: quis uocaris? respondit * * *

II.

Acta purgationis Felicis episcopi Autumnitani. 25a

**in municipio Autumnitanorum Gallienus duouir dixit: quoniam praesens es, Caeciliane, audi litteras domini mei Aeli Paulini uiri spectabilis agentis uicariam praefecturam, quid iubere sit dignatus secundum epistolam ad nos datam, quae declarare te conpellit et scribam, quem habuisti tunc temporis administrationis tuae, et tabularium. sed quoniam tabularius eius temporis uita functus est, et omnes actus administrationis tuae secundum fidem litterarum eiusdem mei domini tecum perferre debebis et ad coloniam Carthaginiensem cum scriba tuo proficisci necesse est. praesens est curator, sub cuius praesentiam uos conpellimus. quid ad hoc respondes? Caecilianus dixit: mox ad me epistolam Aeli Paulini uiri spectabilis agentis uicariam praefecturam pertulistis, statim ad scribam Miccium misi, ueniret, ut acta ipsius temporis confecta mihi obtulisset, et usque adhuc inquirit; et quoniam non modicum

II cfr. Baluz. l. c. p. 81; Voelter l. c. *p.* 11 *sq*; Deutsch l. c. p. 9 sq. 16 cfr. Optat. 1, 27; Aug. c. Cresc. 3, 70; ep. 88, 4

1 & 3 cofinos (i) *C* 8 requirend* (u *eras. uidetur*) *C* 10 simpl**citer *(alterum* l *eras.) C* 12 diacono *D* 13 *uerbo* respondit *gesta abrupta sunt in C fol. 24b*

15 ACTA—AVTVMNITANI *summo in folio 25a add. m. rec. C* acta] gesta *edd. (sed cfr. subscript.)* Aptungitani *B* 16 *ante* in *asterisc. m. ant. C* duouiru *C*, *(sic ubique)*, duumuir *edd. (sed cfr. Georges, lat. Lexik.)* 17 Aeli *P.*] Uerini *coni. B* uiri sp.] usp *C (sic semper)* 18 & 27 agens *C* 24 cum scripta tua *C (corr. Masson.)* nec esse ẽ *C* 26 respondimus (mus *perobscur.*) *C* epistolae *C* 28 misi uenit ut *C*, misi ut ueniret et *B D (l. c. p.* 9), misi ueniret ut *scripsi* 29 inquiret *C* et *om. edd.*

tempus est, ex quo duouiratum administraui — anni sunt XI — itaque cum inuenerit, parebo tanto praecepto. Gallienus duouir dixit: tua interest iussioni parere; uides enim iussionem esse sacram. Caecilianus dixit: deuotus sum tanto praecepto.

Item cum paulo post scriba Miccius superuenisset, Fuscius duouir dixit: audisti et tu, Micci, quod et tu una cum Caeciliano necessarius es ire ad officium uiri spectabilis uicarii, instructionem eius temporis ut uobiscum perferatis. ad haec quid dicis? Miccius respondit: magistratus subpleto anno omnes actus suos domum
25b suam tulit *** si in eis cera possit inueniri, inquiro. et cum quaereret, Quintus Sisenna duouir dixit: quod cognouit officium, respondit. Apronianus dixit: si omnes actus suos tulerat magistratus, unde acta, quae tunc emissa erant uel confecta tanto tempore? et cum diceret, Aelianus proconsul dixit: et mea interrogatio et singularum personarum responsio actis continetur. Agesilaus dixit: sunt praeterea et aliae epistolae huic rei necessariae; interest, ut legantur. Aelianus proconsul dixit: lege Caeciliano audiente, ut agnoscat, an ipse dictauerit. Agesilaus recitauit: „[Uolusiano] et Anniano consulibus XIIII Kal. Sept. in iure apud Aurelium Didymum Speretium sacerdotem Iouis optimi maximi duouirum splendidae coloniae Carthaginiensium Maximus dixit: loquor nomine seniorum christiani populi catholicae legis. apud maximos imperatores causa agenda erit contra Caecilianum et Felicem, qui principatum eiusdem legis omni ui conantur inuadere. contra ipsos documenta crimihum eius conquiruntur, nam cum persecutio esset indicta christianis, id est, ut sacrificarent aut quascumque scripturas haberent, incendio traderent, Felix, qui tunc episcopus fuit Autumnos, consensum adtulerat, ut de manu Galati scripturae traderentur, ut igni concremari possent. et erat tunc temporis magistratus Alfius Caecilianus, quem praesentem uidere dignaris. et quoniam eius temporis officium incumbebat, ut ex iussione proconsulari omnes sacrificarent et si quas scrip-

1 duouiratu *C* 2 galienus *C* 6 quod enim (enim *perduct. m. ant.*) et *C* 7 officium uspt uicariū *C* 9 domu sua *C* 10 tulit] *add.* sed ei in cera possit inueniri *C*, si ei in c. possit in. *Masson.*, si mei in cera possint in. *B*, si in eis cera possit in . *D qui lacunam post* tulit *suspicatur* (*p.* 10 *l. c.*) *mihi probatus (cfr. U. p.* 14*)* 18 recitauit] *post spatium 17 litt. in u. sq. sequitur* et aniano *C*, Uolusiano *B inserit respiciens ad Aug. . p. collat.* 56 *et ep. 33* 19 aniano *C* XIIII Kal.] XV Cal. Mart. *Aug. l. l.* 21 duouiru recitauit splend. *C* 22 popoli *(corr. m. 1) C* 24 omnia conatur *CB*, omnia *uncin. D nisi transponitur ante* documenta, omni ui *scripsi* 26 indicta esset *D* 28 fuit] erat *D* authumnos *C*, autumnis *edd. (accus. retinet D sermone uulgari nisus)* 29 erant *C*

turas haberent, offerrent secundum sacram legem, quaeso secundum [quod prae]sens est et senem uides et non potest ad comitatum sacrum pergere, apud acta deponat, utrumne iam de pactione 26a
secundum [acta] ab eodem habita litteras dederit et utrum ea, quae in litteris contulerit, uera sint, ut horum actus et fides in iudicio sacro detegi possit. adstanti Caeciliano Speretius duouir dixit: audis, quae apud acta sint deposita? Alfius Caecilianus dixit: Zama ieram propter lineas comparandas cum Saturnino, et cum ueniremus illo, mittunt ad me in praetorio ipsi christiani, ut dicerent: sacrum praeceptum ad te peruenit? ego dixi: non, sed uidi iam exempla et Zama et Furnis dirui basilicas et uri scripturas uidi. itaque proferte, si quas scripturas habetis, ut iussioni sacrae pareatur. tunc mittunt in domo episcopi Felicis, ut tollerent inde scripturas, ut exuri possent secundum sacrum praeceptum. sic Galatius nobiscum perrexit ad locum, ubi orationes celebrare consueti fuerant. inde cathedram tulimus et epistolas salutatorias et ostia omnia combusta sunt secundum sacrum praeceptum. et cum ad domum eiusdem Felicis episcopi mitteremus, renuntiauerunt officiales publici illum absentem esse. nam cum posteriore tempore adueniret Ingentius scriba Augenti, cum quo aedilitatem administraui, dictaui epistolam eidem collegae, quam feci ad eundem episcopum Felicem. Maximus dixit: praesens est, eadem epistola ei offeratur, ut eandem recognoscat. respondit: ipsa est. Maximus dixit: quoniam recognouit epistolam suam, hanc lego et oro, plena actis inseratur. et recitauit:

„Caecilianus parenti Felici salutem! cum Ingentius collegam meum Augentium amicum suum conueniret et inquisisset, anno duouiratus mei an aliquae scripturae legis uestrae secundum sacram legem adustae sint *** quam Galatius meus ex lege uestra publice 26b

1 secundum sens est *CB*, Secundus senex est *Masson.; recepi quae D suppleuit* 4 acta *add. D* 6 speretius duouiru *C* 8 Zama i erā proper *C*, Zamae eram *B* 9 uenerimus *D* mittent *C (idem u.* 13) 11 Zamae *edd.* 13 *inter* tunc mittunt . . praeceptum *et* sic Galatius (*u.* 15) *intercidisse nonnulla et* ut tollerent—praeceptum *delenda cens. U. p.* 16 *sq.* in domum *edd.* ut] *transpos. usus pergit U.* (*p.* 20) deprecatorium—tollo (*p.* 202, 19—26) sic Galatius praeceptum *u. supra l.* 15 16 in *C* de salutares *D (sed cfr. U p.* 20, *Weiszäcker Theolog. Lit. Ztg.* 1876. 162) 17 ostia] postea *U l. c. p.* 20, 19 *post* esse *lacunam suspicantur DU p.* 33 posteriori *edd.* 23 eadem *C* 26 cum Ing. —adustae sint (*u.* 29) *spuria del. U. p.* 24. 33 collegam eius *(seu* collega meus) augentianum *C, corr. B* (*cfr. p.* 201, 33. 34) 29 sint] *maximam epistulae partem hoc loco desiderari nemo negabit* quam] postquam *U p.* 24 meus] unus *CB* publicę *C*

epistolas salutatorias de basilica protulerit. opto te bene ualere.“ hoc signum, quod deprecatorium ad me miserant christiani et ipse cuius est praetorium et dixisti: tolle clauem et quos inueneris in cathedra libros et super lapide codices, tolles illos. sane uide, officiales ne tollant oleum et triticum. et ego dixi tibi: tu nescis, quia, ubi scripturae inueniuntur, ipsa domus diruitur? et dixisti: quid ergo facimus? et dixi ego uobis: tollat aliquis de uestris in area, ubi orationes facitis, et illic ponantur. et ego uenio cum officiales et tollo. et nos illo uenimus et omnia tulimus secundum sacrum praeceptum.

Maximus dixit: quoniam eius epistolae lectio apud acta recitata est, quam ipse agnouit se misisse, quae dixit, quaesumus actis haereant. Speretius duouir dixit: quae dixisti, scripta sunt.

Agesilaus dixit: ad praesentem epistolam recognouit, residuam partem, quam nunc legit, falsam esse dicit. Caecilianus dixit: domine, usque hoc dictaui, usque quo habet: „opto te, parens carissime, bene ualere.“

Apronianus dixit: semper sic falsum per terrorem, per scaenam, per inrelegiosam mentem actum est ab his, qui catholicae ecclesiae consentire noluerunt. nam Paulino hic administrante uices praefectorum subornatus est quidam priuatus homo, qui modicum cursoris haberet, qui ad catholicae unitatis [fideles] ueniret atque eos induceret et terreret. detecta igitur factio est. nam conponebatur Felici relegiosissimo episcopo per mendacium, ut uideretur
27a scripturas prodidisse et exussisse. Ingentius quidem, cum hoc totum, quicquid agebat, obesset sanctitati et relegioni Caeciliani, subornatus est, ut ueniret cum litteris ueluti Felicis episcopi ad Caecilianum duouirum et ei confingeret a Felice se esse mandatum. dicat ipsa uerba, quibus hoc est confictum. Aelianus proconsul dixit: dic. Apronianus dixit: dic, inquit, Caeciliano amico meo,

1 sq. cfr. p. 202, 19

1 ualere] *excipientia facit D uerba* Ages. dixit—bene ualere (*u.* 14—17) *tum* Aelianus pr. dixit *sq. p.* 202, 15 (hoc signum—scripta sunt *u.* 2—13 *uncin. D p* 13) 2 hoc signo (= das bezeuge ich) *U p.* 18 (cfr. 202, 19) 3 ipse cuius est] ingressus es *U p.* 18 precatorium *edd.* claue *C* 7 faciemus *edd.* dixit ego *C* aliqui *C* 9 c. officialibus *edd. praeter B* 13 hereat *C* 14 ad praesente epistola (epistolam *B*) *CB*, *defend. U. p.* 41 15 falsa *C* 16 usque ad hoc *edd.* 21 modum (= formam, speciem) curs. *BD* 22 catholicae unitatis uen. *C*, catholicae unitatem *edd.* c. ecclesiae un. *D*, fideles *addidi* 23 indiceret *C* 25 et *(repet. in fol. initio) C* Ingentius—reddam illos (*p.* 201, 3) *supposita cens. U. p.* 30 *sq.* quidam *C* 28 a felicem *C* 29 ipse *prop. D*

quod codices accepi pretiosos deificos XI, quiaque me nunc conuenit, ut illos restituam, dic, quod anno magistratus tui eos exusseris, ne reddam illos. qua de re igitur de Ingentio quaerendum est, quatenus haec machinata sint ac fabricata, et quatenus uoluerit circumscribere magistrum ad mendacium, ut Felicem aspergeret infamia. dicat, a quo missus sit, uerum tamen si machinationem istam in conscientiam Felicis**, quo Caeciliani pudori et initio (?) derogaret. est enim quidam, qui per Mauritaniam et Numidiam legatus missus sit ex diuersa parte.

Et adstante Ingentio Aelianus proconsul dixit: cuius praecepto ea suscepisti agenda, quae tibi obiciuntur? Ingentius dixit: ubi? Aelianus proconsul dixit: quoniam fingis te non intellegere, quod interrogaris, dicam apertius: quis te ad magistratum Caecilianum misit? Ingentius dixit: nemo me misit. Aelianus proconsul dixit: quomodo ergo uenisti ad magistratum Caecilianum? Ingentius dixit: cum uenissemus et ageretur causa Mauri ab Utica episcopi, qui episcopatum sibi redemit, ad urbem ascendit Autumnitanus episcopus Felix, ut tractaret, et dixit: nemo communicet, quia falsum admisit. et dixi illi ego econtra: nec tibi nec illi, quia traditor es. dolui enim causam Mauri hospitis mei, quia communicaueram 27b cum illo in peregre, quia euasi persecutionem. exinde iui in patriam ipsius Felicis, duxi mecum tres seniores, ut uiderent, an uerum tradidisset annon. Apronianus dixit: non ita, uenit ad Caecilianum; quaere de Caeciliano. Aelianus proconsul Caeciliano dixit: quomodo ad te uenit Ingentius? Caecilianus respondit: domi ad me uenit, prandebam cum operarios uenit illuc, stetit in ianua. Caecilianus ubi est? dixit. respondi: hic. ego dico ei: quid est? omnia recte? omnia, dicit. respondi illi: si non fastidis prandere, ueni, prande. dicit mihi: reuertor huc. uenit illuc solus. dicere mihi coepit: ecce sic mihi curare et inquirere, an adusta fuerit scriptura anno duouiratus mei. dico illi ego: molestus es mihi, tu homo inmissus es, laxa hinc te a me. et spreui illum a me. et uenit illo iterato cum collega meo, cum quo fui aedilis. ait mihi collega meus: Felix noster episcopus misit huc hominem, ut facias illi litteras, quia accepit codices pretiosos et noluit

1 quique *C* 4 et quatenus—asperg. infamia *del. U. p.* 31 *sq.* 5 magistratum *B* 6 si *om. edd.* 7 in conscientia *D* felicis] parauerit *uel tale aliquid addendum uidetur* 8 quidem *C* mauritania et numidia *C* 13 dic *C* 16 causam auri *C* 17 ad urbe *C* 19 contra *edd.* qui *edd.* 21 iui] ibi *CB* in patria *CB* 24 quaerere *CB*, quaere *scripsi (uel* dignare quaerere *cfr. p.* 203, 12) Caecil.] Felice *suspicatur D* 26 c. operararios *C* 27 hic] hoc *C* 30 cu***rare (*lac. 3 litt.*) *C* 34 huc] hoc *C*, hunc *BD*

reuocare illos. scribas illo, quod anno duouiratus tui conbusti sunt. et dixi ego: haec est fides christianorum? Ingentius dixit: domine, ueniat et Augentius. et ego honorificus sum et honor meus pereat et huius latera habemus. Aelianus proconsul Ingentio dixit: reuinceris alio titulo. Aelianus proconsul ad officium dixit: apta illum. cumque aptaretur, Aelianus proconsul dixit: suspendatur, cumque suspenderetur, Aelianus proconsul Caeciliano dixit: quomodo ad te Ingentius uenit? respondit: misit huc me Felix,
28a dixit, noster, ut scribas illo, quia est unus perditus nescio qui habens penes me codices pretiosissimos et nolo illos restituere. itaque fac litteras, quia adusti sunt, ne reuocet illos. et ego dixi: christiani fides haec est? et coepi illum corripere et ait collega meus: scribe illo Felici nostro. et sic ego epistolam dictaui, quae paret, usque quo dictaui.

Aelianus proconsul dixit: audi sine metu recitationem epistolae tuae, recognosce, quousque dictaueris. Agesilaus recitauit: „. . . . opto te, parens carissime, multos annos bene ualere.“ Aelianus proconsul Caeciliano dixit: hucusque dictasti? respondit: hucusque, relicum falsum est. Agesilaus recitauit: hoc signo quod deprecatorium ad me misisti, nisi ego et tu et cuius est praetorium et dixit: tolle clauem et quos inuenies in cathedra libros et super lapide codices, tolle illos. sane uide, officiales ne tollant oleum et triticum. et ego dixi: tu nescis, quia, ubi scripturae inueniuntur, et ipsa domus diruitur? et dixisti: quid ergo faciemus? et dixi ego uobis: tollat aliquis de uobis in areis, ubi orationes facitis, et illic ponantur. et ego uenio cum officiales et tollo. et [nos illo uenimus] et omnia tulimus secundum placitum et adussimus secundum sacrum praeceptum.

Maximus dixit: quoniam eius epistolae tenor etiam apud acta recitatus est, quam ipse agnouisse ac misisse dixit, quaesumus, hoc actis tuis haereat. Speretius dixit: quae dixistis, scripta sunt. Caecilianus respondit: ex illo est falsum, hucusque est epistola mea, quousque dixi: ‘bene uale, parens carissime’. Aelianus pro-

6 cfr. Optat. p. 29, 13 19 sq. cfr. p. 200, 1

1 reuocari *D* 3 Auxentius *C (sed recte postea)* 4 h. latera] eius litteras *Masson.* 5 dixit ad off. *edd.* 6 dixit—procons. *om. D* 8 hoc *C* 11 reuocem *CB, corr. D* 20 de praetorium *CB*, deprecatorium *edd.*, de praetorio *D* (*sed cfr. U. p.* 18) et tu et cuius est] et tu ingressus es *U l. c.* 21 dixisti *edd.* claue *C* et quod *C* 26 officialibus *edd. praeter B* tollo et***ll***et omnia *C* (nos illo uenimus *add. B*) 27 placitum adusi sumus *C* (*fortasse* placitum ut iussi sumus) 30 recitatum *C* agnouit ac se misisse *prop. D* 32 ex illo] cillo *CB, corr. D* (*fortasse* relicum *cfr. u.* 19) hucusque *scripsi*, quousque *C edd.*

consul dixit: quem dicis addidisse ad epistolam? Caecilianus dixit: Ingentium. Aelianus proconsul dixit: professio tua actis haeret.

Aelianus proconsul Ingentio dixit: torqueris, ne mentiaris. Ingentius dixit: erraui, huic epistolae ego addidi dolens causa Mauri hospitis mei. Aelianus proconsul dixit: [Constantinus] Maxi- 28b
mus semper Augustus et Licinius Caesares ita pietatem christianis exhibere dignantur, ut disciplinam corrumpi nolint, sed potius obseruari relegionem istam et coli uelint. noli itaque tibi blandiri, quod cum mihi dicas dei cultorem te esse, [ac] propterea non possis torqueri. torqueris, ne mentiaris, quod alienum christianis esse uidetur. et ideo dic simpliciter, ne torquearis. Ingentius dixit: iam confessus sum sine tormento. Apronianus dixit: dignare de eo quaerere, qua auctoritate, quo dolo, qua insania circuierit Mauritanias omnes, Numidias etiam, qua ratione seditionem commouerit catholicae ecclesiae. Aelianus proconsul dixit: ad Numidias fuisti? respondit: non, domine. sit, qui probet. Aelianus proconsul dixit: nec in Mauritania? respondit: negotiari illo fui. Apronianus dixit: et in hoc mentitur, domine — nam ad Mauritaniae situm non nisi per Numidias pergitur — quatenus dicit se in Mauritania fuisse, non fuisse in Numidia. Aelianus proconsul Ingentio dixit: cuius condicionis es? Ingentius respondit: decurio sum Ziquensium. Aelianus proconsul ad officium dixit: submitte illum. quo submisso Aelianus proconsul Caeciliano dixit: falsa dicis, quae dixisti. Caecilianus respondit: non, domine. is qui scripsit epistolam, iube ueniat, amicus ipsius est, ipse dicet, quousque dictaui epistolam. Aelianus proconsul dixit: quis est ille, quem uenire desideras? Caecilianus dixit: Augentium, cum quo fui aedilis. non possum probare nisi per ipsum Augentium, qui scripsit epistolam; quo- 29a
usque dictaui illi, ipse dicere potest. Aelianus proconsul dixit: constat ergo falsam esse epistolam? Caecilianus respondit: constat, domine, non mentior in sanguine meo. Aelianus proconsul dixit: cum duouiratum egeris in patria tua, oportet fidem uerbis tuis habere. Apronianus dixit: nec nouum est illis hoc facere. ceterum et actis addiderunt, quod uoluerunt: iam artificium est illis. Aeli-

3 Aelianus—hosp. mei *supposita cens. D p.* 16 n. 34, *U p.* 35 sq.; *huc transponit U* Ingentius—aptaretur (p. 202, 2—6) 4 causa *cfr. p.* 201, 20 5 dixit] *una linea uacat, tum sequitur* Maximus *C* (Const. *add. B*) 6 Caesar *C* 9 cum *om. edd.* dei cultorem] decurionem *B Baronium secutus;* ac *delendum uidetur si* cum *teneas* 11 Ingentius—tormento *postea inserta cens. U p.* 37 12 apronius *(sic semper) C* Apron. dixit—in Numidia (*u.* 20) *del. U p.* 37 13 qua] quia *C* 19 numidia aspergitur *C* 24 epistola *C* 30 falsa . . epistola *C* 32 duouiratu *C*

anus proconsul dixit: professione Caeciliani, qui acta falsata esse dicit atque epistolae plurima addita, manifestatum est, qua uoluntate haec gesserit Ingentius, et ideo recipiatur in carcerem; est enim artiori interrogationi necessarius. Felicem autem relegiosum episcopum liberum esse ab exustione instrumentorum deificorum manifestum est, cum nemo in eum aliquid probare potuerit, quod relegiosissimas scripturas prodiderit uel exusserit. omnium enim interrogatio supra scripta manifestata est nullas scripturas deificas uel inuentas uel corruptas uel incensas fuisse. hoc actis continetur, quod Felix episcopus relegiosus illis temporibus neque praesens fuerit neque conscientiam accomodauerit neque tale aliquid fieri iusserit.

Agesilaus dixit: de his, qui ad potestatem uestram instruendam uenerunt, quid iubet potestas tua? Aelianus proconsul dixit: reuertantur ad sedes suas.

III.

29b Constantinus Augustus Aelafio.

Iam quidem antehac cum perlatum fuisset ad scientiam meam apud Africam nostram plures uesano furore uanis criminationibus contra se inuicem super obseruantiam sanctissimae legis catholicae discedere coepisse, dirimendae dissensionis huiuscemodi causa placuerat mihi, ut ad urbem Romam tam Caecilianus Carthaginensis episcopus, contra quem uel maxime uniuersi saepe me conuenerunt, quam etiam aliqui ex his, qui ei quaedam obicienda crediderant, praesentiam sui exhiberent. nam etiam ad supra dictam urbem Romam nostram quosdam episcopos ex Galliis ire praeceperam, ut tam hi pro integritate uitae suae atque laudabili instituto sed et septem eiusdem communionis quam etiam urbis Romae episcopi atque illi, qui cum hisdem cognoscerent, possent rei, quae uidetur

1—12 cfr. Optat. p. 29, 21 sq. Aug. c. Cresc. 3, 70

1 dixit professio *C*, d. ex professione *edd.*, d. professione *scripsi* falsa *August. l. l.* 2 manifestum *edd.*, manifesta *August. l. l.* 3 recipietur *August. l. l.* 7 religiosas *August. l. l.* prodiderit] tradiderit *edd.*, *Aug. l. c.* 8 suprascriptorum *Optatus p.* 30, 4 manifesta *Optat. et Aug. l. c.* 10 quo *C* 11 commodauerit *August. l. l.* 15 suas] EXPLICIT GESTA PVRGATIONIS FELICIS EPI AVTVMNITANI ORDINATORIS CAECILIANI CARTHAGINIS *C fol.* 29a

III INCIP EXEMPLVM EPISTOLAE CONSTANTINI *et in u. sq.* CONSTANTINVS (*rubr.*) *C fol.* 29b 20 obseruantia *edd.* legis] fidei *edd.* 21 dissidere *edd.* causae *C* 23 conuenerant *edd.* 25 urbem nostram *R edd.* 27 tam hii *C* 28 episcopus *edd.* 29 uidebatur *edd.*

esse commota, fidem debitam adhibere, qui quidem ea, quaecumque in praesentia eorum fuerant gesta, cuncta ad scientiam meam etiam actis habitis retulerunt uerbo insuper adfirmantes, quod iudicium suum pro rerum fuisset aequitate depromtum, eosque potius causae obnoxios esse dicentes, qui contra Caecilianum quaedam putauerunt commouere adeo, ut istud post iudicium habitum Africam ipsos remeasse prohiberent. inde propter haec omnia probabili rerum aestimatione speraueram, quod omnibus omnino seditionibus et contentionibus, quae aliis hominibus uidebantur subito commotae, finis debitus fuisset impositus. sed cum 30a
dictationis tuae scripta legissem, quae ad Nicasium et ceteros super hisdem simulationibus grauitas tua mittenda crediderat, euidenter agnoui, quod neque respectus salutis suae neque, quod est maius, dei omnipotentis uenerationem ante oculos suos uelint ponere, siquidem ea agere persistant, quae non modo ad ipsorum dedecus infamiamque pertineant sed etiam his hominibus detrahendi dent facultatem, qui longe ab huiuscemodi sanctissima obseruantia sensus suos noscuntur auertere. nam id quoque te scire conuenit, quod ex hisdem uenerunt adserentes, quod minus dignus idem Caecilianus cultu sanctissimae religionis habeatur, et contra id, quod hisdem responderam, frustra eos id iactare, quippe cum res fuisset apud urbem Romam ab idoneis ac probatissimis uiris episcopis terminata; obnixe ac pertinaciter respondendum aestimauerunt, quod enim omnis causa non fuisset audita, sed potius idem episcopi quodam loco se clausissent et, prout ipsis aptum fuerat, iudicassent. quare cum haec tot et tanta nimium obnixe dissensiones protrahere peruiderem, ita ut nullo modo finis isdem dari posse uideatur, nisi et Caecilianus idem et ex his, qui contra eum dissident, tres aliqui in iudicium eorum, qui contra Caecilianum sentiunt consensumque debent, ad Arelatense oppidum uenirent, iniungendum solertiae tuae duxi, ut mox has litteras meas acciperes, tam Caecilianum supra dictum cum aliquibus ex his, quos ipse delegerit — sed et de Byzacenae, Trispolitanae, Numidiarum et Mauritaniarum et prouinciis singulis, quique aliquantos ex suis perducere debebunt, quos ipsi putauerint eligendos — sed 30b

17 sq. cfr. Aug. c. ep. Parm. 1, 8; ep. 68. 162. 165

1 finem debitum *edd.* qui *om.* *C* 2 in praesententiarum *C* 6 istum *C* 8 sperauerunt *C* 9 quae ab iis h. *edd.* 10 impositus] impetus *C* 13 respectum *edd.* 14 ueneratione *C* 22 res fuisset] rei fuisset *C* 24 enim] eorum *edd.* 26 obnixę *C*, obnixas *edd.* 28 et *ante* ex *add.* *edd.* contra C.] cum Caeciliano *edd.* 30 arelatensem *C* 31 uenire *C*, uenerint *edd.*, uenirent *scripsi* 32 acceperis *edd.* tam] cum *edd.* 34 singuli *edd.*

etiam aliquos ex his, qui contra eundem Caecilianum dissentiunt, data euectione publica per Africam et Mauritaniam inde ad Hispanias breui tractu facias nauigare et inde nihilominus [huiusmodi] his in singulis episcopis singulas tractorias tribuas, ut ipsi ad supra dictum locum intra diem Kalendarum Augustarum. possint peruenire, celeriter intimaturus hisdem, ut, antequam proficiscantur, debeant disponere, quatenus absentibus ipsis et disciplina conpetens habeatur et nulla forte seditio uel aliquorum altercantium contentio, quae ad maximum dedecus spectet, oriatur. de secreto plena cognitione suscepta finis adhibeatur; quia cum praesentiam sui exhibuerint uniuersi, quae nunc in contentione esse noscuntur quaeque non inmerito finem debent accipere maturum, ut protinus possint terminari atque conponi. nam cum apud me certum sit te quoque dei summi esse cultorem, confiteor grauitati tuae, quod nequaquam fas esse ducam, ut eiusmodi contentiones et altercationes dissimulentur a nobis, ex quibus forsitan commoueri possit summa diuinitas non solum contra humanum genus sed etiam in me ipsum, cuius curae nutu suo caelesti terrena omnia moderanda commisit, et secus aliquid hactenus incitata decernet. tunc enim reuera et plenissime potero esse securus et semper de promptissima beniuolentia potentissimi dei prosperrima et optima quaeque sperare, cum uniuersos sensero debito cultu catholicae religionis sanctissimum deum concordi obseruantiae fraternitate uenerari. amen.

IIII.

31a Dilectissimo papae Siluestro Marinus, Acratius, Natalis, Theodorus, Proterius, Uocius, Uerus, Probatius, Caecilianus, Faustinus, Surgentius, Gregorius, Reticius, Ambitausus, Termatius, Merocles, Pardus, Adelfius, Hibernius, Fortunatus, Aristasius, Lampadius, Uitalis [et] Maternus, Liberius, Gregorius, Crescens, Auitianus, Dafnus, Orantalis, Quintasius, Uictor, Epictetus in domino aeternam

IIII cfr. Duchesne le dossier du Donatisme p. 50; Nolte, Tübing. theolog. Quartalschr. 1867, S. 51

1 ex his *om. edd.* 2 datam euectionem publicam *C* 3 huiusmodi *delendum uidetur* 5 possit *C* 7 disciplinae *C* 8 altercantium quae *C*, altercatio quae *edd.*, altercantium contentio quae *scripsi* 9 de secreto] de cetero *edd.* 10 quia] quae *C* 11 uniuersa *edd.* qui nunc *C* quique *C*, *om. edd.*, quaeque *scripsi* 13 certum] cretum *C* 15 dycam *C* 18 commisit ut *edd.* 19 decernat *edd.* 22 concordi obseruantiae fraternitati *C*, concordis obseruantia fraternitatis *uel* concordi obseruantiae fraternitate *edd.* 23 amen] Explc. *C fol.* 30b

IIII INCIP CONCILIV EP̄ORVM ARELATE CELEBRATVM ET DIRECTVM / SILVESTRO EP̄Ō ROMANORVM *(lin.* 1 *et* 3 *rubr.) C fol.* 31a 25 siluestrio *C* agraecius *edd.* 29 et *delendum uidetur* 30 orientalis *edd.* uictor *bis pos. C*

salutem! communi copulo caritatis et unitate matris ecclesiae catholicae uinculo inhaerentes ad Arelatensium ciuitatem piissimi imperatoris uoluntate adducti inde te, gloriosissime papa, cum merita reuerentia salutamus. ubi grauem ac perniciosam legis nostrae atque traditionis iniuriam et effrenatae mentis homines pertulimus, quos et dei nostri praesens auctoritas et traditio ac regula ueritatis ita respuit, ut nulla in illis aut dicendi ratio subsisteret aut accusandi modus ullus aut probatio conueniret: ideo iudice deo et matre ecclesia, quae suos nouit et conprobat, aut damnati sunt aut repulsi. et utinam, frater dilectissime, ad hoc tantum spectaculum interesse tanti fecisses! profecto credimus, quia in eos seuerior fuisset sententia prolata et te pariter nobiscum iudicante coetus noster maiori laetitia exultasset. sed quoniam recedere a partibus illis minime potuisti, in quibus et apostoli cotidie sedent et cruor ipsorum sine intermissione dei gloriam testatur, non tamen haec sola nobis uisa sunt tractanda, frater carissime, ad quae 31b fueramus inuitati, sed et consulendum nobismet ipsis censuimus, et quia diuersae sunt prouinciae, ex quibus aduenimus, ita et uaria contingunt, quae nos censemus obseruare debere. placuit ergo praesente spiritu sancto et angelis eius, ut ex his, quae singulos quosque mouebant, iudicare proferremus de quiete praesenti; placuit etiam antea scribi ad te, qui maiores dioeceses tenes, per te potissimum omnibus insinuari. quid autem sit, quod senserimus, scripto nostrae mediocritatis subiunximus. at id primo in loco de uita nostra atque utilitate tractandum fuit, ut qui unus pro multis mortuus est et resurrexit, ab omnibus tempus ipsum ita relegiosa mente obseruetur, ne diuisiones uel dissensiones in tanto obsequio deuotionis possint exsurgere. censemus ergo pascha domini per orbem totum una die obseruari. de his quoque, qui quibuscumque locis ordinati fuerint ministri, in ipsis locis perseuerent. de his agitur enim, qui arma proiciunt in pace: placuit abstineri eos a communione; de circissariis agitatoribus, qui fideles

26 cfr. I Cor. 15, 3; II Cor. 5, 15; I Thess. 5, 10

1 caritati *C* 3 commerita *edd.* 4 graues ac pernitiosos legi .... traditioni effrenataeque *edd.* 5 iniuriam et *addidi* 11 interesses *C* fecisse profectu *C* 13 quoniam *nonnullis abundare uidetur,* tu iam *Nolte* 14 cotidie] quoque *edd.* 15 *post* testatur *lac. statuit Nolte* 17 consulendum dum .. ipsis consuluimus *C* 18 et quam *C,* et cum ... sint *edd.*, et quia *scripsi* 20 et his qui .. quos mouebat *C* 22 antequam ante qui *C,* antequam ea, quae decreuimus, fidelibus intimamus, ad te, qui maioris dioeceseos tenes, perferri et per te .. *Nolte* maioris dioeceseos gubernacula *propos. Hefele (Concil. Gesch.* I, 204, *Note* 2) 24 ad id *C* 25 quia *edd.* 27 diuisioni .. dissensioni .. obsequia *C* 29 obseruaturi *C* qui *om. C* 31 de his etiam qui *edd.*

sunt, placuit eos, quamdiu agitant, a communione separari; de theictricis ipsos placuit, quamdiu agunt, a communione separari; de his agitur, qui in infirmitate sunt constituti et credere uolunt, placuit eis manum inponi. de praesidibus autem, qui fideles sunt et ad praesidiatum consiliunt, ita placuit, ut, cum promoti fuerint, litteras quidem accipiant ecclesiasticas communicatorias, ita tamen, ut, in quibuscumque locis gesserint, ab episcopis eiusdem loci cura illis agatur, et si coeperint contra disciplinam agere, tunc demum a communione excludantur. et de his quidem, qui in re
32a publica agere uolunt, similiter. de Africa autem, quod propria lege sua utantur, ut rebaptizent, placuit, ut, ad ecclesiam si aliquis haereticus uenerit, interrogent eum symbolum; et si perUiderint eum in patre et filio et spiritu sancto esse baptizatum, manus tantum ei inponatur; quodsi interrogatus symbolum non responderit trinitatem hanc, merito baptizetur et cetera.

Tunc taedians iussit omnes ad sedes suas redire. amen.

V.

Constantinus Augustus episcopis catholicis carissimis fratribus salutem! aeterna et religiosa inconprehensibilis pietas dei nostri nequaquam permittit humanam condicionem diutius in tenebris oberrare neque patitur exosas quorundam uoluntates usque in tantum perualere, ut non suis praeclarissimis luminibus denuo pandens iter salutare eas det ad regulam iustitiae conuerti. habeo quippe cognitum multis exemplis, haec eadem ex me ipso metior. fuerunt enim in me primitus, quae iustitia carere uidebantur, nec ulla putabam uidere supernam potentiam, quae intra secreta pectoris mei gererem. equidem haec, ut dixi, quam fortunam debuerunt sortiri? scilicet omnibus malis redundantem. sed deus omnipotens in caeli specula residens tribuit, quod non merebar: certe iam neque dici neque enumerari possunt ea, quae caelesti sua in me famulum suum beniuolentia concessit. sanctissimi antistites Christi

1 de theictricis (*siue* theatricis) — separari *om. edd.* (*cfr. eadem fere in conc. Arel. II canone* 20) 3 credere] recedere *C* 8 de illis *edd.* 9 excluduntur *C* 10 de Afris *edd.* 11 aliqui *C*

V EPISTOLA IMPTORIS CONSTANTINI *(rubr.)* ubi dixit quia pars Donati quomodo forenses sic litigant ut denuntient et appellent et imperatorem desiderent audire post episcoporum iudicata *C fol.* 32 a; *in l. sq.* CONSTANTINVS AVG EPIS *(rubr.)* 19 aeterna relig. et incon. *edd.* 22 peruadere *edd.* 23 eas det] eiusdem *C* 27 quam] aequam *edd.* 29 p secula (p. *s. l. m.* 1) *C*, per saecula *edd. (mutat. praeterea* in caelis) 31 antistitis *C*

saluatoris, fratres carissimi! gaudeo igitur equidem, specialiter 32b
gaudeo, quod tandem habita iustissima diiudicatione eos ad melio-
orem spem fortunamque reuocastis, quos malignitas diaboli uide-
batur a praeclarissima luce legis catholicae miserabili sua per-
suasione auertisse. o uere uictrix prouidentia Christi saluatoris,
ut etiam his consuleret, qui iam desciscentes a ueritate quodam-
modo aduersus ipsam arma inducentes gentibus se copulauerunt;
quia, si uel nunc mera fide uoluerint obsequia sanctissimae legi
deferre, intellegere poterunt, quantum sibi nutu dei sit prouisum.
et hoc quidem, sanctissimi fratres, sperabam etiam in eis, quibus
ingenita est maxima durities animi, posse reprehendi. sed non
profuit apud eos recta diiudicatio neque in eorum sensus ingressa
est diuinitas propitia; reuera enim non inmerito ab his procul
abscesserit Christi clementia, in quibus manifesta luce claret huius-
modi esse, ut eos etiam a caelesti prouisione exosos cernamus,
quae in ipsos tanta uesania perseuerat, cum incredibili arrogantia
persuadent sibi, quae nec dici nec audiri fas est, desciscentes a
recto iudicio dato, quo caelesti prouisione meum iudicium eos
conperi postulare! quae uis malignitatis in eorundem pectoribus
perseuerat. quotiens a me iam ipso improbissimis aditionibus suis
sunt condigna responsione oppressi! qui utique si hoc ante oculos
habere uoluissent, minime hoc ipsud interposuissent. meum iudi-
cium postulant, qui ipse iudicium Christi expecto. dico enim, ut
se ueritas habet, sacerdotum iudicium ita debet haberi, ac si ipse
dominus residens iudicet. nihil enim licet his aliud sentire uel 33a
aliud iudicare, nisi quod Christi magisterio sunt edocti. quid igitur
sentiunt maligni homines officia, ut uere dixi, diaboli? perquirunt
saecularia relinquentes caelestia. o rabida furoris audacia! sicut in
causis gentilium fieri solet, appellationem interposuerunt. equidem
gentes minora interdum iudicia refugientes, ubi iustitia cito de-
prehendi potest, magis ad maiora iudicia auctoritate interposita,
ad appellationem se conferre sunt solitae. quid hi detractatores
legis, qui renuentes caeleste iudicium meum putauerunt postulan-
dum? sic sentire de Christo saluatore? ecce iam proditores, ecce

22 cfr. Optat. p. 26, 7 28—30 cfr. Optat. p. 27, 19

7 ipsum *edd.* 8 si] sic *C* mera] uera *edd.* sanctissime *C* 14 clarent *C* 16 incredibilia arr. *C* 17 persuadendum *C*, persuadeant *edd.* (*fortasse* persuadere audent) 20 ipsum *C* (*fortasse* ipsorum) 22 ipsum *edd.* 24 sacer dotum *C* 25 sentire *sub u. ultim. adscr. m. recent. ita ut repetatur in fol. sq. C* 28 rauida *C* 32 ad appellatione *C* (*fortasse* ad maioris iudicii auctoritatem interposita appellatione) sint *C* 34 proditor es *C*

sine ulla acriori disquisitione ipsi per semet prodiderunt facinora sua. quae ab ipsis sentitur humanitas, qui in ipso deo inmanes prosilierunt? equidem, fratres carissimi, licet haec in ipsis uideantur deprehensa, nihilominus uos, qui domini saluatoris sequimini uiam, patientiam adhibete data his adhuc optione, quid putent deligendum. ac si eos in hisdem uideritis perseuerare, protinus cum his, quos dominus dignos cultui suo iudicauit, proficiscimini et redite ad proprias sedes meique mementote, ut mei saluator noster semper misereatur. ceterum direxi meos homines, qui eosdem infandos deceptores religionis protinus ad comitatum meum perducant, ut ibi degant, ibi sibi mortem peius peruideant. dedi quoque litteras conpetentes ad eum, qui uicariam praefecturam per Africam tuetur, ut, quotquot huius insaniae similes inuenerit, statim eos ad comitatum meum dirigat, ne ulterius sub tanta claritate dei nostri ea ab ipsis fiant, quae maximam iracundiam caelestis prouidentiae
33b possint incitare. incolumes uos deus omnipotens tribuat uotis meis et uestris per saecula, fratres carissimi.

VI.

Constantinus Augustus episcopis.

Ante paucos quidem dies iuxta postulatum uestrum hoc mihi placuerat, ut ad Africam reuerteremini, ut illic omnis causa, quae uobis aduersus Caecilianum conpetere uidetur, ab amicis meis, quos elegissem, cognosceretur atque finem debitum reciperet. uerum diu mihi cogitanti et in animo meo non inmerito uoluenti id potissimum uisum est, ut — quoniam scio quosdam ex uestris turbulentos satis et obstinato animo rectum iudicium et integrae ueritatis rationem minime respicere ac per hoc uenire forsitan, ut, si ibidem cognoscatur, non ut condecet et ueritatis ratio expostulat, res finem accipiat atque aliquid tale eueniat nimia uestra obstinatione, quod et diuinitati caelesti displiceat et existimationi meae, quam semper inlibatam cupio perseuerare, plurimum inpediat — placuit mihi, sicut dixi, ut Caecilianus iuxta prius tractatum huc potius ueniat, quem credo iuxta litteras meas mox adfuturum. polliceor autem uobis, quod si praesente ipso de uno tantum crimine uel facinore eius per uosmet ipsos aliquid probaueritis, id apud me sit, ac si

10 perducunt *C* 15 ab ipsos *C* 16 incitari *C* incolomes *C* 17 carissimi] Item epistola constantini ad episcopos partis donati desuper nomine caeciliani CONSTANTINVS AVGVSTVS *(litt. mai. rubr.) C fol.* 34b

VI 23 atque] ad quem *C* 26 integre *C* 27 *inter* si *et* ibidem *ras. C*

uniuersa, quae ei intenditis, probata esse uideantur. deus omnipotens perpetuam tribuat securitatem.

VII.

Celso uicario Africae.

Perseuerare Menalium eum, quem iam dudum susceperat in- 34a
sania, ceteros, qui a ueritate dei digressi errori se prauissimo dederunt, proxima etiam grauitatis tuae scripta testata sunt, quibus inhaerentem te iussioni nostrae de merito seditionis ipsorum eoque tumultu, quem apparabant, inhibitum esse memorasti, frater carissime. unde — quoniam ex eo patuit ipsos nefarias res cogitasse, quod enim, cum statuissem inter ipsos atque Caecilianum plenissime super allegationibus diuersis requirere, praesentiae meae susceptam fugam subtrahere laborarunt — hoc ipso turpissimo facto confessi ad ea se redire properare, quae et antea fecerant et nunc agere perseuerant. at cum constet minime unumquemque propria penitus delicta lucrari, etiamsi paulisper eorum fuerit cohercitio dilata, mandandum grauitati tuae duxi, ut interim quidem eosdem omittas et dissimulandum super ipsos esse cognoscas. uerum lecta hac epistola tam Caeciliano quam hisdem palam facias, quod cum fauente pietate diuina Africam uenero; plenissime uniuersis tam Caeciliano quam his, qui contra eum agere uidentur, lecto dilucido iudicio demonstraturus sum, quae et qualis summae diuinitati sit adhibenda ueneratio et cuiusmodi cultus delectare uideatur, adhibito etiam diligenti examine ea, quae nunc aliqui exinde inlecebris mentis ignorantiaeque occultare se putant, plenissime sum reperturus atque in lucem facturus uenire; easdem personas, quae res istius modi concitant faciuntque, ut non cum ea, qua oportet, ueneratione summus deus colatur, perdam atque discutiam. cumque satis clareat neminem posse beatitudines mar- 34b
tyris eo genere conquirere, quod alienum a ueritate religionis et incongruum esse uideatur, eos, quos contra fas et religionem ipsam recognouero reosque uiolentes conpetentis uenerationis deprehendero,

1 ei *om. edd.* 2 securitatem] *sequuntur in C fol.* 33b *extr. inscriptione omissa* ubi promittit constantinus ad africam se uenturum ut inter caecilianum et donatum de schisma hic in africa facta celso uicario subscripsit, *quod est argum. epist. sq* (*post* facta *lacunam statuit Duchesne, le dossier du Donatisme* p. 20)

VII 5 quam *edd.* *fortasse* ceperat *legendum* 6 ceterosque qui *edd.* 9 quem] quod *C* 12 praesentia mea *C* 15 at cum] ad quem *C* 16 paulisper] paucis per *C* 22 qual. sum me *C* 23 diuinitatis *C* (*cfr. p.* 212, 7) huiusmodi *C* cultu delectari *edd.* 25 ignorantiae quae *C* 26 sim *C* in luce factorum *C* 28 prodam *C* 29 beatitudinis *C* 32 uiolentiae *C*

sine ulla dubitatione insaniae suae obstinationisque temerariae faciam merita exitia persoluere; scire itaque pro certo quae habere debeant ad plenissimam fidem salute etiam teste inuocata, quod tam super plebe quam super clericis his, qui primi sunt, sum diligentissime quaesiturus idque iudicaturus, quod uerissimum et religiosissimum esse manifestum sit, demonstraturus etiam hisdem. qui et qualis diuinitati cultus adhibendus sit. nam nequaquam me aliter maximum reatum effugere posse credo, quam ut hoc, quod inprobe sit, minime existimem dissimulandum; quid potius agi a me pro instituto meo ipsiusque principis munere oporteat, quam ut discussis erroribus omnibusque temeritatibus amputatis ueram religionem uniuersos concordemque simplicitatem atque meritam omnipotenti deo culturam praesentare perficiam?

VIII.

Petronius Annianus et Iulianus Domitio Celso uicario Africae.

Quoniam Lucianum, Capitonem, Fidentium et Nasutium episcopos et Mammarium presbyterum, qui secundum caeleste praeceptum domini Constantini Maximi inuicti semper Augusti ad Gallias cum aliis legis eius hominibus uenerant, dignitas eius ad lares proprios uenire praecepit, angarialem his cum annonaria conpetentia usque ad Arelatensem portum secundum imperatum aeternitatis eiusdem
35 a clementissimi principis dedimus, frater, qua inde Africam nauigarent, quod sollertiam tuam litteris nostris scire conueniat. optamus te, frater, felicissimum bene ualere. Hilarius princeps optulit IIII Kal. Maias Triberis.

VIIII.

Constantinus Augustus uniuersis episcopis per Africam et plebi ecclesiae catholicae.

Quod fides debuit, quantum prudentia ualuit, prout puritas potuit, temptasse me per omnia humanitatis et moderationis officia optime scitis, ut iuxta magisteria legis nostrae pax illa sanctissimae

4 sim *C* 7 qui aequalis diu. *C* 9 quid] cum id *C*, cum nihil *edd.*, quid *scripsi* 12 concordem quae *C* meritum . . . culturae *C* 13 perficiam] Item exemplum epistolae prae|fectorum praetorio ad celsum uicarium *C fol.* 34b

VIII. 15 PETRONIVS *(rubr.) C* domicio *C* 17 qui *om. C* 19 eius ad lares eius propr. *C* 22 nauiga***** quod *(ras.* 5—6 *litt.) C*, nauigent *edd.*, nauigabunt *Duchesne l. l. p.* 24 24 hilarus *C* 25 triberos *C*

VIIII. 26 Item exemplum epistolae constantini ad catholicam 27 CONSTANTINVS AVG *(rubr.) C fol.* 35a 31 sanctissime *C*

fraternitatis, cuius gratiam deus summus famulorum suorum pectoribus inmiscuit, stabilita per omnem concordiam teneretur. sed quia uim illam sceleris infusi paucorum licet sensibus peruicaciter inhaerentem intentionis nostrae ratio non potuit edomare fauente adhuc sibi huic nequitiae patrocinio, ut extorqueri sibi omnino non sinerent, in quo se deliquisse gauderent, spectandum nobis est, dum totum hoc per paucos sedit, in populum omnipotentis dei misericordia mitigetur. inde enim remedium sperare debemus, cum omnia bona uota et facta referuntur. uerum dum caelestis medicina procedat, hactenus sunt consilia nostra moderanda, ut patientiam percolamus et, quicquid insolentia illorum pro consuetudine intemperantiae suae temptant aut faciunt, id totum tranquillitatis uirtute toleremus. nihil ex reciproco reponatur iniuriae; uindictam enim, quam deo seruare debemus, insipientis est manibus usurpare, maxime cum debeat fides nostra confidere, quicquid ab huiusmodi hominum furore patietur, martyrii gratia apud deum esse ualiturum. quid est enim aliud in hoc saeculo in nomine 35b dei uincere quam inconditos hominum impetus quietae legis populum lacessentes constanti pectore sustinere? quod si obseruauerit uestra sinceritas, cito uidebitis per gratiam summae diuinitatis, ut languescentibus eorum institutis uel moribus, qui se miserrimae contentionis uexillarios praebent, sciant omnes non debere se paucorum persuasione pereuntes sempiterno leto dare, quo possint paenitentiae gratia semper uitae aeternae correctis erroribus suis integrari. ualete uoto communi per saecula iubente deo, fratres carissimi!

X.

Constantinus Uictor Maximus ac triumphator semper Augustus Zeuzio, Gallico, Uictorino, Sperantio, Ianuario, Felici, Crescentio, Pantio, Uictori, Babbutio, Donato episcopis.

Cum summi dei, qui huius mundi auctor et pater est, cuius beneficio uitam carpimus, caelum suspicimus, humana etiam socie-

1 pectoribus] spectatoribus *C* 6 delinquisse *C* 9 *pro* cum ***malim*** quo 11 patientia *C* 12 tentat aut facit *edd.* 14 uindicta *C* 17 ualitura *C* 21 miserrime *C* 22 uixillarios *C* 23 persuasionem *C* laeto *C*

X 27 Exemplum epistolae constantini cum scripta episcoporum (***fortasse*** quae scripta est ad episcopos) numidarum ubi haeretici tulerunt basilicas a catholicis et (ut *edd.*) ad aliam (et aliam *C*, ***ante*** aliam c ***del.***) basilicam faciendam sibi locum uel domum eis dant (dent *edd.*) *C* *fol.* 35b

tate gaudemus, hanc uoluntatem esse constet, ut omne humanum genus in commune consentiat et quodam societatis affectu quasi mutuis amplexibus glutinetur, non dubium est haeresis et schisma a diabolo, qui caput est malitiae, processisse; et ideo, quicquid ab haereticis geritur, eius instinctu fieri, qui eorum sensus mentes cogitationesque possedit, nulla dubitatio est. nam cum eiusmodi homines in sua potestate redegerit, hisdem usquequaque dominatur.
36a quid autem boni efficere insanus, perfidus, inrelegiosus, profanus, deo contrarius, ecclesiae sanctae inimicus potest, qui a deo sancto, uero, iusto, summo atque omnium domino recedens — qui nos constituit et in hac luce produxit, qui spiritum ad uitam quam carpimus, dedit et qui nos id, quod suum esse uoluit, et omnia sua uoluntate perfecit — ad diaboli partem prono errore decurrit? sed quia semel possessus animus a malo — necesse est doctoris sui operibus instare — ea perficiat, quae aequitati et iustitiae contraria uideantur, idcirco ii, qui a diabolo possessi sunt, eius falsitati et nequitiae obsecuntur. non autem miratum est a bonis inprobos discedere; nam sic recte prouerbio signatum est: pares cum paribus congregari. qui malo impiae mentis infecti sunt, necesse est a nostra societate dissideant. homo siquidem malus, ut scriptura loquitur, de malo thesauro profert mala, bonus uero ex bono profert bonum. sed quia, ut dictum est, haeretici et schismatici, qui bonum relinquentes et malum sectantes ea perficiunt, quae deo displiceant, diabolo, qui eorum pater est, adprobentur adhaerere, rectissime et sapienter grauitas uestra fecit et secundum sanctum fidei praeceptum ab eorum peruersis contentionibus temperando et hisdem remittendo, quod idem sibi indebitum atque alienum usurpare contendunt, ne, sicuti est eorum peruersitas maligna et perfida, ad seditiones usque prorumperent et inter turbas atque concentus sui similes incitarent atque ita aliquid exsisteret, quod sedari non oporteret. sceleratum quippe eorum propositum semper requirit diaboli opera perficere. et ideo cum a sacerdotibus dei per patientiam cum ipso suo patre superant, sibi ii, qui cultores dei summi gloriam, illi uero damnationem
36b conparent et condigna supplicia. ex hoc quippe maius dei summi exsistat iustiusque iudicium, quod eos aequo animo tolerat et patientia condemnat his omnia, quae ab ipsis processerunt, susti-

18 cfr. Cic. Cato m. 3, 7 20 cfr. Matth. 7. 17. 18

1 uolumtate *C* 3 gluttinentur *C* 5 fieret *edd.* 7 dominetur *C* 16 & 34 hii *C*, ii *edd.* 18 rectae *C* 19 impie *C* 25 adprobantur *edd.* 26 facit *edd.* 31 se dari *C* 34 illis *C* 35 conparant *edd.*

uendo, deus siquidem se omnium uindicem promisit. et ideo cum uindicta deo permittitur, acrius de inimicis supplicium sumitur. quod uos nunc famulos et sacerdotes dei libenter fecisse cognoui et satis gratulatus sum, quod de impiis et sceleratis, sacrilegis et profanis, perfidis et inrelegiosis et deo ingratis et ecclesiae inimicis nullam uindictam poscitis et, ut idem potius ad ueniam pertineant, postulatis. hoc est uere ac penitus deum nosse, hoc est praeceptis insistere, hoc est feliciter credere, hoc est uere sentire, hoc est scire, quod maior uindicta in contrarios ecclesiae prouocetur, cum hisdem in saeculo parcitur.

Accepta igitur epistola sapientiae et grauitatis uestrae conperi haereticos siue schismaticos eam basilicam ecclesiae catholicae, quam in Constantina ciuitate iusseram fabricari, solita inprobitate inuadendam putasse et frequenter tam a nobis quam a iudicibus nostris ex nostra iussione commonitos et reddere, quod suum non erat, noluisse, uos tamen imitatores patientiae dei summi eorum malitiae placida mente ea, quae uestra sunt, relinquentes et potius locum uobis inuicem alium, fiscalem scilicet, poscere. quam petitionem more instituti mei libenter amplexus sum et statim ad rationalem conpetentes litteras dedi, ut domum bonorum nostrorum transgredi faciat cum omni iure suo ad dominium ecclesiae catholicae, quam promta liberalitate donaui ac uobis tradi protinus iussi. in quo tamen loco sumptu fiscali basilicam erigi praecepi, ad consularem quoque scribi mandaui Numidiae, ut ipse in eiusdem ecclesiae fabricatione in omnibus sanctimoniam uestram iuuaret. 37a lectores etiam ecclesiae catholicae et hypodiacones, reliquos quoque, ⟨qui⟩ instinctu memoratorum quibusdam pro moribus ad munera uel ad decurionatum uocati sunt, iuxta statutum legis meae ad nullum munus statui euocandos; sed et eos, qui ducti sunt haereticorum instinctu, iussimus protinus molestis perfunctionibus absolui. de cetero etiam legem meam super ecclesiasticos catholicos datam custodiri mandaui, quae omnia, ⟨ut⟩ uestrae patientiae palam fierent, harum litterarum testificatione perscripta sunt. et utinam quidem haeretici uel schismatici aliquando suae saluti prouiderent et detersis eorum tenebris ad uisionem uerae lucis oculos aperirent et a diabolo secederent et ad deum, qui unus et uerus, qui omnium iudex est, uel sero confugerent! sed quia constat eos in sua malitia manere et in suis facinoribus mori uelle, sufficit

4 de] et *C* 6 nulla uindicta *C* 12 scismaticos *C* 13 in constantinam ciuitatem *C* 16 tamen] autem *edd.* 25 sanctimonia uestra *C* (*sed cfr. Rönsch, Ital. p.* 28) 27 qui *addidi* ad] ac *C* 28 statum *C* 30 molestiae .. adsolui *C* 32 mandauique *C* ut *add. edd.* 35 aperient *C*

hisdem commonitio nostra et praecedens assidua cohortatio. si enim iussionibus nostris obtemperare uoluissent, ab omni malo liberarentur. nos tamen, fratres, sequamur, quae nostra sunt, mandatis instemus, custodiamus diuina praecepta ex bonis actibus, uitam nostram ab erroribus uindicantes fauente dei misericordia per rectum limitem dirigamus!

data Non. Februar. Serdica.

7 Serdica] *i. u. sq.* EXPLICIVNT SCI OPTATI EPI *(litt. maior. rubr.)* LIBRI NVMERO VII uel GESTA PVRGATIONIS *(litt. paulo min.)* //CAECILIANI EPI ET FELICIS *(litt. maior. rubr.)*/ ordinatoris eiusdem nec non epistola constantini imperatoris. amen.

I. INDEX SCRIPTORVM.

A) LOCI SCRIPTVRAE SACRAE.

(ASTERISCVS AD APPENDICEM REVOCAT.)

Gen. 1, 2 . . 122, 15 ; 153, 17
1, 20 . . . . . 122, 12
4, 9 . . . . . 181, 11
4, 10 . . . . . 181, 26
4, 15 . . . . . 23, 17
6 . . . . . 166, 1
8, 8, sq. 120, 19
9, 22—25 . . . . . 5, 10
15, 6 . . . . . 165, 26
19, 26 . . . . . 97, 17
Exod. 7, 11 . 176, 17 ; 177, 4
15, 23—25 . . . . . 153, 19
20, 3 . . . . . 23, 12
20, 4 . . . . . 88, 16
20, 5 . 88, 18 ; 164, 12 . 21
20, 13 . . . 23, 12 ; 85, 22
86, 5 ; 87, 13 ; 159, 21
20, 14 . . . 88, 17 ; 159, 22
32 . . . . . 87, 11
32, 19 . . 160, 15 . 23, sq.
32, 28 . . 88, 12 ; 180, 13
34, 2 . . . . . 161, 5
34, 28 . . . . . 165, 2—5
Leuit. 11, 45 . . . . . 55, 24
20, 10 . . 85, 23 ; 86, 6
Num. 16 . . 24, 2 ; 145, 16 ; 148, 15
16, 37 . 38 . . . . . 148, 20
20, 12 . . . . . 161, 16
25 . . . . . 87, 15
25, 9 . . . . . 88, 13
25, 11 . . 86, 10 ; 180, 16
Deut. 1, 37 . . . . . 161, 16
5, 8 . . . . . 88, 16
5, 17 . . 85, 22 ; 86, 5 ; 87, 13
6, 14 . . . . . 23, 12
9, 17 . . . 160, 15 . 23 sq.
10, 1 . . . . . 161, 5
22, 22 . . 85, 23 ; 86, 6
Deut. 23, 18 . . . . . 102, 11
I Reg. 4, 3—11 . . . . 161, 22
6, 2 . . . . . 165, 2—5
15, 11 . . . . . 60, 14
16. . . . . 62, 12
16, 13 . . . . . 112, 9
24, 7 . . . . . 63, 7
II Reg. 1 . . . . . 63, 9
III Reg. 18, 40 . . 87, 20 ; 88, 14
180, 19
19, 10 . . . . . 144, 7
IIII Reg. 5 . . . . . 139, 13
I Paral. 16, 22 . . . . 106, 14
I Esdr. 7 . . . . . 167, 24
Tob. 6, 9 . 19 . . . . . 69, 7
Psalm. 1, 1 . . 39, 21 . 41, 4
2, 6 . . . . . 71, 5
2, 8 . . . 33, 18 ; 34, 4
5, 11 . . . . . 63, 19
9, 23—24 . . . . . 59, 5
10, 3 . . . . . 58, 7
10, 4 . . . . . 59, 1
13, 3 . . 52, 7 ; 63, 19
64, 3 ; 65, 21
33, 15 . . 40, 12 ; 41, 20 ; 87, 1
89, 1 ; 106, 3 . 22
44, 8 . . . . . 113, 2
49, 1 . . . . . 34, 19
49, 16 . . 104, 19 ; 105, 1 . 10 . 16 ;
106, 20 . 21
49, 17 . . . . . 105, . 16
49, 18 . . 5, 16 ; 105, 16
109, 20 ; 111, 6 . 14
49, 20 . . . 5, 15 ; 105, 16
107, 17 . 22
50, 4 . . . . . 128, 1
50, 9 . . . . . 127, 23
52, 6 . . . . . 68, 16

Psalm. 56, 5 . . . . . 61, 2
71, 3 . . . . . 41, 15
71, 8 . . . . . 34, 6
75, 3 . . . . . 41, 13
81, 6 . . . . . 103, 8
84, 9 . . . . . 41, 12
86, 1 . 2 . . . . . 71, 8 . 12
95, 1—3 . . . . . 35, 1 . 5
104, 15 . . . . 60, 2 ; 64, 20
65, 8 . 11 ; 106, 14
112, 3 . . . . 34, 23 ; 35, 12
132, 1 . 50, 7 ; 87, 2 ; 106, 8
132, 2 . . . . . 60, 6
140, 5 . . 112, 4 . 11 ; 114, 1
147, 1 . 2 . . . . . 71, 19
Prou. 22, 2 . . . . . 74, 21
Ecclesiastes 10, 1 . . . . 173, 26
Cant. cant. 4, 8 . . . . . 74, 6
4, 12 . . . . . 12, 4
6, 8 . . . 11, 21 ; 12, 4 ; 32 7 . 9
48, 11. 13 ; 53, 14 ; 111, 19
7, 2 . . . . . 44, 16
Sap. 1, 13 . . . . . 64, 17
3, 16 . . . . . 114, 5
4, 3 . . . . . 114, 5
Ecclesiasticus 3, 33 . . . 75, 2
29, 15 . . . . . 80, 19
Esai. 1, 2 . . . . . 116, 9
1, 16 . . . . . *191, 28
1, 18 . . . 128, 18 . *191, 28
2, 3 . . . . . 70, 18
4, 4 . . . . . 128, 4
22, 1 sq. 72, 7
22, 2 . . . 90, 3 . 5 ; 91, 11
22, 4 . . . . 4, 4 ; 68, 22
69, 20 ; 70, 4
22, 9 sq. 72, 22
23, 1 . . . . . 75, 20 . 21
29, 14 . . . . . *191, 23
60, 17 . . . . . 41, 11
66, 3 . . . . 102, 11 ; 112, 1
66, 5 . . . . . 5, 3
Hierem. 2, 13 . 114, 18 ; 115, 5
116, 2 . 17
31, 3 . . . . . *192, 6
31, 29 . . . . . 67, 9
31, 33 . . . . . 163, 5
36, 27 . 28 . . 162, 13 ; 165, 2—5
Ezech. 13, 9 . . . . . 97, 4
13, 10 . . . . 4, 6 ; 94, 16
95, 2 . 4 . 22 ; 97, 4
13, 13 . . . . . 96, 7 . 11
13, 18 . . . 4, 11 ; 61, 13 ; 66, 11
Ezech. 13, 19 . 110, 20 ; 141, 19
18, 2 . . . . . 67, 9
18, 4 . . . . 40, 19 ; 164, 8
18, 20 . . . . . 40, 19
28, 2 . . . 75, 17 ; 76, 1 ; 77, 1
28, 3 . . . . 79, 16 ; 80, 13
28, 8 . . . . . 79, 9
Dan. 2, 27 . . . 80, 18 ; 81, 5
4, 24 . . . . . 80, 23
5, 17 . . . . . 80, 1
7, 3 sq. 90, 11
Ionas 3 . . . . . 23, 19
Aggaeus 2, 14 . . 146, 14 ; 148, 9
Malach. 2, 10 . . . . . 103, 6
Machab. I. 1, 59 . . . . 167, 16
Machab. II, 7 . . . . . 167, 28
Matth. 3, 16 . . . . . 113, 15
3, 17 . . . . . 113, 20
5, 9 . . . . 87, 4 ; 103, 17
5, 13 . . 177, 16 sq. ; 178, 3
5, 21 . 85, 22 ; 86. 5 ; 87, 13
5, 24 . . . . . 143. 3
6, 9 . 12 . . 56, 13 ; 104, 7
6, 11 . . . . . 104, 7
6, 12 . . . . . 168, 18
7, 1 . . . . . 168, 15
7, 6 . . . . . 54, 9
7, 17 . 18 . . . . . *214, 20
8, 5 . . . . . 137, 22
8, 13 . . . . . 138, 5
9, 20—22 . . . . 138, 9—23
10, 32 . . . . . 79, 4
10, 33 . . . . . 171, 2 . 23
11, 12 . . . 130, 19 ; 131, 21
12, 31 . 32 . . . . . 125, 14
12, 32 . . . . . 176, 3
12, 37 . . . . . *190, 11
12, 43—45 . . . . 111, 7—14
13, 24 sq. . . . . 170, 1 sq.
13, 29 . . . 169, 19 ; 170, 16
15, 14 . . . . . 23, 3
16, 15 . 16 . . . . . 172, 19
16, 17 . . . . . 172, 21
16, 18 . 19 . . . . . 39, 15
22, 12 . . . . . 141, 1—4
22, 14 . . . . . 140, 10
23, 9 . . . . . 103, 9
23, 15 . . . . 43, 19 ; 44, 3
25, 34 . . . . . 136, 18
26, 31 . . . . . 172, 24
26, 34 . . . . . 173, 1
26, 51 . . . . . 89, 20
27, 25 . . . . . 164, 18

Matth. 28, 19 . . 124, 22 ; 130, 9
Marc. 3, 28 . 29 . . . . . 125, 14
5, 25—34 . . . . 138, 9—23
13, 37 . . . . . 3, 9
Luc. 2, 14 . . . 41, 9 ; 106, 5
6, 37 . . . . . 168, 15
6, 39 . . . . . 23, 3
7, 2 sq. 137, 22
8, 42 . 48 . . . . 137, 10—20
8, 43—46 . . . . 138, 9—23
9, 35 . . . . . 113, 20
9, 49 . . . . . 135, 1
9, 62 . . . . . 97, 14
10, 34 . 35 . . . . . 149, 18
11, 2—4 . . . . . 104, 7
11, 4 . . . . . 168, 18
12, 8 . . . . . 79, 4
12, 9 . . . . . 171, 2 . 23
12, 10 . . . . . 125, 14
18, 9 . . . . . 56, 20 sq.
18, 11 . . . . . 57, 2
18, 13 . . . . . 57, 7
Ioh. 1, 11 . 12 . . . . . 103, 13
1, 29 . . . . . 113, 9
1, 33 . . . . . 129, 13 . 15
3. 8 . . . . . 43, 11
3, 19 . . . . . *191, 24
3, 26 . . . . . 129, 20
4, 2 . . . . . 129, 22
4, 13 . . . . . 129, 4 . 18
5, 4 . . . . . 68, 23
10, 34 . . . . . 103, 8
13, 7 . . . . . 124, 5
13, 9 . . . . . 124, 12
13, 10 . . 106, 11 ; 124, 17 . 24
125, 6
13, 34 . . . . . 106, 17
14, 6 . . . . . 121, 4
14, 27 . . . . 3, 10 ; 41, 16
*190, 25 ; *192, 14
26, 32 . . . . . 172, 24
Act. apost. 19, 2—4 . 131, 9 . 10
19, 3 . . . . . 132, 4 . 5
Rom. 1, 7 . . . . . 41, 18
2, 14 . . . 165, 19 ; 166, 5
3, 20 . . . . . 165, 20
4, 3 . . . . . 165, 26
9, 16 . . . . . 55, 21
12, 13 . . . . . 38, 3
12, 14 . . . . . 63, 20
13, 4 . . . . . 180, 5—7
Rom. 13, 7 . . . . . 84, 4
14, 4 . . . . . 62, 8
I Cor. 1, 3 . . . . . 41, 18
1, 10 . . . . 23, 13 ; 89, 1
1, 13 . . . . 40, 2 ; 133, 2
1, 19 . . . . . *191, 23
3, 4 . . . . . 137, 1
3, 6 . . . . . 135, 17 . 19
3, 7 . . . . . 136, 11
3, 16 . . . . . 110, 15
4, 6 . . . . . 135, 15
5, 11 . . . . . 108, 8
5, 13 . . . . . *191, 30
6, 5 . . . . . *191, 5
6, 20 . . . . . 98, 5
7, 25 . . . . . 150, 2
7, 28 . . . . . 98, 5
7, 38 . . . . . 150, 8
12, 25 . . . . . 89, 1
13, 1 sq. 92, 12
13, 4 . 5 . . . . . 171, 13
15, 3 . . . . . *207, 26
16, 23 . . . . . 41, 18
II Cor. 3, 3 . . . . . 162, 33
9, 6 . . . . . 41, 17
Gal. 2, 16 (?) 165, 20
3, 6 . . . . . 165, 26
3, 27 . . . . . 140, 15
5, 15 . . *190, 21 ; *207, 26
6, 2 . . . . . 171, 12
Ephes. 2, 14 . . . . . 103, 19
4, 5 . . . . . 125, 17
5, 27 . . . . . 52, 16
I Thes. 5, 10 . . . . . *207, 26
I Tim. 1, 6 . . . . . 31, 1
1, 9 . . . . . 165, 18
2, 2 . . . . . 74, 2
II Tim. 2, 17 . . . . . 108, 9
3, 2 . 3 . . . . . 176, 11
3, 8 . . . . . 176, 17
Hebr. 10, 16 . . . . . 163, 5
Iacob. 2, 23 . . . . . 165, 26
4, 11 . . . . . 7, 3
II Petr. 1, 17 . . . . . 113, 20
I Ioh. 1, 8 . . 55, 12 ; 56, 4 . 16
168, 21
2, 19 . . . . . 18, 8
4, 9 . . . . . *192, 6
II Ioh. 10 . . . . . 108, 8
Apoc. 1, 4 . 11 (20) . . . 43, 4

B) S. OPTATVS SIVE CITANS SIVE CITATVS.

Aug. c. Cresc. 3, 20 . . . 16, 12
3, 29 . . *185, 1 sq.; *186, 18; *189, 1 sq.; *192, 22
3, 70 . . 29, 6; *197, 16 sq. *204, 1—12
4, 66 . . . . . *186, 18
c. ep. Parm. 1, 8 . . *205, 17
2, 5, 10 . . . . . 102, 11
breu. coll. 3, 17 . . . . 16, 12
20, 38 . . . . . 28, 1—4
epist. 53, 4 . . . . . *186, 18
53, 5 . . . . . 25, 20
68 . . . . . *205, 17
76, 2 . . . . . 25, 20
88, 4 . . 29, 6; *197, 16 sq.
162 . . . . . *205, 17
165 . . . . . *205, 17
Cic. Cat. m. 3, 7 . . . *214, 18
Constantini imp. epist. 26, 27; 27, 19
Donati Carth. uerba 73, 20. 22; 78, 3
Parmeniani dicta 43, 16; 44, 17; 45, 15. 23; 48, 16
52, 12. 13; 53, 11. 17; 112, 8; 121, 21
Fulg. Rusp. ad Mon. 2, 1 . 67, 2
2, 13 . . . 149, 16—150, 8
Uict. Uit. 3, 36 . . . . 141, 1—4
Optat. p. 1, 27 . . *197, 16 sq.
16, 12 sq. . . . . *185, 1 sq.
20, 14 . . . . . *189, 6
26, 7 . . . . . *209, 22
27, 19 . . . . . *209, 28—30
29, 13 . . . . . *202, 6
29, 21 . . . . . *204, 1—12

II. INDEX NOMINVM ET RERVM.

(ASTERISCO LOCI SCRIPTVRAE SACRAE NOTANTVR.)

Aaron unum sacerdotem praeficit 24, 1; *60, 7; sanctus sacerdos 148, 19; quid facere iussus sit turibulis a Core ceterisque relictis 148, 20
Abel a Cain occisus 181, 10
Abiron *uide* Dathan
Abraham 119, 20; 162, 30; 165, 23. 25
accusationes quas deus minatus est, cui debeantur 96, 24 sq.
Achaia 33, 6
Adam quae commisit, non pertinuit ad filium 164, 11; Seth, filius Adae *ibid.*
Aegyptus 33, 10
Aelianus proconsul Africae, a Constantino iussus de uita Felicis Autumnitani quaestionem habet 29, 6 *(cfr. appendicem p.* 197 II.*)*
Afri 38, 14
Africa una Sion montis ualle significatur 72, 2; in A. una ecclesia 18, 1; per totam A. persecutionem christianorum factam (Diocletianam) 15, 14; contentiones in A. inter Donatistas et ceteros episcopos 26, 1; *uide praeterea* 15, 9; 28, 5; 33, 2. 4; 34. 15; 35, 8; 38, 11; 45, 1; 48, 9 . 11; 51, 5; 72, 20; 93, 1 . 7; 159, 5 *et u.* ecclesia
Africani populi 50, 8; Africana prouincia 11, 1; 77, 17; A. iudices 78, 21
Aggaeus propheta 146, 13; 148, 6
Alexander episc. Romanus 37, 1 . 2
altare dei esse 144, 8; quid sit altare dei 142, 7—143, 3: scala orationum 144, 16; uia precum 144, 15; ascensus supplicantium 144, 14 . 16; sedes corporis et sanguinis Christi 143, 6 . 18 . 22; locus inuocationis 142, 8; 154, 7; munerum 143, .2; portator membrorum Christi 142, 7; descensus et porta spiritus sancti 142, 8; salutis pignus, tutela fidei, spes resurrectionis 142, 9 — ex ligno facta 143, 9 . 10; linteamine tegi inter mysterium 145, 9 . 10 — altaria frangere sacrilegium est 59, 9; 142, 5 sq.; de fragmentis altarium calidam esse factam 143, 15 — altare *uel* basilica *intellegenda uidetur uocibus* parietes *et* inclusa spatia 154, 14 . 15 (*cfr.* quid sit catholicorum basilica uel altare 154, 6—11)
Anacletus episcopus Romanus 37, 1
angelus altera ecclesiae dos 36, 9; 42, 19 *sq. quid sit, obscurum. spiritum sanctum intellegit Albasp., episcopum legitima praeditum potestate regendae ecclesiae Dupin., angelum cathedrae episcopalis custodem alii sunt interpretati.* angeli interueniunt baptismati et fidei professioni et sacramentis 46, 3; septem angeli apud catholicos in Asia 42, 22; 43, 5; angelus dei ampullam chrismatis a Donatistis per fenestram iactatam seruat 54, 5; angelorum societas nihil potest sine caritate 92, 11. 19
Anicetus episcop. Romanus 37, 3
Anterus episcop. Romanus 37, 5
antichristus quasi exiuit, qui in uno cum fratribus manere noluit 18, 9; multos antichristos foras exituros 18, 7
Antiochia ciuitas 47, 18
Antiochus rex (tyrannus 167, 26) Iudaeos incendere scripturas, carnem suillam manducare cogit 167, 16 . 28; septem Machabeorum fra-

tres et unum seniorem occidit 167, 28; temporibus Antiochi prouidit deus, ne lex periret 167, 25; *cfr.* 167, 23.
Anulinus inpius iudex Carthagine in christianos persecutionis tempore saeuit 90, 16 sq. *(cfr. coll. Carth.* III, 176; Aug. c. Cresc. 3, 30; CIL VIII, 1 p. 606, nr. 6700)
anulus, quo legitur fons esse signatus (anulus *symbolum uel baptisma, fons est fides intellegenda)* 12, 7; *cfr.* 14, 21; 44, 14
Apollo 135, 14 („Iudaeus quidam Alexandrinus genere uir eloquens deuenit Ephesum potens in scripturis .... docebat diligenter ea, quae sunt Iesu, sciens tantum baptisma Iohannis" e. q. s. *Act. apost.* 18, 24, 25; *cfr. praeterea* I Cor. 1, 12; *August. coll. Carth.* III, 242, 1405 Mg. *Arch. f. lat. Lexikogr.* III, 213
apostolorum et sanctorum omnium memoriis communicare 49, 11, *cfr.* 38, 5; apostolis baptizandi leges a Christo datas 130, 7. 21; itemque necessaria 123, 17; *uid.* pax — cathedrae apostolorum a Petri cathedra non diuisae 36, 16 sq.; non licuit apostolis zizania de tritico separare 169, 19; 170, 16 — apostolo (= Paulo) dicente 125, 17 *saepissime*
aqua a deo dulcis creata 153, 16; per Moysen indulcata 153, 18, 19; 154, 2; aquam non factam legimus (sc. in genesi) 70, 1; aqua baptismatis est res dei, non deus 116, 19; a. sancta (= baptisma) de trium nominum fontibus inundat 124, 21; duas esse aquas apud christianos Parmeniano teste 119, 18; mendax (= falsum baptisma) 121, 7; salsa 152, 2; 153, 15; aqua antiquae (sanctae) piscinae 69, 1; 72, 4 = baptisma *q. u.*
Arabia prouincia 47, 19
arae *uel* mensae super martyrum tumulos erectae 82, 22 *i. q. martyrum memoriae arae instar exstructae (de nomine cfr. Aug. serm. d. diuers. 310) cfr. Schwarze, Untersuchungen üb. d. äussere Entwicklung d. afrik. Kirche, Göttingen 1892 p.* 65 sq.
arbusculas plantat deus in horto 12, 9; 46, 23 sq.
arca *uide* Noe
Arius haereticus docebat filium dei ex nullis substantiis (nihilo) factum, non ex deo natum 109, 2. 3; eius doctrina in concilio Nicaeno 109, 4. 5
Armenia: in duabus Armeniis 33, 9
Asia 42, 22; 49, 10; cum tot prouinciis suis non queritur de unitatis operariis 93, 4
Asmodeus (daemonium, nomine A. *Tob.* 3, 8) daemon ex Sara fugatus 69, 6
Athenio praeside catholici exturbati sunt 53, 6
aucupii diuersa artificia 156, 13 sq. cum aucupibus conparantur haeretici 156, 17
aue salutationis formula 108, 5
Autumnitanus *siue* Aptungitanus (*u.* Felix): Aptunga urbs in prouincia proconsulari prope Zamam et Furnos 20, 3 *(cfr. append.* 197, 15 *sq. Aug. breu. coll.* 16, *gesta coll. Carth. I,* 128)
Axido et Fasir circumcellionum praefecti sanctorum duces appellati a suis 82, 1. 5

Bagaia urbs Numidiae *(uide Donatus Bagaiens.* 68, 3) ad Bagaiensem ciuitatem 81, 14 *(cfr. gesta coll. Carth.* I, 176, 177; III, 258; *CIL* VIII, 1, p. 252)
Ballitanus *uide* Uictor; Ballis *seu* Uallis *Numidiae oppidum cfr. gesta collat. Carth.* I, 135 (*Migne* XI, 1314 A)
Baltassar rex Danieli munera obtulit 79, 22; 80, 11, 15
baptisma cum diluuio et circumcisione confertur 8, 5; 119, 2. 8. 9; ante legem ~ post legem 130, 14. 22; quid intersit inter Ch. b. et Iohannis 130, 1—9. 13; Donatistarum de b. errores 133, 13. 15; haereticorum uaria et falsa b. 14, 15; 119, 12; profana

et sacrilega 126, 11; baptismatis unionem defendi in trinitate 8, 4 (*cfr.* 119, 7; 121, 18); unitas 126, 10 *sq.* unicum nomen 127, 5; proprium corpus, certa membra 127, 6; tres baptismatis species: in trinitate, in credente, in operante 126, 14—17; earum ordo uis natura 126, 19 *sq.*; 137, 5—8; operarius nihil sibi uindicare debet 46, 10, sed credentis fides et trinitas 121, 21; 134, 18; de re, non de persona loquitur deus in b. praecepto 125, 2; baptismatis operarius confertur cum artifice purpurae 134, 4. cum uinitore 135, 21, cum famulo 136, 16; non licet iterare baptisma 8, 7; 118, 10; 123, 1 *sq.* trinitate confectum confert gratiam, iteratum uitae iacturam 120, 5. 6; de trinitate celebrandum 124, 19; b. sacramentum totum est dei 135, 16; 136, 10; in baptismate piscis i. e. Christus aquae inseritur 69, 8; quid efficiat b. 69, 16; 121, 19 *sq.*; 140, 20; quid quaeratur ex baptizandis quidque respondeant 133, 18—21; *appellatur* lauacrum 124. 19 24; 128, 13; mysterium 127. 4; piscina 69, 1 — *uide* aqua, trinitas; *de Donatistarum baptismate falso cfr. libr. V.*

Baruch librum legis ex ore Hieremiae exceptum tradit 162, 1. 2. 5. 10; neque punitur a deo 162, 20; *cfr.* 162, 3. 26; 163, 3

basilicas Romae sub initium Donatistarum scismatis plus quadraginta fuisse 39, 4; in basilica sepulturam in uniuersum exhiberi non licuisse 83, 4; cimiteria in b. christianis denegata a Donatistis 155, 10. 11; basilica *uel* altare *accipiendum uidetur nomine* parietes et inclusa spatia 153, 14. 15; *uid.* altare — Donatistarum basilicae non necessariae 68, 1

Bonifatius Ballitanus Donatistarum episcopus in urbe Roma, decessor Encolpii 38, 9; successor Uictoris Garbensis 38, 10; 39, 9

Botrus Mensurio mortuo ambitiose petit episcopatum Carthaginis 19, 19; repulsam accipit 20, 4; cum Celestio elaborat, ut Numidis absentibus ordinatio episcopi fieret 20, 1 *(cfr. August. c. Parm.* 1, 3; *ps. abeced.* 9, 26 A*)*

Brixiae Caecilianus retinetur bono pacis 28. 4.

Caecilianus Alfius magistratus, testis in causa Felicis Autumnitani 29. 12 . 18 *(fuisse illum duouirum patet ex gestis purg. Felicis, cfr. appendicem p.* 203, 32; 198, 30; 199, 7; *Voelter, Ursprung d. Donatismus p.* 12*)*

Caecilianus Mensurii episcopi archidiaconus a Felice Autumnitano ordinatur episcopus Carthaginensis totius populi catholici suffragio electus 20, 2 sq. 20, quae causa fuit et origo scismatis 20, 14; eius ordinationem uitiosam inpugnabant Donatistae 20, 16; Caeciliano ordinato Maiorinus ordinatur a Donatistis 17, 12; 18, 12; 21, 15; sedenti Caeciliano breuis auri et argenti traditur 20, 5; non exisse a Maiorino Caecilianum 12, 19. 20 nec recessisse a cathedra Petri 12, 21; corripuit Lucillam, cum archidiacon esset 18, 16; Caeciliani causa Carthagine agitur in concilio 20, 23 sq. nihil in illum potuit confingi 20, 25; derisurus aduersarios se demum ordinandum obtulit 21, 3; retinetur totius ciuitatis uoluntate in sede episcopali 21, 7; iterum eius causa agitur in concilio Romano 26, 12; 27, 4; innocens pronuntiatur omnium sententiis 27, 8. 17; 29, 2; bono pacis Brixiae retinetur 28, 4; Donatum redisse Carthaginem edoctus eodem properat 28, 17; *cfr.* 20, 5. 17. 20. 21. 23; 21, 1. 3. 4. 7. 15. 23; 28, 14; *(cfr. coll. Carth.* III, *p.* 1418 C. 1420 *AB Migne*; *append.* 197, 17. 26; 198, 4. 6; 204, 22 sq. 210, 22; 211, 11 sq.

Cain filius Adam a deo non percu-

titur 23, 16; fratre occiso 181, 10 a deo interrogatus deum fallere conatur 181, 12
Caiphae in domum Christus ductus 173, 3
calices Christi sanguinis portatores 146, 2, quos uendiderunt Donatistae sacrilegi *ibid.* 5
Calixtus episcop. Romanus 37, 4 . 5
Callidius Gratianus curator reipublicae, testis inducitur in causa Felicis Autumnitani 29, 11 *(cfr. Voelter, Ursprung des Donatismus p.* 12*)*
canem uictimare (Es. 66, 3) ineptum sacrificium 112, 1 sq.
Capito episcopus partis Donati (*uel* Maiorini) a Constantino iudicium petit cum reliquis in Caecilianum 25, 17; 26, 4; *cfr.* 78, 12
Cappadocia 33, 8
caritas: sine qua nihil ualet omnium scientia linguarum, nihil societas angelorum 92, 9. 10
Carpi urbs Africae proconsularis *cfr. notitia ed. Petsch.* 118. 29; *collat. Carth.* I, 126 (*Mg.* 1288, 13); apud Carpos Donatistae saeuiunt 52, 19
Carpophorius episcopus Carthaginiensis 21, 12 *(rectene inter Cyprianum et Lucianum sederit in cathedra non liquet.)*
Carthaginensis *uide* Tertullianus; Donatus 73, 7 *(sed cfr. adnot.)*
Carthago *saepissime:* scisma apud C. a Parmeniani maioribus factum 12, 17; 18, 12; post concilium Cirtense traditores C. profecti 17, 10; Carthaginis principatus 75, 9; principem Tyri esse principem Carthaginis 75, 15; 76, 17; Tyrum esse Carthaginem 75, 19. 21 — *uide* Donatus; Eunomius; Caecilianus episc. *cfr.* 19, 16. 19; 20, 2. 18; 28. 2. 6; 73, 14; 76, 1. 7
castimoniales matres *(oppos.* mulieres*)* uirginitatis uelo detracto mulieres sunt factae 54, 14
cataclysmus baptismatis figura 120, 12; semel fuit 120, 17; *u.* diluuium
Cataphryges *(haeretici)* 11, 3 *(cfr. Aug. c. Faust.* 777, 21 *ed. Zycha)*
catechumenus in fidelem transit ut alba lana in purpuram 134, 6. 7; *cfr.* 135, 18 19; 139, 6
cathedra Petri uel Cypriani 12, 21; c. Petri 45, 11; prima ecclesiae catholicae dos 36, 7. 20; 42, 18; per Petrum esse catholicorum 42. 19; singularis 36, 16. 18. 20; *cfr. catalog. pontific. Rom.*
catholica (*sc.* ecclesia) unde sit dicta 33, 13; quid sit proprium 13, 20 *sq.*; in toto terrarum orbe diffusa 28, 11; 36, 5; 45. 19; 47. 16. 23; *cfr.* 14, 22; 44, 22; 78. 14; 176, 19; mater 178, 7 *passim*
catholici cum tot prouinciis populisque coniuncti 42, 6 *sq.* 48, 6; 147, 11 sq. in una communione cum toto terrarum orbe 176, 21; primam habent ecclesiae dotem et alteram 42, 19, symbolum trinitatis 45, 10 ceterasque dotes 45, 11; symbolum uerum et unicum retinent 176, 22; ad c. non pertinere traditionis crimen ab ipsis damnatum 45, 21 nec ea quae in Donatistas fecisse dicuntur unitatis operarii 94, 11 communia inter c. et Donatista; 121, 16. 17; a Donatistis inuis diose petiti et polluti appellat- 146, 17—147, 19; cum Iamne ei Mambre a Donatistis conparatt 178, 11; *cfr.* 143, 25. i
Celestius Mensurio mortuo ambitios e petit episcopatum Carthaginis 19, 19 sed spe frustratur 20, 4; cum Botro operam dat, ut absentibus Numidis episcopi ordinatio celebraretur 20, 1 *(cfr. Aug. ps. abeced.* 9, 26 A; *c. Parm. ep.* 1, 3)
Cephas *uide* Petrus
Cham, filius Noe, derisit patrem et seruitutis iugum incurrit 5, 10
chrisma ex nomine Christi oleum conditum 174, 2. 3. 5. 24; antequam fiat, oleum est natura simplex 174, 4; fit suaue de Christi nomine conditum 174, 5; 175, 10. 21; 176, 1; ampulla chrismatis ab angelo seruata 54, 5; eiusdem suauitas quid efficiat 175, 11—14 21. 22

christiani cuncti fide una deo commendantur 3, 2; omnibus pax per apostolos derelicta 3, 7 . 11; christiani est quod bonum est uelle 55, 15. 20; dei lenitatem imitari debet 64, 15; bellum christianorum persecutio dicitur 90, 8. 9; omnes christianos fratres esse 4, 18 *sq.* 92, 1; christianus delinquendo peccator, non paganus esse potest 99, 4. 5; qui fiat, ut christiani singulos a Donatistis baptizatos excipiant 125, 6. 10; quare Donatistas iamdudum in communionem recipere uoluerint 168, 8 *sq.*; 169, 15—18; quisquis a Donatistis transitum facit, sic seruatur a christianis, ut dimissus est ab illis 174, 15. 16
Christus natus per Mariam, passus, mortuus, sepultus, resurrexit 3, 5 *sq.*; in domum Caiphae ductus 173, 3; de caelo descendit et ascendit pacem derelinquens 3, 7; eius nomen ἰχθύς 69, 2, 10 *sq.* 113, 18; ueniens deum et hominem reuocauit in pacem 103, 19; baptizatur in Iordane 9, 19; 10, 3 *sq.*; 113, 7 *sq.*; eius caro de spiritu s. concepta 10, 9 Iordane sanctior et purior 10, 16; per apostolos baptizabat, quibus baptizandi dedit leges 129, 21; 130, 7; in nomine Ch., non in carne Ch. baptizari 10, 8; 98, 20; 131 1; Iohannis baptisma noluit emendare 130, 12 sed pro perfecto iudicauit 131, 4; in monte Sion rex constitutus 71, 3. 7. 16 patrem rogauit, ut ungeretur ipso a deo 112, 7. 14. 16. 18. 19; solus redemptor animarum 98, 2. 7. 13 quas sanguine suo redemit 98, 4; sponsus unius ecclesiae 11, 21; recusat haereticorum ecclesias non necessarias 11, 20; solus perfectus 55, 18; perfectam sanctitatem non dedit sed promisit 55, 23; Christo totam terram a deo patre promissam 33, 24 *sq.*; 34, 2. 3. 16; eius ager totus orbis terrarum, in quo est ecclesia 169, 6 *sq.*; 170, 1; quem se negaturum esse apud patrem promiserit 171, 2. 3. 23; unitatem praeposuit uindictae 170, 24 *sq.*; apostolis mandauit necessaria 123, 17; ad conuiuium inuitat 136, 17 inque regni caelestis societatem 34, 12; est lapis angularis duos suscipiens populos 95, 10; ecclesiam suam appellat columbam et sponsam 32, 7. 10; iudex saeculi uenturus 3, 4; 170, 10 eliget quid tradat incendio, quid condat in horreo 170, 6; uestis est *i. e.* tunica semper una et inmutabilis 140, 12. 17 *sq.* deus et Ch. eius 68, 11; Christi caro 9, 20; 10, 4 male a Parmeniano tractata 7, 10; 8, 23; 9, 18; 10, 5; *appellatur* filius dei *sescenties uelut* 3, 3; 137, 9, saluator 137, 18, seminator agri 169, 6. 7, magister 171, 20
Cilicia 33, 9
circumcelliones agonistici 81, 19 (*cfr. August. c. Gaudent.* 1, 28, 32: genus hominum . . crudelissimum maxime in agris territans et uictus sui causa cellas circumiens rusticanas, unde circumcellionum nomen accepit . . . Africani erroris obprobrium; *Isidor Etym.* 8, 5, 53: circumcelliones dicti eo quod agrestes sunt . *cfr*, *praeterea coll. Carth.* III, 174, *Rönsch Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 401, *Arch. f. lat. Lexikogr.*, V, 66); circumcellionum furor 82, 20; eorum duces Axido et Fasir sanctorum duces appellati 82, 1. 2. 5; eorum scelera terrores furores 82, 1 *sq.* 83, 19 *sq.* uexarunt metatores (*seu* mensores) praemissos 84, 2 *sq.*, inde milites irati uix coerceri poterant 84, 11; in loco Octauensi occisi plurimi 82, 21, quibus tamquam martyribus tumulos exstruxerunt 82, 22; occisis sepultura denegatur in basilicis 83, 2; cupiditas falsi martyrii 83, 8; Donati Bagai. cohortes 83, 11
circumcisio Iudaica baptismatis figura 8, 6; 119, 9. 16; singularis 8, 2; 119, 2; repeti non potest 122, 21

Cirta ciuitas in Africa; de concilii Cirtensis actis (a. p. Ch. 305) 16, 9 *sq.* de concilii illius die 16, 12 *(sed cfr. Augustinum c. Cresc.* 3. 27, 30*)*
Cison. riuus 87, 20; *uide* Helias
Clarus presbyter in loco Subbulensi ab episcopo suo coactus circumcelliones ex basilicis humatos remouit 83, 1
Claudianus Donatistarum episc. in urbe Roma succesit Luciano 39, 8
Claudius Saturianus, curator reipublicae tempore persecutionis, testis inducitur in causa Felicis Autumn. 29, 9 . 17 *(in epist. Aug.* 88, 4 Saturninus *legitur) cfr. Voelter, Ursprung d. Donatismus p.* 12
claues regni caelorum a Christo concessae 176, 24, contra portas inferi acceptae salutares 39, 14; *uide* Petrus
Clemens episc. Romanus 36, 21; 37, 1
collegium episcopale *i. q.* societas, communio, consortium inter episcopos 6, 1; 180, 1
communicare memoriis apostolorum et sanctorum omnium 49, 10 *sq.* 147, 11 *sq.* (*u.* memoriae); aliud esse communicare episcopum cum episcopo, aliud laicum cum episcopo 178, 19. 20
communionis unum esse nomen, modos diuersos 178, 18 *sq.* com. cum populis christianis 47, 8; in una communionis societate cum episcopo Romano 37, 13
concilium Carthaginiense 20, 18; Cirtense *uide* Numidia; Nicaenum *uide* Arius; Romanum in causa Donati et Caeciliani 26, 11; 27, 3 *sq.*
conligere *i. q.* cogere ad solemnem christianorum conuentum 38, 20
Constans imperator Paulum et Macarium cum eleemosynis misit in Africam 73, 15; *cfr.* 74, 13. 14; 80, 5. 16 *sq.; appellatur* deum timens, religiosus, misericors 74, 11 *sq.*; christianus imperator 80, 16; 81, 4; *cfr.* 75, 5 80, 4
Constantinus imperator: epistulis C chartae ecclesiae catholicae probantur 25, 12—14; iudices a C. petunt Donatistae contra Caecilianum 25, 20—26, 5; *cfr.* 78, 10 *sq.* quid C. ad ea responderit 26, 6 *sq.* tamen dedit iudices 26, 9; C. pater persecutionem non exercuit 25, 23; C. quater cons. consilium Romanum habitum 26, 13; quid responderit ad Donati appellationem 27, 18 *sq.;* de uita Felicis Autumnitani quaeri iussit 29, 6; Christi iudicium expectat 26, 8; *appellatur* optime imperator , . de genere iusto 25, 20 . 21; pietas tua 26, 3; imperator christianus 50, 1. 12; quae fuerit pax in ecclesia Constantino regnante 50, 1 *sq. (sed cum Iulianus ille apostata successor appelletur* 50, 19, *fortasse contra omnium librorum consensum* Constantis *imperium substituendum est); de eius epistulis uide append.* III, V, VI, VII, IX, X
Constantius a Fauentia episcopus, unus ex iudicibus Caeciliani in concilio Romano 26, 18
Core *uide* Dathan
Corinthii 49. 9; 135, 13; 147, 18; epistulae ad C. scriptae 148, 1 *bis*
Cornelius episcopus Romanus 37, 6
credentis persona altera in baptismate species (= fides *q. u.*) 126, 20
crines soluere *uide* uirginitas
Cyprianus episc. Carthaginiensis martyr; episcopis pacificis retro temporis adnumeratur 21, 11. 12; ab eius cathedra recessisse Maiorinum 12, 21

Dacia 33, 6
Damasus episcopus Romanus 37, 11
damnare sine accusatore non licet 180, 24; 181, 7. 15. 20
Daniel munera a Baltassare rege oblata sapienter repudiauit primo, postea accepit 79, 21; 80, 5. 9. 12; Nabuchodonosor regi consi-

lium impertit 80, 21; 81, 2; *cfr.* 79, 18, 21; 80, 15. 16. 21; de mari quattuor bestias ascendentes aspexit 90, 10
Dathan et Abiron et Core perditos magistros imitati sunt Donatistae 23, 7; 145, 16; eorum sacrilegium et poena 148, 15 *sq.* Core D. A. scismaticos esse apud inferos 145, 16
Dauid propheta 58, 6; 71, 11. 19; 112, 8; 127, 22; puer dei 62, 11, per Samuelem ungitur 62, 12; 112, 9; in una eademque spelunca inuenit Saul regem 62, 14; dei mandatum seruaturus manus a rege abstinuit 62, 19—63, 8 et occisum uindicauit 63, 9; timuit oleum peccatoris 112, 8; *intellegitur uerbo* qui cantabat 112, 9
Decius et Ualerianus imperatores Romani primam persecutionem christianorum decreuerunt 90, 12
deus unus est 13, 11; 126, 1; pater familias uineam possidens 135, 10 *(cfr.* 140, 8. 25*)*; fit hominum pater 46, 7; solus perfectio 55, 18 et sanctus 56, 1; ex se est manetque in aeternum 69, 22; dei genus est non habere genus 69, 21; dei est perficere 55, 20; in deo perennis maiestas 115, 7; deo creatori laudes debet terra 34, 21, quas sibi debitas expectat 35, 20; dei hortus longe lateque diffusus 47 5, paradisus = ecclesia 46, 22, plantationes 47, 1 *sq.* domus una 95, 5; intrat uacuam in credentis pectore domum 110, 13. 14, deserit habitaculum homine rebaptizato 110, 18—111, 1; deus, non homo lauat in baptismate 127, 22; 128, 6, 8. 10. 11; *cfr.* 128, 16. 22; fabricator mentis 128, 12; possessio dei est turba fidelium 110, 3; dei est nosse reum, iudicare peccatorem 102, 9 *sq.*; 104, 17; in iudicio accusatorem et iudicem separat 181, 2 *sq.;* nos adoptiuos filios excepit 104, 1; 107, 5; dei populum diuiserunt Donatistae 67, 10 (*cfr.* 77, 15; 78, 4); miraculo Donatistarum facinora peruertit 54, 1—7; dei populi in unitate positi 144, 11; furta deo facta 110, 3; quicquid supra homines, quasi deus est 77, 6; operarios conducit mercede 135, 22; ad filii nuptias inuitat, irascitur uestem nuptialem non habentibus 140, 8 *sq.*; dei nomen (145, 7) inuocatum sanctificat polluta, non tactus 148, 14; 149, 3. 5; a nomine dei omnis tractatus in ecclesia incipitur et terminatur 179, 18; ad fidem probandam ab iurantibus nominatur 59, 13; oleum quod dedit auferre potest sed non uult 60, 15. 19; quae uoluerit minatus tempestatem pluuiam 96, 16 *sq.*; unus deus et duae eius uoces diuersae 86, 2 *sq. cfr.* 164, 14—24; deo placuit homicidium, quia uindicatum est adulterium 86, 11; uoluntatis dei ministros esse paganos 180, 6; salutatio in nomine dei 179, 17 *sq.;* dei paenitentia 60, 13. 17; lacrimae 70, 2; iracundia 70, 7; praescientia 164, 19; omnipotentia 181, 5; deus omnia sciens 181, 13. 14; dolet 4, 10; 116, 6; resuscitat mortuos praemiumque dat 166, 18. 19; duos deos 13, 10; 108, 13; alienos deos 23, 18; deo gratias 17, 6; *uide* Antiochus, Baruch, Ioachim, Moyses, lex
Deuterius episc. cath. (dei) maledictis a Donatistis occisus 64, 21
diabolus *intellegitur*: illo fure, qui deo furtum facit 5, 15; semper de fratrum pace torquetur 50, 11; sub Constantino desertus latebat 50, 12 et maerebat 50, 17; templis fabricandis idolisque faciendis interuenit 59, 19. 20; ante Christi aduentum animas possidebat 98, 3; fur cotidie cupit ex turba fidelium aliquid rapere 110, 4. 17; 111, 3, mores fidelium corrumpere 110, 5; depellitur spiritus inmundus exorcismo 110, 12; homo malus, i. e. diabolus 169, 7, 8

diaconi in tertio sacerdotio constituti 15, 18; *cfr.* 48, 19
dignationem accipere *u. ind.* III.
Dignus episcopus partis Donati *(rectius* Maiorini) cum reliquis Donatistis Constantinum adit in causa Caeciliani 25, 17; 26, 4; *cfr.* 78, 12
diluuium *(uel* cataclysmum 120, 12. 17) semel factum 8, 2 baptismatis esse figuram 8, 6; 119, 2 sq. 120, 12 *sq. uide* Parmenianus
Diocletianae persecutionis tempestas 15, 14 (a. a. 303—305 p. Chr.)
Diocletianus et Maximianus christianorum persecutores 90, 13
Dionysius episcopus Romanus 37, 7
Donatianus a Foro Claudii episcopus, unus ex Caeciliani iudicibus in concilio Romano 27, 2
Donatistae: scismatis origo 19, 3 — 20, 15, Donati Carth. assectatores Donatistae, non christiani uocati 77, 16; Donatum, non Christum confessi 79, 6; scismatici sunt 12, 13; 15, 3; 178, 12; traditorum et scismaticorum heredes 13, 2; 14, 22; 164, 5; pars eorum quasi ecclesia est, non catholica 95, 21; ab ecclesia erroribus separati 42, 9; rebelles contra catholicam militant 177, 9; apud se solos ecclesiam esse dicunt 34, 10; 35, 16; 37, 14 sed frustra ecclesiae nomen dotesque sibi uindicant 42, 9. 10; 46, 12; ecclesiae membra diuiserunt 178, 1. 2; concisi ab ecclesia septiformi 147, 16; 148, 4 ipsi traditorum filii 92, 6; 159, 2; 163, 23; 173, 22; traditionis et scismatis non uacant peccatis 57, 11; filii hominum esse uolunt 60, 22; caritatem non habent 92, 1. 4. 7; pacem oblatam non accipiunt 42, 3
eorum principes (maiores) auctores scismatis et traditionis 22, 17; 177, 14 *sq.* fuerunt traditores 8, 12 iique conuicti 31, 7. 9 seque tradidisse confessi 159, 12; ecclesiam diuidere uoluerunt 39, 24, in angustum coartant 33, 15 (*cfr.* 46, 24 *sq.*); ecclesiae membra distrahunt 94, 18; 144, 11, ex una duas fecerunt ecclesias 47. 14; 48, 12; qui excusare possint traditionis crimen 165, 10; 166, 21—167, 8. 33; non repellendi erant ab ecclesia 159, 18. 19. 20; 163, 22; 166, 3. 10—12; 167, 15. 31; 170, 13; quae exempla uetera sibi uindicare potuerint communionem adpetentes: Moysen 160, 15. 19. 23 *sq.* 161, 3—19, arcam legis traditam 161, 22—27, Baruch legis librum tradentem 162, 1 *sq.*; Antiochi regis tempora 167, 16, libros sanctos traditos incisos incensosque 160, 16, Petri ap. exemplum 170, 20; 172, 12 *sq.*; 173, 20 *sq.* quanto magis recipiendi sint traditorum filii 163, 23; 173, 22, non ob eandem causam rei 164, 6; 168, 6. 7; quare recipere in communionem Donatistas uoluerint iamdudum catholici 168, 8—10; 170, 12
eorum crimina 4, 5—10; 5, 14—18; ex toto narrari non posse 155, 18; (*u.* circumcelliones); frangunt altaria dei 59, 9; 142, 6 *sq.*; 143, 7. 20; 144, 13; 145, 5. 13. 17. 21; 152, 12; *cfr.* 145, 2. 3; frangunt calices uenduntque 146, 2. 3. 7; 152, 11; radunt sacerdotum capita 60, 9; honoribus spoliant sacerdotes dei 58, 11; 63, 13. 17; 106, 15, 109, 12; occidunt non corpora sed honores 65, 1; sacerdotes remouent 57, 18. 19, maledictis occidunt 64, 5 uelut Partenium, Deuterium 64, 21; diaconos presbyteros episcopos faciunt laicos 61, 19 *(cfr.* 63, 12) gravius in episcopos fideles animaduertunt quam ecclesia in lapsos 65, 7 *sq.* ex fidelibus paenitentes faciunt 109, 12; quid in uirgines deo consecratas deliquerint 150, 21; 151, 1. 2. 5. 13. 14; 152, 1. 2. 13 deo damna, lucra diabolo procurantes 152, 10. 11; innocentes ad paenitentiam cogunt 65, 17; *cfr.* 61, 8. 16 *sq.* extorquent uelamina et instrumenta dominica

152, 17. 18; 153, 1—3; lauant pallas quasi pollutas 153, 4. 5. 9; 154, 17 itemque parietes 153, 14. 15; 154, 5. 18
errores de bapt. operario 46, 10; dantis, non accipientis esse bapt. munus 69, 15; 133, 13; 137, 21; 138, 6. 26 (*cfr.* 118, 7) sese esse baptismatis datores 133, 15; hominem dare, uacare deum dicunt 132, 20; rebaptizant post catholicos 45, 13; 47, 19 (*cfr.* aquam iterum mouent 68, 23); 106, 12; 110, 17; 111, 21; 123, 1; 125, 19; 132, 7; 140, 22; 158, 5; 157, 8; 175, 25 (*cfr.* iterum ungere 175, 25); rebaptizatione olei suauitatem exterminant 175. 20
de sacramentis errores 126, 5. 6; fideles exorcizant 57, 21; 110, 17 et spiritum sanctum 59, 8; lectiones non intellectas proferunt 108, 2; cum moechis faciunt 111, 21; diabolum adiuuant operibus 110, 8; 111, 4; seducunt uerbis 58, 5; 97, 9; 99, 7; 144, 11; 155, 6; 175, 25 aut factione aut subtilitate 155, 21; seductorum mutatio 155. 23—26, qui alios seducunt 156, 1. 4; 157, 10; euertunt hominum animas 61, 12. 17. 18. 20; subruunt mentes 58, 2; sagittant innocentes, exarmant fideles 58, 10. 11; 60, 23; 61, 5. 6; occaecant populos 63, 12
eorum cathedrae origo et succendentium series 37, 14—39, 12; Romae episcopum habere uolunt suum 38, 19 *sq.*; eorum Romae conuenticulum 39, 7; episcopi a suis pro deo habentur 59, 12; episcopi quid in eucharistiam et chrismatis ampullam commiserint 53, 21; 54, 2; 59, 9; (*cfr.* dei signum in utroque scelere 54, 1. 5); mittunt litteras ad Constantinum 25, 16 *sq.*; basilicas non necessarias fecerunt 68, 1; 72, 3
in catholicos iniuriae: detrahunt christianis 107, 3; 109, 18; salutationis honorem denegant 107, 7; 108, 3. 4; 109, 14; scandala ponunt in eos 107, 6. 16; 108, 1; 109, 17. 19; conuicia ingerunt 107, 11. 14; (*cfr.* 156, 5. 6) quid de catholicis iudicarint 178, 6 *sq.*, quos contemnendos ostendunt 173, 25; 176. 7; muscas morituras appellant catholicos 174, 1 *sq.* quod crimen in ipsos retorquetur 174, 11 *sq.*; 175, 6. 7; a catholicis militem petitum dicunt 81, 10; qua de causa missi sint armati 83, 13—16; deo uolente esse commissa in Donatistas quamuis aspera 94, 12; 147, 7; Donatistarum in unitatis operarios calumniae 85, 18; 93, 2; in catholicos caedis auctores 83, 3 *sq.*; eorum guttura sepulcra patentia 63, 15; caedes a circumcellionibus prouocatae 84, 12; 85, 2 *sq.*; a catholicis in ministerio tacta putant inmunda 145, 8; catholicis suorum sepulturam in basilicis negant 155, 9 *sq.* — Iulianum apostatam precibus adeunt 50, 22; uoti conpotes cruentas caedes et crudelitates operantur 51, 5 *sq.*; in castello Lemellefensi 51, 23; apud Carpos 52, 19, in Mauritania 52, 20, in Tipasa ciuitate 53, 2; una operis specie alias species inplent 57, 17 — unum esse deum negare nequeunt 125, 22, sed dei uocem non audiunt 60, 1; deum non timent 63, 10; militant contra saluatoris merita 33, 22; praecepta diuina contemnunt 60, 7; 63, 11; trinitatem pro nihilo habent, ubi non interfuerint ipsi 122, 3. 4. 20; pacem excipere nolunt 85, 7; 103, 16, 21; 106, 4, 22, disciplinam contemnunt 105, 24 in testamento descriptam 106, 1; 107, 1; testamentum non seruantes 106, 2 bonam repudiant uoluntatem 106, 6; quo mendacio sacrificia condiant 47, 10 *sq.*; se ipsos decipiunt dicentes orat. domin. 56, 12 *sq.*, decipiunt alios 58, 16; eorum sermo animis intulit cancer 109, 8 *sq.* iuratur per Donatistas 59, 11. 14. 16. 18; 60,

(quod idem est ac de deo silentium 59, 15. 18. 20 *sq.*) et per pseudomartyres (Marculum, Donatum) 86, 16. 17, quos martyres appellari temerarium 90, 6; 91, 23; ***appellantur*** Montenses 39, 7, fratres catholicorum 4, 3. 17. 18 *sq.* sunt fratres quamuis non boni et nolentes 5, 6; 103, 7. 12. 22; 104, 13. 106, 9, 18; 107, 4,; oderunt catholicos et fratres esse nolunt 4, 21 *sq.* 63, 10; catholicis inuidiam falso conflantes 146, 12 eos pollutos uocant 147, 9. 18. 20. 21; unitatem oderunt quasi peccatum 66, 4; 86, 13 (*cfr.* separatio 159, 6); 91, 27; 106, 9; 148, 1. 3; commune collegium episcopale negant 6, 1; in Macarium de communione dicta 178, 17 sq.; ad communionem se inpelli non debere affirmant 159, 2; communione cum ceteris catholicis priuati 42, 23; 47, 8 conparantur cum Pharaonis magis 177, 7, cum aucupibus ualde dolosis 156, 11 *sq*, cum Iudaeis 143, 23, cum Pharisaeo illo euangelico 56, 25 *sq.* 57, 8; ***dicta quaedam*** 25, 14; 97, 10—12. 19 *sq.*; 98, 1. 14. 17; 109. 10. 11; ***tractatus*** 107. 8. 13; 173, 25

eorum uitia: superbia 56, 3. 17; 57, 12; 59. 2; 66, 15; praesumptiones 39, 19; 129, 4; 136, 7 158. 5; (*cfr.* sanctitas innocentiaque praesumpta 55, 9; 56, 3. 8. 23; 95, 22; 126, 27; 129, 7; 133, 17. 24; 141, 15; 149, 6; 176, 8) inpietas 57, 14; 58, 12; 59, 2; furor 49, 15; 57, 14; 63, 14; 66, 15; 143, 6; 145, 19; malignitas 57, 16; malitia 58, 18, maledictio 63, 19; 64, 2. 11; maledicta 63, 22; inmanitas quam latronum acrior 58, 13; iniquitas 59, 3; inportuni in aduersarios 63, 21, (129, 9); infatuati 178, 15; liuor 63, 10; terrores 63, 22; prouocationes 159, 1; sacrilegium 39, 20; 59, 23; uiuum homicidium 58, 14; stultitia 49, 16; 155, 1; uanitas 155, 2; hebetudo 155, 6; tumor 135. 12; insania 144, 9; inuidia 146, 12; calumniae 99, 12 *sq.*; 100, 7; 158, 3; coniuratio 155, 8; erroris magisterium 155, 20

Donatus Bagaiensis episcopus Donatista insanam conlegit multitudinem 68, 3; unitati inpedimentum obicit circumcelliones mittens per nundinas 81, 15 sq.; in Macarium conducit furiosam turbam 83, 6; circumcelliones Donati cohortes 83, 11; occisus in martyrum numerum a suis redactus 86, 16. 22; *cfr.* 83, 15

Donatus Calamensis unus e traditoribus tempore persecutionis Diocletianae se tradidisse profitetur in conc. Cirtensi 16, 2. 17; 21, 16 — Calama urbs Numidiae *cfr. coll. Carth.* I 139; *nom. episc. Numid. ed. Petsch.* 119, 3

Donatus Carthaginis Maiorini successor, Parmeniani decessor 68, 1; qui illum sequebantur, Donatistae, non christiani appellati 77, 16; in Paulum et Macarium inuehitur 73, 19; in Gregorium maledicta 73, 21; potestatibus regibusque iniuriam facit 73, 27; super imperatorem se extollit 75. 11; Constanti imp. conuicia dicit 73, 21; 80, 4; prope deum se esse aestimat 75, 13; 76, 14; 77, 9. 13; 78, 16; per se ut deum homines iurare patitur 77, 10; magnum se uideri contendit 73, 11; nouus sibi uisus est Daniel 79, 20 et Daniele sapientior 79, 18. 21; eius uox 'quid est imperatori cum ecclesia' 73, 20, et aliae 73, 22. 23; 78, 3; Carthaginis principatum sibi uindicat 75, 10; 76, 6; eius ueneficio unitas turbata 73, 7; eleemosyna ne dispensaretur prohibuit 74, 18; 75, 8 *sq.*; 79, 19; 80, 5; 81, 3—5; exaltauit cor suum 76, 7. 13. 19. 20; 78, 16; sociorum oblationes recusauit 76, 9; secreto mysteria fecit communionemque ceterorum uitauit 76, 12; neminem sibi parem putauit 77. 5;

appellatur D. episcopus 75, 5; 76, 4; *cfr.* 76, 15; pater Parmeniani 73, 18; princeps Tyri appellari meruit 76, 16; eius mors 79, 9 *sq. cfr. praeterea* 73, 11; 74, 14; 75. 5; 76. 16; 77, 5. 14. 15; 78, 3. 4. 8. 12. 14. 22; 79, 3. 15; 80, 13. 15. 17; 81, 7 — partis Donati episcopi 26, 4. 5 *(loco* Donati *scribendum esse* Maiorini *uiri docti adnotant Augustinum respicientes et Anulini proconsulis, cui libellus ille oblatus erat, relationem; utrum diuersus sit a Donato Casinensi, non liquet ex Optato — sed u. sequ.)*

Donatus Casinensis (a Casis nigris): episcopi partis Donati 26, 5 *(Henr. Ualesius* Donati *corr. in* Maiorini, *cfr. Aug. ep.* 88, 1: quod pars Donati quae primo apud Carthaginem pars Maiorini dicebatur ultro accusauit Caecilianum); eius et Caeciliani causa in conc. Romano acta 27, 4; sententiae in D. latae 27, 10 *sq.* quibus damnatur in conc. Rom. 27, 16; 29, 1; Donati testes in Caecilianum non habent quod dicant 27, 7; damnatus ad imperatorem appellat 27, 17; petit, ut reuerti sibi liceat 28, 1, prior ultro Carthaginem redit, posterior Caecilianus, quo renouellantur partes 28, 16 *sq.*; eius pars seditiosa 28, 8; *sed cfr. supra* partis Donati (Carthag.) episcopi

Donatus Masculitanus episcopus unus e traditoribus in persecutione Diocletiana 16, 1; interfuit concilio Cirtensi *(cfr. Aug. c. Cresc.* 3, 27, 30) seque tradidisse confessus est 16, 17; 22, 13 (*cfr.* 21, 16) — Mascula urbs Numidiae *cfr. nom. ep. Numid. ed. Petsch.* 122, 94; *coll. Carth.* I. 128

Donatus diaconus, Nini filius, a Donatistis necatur 52, 5 *(cfr. martyrol. Rom. a. d. V. Id. Febr.)*

Donatus episc. cath. aetate prouectior a Felice Idicrensi honore officioque spoliatur 54, 21; 55, 1; 64, 22

ecclesia catholica 11, 5 *passim;* eius sanctitas de sacramentis colligitur 32, 8; in toto orbe terrarum est 33, 14; 36, 5; 71, 17 *saepissime*; habet innumerabiles populos in prouinciis uniuersis 159, 4, in paucis Africae 159, 5; omnes gremio suo conplectitur 95, 15; praeter unam altera non est 9, 11; 12, 2; 32, 6 sq. eius notae 13, 20 *sq.* apud haereticos et scismaticos esse nequit 32, 10; una est mater 14, 3. 4, isdem sacramentorum uisceribus genuit 104, 1; 107, 5; *cfr.* 107, 23; ecc. uinea est. uites homines, ordinati cultores 135, 9. 10; dei paradisus est 46, 22; significatur monte sancto Sion 71, 2. 18; 128, 5; eius portas introeunt innocentes ... 71, 9; columbam et sponsam unam, fontem signatum et hortum conclusum Christus eam appellat 12, 4. 5; 32, 6. 9; 53, 14; eius uiscera et membra 45, 24 *sq.*; 46, 19; 48, 18 *sq.*; filii et filiae 128, 6; quattuor capitum genera 61, 10; quinque dotes (*siue* ornamenta) 12, 13; 36, 6; 44, 22 conexae et indiuiduae 42, 11: cathedra 36, 7. 20; 42, 18; angelus 36, 8; 42, 20; spiritus 43, 9; fons 44, 12; sigillum 44, 14, quae dotes apud haereticos esse nequeunt 11, 17; 12, 13, in Africa deesse non possunt 45, 1; non respublica in ecclesia, sed ecclesia in republica 74, 3; qua pace usa sit sub Constantino 50, 4. 15; unius ecclesiae commemoratio 7, 15 *saepius*; a Parmeniano falso crudelitatis accusatur 48, 16 *sq.*; communicat apostolorum memoriis et sanctorum 49, 11; eius adsertores laudantur 11, 3—5; conparatur cum agro 169, 9. 10, cum aedificio 95, 5 *sq.* — *u.* catholica ecclesiae septem in Asia 42, 22; 43, 3; 49, 9; 105, 13; ecclesia septiformis 147, 15; haereticorum ecclesiae non necessariae 11, 20; *(sed uide* haeretici*)* ecclesiarum communio et unio 147, 11 *sq.*

ecclesiastica conuersatio (*i. q.* disciplina) una et catholicis et Donatistis est 93, 20; 121, 16
Elamitae chori castrorum latine dicuntur 72, 17 *(unde hanc interpretationem sumpserit Optatus non liquet; cfr. cantic.* 7, 1; *genes.* 14, 1; *act.* 2, 9*)*
eleemosynae pauperibus ab imperatore missae 73, 16; 74, 14; *cfr.* 81, 3
Eleutherius episc. Romanus 37, 3 . 4 *(sed cfr. adnot.)*
Encolpius Donatistarum episcopus in urbe Roma, decessor Macrobii 38, 8; successit Bonifatio 38, 8. 9; 39, 8. 9
Ephesus: nonnullos in Iohannis baptismate tinctos 131, 7. 15; quomodo de baptismate docuerit Paulus apostolus 131, 10; 132, 8
episcopi ordinationem celebrant manu inposita 20, 1. 3. 4; episcopo suffragante 21, 15; consedentibus episcopis causa iudicatur 27, 3; *cfr.* 17, 6; 109, 4; sententiam dant 28, 12; deo famulari debent 77, 7; apices et principes omnium 15, 19; collegium *(q. u.)* episcopale 6, 1; 180, 1; lapsi 27, 6 — ***uide*** communicare, tractare
Esaias propheta 4, 4. 19; 5, 2; 41, 11; 69, 20; 70, 3. 17; 71, 1; 72, 1; 75, 20; 116, 7; 128, 3. 17. 22
Esdras, Antiochi regis temporibus lector, legem sicut antea fuerat ad apicem dictat 167, 24— 26
Euandrus ab Ursino episcopus, unus ex Caeciliani iudicibus in concilio Romano 27, 2
euangelium conparatur cum testamento, quod pater moriturus testibus adhibitis conficit 123, 12 *sq.* in euangelio uelut in testamento dei uoluntas inest 124, 2
Euaristus episcop. Romanus 37, 1
eucharistia 53, 21; 59, 9 — ***uide*** altare
Eunomius episcopus cum Olympio in Africam missus 28, 5 Carthagine pronuntiat, ubi sit catholica 28, 7, concilii Romani iudicium comprobat 28, 13, clero Caeciliani communicat, reuertitur 28, 14
Eusebius episcopus Romanus 37, 9
Eutychianus episc. Romanus 37, 8 *(sed cfr. adnot.)*
exorcismus quid operetur 110, 12 *sq.*; exorcizare fideles nequitia est 57, 21; 110, 18; 125, 13; (*u.* Donatistae); spiritum sanctum exorcizare iniquum 59, 8
Ezechiel propheta 4, 11; 61, 13; 66, 10; 75, 15; 76, 5; 94, 13; 110, 20; 141, 18; 164, 7. 16

Fabianus episcop. Romanus 37, 6
factio mater scismatis 38, 15
Fasir ***uide*** Axido
Faustae imperatricis in Laterano domus, ubi concilium habetur Romanum in causa Caeciliani 26, 13
Felix diaconus Carthaginiensis libello famoso Maxentium imp. diffamauit 19, 4, quare in ius uocatus apud Mensurium delituit 19, 5, qui postulatum illum publice denegauit 19, 7
Felix episcopus Romanus 37, 7
Felix a Florentia Tuscorum episcopus, unus ex iudicibus Caeciliani in concilio Romano 26, 17
Felix a Rotario episcopus interfuit concilio Cirtensi 17, 4
Felix a tribus Tabernis interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 27, 1
Felix Autumnitanus (*q. u.*) ordinat Caecilianum 20, 3 . 25; 21, 23; traditionis insimulatur in conc. Carthag 20, 25 *sq.* Felicem nihil in Caecilianum contulisse arbitrantur scismatici 21, 2; purgato Caeciliano quaestio instituitur de Felicis uita 29, 6; traditionis crimine absoluitur 30, 5 *sq.*; ***appellatur*** episcopus religiosus 30, 7; *cfr. append. p.* 197, 15 *sq.*
Felix Idicrensis episcopus Donatista saeuit in catholicos Tipasitanos 53, 4; matres castimoniales facit mulieres 54, 14 *sq.* puellam incestat 54, 18 *sq.* Donatum episcopum Tysedis de sede expellit

54, 22 — Idicrensis *cfr. nom. episc. Numid. ed. Petsch. p.* 120, 16
Felix Zabensis Donatista 51, 21 coepiscopus Ianuarii (52, 6) in catholicos saeuit 51, 3 *sq.*
Fidentius Donatista episcopus a Constantino iudices petit in Caecilianum 25, 17; 26, 4
fides una christianos deo commendat 3, 3; fidei pars est credere filium dei iudicem saeculi esse uenturum 3, 3; fidei nomen ad credentem, non ad operantem pertinet 126, 7; testimonia de fide credentis 137, 8: a) matris fide mortua filia resuscitatur 137, 10 *sq.* 138, 24 b) centurionis fide filius moriturus saluatur 137, 22 *sq.* 138, 24 c) mulier ex sanguinis profluuio laborans sanatur 138, 9 sq.;
Filuminus Donati Casinensis suffragator 28, 2 Caecilianum Brixiae retinendum esse censet 28, 4 *(Aug. breu. coll.* 20, 38 Philomenum *eum appellat)*
Florianus a Sinna (Cesena *propos. Bald.)* episcopus interfuit concilio Romano 26, 16
Florus proconsul in Numidia inpius iudex crudeliter saeuit in christianos temporibus Diocletiani 90, 16 *sq. (cfr. CIL* VIII, 1, *p.* 606 *nr.* 6700; *Aug. c. Cresc.* 3, 27, 30) cum Macarii factis conferuntur scelera eius 91, 4—9
Flumenpiscensis *uide* Ianuarius. *situs est locus in Mauritania Sitifensi; cfr. gesta collat. Carth.* I 206 (*Mg.* 1343, 15); *nom. episc. Maur. Sitif. ed. Petsch. p.* 133, 25
fons ecclesiae cath. dos 44, 12, quae haereticis denegatur 44, 13; fontem mouere 43, 2 *(uel alludit Optatus ad apoc.* 8, 10 *uel intellegi uult angelos baptismatis fonti uim aliquam inspirare, sicut interpretatur Albasp.)*
formatae (*sc.* litterae) *i. q. litterae communicatoriae inter episcopum Romanum ceterosque episcopos missae:* commercio formatarum 37, 12 *(cfr. Du Cange* III, 565 = τετυπωμένη, τυποῦν = *sigillare)*
Formensis *uide* Urbanus; *fuit urbs Numidiae prouinciae; cfr. notitia ed. Petsch. p.* 123, 104. 108; *collat. Carth.* I, 209 (*Mg. p.* 1349, 19)
Forum Claudii urbs episcopalis *uide* Donatianus
fraternitatis nomen nec peccato deponi 5, 12; qui sint fratres *cfr.* Donatistae 5, 9; 103, 5 *sq.*

Gabriel ad Mariam locutus 98. 11
Gaius episcopus Romanus 37, 8. — Gai Sei Gaia Seia *u. indic.* III.
Galati 49, 9; 147, 18; epistulae ad G. scriptae 148, 2
Galatia 33, 8; non queritur de unitatis operariis 93, 4
Galli episcopi qui concilio Romano in causa Caeciliani interfuerint (*uid.* Marinus, Maternus, Reticius) 26, 12; iidemque Gallicani appellantur 26, 16; Gallus 44, 10
Gallia 33, 4; sub Constantio Constantini patre a persecutione christianorum inmunis 26, 1; iudices de Gallia petiti contra Caecilianum 26, 3; non queritur de unitatis operariis 93, 3
Gaudentius a Pisis episcopus interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 26, 18
gehennae ignes 12, 16; filii 43, 17
Geneseorum lectio 122, 8
genua figere 65, 6 *(ritus quidam paenitentiae publicae, de quo cfr. Tertull. d. paen.* 9)
Getulicus episc. cath. a Donatistis occisus maledictionibus 64, 22
Graecia 33, 7; non queritur de unitatis operariis 93, 4
Gregorius praefectus a Donato Carthaginensi conuiciis petitus 73, 21 patientia episcopali rescripsit Donato 73, 24; *cfr.* 96, 21

haeretici dicuntur moechi 5, 16; 111, 16, ueritatis exules 14, 8; filii adulterorum inconsummati 114, *5. 8; extranei cath. sacramen-

tis 7, 13 sicut eorum ecclesiae 11, 18, quas aspernatur Christus 111, 17; corrumpunt fidei sanitatem 108, 12; ecclesiae dotes habere nequeunt 11, 17; falsauerunt symbolum 13, 10 *sq.* ex fonte nec ipsi bibere nec alios potare possunt 44, 13; magna distantia inter haereticos et scismaticos 13, 17; haereticorum errores 10, 22; 11, 9; 126, 3; baptismata 119, 12; 126, 11; falsa sacramentorum conubia 114, 9 *sq.*; quid Paulus de h. dixerit 108, 10 sq.; quae deliquerint 13, 10—14 quidque eorum sit proprium 14, 9 *sq.* uitiosa doctrina et subtilis seductio 108, 10 *sq.*; *cfr.* 9, 2; 18, 10; 120, 15; 124, 20; eorum sermo habuit cancer 108, 16 *sq.* haeretici et scismatici *passim uelut* 12, 13; 32, 11; *citantur* Arius Marcion Photinus Praxeas Scorpianus Ualentinus
Hebraeorum circumcisio (*q. u.*) baptisma adumbrat 119, 9
Helias propheta 144, 5 in riuo Cison 450 falsos uates occidit 87, 19; 88, 3. 13; 89, 7 sq. 15; 180, 19; Helian esse Christum hominum alii dicunt 172, 18
Helisaeus 139, 13. 18 *(u.* Naaman)
Hieremias propheta 114, 16; 162, 2. 4. 5. 10. 13. 20; praecipiente deo alteram legem scripsit 162, 17; 165, 4
Hierusalem: a muris H. 70, 10; intra muros H. 70, 17; *u.* Sion
Hispania non queritur de unitatis operariis 93, 3; *cfr.* 33, 4 — Hispanus 44, 10
homicida est, per quem mortuus fuerit, qui uiuebat 64, 13, siue cibo subducto 64, 8, siue spirandi facultate prohibita 64, 9, siue gladio uel lingua 64, 12
homini non datum est perficere 55, 16; deficienti homini deus succurrit 55, 17; nullus homo nascitur sine spiritu inmundo 110, 10, sed salutari lauacro liberatur 110, 11; nemo est sine peccato nisi solus deus 112, 16; quibus rebus pollui posse homines 146, 17; homo interior quid sit 162, 28. 29

Iacob patriarcha 162, 30
Iamnes et Mambres principes sapientium uel magorum Pharaonis, qui „fecerunt ipsi per incantationes Aegyptiacas et arcana quaedam similiter“ (exod. 7, 11) ac Moyses et Aaron coram Pharaone 176, 17; 177, 4. 7. 8; 178, 11
Ianuarius Flumenpiscensis Donatista 51, 22 Felicis Zab. coepiscopus 52, 6 in catholicos saeuit 51, 3 *sq.*
Ianuarius pater Primi diaconi a Donatistis necati 52, 5
idola *cum* lacubus detritis *conparata* 115, 6 sine artifice fieri non posse 115, 10 sq.; nullam uirtutem naturalem habent 115, 11; idolorum natura 115, 15; idolis incendere 146, 9. 20
Iginus episcop. Romanus 37, 2. 3
super imperatorem nemo nisi deus, qui fecit imperatorem 75, 10
Ingentius scriba Augentii, testis in causa Felicis Autumnitani 29, 13; fuit decurio Ziquensium (*uel* Triquensium) *append.* 203, 21; pependit sub metu tormentorum 29, 14. 19; *cfr. append.* 204, 3 *sq. praeterea append.* II *p.* 199, 20. 26; 200, 25; 201, 10 *sq.*; 203, 3 *sq. Voelter, Ursprung d. Donatismus p.* 13
insipientis est rei mercedem accipere, quam nondum habet in potestate 80, 8
instrumenta diuinae legis (*i. e.* codices sacros) tradidisse episcopos 15, 22; codices, pallae 152, 17; 153, 3, 5. 6
Ioachim rex Iudae librum legis a Baruch traditum conbussit 162 6—9. 26; 163, 3. 4
Iohannes apostolus 18, 7; 55, 11, 56, 5; 135, 1; 168, 20
Iohannes Baptista praecursor saluatoris 129, 10; multos baptizauit 129, 11; 130, 1; 133, 7; 139, 20; Christum in Iordane lotum in manibus habet 113, 13 *cfr.* 129, 14. 16. 21; 131, 7. 10. 12. 16;

133, 8; eius discipuli 129, 19; eius baptisma inperfectum 130, 14. 15; 131, 4 — *cfr.* baptisma, Christus
Ionas propheta hortatur ad ieiunium Niniues incolas 23, 19
Iordanis diluuio Christi carnem mersam et mundatam 9, 19; 10. 3, 12; in Iordane descendit et ascendit (caro Christi) 10, 15 et Iordane sanctior inuenitur 10, 16; in Iordane deus pater conpleuit, quae filius deus petiit 113, 7, 15 *cfr.* 139, 19
Isaac patriarcha 162, 30
Israhel populus 161, 22; filii Is. 23, 22; 161, 25; 163, 2; populum credentium Is. esse uocatum. plebes singulas filias Is. 66, 6; populus Is. temporibus Moysi caput uituli coluit 89, 3; arcam legis hostibus tradidit proelio uictus 161, 23 *sq.*
Itali episcopi qui concilio Romano in causa Caeciliani interfuerint quindecim numero 26, 12 . 15 *sq.*
Italia 33, 4; non queritur de unitatis operariis 93, 3
Iudaeus inimicus christiani baptismatis 123, 9. 10; Iudaei Christi uestimenta scindere noluerunt 40, 1; Christo in cruce manus iniecerunt 143, 23; populus Iudaeorum 8, 3; 70, 12; 95, 11 *saepius*; censentur Abrahae prosapia 119, 20; circumcisione se insigniri gloriantur 119, 21; Iudaeorum sacerdotes et reges ab hominibus unctos constat 113, 4; dimiserunt deum uiuum, uerum 115, 4; fecerunt sibi idola 115, 5 derelinquentes fontem aquae uiuae 116, 2; *cfr.* 119, 3. 18; 124, 20; 164, 17. 21, 23; 167, 17. 19. 21. 29 — *uide* Antiochus
iudex saeculi *sc.* Christus 3, 4; 170, 4
iudicii dies, messis animarum 170, 3; iudicii diuini nemo sibi usurpet potestatem 170, 8 *sq.*
Iudin scriba accipit librum legis a Baruch traditum 162, 3; recitat apud regem 162, 8
Iulianus imperator apostatam se edictis testatus 50, 19. 21, Donatistarum fautor libertatem eis reddit 51, 3 (*cfr. August. c. Petil.* II, 92, 203); persecutionis spem mors Iuliani peruertit 51, 15 *sq. appellatur* imperator profanus et sacrilegus 51, 16
Iulius episcopus Romanus 37, 10

laici nulla dignitate suffulti in ecclesia 15, 17 .
lapides quos deus minatus est, quando exstiterint 96, 22
Lateranum *uide* Fausta
Lemellefense castellum in Mauritania Sitifensi 51, 23 *cfr. nom. episc. Maur. Sitif. ed. Petsch. p.* 132, 16. *(Optati edd. Lemellense perhibent omnes, duo quos Petsch. adhibuit codices* lemelefensis, *ad quam lectionem proxime accedit* Lemellefi *Petropolitani ad Optatum itemque inscriptiones* Lemellefens, *cfr. CIL.* VIII, 2 *p.* 751) *u.* Primosus
Leontius cum Macario et Taurino perhibetur unitatis operarius 67, 7; 96, 9; *cfr.* 85, 3
lex: quid sit in lege habere uoluntatem 41, 8; a deo profecta est 161, 1; 166, 11; non perire in lege, quod saluum fuerit in origine 161, 2. 3. 8; legis arca hostibus tradita ab Israhelitis proelio uictis 161, 22—25; 162, 25; 163, 2; 165, 3. 4; lex iam non in tabulis sed in interiore homine a deo scripta 162, 28; 163, 14; temporibus christianis data 163, 10; in cordibus credentium manet 163, 18; legitime sine lege uixisse patriarchas 162, 31; ideo data est, ut docerentur homines 165, 7; data propter homines 166, 10; multi sine lege iusti sunt inuenti 166, 2; ubi ualeat 165, 11; quare sit scripta 165, 15 — *u.* Baruch Ioachim Moyses
Libanum appellat Christus imperium Romanum 74, 5. 7
Liberius episcopus Romanus 37, 11

Licinio ter cons. concilium Romanum habitum 26, 13
Linus episcop. Romanus 36, 21,
Loth eiusque uxor Sodomorum fugitiui 97, 17
Lucianus Donatista cum reliquis Constantinum litteris adit 25, 17; episcopum partis Donati (*rectius* Maiorini) se profitetur epistulae subscriptione 26, 4
Lucianus Donatistarum episcopus in urbe Roma decessor Claudiani, successit Macrobio 39, 8
Lucianus episcopis pacificis Carthaginiensibus adnumeratur 21, 12 (*Cypriano uel Carpophorio successisse dicitur*)
Lucilla femina quaedam factiosa Carthaginiensis 18, 13 *sq.* a Caeciliano archidiacono correpta 18, 16 poenam inminentem detrectauit 19, 1; post Caeciliani ordinationem cum omnibns suis communioni misceri noluit 20, 10; eius opera Maiorinus ordinatur 21, 15; *appellatur* femina factiosa 18, 14; potens et factiosa 20, 11; confusa mulier 20, 14; *cfr. append.* 195. 31. 35; 196, 1. 27; *Aug. c. Cresc.* 3, 28, 32; *ep.* 43, 6, 17; *de unit.* 3, 6; *c. Petil.* 2, 108, 247
Lucius episcopus Romanus 37, 6

Macarius cum Leontio et Taurino perhibetur unitatis operarius 67, 8; inuidiam in eum conflant Donatistae 52, 24; eius expeditio a Parmeniano notatur 48, 16 *sq.* contra Donati Bagaiensis armatorum postulat auxilium 68, 4 *sq.*; ipse et Paulus ab imperatore cum eleemosynis missi 73, 15; 81, 13; contra M. turbam conducit furiosam Donatus Bag. 83, 6; arguitur a Donatistis 87, 8; conparatur cum Moyse, Phinee, Helia 87, 10—89, 16, eius facta cum Flori persecutoris 91, 5—9; cum Paulo arguitur a Donatistis proferre imaginem Caesaris in altare 100, 7, sed perperam 100, 12 *sq.*; 101, 9; communione et episcoporum et laicorum separandus a Donatistis ostenditur 178, 17 *sq.*; 180, 4 *sq.* defenditur ab Optato 178, 21 *sq.*; a Donatistís prouocatus fecit 179, 5, non sponte 179, 1 sed minister dei uoluntatis 180, 5. 9; ad populum locutus in officio episcopali non uersatur 179, 7 *sq.*; 180, 1; collegium episcopale non polluit 179, 10. 23; populum non salutauit episcoporum more 179. 20; *cfr.* 85, 4; 87, 14. 18; 88, 4. 5. 14; 89, 10. 16; 90, 1; 91, 4; 96, 10; 101, 10; 180, 22. 25; 182, 2
Macedonia 33, 6
Machabeorum septem fratres 167, 27
Macrobius Donatistarum episcopus in urbe Roma 37, 18 Optati aequalis 38, 1. 7. 8, successit Encolpio 38, 7; 39, 8
Maiorinus Donatista, lector in diaconio Caeciliani et domesticus Lucillae episcopus ordinatur a traditoribus contra Caecilianum 21, 14 *sq.*; *cfr.* 177, 13; Parmeniani auus appellatur *i. q.* praedecessor in episcopatu 12, 20; exiuit a Caeciliano, recessit a cathedra Petri 12, 20. 21, de ecclesia 21, 19; eius cathedra ante ipsum erat nulla 12, 22; ordinatio scismatis origo 17, 11; 177, 13; ordinatores diuisisse ecclesiam in Africa 18, 2
mala quaedam male, quaedam mala bene fiunt 85, 20 *sq. cfr.* 86, 9
Mambres *uide* Iamnes
manum inponere capitibus (*i. q.* paenitentiam inponere) 4, 7; *idem est* manum extendere 61, 8; manum inferre 62, 1; male inponere manum quid sit 4, 7; lapsis episcopis inponere manum non licet 27, 7; nemo qui Christum non negabat, manum lapsis inposuit 65, 5; manus porrectio *absolutionis seu baptismatis symbolum* 99, 7, pertinet ad episcoporum actus 179, 8; *cfr.* 179, 7. 22
Marcellinus episc. Romanus 37. 8. 9
Marcellus episcopus Romanus 37, 9
Marcion inter haereticos commemoratur iam mortuos 10, 22—11, 2,

ex episcopo factus apostata duos deos duosque Christos inducebat 108, 12. 13 et (*omisso nomine*) 13, 10; ab ecclesiae catholicae adsertoribus superatus 11, 5; Marcionis foueae 125, 22 *(cfr. Tertull. adu. Marcionem)*
Marculus Donatista in pseudomartyrum numero habitus 86, 16. 22 *(cfr. August. c. Cresc.* 3, 49, 54. *c. litt. Petil.* 2, 20, 46)
Marcus episcopus Romanus 37, 10
mare ubique saeculum intellegitur 79, 11; in corde maris idem ac in amore saeculi 79, 14
Maria uirgo 3, 5; 98, 11; 114, 15
Marinus ab aquis Tibilitanis episcopus interfuit concilio Cirtensi non negauit se tradidisse 16, 1. 16; 21, 16
Marinus Arelatensis episcopus Romam uocatus a Constantino iudex in causa Caeciliani 26, 10 . 16
martyria quid soleat generare 68, 8—10; ad martyrium non est transitus nisi per confessionem (*sc.* nominis Christi) 91, 15. 18; in pace prima fundamenta martyrii 91, 26; sine caritate m. esse non posse 92, 9
martyrum ossa libare 18, 17 *sq.*; qui sint martyres dubii 91, 12 (*u.* Donatistae); pseudomartyres.. caritatis desertores 92, 22
Maternus ex Agrippina ciuitate episcopus, unus ex iudicibus Romam profectis in causa Caeciliani 26, 9 . 15
matrimonii iterati ritus a prioris festiuitate alienus 151, 16. 17; (in altum tolli 151, 17 *siue ad currum pertinet, quo sublimes nuptae in mariti domum uehebantur, ut Dupinius putat, siue ad Gothorum Langobardorumque morem illum tritissimum, quod Casaubono arrisit*)
Mauritaniae ciuitates 52, 20; M. Caesariensis 53, 3;
Maxentius imperator libello famoso petitus a Felice diacono quasi tyrannus 19, 4; indulget christianis restituitque libertatem 19, 18 *sq.*
Maximianus *uide* Diocletianus
Maximus ab Ostia episcopus interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 27, 2
memoriae sanctorum (*cfr. Rom.* 12, 13) *reliquiae uel altaria martyrum, quae sanctorum ossa continebant:* duorum apostolorum memoriae 38, 5; (*cfr.* 49, 11; 86, 13; 105, 13) sanctorum memoriae *38, 3. 6; ad cuius (Petri) memoriam non accedit 38, 2; *(cfr. concil. Carth.* 14: altaria quae .. tamquam memoriae martyrum constituuntur; *Euseb. hist.* II, 25; *Du Cange* V, 335, *Bonnet, Le Latin de Gregoire d. Tours p.* 283; *Rönsch, Ztschr. f. öst. Gymn.* 1884, 402; *Schwarze, Untersuchungen p.* 65 *sq.)*
Menalius in persecutione Diocletiana ne turificasse probaretur, oculorum dolorem fingens domi permansit 16, 6; *ubi fuerit episcopus in Africa, non constat*
mensae *uide* arae
Mensurius episcopus Carthaginiensis tempore persecutionis Diocletianae, Caeciliani decessor Felicem diaconum domi suae occultauit 19, 5, quem cum se tradere negasset, causam dicere iussus est apud imperatorem 19, 8; ecclesiae suae ornamenta senioribus commendat commemoratoriumque factum aniculae cuidam tradit 19, 12; 20, 5 *sq.*, Carthaginem rediturus moritur 19, 16
Merocles a Mediolano episcopus interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 26, 16
Mesopotamia 33, 10
Mileuum, Mileum (Mileui, Mileue), urbs patria s. Optati in Numidia (*cfr. CIL* VIII, 1 *p.* 365 — *de forma* Mileu *cfr. ibid. p.* 607, *nr.* 6710): in carcere Milei necauit Purpurius sororis filios 16, 4
Miltiades episcopus urbis Romae 37, 9 . 10 interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 26, 15; eius de Caeciliano sententia clauditur conc. Roman. 27, 10 *sq.*

mitella secunda 152, 13; *u.* mitra
mitram capiti inponere *siue* mitellam 54, 19; 150, 15 (*mitram i. q. fasciam laneam uirginitatis deo deuotae signum probat Tertull. de ueland. uirgin.)*; ex lana uel purpura confecta 150, 10. 11; *appellatur* pannus 150, 19; euersionis uelamentum 4, 8; ad spiritale nubendi genus pertinet 150, 21; *cfr.* uirginitas
moechi dicuntur haeretici 5, 16; 111, 16; moechae haereticorum ecclesiae 111, 16
Moesia 33, 6
Montenses appellatos esse Donatistas 39, 7 (*cfr. August. c. l. Petil.* 2, 108, 247; *ep.* 53, 1, 2; *d. haeres.* 69; *Hieronym. chron. ad ann.* 356)
Moyses per nubem accepit legem 160, 28; legem per Moysen datam 70, 13; Moysen legislatorem 87, 10; III milia occidi iussit 87, 13; *cfr.* 88, 3. 12; 89, 15; (uiginti tria milia 180, 13); sub Moyse aqua indulcata 153, 18 *sq.*; 154, 1; fregit legis tabulas 160, 15. 19. 21. 23; 161, 3; 162, 24; 163, 2 isque iratus 160, 31. 32 non punitus a deo 160, 34 (*cfr.* 180, 14) iterum Sina montem ascendit 161, 5, legem accepit nouam 161, 6; 165, 3; quare promissionis terram non intrauerit 161, 12—18; a Pharaonis magis inpugnatur 177, 4; *cfr.* 89, 3; 161, 9. 16; 164, 15; 165, 2; 176, 16; 177, 6. 7; 178, 12

Naaman Syrus 139, 2 *sq.* (*cfr.* IV Reg. 5, 1: princeps militiae regis . . fortis et diues sed leprosus septena in Jordane lotione per Helisaeum sanatur); *intellegitur* leprosus Syrus 139, 13; eius morbus peccati figura *ibid.*
Nabor a Centurionis episcopus interfuit concilio Cirtensi 17, 4
Nabuchodonosor rex a Daniele (*q. u.*) accipit consilium 80, 22; 81, 2
Nasutius episc. Donatista cum reliquis in Caecilianum iudices petit a Constantino 25, 17; 26, 4 *cfr.* 78, 12
Nicaenum concilium *uide* Arius
Niniue Assyriae caput perantiquum: incolae sacrilegi a deo puniuntur, indulgentiam inpetrant 23, 17
Ninus *uide* Donatus diaconus
Noe patriarcha 162, 30; iustus electus est 165, 27; fabricata arca feliciter in diluuio nauigat 166, 1
Numidi (sc. episcopi) 20, 1
Numidia: in concilio Numidiae *i. q.* Cirtensi 21, 16, eius acta 16, 9 *sq.*; *cfr.* 53, 3; 159, 12
Nundinarius Siluani episcopi Constantiniensis diaconus ab episcopo suo excommunicatus Siluanum fuisse traditorem in concilio Cirtensi patefecit; eius scripta 16, 12 *sq. cfr. append.* 193, 30; 195, 8. 11. 18. 34; 196, 29. 37; 197, 7. 8

oblationes *uide* altare — offerre (condire) deo *i. q.* sacrificia 47, 11. 13. 15. 17 (*cfr. indic.* III)
occidere non licet 64, 6
Oceanus 134, 14
Octauensis locus, *urbs Numidiae cfr. nom. ep. Num. ed. Petsch.* 120, 36 *(in prouinc. Byzacen. inuenitur Octauiensis — Petsch.* 124. 24 — *et Octauensis — ibid.* 125, 38)
oleum peccatoris metuit Christus 112, 7; de oleo et sacrificio peccatoris 7, 18; 9, 5 *saepius;* oleum fugiendum esse (*sc.* peccatorum et haereticorum) 9, 15; oleum non contingi debere etiam in peccatore 60, 16; *cfr.* 60, 12; 62, 10; *u.* chrisma *et indic.* III
Olympius episcopus *uid.* Eunomius
operarii unitatis (Leontius, Macarius, Taurinus aliique proconsules ducesque, qui Donatistas ad ecclesiam catholicam reuocare conabantur) 9, 4. 13; 85, 9. 18; 86, 24; 96, 23; eorum in Donatistas facinora aut ad parentes haereticorum pertinere aut ex dei uoluntate descendere 94, 9 *sq.*

operarios, non dominos esse baptizantes 127, 15; operantis (*sc.* baptisma *q. u.*) *seu* operarii persona una ex tribus baptismatis speciebus 126, 17, inpar duabus prioribus 126, 25, sola mutabilis 126, 26; 127, 1. 10. 14; *cfr.* 126, 7
orandum esse pro regibus et potestatibus 73, 27; 74, 10, etiamsi gentiliter uiueret imperator 74, 11
oratio dominica 56, 12; 94, 2; 168, 17
orbis terrarum, in quo est ecclesia, confertur agro diuersa semina proferenti 169, 6 *sq.*
ornamenta ecclesiae aurea et argentea 19, 10; *cfr.* 20, 5
osculari in perfunctoria salutatione 108, 4

paenitentiae publicae ritus 65, 5; 66, 9, uelamina paenitentiae 66, 14; aequalis pro reatu debet esse p. 66, 5; *cfr.* de uirginibus deo iam consecratis 152, 1. 2; *u.* genua figere; manum inponere; radere capita
Palaestina Syria 70, 9. 10
palatium *u. indicem* III
pallae *u.* instrumenta
Pamphilia 33, 8
Pannonia non queritur de unitatis operariis 93, 3; in tribus 33, 6
parietes lauare *uid.* altare *seu* basilica; parietem ruinosum ac dealbatum extruere 4, 5. 6
Parmenianus Donatista ex stirpe peregrina 7, 16; episcopus Carthag. successit Donato 12, 22 (*cfr. Aug. retr.* 2, 17; *c. ep. Parm.* 1, 2); scripsit contra catholicam tractatus 6, 13 *sq. cfr.* 118, 11; 119, 3; 140, 1 eosque prolixe 6, 17; 11, 9, quos suis libris inpugnat Optatus sescenties eum appellans fratrem uelut 5, 22; 6, 3; argumenta librorum Parmeniani 8, 20—9, 6; singula eius dicta recensentur: multa pro catholica 6, 21, quaedam pro catholicis et contra suos illum dixisse 7, 8; 9, 17 *sq.* aliqua pro utrisque 7, 9. 12, contra suos 7, 16, 17; *cfr.* 46, 21; 117, 1 *sq.* 118, 12; catholicam defendit in tractatu suo inpugnaturus 119, 10; 121, 14; criminandi studio cuncta ad catholicorum conuicium inuidiamque detorquet 48, 15; 114, 21; 116, 12; laudes ecclesiae ab illo tributae conuenire catholicae 48, 2 *sq.*; carnem Christi male tractauit 7, 10; 8, 23; 9, 18 *sq.* sacerdotium catholicis abiudicat 45, 12; ecclesiae dotes solis uindicat Donatistis 46, 12, falso catholicam crudelitatis accusat 48, 16 *sq.* ecclesiam sensu catholico paradisum dixit 46, 22, sed in angustias coactum 46, 24; uana in Macarium ceterosque conuicia 101, 9; de petito milite calumniae 102, 2; ad Donatistas pertinere, quae dixerit de oleo et sacrificio peccatoris 102, 4. 5; uanae eius de uno baptismate praestigiae 119, 5 *sq.*, quod cum diluuio et circumcisione conparat 119, 2; duo baptimata, uerum unum, alterum falsum dicit 120, 8, uerum Donatistis uindicans 120, 10. 22; de baptismate et circumcisione 8, 1 *sq.*, de caelestibus nuptiis 140, 1 *sq*, de prophetarum dictis 115, 2 non minus peruerse quam de Naaman Syro disputat 139, 2. 4. 11. 12; scismaticus est 13, 4; scismaticis haereticos sociat 12, 19; 13, 4; ignoranter et calumniose scripsit 7, 16. 19. 20; *cfr.* 15, 12; inconsiderate dixit 10, 12, subtiliter egit 10, 19; Parmeniani ordinatores 78, 17 *sq.; carpitur* inuidia deprauatus 101, 11; superbus 144, 1; libenter peccans 144, 2; sacrilegus sacerdos 144, 4; *appellatur ab Optato* frater Parmenianus (e) *sescenties uelut* 5, 22; 17, 7; 22, 16; 30, 15; 45, 7; 78, 17; 104, 12; 122, 7; 154, 4; 163, 16; Parmeniane frater 47, 21; 102, 13 — *ex Parmeniani tractatibus excerpuntur* 44, 3—17; 45, 15. 23; 47, 24; 48, 1. 11. 15 *sq.*; 52, 12. 13; 53, 11. 17;

54, 15; 55, 7; 112, 8; 121, 21; *cfr. praeterea* Donatistae — *Parmeniani tractatus illi intercideruntt, eius epist. ad Tichonium Donatistam Augustinus refellit. mortuus est sub a. 390 eique successit Primianus.*
Partenius episc. cath. a Donatistis occisus maledictionibus 64, 21
Patripassianus *uid.* Praxeas; *plur.* 121, 8 *(cfr. Arch. f. lat. Lexikogr.* III, 327)
Paulus cum Macario ab imperatore cum eleemosynis missus 73, 15; 81, 13; *cfr.* 85, 4, 100, 5—8
Paulus apostolus docens Ephesios de baptismate Iohannis 131, 8; rem, non operantis personam requirit 131, 23. 24; *cfr.* 132, 5; eiusdem ad Corinthios, Galatas, Thessalonicenses scripta 148, 1. 2; conferturstabulario biblico 149, 17; duos denarios accepit erogandos *sc.* duo testamenta 149, 19; 150, 2; quid de uirginitate dixerit 150, 1 *sq.; appellatur* electionis uas 92, 19; beatissimus 131, 8; 133, 1; 135, 13; 136, 24; *add.* apost. 55, 21; 171, 11; 176, 11 apostolus 131, 23; 149, 17; 176, 18; 180, 5; *om.* Paul. 180, 7; Paulus 132, 3; 150, 6; beatus apost. P. 136, 7; 162, 32; 165, 20
pax a Christo per apostolos derelicta 3, 8, omnibus christianis data 3, 11. 14; dei res est 3, 12; deo placita 50, 16; pax ab auctoribus scismatis turbata 4, 2; a deo commendata 100, 18; bonum pacis 41, 9 *sq.*; martyrii fundamentum 91, 26
peccatoris sacrificium repudiat deus 9, 14; peccatores in ecclesia tolerandos 169, 9 *sq.* — *u.* oleum
peccatum necessitate an uoluntate commissum magni interest 160, 3—6, cuius rei proponuntur exempla homicida 160, 6 et moechus 160, 7; peccatorum multitudinem caritate obstrui 171, 11; mors est peccatum 176, 2; nemo sine peccato nisi solus deus 112, 16
peregrinus (*i. e.* natus in alia dioecesi) 7, 16
persecutio (*i. e.* christianorum) sub Diocletiano 15, 14 *sq.* post persecutionem (*sc.* Diocletianam) 16, 10; p. (*i. e.* bellum christianorum) operata est sub duabus bestiis— (leone, urso) 90, 9 *sq.:* sub Decio, Ualeriano, Diocletiano, Maximiano 90, 12 *sq.* persecutionis nefanda diraque 90, 17—91, 4; quid intersit inter persecutionem et uindictam 96, 2 *sq.* — *u.* Donatistae
Petrus apostolus solus accepit claues 12, 6; *cfr.* 14, 19; 39, 14; 176, 24; 171, 8; 173, 14; caput apostolorum 172, 7; cathedra Petri 12, 21; 36, 15; 38, 1; 39, 19; 176, 24; prior sedit Petrus cathedram unicam 36, 21; eius successores 36, 21 *sq.* Cephas appellatus 36, 15; auriculam serui sacerdotis abstulit 89, 20; a Christo pedes sibi lauari recusat 124, 11; quamquam negauit Christum 171, 17. 20, ueniam consecutus apostolis praepositus claues regni caelorum accepit 171, 7—9; ceteris apostolis Christum non agnoscentibus solus agnouit 172, 22. 23; 173, 10 et tacentibus ceteris solus promisit se non recessurum sub die passionis 172, 24. 25; 173, 10; ter Christum negat 173, 5. 6, 12, 16, deinde fleuit ubertim 173, 9 — *appellatur* deuotus 89, 21; beatissimus 170, 21; 171, 22, beatus 171, 6; 172, 12. 13, 16; 173, 5. 8, apostolus 7, 3; sanctus 172, 2; peccator 173, 17. 18; *cfr.* 89, 23; 90, 1; 124, 9. 10. 16; 125, 8; 171, 17. 20; 172, 20;
Pharaonem eiusque populum delictorum pondere tamquam plumbum esse mersum 10, 13
Phinees filius sacerdotis inter duas uoces dei dubius stetit 86, 3. 4; *cfr.* 87, 14; 88, 4; duos adulteros occidit 88, 13; 89, 5. 15; a deo laudatus 180, 16. 17
Photinus praesentis temporis haereticus (*i. q. Optati aequalis*

Christum tantummodo hominem fuisse, non deum dixit 109, 6. 7
Phrygia 33, 9
Pius episcopus Romanus 37, 3
pluuia quam deus minatus est quando sit orta 96, 20
pollui homines quo possint 146, 17; 148, 10 *sq.*
Pontianus episcopus Romanus 37, 5
pontificum Romanorum catalogus 36, 21—37, 11
Pontius Pilatus 164, 17
Pontus 33, 8
populus in unitate permanens conparatur cum ueste sana 93, 6, diuisus cum pannis de una uestis origine 93, 9; in ecclesia non habet sedendi licentiam (quae antistiti soli erat concessa) 107, 21 *(cfr. Aug. homil.* 26, *tract.* 19 . 112 *et passim)*; populi suffragio eligitur episcopus Caecilianus 20, 2 — *omnes populi christiani diuiduntur in* Africanos, orientales, ceteros transmarinos 50, 8. 9; = fideles, laici *passim uelut* 39, 3; 57, 19; 59, 10; 107, 20; 159, 4; 173, 24 — *u.* deus
Praxeas Patripassianus 121, 2. (*om.* Prax. 121, 6) unus ex haereticis Optati aetate iam mortuis 10. 22—11, 2, deum patrem, non filium esse passum contendit 108, 14. 15; 121, 1. 2; uanum eius baptisma 121, 7 *(cfr. Tertull. adu. Praxeam),* superatus ab ecclesiae catholicae adsertoribus 11, 5
presbyteri in secundo sacerdotio constituti 15, 19; *cfr.* 48, 19
Primosus episc. cath. in castello Lemellefensi 52, 9 de Donatistarum caedibus queritur in concilio apud Thebestinam 52, 10
Primus filius Ianuarii diaconus catholicus a Donatistis occiditur 52, 5 *(cfr. martyrol. Rom. a. d. V. Id. Febr.)*
prophetarum dicta quo spectent 115, 2; eos qui legem dei praedicabant i. e. prophetas 64, 19
Proterius a Capua episcopus, unus ex Caeciliani iudicibus in concilio Romano 26, 19
prouincia proconsularis *i. e.* Carthaginensis 81, 11; 90, 15; Africana 11, 1; 77, 17; Arabia 47, 19
Purpurius Limatensis episcopus, unus e traditoribus tempore persecutionis Diocletianae 16, 2; homicida appellatur 16, 2, quo pertinent uerba 21, 4 . 5; necasse se filios sororis suae profitetur et quemcunque sui aduersarium necaturum esse minatur 16, 5 *sq.*; Secundum Tigisitanum traditionis arguit 16, 18; Caecilianum publicae paenitentiae subiciendum esse censet 21, 5 *sq.*; solita eius malitia 21, 4; *cfr. append.* 195, 4. 22; 196, 21

radere capita sacerdotum *i. q.* paenitentes reddere sacerdotes et unctionem sacerdotalem iis auferre 60, 9, id quod non licet 60, 10
rebaptizare fideles 4, 9 alienum ab ecclesia 27, 6; *u.* Donatistae
relatio de Donatistarum caedibus et crudelitatibus ad imperatorem missa 51, 14
res publica (*i. e.* imperium Romanum 74, 4) non est in ecclesia sed ecclesia in re publica 74, 3. 4
Reticius ab Augustoduno episcopus, iudex arcessitus Romam in causa Caeciliani 26, 10 . 15
Romae basilicae plus 40 sub scismatis Donat. initium 39, 4; concilium Romae habitum in causa Caeciliani 26, 11 *sq.* quo tempore sit habitum 26, 13 (*sed cfr. Aug. p. coll.* 33), quo loco 26, 12, quibus considentibus 26, 15—27, 2; in urbe Roma Petro prima cathedra est conlata 36, 13. *episcopi Romani:* Miltiades 26, 15; 27, 10; inde a Petro usque ad Siricium (siue catalogus pontificum) 36, 21—37, 11; episcopi Donatistarum in urbe Roma 37, 16, inde a Uictore Garbensi usque ad Lucianum 38, 7—39, 9
Romanae leges 179, 2; 180, 10; imperium *u.* respublica; in imperio Romano sacerdotia sancta pudicitiam uirginitatem esse, quae

in barbaris non sint gentibus 74, 7 *sq.*
a Rotario (*uid.* Felix) 17, 4; *sed in gestis collat. Carth.* I, 187 Rotariensis, *apud August.* Rotaria *legitur*
Rusiccadensis colonia in Numidia (*cfr. CIL.* VIII, 1 *p.* 607 *nr.* 6710, *p.* 639 *nr.* 7095 *saepius; gesta coll. Carth.* I, 198) episcopus Rus. isque traditor fuit Uictor 16, 1

Sabellius haereticus Optati temporibus iam mortuus 10, 22 — 11, 2 deum filium in patris persona cognosci dixit 13, 11, superatus ab ecclesiae cathol. adsertoribus 11, 5
Sabinus a Terracina episcopus, interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 26, 19
sacerdotii *gradus*: diaconi in tertio, presbyteri in secundo sacerdotio constituti, apices episcopi 15, 18 *sq.* sacerdotia sancta esse in imperio Romano, non esse in barbaris gentibus 74, 7
sacramenta (*cfr.* ecclesia catholica) uera et communia 15, 1; in sacramentis caelestia misceri et spiritalia semina 46, 4, ut renascatur deo, qui natus fuerat saeculo 46, 6; per se sancta, non per homines 127, 16; catholicis et Donatistis communia 11, 12; 15, 1; mysterium 47, 12; *u.* baptisma, trinitas
sacrificium unitatis 99, 16; deo ex uino offertur 85, 14 ritu episcopali 179, 22; puritas et ritu solito solemnis consuetudo 100, 15 *sq.* *u.* oblationes, oleum
Salomon propheta 114, 4; 173, 26; 174, 6
salutatio populi in nomine dei 179, 17; osculari 108, 4; aue dicere 108, 5
Samaritana mulier aquam Christo negans 129, 3
Samuel unxit Dauid puerum regem 62, 12; *cfr.* 112, 9
sanctus nemo ex toto inueniri potest 168, 16; proinde nemo iudicet de altero 168, 13; quin etiam ut sit quis ex toto sanctus, sine fratribus esse non potest 169, 4
Sara femina Tobiae liberatur a daemone Asmodeo 69, 4 *sq.*; intellegitur ecclesia 69, 6
Saul rex Iudaeorum antequam peccaret, dignus fuit, qui ungeretur 60, 11; 62, 12; una in spelunca conuenit cum Dauid 62, 14; seruatus a Dauid 63, 8; occisum Dauid uindicauit 63, 9
scismatici (*uel* Donatistae) falsorum uatum nomen et actus incurrunt 4, 5; nostri sunt fratres 4, 17; nolunt se dici fratres nostros 4, 21; catholicis et scismaticis spiritalem esse unam natiuitatem, sed diuersos actus 5, 8; scismaticorum delicta 5, 13 *sq.*; scismaticos passim maledicere catholicis sed collationis facultatem denegare 5, 19 *sq.*; collegium episcopale (*qu. uid.*) commune habere nolunt 6, 1; a uite uelut sarmenta concisi 12, 14 *sq.* scismaticorum errores 67, 4; magnam esse distantiam inter scismaticos et haereticos 13, 17; quae de scismaticis dixerit Parmenianus 12, 14 *sq.* — *u.* Dathan, Donatistae
scismatis origo (*i. e.* Maiorini ordinatio) 8, 14; mala 4, 3 *sq.* 23, 1 *sq.* summum malum esse 23, 6 a deo prohibitum et uindicatum 23, 9. 10; deo displicet sc. 24, 6; poenarum exempla 24, 10 *sq.* quo generetur, nutriatur, roboretur 14, 1 *sq.* scismatis Africani descriptio 93, 7 *sq.*
Scorpianus haereticus martyria esse debere negabat 108, 17 (*haereticum nomine* Scorpianum — Scaepiani *formam Bald. ex Tiliano illo codice profert — fuisse neminem uerisimile est eo quod Optatus libri Tertulliani, ut ait Dupin., inscriptione* (Scorpiace) *et* Scorpiorum *nomine haereticis indito delusus uidetur)*
Secundus a Praeneste episcopus,

unus ex Caeciliani iudicibus in concilio Romano 27, 1
Secundus minor, nepos Secundi Tigisitani episcopi *(q. u.)*
Secundus Tigisitanus episcopus concilio Cirtensi praefuit 16, 16; Carthaginem arcessitus cum suis hospitio susceptus a scismaticis 20, 17 *sq.* ipse a Purpurio traditionis accusatur 16, 18—20; a fratris filio Secundo minore monitus traditorum rem deo reliquit 17, 1—3; *cfr. praeterea* 17, 5;
sedendi potestas *u.* episcopi, popul.
Sei Seia *u.* Gai Sei *indic.* III
seniores fideles ecclesiae 19, 12
sepultura in basilica *u.* basilica
Seth, filius Adae 164, 11
sigillum integrum (ecclesiae dos) id est symbolum catholicum 44, 14
Siluester comes armatos rogatus dedit contra circumcelliones 83, 13
Siluester episcopus Romanus 37, 10
Sion mons, quem in Syria a muris Hierusalem riuus disterminat paruus 70, 8 *sq.* septem synagogae in eiusdem montis uertice 70, 11; Sion significat montem sanctum *i. e.* ecclesiam 71, 1 *sq.* 18; 128, 5; distinguitur mons S. corporalis a monte S. spiritali 71, 13 *sq.*; in Sion m. corporali nullae sunt portae, quas diligat deus 71, 7; uix ruinae exstant antiquae in Sion post excidium 71, 15; singulae montis ualles significant totius orbis prouincias singulas 71, 21, una uallis Africam 72, 2; ad uallem S. loquitur deus 90, 2; 72, 7
Siricius episcopus Romanus 37, 11
Sixtus episcop. Romanus Alexandro successit, Telesphoro praedecessit 37, 2; Stephani successor, Dionysii decessor 37, 7
Sodomorum fugitiui 97, 17
sole intrante, hoc est finito saeculo .. in die retributionis de mercede contendi posse 136, 13
Solon officialis publicus, testis in causa Felicis Autumnitani 29, 19 (*cfr. Voelter, Ursprung d. Donatismus p.* 13)
Soter episcopus Romanus 37, 3
spiritum sanctum mendacem uideri uolunt Donatistae 34, 17; sp. s. hortante et dicente in psalmo 34, 22; hortatur, ut sonent laudes deo debitae 35, 21; absit, ut in spiritu sancto peccemus, cui facinori indulgentia denegatur 125, 14, 15; — nemo sine sp. inmundo est 110, 8 *sq.* sp. inmundus exorcismo depellitur 110, 12
Stennius ab Arimino episcopus unus e iudicibus Caeciliani in concilio Romano 26, 17
Stephanus episc. Romanus 37, 6 . 7
Subbulensis locus urbs in Maurit. Caesar. (*cfr. nom. episc. Maur. Caes. ed. Petsch. p.* 131, 104)
Superius stationarius *(cfr. indic.* III) testis in causa Felicis Autumnitani 29, 12 . 18 *(cfr. Voelter, Ursprung d. Donatismus p.* 12; *Deutsch, drei Actenstücke z. Geschichte d. Donatismus p.* 8)
symbolum trinitatis 45, 10; uerum et unicum retinent et defendunt catholici 176, 22; catholicum (*i. e.* sigillum integrum) haeretici non habent 44, 14
synagogae *u.* Sion
Syriae flumina 139, 16; in tribus Syriis 33, 9; in S. Palaestina 70, 9
Syrus leprosus *u.* Naaman 139, 2. 13

Taurinus unitatis operarius perhibetur 67, 8; 82, 16; in circumcelliones misit armatum militem 82, 19; uana in eum conuicia fecisse Parmenianum 101, 9. 10; *u.* Macarius
Telesphorus episcopus Romanus 37, 2
tempestas quam deus comminatus est quando orta sit 96, 19
Tertullianus Carthaginensis inter catholicae adsertores laudatur 11, 4
Thebestina ciuitas in Numidia *cfr. nom. episc. Numid. ed. Petsch. p.* 122, 75; *collat. Carth.* I 121 (Mg. 1284, 12), ubi concilium Donatistarum est habitum 52, 10
Theophilus a Beneuento episcopus,

unus ex Caeciliani iudicibus in concilio Romano 26, 19
Thessalonicenses 49, 8; 147, 19; epistulae ad Th. scriptae 148, 2
Thracia 33, 6
Tibilitanus: ab aquis Tibilitanis 16, 2 *(Tibilis urbs in Numidia, cfr. nom. episc. Num.* 121, 66 *ed. Petsch.)* episcopus huius urbis in persecutione Diocletiana fuit Marinus *(q. u.)* (*cfr. gest. coll. Carth.* I, 197)
Tigisitanus: Tigisis nomen duarum in Africa urbium fuit: unius in Mauritania *(cfr. nom. episc. Maur. Caes.* 128, 27 *ed. Petsch.)* alterius in Numidia *(cfr. nom. episc. Num.* 122, 89), cuius episcopus fuit Secundus (*q. u.*)
Tigride in flumine piscis prehensus 69, 3
Tipasa urbs Mauritaniae Caes. a Donatistis uexata 53, 2; *cfr. nom. episc. ed. Petsch. p.* 131, 99
Tobias senex caecitate liberatur 69, 5 *sq.*; eiusdem filius Tobias uir Sarae 69, 4
tractare (*i. q.* ad populum dicere 179, 16) episcoporum esse 179, 13; tractatus *eodem sensu* 179, 14 a nomine dei incipitur et terminatur eiusdem nomine 179, 18. 19
traditionis crimen in Africa admissum 15, 9 *sq.*; delictum quasi capitale 160, 12; instrumenta diuinae legis tradere 15, 22; tradere peccatum est 168, 5; traditorum causam deo reseruandam 17, 5; quibus exemplis traditores sibi succurrere possint 160, 14 *sq.* 161, 22; 162, 1 *sq.* ita ut communio illis negari non potuerit 161, 20; 163, 22; quanto minus repelli posse traditorum filios 163, 22 *sq.* 173, 22; *u.* Donatistae—*perhibentur traditores* 16, 1 *sq.* 17; traditores et scismatici *saepissime uelut* 7, 16; 9, 7; 13, 2; 31, 4. 5
trinitatis nomina 46, 2; *cfr.* 46, 5; in nomine trinitatis esse baptizandum 132, 10; 134, 23; 135, 7; quid et quo modo operetur 122, 5 *sq.*; trinitati derogare Donatistas 122, 5 *sq.*; caelestia munera credentibus a trinitate conferri, non ab homine 122, 23; post trinitatem in eadem trinitate baptizare non licet 123, 2. 4; trium nominum (= trinitatis) fontes 124, 21; quicquid in trinitate factum est, bene est 125, 5; trinitas principalem locum in baptismate habet 126, 19; nomen (trinitatis), non opus sanctificat 135, 7 — *u.* baptisma
turificasse episcopos aliquos persecutionis tempore 65, 4; *cfr.* turati 17, 10
Tyri principem (*i. e.* Carthaginis) increpat deus 75, 15; Tyrum esse Carthaginem 75, 19. 21; *cfr.* 76, 16; 80, 13
Tysedis 54, 21; *uide* Donatus episc. cathol. *cfr. collat. Carth.* I, 198 (*Mg.* 1337, 16)

Ualentinus inter haereticos nominatur Optati temporibus iam mortuos 10, 22—11, 2; carnem subduxit deo filio 13, 12; 108, 15, filium dei in phantasmate, non in carne fuisse contendit 114, 11, ab ecclesiae catholicae adsertoribus superatus 11, 5
Ualerianus imp. Romanus *uid.* Decius
ueritas studiis inpeditur 123, 8
Uespasiani imperatoris uictoriae *i. e.* Hierusalem excidium 71, 15
uestem nuptialem non habentes resurgent rebaptizati 140, 22 *sq.*
Uictor episcop. Romanus 37, 4
Uictor Garbensis Donatistarum episcopus primus in urbe Roma 39, 10, decessor Bonifatii Garbensis 38, 11; 39, 9 a suis Romam mittitur 38, 16. 20 *sq.*; interfuit concilio Cirtensi 17, 4; Uictorem et Bonifatium *Donatistarum interuentores nuncupat Aug. c Petil. (cfr. coll. Carth* I, 209; *nom. episc. Numid.* 123, 102 *ed. Petsch.)*
Uictor Rusiccadensis unus ex traditoribus tempore persecutionis Diocletianae 16, 1; interfuit con-

cilio Cirtensi seque tradidisse confessus est 16, 17; *cfr.* 21, 16
Uictorinus Petauionensis episcopus adsertor catholicae contra haereticos 11, 3
uindicta nunquam sequitur, nisi eius antecesserit causa 88, 2; uindictam, non persecutionem fuisse in Donatistas constitutam 96, 2 *sq.*
uirginitas uoluntatis, non necessitatis est 149, 16; professio uirginitatis spiritale nubendi genus 150, 21; 151, 3; signa (mitella, crines soluti 151, 4. 9. 14) contra raptores petitoresque inuenta 151, 8. 11; 152, 5, professionis indicia 151, 8; uirginitatis signum, non remedium castitatis sunt mitellae 150, 18; quid Paulus ap. de u. dixerit 150, 1 *sq.*; uirgines deo consecratae 150, 21; 151, 1. 2. 13; mitra sumpta et solutis crinibus uirgines spiritali sponso iunctas se monstrant 151, 2. 4; uirgines semel professas iterum cogi, ut uirginitatem profiteantur, aut ad paenitentiam detrudi non licet 149, 13 *sq.* 151, 4. 5. 13; 152, 13 — *u.* Donatistae
umbilicus ecclesiae dos a Parmeniano adfirmatur altare 44, 17, quod negat Optatus 44, 18 *sq.*
unctio est diuinitatis, peccatum hominis 65, 10; auferri non potest quod deus uetuit 60, 18 *sq.* — *u.* oleum, Donatistae, Saul
unitatis procuratio 67, 5; u. operarii multa aspere gesserunt 67, 7; *cfr.* 81, 9; 93, 2, sed tamen cum uoluntate dei 94, 12; quomodo sit renuntiata unitas a Macario: sola hortamenta fuerunt 68, 6—14; unitatem summum bonum 85, 11; deo placita 91, 27; 177, 15; de u. gaudet totus orbis 92, 24; quare unitas durare non potuerit 96, 15 *sq.*; in oratione dominica retinenda 104, 4; aduentans unitas 99, 16 (*u.* Macarius); forma unitatis retinendae uel faciendae in Petro ap. descripta 170, 21 *sq.* — *u.* ecclesia, operarius
Urbanus episcopus Romanus 37, 5
Urbanus Carisus: in eius domo concilium Cirtense est celebratum 16, 11
Urbanus Formensis episcopus Donatista saeuit in catholicos Tipasitanos 53, 2 *sq.*; matres castimoniales fecit mulieres 54, 13 *sq.*
Ursacius comes circumcellionum furorem repressit 85, 3; *cfr.* 96, 10. 19

Zabensis *uid.* Felix Z. Zabe urbs Mauritaniae Sitifensis, altera eiusdem nominis in Numidia prouincia (*cfr. gesta coll. Carth.* I. 198 (*Mg.* 1336, 7); *nom. episc. Num.* 121, 70; *Maur. Sitif.* 133, 40 *ed. Petsch.*) *cfr. adnot.*
Zephyrinus Urbicus (*i. q.* episcopus Romanus) contra haereticos adsertor catholicae 11, 4; *cfr.* 37, 4
Zoticus a Quintiano episcopus interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 26, 17

III. INDEX VERBORVM ET LOCVTIONVM.

(SCRIPTVRAE SACRAE VEL APPENDICIS LOCOS ASTERISCVS NOTAT.)

A, ab *sensu temporali:* ab aliis temporibus esse 168, 6; a principio 49, 15; a temporibus usque .. 78, 5 — *sensu locali:* ab ortu solis 35, 17; a domo exterres 14, 14; foris a 39, 5 — *additum nomini proprio uelut* Marinus ab aquis Tibil. 16, 2; *cfr.* 17, 4; 26, 10. 16—19; 27, 1. 2; — *sensu separat.* inmunis a facto 84, 16 — *cum ablatiuo comparationis:* ab Iordane sanctior 10, 16; ab hominibus superior 76, 7; a ceteris plus esse 76, 20; minus (*q. u.*) a tribus 122, 16; a populo .. amplius facere 59, 20; aliter a * 113, 3; *cfr.* 160, 19; *Arch. f. lat. Lexikogr.* III, 12; VII, 124; *Wölfflin, lat. Compar.* 52) — = ὑπό : a qua (multitudine) uiolentiam patèretur 68, 4; a puero Dauid discere 62, 11; uideri (= iudicari) ab hominibus 55, 9; a maiori lumine uidere non potuit 62, 16 (*ter positum, semel neglectum* 11, 3—5) — *cum uerbis*: mundari 9, 20; deicere 23, 22; distare 32, 4; concidi 12, 14; 45, 4. 5; abscisos 45, 3; fractos 45, 3; disterminare 70, 10; exorbitare 4, 19; euasisse 82, 11; auditur a uobis (= ex ore uestro) 133, 13; exceptum a possessione 34, 2 — *cum gerundiuo* laedendus ab operariis 86, 24 *(u. coniug. periphr.) cfr.* abscedere, abstinere, accipere, alienus, diluere, discordare, esse, excludere, excusare, exire, incipere, proficisci, proicere, recedere, repellere, separare

ab inuicem 93, 10. 16; 94, 18; 104, 11;

abesse: absentes 6, 6; absentibus *saepissime uelut* 19, 20; 97, 7; absenti fratri 107, 14; quod absit *parenthetice dictum* 99, 4 absit ut 125, 12. 13. 14

abici debuerant 159, 10

abiectio (Wurf) 54, 5

abigere: abacti sunt partus 53, 9

abire *absolute:* 94, 20; abiit in consilio inpiorum * 39, 21; * 41, 5

ablatiuus loco accus. conuenerunt in domum Faustae in Laterano 26, 12 (*cfr.* mittentes ubique litteras 22, 3); *om.* in: quo (= in altari) inuocatus 142, 7; quibus (exemplis) legitur 162, 1; uos eos uestigiis sequi 22, 20; in proelio uinci 161, 22 — *u.* adspergere, carere, extraneus, exuberare, fumare, luere, nuncupare

abluere *absolute* 13, 7; 14, 16; nos lauacra abluerunt 154, 14

abscedunt (scismatici) a radice 14, 5

abscidere palmites a 45, 3; siluam 158, 8

absentia aliquorum 140, 9

absoluere *absolute* 13, 9; 14, 18

absorbere 24, 16; 148, 17

abstinete ab hoc scelere 141, 14; aliquem (= arcere) 180, 14; abstineri a (= communione prohiberi, excommunicari) 178, 18; 180, 23; *absolute* 180, 12. 16. 18; 181, 16

abundare *absolute* 12, 11

ac *in sententiae exordio* 7, 18; *coniungit substantiua* 45, 24; *adiectiua seu aduerbia* 4, 6; 6, 3; 101, 2; 142, 4; *uerba* 101, 4; 139, 10; (*cfr.* 116, 3) — ac si 99, 6

accedere ad basilicam (= intrare) 20,

22 *cfr.* 28, 2; 44, 9; ad memoriam 38, 2; quo 43, 14 — accedit (= additur) testimonium 79, 8
accendere aestus animi 150, 13; canes accensi rabie 54, 1; lumen mentis ad 175, 22; librum 167, 14
accessum prohibent 6, 10
accipere *aliquid saepissime uelut* 12, 7; 39, 14; 80, 7. 8. 10; 132, 2. 5. 6; 149, 14. 19; 152, 9. 13; 173, 14. 17; *aliquid ab* 17, 2; 82, 18; 107, 7; *omisso obiecto* 75, 6; 132, 6 — de 76, 10; 99, 15; in communionem 167, 32 — *absolute* 74, 17; 79, 19; 80, 12; 133, 8; 167, 13; = audire 100, 8; *part. praes.* 127, 2; 133, 14; 137, 21; 138, 6. 26; 167, 13; *perfect.* 115, 15; 143, 1
accusare *aliquem* 9, 4; 54, 17; 59, 2; 87, 10. 17; 147, 5; 156, 6; 163, 20; 180, 25; 181, 21. 26; *pass.* 144, 7; 160, 5. 18; 182, 2; accusandam unitatem 86, 21
accusatio traditorum 7, 17; accusationes (ἔλεγχοι *apud Es. l. c.*) 94, 15; 96, 6. 17; 97, 1
accusatiuus: Carthaginem ueniretur 20, 18 *(plerumque* ad *uel* apud *usurpatum est. q. u.)*; risit nuditatem 5, 10; esurire honores 63, 13; inhabitare domum 95, 7; potare alios 44, 13 — *u.* antecedere, ascendere (*uariatur* ad in) aspicere, dolere, incurrere (*u.* in), ingredi (*u.* ad), introire, sedere (*u.* in)
accus. c. infinitiuo: te dixisse monstrabitur 8, 24; uidetur indicandas esse ciuitates 9, 7; intellegatur unam non posse 42, 12; consequens erit 17, 14; nolint se dici 4, 21; permittere 5, 23; 33, 22; uelle 6, 14; 35, 11; te dixisse admiror 44, 1; mirari 5, 7; probatum est nos esse 45, 9; quis dubitet 47, 12; dubium non est 66, 6; hoc est mendacii pars 47, 14; suadere 34, 10; legitur dixisse dominum 60, 14; fac illum peccasse 62, 1; quae maior infelicitas quam 65, 15; non patitur se sileri 86, 19; dicebatur uenturos esse 100, 5; aliud est 178, 19. 20 — *omisso subiect.:* si esse (*sc.* ecclesiam) uultis 33, 5; constat in eos uindicasse 88, 15; *in enunt. interr.:* id te dicere 44, 1 — *u.* mandare
accusator 20, 24; 180, 22; 181, 3. 5. 7 *bis.* 15. 17. 24
acerba facere 53, 1
acies ministrorum 24, 11; stetisti in acie 105, 3
acuere linguas 61, 1. 4; nouaculas 63, 10
acta: uolumen actorum 28, 15; 29, 16; 30, 13; apud acta conficitur (fides) angelorum (= coram angelis) 46, 3 (*cfr. Aug. de symb. ad catech.* 2: quia hanc professionem uestram in curiam profertis angelorum); interrogati apud acta locuti sunt 78, 7 (*cfr.* actus)
actio in iudiciis celebrata est 78, 7
actus — us (Akten): inter ceteros actus 22, 4; *cfr.* acta); (= actiones, facta) falsorum uatum nomen et actus 4, 5; diuersi 5, 9; episcoporum actibus 179, 9; hos actus dolet 61, 12; actus reuoluite 107, 9; temporis nostri 135, 14
ad *pro dat.* ostensus ad Ioh. 113, 8; respondere 5, 20; 27, 18; *uel gen.* locus ad scelus 90, 21; *cfr.* uerba ad 78, 2; *pro ablat.* ad tempus (= illo t.) 80, 10; 85, 5; tempora 163, 21; *sens. loc.* conpelli 91, 6; cogi 91, 6; dilabi 178, 16; ducere 42, 20; ire 123, 23; portari 91, 1; pulsare ad caelum 123, 12; properare 28, 18; redire 137, 16; regredi 40, 9; reuocare 14, 19; sonare 86, 5; 164, 14; transitus 91, 15; 100, 19; 125, 10; transmittere 164, 5, *cfr.* procedere, transducere, conuersio; (= apud) circumcisionem fuisse ad populum 119, 2; (= causa, propter) ad exemplum 25, 4; ad imaginem 156, 23; ad arbitrium 115, 1; ad litteras ire militem 82, 19; ad excusationem dici 92, 5; *sens. fin.* ad quid 67, 7; ad hoc ut 155, 9;

auditur ad gloriam 133, 12; conligere ad inuidiam 116, 14, dictare ad apicem 167, 26; exuberare ad uitam 69, 14; explicare ad iniurias 107, 13; hortari 81, 13; consilium erogare 150, 6; res inuenta 150, 18 *bis*; offerre 124, 14; peti ad obsequium 124, 13; *cfr.* 69, 4. 16 — *sensu finali c. gerundiuo* (*q. u.*) ad eruendam ueritatem 6, 8; ad inducendos animos resuscitare 10, 20; ad inplendam fidem 16, 16; *cfr. praeterea* 11, 9; 24, 16; 48, 15; 51, 2; 55, 6; 60, 20. 21. 22; 68, 4, 5; 73, 15; 108, 16; 113, 12; 139, 1; = in *sens. loc.* ad Africam missi 28, 5; ad urbem Romam uentum est 26, 11; dirigi ad palatium 19, 8; mitti ad mortem 40, 15; *abundanter* ad Carthaginem profecti 17, 10 (*cfr.* 19, 16; 28, 2, 17); aperire ad fontem 14, 22; 44, 15; redit ad domum 137, 16 — ad formam adtendi 172, 1; *u.* adfere, commodare, concurrere, eligere, habere sermones (ascensum), proximare

adaeque licere 8, 13

adcommodanda (= tribuenda) fides 25, 10; seductioni adcommodatus 99, 11; 147, 19

addere *aliquid* 125, 4; ad 173, 1; adde quod potuit 10, 9; 42, 17; addidisti demersam (*sc.* esse) 10, 11; 53, 11; in auxilium prophetam 111, 24; addidit dicens 97, 3 — *cfr.* 100, 17; 127, 7

addictus (*i. q.* traditus *uel* subiectus) fratribus frater 5, 12

addisce rationem 114, 3

adducere *aliquem* 44, 10; 99, 10; uos adductos 169, 15; ut 163, 28;

adesse 127, 22; 140, 19 — adestote 124, 14

adferre *aliquid* 120, 5; ad 162, 6; in hostes 161, 24; quod adlatum fuerat 74, 18; *cfr.* 161, 26

adfici peccatis 129, 1

adfirmare 44, 17

adhibitis testibus 20, 6; 123, 21

adhuc (= iam) 12, 16; 18, 15; 34, 10; 80, 7; 93, 17; *cfr.* 22, 5; 25, 18; 29, 6; 63, 17; 98, 17; 123, 16; 130, 6. 21; 145, 6; 158, 8; 163, 29; 174, 4; 177. 15. 17

adiectiua uel participia sine substant. a) sing. catholicus, 6, 21; catholica 6, 20. 21; 14, 22; 69, 13; *passim*; scismaticus 11, 7; inmundus inquinatus 13, 7; 14, 16; perditus . . reus . . damnatus 13, 8; 14, 17; incestus ad castum 55, 2; innocens 55, 1. 5; inquilinus 39, 1; promissum infringere 33, 20; breuis (*sc.* libellus) 20, 5; totum 35, 11; 126, 5; 135, 12; 136, 10; 140, 2; 170, 9; pereginus (*sc.* episcopus) 44, 11; orientis . . occidentis prouinciae 47, 5. 6; illud legitimum 47, 12; unum sumus 93, 18; non est unum deus et lex 166, 17; omnis diceret 100, 10; pectore credentis 110, 14; persona operantis 126, 21; tantum sibi uindicare 127, 17; post (in) hodiernum 131, 22; 17, 16; * 131, 22; manet in aeternum 69, 22; in totum separatos (rumpi) 104, 10. 13; in altum tollere 151, 17; in commune possidere 152, 19; 153, 2 in totum inlaesa 166, 23; habere in posterum 22, 5; in medium missa causa 27, 4; in angustum coartare 33, 15; in uno manere 18, 9 (uidere 50, 4, habitare 89, 13; esse 170, 25) in unum conuenire 68, 12, (habitare 106, 9) in tranquillo esse 18, 15; in omni toto 35, 12; in suo iudex 180, 9; ex toto 93, 19; 121, 2; 131, 14; 163, 17; 168, 13. 16; de nostro — de alieno 48, 2. 3; de amaro 101, 2. 6; de dulci 101, 3. 7; de secreto 138, 9; pro pleno esse 130, 15 *b) plural.* christiani *et* catholici *passim;* fideles 4, 9; 49, 1; 58, 11; innocentes 5, 10; 58, 11; haeretici *et* scismatici *passim;* mortui 11, 6; ignorantes et rudes 14, 10; miseri 14, 13; 58, 4; latentes 15, 16; dubitantibus 16, 14; uetustas membranarum 16, 13; possidere . concessa . . . promissa

conplere 33, 23; pagani 35, 14; formatae 37, 12; inferi 39, 13 . 14; seducti 40, 15; ignorantes (*sc.* populi) 44, 11; credentes 46, 2. 14; quietorum et in pace positorum animos 53, 5; uestri 59, 14 *passim;* alieni 22, 19; multi 76, 3. 11; omnes 77, 8. 14; uenientibus supra memoratis 81, 17; sanctorum duces ab ipsis insanientibus 82, 2. 5; paruuli 91, 1; in diuersa pendemus 93, 18 — *ad genus neutr. spectant* spes futurorum (= Zukunft) 140, 2; horum omnium nihil 68, 20; in omnibus (*sc.* rebus) 153, 6; *pro subst.*: hostiles in iugulos 63, 2; mors aliena (= alterius) 155, 13 — *pro aduerb.* securi 140, 21 *adiectiua diuersi gradus coniuncta* singulare ac uerissimum sacramentum 13, 21; sani et uerissimi symboli 14, 8 (*cfr. Arch. f. lat. Lexik.* VII, 480) — *praedicatiua* 59, 2; 83, 10; 110, 13. 14; 175, 12. 17 *bis;* 177, 11 *passim* — *saepius adiectiui loco enuntiatum ponitur:* una ecclesia, quae est = eccl. uera 9, 11
adigere: adactus furore 179, 4
adire fauces 141, 8
aditus intercludunt 6, 10; inuidia intellegendi aditus clausit 101, 12
adiungere *aliquid* 16, 16; uos eis 12, 12; *cfr.* 13, 15; testimonium de euangelio (= sumere ex eu.) 43, 18; adiungitur (uirtus) et adplicatur 115, 12
adiuuare 54, 5; 110, 8; 150, 12; adiutus operibus 111, 4
adlegare (preces) apud iudices 78, 21; *cfr.* 162, 23
admirabilis dignitas 134, 15
admiror te dixisse 44, 1
admiscere: admixto sanguine 134, 16
admissum patris 164, 11 *(cfr. adnot.* 159, 9)
admissus-us (*i. q.* scelus) 41, 2 *(sed cfr. adnot.)*
admittere (*i. q.* committere peccatum) 4, 16; *cfr.* 49, 5; 52, 23; 160, 1; 161, 14; peccatum 10, 11; malum 15, 9; 23, 9; facinus 22, 14; nefas 22, 12; adulterium 160, 8 *bis;* uocem auribus 60, 1; traditionem 159, 9; (= facere *cum quo uariatur*) 76, 1; sic admissum est 84, 12; 167, 7 — non admittere (= arcere) latronem 95, 15;
adnullare (*i. q.* irritum facere, pro nihilo habere *Du Cange* I, 261) sacerdotium 45, 12
adnuntiare seductiones *4, 15
adoptiuos filios 104, 1
adorandi pedes 147, 14
adpetere (= petere, inuehi) 13, 17
adplicatur (uirtus) 115, 12
adprehensas manu (dotes) 46, 11
adprobare mendacium 176, 20. 22. 23; 177, 1
adscribere *alicui aliquid* (= inputare) 36, 10; 49, 2; 83, 18; (= uindicare, tribuere) 120, 11
adsensus adcommodatus seductioni 99, 12; 147, 19
adsequi formam 170, 19
adsertores (*i. q.* defensores) ecclesiae 11, 5
adsolet fieri 62, 16; 84, 2
adspergere: mendaciis (chartae) adspersae 25, 12
adsumere testamentum per os 106, 21
adtendere (*i. q.* intellegere, sentire) 13, 17; personas 50, 1; (= uidere ne) 90, 6; adt. qui fuerit 177, 3; adtendite post uos 97, 10. 13. 19; *cfr.* 97, *14. 16. 18; 109, 11; ad formam 172, 2; *73, 3
aduentantis unitatis 99, 16
aduentus (Christi) 98, 3; baptismatis 119, 16; lucis 156, 18
aduerbia pro adiectiuis: quod corporaliter natum est 9, 23; Nundinarii tunc diaconi 16, 13; Taurino tunc comiti 82, 16; tamquam adhuc diaconum ordinarent Caecilianum 21, 3; episcopi retro temporis 21, 11; erit quoquomodo conlatio 6, 6; parum erat facinus 22. 12; *cfr.* 164, 20; ecclesia quae ubique est (= diffusa est) 35, 4; ad episcopum (uenit) iam non episcopus 55, 2; principaliter testis est 73, 14; spiritaliter appellari 71, 9 (*cfr.*

corporalis mons 71, 13); aliud et extra est 101, 7; quod semel (= unicum) est 132, 7 *saepius*
aduerbia in ter desinentia: aliter 94, 1; 153, 8; 178, 5; audaciter 8, 6; breuiter 9, 18; carnaliter 151, 15; conpetenter 84, 3; corporaliter 9, 23; crudeliter 142, 4; 152, 11; decenter 140, 17; diligenter 172, 1; dissimiliter 144, 18; dissimulanter 52, 11; euidenter 13, 3; 56, 22; feliciter 166, 1; figuraliter 114, 8; frequenter 22, 9; 102, 14; 154, 15; 166, 21; gentiliter 74, 11; grauiter 23, 9; hostiliter 58, 18; ignoranter 7, 19; indubitanter 64, 13; inpudenter 25, 6; insipienter 119, 6; largiter 115, 7; leuiter 60, 12; 108, 19; 154, 1; libenter 24, 7; 33, 17; 42, 3; 103, 1; 125, 19; 175, 13 *passim;* neglegenter 166, 26; pariter 62, 1; 68, 12; 91, 9; 93, 15; 94, 2 *(bis);* 169, 21; patienter 6, 15; pertinaciter 40, 10; 89, 14; probabiliter 10, 7; rationabiliter 163, 21; sapienter 55, 14; 80, 2; seruiliter 82, 14; similiter 52, 19; 84, 16; 156, 4; simpliciter 85, 17; 114, 6; 125, 6; solemniter 100, 6; specialiter 10. 9; 49, 2; 107, 20; 164, 23; spiritaliter 151, 13; subtiliter 10, 19; 155, 4; uelociter 54, 21; 152, 3
aduersarium iugulare 62, 20
aduersus nos 5, 14
aduertenda est intentio 104, 20
adulterinos ramos 156, 21
adulterium uindicatum 86, 11; admittere 160, 7
adulterum cum adultera 86, 3; adulteros 89, 5; 114, 8
adumbratum baptisma in circumcisione 119, 10
aduolabat multitudo 82, 7
aedificatus (paries) 95, 17
aedificium facientes 69, 17; construere 69, 19
aegrotus 11, 15
aemula manu 93, 8
aemulatio 14, 2; 23, 5
aequalis paenitentia 66, 5; *alicui* 153, 7; 177, 11; aequalibus temporum spatiis 66, 2;
aeramentum tinniens * 92, 16; (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. öst. Gymn.* 1884, 401, *Arch. f. lat. Lexikogr.* III., 326)
aeris clausi caligo 62, 17
aestimare (= putare) quia 13, 16; se deum, non hominem 75, 13; cariorem aestimantes hereditatem 85, 8; *acc. c. inf.* 44, 6; 85, 10; 87. 9; 126, 27; 136, 8; *om.* esse 86, 21; 95, 23; 115, 12; 180, 7 ut ae. 62, 2; 143, 9
aestus animi conpescuntur 150, 12
aetas accendit aestus 150, 13; aetates (= senio confecti) 65, 20; omnis (= homines cuiusque aetatis) * 4, 12; 140, 18
aeterna uita 15, 21; salus 142, 9
Afri 38, 14; Africa *u. ind.* II.
Africanas per prouincias 11, 1; *u. indic.* II.
agere subtiliter 10, 20; in iudicio 170, 10; actum concilium 17, 22; de 17, 23; 46, 13 *bis*; paenitentiam 55, 7; 66, 1; 149, 12; gratias 137, 18; aliud 14, 6; nundinas 105, 5; rem (cum) 164, 4; 118, 8; nihil actum est 68, 20; per actum . . tempus 130, 3 *(sed u. adnot.) cfr.* 66, 2; 70, 16. 17; 76, 12; 78, 3; 165, 28; 169, 6. 9. 11. 12. 13. 17; 170, 1; 175, 1
agitatus est paries 96, 19
agnitio 172, 21
agnoscere = cognoscere 9, 3; *aliquid* 9, 9; 92, 4; 102, 14; sic 128, 8; agnito peccato 40, 3; *cfr.* 22, 18; 30, 18; 46, 9; 61, 17. 18. 20; 63, 10; 140, 8; 141, 1; 170, 4. 7; 172, 15. 22. 23; 173, 8. 10 *bis*; 178, 6. 7
agonisticos circumcelliones 81, 19; *u. indic.* II: circumcelliones
ait *saepissime uelut* 3, 9. 10; 26, 7; 34, 4; 55, 12. 21; 80, 19; sic ait 21, 5; 55, 24; 135, 3. 17; 136, 10; *alicui* 124, 5; 172, 20; de 166, 5; ad 113, 2; ait in psalmo 41, 4; 60, 2. 5; 127, 23;
alba lana 134, 6
alibi — alibi 154, 24. 25

alicubi dispensari 74, 19
alienus (= diuersus) 43, 4; 147, 21; in regionibus alienis (= in exsilio) 50, 17; deos 23, 18; (= alius *uel* alter) in alienos 31, 6; 56, 15; 109, 16; mors 155, 13; peccata 176, 9; (*oppos.* sua) 170 2. 5. 11; *cfr.* 48, 3; facta 88, 7; honores 60, 23; potestas 62, 6. 19; fides 137, 13; rem 65, 14; guttur 157, 6; frondes 156, 22; seruus 62, 10; uita 22, 2; a 13, 14; 14, 21; 27, 7; 47, 23; 178, 12; 179, 8; 180, 2; inde alieni 94, 11
alioquin 181, 24
aliquando = antea 38, 8 (*cfr.* 38, 9 ante); 73, 22; 79, 21; 141, 1; 142; 6
aliquis (= quisquam *uel* ullus) 44, 8 *bis.* 10; 76, 3; 129, 14; 179, 16; 181, 13. 17; 182, 2 *saepius;* nec (ne) aliqu. 12, 8; 39, 10. 11; 61, 16; 66, 1; 152, 16; (*cfr.* nec aliqua (*sc.* lis) ab ullo iudice 70. 14; nec al. — quemquam 167, 20) 73, 9; 97, 3; 127, 7; 167, 23 — si aliquis 42, 4; 52, 25; 99, 4; 151, 16; al. alter 43, 23; 162, 12; aliud 92, 21; tale 23, 21; 24, 21; unum aliquem 43, 4; idolum est aliquid 116, 1 (*cfr.* aliquid dicere 57, 15; 137, 8) aliquid nouum 14, 5 — aliquorum 6, 7; 79, 12; 109, 9; 140, 9; aliquibus 6, 9; 99, 17; 109, 22
aliter quam 57, 20; 94, 1 (aliter a *113, 3 (*cfr. Rönsch, Ztschr. f. österr. Gymn.* 1884, 403)
alius nullus 173, 5; nulla alia ratione 6, 17; alio modo 79, 2; alios 44, 13; alios uel alias 157, 10; (= alter) 50, 19; 75, 24 *bis*; 90, 12; 120, 16; 173, 2; (= ceteri) 8, 11; 11, 5; 33, 3; 57, 18; 134, 22; (= diuersus) 72, 3; 156, 1; 168, 6; inter alios 127, 3; 136, 13; 144, 7; alius — alius 149, 14; *quater* 91, 2. 3; *ter* 127, 13; 156, 22. 23; 157, 1. 2; alios — alios — nonnullos 15, 15; alia — alia 89, 18; 100, 2; aliud — aliud 6, 19; 10, 4; 52, 13; 96, 1. 2; 107, 11. 12; 160, 1. 2. *add.* et 178, 19. 20; *om. correl.* 156, 12; alio loco — aliis 143, 9; aliud et extra est 101, 7; aliud nisi quod 14, 6; nihil aliud nisi 59, 21; quid est aliud nisi 41, 7
altare 21, 11. 13 *bis*; 44, 17; 52, 4. 18; 56, 11; 143, *4. 5. 24; altaria 100, 6; 143, 1. 10. 20; 144, 12. 13; 148, 6; 152, 12; frangere 59, 9; 142, 5; 145, 17. 20; fragmentis altarium 143, 15;
alter (= alius) 98, 12; aliquis alter 43, 23; *cfr.* 13, 16; 69, 17; 166, 25; (= proximus) 62, 7; 64, 8; 102, 9; 168, 14; alter — alter 93, 11. 12; 119, 11. 12. 19; 130, 22; 157, 6. 7; *add.* et 119, 13; 130, 13. 14; unus — alter 15, 10; 42, 12; 172, 18; alter — alter — alius — alter 167, 5. 6; *ex tribus* 13, 10; 66, 3; alter Donatus 81, 15; 83, 11 — *cfr.* 17, 19; 18, 5. 6; 22, 20; 24, 8 *bis*; 44, 1; 62, 17; 95, 7 *bis;* 98, 9. 10; 119, 15; 125, 19, 20 *bis* . 21 *ter;* 172, 10;
altorum montium 83, 9; altis radicibus 156, 13; altam scrobem 145, 14; altior sibi uisus est *(cfr.* plus esse) 77, 5
amare pacem 91, 26; 95, 4; 147, 11. 18;
amaritudo *64, 4; 101, 3; 153, 19; 154, 2
amarus: de amaro . . amarum 101, 2. 3. 6. 7; amaris maledictionibus 64, 2; amare plorantis (doluit) 68, 22; *70, 4; 172, 5; 173, 9
ambitores 20, 9. 19
ambitus scisma nutriuit 20, 15
ambo = uterque 7, 12; 74, 22; *cfr.* 75, 4; 162, 6; ambae 126, 24; 164, 14
ambulare (= ire, *oppos.* stare) 40, 6; 147, 4. 13
amice *(substant.)* 141, 1
amicitia 161, 11
amiserant uires chirographa 82, 4
amor innocentiae 171, 18; in amore *alicuius* 79, 12. 14
amplecti unitatem 105, 14
in amplexus properare 137, 18
amplificare tractatus 139, 1

amplius facere 59, 20; 160, 19 *(u.* a); expectare 140, 7; erogare 150, 5
ampulla chrismatis 54, 3. 6
amputare spem 140, 2; amputati inuidiae falcibus 14, 5
an *primo loco positum* interrogauit an accepissent 131, 9; *cfr.* 133, 18. 20; (= oder etwa) 25, 1; 64, 6; an quia 116, 11; 147, 10; 154, 6 *bis.* 7. 8. 9. 10; 166, 15; quid interest an . . . an 64, 12; uidete an non 92, 21; uideamus an 23, 20; 112, 19; 149, 8; dubitatur an 123, 2; qualem locum . . habeatis et an 127, 4 — *u.* nescio
anacolutha: nisi quod — ut inter aliqua 7, 1; uides te . . esse inuectum mutans 30, 15; interea ut Uictor — ipsi pet. 38, 15; nam cum et — hic iam quid 78, 17—22; intellegeris . . pulsasse, ut . . conligeres et . . traxisti 116, 12; in hoc capitulo, cum (= quo) clamet . . . et si putatis 116, 17. 19; quomodo . . . transfert et . . itur . . loquitur: uiuus est, ergo 123, 19—124, 1; cum . . quae . . portabantur, cum . . absorberet, remanserunt . . et dum 148, 15; de uestris . . quos . . et uestros faceretis . . seducere potuistis, masculi . . 155, 20—23; delictum hoc . . possent sibi succurrere, ubi 160, 12; *om. princ. sentent.* 25, 14; *cfr.* 69, 2; 129, 19. 20
anaphorae exempla passim uelut bene 14, 18 *sq.*; quid 15, 16; 33, 19—22; 62, 5. 6; 143, 16. 17. 19; ut quid 147, 22; cur 74, 15; quis 18, 3; 42, 4. 5; 146, 16. 17. 19; permittite 33, 22. 23; uenistis 51, 8; inuenistis 61, 16—20; uindicauit 88, 3; considerate 107, 7; absit 125, 12—15; uos 45, 2 *sq.*; iam 49, 15; iamne 45, 7 *sq.*; ecce 55, 7. 8; quanto 74, 11. 12; ceteris 173, 10; non 93, 3. 4; nihil 68, 20. 21; 100, 12—14; 122, 16; numquid 44, 7 *sq.* 122, 9. 10; nemo 68, 13; 123, 5; 130, 5. 6; integrum 167, 12; deum 115, 4. 5; miserat 74, 13; si negauit 172, 14; cum agatur 46, 13; fit domus 110, 13; hoc est quod 116, 6; nulli dictum est 68, 8. 9; quid est 38, 12, 13; 126, 17; sine qua 92, 8—11; nihil deest 165, 12. 14; non tibi uide(n)-tur 52, 19. 22; uestrum est dicere 97, 10; eum paganum uocas 98, 18—99, 1; dictum est hoc 109, 1. 5; o aqua quae 153, 16; quid (est) quod 151, 3. 4
angelica manus 54, 5
angelus 36, 9; 42, 20; 43, 2; 46, 3; 92, 11. 19; 97, 21; 167, 20; angelos septem 42, 21; 43, 5
angularis lapis 95, 9. 17
angulus regionis 33, 2
angustias pati (*i. q.* incidere in angustias) 19, 9; in angustias cogere 46, 24
anicula 19, 13. 14
anima 98, 9; 109, 11; *oppos.* corpus 155, 16; emptae 98, 7; redimere 97, 11. 20; 98, 13. 14; euertere 4, 10. * 13 *bis;* 61, 12. * 15. 17. 18. 20; uiuas 122, 9; uiles 83, 9; turba animarum 169, 10; redemptor 98, 2; nundinas 98, 1; *cfr.* 123, 5; 169, 12; 170, 3
animalibus eucharistiam proicere 59, 9
animus 160, 2; (*oppos.* sermo) 6, 19; a. et auris 109, 8; animi aestus 150, 12; pungere animum 150, 16; innouare 175, 12; animo concipere licentiam 173, 15; auditorum animi 10, 20; 107, 15 *cfr.* 13, 21; 53, 5; 58, 3; 100, 9
annominationis usus: fratribus frater 5, 12; 50, 6; contra altare altare erexerit 18, 5; 21, 13; ordinationem altero ordinato 18, 6; cessat uindicta, ideo uindicas 25, 1; respondit, in qua responsione 26, 6; appellandum . . . appellationem 27, 18; irata discessit. irascenti 19, 1; hospes sine hospitio 39, 2; diuersa semina diuersa praecepta 47, 2; numerando dotes, in . . numero 47, 24; una specie . . species alias 57, 17; uidetur non uidens 62, 15; nomen in nomine . . turbam nominum continet 69, 10; agendum

erat . agebatur 70, 16, 17; fecit . . quod effectum 77, 3; questus . . querelas 52, 10; sapientes sapientiam 81, 5; mala male fiunt 85, 20; malum male facit 85, 21; malum est, mali 87, 6; pars parti alterum pannum alter pannus 93, 11; scissa parte partibus 94, 4; christianum de christiano 99, 8; deus a deo 113, 6; dat . datur 129, 8. 17. 24; simili errore dissimiliter 144, 18; sigillo (signari) 93, 22; insigniri 119, 21; legere lectiones 147, 21. 22; sine lege legis effectus 165, 24; efficientibus effecta 165, 22; faciunt factum 179, 1; baptismate baptizati 131, 16; tractasse tractatibus 6, 17. 18 — *u.* repetitio
annonam conpetentem 83, 18
annus 15, 13; 66, 3; 78, 1; 90, 15; 138, 9
ante *praep.* a) *sensu loc.* 23, 8; 82, 13; 99, 1; 162, 7; 167, 9 (*cfr.* ante se adtendit 97, 16) b) *sensu temp.* 12, 22; 39, 10; 110, 11; 119, 16; 130, 12. 14. 22; 143, 20; 153, 16; 163, 4; 175, 4. 24; 180, 23 *saepius — aduerb.* 18, 5; 38, 9; paulo ante 13, 6; 53, 14; 54, 19; 62, 5; 81, 21; 100, 1
antea 167, 25
antecedere 88, 2; *aliquid* 113, 12; tempora antecedentia 131, 6; sine antecedente 39, 1; *absolute* 177, 5
anteponere *alicui aliquid* 93, 11; 126, 28; 137, 9
antequam *c. coniunctiuo* 3, 7; 18, 1; 60, 11; 130, 3; 174, 4. 23; 177, 15. 17; 179, 21; ante sunt sepulti quam mortui 24, 20
antichristus 18, 10; multos 18, 7
antiquitas *oppos.* nouitas 72, 5
antiquum regem (Saul) 62, 18; piscina 69, 1; * 72, 22; * 73, 2; oblationes 143, 25; ruinae 71, 15; antiqui (= seniores) fideles 61, 18; reos 87, 10; (= integer) reuocare in a. faciem 94, 6
antithesis: clausisti oculos . . . aperuisti eos 30, 17; descendit et ascendit 10, 15 (3, 7) natus saeculo renascatur deo 46, 6; ore tuo et sensu nostro dixisti 46, 21; prouinciarum omnium . . contra quos soli pauci . . . 47, 6 *sq.* paratus ignoscere . . indulgentiam recusare 57, 5; filii dei — filii hominum 60, 21; uixerunt . . . occisi . . . in honoribus 65, 1; nouitas contra antiquitatem 72, 5; aqua humana contra diuinam 72, 6; respublica in ecclesia . . . ecclesia in republica 74, 3. 4; infirmando confirmas 119, 7; preces, non iussiones . 112, 12; defendisti —inpugnas 119, 10; *cfr.* 56, 10; 119, 11. 12; 154, 24; 155, 23 *sq.* 178, 13
anulus 12, 7; 14, 21; 79, 22
aperire ad fontem (*u.* ad) 14, 21; 44, 15; fauces 24, 15; apertum est caelum 113, 15; *alicui* 173, 18 — aperte dilucideque 102, 3; manifeste aperteque 56, 23; apertissima ueritas 102, 13;
apex unus in libro 167, 18; ad a. dictare 167, 26; ipsi apices et principes (*i. e.* episcopi) 15, 19
apostata 50, 21; 108, 13
apostoli *passim uelut* 3, 8. 9; 106, 19; 171, 8. 16; *oppos.* episcopi 170, 15; memoriae apostolorum 38, 5; 49, 11; 86, 13; 105, 13
apparet dolus 38, 15; ut apparet 56, 17; *sequitur acc. c. inf.* 58, 19; 149, 2; 163, 19; 178, 9; quia 56, 4; quod 162, 21
appellare eos fratres 4, 18; 5, 7; 32, 7. 10; 147, 10; *pass.* 19, 5 *(cfr. adnot.);* 36, 15; 39, 3. 7; 71, 9; 82, 2; 92. 3; nomine 155. 1; (*i. q.* prouocare ad imperatorem) 27, 18. 20; in ore populi 76, 15; aliquid aliud appellari 92, 21 *passim*
appellatio (= prouocatio ad imperatorem) 27, 18; graeca 69, 10
aptare altaria 100, 6
apud *aliquem* esse *saepissime uelut* 8, 17; 32, 10. 12; 42, 10. 11. 22; 53, 16; 121, 5. 15 *bis;* 132, 21; 167, 12 *bis*; 174, 11. 12. 15; a. deum positas animas 155, 17; ualet a. doctores 165, 11; apud Carthaginem 12, 17; 18, 12; 19, 19; 20, 2; 28, 6; 76, 1; *cfr.* 16,

10; 52, 10. 19; 131, 7. 15; 132, 8; apud acta *(q. u.)* 46, 3; apud loca (= in) 51, 19; a. Mensurium delituisse 19, 5; a. lotorem (= a) mundati 93, 15; a. matrem discere 14, 6; (= coram, cum) 144, 5; 161, 10; 171, 2. 3. 23 (negare); 164, 17 (profiteri); 182, 2 (accusare) — *cfr.* adlegare, baptizare, deesse, habitare, inuenire, latere, manere, ostendere,
aqua (*sc.* Jordanis) 10, 17; antiquae piscinae 69, 1; *cfr.* 69, 9; 70, 1; 72, 4; 116, 13. 18; humana contra diuinam 72, 6; continere 115, 6; fons uiuae 116, 3; uera et falsa 119, 5; 120, 20; uera 116, 4; duas 119, 5. 18; 120, 10; *cfr.* 122, 8. 13; mendax 120, 22; 121, 7; sancta 124, 21; salutaris 139, 7; salsa 152, 2; 153, 15; *cfr.* 68, 23; 113, 10. 12; 115, 14 *passim* — aquae Tibilitan. *u. ind.* II
arae dealbatae 82, 22; fumabant 90, 19; ante aram rogare deum 99, 1 — *cfr. indic.* II.
arbitrari 21, 2; 67, 2; 143, 21; *sequitur acc. c. inf.* 77, 5; 153, 4
arbitrium habetur in re 160, 9; pro 101, 10; 145, 14; 176, 16; ad 115, 1
arbor 45, 3. 5. 6; 156, 14. 18. 20; 161, 2
arbusculas plantare 12, 9; 46, 23; 47, 4; colere 14, 20
arca testamenti 165, 3; conclusas arca dotes 46, 12; in diluuio 166, 1; duas 120, 18; *cfr.* 161, 22. 23; 162, 25
arcere latronem 95, 19
archidiaconus 18, 16
ardere 162, 20; ardentem arulam 162, 8;
arescere 45, 7
arguere 22, 3; 49, 8; *aliquem* 85, 9; 107, 19; arguendus uidetur 87, 8; debet argui 100, 19
argumentari 108, 14
argumentis militare 45, 8; argumentis praestruens 119, 5; *cfr.* 11, 15. 16; 99, 12; 116, 15
arida ligna 12, 15; arbor 156, 19
arma tulisti 105, 2; in arma 60, 23
armatus miles 67, 6; 68, 5 *saepius;* legibus 55, 4; manus armata 63, 1
armigeri 68, 6
ars 156, 16; sine arte 115, 10; lacus arte detritus 115, 13; *cfr.* 134, 3. 4; 156, 13; 177, 5
artifex rei aut operarius 94, 5; malitiae 155, 26; *cfr.* 115, 11; 134, 12
artificiosa crudelitas 90, 17; consilia 156, 16
arulam ardentem 162, 7
ascendere culmina 52, 2; tribunal 62. 6; montem 161, 5; in caelum 3, 7; de mari 90, 11; ad aures 144, 14; *absolute* 10, 16
ascensum habere ad 144, 16
aspectus-us 100, 14; 154, 20
aspere facere 24, 21; 52, 25; 118, 5; 147, 7; geri 67, 7; 81, 9; aspera commissa 94, 12
asperitate fugata 175, 13
aspernari 6, 14; 86, 20; a. et repudiat 111, 17
aspicere *aliquid.* 71, 1; 90, 11; *sequitur acc. c. inf.* 146, 21
astutas mentes (*opp.* simplices) 4, 6
astutiae lumine occaecato 58, 4
asyndeton: 13, 7—9; 14, 1; 17, 19; 18, 3; 19, 16; 20, 15. 19; 25, 9; terra patuit, rapuit, clausa est 24, 17; *excipit polysyndeti figuram* 26, 16; lacerati — partus 53, 8 *sq.*; tumidus, superbus, inflatus, talis 56, 26; ne salutent ne accipiant 107, 6. 7; iracundia peperit, ambitus nutriuit, auaritia roborauit 20, 14; timuistis, fugistis, trepidastis 68, 14; respirare, uestiri, pasci, gaudere 73, 17; cum .. uagarentur, cum .. appellarentur 81, 22 *sq.*; omnis locus — ponere 90, 21—91, 4; 93, 3. 4; 137, 15—18; 142, 6; 147, 18. 19; 149, 8; sana sunt, salua sunt, recitantur 166, 13; quae — quae 175, 11. 12 *bis*
at ubi 100, 12; 130, 7
atque 30, 10; 73, 10; hinc atque inde 94, 4
atroces caedes 51, 13
auaritia 20, 7. 15
auarus 20, 19; 146, 5
auceps 156, 11. 12. 17
auctores 9, 9; 15, 11; mali 17, 20;

scismatis (*cfr.* principes) 4, 2; 15, 9; 17, 14; 118, 2; 177. 14; seminum 169, 13
auctoritate simili esse 126, 21
audacia uiolauit baptisma 118, 9
audere 55, 12; 62, 7; 98, 17; 147, 22; 151, 11; 179, 19; ausum esse 23, 21; 54, 22; 55, 6; 77, 15; 109, 7; 138, 17. 18; 179, 21
audire *aliquid* 6, 15; 52, 11; 84, 15; 87, 5; 100, 10; 148, 20; 165, 25 *saepius; c. partic.* 40, 11; 60, 1; 103, 17; 162, 9; ex ore 99, 14; auditus est 180, 25; *cfr.* 28, 17; 70, 13; 133, 13; *absolute* 42, 4 *bis*; 43, 14; 60, 20; 84, 16; 122, 2; 181, 20; = scio 25, 8; 159, 1
auditorum animi 10, 21; 107, 14; intellectus 108, 19
auditus (= audire) 84, 15; 85, 1; (= aures) perturbatus 100, 15
aue dicere 108, 5. * 8
aues uolantes 122, 19; 156, 12. 14. 22
auferre *alicui aliquid* 34, 11; 146, 10; auriculam serui 89, 20; *cfr.* 14, 19; 34, 9; 60, 16. 19; 100, 18; 108, 2; 109, 23; 119, 15; 120, 2; 127, 7; 145, 5
augere 11, 9; 126, 15
auido hiatu absorbere 24, 16
aures dei 35, 17; 144, 14; parare ad 60, 20; rumoribus inserere 22, 6; conplere 100, 4; acciperent aures 100, 8; animis et auribus 109, 9; auribus admittere 60, 1
auri et argenti breuis 20, 5; ex auro et argento ornamenta 19, 10
auricula 120, 1; serui 89,20
aut *saepissime uelut* 9, 4; 30, 14; 151, 8; 180 11; non (ne) — aut (— aut) 90, 8; 107, 11. 12; 157, 8; 159, 19; 181, 7; aut — aut (*uel saepius repetitum*) 21, 8; 23, 10; 65, 5; 68, 9; 77, 3; 79, 20; 91, 27; 94, 10. 20; 133, 8; 136, 8; 143, 7; aut — aut — uel — et 160, 15; aut si — aut si 174, 18. 20; ut ... aut ne 151, 10; aut quid 25, 15; *cfr.* 44, 10. 11; 73, 13; 91, 16; 98, 9. 12; 109, 22, 23
autem 3, 13; 9, 1; 10, 15; 60, 4; 105, 16; 119, 16; 133, 9; 143, 10; *loco tertio* 62, 9
auxilium castitatis 151, 10; postulare 68, 6; in auxilium addere 111, 24; auxilia (= auxilium) uirtus non quaerit 11, 14; conparare 11, 16; militasse 111, 24

Baptisma *saepissime*: 7, 9; 8, 1. 4. 5. 23; 69, 8. 16 *bis*; 119, 1. 9. 16; 125, 18. 20; 131, 4. 7. 10. 18. 25; falsum 13, 7; 14, 15; mysteria 113, 13; sacramentum 124, 10; 126, 14; 135, 16; laus 121, 12; 122, 1; leges 129, 21; 130, 8; unio sancti 119, 7; nomen 127, 5; operarius 134, 18; 136, 8; haereticorum 119, 12; duo 120, 8; baptismatibus 126, 12; baptismate baptizati 131, 16
baptizare *saepissime* 9, 21. 22; 94, 1; 116, 21; 127, 12. 15; 131, 1. 7. 11. 12. 13. 16; 133, 4. 8; 134, 20. 21. 33; 135, 19; 141, 13
barbarae gentes 74, 8
basilica 16, 11; 20, 21; 39, 4; 51, 11; 52, 11; 68, 1. 9; 83, 1. 19; 91, 7; 155, 9
beatitudo sancti Petri 172, 3; repudiantes 39, 20
beatus *saepissime* 41, 3; 92, 18; 177, 18. 19. 20 *bis*; 171, 6; 172, 11. 13. 16; 173, 5. 8; beatissimus 131, 8; 133, 1; 135, 13; 170, 20; 171, 22
bellum (*oppos.* caedes) 62, 22; gerere cum 11, 6; prouocare ad bella 51, 10; indicere 24, 7; 90, 17; inferre 90, 14; pati 154, 3; *cfr.* 90, 7. 8. 9; 91, 10 *(bis)*. 23
bene est 125, 5; uerbum b. 125, 4; merito et bene 79, 17; (*i. q.* recte, merito) dicere 8, 24; 139, 9; 171, 15; pertinere 13, 9; claudere 14, 18; negare 15, 2; uelle 55, 15; ostendere 139, 8. 9; melius 139, 14 — *u.* facere, gignere, lauare, laudare, nominare, noscere, stare, uiuere
beneficium consequi 10, 4; 24, 17; praestare beneficia 115, 5
beniuolentia dei 34, 18
bestia 90, 10; 95, 15; rosoribus 167, 5

bestiolae domesticae 166, 29
bibere uinum 143, 15; unde 44, 13
bibliothecae 165, 12
blandiri sibi de 131, 23
blasphemare 43, 15
bonum summum 85, 11; unitas bonum est 96, 15; bono (*c. genet.* = gratia, *cfr. Arch. f. lat. Lexik.* III, 15) unitatis 171, 6, 9. 16; 172, 9; 173, 12; pacis 28, 3; 159, 16; 170, 14
bonus—a—um 5, 7; 55, 15; 64, 1; 69, 17; 85, 12; 106, 7; 116, 16; 169, 11. 15 *saepius* — melior 40, 9; 57, 9; 86, 7; 93, 12; 119, 19; 151, 19; 163, 4 — *u.* bene
breuis (*Verzeichnis*) auri traditur 20, 5; breuissimas moras 15, 21
buccella *110, 21 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402 *et Uulgat. l. l.:* propter pugillum hordei et fragmen panis).

Cacuminibus montium 83, 9
cadere in oleum 175, 19; *absol.* non cecidit (paries) 96, 20
caecitas exclusa 69, 7
caecos et inperitos 63, 12
caedes 51, 9. 13; (*oppos.* bellum) 62, 22.
caeditur paries tempestatibus 95, 19
caelestis 46, 4; 121, 20; 122, 22; 123, 13; 140, 1. 8 (?). 20; 151, 3.
caelum, 3, 7; sub toto caelo (*i. q.* toto terrarum orbe) 50, 4; 71, 3; *cfr.* 59, 3. 16; 80, 7; 113, 16; 123, 11. 12; 154, 22; 160, 25; in caelis 140, 7; *u.* regnum caelorum
calamus conpositus manu 160, 27
calcare praecepta 63, 11; uinum 85, 13; calcatis scrobibus 136, 2; uestigia 154, 12; parietes 154, 20; (= opprimere) uestigio calcata inuidia 180, 2
calices 146, 2. 7; 152, 11; salut. 18, 19
calida (*sc.* aqua) 143, 15
caligines opinionis incertae 30, 11; in caligine clausi aeris 62, 16
callide subponere 8, 9
calliditas 157, 3
calumnias ingerere 158, 3; tollere calumniam 7, 21; facere 102, 3
calumniose dictum 7, 20
cancer (= Geschwür) *gen. neutr.* (sermo) habuit cancer 108, 16; leue 109, 9 *cfr.* 109, 1. 5. 14; *108, 9 (*cfr. Cypr. sent. epjsc.* 10; *ep.* 43, 5; *Claud. quadr. ap. Prisc.* 6, 43; *Scrib.* 206. 240; *Archiv f. lat. Lexikogr.* II, 269)
candidum uellus 134, 5
canes accensi rabie 54, 1; canibus fundere eucharistiam 53, 21
canina uictima 102, 11
cantare deo (*i. q.* praedicare) 35, 14; qui cantabat (*sc.* Dauid) 112, 9; epistularum exemplaria ubique cantantur 73, 25; de gutture 157, 6; gallus 173, 7
canticis canticorum 11, 21; 12, 4; 44, 16; 53, 15; 74, 5; 111, 17
cantu distinguere 173, 7
capaces sinus 115, 9
capere 68, 19; 157, 7; caperetur populus 57, 19; capiendi peritia 156, 16
capitale delictum 160, 12; crimen 160, 30; peccatum 165, 6
capitulo Hieremiae 116, 17
captasti uentos 105, 8
captiuitas: in captiuitatem trahere 63, 12
captiuus (*opp.* liber) 157, 7
caput apostolorum 36, 15; 172, 7; sacerdotum 60, 9; innocentis 55, 5; in capitibus mandatorum 23, 13; genera capitum in ecclesia 61, 10; properastis in capita (= duces, episcopos) 63, 12; rex et sponsus et caput (ecclesiae) 71, 7; nudare 151, 7; leuare 180, 3 *cfr.* 4, 8. *12; 21, 6; 61, 9; 66, 9. 14; 150, 15. 18 *saepius* — *u.* ferre
carcer 16, 4; 33, 20; tartareo carcere clausi 24, 20; in carcere latere 157, 5; carceres 51, 6
caret uirtus effectu 92, 10
caritatem habere 92. 1. 4. 7. 20; 171, 11. 16; caritatis desertores 92, 22
caro infantilis 139, 10; suilla 167, 28; (terra) fieret 34, 20; peccatrix 9, 19; 10, 5; Christi 7, 10; 9, 18. 20; 10, 3. 4. 5. 7. 8. 9. 15. 16; carnem Christo subducere 13, 12:

108, 15; in carne fuisse 114, 12; natum (passum) 114, 14. 15; *cfr.* 10, 1. 2. 3. 6; christianorum carnibus opimatam 49, 14; resurrectio carnis 140, 23; carnis desideria 150. 16
carpuntur poma de arbore 161, 2
carus: cariorem hereditatem 85, 8; carissimi fratres 3, 2
castellum 51, 23
castimoniales (*i. q.* uirgines deo sacratae) 54, 15 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)
castitatis remedium 150, 18; auxilium 151, 10
castrorum chori 72, 18; *cfr.* 105, 2
castus 55, 2
casus (Sturz beim Wurfe) 54, 5. 6; quocumque casu 57, 21
cataclysmi mentio 120, 12. 17
catechumenus (*opp.* fidelis) 134, 7; 139, 6; (*opp.* paganus) 135, 18. 19 — *u. indic.* II.
cathedra (*i. e.* episcopalis) 12, 22; 17, 11; 18, 3. 4; in episcopali 19, 15; 21, 10; 36, 7. 13. 18; 37, 14; 39, 11; 42, 18; c. Petri 38, 1; 45, 10; 176, 24 — *u.* sedere
catholicus: catholica ecclesia 6, 18; 85, 6; 95, 15. 21; 159, 4; 163, 27 *passim;* (*sc.* ecclesia) 28, 8. 11; 38, 17; 111, 20; 119, 10; 170, 18; 177, 7. 9. 13; mater 14, 3; 178, 7; sacramenta 7, 13; unitas 92, 24 — catholicis pacificis 178, 11; episcopis 178, 18; *cfr.* 11, 8; 20, 20; 30, 15; 51, 19; 121, 9; 147, 9 *passim*
cauari non potest lacus 115, 10
cauea 156, 23; 157, 2
causa Donati 27, 3; flagitabatur 29, 11; in causa esse 29, 17; conflictus causarum 25, 12; sine c. 16, 20; 63, 4; 95, 18; 101, 9; 168, 18; praesens 12, 10; 139, 4; deo seruare 17, 3. 5; conuenerint causae 17, 20; (20, 13) quae . . causa ut 67, 5; dicere 19, 15; prodere 70, 7; inpellentibus 73, 10; confictae 20, 16; (= res) in hac c. 146, 19; 147, 7; (= Rechtssache) cognita 180, 24; *cfr.* 181, 3. 8; mali sui ipsi sunt causa 87, 7; uindictae 88, 3; in uobis est causa 88, 8; *cfr.* 29, 3; 73, 6; 81, 8; 84, 14; 138, 14; 160, 22; *u.* secretum — *praep.*: 94, 10; 105, 5; *c. gerundiuo* 154, 14; 179, 12
celare (= defendere?) 54, 16
celebrare ordinationem (= ordinare) 20, 2; 21, 14; sunt celebrata 70, 9 *(cfr. adnot.);* (= diuulgare) falsa 22, 8; iudicium celebratum 70, 14; 159, 10; in iudiciis actio celebrata est 78, 6; lauacrum 124, 19; sacramentum 126, 14; uirtutes (= exsequi) 138, 11; nuptias 140, 20; 151, 3
celeritate tota 51, 22
censentur Iudaei (prosapia Abrahae) 119, 20 (*cfr. Rönsch, N. Testam. Tertull.* 625—628); *sequitur acc. c. inf.* 154, 21,
centurio 137, 22; 138, 2. 5. 24
certamen 123, 1; 134, 19; 155, 12
certus (*i. q.* uerus) 9, 3. 9; membra 48, 18; 127, 6; tempore 130, 7; momenta 143, 18; genus hominum 164, 15 — certe (gewiss) 48, 12; 64, 5; 75, 3; *ironice* 138, 6. 26
ceruicalia sarcire * 66, 12
ceruice inclinata 57, 1; a ceruicibus 23, 22; membra ceruicis 66, 12 — *uid.* inclinare
cessat uindicta 25, 1; suspicio 104, 16; 137, 14
ceteri *passim uelut* 6, 4; 12, 1. 2; 50, 9; 136, 24; 154, 21; 161, 24; 173, 10 *bis.* 11; et cetera 80, 1; 122, 12; 133, 20. 21; 159, 22; 160, 8; 176, 15; et cetera talia 73, 23 — ceterum *aduerb.* 7, 6; 164, 23; 179, 5
charta = liber 163, 11; 165, 4 = Documente 25, 9. 12
chiasmus qui dicitur: excaecauerat liuor, aemulatio . . orbauit 23, 5; audiui, audias et tu 6, 15; scismaticus sis, scismaticos haereticis iungere 13, 4; subtiles in seductionibus, in caedibus inmanes 51, 9; tractae sunt matronae, infantes necati sunt, abacti sunt partus 53, 8; ad epi-

scopum . . reus . . sacrilegus, incestus ad castum, ad episcopum 55, 1; intentatis terrores, maledicta praetenditis 63, 22; considerate — actus 107, 8. 9; qui deo plenus intrauerat, egreditur uas inane 111, 2; haereticos dicit moechos et moechas ecclesias illorum 111, 16; in carne natum . . et passum in carne 114, 14; alteram meliorem, peiorem alteram 119, 19; cogebat . . . dolor . . . pudor inpediebat 138, 12; minui potest, non potest inmutari 145, 5; facti sunt uulpes—artifices 155, 23—26
chirographa debitorum 82, 3
chori castrorum 72, 18
chrisma 54, 4; 174, 3; 175, 10; in sancto chrismate 85, 16
christianus 64, 15; 99, 4. 8 *bis*. 9; 110, 5; 126, 2. 3; 152, 20; imperator 81, 4; christiana *(fem.)* 110, 5; baptisma 123, 10; nomen 90, 14 — christiani *passim* 19, 14. 18; 77, 14; 149, 21; 164, 24; homines 98, 15; oculi 100, 14; populi 50, 16; 124, 15; parentes 110, 10; tempora 163, 4. 10
Christus 34, 12; 55, 19; 56, 18; deus (et) Ch. eius 68, 11; 76, 10 *u.* declinatio
cibus spiritalis 18, 17; subducto 64, 9; uitalibus 14, 12
cimiteria (*i. q.* coemeteria) uindicetis 155, 10 *(cfr. Bonnet, le Latin de Gregoire* 25, 1; 224)
cineribus spargere crines 152, 1
circumcelliones 81, 18; 82, 20; *u. ind.* II
circumcisionis conparatio (descriptio) 7, 8; 10, 21; singularem 8, 2; Hebraeorum 119, 9; duas 119, 18; *cfr.* 119, 2. 8. 16; 121, 11; 122, 21
circumire maria 44, 8
circumuenti paupertate 58, 16
ciuica (*i. q.* ciuium) frequentia 20, 22
ciuis 16, 6; 38, 13
ciuitas (= urbs, *cfr. Arch. f. lat. Lexikogr.* III, 16) 16, 10; 23, 17; 26, 10 *bis;* 47, 18; 52, 10; 53, 3; 81, 14; Felicis 29, 10; Mauritaniae ciuitatibus 52, 20; *cfr.* 38, 14; 39, 6; 68, 7; 75, 23; eiusdem ciuitatis episcopus 81, 16; traditorum ciuitates 9, 8
clamare et dicere 40, 2; clamat deus dicens 74, 20; *cfr.* 116, 17; 133, 1
clarius luce sit 42, 6
claudere aues 156, 22; ora 35, 18; hortum 14, 18; sepulcrum 63, 16; terra clausa 24, 17; carcere clausi 24, 20; increpatio clausa 79, 9; iudicium 27, 10; inuidia intellegendi aditus clausit 101, 12; *cfr.* 42, 21; 52, 1; 62, 17; *absolute* 173, 19.
claues salutares 39, 14; regni caelorum 39, 18; 171, 8; 176, 24; habere 12, 6; reuocare ad 14, 19; accipere 173, 14. 17
clericus: episcopi cum clericis suis 68, 18; hominibus fidelibus et clericis 97, 12; *cfr.* 78, 9; 98, 15
clerus 28, 14
clipeus ueritatis 31, 7
coaequare cum 159, 20
coagulare 50, 11
coagulo (*i. q.* copula) sparso pacis 14, 1
coartare in angustum 33, 15
codices (= libri sancti) 153, 3, 6. 9; 165, 10. 14
coepiscopi 52, 6; 78, 15
coepisse 17, 1; 63, 1 *bis*; 83, 1; 108, 10; 113, 18
cogere *aliquem* 150, 8; in angustias (*cfr.* coartare) 46, 24; ad 91, 6; 151, 14; coactae a uobis 65, 17; *sequitur* ut 83, 2; 138, 12; 152, 13; 167, 17; *infinit.* 20, 8; 66, 9; 79, 22; 86, 15; 90, 20; 91, 2. 17; 151, 4; *absolute* 160, 6; 179, 3
cogitatum inplere 89, 22
cognoscere 112, 3; 134, 1; 155, 7; = conscium esse sibi 57, 6; cognosci in persona 13, 12; cognita causa 180, 24
coheredes 34, 13
cohortes sibi effecerat 83, 11
colere (*i. q.* plantare) arbusculas 14, 20 (*cfr.* 12, 9); colendi potestas 14, 19; scisma 24, 22;

errorem 40, 16; legem 165, 8; caput uituli 89, 3; idolum 116, 1
colla tendere 157, 5
collegae 6, 2
collegium episcopale (*cfr. indic.* II) 6, 1; 180, 1; *cfr.* 99, 15; 100, 19
color 134, 4. 9. 13. 15. 18
columba 12, 4; 32, 7. 9; 53, 12. 15. 16. 17; 113, 17; 120, 19
columna lota 155, 3
comitari *aliquem* 147, 15
comites (= socii) 52, 2; socius et comes 61, 21; *cfr.* 82, 16. 18; 83, 13
commemorare 34, 22; 36, 5; commemorasti (= scis) 44, 2; 49, 15; 52, 15; *cfr.* 11, 10; 15, 17; 30, 14; 53, 2; 71, 11; 91, 11; 114, 17; 119, 1; 120, 17; 139, 12; 167, 16; 172, 2. 3; 176, 18; 177, 2
commemoratio ecclesiae 7, 15
commemoratorio (= breuis, Verzeichnis) facto 19, 12 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 401)
commendat fides christianos deo (*i. q.* tutelae dei mandat) 3, 3; ornamenta fidelibus (= tradidit) 19, 12; *cfr.* 149, 18; 150, 4; commendatam (= creditam) praedam 20, 7; pax a deo commendata 85, 7; 100, 18
commercium formatarum 37, 12
comminari 94, 14; 96, 17; 164, 21
comminutas legis tabulas 161, 4
committere peccatum 161, 19; mala 15, 11; facinus 53, 19; *cfr.* 9, 13; 93, 2; 94, 9. 13
commoda . . incommoda 95, 12
commodare consilium ad 147, 1
commonebantur ut 91, 8
commoratio urbica (= Romana) 38, 19
commouere (*i. q.* turbare) negotium unitatis 73, 8; commoti (= irati) 84, 11; lingua in haec uerba commota 100, 9
communicare *alicui* 21, 9; 28, 14; 43, 5; 49, 10. 11; 92, 5; 105, 13; 147, 11; 148, 1; 171, 9. 19. 21; cum 178, 19. 20; 179, 11; inter 180, 4; *absolute* 173, 20; 180, 11
communio cum 48, 7; communionis consortium 43, 1; 47, 8; reddere communione uxores 50, 5; communioni pedem subducere 20, 9; religionem communionis 86, 17; ad communionem transierunt 98, 22; fidelium 140, 4; in communione esse 148, 3; 176, 21; coniungere 147, 19; quaeri ad 159, 2; negare 161, 20; in communionem recipere 168, 8; communioni miscere 20, 12; 178, 17; *cfr.* 161, 28; 162, 23; 163, 22; 166, 3; 167, 15. 32; 171, 17; 178, 18
communis 6, 1; 15, 1; 121, 16; 163, 25; 170, 3; *alicui* 11, 13; 121, 14; cum 51, 7; inter 108, 3; in commune 152, 19; 153, 2 — *u.* habere
comparationis gradus diuersi u. adiectiva
conari 22, 2; 34, 9; 39, 25; 108, 15; 119. 13. 14; 141, 17; 177, 6; *pleonastice:* adfirmare conatus es (= adfirmasti) 44, 17; *cfr.* 46, 13; 60, 7. 8; 62, 1; 109, 2; 115, 1
conburere 146, 6; 162, 26
concedere *aliquid* 34, 9. 15 *bis;* concedite deo ut 47, 4; 155, 19; claues concessas 176, 24; *c. infin.* 24, 19; 83, 4; 127, 18
concidere librum 162. 9; legem 163; 3; uiam 144, 14; a 12, 15; 45, 4. 5; *cfr.* 147, 16; 148, 4
concilium Nicaenum 109, 4; Numidiae 159, 12; in concilio 52, 9; actum 17, 22
concipere uota 50, 20; licentiam 173, 15; caro de spiritu sancto concepta 10, 10
concluderet eos spelunca 62, 14; conclusas (= inclusas) arca dotes 46, 12; hortus 12, 5; 48, 1
concordare cum 25, 10; 37, 13; 46, 5; 105, 11; mentes 154, 10
concremari incendio 166, 26
conculcare 169, 21
concupiscentes sacerdotium 24, 3
concurrere cum (*i. q.* facere c. al.) 5, 15; *alicui* 46, 2; ad 51, 23; 81, 19
concursus est flagitatus 81, 20
concussam turbinibus pacem 18, 14
condere in horreo 170, 5; gladium 89, 20; 90, 1; aqua de trinitate

condita 120, 22; de pace condita essent 143, 3
condicio mutabatur inter 82, 15
condimentum 177, 19 *bis*. 20. 21
condire sacrificia 47, 11; ex *uel* de 174, 3 *bis*. 5; 178, 3; mores 175, 21
conducere *aliquem* 83, 6. 8; 135, 22; conducta manu 51, 11; multitudo 143, 13
conexas et indiuiduas dotes 42, 11
confectione uellus purpurascit 134, 5; olei 174, 9. 12
conferre: in se nihil contulisset (*i. q.* dignitatem ecclesiasticam non impertiuisset) 21, 3; *aliquid* 62, 10; 120, 6; 122, 23; *alicui* 36, 14; te ad (= berufen auf) 46, 11
conferta ecclesia populis 21, 10
confessio nominis 65, 4; 91, 15. 18; 139, 21
confessores 91, 16; facere 15, 15
confibulare (*i. q.* concordare. consentire) cum ueritate 25, 11 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 404)
conficitur (professio) apud acta 46, 3; in manibus conficientium 93, 14; baptisma 120, 6; purpuram 134, 17; (= parare) 160, 29; suauitatem 175, 25; oleum 85, 15; 174, 24 *bis*. 26; 175, 4. 5. 8. 10. 15. 21; de (in) nomine 175, 2; 176, 1
confingere crimina 121, 8; causae confictae 20, 16; nihil potuit confingi 20, 25; *acc. c. inf.* 91, 5
in confinio mortis 123, 19
confirmas unionem 119, 7
confiteri *aliquid* 21, 17; 56, 15; 138, 2; 180, 25; Christum 91, 17; in Christum confessi 91, 24; Donatum 79, 6; *sequitur acc. c. inf.* 16, 17; 27, 5. 7; 79, 2; 138, 23; 150, 2; confessus est dicens 16, 4; sibi de 159, 12; — *abs.* 91, 19
conflare calices 152, 11; flamma 89, 4; incendium 93, 1
conflictus partium (*cfr.* conlatio) haberetur 6, 9; causarum (= disputatio) 25, 12; sine sanguine et conflictu multorum 62, 21
conformare actus temporis 135, 14
confortauit seras * 71, 20 (*cfr. Rönsch, Itala p.* 185)
confossus uulneribus 149, 17
confringere 144, 13; 152, 11; 160, 33
confugere ad 146, 13
confusa mulier 20, 14; confusus est 147, 6
cum confusione correpta 18, 20
coniugales christiani (Eheleute) 149, 20 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)
coniugatio: a) formae contractae: accusasti 9, 4; adisti 141, 8: audistis 52, 11; 84, 16; captasti 103, 8; commemorasti 44, 2; 52, 15; 119, 1; 177, 2; communicasti 105, 13; concordasti 105, 11; conflastis 152, 11; coniurastis 145, 7; conparasti 105, 4; 178, 11; demonstrasti 7, 12; denegasti (s) 12, 13; 46, 24; desiderastis 97, 8; disputasti 120, 10; errasti 48, 1; excusasti 114, 8; 115, 3; existis 7, 12; exorcizastis 57, 21; expoliastis 106, 15; exterminasti 95, 3; 175, 26; fabricasti 105, 7; imperastis 151, 14; inplestis 61, 1; intrastis 144, 4; iugulastis 61, 5; 64, 22; laborasti (s) 119, 15; 144, 17; laniastis 144, 10; laudasti 8, 9; 121, 17; memorasti 84, 13; mortificastis 109, 12; nosti 36, 10; 78, 18; nudastis 151, 7; ordinasti 46, 18; 119, 7; ornasti 105, 7; parasti 60, 21; peccastis 168, 9; peristis 109, 10; procurastis 152, 11; properastis 63, 12; 153; 5; putasti 43, 18; rebaptizastis 175, 25; repudiasti 106, 4; reuocasti (s) 14, 19; 146, 3; rogastis 50, 22; 51, 1; satiasti 153, 20; sauciastis 61, 16; 157, 9; sociasti 12, 19; trepidastis 68, 15; uentilasti 84, 7 — audierat 100, 10; 130, 6 — dictasset 84, 1; erogasset 138, 11; 149, 19; 150, 5; negasset 172, 1 (*sed* audiuisset 162, 9) — amasse 91, 26; ambulasse 147, 4; audisse 181, 20; commodasse 147, 1; communicasse 49, 10. 11; 179, 11; erogasse 150, 3; errasse 178, 8; militasse 45, 9; 111, 24;

mutasse 145, 19; necasse 16, 4; nosse 25, 16; 102, 9; 123, 9; 173, 7; ordinasse 57, 17; peccasse 62, 1; 133, 4; 152, 8; 166, 7; 172, 4; 173, 8; perisse 157, 9; rebaptizasse 27, 6; 129, 14; renuntiasse 151, 2; repudiasse 80, 12; tractasse 6, 17; turificasse 16, 6; 65, 4; uacasse 137, 19; uindicasse 88, 15; 160, 33 — abiit 94, 20; (*sed* exiuit 18, 11); audierunt 40, 11 (*sed* audiuimus 84, 15); petiit (. erunt) 137, 23; 38, 19; transierunt 98, 22 *b) solutae perf. ind. coni. et plusqpf. indic. formae passim uelut* 17, 12; 21, 23; 41, 2; 44, 8; 54, 4; 78, 19; 82, 18; 98, 10; 113, 15; 131, 17; 133, 4; *c) compositae* (fui, fueram, fuisse) *passiuae:* pasti fuerant 14, 12; *cfr.* 7, 6; 16, 11; 17, 20; 20, 5; 58, 17; 62. 13; 80, 5; 81, 6; 83, 3. 19; 95, 8; 100, 13; 101, 1. 4; 112, 9; 116, 5 — futurus est (= erit) 75, 8 — reuersi sunt 28, 14

coniugatio periphrastica 1) actiua loco futuri probaturi sumus 7, 5; 89, 12; 92, 3; 120, 20; quid dicturi estis 25, 5; responsuri sunt 78, 22; futurus est 181, 8; *cfr.* 140, 25; 141, 9; 170, 3; scripturus erat 163, 5; *cfr.* 120, 15; 164, 20; 173, 3; 181, 25; fuerant nascituri 52, 21; *cfr.* 104, 5; 139, 21 *2) passiua: a) c. datiuo* mihi respondendum esse 8, 21; *cfr.* 87, 8; 105, 3. 5. 8. 15; 164, 2; 180, 18; *b) addito* ab 86, 24; 113, 6; *c) absolute* 17, 18; 27, 18; 39, 3; 43, 22; 93, 5; 104, 15. 21; 118, 7; 123, 6. 8. 11; 134, 10 *bis*; 142, 3; 159, 11. 18; 166, 18. 27; 176, 7; 180, 16. 24 *saepissime*

coniunctiuus uariatur indic. 7, 2; 142, 5—143, 1; *omisso* ut 31, 13; 42, 15. 21; 45, 23; 122, 2; *loco indicatiui*: insipientis esset 80, 8; cum proximarent, tunc 81, 14; quicquid dictasset 84, 1; *cfr.* 42, 2; 64, 2. 3; 83, 21; 95, 7. 9; 99, 1 (*sed cfr.* 98, 18); 99, 2. 4. 6. 9. 10. 11; 115, 8. 9; 116, 13; 119, 14; 122, 7; 132, 3; 133, 4; 134, 13. 14. 23; 163, 12; 171, 11 — *in enuntiatis relatiuis passim* 10, 14; 14, 16; 15, 15; 107, 3. 10. 12; 139, 6. 8; 149, 19; 168, 16; 172, 8; 178, 3; 181, 17 — *sensu imperatiuo* 101, 2; 102, 7. 9. 10; 104, 16. 17. 18; 123, 5; 141, 15. 16 *bis;* 168, 5; 170, 8. 10; 174. 10; 175, 1; *uariatur imperatiuo* 145, 14 — *u.* quamquam, quotienscumque, siue

coniungere *aliquem* 50, 9; communionem 147, 20; *absol.* 36, 8 = addere *abs.* 150, 10

coniurare 145, 7

coniuratio 55, 3; 144, 17; 155, 8

conlatio (= partium conflictus 6, 9) inter 6, 7; tecum mihi 6, 12

conligere *aliquem* (*i. q.* conuocare, cogere conuocatisque praeesse) 38, 20; (= sich versammeln) 39, 5; multitudinem 68, 3; de 32, 8 (= facere) non necessarias (ecclesias) 111, 18; legem ad 116, 14; uox de uico 132, 18

conlocare cathedram 36, 18; ianua 95, 8

conlocatio uerborum: unde probamus uenientes . . rebaptizatos (= unde uen. reb. prob.) 47, 19; in *uno* tibi *solo* 47, 21; *cuius* Iudaei nec *uestimenta* 39, 25; qui serpit uelut cancer *hodie* 109, 13; quoniam nunc tempus est inuenire discendi 114, 3 *(sed cfr. adnot.)*; dixerunt se illi nescire 131, 9; quod *semel* mandauit Christus esse *faciendum* 118, 10; uides ergo iam 137, 4; ut crimina in silentium mitterent sua 22, 1; *iam* Christus *pereuntem* . . puerum 138, 1; satis *te* miror . . cum . . sis . . uoluisse 13, 3; preces quas dederant, apud iudices adlegarent, in quibus (sc. precibus) 78, 20; ad praedictum locum ut concurrerent inuitauit 81, 19; *illorum* quorum nolo *hominum* facere mentionem 86, 15; *non minus* uidemus neglegentiam *frequenter* 166, 20; patris sui risit

inpie nuditatem 5, 10; hanc in uos dixisse sententiam 12, 18; maledicta effudit . . in Gregorium aliquando 73, 21; (testimonium) quod dixit illum deus . . moriturum 79, 9 — *subiectum in sententiae fine saepius* catholica pio sinu suscipere dubitaret ecclesia 173, 21; idolorum patefieri iussa sunt templa 51, 4; uenientes ab inuicem diuisi sunt rami 93, 10; *cfr.* 9, 4; 39, 3; 59, 2. 3. 15; 62, 15; 65, 2; 71, 16. 17; 107, 20; 160, 20. 22; 173, 4 — *obiectum praemissum* scissuram dum sanat 94, 7; *cfr.* 9, 2; 60, 12; 67, 7; 87, 4; *possessiua substantiuis praemissa passim uelut* 49, 16; 51, 5. 6. 20; 84, 13; 98, 22; 102, 6; 109, 9. 13. 14; 118. 9; 145, 14. 18; 155, 6. 8; 164, 1. 2; 170, 2; 180, 3. 26; — *u.* chiasmus
conloquium 161, 9; denegare 6, 11
conmixtum sacrilegium inpietati 59, 23
conparare (= efficere) duas ecclesias 48, 8; auxilia 11, 16; moras 15, 21; merces 105, 4; *alicui aliquem* 76, 6; 77, 4; 123, 14; 177, 10; 178, 11; contra 120, 8; ad 134, 4
conparatio 7, 8; 121, 20; in conparatione 8, 1; 58, 13; 119, 1; 172, 13; conparationes laudesque 8, 22
conpedes scismatis ponere 40, 9
conpelli ad basilicam 91, 6; respondere 6, 6; *abs.* 160, 8;
conpendium mortis 24, 18; dat de morte 58, 15; per c. remittere (= abkürzen, vereinfachen) 62, 22; *cfr.* 165, 22; facere 141. 11
conpertis rebus 21, 7
conpescere praesumptionem 136, 7; aestum animi 150, 12; odia 155, 13
conpetere *alicui* (= pertinere ad) 97, 7; conpetentem (gebürend) annonam 83, 19; poenis 164, 20; conpetenter suscepti 84, 3; *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 403; *gloss. Cyrill. p.* 396, 26: ἁρμοδίως . . conpetenter)
conplectitur ecclesia filios 95, 16
conplere mensuram 173, 4; aures 100, 4; promissa 33, 23; *cfr.* 41, 8; 63, 9; imperia conpleta 52, 3; testimonia conplenda 138, 8; operatur et conplet 122. 6; ut conpleatur, quod dictum est 110, 19; *cfr.* 113, 7. 14; 141, 18
conponere arborem 156, 20; ad 115, 1; calamus manu conpositus 160, 27
conprehensa puella 54, 18
conpressit peccata poena 25, 4
conprobaui nos habere 107, 24; conprobatum est uos esse 111, 23
conpungere fila 94, 6
conputabatur euasisse 82, 11; peccatum 161, 18
conquirere argumenta 11, 16
conscientias prodere 168, 20; conscientiae cutem 175, 11; cum c. actum 68, 21
conscriptas litteras 22, 4
consecratos deo crines 152, 1
consederunt in domum 16, 12; *cfr.* 26, 14; 27, 3
consentire *alicui* 66, 4; 99, 6; *abs.* 113, 1; *c. acc. et infin.* 140, 22; *c. infin.* 169, 16
consensus unus 99, 7
consequi beneficium 10, 4; 24, 18; *cfr.* 23, 21; 133, 23; 156, 2; 171, 7; exempla consequentia 161, 21; consequens erit eosdem fuisse 17, 13; *sequitur infin.* 67, 4; 121, 11
consessum uitant 6, 11; ad 16, 7
considere inter saxa 54, 7
considero = intellego 10, 20; *aliquid* 44, 2; 107, 7. 8; 134, 10; 177, 3; quia 160, 24
consilium accipere a 17, 2; dare 80, 22; 139, 18; inuenire 83, 13; 138, 14; 159, 14; mutare 145, 19; commodare 147, 1; erogare ad 150, 6; latet in 155, 4; uerba consilii 150, 9; actum cum consilio 68, 21; sine consilio 155, 5 *cfr.* 58, 3. 10; 156, 16; 161, 23
consistit quaestio, quod 118, 8
consolari *aliquid* 156, 4
consolatio 70, 3
consortes sacerdotes 113, 4
consortium communionis habere 43, 1; possidere 47, 9
conspicere 57, 20; 124, 3
constat *c. acc. et inf. saepissime*

13, 2; 38, 6; 40, 7; 57, 17; 83, 19; 98, 5; 126, 15; 161, 17; 172, 4; 180, 4; quem (quos) constat 7, 14; 12, 12; 42, 11; 76, 1; 99, 17; 113, 5; 157, 4; 162, 31; 163, 23. 28; constet 22, 19; 62, 2; 93, 19; 148, 4; 173, 22; 179, 8; constabat 22, 14; constiterit 49, 19; 159, 3; constat quod extulit 78, 16
constituere causas 73, 11; titulum 124, 8; constituta persona 45, 18; ecclesia 96, 4; in sacerdotio constitutos 15, 19; regem constitutum 71, 4. 16
constructio quae dicitur ad sensum: populus Israhel . . quod illis . . conflauit 89, 3; populum, qui . . non habent 107. 21; baptizati sunt mille 141, 13
construere 69, 18. 19
consuetudo 78, 1; (= ritus) 100, 16
consueueras(t) 144, 3; 82, 20; 143, 17
consul 26, 13
consulere *alicui* 74, 19; consulti 17, 3
consumere 53. 11
contemnere *aliquem* 56, 24; praecepta 60, 8; 89, 10; mandata 87, 1; iussio 88, 16; uox 89, 5; pannus 93, 13; disciplina 105, 24; 106, 5. 7. 10. 13. 16. 20; *cfr.* 162, 21; 173, 16. 24; 176, 7; 180, 14
contemptores 24, 15; 89, 7
contendere *de re cum* 136, 14; *c. infin.* 33, 1. 21; 39, 19; 110, 17; 125, 19; 127, 18. 21; 129, 9; 133, 4; *acc. c. inf.* 73, 12; 114, 12; 121, 3; 157, 11; 180, 28
contentio nata inter 123, 23; contentiones partium 25, 13
contentiosi homines 123, 6
conterere: contriuistis sexus 65, 20
conticescere 36, 3
continere *aliquid* 69, 11; 78, 11; 105, 14; 115, 6. 15; contineri *re* 47, 23; 166, 23; in 29, 16 — continentes (*i. q.* abstinentes) 47, 2; 71, 10
contingi oleum 60, 17; contingeret temporibus 170, 13; contingit mutare 151, 16
contra *praepos. saepissime uelut* 5, 15. 17; 18, 5; 20, 16; 36, 18; 45, 8; 72, 5. 6; 89, 9. 14 *bis*; 105, 2; 111, 24; 121, 18; 150, 16; contra quem obstitisse 176, 17; *u.* facere, conparare, dicere, militare — *aduerb.* (= e contrario, autem) 60, 7; 91, 8; 95, 16; 179, 14
contradicere *alicui* 63, 4
contrarias res 175, 3
contristari de 140, 10
controuersiae locus 70. 16
contusi sunt 84, 6 (= uexati 84, 9)
conualuerat multitudo 83, 5
conubia sacramentorum falsa 114, 10
conuenire (*i. q.* in ius uocare): conuentus non patiebatur 19, 9 (*cfr. Uict. Uitens. ed. Petsch.* I, 48); conuenerint causae 17, 19; *cfr.* 20, 12; conuenerunt in domum 26, 12; in unum 68, 12; populus conueniens (= sich versammeln) 70, 12
conuersatio (*u. indic.* II.) ecclesiastica) 93, 20; 121, 16
conuersio ad 132, 22
conuertisti gladium 13, 16; conuertitur natura 134, 5; ad altare conuersi 56, 11; *cfr.* 98, 18; 141, 2
conuicium (*i. q.* crimen) traditionis 21, 23; uomuisti 43, 18; faciendum 43, 22; meditari 5, 17; iactare 146, 15; conuicia *alicui* facere (dicere) 80, 2. 4; *cfr.* 101, 9; ad 114, 21; *u.* facere, miscere
conuictus prohibeatur 109, 14
conuincere *aliquem* 147, 5; *seq. acc. et. inf.* 8, 15; 132. 13; *om.* esse 147, 2
conuiuii dominium 136, 23; *cfr.* 140, 8; 141, 9
cooperire 145, 10; cooperto crimine 159, 14
copia lignorum 143, 9
cor hominis .. dei 76, 19. 20; maris 79, 11. 14; *cfr.* 162, 29, 30; 163, 13. 18 — *u.* exaltare, efferre
coram 138, 14; 172, 1
corporalis (*oppos.* spiritalis) mons 71, 13; corporaliter 9, 23
corpus sanctum 45, 2; ecclesiae 50, 10; c. et sanguis Christi 143, 6. 18; corpora (*sc.* mortua)

82, 22; 155, 11; corpora et nomina pietatis 94, 22; mortes corporum 61, 5; *cfr.* 42, 14; 57, 1; 65, 1; 127, 5. 6 *bis.* 8. 9; 145, 2. 3; 155, 4. 16 *saepius*
correptio (*i. q.* uituperatio *uel* correctio) 18, 16
corrigi non posse 82, 17
corripere (*u.* correptio) 18, 20
corrodere libros 166, 30
corrumpere *aliquid* 65, 14; 108, 12; 110, 6; 114, 11. 13; 153, 8; 167, 6; 174, 18. 19. 22; 175, 5. 8. 15. 24; *absolute* 174, 26; 175, 4 *bis*
corruptela malae digestionis 14, 12
cos liuoris 63, 10
cotidianus—a—um 28, 9; 104, 8
cotidie 47, 11; 74, 1; 88, 14; 109, 17; 110, 4; 127, 10
cratibus saepire 39, 6
creata a deo aqua 153, 16
creator 34, 22; 169, 12
credere in Christo 77, 14; credentium in se 3, 14; in nomine patris 99, 3; 132, 11; *cfr.* 163, 13; in deum 130, 16; *cfr.* 132, 8; 140, 23; se *alicui* 167, 2; *alicui* 66, 8; 126, 8; 133, 6. 18. 20; *abs.* 93, 22; 99, 2; 126, 8. 9. *bis;* 133, 7. 21. 23; 137, 13. 14; 165, 24 *bis* — *acc. c. inf.* 27, 18; 64, 18; 75, 10; 114, 14; 137, 15; 141, 11; credens = fidelis 10, 8; 66, 6; 98, 13; 121, 21, 22; 137, 8; 162, 29 *saepius*
creditor (*i. e.* Verleiher) 82, 4; creditores 82, 8
credulitas (= fides) 137, 13
crementum 170, 2; (*cfr. Rönsch, Itala* p. 24; *Lucif. indicem edit. Hartel)*
crescere 93, 14; 135, 20; 170, 2
crimen capitale 160, 30; criminum fons 21, 21; intendere 146, 16; *cfr.* 21, 17; 22, 1. 8. 9. 16; 49, 8; 54, 18; 121, 8. 19; 147, 4; 159, 15
criminatis Macarium 89, 10; criminandi studio 43, 15; 114, 21; 116, 12
criminosa gaudia 49, 18; criminose pulsare 30, 19
crines (m) soluere 151, 3. 4. 14 cineribus spargere 152, 1
crudelitas artificiosa 90, 17
cruentare (= sauciare) 52, 4; 53, 8
cruentis morsibus pastam 49, 13; *cfr.* 52, 12; 53, 10; caedes 51, 13; cruenta et hostilia 53, 1
crux 143, 24
sub cubito(is) 66, 12. 13
culmina ascendere 52, 2
culpa 24, 13; 66, 5; 162, 22; 163, 25; 164 19; 167, 8; 180, 26
cultores 135, 10; 152, 15; dei 165, 11
cum *c. coniunct. saepissime uelut* 7, 3; 13. 1. 4; 22, 2. 19; 33, 13. 24; 40, 18; 51, 23; 60, 12; 72, 2; 80, 10; 91, 9. 15. 21; 100, 6. 8. 16; 110, 7. 16; 129, 11, 19; 130, 1; 140, 11; 152, 6; 163, 24; 172, 17. 23 — *c. indic.* 12, 1. 19; 45, 9; 56, 5. 7; 59, 14; 60, 16; 77, 12; 97, 20; 104, 6; 120, 10 *(sed cfr. adnot.)*; 134, 4; cum dicit 3, 13; 61, 13; 69, 20; 74, 6 *saepissime; pro coniunct.* 6, 5; 54, 16; 77, 10; 79, 3; maxime cum 168, 15; *cfr.* 81, 14 (*sequente* tunc); 121, 5; 154, 24; 174, 18
cum *praepos. passim uelut* 5. 15. 16; 10, 22; 20, 11. 21; 36, 2; 41, 9; 51, 2. 7. 11; 64, 11; 73, 16; 86, 4. 13 *bis;* 93, 4; 103, 21; 136, 24; 140, 5; 162, 11 — (= et) uos cum ceteris (= et ceteros) inuitat 34, 13; *cfr.* 34, 3; 42, 10; 48, 4; 86, 3; 122, 5; 144, 13; 153, 3; 154, 2; 161. 14 — tecum 6, 12; 62, 5; 78, 19; nobiscum 6, 1; 14, 23; 42, 7; 48, 7; 97, 7; 103, 20; 136. 14; 169. 18; uobiscum 50, 20; 84, 15; 95, 1; 96, 3; 147, 20; 164, 4; secum 19, 11; 24, 5; 157, 10; 180, 15; cum quo 5, 21; 37, 12; 155, 13; cum quibus 42, 23; 47, 8; esse cum *aliquo* (= coniunctum) 36, 3; 42, 6; *cfr.* 25, 15 *bis*; in communione *c. aliquo* 176, 21; *cfr.* 48, 6; habere caritatem c. fratribus 92, 1 — *u.* coaequare, communicare, confibulare
cumulare (*i. q.* argumenta breuiter

adstringere ac colligere) 13, 5; *rem* 129, 10
cunctus-a-um 3, 2; 22, 6; 57, 16; 114, 21; 133, 10
cupere *c. infinit.* 19, 20; 35, 20; 77, 1; 110, 4; 156, 4; *c. acc. et inf.* 167, 2; cupientem uiuere 64, 10; *cfr.* 81, 17; 165, 15; 166, 14; 173, 21
cupiditas martyrii 83, 8
cur 33, 23. 24; 45, 23; 74, 15 *ter*; 144, 12. 14; 154, 21
cura: in curam erogare 150, 5
curare *c. infin.* 64, 16
curator reipublicae 29, 9. 10. 17
currere 55, 20; 62, 1; ad 53, 4; in eo currere 55, 16; tecum 62, 5; ante 82, 14
curuato dorso 135, 22
custodem habere memoriam 53, 13
custodiam nemo uiderat 68, 13
custodit domus inclusa 95, 13. 18
cutis 145, 2. 3; conscientiae 175, 11

Daemon Asmodeus 69, 6; in templis daemoniorum 90, 18
damnare *aliquid* 42, 5; 45, 22; 47, 10; 182, 3; traditores 48, 5; iudicio 102, 8 damnanda superbia 57, 4; *cfr.* 57, 9; (*opp.* laudare) 12, 1; *cfr.* 15, 5; 80, 3; 148, 9; 166, 24. 26. 27. 28. 30; 181, 7. 20 *saepius*
damnum aeternae uitae 15, 20; damna facere 109, 23; *alicui* 152, 10; pati 165, 9; inferre 166, 11
dare *aliquid saepissime* 56, 8; 60, 16. 18. 20; 78, 21; 104, 3; 129, 6. 8; 130, 3. 7. 8. 13; 166, 28; 169, 7; *alicui aliquid* 19, 13. 14; 80, 15. 16. 21; 104, 8; 129, 21; 141, 2. 4 *bis.*; 174, 12. 20 — *pass.* 26, 9; 55, 23; 70, 13; 123, 7; 127, 20; 134, 11; 141, 5; 143, 14; 165, 7; 166, 10; datur (= licet) intellegi 6, 19; *cfr.* 49, 19 *(sed. u. adnot.)* 171, 10; datum est perficere 55, 16; quod *(= ut)* 134, 11; datae (epistulae) 78, 12. 22; (= proferre) sententiam 28, 13; se praecipites 83, 10; operam dare ut 19, 20; in incendium 167, 18; *absolute* 60, 17; 74, 17. 22 *bis;* 75, 4 *bis.* 7; 129, 17. 24 *bis;* 132, 20; 167, 7. 12 — dantis est 133, 14; 137, 21; 138, 6. 26; dandum est 132, 22
datiuus natus saeculo renascatur deo 46, 6; pax deo placita 50, 16; poenis destinatos 12, 15; cui stes .. iaceat 62, 3. 4; tibi ingrati 47, 21; sententiam dicere reo 181, 24; mutare nobis nomina 177, 10; dotes sibi conexas 42, 11; uocem auribus admittere 60, 1; obtemperando iussionibus 82, 6 — *loco genet.* signa mutare capitibus 149, 13; cui testis est 73, 14; lauare pedes discipulis 124, 8; orbis Christo una possessio 34, 3; *pro ablat.* mala auctoribus commissa 15, 11; sacrificiis mutatum quicquam 100, 17; cui erubesceretur 22, 10; *cfr.* 133, 1; defodere terrae 19, 11; misceri communioni 20, 12; 178, 17; inponendo capitibus manum 4, 7; 21, 6; 27, 6; communicare 21, 9; 28, 14; 43, 5; 49, 10. 11; infigere 60, 22; indignari 160, 24. 32; *loco* ad *u.* dicere — *cfr.* adcommodare, ait, cantare, concordare, concurrere, conferre, commiscere, dispensare, iacere, incendere, infundere, inicere, iniungere, innata, inserere, insidere, insultare, iudicare, iungere, praestare, proicere, similare, similis, subesse, superducere, *coniug. periphr.*
dator 128, 10; 133, 15. 16
de *pro genet.*: nullus 20, 22; aliquid (.. os) 120, 1; 25, 8; prima 36, 20; 42, 18; quicquid 48, 3; unam 44, 12; 95, 11; alterum 166, 19; nemo 167, 19; ratio 41, 2; conpendium 58, 15; iudex .. reus 170, 11; quodcumque 110, 7; iudicium 123, 10; consilium 159, 14; fundamenta 119, 8; de parte esse 78, 8; 79, 2. 3; salutas de quo non habes (= cuius rei nihil) 95, 2; paries de domo (= pars domus) 95, 20; lauacrum de trinitate 124, 19. 20. 21; *cfr.* 28. 14; 93. 9; 123, 7; 124, 7; *pro ablat.* de lingua ferre sententiam 55, 5; inundat de fontibus 124, 21; de purpura pingi 150, 11;

de paenitentia 61, 16; *cfr.* 28, 8; 32, 13; 56, 3; 63, 19; 73, 11. 20; 101, 3; 124, 3; 137, 12; 160, 3. 22. 23; 172, 25; de more solito 144, 15; de spe deiecti 20, 4; *cfr.* 21, 9. 18; 30, 10; 51, 6. 10; 53, 8; 108, 6; salutas de pace 95, 3; = a: inuolare 110, 17; separare 169, 19; de spiritu sancto concepta 110, 9; *cfr.* 110, 9; 120, 21 *ter;* aquam de se habere 115, 14; = ex: de uico conlecta, de libro lecta 132, 18; de tanto numero 173, 4 (*sed cfr.* 174, 2. 5) ramus protentus de radice 37, 18 (*sed. cfr.* 17, 16); de Africa missus 38, 11; *cfr.* 53, 3; de uia reuerti 40, 5; facere (efficere) de *passim* 47, 15; 54, 14. 20; 83, 19; 99, 8; 101, 2. 3. 6. 7; 109, 12; 119, 15; 143, 15; 148, 19; 150, 10; 152, 7; 153, 6; *cfr.* 14, 9. 11; 21, 21; 24, 18; 32, 8; 41, 3; 43, 17. 18; 45, 5; 51, 21; 58, 5; 90, 10; 93, 1. 10; 96, 23; 100, 19; 123, 21. 24; 132, 17; 136, 4; 148, 18; 157, 6; 170, 16; = propter 20, 25; 21, 6; 22, 9; 35, 10; 55, 3; 178, 4; = prae 77, 8 — *sensu locali:* extorres de sedibus 51, 10; de nube dicentis 113, 20; *cfr.* 59, 3. 16; 87, 11; 123, 11; 161, 1; = über 22, 7; 45, 23. 24; 52, 8; 62, 10; 76, 9; 97, 2; 103, 4; 108, 7. 9; 124, 10, 18. 24; 125, 2 *bis;* 136, 14; 138, 7; 140, 1; 144, 5; 149, 15; 150, 1; 170, 20; epistula de imperatore facta 19, 4; de se secura uirtus 11, 13; de deo silentium est 59, 15 — *uaria* de occasione (= data occ.) 5, 20; gustare, accipere 99, 15. 16; 100, 11; de se (= per *uel* ex se) esse 174, 26; de uno deo unus Christus 126, 1 — *u.* agere, blandiri, contristari, depellere, deriuare, descendere, dicere, facere, foris, interrogare, labi, laborare, loqui, nasci, praesumere, recedere, scribere, separare,

dealbatum parietem 4, 6; 94, 14; aras 82, 22; * 95, 22; 96, 7

debere laudes creatori 34, 21; quod debet deo 36, 1; uerbum Pharaoni debebatur (= pertinebat ad) 10, 13; accusationes 96, 24; deuotio ab hominibus debebatur 161, 15; *c. infin.* 8, 7. 12. 13; 52, 15; 60, 11. 20; 77, 7. 12; 83, 17; 113, 12; 122, 20; 131, 19; 143, 8; 158, 7; 161, 12; 170, 19; 180, 4. 11. 12 *bis.* 28; *pro coniug. periphr.* quibus debebatur dolere 159, 16; uobis inputari debere 107, 22; *cfr.* 10, 16; 17, 5; 60, 16; 81, 10; 85, 2; 87, 1; 92, 3; 100, 19; 127, 2; 138, 3; 153, 12; 159, 10; 166, 4. 23; 172, 1. 10; 181, 7; *pro imperat.* 15, 12; 90, 5; 153, 7; 156, 8 *bis;* 168, 13; debitas sibi laudes 35, 20; *cfr.* 24, 3; 111, 1; debita maxima (= aes alienum) 82, 10; *pleonastice* 102, 5; 108, 17; 119, 23; 122, 18; 159, 17

debitorum chirographa 82, 3; debitori 104, 9

deceptio 56, 9

decipere 10, 20; 14, 11; 56, 4. 16; 58, 16; 155, 5; 157, 3

declinare ad 115, 1

declinatio 1) *sing. genet.* Abrahae 119, 20; 162, 30; Adae 164, 11; Caiphae 173, 3; Christi 9, 18; 112, 6. 11; 124, 16; Esaiae 4, 19; Hieremiae 116, 17; 162, 2; Iordanis 9, 19; 10, 3. 12; 139, 19; Moysi 89, 3; 154, 1; 160, 21; 165, 2; pater familias 135, 10; 140, 8. 25; *dat.* Abrahae 165, 23; Christo 34, 11; Moysi 160, 33; 178, 12; Pharaoni 10, 13; Sauli 62, 12; toto orbi 147, 11; *accus.* Christum 39, 25; 91, 3; 125, 21 *bis;* Esaiam 5, 2; 69, 20; 70, 3; 110, 7; Ezechielem 4, 11; 66, 10; 164, 7. 16 *(u. adnot.) saepius;* Hieremiam 162, 13; Moysen 164, 15; *ablat.* Christo 55, 23; 59, 15; Esaia 41, 11; Ezechiele 61, 13; 94, 13; Helia 180, 19; Hieremia 114, 16; 165, 4; Iordane 10, 15. 17; 113, 8; Moyse 153, 18; 160, 19; 162, 24; 163, 2; 180, 13; Salamone 64, 16; 80, 19; 114, 4; Samuele 112, 9; interiori 162, 28; maiori 62, 16; minori 77,

8; praesenti *et* praesente *(q. u.)*; nemine 138, 16; inminenti 79, 1; innocente 75, 6; insequente 119, 23; latenti 145, 2. 2) *plur. genet.* Geneseorum 122, 8; *accus.* Nonas Octobris 26, 14; *abl.* eis 15, 6; in phantasmatis 114, 12; *u.* idem — *indeclinabilia:* Baruch 162, 1. 26; 163, 3; Cain 181, 10; Dauid 62, 15; 71, 11; Hierusalem 70, 10. 17; Iacob 162, 30; Ioachim 162, 6; 163, 3; Isaac 162, 30; Iudin 162, 3. 8; Israhel 161, 22. 25; 163, 2; Noe 162, 30; 165, 27; Seth 164, 11; Sina 87, 11; 161, 4; Sion 72, 7 — inter licet nostrum 123, 4; *cfr.* 126, 5. 8
decretis et legibus armatus 55, 4
dedecus 73, 23
deducere (*i. q.* comitari) 54, 6
deesse . . . qui 54, 5; 86, 8; *alicui* 57, 11; 113, 19; 165, 12. 15; apud 45, 1; *absolute* 123, 18; 166, 13. 17
defendere *transit.* 8, 5; 25, 7; 40, 17; 52, 4; 65, 9; 119, 10; 160, 30; 176, 23; = uindicare 36, 17; *absolute* 89, 22; *cfr.* 70, 6; 152, 16; 161, 25
defensor 6, 9
deficere dando (= dare cessare) 133, 10; uestiendo 140, 14; deficienti succurrere 55, 17
definita et peracta tempestas 19, 17
defodere (ornamenta) terrae 19, 11
deforis *u.* foris
deformare pulchritudinem 93, 17
defuncti sunt sorte 141, 14
degradari 154, 1
deiecti de spe 20, 4; a ceruicibus iugum deiecerat 24, 1; presbyter deicitur (= loco mouetur) 57, 18; deiecti muri 72, 3
deificas scripturas * 30, 5 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)
deinde (= atque, praeterea) 3, 10; 23, 10; 45, 21; 57, 10; 77, 7. 13; 90, 4; 122, 1; 126, 9; *cfr.* 17, 9; 38, 10; 50, 19 — *u.* numeralia
delabi a confessione 65, 4; ad 155, 26; 156, 1
delegare (*i. q.* mandare) 20, 5
delictum 23, 10; 159, 20; 160, 12; 173, 4; principale 23, 15; donare 56, 11; fratrum delicta 5, 13; pondere 10, 14
delinquere 60, 21; 86, 7; 99, 4; 144, 18; 165, 2; 172, 14
deliquare tecta 166, 32
delituisse dicitur 19, 6
dementia 81, 21; 84, 1
demersa caro diluuio 10, 3 . 12; peccatoribus demersis 120, 13
demonstrare = probare 7, 12. 21; 32, 5; 48, 6; 49, 16; 66, 16. 17; 142. 2; 158, 2
denarios accipere 149, 18; erogare 150, 3; inpendere 150, 6
denegare 6, 11; 19, 6; 34, 16; 46, 12; 108, 5; 125, 15; 130, 18; *alicui* 8, 11; 140, 22; *alicui aliquid* 12, 13; 46, 24
denique *saepissime uelut* 6, 20; 23, 11; 34, 22; 55, 24; 62, 13; 75, 1, 14; 80, 18; 93, 21; 111, 7; 121, 15; 131, 25; 148, 15; 150, 19; 160, 5. 12; 173, 9
dente uindice laniauerunt 54, 2; dentes in sagittas uertere 60, 23
denotare * 105, 19; * 107, 18 *(cfr. adnot. et Rönsch, Ital.* 357)
denuo lauari 139, 14; nudare 151, 7
depellitur spiritus inmundus 110, 13
deponentia sensu passiuo u. interminari, persequi
deponere nomen 5, 13; plantaria 136, 1; querelam 85, 2; 144, 6
deprauauit inuidia 101, 12; deprauati de sinu ecclesiae 14, 9
deprecatur patrem 112, 18
derelinquere *aliquid* 3, 8; 116, 2; 162, 25; 163. 2; *absolute* 167, 5
deriuandum de fonte conuicium 21, 23
derogare *alicui* 122, 4
descendere 142, 8; unde 3, 7; in Iordane 10, 15; in aquam 113, 10; de 57, 9; 87, 11; 143, 8; ex uoluntate dei 94, 11; descendit et insedit capiti 113, 17
descensu suo mundauerit 10, 17
describere 106, 1; 107, 2; 139, 3; 169, 5; 170, 22
descriptio circumcisionis 10, 21

deserere pacem 40, 11; habitaculum 111, 2; *cfr.* 116, 4; 156, 8. 11; — desertus 14, 2; 50, 12; 110, 13; 116, 17. 20
desertio 92, 22
desertores symboli 14, 9; *cfr.* 92, 22; 116, 21
desiderari 127. 2 *bis;* desideratum a multis 6. 8; non desiderare 11, 14; *c. infinit.* 97, 8; 102, 11; 170, 11
desideria (*opp.* praecepta) 112, 12; *cfr.* 6, 7; 150, 14. 16; uota et desideria 144, 12
designabat tempora 124, 6
desinere *c. infin.* 121, 8; 134, 8
despiciendos esse 176. 7
destinare iudicio 160, 10; ad 170, 6
destruentes opus 58, 19; * 59, 1
desudatis lateribus 136, 1
detegere socios in peccato 45, 14
deterere: detritus lacus 115, 6. 13; 116, 3
deterrebant populos 100, 1; deterriti metu 83, 11
detrahere (*i. q.* obtrectare) *alicui* 107, 3; 109, 19; aduersus nos 5, 14; *aliquid* 151, 18; *alicui* 141, 7; de 151, 8;
detrectare *c. infin.* 139, 8; 167, 28
detruncati sunt multi 82, 21
deuorare aliquos 63, 18
deuote facere 87, 5; deuotus Petrus 89, 21; res deo 151, 10
deuotio exhibita 161, 15
deus *sescenties;* omnipotens 3. 2; 34, 18; uiuus, uerus 115, 4; filius dei 3. 2; 13, 12; 121, 3 *saepissime;* pater 33, 24; 71, 4; 104, 2; 107, 5; 113, 16. 19; 122, 11; deus Christus eius 76, 10; duos deos 13, 11; 108, 13; alienos 23, 18
deuteronomos 161, 7
diabolus (*de forma* zabolus *in P seruata cfr. Rönsch, Itala p.* 457) 152, 11; 169, 8; *intellegendus est:* cum illo fure . . . qui deo furtum facit 5, 15; *cfr.* 110, 12; renuntiare diabolo 133, 18, 20; 141, 2; *cfr.* 50, 11. 17; 51, 6; 59, 20. 22; 90, 18; 98, 3; d. fur 110, 4. 17; 111, 3
in diaconio lector 21, 14
diaconus 15, 18; 16, 13; 19, 3; 21, 3; 48, 19; 49, 3; 61, 19; catholici 52, 4. 18; 61, 11
diapsalmate sub secundo 104. 19 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)
dicere *sescenties: aliquid* 8, 2. 24; 32, 6; 55, 14; 88, 12; 100, 3 *bis;* 139, 4; conuicia 80, 4; sententiam 181. 24; in laude 7, 9; aue 108, 5; ad 25, 5; 35, 3. 4; 105, 22; 107, 20 *bis;* 179, 16; *cfr. alicui* * 3, 10. 11; 37, 18; 57, 3; 75, 5; 98, 16. 17; 107, 17; 125; 8; 165, 23; in *aliquem* 12, 18; 27, 8; 31, 9; 44, 1; 121, 8; 177, 12; contra 6, 20; 117, 1. 2; 118, 12; pro 7, 7; de *saepissime* 5, 14; 23, 3; 78, 9; 116, 11; 124, 24; 133, 14; 176, 10; = appellare 20, 17; 33, 13; 53, 15; 76, 16; 90, 9; 113, 18; 126, 3; 155, 1; *per pleonasmum (q. u.)* secutus est dicens 35, 5; *cfr.* 16, 4; 71, 19; 72, 7. 18. 22; 77, 1; Christo (apostolo) dicente 79, 4; 92, 12; 180, 7; uox Christi dicentis 112, 11; *cfr.* 103, 5. 17; ut (= mandare) 91, 7; 131, 10; 132, 9; ut ita dixerim 93, 7; ut dicitur 19, 19; ut dictum est 167. 34; si 38, 5; quia 35, 2; 89, 19; 92, 5; 165, 20; 174, 17. 22; 181, 21; quod 45, 15; quod uulgo dicitur 53, 13; *acc. c. inf. creberrime* 4, 18; 38, 9; 55, 8; 74, 16. 17; 86, 12; 102, 7; 129, 7; 148, 9; 176, 7; *nom. c. inf.* 9, 13; 16, 4; 18, 18; 19, 6. 13; 88, 9; 167, 25; 179, 1. 5; dum (cum) dicit *passim* 3, 12; 91, 11; ut (sicut) dixisti *saepissime uelut* 10, 3; 21, 17; 49, 13; 68, 14; 94, 3; 133, 24; 147, 7; 151, 19; 163, 30; recte 11. 18; 100, 11; dic 154, 4 — *u.* supra
dictare ad apicem legem 167, 26; liuore dictante 22, 4; quicquid dementia dictasset 84, 1; (uoces) dictat inuidia 87, 19; = praecipere 56, 17; *absolute* 162, 5
dictio (*i. q.* tractatus, sermo): initio dictionis 119, 3; prophetae 175, 5

dictum *subst.* 6, 5; 44, 7; 131, 23; 158, 6; 169, 2
dies 16, 12; 28, 7; *femin.* 66, 3; 80, 6. 9; 130, 11; 136, 13; 172, 23; *masc.* 140, 19; 170, 3
differte Macarium (= mittite) 87, 14; quod offerebatur . . distulit (= tum non accepit) 80, 3
difficultatem praebere 50, 23
diffundit domus pluuiam 95, 14; diffusa (catholica) in toto orbe terrarum 28, 12; *cfr.* 33, 14; 36, 5; 45, 19; 47, 16; hortus diffusus 47, 5; arbores 156, 14
digerere in scriptura 6, 5; oleum digestum est (= breitete sich aus) 113, 18 *(sed cfr. adnot.)*
digestionis malae corruptela 14, 12
digitus dei 160, 24. 26; in manu 42, 14; de digito tolli 120, 1
dignari *c. infin.* 76, 10; 103, 1; 122, 11; 136, 20; 160, 11; 164. 24; 175, 14; 181, 2; ut 128, 7
dignationem accipere *ab aliquo (i. q. gratiae uel humanitatis officium osculo praestitum)* 107, 7
dignitas 149, 11; uellenis 134, 16; dignitatis ereptae funera 61, 8; nulla dignitate suffulti 15, 17
dignum praeconio 8, 9; *c. infin.* 24, 19
dilabi 178, 16; de fonte 161, 1
dilatatum est 172, 17
diligentia 153, 8; 154, 25
diligere *transit.* 71, 8; 91, 27; dilectus 106, 19; sponsa 32, 10 — diligentes 154, 24
dilucidus: aperte dilucideque 102, 3
diluere maculam a 168, 4
diluuium 7, 8; 8, 2; 10, 21; 119, 2; 121, 11; 122, 21; 166, 1; (= lauacrum) Iordanis 9, 19; 10, 3. 12
dimicare contra 150, 17
dimittere *i. q.* derelinquere 3, 9; dimisit inlaesos (= non laesit) 15, 16; deum 115, 4; mortuam (puellam) 137, 17; aliena (peccata) 56, * 13. 15; *cfr.* 104, 8; e manibus 167, 3; *cfr.* 16. 19. 20; 153, 8; 154, 21; 174, 16
dirigi ad palatium 19, 9
diruere basilicas 68, 10; *absol.* 69, 18
discedere 159, 15; (= decessit) 19, 1
discere *i. q.* cognoscere 15, 9. 12; 41, 8; 70, 13; 124, 15. 16; apud 14, 6; a 62, 11; 80, 19. 21; gerere 65, 19; didici (= scio) 78, 20; illud disce . . pertinere 102, 4; *cfr.* 112, 4; 121, 1; 149, 12; 156, 11; *absolute* 36, 10; 132, 1
discernere nomina 163, 24; discretum est exceptione 134, 21
discessus noctis 156, 17
discindere: uestis discissa 93, 9
disciplinae succumbere (= puniri *uel.* castigari ab episcopo) 19, 1; ferre 20, 11; accipere *i. q.* coerceri 82, 18; descripta 106, 2; 107, 2; contemnere 105, 24; 106, 5. 7. 10. 13. 16. 20
discipuli 129, 23; (*sc.* Christi) 124, 4. 8; 138, 20; 170, 25; Iohannis 129, 19; (*oppos.* magister) 39, 1
discordare a 104, 3
discordia pigra 40, 8
quos discrepaturae fuerant partes 104, 5
discumbere 140, 21
discursus uestri 51, 20
discutite rationem rerum 49, 20
dispares columbae 120, 19
dispensare *alicui* 74, 19
dispersus est paries 96, 23
displicere 24, 6; 41, 1; 47, 18; 49, 8; 94, 7. 8; 96, 9; 105, 11; 131, 25
disponebat mittere (persecutionem) 51, 18; uim dispositam 83, 15
dispungere (*i. q.* consolari) pauperes 81, 13
disputare (= dicere, affirmare) 106, 22; 120, 9; 176, 10; 178, 5
disputationibus inpiis 14, 13
dissensio 4, 3; 178, 14; et scisma 105, 11; intermortua 50, 3; pro dissensione 53, 1
dissimilia uota 49, 20
dissiparetur doctrina 109, 5; dissipatis sensibus 14, 1
dissoluere 176, 6; sententiam 28, 13
distantia magna inter 13, 18; *cfr.* 23, 10; 125, 3; 126, 27
distare (= differre) ab 32, 4
disterminat riuus a 70, 10
distinguere tempora cantu 173, 8; digitos interuallis distinctos 42, 15
distracta membra 94, 19

disturbare pacem 51, 2
diu 12, 10; 16, 18; 123, 22; 139, 3; diutius 152, 4
diuagata tempestas 15, 14
diuellere: diuulsa membra 159, 6
diuersitas seminum 169, 11
diuersus 5, 9; 49, 20; 86, 2; 93, 18; 119, 13; 120, 8. 19; 169, 9; 178, 19
diuidere populum(os) 68, 1; 144, 11; cum deo 77, 15; 78, 4; membra 178, 1; ecclesiam 18, 2; 39, 24; 178, 2; rami diuisi 93, 10; ex parte diuisum 93, 19; diuisa corpora et nomina 94, 22
diuinitatis est unctio 65, 10
diuinum iudicium 54, 1; 79, 1; 170, 8; aqua 72, 6; nomen 149, 5; lex 91, 3; 152, 17; munus 127, 20; mandata 63, 2; 87, 1; 131, 19; res 134, 3; prouidentia 24, 1; sacramentum 142, 2; indicium 118, 7; praeconium 165, 13; testimonium 8, 15; 111, 22; iussio 23, 12; 88, 16; sacrificium 100, 17; praecepta 41, 8; 63, 11; 89, 6; opus 58, 18; religio 59, 15; testamentum 94, 1
diuisio: de diuisione agitur 17, 23
diuisores populi 24, 15
diuitiae 46, 24; 177, 22
docere te 60, 18; populum 107, 3; inimicitias 107, 15; eum sapientiam 81, 6; *cfr.* 84, 9, *absol.* 60, 16; 65, 18; 74, 1. 9; 124, 16; 165, 7. 15; 166, 14 *bis* (= profiteri, dicere) 60, 9; 160, 30; 177, 17; (= probare) 16, 10; 31, 3; 45, 16; 49, 5; 118, 7; 149, 20; docentur ne aue dicant 108, 5; *acc. c. infin.* 109, 2; 122, 22; 181, 6
doctores populorum 165, 11
doctrina uitiosa 108, 10; simplex 109, 15; doctrinae locus. . . post doctrinam 70, 15. 16; per d. 149, 20; *cfr.* 109, 3; 165, 16
documentis memoratis 31, 6; manifestissimis 118, 3
dolere *aliquid* 4, 10; 50, 11; 61, 12; 66, 10; 69, 20; 84, 11; 116, 6; 172, 8; *abs.* 159, 15; 172, 5. 6; 173, 9; dolenti 19, 1; *acc. c. inf.* 147, 17; 156, 1
dolor 138, 13; oculorum 16, 7; idem dei dolor (= idem dolet deus) 116, 8; in dolore dei 68, 22; cum 112, 3; 167, 22; pro dolor! 175, 26
dolus 38, 15; 157, 7
domesticus Lucillae 21, 15; iudicium 159, 8; bestiolae 166, 29
dominica oratio 56, 12; 94, 2; 168, 17; mensa 136, 16; instrumenta 153, 1; lex 167, 30; lectiones 107, 12
dominium patris 135, 10; habere 136, 9; maiestatis 136, 15; conuiuii 136, 23; (*opp.* ministerium) 137, 3
dominus agri 169, 12; *cfr.* 169, 14; canes dominos laniauerunt 54, 1; una anima duos dominos habere potest 98, 9; (*oppos.* seruus) 62, 4. 9; 82, 12. 13. 15; 130, 2; 131, 18; = deus *saepissime* 35, 15; 63, 6; 124, 22; 133, 18; 144, 5; 160, 32; deus d. 169, 14; dei filium d. 171, 20; 181, 13 *passim;* (*opp.* operarius) 127, 16; 135, 9
domus ueritatis 14, 14; uacua . . munda 110, 13. 14; baptizare unam 133, 3; in domo dei 79, 11; 83, 4; domibus dei 74, 14; *cfr.* 95, 5. 6. 7. 13 *bis* . 20 *bis;* inuenire 154, 11; redit ad domum 137, 16; in domum ductus 173, 3; (= domum habitantes) 94, 19; conuenerunt in domum 26, 12; *cfr.* 39, 2; 166, 25. 26. 31
donare 34, 2. 16; (*i. q.* remittere) peccata 56, 7; 176, 9; delicta 56, 11; *absolute* 34, 8
donum 145, 3
dorso curuato 135, 22;
dotes ecclesiae 11, 17; 36, 6. 20; 42, 10. 18; 43, 3. 8; 44, 12. 18. 21; 45, 11. 16. 20. 24; 46, 11. 15. 17. 18 *bis;* 47, 24; 67, 3; 126, 6; altera 36, 8; operari 55, 8
dubitare *c. infin.* 54, 20; 73, 22; 126, 28; 172, 4; 173, 22; de intellectu 97; 3; 164, 1; 170, 18; dubitatur an 123, 2; *cfr.* 148, 19; *acc. c. inf.* 47, 12; *abs.* 124, 16;
dubius stetit inter 86, 4; dubios martyres 91, 12; *u.* procul — dubium non est *u. acc. c. infin.*
ducere 42, 19; in domum 173, 3; (= curare *c. acc. c. inf. fut.*) 152, 18

dulcedo 101, 5; 154, 3
dulcis aqua 153, 16; dulce . . . de dulci 101, 3. 7
dum (= cum *explicat.*) c. *indicat. saepissime uelut* 3, 12; 10, 2. 15; 22, 7. 18; 34, 8. 15. 18. 23; 40, 16; 50, 7; 63, 8. 17; 70, 6. 7; 85, 21; 90, 2; 101, 11; 124, 15. 20; 144, 8; 152, 8; 164, 3; 174, 5; *tempor. c. indic.* 56, 14. 15; 78, 13. 14; 94, 5; 104, 11; 134, 5. 7; 143, 12; 161, 25; 175, 17 *saepius; c. coni.* 18, 15; 24, 18; 123, 19; 148, 18; 171, 1; 177, 17; 181, 9. 10 — *omisso uerbo* 177, 19. 20. 21
dummodo constet 85, 12
duo 28, 4; 52, 5; 169, 13; duae 53, 4; 86, 2; 166, 8; duo *(n.)* 22, 16; 114, 17; 116, 2. 8; *saepius* — duorum 29, 4; 38, 4; duobus 166, 19; duabus 33, 9; 90, 10; 126, 25; duos 88, 14; 95, 10; 108, 13; 149, 18; 150, 2 (duo 88, 13); duas 21, 24; 47, 15; 86, 4; 119, 5. 18 *bis;* 120, 10. 18 *bis;* 126, 18; 175. 2; 181, 4; — duo uel tres (*oppos.* uniuersi) 84, 10
duplicare (*i. q.* repetere) 125, 16. 19; 126, 12; peccatum (= augere) 181, 12
durare (*i. q.* resistere, permanere) 96, 15; tabulae duraturae 123, 22; *cfr.* 164, 3
durissimus 139, 2. 6
duritia 139, 9; 175, 11
dux 50, 14; 53, 10; 82, 2. 6; (*oppos.* populi) 63, 13

E, ex *praepos. sensu caus.* 48, 12; 69, 16; 149, 2; 174, 2. 25 (*sed cfr.* 174, 5); ex se est 69, 22; natum ex deo 109, 3; *local.* 17, 15. 16; 26, 9; 77, 17; *pro genet.* 64, 14; 83, 7; 100, 13. 15; 119, 14; 137, 4; 141, 13; 151, 15; 173, 24; 174, 10; 177, 11; (= inter, in numero) 15, 22; 90, 10. 14; *cfr.* 51, 12; 82, 23; (= de) 83, 9; 94, 11; auditum ex ore 99, 14; factus ex 50, 20; 108, 12; 155, 23 *bis.* 24 *ter.* 25 *bis.* 26; *cfr.* 83, 10; ex toto 93, 19; 131, 14; 155, 18; 163, 17; 168, 13 16; ex ea die 130, 11; ex auro . . . ornamenta 19, 10; ex turba inuolare 110, 4; ex quo = quare 44, 1; ex se dare 134, 18; ex utraque (aliqua) parte 102, 8; 110, 5; e contrario 60, 10; 169, 7 — *u.* condire, describere, excedere, exire
ebibere praedam 20, 8
ecce 38, 4; 43, 8; 52, 11; 53, 10; 54, 15; 55, 7. 8; 83, 10; 109, 13; 128, 22; 161, 8; 162, 19; 163, 17; 172, 22; 173, 9
ecclesia *passim* uelut 7, 15; 12, 13; 25, 6; 43, 3 *bis;* 51, 9; 71, 2. 6; 91, 9; 105, 12. 13; 165, 12; catholica 6, 18; 36, 4; 71, 18; 118, 4; 159, 4; septiformis 147, 16; sancta (mater) 13, 19; 45, 9. 17. 18; 46, 7; 50, 4; 104, 1; 148. 4; 158, 2; membra ecclesiae 51, 9; 144, 10
ecclesiasticus—a—um 78, 6; 93, 20
ecquid uisum est 122, 23
edacitas uulturum 53, 12
edictum: edictis suis testatus 50, 21
edidisse animas 122, 9
educite (*sc.* natantia) 122, 13 *(cfr. Gen. l. l.);* gladium 90, 2
effectus operatus est 159, 11; effectum inplere 77, 3; habere 20, 13; *cfr.* 165, 24; effectu carere 92, 10
efferre: extulit cor suum 77, 4; 78, 16 (*u.* exaltare)
efficere de 152, 7; partes effectae 48, 10; cohortes 83, 11; efficientia 134, 11; rebus efficientibus 165, 21; homo fidelis effectus 134, 11; effecta quaeruntur 165, 22; effecta consideranda 134, 10; *absolute* 165, 22. 23
effodere: lacus effossos 116, 3. 18
effundere maledicta 73, 21
egredi (*opp.* intrare) 111, 3
electionis uas (Paulus) 92, 19
eleemosynam miserat 74, 14; faciendas 81, 3; cum eleemosynis 73, 16
elementa duo 116, 8
elidere (= exstinguere) rectorem 57, 20
eligere 8, 16; 20, 3; 107, 3; 127, 8; 128, 3; 140, 10; 165, 28; 167, 8;

170, 5; ad 146, 4; elegit melius peccatum 86, 7; pars electa 120, 2; sponsa electa 12, 5; plantaria 136, 1
ellipsis uerbi esse *passim:* quid christianis cum regibus aut quid episcopis cum palatio 25, 14; umbilicum altare adfirmare conatus es 44, 17; intelleguntur posita 46, 19; si tanta res, si Paulus 92, 18; *cfr.* 75, 5 *sq.;* 79, 9. 12; 100, 17; 123, 7. 8. 9; 136, 24; 145, 8; 150, 4; 161, 26. 27; 177, 19. 20. 21; 180, 2. 6; *alia uerba:* si quis uoluerit (*sc.* legere) 28, 15; quid nostra (*sc.* refert) 85, 11; omnia pro tempore (*sc.* dixisti) 30, 19; et Christus (*sc.* ait) 138, 21; unde uobis angelum (*sc.* uindicatis) 43, 1; sed quomodo et quando (*sc.* debeantur) 97, 1; fecit aut passus est (*sc.* fieri) 77, 3; quo modo Donatus (*sc.* fecit) 80, 3; *cfr.* 180, 16. 19; cum deus contra (*sc.* dicat) 95, 1; *nominis*: in lege (*sc.* diuina) 35, 15; post hodiernum 131, 22; qua (*sc.* ratione) 75, 1; *appellatiui*: beatus Paulus (Petrus) *u.* beatus; inertis est *u. genetiu.*: *pronom.* eos 116, 20; eum 107. 9; uos 59, 10; 103, 5; 104, 5. 6; quos demonstrauimus (*sc.* esse traditores) 48, 5
emendare (*i. q.* rebaptizare) 8, 17; quod errauerant 40, 4; uoluntatem dei 96, 10; mortuos 141, 16; *cfr.* 93, 5; 130, 12; 154, 13
emendator 93, 6
emere animas 97, 20; 98, 7; *cfr.* 105, 5; 146, 8. 9
emptores eligere 146, 4
emundare *absol.* 13, 7; 14, 16
enim *saepissime uelut* 8, 4. 22. 24; 42, 3; 55, 14; 60, 14; 73, 12; 80, 7; 93, 18; 103, 3; 116, 12; 120, 4; 136, 4; 145, 19; 156, 6; 175, 7; neque enim 127 11; tu enim non 112, 5; non enim *u.* non; *tertio loco* 10, 4; 13, 15; 40. 6; 105, 24; 111, 24; 143, 5; 170, 14; 171, 4; 179, 2; 180, 23
episcopale nomen 54, 23; officium 179, 6; tractatus 179, 14; ritus 179, 23; collegium 6, 1; 180, 1; patientia 73, 24 — *u.* cathedra
episcopatus 21, 6
episcopus 16, 16; 48, 19; 49, 5; 147, 2; 170, 9; catholicus 52, 9; 55, 1 *passim;* episcopi (*opp.* apostoli) 170, 15; (*opp.* populus) 39, 2; 52, 17; 53, 10. 20
epistula de imperatore facta 19, 5; epistulis se praecedere 22, 6; *cfr.* 7, 3; 25, 13; 30, 14; 41, 18; 73, 25; 147, 22
equidem 110, 1; 145, 6; 170, 22; 180, 4
equus 84, 6
ereptae dignitatis funera 61, 7
ergo *saepissime uelut* 5, 12; 61, 4; 95, 23; 107, 16; *loco secundo* 14. 14; 22, 16; 33, 13; 58, 19; 71, 16; 107, 21; 111, 1; 122, 21; 137, 3. 4 *saepius*; *loco tertio* 21, 18; 34, 20; 56, 1. 2; 97, 19; 117, 1; 122, 14; 148, 5; 151, 12; 163, 15; 177, 9 *saepius*
erigere altare 18, 5; 21, 13; *absol.* 13, 8; 14, 17; erecti omnes (= qui surgebant et in alteram partem transibant) 16, 20; erecta facie 57, 1
erogare pauperibus (thesauros) 83, 12; oleum in sapore 85, 17; substantiam in medicos 138, 11; denarios 149, 19; 150, 3; consilium 150, 6; *cfr.* 150, 5; 161, 2
errare *absol.* 36, 11; 178, 10; errando (*i. q.* errore) rebelles 14, 5; satis 48, 1; *aliquid* 40, 4; *in re* 77, 12; 131, 17; fratres a fratribus errabatis 159, 8; = aberrare 163. 29 *bis;* = peccare 172, 9
ad erráticos missus (= Donatistas) 38, 12
error 45, 13; 59, 3; 115, 12; in errorem mittere 59, 10; per errorem loqui 59, 21; in errore stare 40, 10; defendere 40, 16; errores 67, 4; 126, 4; *cfr.* 9, 16; 10, 22; 11, 10; 37, 17; 42. 5. 9; 49, 18; 144, 18; 155, 19; 156, 8; 177, 21
erubescere 51, 2. 7; 54, 16; erubesci de 22, 9; cui erubesceretur 22, 10; *cfr.* 133, 1; erubuit 147, 5;

erubescenda 49, 17; 57, 13; *c. infin.* 156, 6; *absolute* 36, 10; 44, 2; 159, 16
eruere (enthüllen) ueritatem 6, 8 (*cfr. Quintil.* 12, 3 eruendae ueritatis latebras adire)
esse *saepissime c. genet.* 11, 15; 44, 5; 55, 14; 65, 10. 12; 129, 8; 138, 6. 26; 169, 14. 15; 170, 5; nostrum est 55, 20 *bis*; *cfr.* 31, 9; *c. ablat.* 11, 19; 126, 21; inpedimento 150, 7; apud 11, 12. 17; 12, 2; 32, 10. 12; uox est (= sonat) ad 164, 15; cum 31, 10; 127, 10; pro 130, 15: quid est imperatori cum ecclesia 73, 20; in (= bestehen) 64, 7; (= inesse) 74, 8. 9; 138, 7; 151, 9; 161, 14; quantum in nobis est 15, 4. 5; *cfr.* 88, 8; esse in peccato 45, 15; in manibus 148, 8; in operario 134, 1. 2; ex se est (deus) 69, 22; ex corpore 127, 5; (= abesse, diuersum esse) 89, 11; 166, 24; *cfr.* nihil minus est de lege (= deest . .) 166, 14; (= heissen) non est contemnere disciplinam 106, 4. 7. 10. 13. 16. 20; *cfr.* hoc est dicere 57, 3; = existere 91, 10. 18; 130, 6; 131, 9; 169, 11; 170, 1; 173, 20; = bestehen 69, 21; (= licet) est tempus discendi inuenire 114, 3; (= habere) 5, 8; 127, 6; si ita est 120, 17; sit quod inputet 25, 3; estote 97, 12; 98, 16; fac—esto 148, 11; futuri sunt (=erunt) 127, 13; futurum erat ut 104, 3; *c. aduerbio* parum erat 22, 12; longe sunt (= absunt) 89, 11
esurire honores 63, 13
et *sescenties; tertio loco:* ciuitates personas et nomina 9, 8; *cfr.* 11, 2; 13, 13; 16, 2; 17, 4; 21, 12; 25, 17; 47, 3; 49, 1; 53, 2; 61, 11; 64, 22; 71, 10; 80, 1; 94, 15; 96, 10. 17; 137, 6; 138, 17; 145, 16; 162, 30. 31; 174, 6; = etiam *saepissime uelut* 6, 7. 9. 21; 15, 2; 20, 9; 30, 11; 44, 2; 52, 16. 19; 64, 7; 71, 18; 122, 22; 161, 14; et ipse *passim* 48, 5; 79, 21; 108, 4; 123, 15; 180, 27; = atque 48, 15; 53, 19; 141, 11; *sensu aduersat.* 34, 15; 57, 5; 62, 7; 178, 14; et—et *uel saepius repetitum* 6, 16; 25, 6; 31, 10; 53, 6; 60, 4. 5; 78, 5. 18—20; 80, 4; 92, 2; 103, 8. 12. 15. 16; 121, 14. 15; 148, 7. 8; 162, 3. 4. 5; 166, 7. 8. 14; 177, 9. 10; 178, 11; 181, 5 *passim*; et—etiam—et 47, 6; et—et non 160, 6. 7; et—nullus 47, 8; 181, 17; et nihil 139, 17; et—et—et non 127, 9. 10; et—nec 31, 4; 89, 10; 126, 15; et . . iam non . . . nec . . . sed 145, 19; et nemo 91, 19; et non (= ac non potius) 13, 17; 20, 9; 33, 1; 35, 15; *cfr.* 43, 10. 14; 45, 5; 51, 6; 80, 2; 86, 7; 108, 2; 122, 17; 134, 13; 148, 5. 12; 160, 8. 26. 32; 161, 10. 27; 166, 17; 180, 25; et nunquam 88, 10; et ne uiderentur 24, 17; *cfr.* 40, 9; 79, 6; 144, 15; et tamen *saepius* 4, 16; 8, 15; 23, 7; 60, 7; 85, 16; 130, 15; et tamen . . nec . . . sed 23, 16; et tamen non 129, 13; 173, 12; *uaria:* quaere et inuenies 12, 18; *cfr.* 107, 9; et quid dicam 78, 8 *u.* polysyndeton
etenim 42, 13; 50, 8; 56, 10; 116, 3; 119, 11; 124, 3
etiam *saepissime uelut* 8, 15; 22, 14. 20; 39, 24; 53, 11; 69, 9; 80, 21; 92, 11; 102, 4; 120, 11; 149, 3; etiam . . non 10, 19; (= uel) debita etiam maxima 82, 10; *cfr.* 60, 17; 99, 13; 146, 6; 152, 2; 173, 25; etiam et illic 122, 6; etiam et ipsi 159, 17
etiamsi esset 74, 10
etsi *c. indic.* 56, 18; *c. coniunct.* 141, 12; *ad nomen (particip.) addit.* 18, 20; 104, 12; 120, 18
euacuauit sapientiam 79, 16
euadere *absol.* 65, 5; 97, 19; euasisse ab iniuriis 82, 11
euangelica praecepta 169, 5
euangelium (*opp.* conuicium) 107, 14; *saepissime uelut* 41, 16; 56, 18; 79, 4; 89, 18 *bis;* 97, 13; 129, 1; 154, 8;
euellere 169, 20; 170, 17

euenisse dicitur 88, 9
euentus—us 62, 14; 160, 2
euerriculo quodam intexto 116, 14 *(cfr. Cic. d. nat. d.* 3, 30, 74)
euersio (*i. q.* spoliatio) 4, 8
euertere (*u.* euersio) mentes 4, 7; *cfr.* 4, 9; 61, 12. 17. 18. 20
euisceratas aues 156, 23
exalare 30, 12
exaltauit cor 76, 7. 19; exaltatum cor * 75, 18; 76, 13; * 116, 10
exarmati fideles 58, 11
excaecauerat liuor oculos 23, 5
excedere metas 75, 12; e uiuis 168, 2
exceptione nulla discretum 134, 21
excidere nos uoluit 93, 16
excipere librum ex ore 162, 2. 4; exceptum a possessione 34, 2; nihil (neminem) excipit 34, 9; 35, 9; *cfr.* 104, 2; 107, 5; 125, 6; pacem (= accipere) 85, 7
excludere *aliquem* 42, 21; 111, 11 *bis*; deum a 127, 18; excludi et separari 110, 11; 131, 18; *abs.* 131, 3; exclusa caecitas 69, 7; duritia 175, 11; haereticis exclusis 9, 1
excurrere: annos . . . et quod excurrit 15, 13; 24, 5; 90, 15; LX et quod excurrit basilicas 39, 4
excusare 114, 8; 115, 3; 152, 16; 159, 13. 18; ab 105, 23
excusatio erroris 45, 13; ad ex. 92, 5; nulla est 92, 7
excussa turibula 148, 18; domini de uehiculis excussi 82, 13
execrari 4, 21; * 5, 4
exccutio officiorum 152, 18; gentilis 153, 1
exemplaria epistularum 73, 25
exemplum 60, 10. 13; 125, 12; 160, 14; 161, 19. 21. 29; 163, 21; 165, 6; 170, 19; 180, 21; ad exemplum 25, 4; exemplorum formam 25, 3; (precum) exemplum (= Wortlaut) 25, 19
exercere sacrilegia 50, 15; ministerium 136, 21; furorem in . . 83, 21
exercitus innumerabiles 62, 18
exhibere famulatum *alicui* 50, 2; sepulturam 83, 4; humanitate exhibita 136, 17; gratiam 136, 20; deuotionem 161, 16
exhorruisse caelum 114, 17; 116, 7
exigere meritum 161, 12; exacta (paenitentia) 66, 1 *(uid. lus. uerb.)*; professionem 151, 5; tantum sibi de (= sibi sumere) 77, 8; (= postulare) 77, 18; 100, 2; 126, 9; exigendi (*sc.* pecuniam creditam) libertas 82, 4; (= impetrare) 138, 26
exire de 21, 18; ex 7, 11; 121, 15; a Maiorino (= recessit) 12, 20; exeat accusator 20, 24; 21, 5; *u.* foras
existimare 178, 8
exitus iudiciorum 25, 13; similes 179, 17
exorbitare ab (*i. q.* recedere a 5, 1) 4, 20
exorcismus operatur 110, 12
exorcizare 57, 21; 59, 8; 110, 18; 125, 13
expectare 35, 21; 52, 24; 140, 7. 13; 154, 4; expectantes ut 83, 20
expelli de sede 21, 9; 53, 8
explanare (= tractare, explicare) 169, 3; (ruga) possit explanari 52, 23
explicare 57, 16; 107, 12. 13; sumptus expliciti 150, 3
expoliare honoribus sacerdotes 106, 15; ueste 140, 25
exponere iustificationes dei 106, 20
exsecare: ramus exsectus 45, 7
extant uestigia 71, 15
extendere manum (= paenitentiam inponere) 61, 8
extergere: extersa infamia 30, 10
exterminare unitatem 23, 2; 177, 15; quemquam 109, 16; semen exterminatum 114, 13; suauitatem 174, 7. 9; 175, 20. 26; oleum 174, 13; 175, 15; *cfr.* 95, 3; 175, 7. 23. 26; *absol.* 176, 2
exterminium 169, 20; fidei 114, 10
extinctae aues 156, 23; morbis extinctos 39, 12
extollere *aliquem* 56, 23; se super 75, 12; 93, 12; tantum te 93, 14
extorquere legis instrumenta 152, 18; 153, 2; pallas 153, 3
extorres (= exules) a domo 14, 15; de sedibus 51, 11
extra *praep.* 43, 3; 119, 12; = praeter 120, 15; aliud et extra est 101, 7

extralegales (*i. q.* legis diuinae expertes) 35, 14; (*oppos.* ecclesiae quae in lege est 35, 15); 166, 5
extraneos sacramentis 7, 13 *(cfr. adnot.)*
extruere parietem 4, 6
exturbata frequentia 53, 7
exuberauerat (fons criminum) 21, 22; *c. ablat.* 69, 14; 115, 8
exules ueritatis (*i. q.* alienati a u.) 14, 8
exundat maiestas 115, 7
exurere: exustam legem 163, 16. 17

Fabrica (lacus) uexatio est 115, 14
fabricare 59, 19; 105, 7; 165, 28
fabricator mentis 128, 12
facere *saepissime*: ordinationem 18, 6; epistulam 19, 4; scisma 17, 12; 24, 21; 177, 22; idola 59, 19; 115, 5. 8. 11; unitatem 73, 15; 81, 9; 96, 15; 159, 17; aedificium 69, 18; eleemosynas 81, 3; factum f. 179, 1; uim 83, 14; 110, 8; *per periphrasin* facere nundinas (= uendere) 98, 1; intellegere facit (= declarat) 13, 20; extorres (= expellere) 51, 10; inmemor factus (= oblitus) 48, 10; 119, 4; purum facere 153, 18; iterum facere (= iterare) 120, 3. 4; 126, 5; formam 124, 9; furtum 110, 3; *alicui aliquid* 4, 4; 5, 16; 47, 18; 48, 16; 52, 24; 54, 13; 73, 27; 76, 12; 82, 16; 110, 2. 3; 143, 17; mulieres de castimonialibus 54, 15; *cfr.* 47, 15; 83, 20; 99, 8; 101, 2. 6; 109, 12; 119, 15; 135, 18; 143, 15; 153, 6; ex episcopo factus apostata 108, 13; *cfr.* 50, 20; 109, 2; 155, 23; in *aliquem* 24, 10. 21; contra 16, 6; 38, 3; 63, 21; 97, 13; fecit uos superbos inpietas 59, 2; *cfr.* 63, 15; 83, 2; 110, 13. 14; 178, 14; 181, 12; homo factus est (Chr.) 166, 9; *cfr.* 46, 7; 54, 21; 165, 28; 178, 3; = efficere 83, 21; 84, 15; in inuidiam (inuid. eff.) 84, 12; uestros (= conciliare) 155, 22; = conmittere 85, 6. 21; 91, 2; 160, 6. 7; amplius f. 59, 20; stulte 155, 6; aliter 153, 8; nefarie 142, 3. 4; aspere 118, 5; 147, 7; recte 132, 3; deuote 87, 5; bene (male) 85, 20. 21; 86, 9; fac illum peccasse 62, 1; *cfr.* 148, 10; 169, 3; *c. infinit.* 128, 20; fac ut sit 103, 1; 114, 8; factum est ut 83, 16; *cfr.* 67, 6; 94, 8; 135, 21; fieri non posse 169, 20; ut 13, 6; ut fieri adsolet 62, 16; 84, 2 — *absolute:* ut uos fecistis 14, 4; *cfr.* 100, 1; 134, 22 *bis;* et factum est 28, 4
facessat (= absit) praesumptio 102, 7
facies erecta 57, 1; antiqua 94, 6; pristina 120, 14; in faciem nemoris 156, 13; (*cfr.* ad imaginem)
facile *adu.* 99, 13; 146, 15; 160, 11
facinus (= crimen) 42, 5; 125, 14; 147, 1; inmane 53, 19; 146, 1; inauditum 146, 10; nefanda 54, 18
factio 38, 15; 155, 21
factiosa femina 18, 14; 20, 11
factum 51, 14; 84, 16; 100, 3; 165, 8; 172, 5; 174, 26; 178, 17; 179, 1; 181, 21
faculae incensae 53, 4 *(cfr. Rönsch, Ital.* 95)
facultate spirandi prohibita 64, 10
falcibus inuidiae amputati 14, 4
fallacibus ramis 157, 1
fallere 140, 4; nisi fallor 153, 4
falsare symbolum 13, 10
falsitas 101, 3
falsus—a—um 14, 15; 22, 6. 8; 73, 13; 83, 8; 89, 9; 100, 4; 101, 5; 114, 9; 119, 5; 120, 9. 20; 177, 5; 180, 19. 20 — falso (*i. q.* cum iniuria) 7, 2; 30, 16; 31, 6; 146, 12; dicere 20, 25; 44, 1; 176, 5
fama 21, 24; 22, 7; 100, 11. 13
fames 24, 14; 63, 14
familias pater 135, 10; 140, 8. 25
famosa epistula (Schmähschrift) 19, 4
famulari 77, 7; 136, 16. 21
famulatum exhibere 50, 2
famulus 50, 20; 136, 21. 24
fas erat prophetam conparare 76, 5
fascis 156, 19
pro fastidio 178, 2
fastidiosum sit 103, 1
fateri 122, 2; 136, 25; *c. acc. et inf.* 38, 7; 181, 19
fatuos factos 178, 14

fauces (terra) aperuit 24, 14; auaritiae 20, 7; adire 141, 8
fauere iuuante 53. 6
fel tulit Tobias 69, 3
felices appellant (= praedicant, benedicunt) 59, 11
felicitas 65. 14; 156, 3
femina factiosa 18. 14; 20, 12; f. Sara 69, 4; *cfr.* 138, 9; 140, 19; 155, 23
fenestra 54, 4
feria sexta 26, 14
feriata cessaret 137, 14
ferire = occidere 86, 6 *bis*; sententia 15, 6; oleum 65, 12; manus 143, 22; *absol.* gladio 64. 13
ferme ante annos 15. 13
ferox 155, 25
ferramentum 115, 10
ferre sententiam 27, 5; 55, 6; 62, 7; 70, 15; 102, 9; arma 105, 2; caput (= extulit) 71, 3; (= auferre) 68, 5; 69, 4; 152, 3; 160, 28; 166, 25; 167, 1; = adferre 83, 12; sanctus sp. ferebatur super aquam 153, 17; feruntur dixisse 100, 3; = sustinere 18, 17; 20, 10
ferrum 64, 6. 8; stringere 63. 1
festinare *c. inf.* 57, 5; 82, 10
festiuitas temporalis 151, 17
fideles homo 110, 18; 134. 11; fidelis 97, 12; *cfr.* 10, 11; 61, 11. 17; 109. 12; 125. 13; 134, 7; 140. 5; 155. 23; 156, 10; *u.* adiectiua
fides: inplendam fidem 16, 16; fidei sacramenta 121, 17; professio 99, 4; fructus 138, 18; perfecta 138, 7; tacita 138, 15; deserere 156, 10; *cfr.* 25, 10; 46, 2. 5. 14; 59, 13; 76, 10; 99, 10; 108, 12; 114, 11. 12; 121, 16. 22; 125, 20; 126, 3. 4 *bis*. 7. 20. 23; 137, 8. 12. 19. 22; 138, 5. 8. 25; 140, 6; 143, 1
fiducia 64, 12; 161, 10
figere terminos (um) 33, 24; 131, 21; genua (= flectere) 65, 6; limes fixus 131, 5
figuram facere (= accipere aliquid) 114, 7; in figura 119, 17
fila uicina conpungit 94, 6
filia 128, 6; 137, 11. 13; 138, 24
filius 21, 5; 38, 21; 50, 4; 52, 5. 6; dei *saepissime uelut* 13. 12; 33, 16; 103, 11. 12. 17; dei filius 55, 19; *om.* dei 33, 22; (*u.* in nomine patris *e. q. s.*) filii dei, filii hominum 60, 21; pacis 40. 17; 51, 9; 109, 15; filii Israhel 23, 22; 161, 24; traditorum 163, 23; 173, 23; gehennae 43, 17; filios et filias ecclesiae 128, 6; inpii 14. 3; 45, 2; = liberi 94, 21; 123, 15
fingens dolorem 16, 7; quod 101, 9
finis 158, 7
finito saeculo 136, 13
firmati sunt ueritate 101, 2
flabello inuidiae 84, 7; 88, 15
flagitare (*i. q.* inquirere) 29, 11; non fl. (= carere posse) 11, 13; (= postulare) 81, 20
flagitium 21, 22; 22. 14
flamma 89, 4; 167, 13
flectere et inclinare ceruices 66, 9
flere: dolet et flet deus 69, 20; fleuit 172, 6; 173, 9; fleret 172, 6
fluctibus mergite aues 122, 19
fluentibus uenis 115, 7
flumine Tigride 69, 3; (Iordan.) 139, 19; flumina Syriae 139, 16; undis fluminum 167, 2
fluuius 167, 10
fodere 115, 9; 136. 3; 145, 14
foedum fuerat ut 112, 17
fontales undae 69, 8
fontem (baptismatis) mouere 43, 2; *cfr.* 44, 12; uerum 44, 15; riuus concisus a fonte 45, 4; signatus 12, 5. 7; 48, 1; morbidi 120, 15; *cfr.* 14, 22; 17, 17; 38, 17; 115, 7; 125, 14; 161, 1; criminum 21, 21; leuitatis 73, 20; causarum 81. 8; fontes trium nominum 124, 22; *u.* aqua
foras exire 14, 3; 15, 4; 18, 4. 8. 11; 21, 13; 95, 5; 110, 19; mittere 140, 5
forinsecus 11. 14 (*cfr. Rönsch. Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 403)
foris esse 7, 11; 43. 4; 88, 8. 9; 95, 9; a ciuitate 39. 5; de foris 123, 8; 160, 7 (*cfr. Archiv f. lat. Lexikogr. V, 343; Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 403)
forma unitatis 170, 19. 21; dare

(ponere) formam 130, 3; 25, 3; humilitatis 124, 9; iudicandi 181, 6; *cfr.* 128, 14; 140, 18; 172, 1
formare negotium 173, 18
formatarum commercio 37, 12 (*cfr. ind.* II.)
forsitan 146, 8; 164, 1; 165, 2
forte 85, 18; 86, 7; 172, 12; *c. coniunctiuo* 44, 7; 88, 1; 160, 11; ne forte 103, 2
fortitudo centurionis 138, 4
fortiores 68, 18
in foueas incidere 126, 1
fouere corpora 154, 13
fragmenta altarium 143, 15
frangere ampullam 54, 4; altaria 59, 9; 142, 6; 143, 7. 20; 145, 17. 20; copia lignorum 143, 9; calices 146, 2; tabulas legis 160, 15; 161, 15; 162, 25; 163, 2; fractos ramos ab arbore 45, 3; *abs.* 144, 19 *bis* . 21 *bis*
frater 17, 2; 94, 21; 159, 7. 8 *saepissime;* fratres carissimi 3, 2; *cfr.* 4, 18; 50, 11; 63, 10; 92, 1 *bis.* 4; 103, 4. 5. 7. 21. 22; 123, 21. 23; 154, 9; 167, 27; 169, 4; 181, 10 — *u.* Parmenianus *ind. II.*
fraternitas 5, 12; 102, 14; 143, 2
fraudare *aliquem* in *re* 34, 15; aures dei (deum) 35, 16; 36, 1
fraudes 156, 15; fraude 156, 20; 157, 3
fraudulentas fauces 141, 8
frequentia catholica (= catholici) 53, 7; ciuica 20, 22
fretus *re* 21, 4
frigidum tempus 162, 7
frondes 156, 22; frondium 136, 6
in fronte populi ponere 24, 5
fructus fidei 138, 18; malitiae 155, 16; malignitatis 167, 26; exigere 161, 11
frui felicitate 156, 3
frustra 30, 16; 42, 9; 46, 12; 63, 5; 64, 15; 102, 2; 163, 20; 177, 6
fugare pacem 40, 5; 41, 20; asperitatem 175, 13; mors 138, 4; fugari 69, 6; 110, 13
fugere 16, 19; 68, 7. 14. 17; 161, 26; 162, 5. 6. 10; (= uitare) oleum 9, 15; unitatem 86, 21; fugiens 162. 11; neminem fugit quod 110, 9
fugitiuos Sodomorum 97, 17
fultam arborem radicibus 156, 20
fumabant arae nidoribus 90, 19
fumis pollui 146, 18
fundamenta martyrii 91, 26; iactare 119, 8; paries de fundamentis se reparauit 96, 23
fundata arbor radicibus 45, 6; 156, 13
fundere eucharistiam canibus (*i. q.* proicere) 53, 21; sanguinem 65, 1; 146, 21
funesta mors 15, 16
funibus (nauem) struxisti 105, 7
funus 63, 16; 155, 14; funera dignitatis 61, 8; honorum 63, 17; locum funeribus negantes 155, 12
fur diabolus * 109, 20; 110, 4. 17; * 111, 6. 14; *cfr.* 95, 14. 20; 110, 7; 111, 3
furiosam turbam conducere 83, 6
furor 49, 16; 51, 5; 57, 4; cum furore 51, 2; furore iuuante 53, 6; furore solito succensus 73, 19; furorem exercere in *aliquem* 83, 21; *cfr.* 40, 8; 57, 14; 63, 14; 66, 15; 75, 9; 143, 6; 145, 19; 179, 4
furtiuas (*i. q.* corruptas) lectiones 147, 20
furtum 110, 2. 3; facere deo 5, 16

Gai Sei Gaia Seia 98, 17; 156, 7; (*his nominibus uulgaribus* hic *et* ille *intellegitur*)
gallus cantauit 173, 7
gaudere 45, 6; gaudens uideret 50, 4; *re* 140, 9; de 92, 24; *absolute* 73, 17; *seq.* quod *c. coni.* 133, 3; 153, 11; *acc. et inf.* 133, 5
gaudia 49, 18; 51, 7; 57, 13
geminare 123, 1; 146, 1; 157, 3; 179, 15
gemmantes oculi 136, 6
generalis (*opp.* specialis) 125, 7
generare animas 122, 9; martyria 68, 10; scisma 14, 1; *absol.* 46, 19
genetiuus: die III Iduum Maiarum 16, 12; nomen fraternitatis 5, 12; flagitium scismatis 22, 14; traditionis facinus 22, 12; crimina traditionis et scismatis 22, 16; *cfr.* 57, 11; duorum personae 29, 4 — tecti indignitas 138,

2; uetustas membranarum 16, 13; malitia argumentorum 116, 15 — Donatus Carthaginis 68, 2; fugitiuos Sodomorum 97, 17 — ieiunium parui temporis 23, 19; curator praesentis temporis 29, 10; *cfr.* 29, 19; 51, 14; 109, 6 — *obiectiuus*: conuicium catholicorum 114, 21; auxilium castitatis 151, 10; sancti corporis reos 54, 2: *partitiuus saepius uelut* quis nostrum (uestrum) 49, 5. 6; 59, 16; 146, 17; 178, 8; 179, 19; nostrorum multi 154. 15; aliquid peccati 11, 8; *duo genetiui* orientis . . occidentis prouinciarum . . populos 47, 5; huiusmodi hominum genus 81, 22; *cfr.* 89, 20; 91, 14. 18; 114, 13; — inertis et inbecillis est conparare 11, 15; insipientis esset 80, 8 — *u.* esse, persona, replere

gentes christianae 35, 19; barbarae 74, 8; (= pagani) 95, 11; = homines 33, 16; 34, 3; 134, 20; 136, 20

gentilis executio 152, 20; (*opp.* fidelis) 10, 1; *cfr.* 133, 16. 19; *u. aduerbia*

genua figere 65, 6

genus nubendi 150, 21; aucupum 156, 12; peccati 172, 11. 16; nequitiae 58, 2; humanum 69, 14; 129, 2; hominum 9, 22; 49, 1; 81, 22; 164, 15. 16; genus dei est non habere genus 69, 21; ex ipso genere fuerant 83, 7; in hoc genere (= re) 152, 10; *cfr.* 61, 10; 64, 11; 109, 19 — *genus substantiuorum u.* cancer, dies, pecus, sal, scrobis,

gerere 11, 6; 59, 3; 126, 20; 155, 5. 18; 181, 14; paenitentiam 60, 18; 65, 19; 66, 4; prohibita 160, 10; mentem 139, 6; gesta esse 13, 1; 68, 22; aspere geri 67, 7; 81, 9

germanitatis sanctae uincula 104, 13

germine sancto procreari 46, 4

gerundii exempla: *genet.* 43, 15; 101, 12; 104, 4; 107, 21; 114, 3. 21; 116, 12; 125, 10; 130, 3; 150, 21; 156, 16; 159, 13; 173, 15; 181, 6 (necessitatem lauandi * 124, 18; 125, 7) — ad audiendum 60, 20 — *ablat.* 14, 5; 59, 10; 103, 3; 106, 12; 107, 6. 15; 110, 17; 111, 21; 119, 5. 7; 124, 6. 22; 126, 6; 131, 21; 133, 10; 140, 3. 13; 144, 22; 147, 11 *bis*; 154, 23 *bis*; 155, 2; 180, 14; *cfr.* haec omnia dicendo 107, 16; diuidendo ecclesiam 178, 2; in obtemperando iussionibus 82, 6

gerundiui exempla: genet. 170, 21; *adhibito* causa 154, 13; 179, 12 *bis* — *acc.* nos contemnendos ostendere 173, 25; eleemosynas faciendas suadet 81, 3; *cfr.* 166, 27; 167, 6; 171, 9; *adhibito* ad *(q. u.)* 6, 8; 11, 9; 51, 2; 139, 1; 173, 4; *u.* propter — *ablat.* in 145, 9; 178, 10; de 164, 1; 70, 18

gignere 14, 10; 104, 1; 107, 5

gladius sententiae 13, 16; linguae 64, 22; *cfr.* * 61, 3; acuere in gladios 61, 1. 4; gladio ferire (percussum) 64, 12; 90, 4; *cfr.* 63, 8; 86, 4; 89, 20; 90, 1

gloria 139, 19; 156, 2; ad 133, 12

gloriari 49, 12; *c. acc. et inf.* 119, 21; quod 64, 4

graeco uocabulo 161, 7

grassantur lupi 57, 21

gratia dei 55, 14; 133, 22; aquae 139, 7; primitiua 139, 20; conferre 120, 6; ad gratiam uenire 136, 20; deo gratias 17, 6; referendae 136, 22; agere gratias 137, 18

gratulari (= gratias agere, *cfr. Rönsch, Ital.* 367) *c. acc. et inf.* 35, 11; 57, 12; 71, 4; 147, 17

gratulatio 133, 2; 136, 17

grauauerant peccata (manus) 55, 5

grauis culpa 162, 21; peccata 57, 11; crimina 22, 17; graue erat si 178, 21; grauius est negare 171, 4

gremio et sinu conplecti 95, 16; inuolato gremio 109, 22; (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)

gressus inpulerat furor 40, 8

grex 39, 2. 3

gubernare se 172, 8

gustare de sacrificio (sacro) 99, 15. 16; 100, 11; inde g, 100, 10
guttur 63, 16. * 19; 157, 6; guttura 63, 15

Habere caritatem 91, 27; 92, 4. 8. 20; uolumen actorum 28, 15; 29, 16; partium conflictus 6, 9; peccatum 56, 9; 168, 17; sermonem ad 109, 10; uota 50, 2; necessitatem 125, 9; ascensum 144, 16; strepitus habiti 28, 9; fructum 167, 27; litteras in posterum 22, 5; dulcedinem in se habens 101, 5 *passim* — odio habere 4, 21; * 5, 4; 106, 18; in memoria 54, 8; in manibus (occasionem) 113, 13; 62, 20; in potestate 80, 9 — *c. particip.* angelum habere clausum 42, 20; = aestimare: pro 59, 12; 122, 3; 178, 2; habes ergo (= ecce) qui fuerint 17, 7; habetis reos 87, 10; male h. = aegrotare 137, 23; sub se omnes h. (= subiectos) 76, 9; non habes, quod possis 11, 8; *cfr.* 27, 8; 57, 3; 96, 20. 21; 132, 17. 19; 133, 5; ut res se habent 114, 20
habitaculum deserere 111, 1
habitare apud 50, 17; in 78, 14; 79, 10; 128, 15; 154, 11; intus 88, 10; in uno (unum) cum 89, 14; 106, 10; *cfr.* 110, 15. 18; 143, 19. 22
habitus pristinus 152, 4
haeresis 32, 4; 45, 16
haeretici *u. indicem* II
haustibus bibere 143, 15; satiare 153, 20
hebetudo manifesta 155, 6
heredes 13, 2; 40, 17; *cfr.* 31, 4
hereditarius—a—um 18, 2; 164, 5; 168, 2
hereditas 34, 14; 67, 3; 85, 8
heri licuit 131, 22
hiatu auido (terra) absorbuit 24, 16
hic *saepissime:* haec tempora 124, 6; hic — qui 4, 17; 16, 9; 23, 21; 38, 12; 46, 15; 69, 7. 12; 84, 7; 100, 15; 128, 6; 131, 15; 159, 22; 160, 12; 175, 14; quicquid — hoc 160, 3; hi (hii P) 16, 16; 95, 4; hae sententiae 27, 5; horum 108, 16; harum 25, 18 — hoc est ut 44, 5; *cfr.* 61, 14; 72, 1; 111, 14; 135, 18. 19; 150, 2; 162, 29 *saepius*; hoc est dicere 57, 3; 141, 1. 4; 156, 7. 9; hoc est quod 77, 9; 95, 22; 113, 21; 116, 1. 6 *bis*; hoc si ita esset 161, 11 — hic *aduerb.* 45, 1; 78, 22; 93, 7; 116, 11; 123, 12; *u.* locus, modus, res
hinc 38, 16. 19. 20; hinc — inde 86, 5; 94, 4; hinc — quod 171, 10
hodie 4, 3; 11, 7; 37, 11; 65, 6; 104, 3. 8; 109, 14; 129, 17; 135, 21; 154, 2; 164, 3
hodiernus: post hodiernum 131, 22
homicida 16, 2; 17, 10; 64, 13; 86, 8; 160, 6; 179, 3
homicidium uiuum 58, 14; *cfr.* 64, 8; 86, 11; 180, 17
homo *saepissime:* fidelis 97, 11; 110, 18; 134, 11; interior 162, 29; secundum hominem (*i. q.* naturam humanam) 3, 5; 147, 12; christianus 55, 15; 98, 15; mortuus 18, 19; 64, 12; *oppos.* deus 128, 8. 17; *oppos.* pecus 146, 21; hominum genus 9, 22; 81, 22; — 8, 16; 34, 10; 46, 7; 54, 22; 61, 6; 76, 7. 20; 82, 17; 139, 8; 181, 9
honor 54, 23; = dignitas 61, 6 (*cfr.* nomen); 63, 13; mortes 61, 5; sanguis 65, 1. 2; *u.* expoliare, funus, mortificare
horrea publica 83, 20; condere in horreo 170, 5
horrere *aliquid* 100, 14
hortamenta ut 68, 11. 14
hortari *aliquem* 35, 2; 63, 3; ad 62, 23; 81, 14; hortatur dicens 5, 2; hortatur sitis (*omisso* ut) 34, 14
hortulus 14, 20
hortus (*sc.* dei) 12. 5. 8; 14, 18; 46, 23. 24; 47, 5; 48, 1
hospes 39, 2
hospitio suscepti 20, 19; sine h. 39, 2
hostiles iugulos 63, 2; hostilia facere 53, 2
hostis 63, 6; 105, 3; 161, 24; 162, 25; 163, 2; 165, 3
huc exeat 21, 5
huiusmodi (*i. q.* tales) 13, 13; 81,

22; 82, 17; 87, 10; 105, 1; 111, 1; 138, 7; 140, 22; 151, 12; 160, 9
humanitas exhibita 136, 16
humanus 69, 14; 72, 6; 76, 19; 77, 18; 102, 8; 104, 16; 122, 7; 133, 10; 134, 4; 154, 19; 160, 27
humiliato corpore 57, 1; sapientia humiliata 79, 17
humilis 57, 6; preces 82, 9; 144. 2
humilitas 57, 8. 10; 124, 9; 136, 24; humilitatis responsa 6, 15
humore oblitterata 166, 32

Iacere *alicui* 62, 3. 5; sub sententia 18, 6; *absolute* 62, 2
iactare *aliquid* 31, 7; 52, 2; 54, 4; 119, 8; conuicium 146, 15; (= gloriari) 82, 6
iacturam uitae facere 120, 6
iam 10, 22; 36, 17; 42, 7; 51, 17; 89, 19; 107, 24; 132, 11. 15; 168, 2; 175, 10; 180, 20; *primo loco* 73, 5; 83, 17; 96, 24; 104, 15; 118, 7; 133, 12; 142, 3; 155, 13. 20; 156, 8 *bis.* 10. 11; 178, 16 *saepius; secundo loco passim uelut* 15; 7; 43, 8; 44, 21; 75, 3; 78, 3. 22; 137, 8; 149, 2; 163, 10; iam non 55, 2; 76, 14; 77, 16; 131, 22; 145, 20; 162, 28
iamdudum (= antea) 14, 6. 11; 20, 10; 30, 11; 48, 7; 51, 16; 61, 21; 78, 10; 80, 11; 94, 18; 112, 9; 127, 13; 138, 23; 144, 2. 11; 152, 5. 6; 163, 9; 177, 13 *saepius*
iam pridem 3, 4
ianitores 140, 4
ianua conlocata 95, 8; *cfr.* 95, 18
ibi 9, 22; 10, 15; 38, 4. 21; 122, 14 *bis.* 17; 145, 6; ibi — ubi 91, 24; 144, 1. 2; 156, 1; ubi — ibi 33, 1; 121, 6. 7; ibi -- unde 163, 11
ictu uno adulteros percussit 89, 6
idcirco 80, 9
idem *saepissime*; = is 148, 17; eodem modo 6, 7; 178, 10; tempore 28, 1; 147, 3; hoc eodem tempore 50, 13; idem *nom. plur.* 54, 1; iidem 17, 9 *(sed cfr. adnot.);* isdem *dat. uel abl.* 15, 11 *(u. corrigenda);* 19, 3; 51, 5; 60, 7; 103, 22
ideo 89, 4, 8; 95, 7; 112, 16. 18; 125, 10; 130, 20; 160, 9; 181, 26; *praecedente* quod *uel* quia 8, 17; 11, 9; 25, 1; ideo quia 7, 11; 64, 6; 96, 16; 169, 15; ideo quod 62, 16; 81, 5; ideo et 121, 14; et ideo 161, 10; ideoque 46, 10; i. ne 46, 8; 65, 11; ne . . . ideo 3, 9; ideo ut 165, 7; 172, 8. 9
id est *u.* is
idolum 115, 10. 13. 15; idola 50, 13;51, 4; 59, 19; 91, 5. 7; 115, 5. 8. 11; 116, 5; 146, 9. 11. 20
idoneus ad 55, 7; crimen 147, 4
Iduum Maiarum 16, 12
iecur piscis 69, 4
ieiuniuin parui temporis 23, 19
igitur *saepissime: primo loco* 3, 11; 24, 9; 35, 20; 42, 5. 18; 60, 18; 104, 9; 147, 6; 168, 5; 174, 23; *secundo l.* 5, 6; 20, 14; 31, 5. 8; 68, 17; 91, 18; 92, 7; 108, 19; 120, 20; 134, 17; 143, 7; 151, 12. 18; 166, 20; 176, 9; *tertio l.* 6, 3; 38, 21; 109, 17; 114, 1; 120, 7
ignarum rerum 25, 18; 177, 12
ignibus gehennae 12, 16; inponere librum 162, 9
ignorantia 36, 10; per 7, 16; 163, 19
ignorare 12, 16; 13, 18; 15, 13; 153, 1; filium dei 130, 17; ignorans 90, 22; 181, 12; ignorantes 36, 12; 108, 7; 138, 19; — ignoranter *u. aduerbia* (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. öst. Gym.* 1884, 403)
ignoscere *aliquid* 57, 3; ignosci solet 36, 12; *absolute* 57, 5; 160, 11
ignotos et inimicos 54, 3; uitia . . nomina 11, 2; pigmenta 134, 14
ilico 24, 12
ille *saepissime*: 4, 3; 5, 9; 22, 21; 51, 14; 139, 16. 19; 156, 11; 159, 16 *bis.* 19; 167, 15. 32; 178, 17; = is 45, 20; 47, 5; 92, 8; 97, 20; 102, 9; 135, 5; 164, 13; 169, 14. 15; 178, 16; illa illi 19, 14; (= notus) 58, 11; 70, 9; 71, 1. 7. 13; 139, 13; 140, 7; 151, 17; stabularius ille Paulus 149, 17;

haec — illa 164. 23; ille — iste 88. 1; 154, 23; illi — uos 23, 1; 143, 23; *cfr.* 164. 4; ille — ut 161, 16; 166, 15; ille — qui *passim uelut* 5, 15; 11, 11; 12, 8; 13. 5; 28, 11; 51, 15; 62. 3; 70, 9; 83, 9. 12; 97, 1. 21; 102, 5; 110, 2; 120, 21; 133. 23. 24; 143, 19. 20; 155, 21; 174, 2; illud — quod *saepissime* 7, 10. 12. 17; 32, 5; 77, 18; 80, 7. 19. 21; 98, 15; 102, 4; 121, 14; 149, 10; 152, 14, 15; 161, 13; 176, 16; 181, 23; illud quod . . . hoc 114, 4. 6; illud — cur 45, 23; — *u.* tempus
illic 9, 23; 37, 18; 39, 10; 70, 14; 83, 18; 115. 13; 122. 10. 11. 16; 135, 17; 140, 20; 143, 17. 18. 22. 25 *bis;* 145. 16; 148, 8; 154. 6 *bis.* 7. 8. 9. 11; 156, 15; 175, 13; illic — illuc 93, 5. 6; illic — ubi 38, 6; 122. 6
illinc 144. 13
illuc 93, 5. 6
imago innocentiae 22, 11; *cfr.* 119, 22; ad i. uiuentium 156, 23; (= figura) 8, 6; 120, 12; columbae 113, 17; imaginem (*sc.* imperatoris) proferre 100, 7; *oppos.* uox 157, 6
imitari 23, 8; 24, 4; 64, 16; 102, 7; 106, 19; 139, 15; 143, 23; 156, 9. 10; *absolute* 25, 3
immo 6, 20
imperare ut 65, 6; 136, 4; 143, 10; 151, 14; *alicui* 59, 17; 123, 15. 19; imperantis 167, 21; *absolute* 66, 3
imperator 17, 21; 25, 17; 50, 19; 73, 14; 75, 11; christianus 50, 1. 12; 79, 19; 80, 17; 81, 4; *passim*
imperiosa uirtus 92, 10. 19
imperium 82, 14; Romanum 74. 4. 7 *saepius;* (= mandata) completa 52, 3
in *c. accus. a.*) *sens. loc.* consederunt (conuenerunt) in domum 16, 11; 26, 12; trahere in captiuitatem 63, 12; in medium missa 27, 4; redeat in memoriam 50, 1; in iudicium uocari 160, 14; pro-(re)uocare 87, 15; 103, 19; 122, 19; 146, 3; *cfr.* 3, 7; 33, 20; 59, 10; 62, 15. 19; 110, 13; 123, 22; 131, 2. 19; 144, 3; 168, 8; 173, 3; *b) sens. aduers.* trucidatio operata est in catholicos 51, 19; ire hostiles in iugulos 63, 2; probare 11, 8; 20, 23; incurrere 22, 18; mittam manus in unctum * 63, 7; *cfr.* 13, 15; 20, 24; 31, 6. 7. 8; 62, 5. 7; 87. 18; 135, 13; 164, 24; *c) sens. final.* in remissam peccatorum tingi 10. 10; emere in usus 146, 8; acuere in gladios 61, 1. 4; uertere 60, 23; inmutare 97, 18; 139, 10; ruere in oscula 137, 17. 18; coartare in angustum 33. 15; dare in incendium 167, 18; *cfr.* 14, 12; 61. 5; 82, 10; 94, 6; 100, 2. 9; 111, 24; 120. 14; 134, 15; 143, 14; 150, 5; — in totum 104, 10; in faciem (= instar) 156, 13; in unum quiescere 155, 16; in uallem hoc deus interrogat 72, 7
in *c. ablat. a) sens. loc. sescenties* in primo libro 45, 21; 48, 5; 78, 9; *sic saepissime;* in euangelio habemus testamentum 123, 12; in uno positus 155, 17; *cfr.* 46, 19. 20; in urbe Roma 38. 12; in lege (Ezechiele) scriptum 41, 9; 40, 18; 41, 10; 64, 16 *saepius;* in euangelio 41, 16 *saepissime;* in peccato detectos 45, 14; *cfr.* 7, 7; 10, 4. 5. 6; 21, 11. 16; 33, 2. 3. 4 *ter.* 6 *bis.* 7. 8. 9 *bis.* 10 *bis;* 46. 23; 63, 10; 70, 8. 9 *bis.* 11 *bis;* 80, 7; 90, 18; 101, 4; 110, 14; 140, 18. 19; in memoria habere 54, 8; habitabat in domo dei 79, 10; *cfr.* 83, 4; in uno habitare 89, 13; accusare in persona 87, 17; — esse in caelis 104, 7; in collegio 99, 14; in manibus 6, 13; 93, 14. 17; 148, 7. 8; in peccato 45, 15; *cfr.* 15, 5; 64, 7; 74, 4; 114, 12 *bis;* 127, 12; 137, 3; 148, 3; 176, 21; = inesse 8, 5; 10, 1; 46, 1 *bis;* 56, 4. 16; 115, 11; 126, 14. 16. 17 *bis.* 23; 175, 10; *b) sens. temp.* 59, 13; 69, 8; 78, 6; 82, 6; 90, 8; 145, 8; 164, 10; 170, 9; saluum in origine 161, 3. 8; *c) sens. mod.*

in imagine columbae descendit 113, 16; *cfr.* 79, 18; 119, 16; 129, 11; 130, 4; gesta in dolore . . et in ultionem 68, 22. 23; = trotz 21, 6; 76, 11; 92, 19; *d) pro abl. solo* in peccato damnatus 165, 6; mala admissa, unum in traditione . . 15, 10; in nomine dei salutare 179, 17; baptisma adumbratum in circumcisione 119, 9; exterminare suauitatem in rebaptizatione 175, 20; *cfr.* 13, 6 *(u. adnot.)*. 11; 22, 21; 26, 7; 46, 17; 51, 9 *bis;* 57, 17; 70, 1; 73, 8; 85, 16 *ter;* 88, 6; 114, 14. 15; 116, 8; 131, 7; 140, 2; 144, 18; 153, 11 *ter.* 12. 14; 160, 9; 161, 27; 165, 24; in loco Octauensi (Subbulensi) 82, 21; 83, 1; nomen in uno nomine continet 69, 10; *cfr.* 29, 16; in ore appellari 76, 15; fraudare 34, 14; clausus (inclusus) 42, 20; 50, 13; in toto orbe 28, 11; 31, 10; 36, 5; 45, 19; 47, 16; 71, 17; *cfr.* 33, 7. 10; 47, 17; 72, 1; in die retributionis 136, 13; in secundo psalmo 33, 17 *sic saepissime*; *cfr.* 34, 6. 17. 23. 24; 40, 12; 59, 1. 4; 118, 3 (*sed cfr.* 118, 4. 5); 169, 2; in principio tractatus 118, 11 (*cfr.* 119, 3); in praesenti exemplo 161, 18; *pro accus.* 147, 8; 165, 1; 169, 16; in Iordane descendit 10, 15; in consilio itum est 39, 23 (*cfr.* * 39, 21); in sacramentis nefarie facere 142, 2; dicere in laude 122, 1. 7; *loco genet.* membrum in corpore 44, 18; intellectus in hoc capitulo 116, 16; superbia in pharisaeo 57, 8; *cfr.* 91, 26; 159, 18; iudex in suo 180, 9; in sacerdotibus honores mortificare 109, 12; (*cfr.* occisi in honoribus 65, 2); legitimum in mysterio praeterire 47, 12 — *uaria:* loqui in populo 179, 11; in trinitate prior 122, 5; in conparatione 58, 13; 172, 13; adnullare in nobis 45, 12; in deo mundari 113, 11; in eo 180, 10; in quo 49, 17; 89, 19; in hac (hoc) causa (genere, re, titulo) 146, 19; 147, 7; 152, 10; 162, 21; 164, 5; in lege perire 161, 8; *u. (acc.)* accipere, adferre, baptizare, confiteri, credere, dicere, erogare, inpellere, inplere, inuitare, mundare, prorumpere, transire; *(abl.)* errare, peccare, ponere, tardare, uersari

inalbare 128, 20. 22 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 404)

inane uas 111, 3

inanire *aliquid* 119, 11; 127, 21

inaudita inpietas 58, 12; facinus 146, 10

inbecillis est conparare 11, 15

incautum et securum 62, 20

incendere leges 91, 3; 160, 16; 163, 4; faculae incensae 53, 4; testamentum 68, 8; inmunda incensa 91, 14; *alicui:* idolis 146, 9. 20

incendium conflatum 93, 1; incendio concremari 166, 26; dare in incendium 167, 17; tradere incendio 170, 6

incerta lux 15, 21; opinio 30, 11

incestare 54, 20

incestus 55, 2

incĭdere in foueas 126, 1

incīdere libros 160, 16; 162, 26

incipere *aliquid* 107, 12; a 179, 18; *c. infinit,* 103, 4; 134, 7; 140, 20; 179, 16

inclinare 57, 1; 66, 9

includere spiritum 43, 9; inclusus 50, 13; 95, 13. 18; 153, 15

incommoda habet paries 95, 13

inconsideratis praesumptionibus 9, 16; inconsiderate appellare 4, 18; *cfr.* 10, 12; 86, 20; 146, 5

inconsolabiles lacrimas 4, 3

inconsulte radere 152, 12

inconsummatos filios* 114, 5 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)

incrementa prouocare 136, 6

increpare (*i. q.* uituperare) 16, 18; interrogat et increpat deus 72, 7; (*cfr. Rönsch. Ital.* 442); *aliquem* 75, 15; 80, 13; 107, 19; 110, 2; 135, 13; 158, 4; appellari et increpari 76, 17; 81, 4. 5; increpati 4, 19 (*sed cfr. adnotat.*)

increpatio 79, 9
incruenta parricidia 91, 1
incurrere *aliquid* 4, 5; 5, 11; 112, 15; 154, 24; 172, 8; latrones 141, 8; in (*i. q.* insectari) 22 18
inde reuerti 54, 13; *cfr.* 145, 4; inde est quod 13, 18; 125, 5; 168, 8; i. est uox 130, 18; si inde (= ex VII ecclesiis) habetis unum 43, 4; sic inde (= ex uino) sacrificium offertur 85, 14; inde scriptum (dictum) 70, 17; 33, 13; qui inde gustat 100, 10; = itaque 83, 8; (= hac re) nos inde alieni 94, 11; 150, 12. 13
indeclinabilia nominis uice fungentia: post semel iterum facitis 126, 5; post illius unum credo . . alterum credo 126, 8; inter licet nostrum 123, 4
indicare 48, 13; 49, 4; *c. accus.* 70, 1. 7; 72, 21; 80, 11; 102, 10; 138, 14. 18; 144, 8; 162, 27; 163, 5; *sequ.* quia *(qu. u.)* 125, 4; 136, 10; 145, 22; *sequ. interr. indir.* 73, 19; 104, 18; 153, 5; 154, 11; *acc. c. inf.* 12, 3; 60, 5
indicatiuus pro coniunct.: sunt . . qui baptizati sunt 98, 21; ut inpleretis ut dum . . deicitur . . caperetur 57, 18; *cfr.* 100, 11; 133, 6. 7; nisi dissiparetur . . intrauerat 109, 5; quid est quod uoluisti 53, 17; 127, 17 *bis*; *in interrogatione indirecta saepius:* quaestio est ut quid memorati sunt 11, 11; miror quid tibi uisum est 12, 11; uideamus an consecuti sunt 23, 20; *cfr.* 24, 22; 45, 23; 60, 9; 72, 21; 73, 19; 88, 12; 94, 19; 97, 15; 110, 2; 121, 1; 149, 15; 154, 5. 11. 12; 170, 4. 10; 174, 11; 180, 24. 25; 181, 22 *(indic. et coniunct.:* 128, 13—15)
indicere silentium 35, 19; bellum 24, 7; 90, 18; paenitentiam 65, 23
indicium uoluntatis 151, 9. 19; indicio diuino 118, 7; indicia professionis 151, 8
indignari *alicui* 160, 24. 32
indignitas tecti 138, 2
indignus (*i. q.* innocens *quocum iungitur)* 30, 19; indigne (= inmerito) 6, 18; 88, 2
indiuiduas dotes 42, 11
indoles noua renascentium 46, 5
indubitanter 64, 13
inducere duos deos 108, 13; aquam (s) 136, 3; 119, 5; testes inducti 27, 7; *cfr.* 29, 9; (= decipere, *quocum coniungitur)* 10, 20
indulcare *(i. q.* γλυκαίνειν*)* 153, 19 *(cfr. Rönsch, Ital.* 193; *Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 404)
indulgentia 56, 6; 131, 13. 14; recusare 57, 5; tribuere 21, 17; merere 23, 20; denegare 125, 15; postulare 168, 18; habere 176, 3; mittere 19, 18
inertia *(i. q.* ignauia, metus mortis) 65, 4 *(de re cfr.* 15, 21) *u.* piger
inertis est 11, 15
inexpiabiles sordes 52, 19; nefas 143, 7; peccatum 154, 23
infamare 21, 1; 22, 2; 148, 8
infamia repulsa 30, 10
infantes 53, 9; 140, 18
infantia ignorans 90, 22
infantilis caro 139, 9 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)
infatuatum sal 178, 3; *cfr.* 178, 9. 15
infelicitas 65, 15. 20
inferi: ad inferos uenire 145, 15
inferre manus *alicui* (= inponere) 62, 1; 141, 18; 143, 12; bellum 90, 14; cancer 109, 9; damnum deo 166, 11
inficitur color 134, 4
infigere morsum honoribus 60, 22
infinita multitudo 133, 7; turba 83, 18; milia hominum 130, 1; infinitos expectare 140, 13
infinitiuus: hoc est dicere 57, 3; 95, 2; 111, 10; non est contemnere 106, 4. 7. 10. 13. 16. 20; prius est 49, 17; 63, 6; plus est 149, 1; proximum est 32, 5; temerarium sit 90, 6; uanum sit 91, 23; uestrum est dicere 97, 10. 11; dei est nosse 102, 9; *pro substantiuo:* fidei pars est credere 3, 3; occidi malum est 87, 6; consentire (damnare) peccatum est 66, 4; 181, 20; *loco coniunctiui cum coniunctione:* cupientes 19, 20;

curare 64, 16; contigit 20, 9; 151, 16; studuerunt 22, 3; nitimini 34, 10; praecepit 51, 1; conpellimur 6, 5; consequens erit 67, 4; 121, 11; consuetudo exigit 78, 2; faciam inalbari 128, 20; Christus uenerat pati . . 89, 22; *post* merere *saepissime q. u.* — intellegi datur *(q. u.)* 6, 19; non licet occidere 64, 6; concessum est mori 24, 19; digni uiuere 24, 19; non uereor 152, 20; trepidauit 16, 8; metuentis 112, 14; necesse non fuerit 7, 1; festinat 57, 5; promittere 164, 24; facile est iactare 146, 15; o inpietas seruare 58, 12; lucrum computabatur euasisse 82, 11; longe est (= diuersum est) a male ponere . . aut ferre 166, 25 — *u.* detrectare, laborare, restat
infirmando confirmas unionem 119, 7
inflatus 56, 26; 177, 18
infra scriptum est 25, 19
infringere promissum 33, 19
infundere odia animis 107, 15
ingens 22, 14; 30, 10
ingerere metum *alicui* 102, 12; calumnias 158, 3
ingrati in uno esse 47, 21; praesumptio 34, 12
ingredi templum 146, 19; ad 38, 5
inhabitare domum 95, 7; illic 175, 13
inicere manus *alicui* 143, 23
inimicitias docendo suadetis 107, 15
inimicus 63, 8; 93, 8. 16; baptismatis 123, 9; inimicos et ignotos 54, 3; *cfr.* 20, 24; 161, 25; = diabolus 50, 21; 51, 7
iniqua gerere 59, 3; iniquius 59, 8
iniquitas 114, 10
inire uiam 39, 24
initiare (*i. q.* incipere) 107, 12; initianda mysteria 113, 12
initio dictionis tuae 119, 3; initiis exitus similes 179, 17
iniungere (*i. q.* mandare) 29, 9
iniuria aquae 70, 1; cum iniuria 140, 5; iniuriae 82, 11; 84, 8. 9; 107, 13; debitae 111, 1; *u.* facere
iniuriatos esse plurimos 85, 3 (*cfr. Rönsch Ital.* 156)
iniustitiam secuti 178, 1
inlaesa (ampulla) 54, 7; uirginitas 150, 20; inlaesos dimittere 15, 16; inlaesa *plur.* 166, 23
inlicite 21, 14; 24, 4
inlota dimittere cetera 154, 21
inluminatio Tobiae non uidentis 69, 4 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 401)
inmanes in caedibus 51, 9; facinus 53, 19; 146, 1
inmanitas latronum 58, 14
inmatura massa 139, 2
inmemor factus (= oblitus) Christi 48, 10; 119, 4
inmerito uindicare 47, 1
inminentium tormentorum 29, 14; in inminenti iudicio 79, 1
inmitis 177, 23
inmortalis 121, 19
inmota species 137, 5; 126, 23
inmundus 13, 7; 14, 16; 90, 19; 145, 8; 146, 20. 21; incensa 91, 14; spiritus 110, 10. 13; os 143, 14; cineres 152, 1; inmunda loqui 85, 15
inmunis a * 26, 1; 85, 1
inmutabilis 126, 22; 137, 6; 140, 17
inmutare 132, 2; 145, 5; 149, 14; inmutare in carnem 139, 10; in feminis 140, 19
innata tempestas (*i. q.* mox nata) 19, 2; furori fames 63, 14; certamen 123, 2
innocentes catholicos 54. 17; et indignos 30, 18; hominem 54, 22; ad innocentem 55, 1; capiti innocentis 55, 5; sancti et innocentes 55, 9; sacerdotes 63, 13; ab innocente 75, 6; *cfr.* 4, 10; 5, 10; 22, 2. 3; 27, 9; 29, 2; 58, 11; 64, 6. 7. 9; 71, 10; 75, 6; 155, 26; 173, 17. 18. 19
innocentia 22, 11; 56, 8; 57, 10; 171, 18; 176, 8; uindicare 25, 2; salua 65, 18; defenditur 70, 6; portus innocentiae 121, 20
innouare animum 175, 12; de homine innouando 46, 14; legem innouatam 161, 6. 22
innouatio hominis 139, 8
innumerabiles populi 42, 6; 159, 4;

insulae 33, 11; 47, 7; exercitus 62, 17
inopia lignorum 143, 10
inpedimentum unitati obponere 81, 16; inpedimento esse 150, 7
inpedire *alicui* 75, 9; 155, 14 *(cfr. Rönsch, Ital.* 413); *aliquid* 166, 20; ueritas inpeditur 123, 8; ne 138, 13
inpellere *aliquem* 150, 8; *absol.* 40, 8; inpellentibus causis 73, 10; in preces 82, 9; inpulsi 175, 19
inpendere sumptus 149, 20; inpensos denarios 150, 5
inperfectum baptisma 131, 4
inperitos populos 63, 12; 155, 3
inpietas = inpii 39, 23 *(cfr. Ps.* 1, 1); 49, 16; 57, 14; 58, 12; 59, 2. 23; 66, 15; 155, 8
inpius 103, 4; manus 143, 12; 144, 16; filii 14, 3; 45, 2; sensus 14, 9; disputationes 14, 13; iudices 90, 14; inpie 5, 10; 15, 22; 81, 21; 143, 21; 152, 11; 177, 23
inplere *(i. q.* augere) fidem 16, 16; spatia 55, 17; mandata 60, 9; cogitatum 89, 23; opus apostolorum 134, 24; (= conplécti) in una specie species alias 57, 18; (= erfüllen, bewahrheiten) inplestis quod scriptum est 61, 1; promissum 173, 3; effectum uocis 77, 4; *cfr.* 165, 25; mysteria inplenda 113, 13
inponere manum (mitellam) capitibus 4, 7; 150, 15; *cfr.* 21, 6; 27, 6; 54, 19; 157, 1; 176, 17; 179, 7. 22; in 143, 2; lapsis manum (= paenitentiam imperare) 65, 5; ignibus librum 162, 9; manus inposita 113, 19; *sine dat.* 20, 3; 56, 11; 61, 14
inportuna peccata 169, 9; inportune dictum 44, 6
inportunitas (= inmanitas) 51, 23; 129, 9
inpressa uestigia 147, 13
inprobate unitatem 85, 10
inpudens 155, 25
inpugnare *aliquid* 119, 10; 177, 6
inpugnatio mentis 150, 17
inpune committere 161, 19
inputare *alicui* 25, 3; 67, 7. 8; 72, 21; 81, 10; 85, 2; 107, 22
inquam 143, 1; 151, 4; inquit *saepius* 18, 8; 35, 7. 8. 12; 56, 24; 65, 11; 168, 21; 176, 11
inquilinus *(i. q.* domesticus) 39, 1
inquinari 90, 21; 112, 7; 148, 13; inquinatus 13, 7 *(sed cfr. adnot.)*; 14, 16; 120, 13; religio inquinata idolorum 116, 5
inrigare 135, 20
inruere in *aliquid* 62, 6 *(cfr. adnot.)*; 65, 14; 135, 10; *absolute* 97, 7
insania 144, 9
insaniuit 74, 15; ab insanientibus 82, 2
insanus 57, 4; 68, 3; 82, 7
insectari alienos 22, 18; 132, 6 *(sed cfr. adnot.)*; 143, 25
insequente ueritate 119, 23
insepultus *u.* sepultura
inserere *(i. q.* inplere) rumoribus aures 22, 6; piscis undis inseritur 69, 8; ramos *alicui* 156, 21
insidere ramis 156, 15; oleum insedit capiti 113, 17
insidiari 49, 5
insigniri sigillo 119, 21
insinuandae rei causa 179, 12
insipientis esset 80, 8; *cfr.* 178, 6. 13
instinctu dei 172, 21
instituta nouitas 72, 5
instructus male 7, 2
instrumenta legis 15, 22; 152, 17; dominica 153, 1; *cfr.* strumenta * 30, 1; *u. indicem* II
insulae 33, 11; 47, 7
insultare funeri 155, 14
insuper 23, 17; 57, 12
integra pax 4, 1; apud 167, 12 *bis*
intellectus (= sensus) 97, 3; *cfr.* 13, 20; 42, 13; 108, 19; 116, 16
intellegentia salutaris 175, 22
intellegere 43, 10; 114, 20; qui Christus intellegitur 69, 2; *cfr.* 69, 6; per prouincias ualles 71, 22; intellegendi aditus 101, 12; non intellectas (= perperam int.) lectiones 108, 2; *cfr.* 108, 7; intellegens 112, 8; *acc. c. inf.* 6, 16; 42, 12; 45, 2. 8; 46, 8; 51, 1; 114, 7; 135, 8; 148, 4; 171, 10; 178, 15; intellegitur omnia — esse 173, 13; *interr. ind.* 112, 5;

nom. c. inf. 116, 12; 126, 25; quia 62, 4; 175, 6
intendere crimen 146, 16
intentatis terrores 63, 22
intentio mentis tota 104, 20
inter duas uoces dubius 86, 4; esset inter (= interesset, *u. adnot.*) 10, 1; iudicia inter partes 17, 21; distantia inter 13, 17; *sens. temp.* 131, 6; 145, 10; 181, 8; (= in) inter ceteros actus habere 22, 4; i. saxa consedit 54, 7; i. tormenta seruare 58, 12; i. caligines latere 30, 11; (= cum) 22, 12; 111, 21; 141, 6; (= praeter) 23, 11; 54, 18; 124, 7; *loco genet.*: dotes inter quas est prima 36, 7; (= in [ex] numero 39, 4; 43, 2; 44, 18; 127, 7; — inter alios 10, 10; 45, 20; 127, 3; 136, 12; 144, 6; cetera 12, 14; aliqua 7, 4; commune inter 108, 3; 163, 25; placet i. uos 144, 20; ponere i. martyres 86, 16; *cfr.* 4, 2; 6, 6; 56, 10; 78, 15 *bis;* 82, 15; 104, 13; 109, 23; 123, 4. 22; 126, 26; 138, 17; 139, 11; 144, 12; 155, 12; 157, 6; 177, 2
intercludere aditus 6, 10; interclusa malitiae uia 173, 14
interdictum 68, 23; 170, 22; interdicta 160, 10; sacrificia 24, 11
interdum 150, 13
interea (= inter alia?) 11, 17 (*cfr.* inter cetera 12, 14); 20, 21; 21, 21; 38, 15; 54, 17
interesse sacrificio 100, 6; *cfr.* 122, 4; quid interest an — an 64, 12; inter 9, 23
interim 87, 18
interiori homine 162, 28
interminatus est tempestatem 96, 5; interminata tormenta 170, 6
intermortua dissensione 50, 3
interrogare *aliquem* 132, 12; 133, 17. 19; 172, 17; *aliquid* 72, 7; 132, 14; 181, 15; post personam . . rem 131, 24; post fidem 137, 12; de 16, 3; 78, 2; *(in iudicio)* 16, 16; 78, 7; i. an 131, 8; *absolute* 38, 8. 10; 126, 8; 137, 15; 173, 5 *bis.* 6; 181, 22
interrogatio 75, 8
interrogatio indirecta u. indicatiuus
interuallis distinctos digitos 42, 14
interuenire 5, 13; 65, 18; 120, 14; 146, 14; interuenit et occurrit 51, 15; inuocatio 148, 12; offensio 172, 6
intexto euerriculo malitiae 116, 15
intra 24, 16; 70, 16
intrare uiam 40, 3; terram 161, 17; pectora 109, 5; tectum 138, 3; templa 146, 17; in 111, 2; 131, 2; 144, 4; *abs.* 52, 20; 95, 9; 110, 14; intrante sole 136, 13 *(cfr.* ὀψίας γενομένης Matth. 20, 8)
intrepide 78, 4; 167, 32
introductum fuerat baptisma 131, 17
introire portas 71, 9
intumescere tumore *in aliquem* 135, 13
intus habitare 88, 10
inuadere basilicas 51, 11; 155, 9: *absolute* 24, 4
inuehi in catholicos 30, 16
inuenire consilium 83, 12; 138, 14; 159; 14; *aliquem* 5, 21; 54, 14; 61, 16. 17. 19; 86, 3; 87, 16; 121, 1; 137, 16; 139, 5; 145, 16; 151, 12; apud 8, 14; 110, 3; 121, 1; 176, 19; = iudicare 10, 17; 57, 9; 80, 6; 144, 1; 154, 25; 166, 2; 168, 16; *c. partic.* 19, 15; *acc. c. inf.* 12, 18; 107, 9; *cfr.* 29, 15; 75, 1; 83, 5; 114, 3. 10; 119, 20; 127, 8; 150, 18; 151, 9; 154, 11; 177, 23
inuerecunde uindicare 136, 23
inuicem 21, 18; *u.* ab
inuictam (speciem) 137, 6
inuidia traditionis 45, 22; fieret episcopis 82, 16; est 159, 13; facere 48, 16; 52, 24; 54, 13; conflare 146, 12; *cfr.* 14, 4; 25, 16; 84, 7. 12; 101, 11; 116, 14; 158, 7; 175, 19; 180, 3 *saepius*
inuidiose loqui 52, 14
inuiolata pax 4, 1
inuitare in *aliquid* 34, 13; 63, 5; 100, 2; 156, 2; ut 81, 20; 156, 5; 180, 15; ab inuitatis 136, 17; uox inuitantis 136, 18; *absolute* 136, 20; 175, 13
inuitus cogor 86, 15
inundat aqua de fontibus 124, 22

inuocare 142, 8; 143, 17; 149, 3; 154, 7
inuocatio nominis 148, 12. 14 *bis.*; 149, 2. 5. 7 *bis.*; per 69, 8
inuolare (= furari, rapere) 109, 22; 110, 5. 17; 111, 4 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 405, *Ital.* 372)
ipse (= idem) trinitas semper ipsa est 126, 23; *cfr.* 12, 22; 16, 17; 29, 3. 19; 31, 4; 39, 6; 40, 7; 50, 10; 62, 18; 77, 13; 79, 12; 80, 21; 82, 2; 85, 23; 121, 17; 135, 5; 144, 7; 151, 4; 163, 22; 164, 4; 177, 2; ipse qui 60, 17; 172, 5; 181, 25; et ipse 38, 8. 10; 48, 5; 123, 15; 180, 27; uel ipse 44, 13; iidem ipsi 17, 9; 92, 6; ipsos dominos suos (= ipsorum) 54, 1; *add. pronom. personal.* 7, 13; 12, 12; 36, 2; 40, 9; 108, 4; 143, 19; 155, 7 *saepius*
ira iratus est 24, 9
iracundia 20, 14; 23, 19; *u.* indicare
irasci *alicui* 162, 10. 11; pro se 116, 18; *cfr.* 20, 20; 51, 8; 74, 15; 84, 11; 140, 11; 141, 5; 146, 15; 160, 32; 161, 10. 13; 162, 19; *u.* ira
ire 43, 13; in regnum 131, 19; in iugulos 63, 1; itur ad 123, 23; 130; 8; iubetur ire (redire) 137, 16; per singulos (= singulos recensere) 166, 1; per nundinas 82, 19; itum est 39, 23
is *saepissime sequente relatiuo uelut* 3, 4; 7, 9. 14; 14, 20. 21; 36, 4. 5; 64, 19; 75, 14; 81, 20; 100, 19; 114, 13; 127, 19; 140, 4; 152, 2; 160, 30. 31; 171, 4. 5. 17. 23; 180, 13. 16. 18; eo quod 88, 6; 180, 10; ex eo quod 100, 13; = idem 181, 8; *pro reflex.* 28, 1; 54, 18; 112, 7; *dat.* eis 130, 18; 132, 5; 161, 20; — id est 5, 16; 17, 3; 40, 4; 44, 14; 47, 22; 64, 19; 66, 7, 12; 74, 4. 7; 75, 15; 76, 16; 79, 14. 22; 103, 21; 111, 20; 112, 15; 120, 16; 169, 8; *cfr.* hoc est
iste *contemptim* 15, 21; 17, 17; 144, 22; = hic 5, 13; 6, 12; 16, 15; 54, 8; 56, 9; 79, 6. 7; 96, 18; 97, 2; 103, 4; 110, 1; 134, 17; 136, 9; 141, 6; 154, 5; 168, 1; 174, 7; ille — iste 88, 1; 154, 23; haec — ista 100, 3; iste — qui 55, 10
ita 13, 1; 79, 10; 171, 6; ita esse 148, 4; si ita est 9, 22; 43, 6; 81, 11; 133, 16; 136, 15; 140, 5; 150, 14; 161, 11; 176, 18; ita — ut 121, 12; *c. coniunct.* 10, 14; 19, 13; 32, 2; 42, 11; 166, 29. 30. 31; 167, 18; 172, 7
itaque *loco secundo* 81, 9
item 106, 8; 128, 1
iterare 8, 7. 8; 118, 10; 125, 16; 126, 13; 132, 7; 165, 3
iteratio sacramentorum 158, 5
iterum mouere (= iterare) 68, 23; et iterum . . et iterum 87, 2. 3; i. esse 99, 5; fieri 120, 3. 4; 123, 3; 125, 2; *cfr.* 21, 1; 34, 24; 98, 12; 106, 13; 112, 10; 125, 9; 126, 3. 5; 151, 4. 6. 7. 14; 161, 5; 175, 25; 180, 3. 15
itinera tutissima 82, 12; medio itinere 161, 17
iubere *c. acc. et inf.* 51, 16; 53, 21; 82, 19; 87, 13; 88, 12; 143, 2. 9; 146, 8; 152, 2; 169, 21; *nom. c. inf.* 8, 8; 19, 16; 51, 4; 137, 16; comites suos ut 52, 1; 131, 25; 162, 3; *absolute* 19, 18; 52. 18; 62, 13; 122, 11; 132, 14; 149, 13
iudex 26, 9; 51, 14; 70, 15; 85, 21; 90, 14; 123, 6. 8. 11; 170, 4. 11; 180, 6. 9. 10 *bis.* 27. 28 *saepius* — *u.* sedere
iudicare se innocentem 64, 7. 9; pro 131, 4; iudicandi seueritas 159, 13; de 62, 10; 168, 14. * 15; 178, 13; *alicui* 131, 5; *absolute* 173, 15; 181, 6. 15. 25
iudicium *saepissime* * 26, 8 *bis*; 54, 1; 64, 1; 123, 11; 143, 16; 153, 3. 6; 164, 7; 170, 8. 10; 181, 1. 4; futurum 165, 16; *cfr.* 79, 1; dies iudicii 170, 3; in iudicium uocare 160, 14; iudicia 17, 22; 25, 13; saecularia 152, 17; publica 78, 6; 179, 1 — iudicio et imperio 82, 14; *u.* celebrare, damnare, destinare, prouocare, purgare, recedere, reperire, reseruare, seruare

iugulare 58, 3. 12. 15; 61, 5; 62, 21; 63, 13; 64, 22
iugulos in hostiles ire 63, 2
iugum seruile 24, 1
iungere scismaticos haereticis 13, 4; *cfr.* 22, 15; *alicui* 151, 2; *aliquid* 95, 12; 104, 5; iungi 42, 13; 157, 2; serie capitum iuncta 66, 9
iurare per 59, 11. 14. 16. 18; 60, 1; 77, 10. 11; 86, 18
in iuratione (= iurando) 59, 13 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. öst. Gymn.* 1884, 401)
ius matrimonii 11, 19
iussio dei 64, 20; 89, 9; 147, 10; diuina 23, 12; 88, 16; *cfr.* 82, 6; 112, 12. 13; 131, 6; 139, 13; 179, 3
iustificare 57 7
iustificationes dei 106, 20
iustitia 59, 3; *165, 27
iustus 165, 28 *bis*; 181, 25; iusti 47, 2; 71, 10; 166, 2; 177, 20 — iuste (= iure) 47, 10; *cfr.* 165, 17
iuuare: furore iuuante 53, 6
iuuenes 140, 18
iuxta *c. accus.* 62, 17; 103, 2

Labi 156, 4; lapsi (episcopi *sc.* traditores, turificatores) 27, 6; 65, 5; de catholica 177, 13
labor 62, 21; 157, 10
laborare de secreto 138, 10; *abs.* 29, 4; ut 119, 15; *c. infin.* 22, 21; 34, 15; 54, 13; 75, 9; 144, 17
lacerare *aliquem* 101, 10; lacerati operarii 9, 4; uiri 53, 8
lacrimas facere deo 4, 4; 70, 2; *u.* indicare, siccari
lacus detritus * 114, 19; 115, 6. 13; 116, 3; fodiantur 115, 9; cauari 115, 10; effossi 116, 3. 18
laedendus nemo erat 86, 24
laetari *re* 50, 6; quod 164, 2
laetitiam erubescendam 49, 17.
laici 61, 19; 178, 20; 180, 4
lana 134, 6. 8; 150, 10
languere 59, 17; 145, 18
laniare membra ecclesiae 51, 8; 144, 10; canes dominos 54, 3
lapideae tabulae 161, 15
lapis 95, 10; 149, 8; in fontem 38, 17; angularis 95, 9. 17; lapides 96, 17. 22 *bis*; petrobolos 94, 15
lapsus meos 156, 9; suos 156, 2
largitus est pater 33, 17
latere sub silentio 22, 8; inter 30, 12; in 50. 13; 155, 4; 157, 5; apud 138, 19; quem latet 73, 12; 181, 19. 21; in latenti corpore 145, 2; fugere et latere 162, 5
lateribus desudatis 136, 1
latina lingua 72, 17; quod est latinum 69, 12
latitudo regnorum 33, 21
latrat ex nominibus inuidia 86, 20
latro 54, 2; 58, 13. 14; 85, 21. 22; 95, 14. 19; 141, 8; latronibus (= homicidis) se tradere 21, 8
lauacrum 110, 11; 120, 13; 124, 14. 19. 24; 128, 13; 154, 14
lauare *aliquem* 128, 6; 139, 13; aquam 154, 16; parietes 58, 1; 153, 15; 154, 18; terram 153, 18; pallas (codicem) 153, 5. 9 *bis;* pedes 124, 4. 8. 11; *cfr.* 128, 16; 153, 7; 154, 11. 23 *bis*; sordes 128, 11; lauari 128, 3. 14; 139, 14; 154, 21. 22; lotus 113, 13; 125, 3. 9. 13; 139, 16; 154, 15; 155, 3; *absolute* 106, 13; 124, 21; 125, 10; 127, 22; 128, 6. 8. 18; 139, 16. 18
laudare (*opp.* damnare) 12, 1; bene 121, 17; *cfr.* 5, 17; 35, 15. 20; 47, 24; 59, 4. 10; 87, 17; 138, 5; 154, 6; 172, 21; 180, 17
laus 7, 9; 8, 9; 10, 22; 30, 10; 41, 3; 121. 12; 122, 1. 8; 139, 18; laudes 35, 21; 48, 3
lectio: (= liber uel libri locus) patriarcharum 69, 2; Geneseorum 122, 8; subsequens lectio contineret 105, 14; lectiones dominicas 107, 12; *cfr.* 108, 2. 6; 110, 1; 116, 11; 121, 16; 132, 18; 139, 12; 147, 21. 22; 152, 14; 170, 20; 177, 2
lector 21, 14; 165, 14; 167, 25
legalibus sacramentis 11, 19
legere apostolum 62, 3; 140, 15; testamentum 94, 2; lectiones 147, 21. 22; preces 78, 9; epistulas 30, 14; 148, 1; sententia legitur 28, 11; in lectione legitur 69, 2; *cfr.* 139, 12; lectum est 104, 21; 105,

9; 129, 22; in propheta (euangelio . . .) 114, 4; *cfr.* 75, 20; 94, 13; 106, 5. 8; 114, 16; 134, 24; 170, 20 *saepissime;* sic (sicut) legitur *creberrime* 34, 21; 162, 13; uox de libro lecta 132, 19 — *sequitur acc. c. inf.* 60, 14; 104, 18; 129, 14; 160, 32; 162, 1—3; *nom. c. inf.* 12, 7; 80, 1; 131, 16; 160, 16; 172, 19; *cfr.* 26, 6; 28, 16; 50, 23; 62, 7; 114, 20; 161, 21; 165, 18. 25. 26; 166, 30. 32; 172, 4
legislator 87, 11; 160, 19
legitimum 47, 12; 94, 23; scriptura 166, 23; legitime 162, 31
lenem animum 175, 12; lenissima gratia 139, 7
lenitatem dei 64, 15
leo 90, 11
leprosus Syrus 139, 13
leuare caput (= attollere) 180, 3; manum 86, 4
leue certamen 123, 1; uideri 52, 25; 53, 19; 161, 13; leuior inmanitas 58, 14; culpa 167, 8; leuius deliquisse 172, 14 — *u.* litotes
leuitatis fonte 73, 20; de 73, 11; 75, 8
lex diuina 15, 22; *cfr.* 35, 15; 91, 3; 132, 20; 163, 11; dei 64, 19; legis tabulae 87, 12; 160, 15; 162, 25; leges baptismatis 129, 21; 130, 7; leges Romanae 179, 2; 180, 10; legibus et decretis 55, 4; contra leges 8, 6; sine lege 162, 31; 166, 2. 8; — *cfr.* 118, 2; 131, 2 *bis.* 13. 15. 16. 17. 19; 152, 17 *bis;* 161, 4. 6. 8. 14. 22. 23. 26; 166, 7. 8. 10 *bis.* 11. 13. 14. 17; 179, 5 *saepius*
libare (*i. q.* deosculari) os martyris 18, 18
libellus 67, 2; 92, 2
liber legis 162, 1. 8. 26; 167, 1. 30 *saepius*; libri titulus 161, 7; traditi 160, 16; 163, 13; *cfr.* 8, 19; 45, 21; 60, 4; 78, 10; 118, 3; 128, 5; 132, 19; 162, 6. 28; 166, 19. 22. 25. 27. 29 *saepius*
liber (*opp.* captiuus) 157, 7; arbitrium 160, 9
liberare *absol.* 13, 8; 14, 17; 89, 24; 167, 2
libertas pristini erroris 49, 19; exigendi 82, 5; restituta *alicui* 19, 18; reddita 51, 3
libram auferre 34, 9
libramine pari ponderare 126, 17
licentiam sedendi non habent 107, 21; iudicandi 173, 15; dare 130, 13
licentius usurpare 55, 11
licet *c. infin.* 64, 6; 123, 3; 144, 19. 20; 180, 23; *alicui* 8, 11. 13 *bis;* 14; *alicui c. infin.* 14, 22; 28, 2; 50, 15; 122, 18; 128, 21; 169, 16. 19; nulli licuit securum esse 82, 2; non licet ut 169, 4; *absolute* 8, 10. 16. 17; 43, 23; 123, 4 *ter;* 124, 15; 131, 22 *bis;* licet conatus sis 119, 13 — l. diuersa 120, 8; l. in paucis 159, 5
ligauit retentos discordia 40, 8
lignum (*i. q.* baculum *uel* pedum) 153, 19; ligna arida 12, 15; *cfr.* 143, 9. 10; 145, 9. 11. 12 *bis.* 13
limes fixus (= terminus *q. u.*) 131, 5; limitibus separare 101, 6
lingua 55, 5; 100, 9; linguas acuere 61, 1. 4; nouacula linguae 63, 11; linguae gladio 64, 22; lingua percutere 64, 13; latina 72, 18; omnium scientia linguarum 92, 11
linteamen 145, 9
liquido demonstrare 142, 2; apparet 149, 2
liquor malignus (= malignitas) 17, 17; (*sc.* chrisma) 174, 2
lis audita est 70, 13; lites 14, 2
litigare cum 155, 14. 15; litigant mentes . . . sacramenta 93, 21; 123, 21; litigandi studio 25, 8; litigantes 154, 9; (*oppos.* pacifici) 155, 24
litigium perdidistis 43, 7
litotes quae dicitur: non leues angustias 19, 9; non leuiter offendit 60, 12; non leue cancer 109, 9; n. l. certamen 123, 1; non leuiter degradari 154, 1; non negare 4, 20; 6, 16; 36, 12; 49, 12; 85, 10; 99, 17; 180, 27; sunt fratres quamuis non boni 5, 7; non sine signo 53, 21; non deesse 57, 11; 99, 12; sine labore 62, 20; non magna planities 70, 11; non ignoras 78, 18; non modicum tempus 130,

3; non sine obprobrio 152, 12; non uno exemplo 160, 14; non magnum peccatum 161, 18; non sine uoluntate 163, 28; non silere 165, 13; non latere 181, 19. 21; non sine causa 16, 19
litterae 22, 4; 74, 18; 82, 5. 19; per l. loqui 5, 21; mundanae 75, 22; 79, 13; (= Buchstaben) 69, 11
liuor 14, 2; 22, 4; 30, 12; 45, 13; 146, 14; furiosus 23, 5; pleno liuore 26, 6; in cote liuoris 63, 10; liuoris iudicio 143, 16; faculae incensae liuoribus 53, 4
loci communes: aliud habet animus, aliud resonat sermo 6, 19; sanitas non flagitat medicinam 11, 13; secura uirtus non quaerit auxilia 11, 13; ueritas non desiderat argumenta 11, 14; aegroti est remedia quaerere, inertis et inbecillis est auxilia conparare 11, 15; mendacis est argumenta conquirere 11, 16; unciam concedere, libram auferre 34, 9; scientem errare peccatum est 36, 11; ignorantibus nonnunquam solet ignosci 36, 12; non dico lapis in fontem (= de industria) 38, 16; memoriam custodem habere esse mendacis 53, 13; incendium de scintilla conflatum 93, 1; qui non habet quod det, quomodo dat 132, 16. 19; *cfr.* qui dat qui non habet, quod det 133, 5
locus *saepissime:* negare locum *alicui* 155, 12; omnis locus templum erat 90, 21; locum habere 127, 4; 141, 9; ad illum locum dilabi 178, 16; dominorum locis sedentia mancipia 82, 13; in loco Octauensi (Subbulensi) 82, 21; 83, 1; alio loco *passim* 5, 14; 41, 10. 12. 13. 14; 71, 18; 129, 22; *itemque* hoc loco 47, 10; 70, 6; 89, 17; 118, 7; proximo loco 89, 12; loca 5, 19; 51, 12. 19; 81, 18; 82, 1; 110, 13; loca habere in ordine 174, 8; tot locis 57, 14; in multis locis 153, 14; primo — secundo . . loco *passim u.* primus
longus 17, 9; 139, 5; 143, 20; longum est *c. inf.* 51, 13; 109, 18; 166, 1; longe relegati 68, 19; longe est a (= distat) 80, 14; 89, 11; 166, 24; longe fuerat quod 101, 8
loqui *aliquid* 22, 1; 48, 4; 85, 15; de 45, 24; 46, 15; 48, 3; 59, 22; 121, 11; 125, 2; contra 52, 14; aduersus 76, 3; ad 76, 3. 4; 98, 11; 162, 12. 13; per 162, 4; 164, 7; in populo 179, 11; cum 5, 22; 161, 5; 180, 15; his uerbis 48, 16; 75, 16; 144, 6; 156, 6; loquitur dicens *u.* pleonasmus; *absolute* 6, 4; 12, 10; 124, 1; 171, 5; 179, 13. 22
lotor 93, 15 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. öst. Gymn.* 1884, 401)
lucrum conputabatur euasisse 82, 11; lucri causa 105, 5; (res) lucra faciunt 109, 23; procurare *alicui* 152, 10
lugubris 141, 7
luere offensionem 164, 21
lumen mentis 175, 22; mundi 177, 16; lumine astutiae occaecato 58, 4; a maiori lumine (= stärkerer Lichtglanz) 62, 16; in lumine erogatur (oleum) 85, 16
lupi grassantur 57, 21
lusus uerborum: inquinatus abluat, inmundus emundet *sq.* 13, 7; si nota est nosse reges 25, 15; natus . . renascatur 46, 6; nec acta sed exacta 66, 1; ut insepultam faceret sepulturam 83, 2 (*cfr. Cic. Phil.* I, 2, 5); qui me excluserat, exclusus est 111, 11; infirmando confirmas unionem 119, 7; defendisti, dum inpugnas 119, 10; uox de uico conlecta, non de libro lecta 132, 18; uoluntas habet poenam, necessitas ueniam 160, 5; legitime sine lege uixisse 162, 31
lux (*i. q.* uita) 15, 21; (= sol) ante lucis aduentum 156, 17; luce clarius 42, 6; in luce (*opp.* per tenebras) 169, 8

Macula hereditaria 164, 5; 168, 2; senatus 73, 23; mentis 128, 11
maculari nidoribus 146, 20
non maduit paries 96, 21
maerere in templis 50, 17
magis (*i. q.* potius) 8, 3. 24; 10,

17; 42, 10; 94, 8 (*sed cfr. adnotat.*); 118, 6; 167, 13; 180, 18; m. uoluit 170, 25; non — sed m. 178, 18
magisterium 125, 11; 155, 20
magistratus *i. q.* duouir 29, 12. 18
magistri primitiui 24, 22; iniuriae 84, 8; (*oppos.* discipulus) 39, 1; perditos 23, 7; *cfr.* 57, 8; 129, 19; 145, 16; (= Christus) 171, 20
magnitudo culpae 164, 19
magnus 157, 10; 160, 4. 31; 161, 18; distantia 13, 18; magnum se uideri 73, 11 — maior 53, 12. 17; 65, 15; 144, 22; 171, 18; maiores 25, 16; 39, 24; 67, 8; 159, 14; 164, 1; 165, 5; 167, 14; 168, 11; maiori lumine 62, 16 — maximus 82, 10; 92, 9; maxime cum 168, 15
Maiarum *u.* Iduum
maiestas 115, 7; 116, 5; 136, 15; 137, 9
maledicae uoces 5, 19
maledicere deo 4, 9. * 14; *absol.* 64, 5; maledicte exi 110, 19
maledictio 63, 19; 64, 2. 11
maledictum 63, 22; *u.* effundere
malignitas 20, 13; 57, 16; 167, 26
malignus 17, 17; duo maligna 114, 17
malitiae uectibus 58, 19; solita 21, 4; *cfr.* 73, 9; 116, 15; 155, 15. 26; 173, 15
malum: duo mala et pessima 15, 9; utraque commissa 15, 11; duo fecisse 116, 2 (*sed cfr.* 114, 17) *cfr.* 17, 19. 21; 23, 6. 9; 53, 1; 85, 20 *bis.* 21 *bis;* 86, 9; 178, 4
malus *adiect.* 14, 12; 22, 17; 81. 7; 85, 18; 169, 8. 11; malum est 153, 10; 170, 22; aliquid mali 181, 17 — male (*i. q.* cum iniuria) 4, 7; 7, 2. 10; 8, 23; 9, 18; 85, 15. 20. 21; 155, 11; se habere 137, 23; ponere . . ferre 166, 25 *bis;* peior 119, 19; peius est habere 170, 23; pessimus 15, 9
manauerit riuulus 17, 18
mancipia cucurrerunt 82, 13
mandare 20, 23; 42, 1; 108, 7; 150, 2; *alicui* 24, 14; 35, 10; 130, 11; 134, 20; 135, 5; 149, 15; m. ut 21, 1; 82, 18; mandando singulis ne 107, 6; si quae mandata sunt 104, 10; *c. acc. et inf.* 118, 10; 124, 20; *c. infin.* 60, 9; 83, 3
mandata 23, 13; 54, 8; 63, 3; 86, 24; 131, 19; dare 104, 4; inplere 60, 8; considerate 107, 8; mandatorum contemptores 24, 15
manducare carnem 167, 28
manere 4, 1; in radice 18, 4; 31, 10; in uno 18, 10; in unitate 93, 8; *cfr.* 163, 18; 166, 11; manet in aeternum (deus) 69, 22
manifesta probatio 146, 16; hebetudo 155, 5; manifestum est 15, 3; 21, 18; 79, 7; 109, 17; 172, 12; manifestissimis documentis 118, 3 — manifesto(e) 17, 7; 56, 23; 121, 9; manifestius 169, 3; manifestissime 13, 1; 92, 6. 8; 111, 22
manifestare *aliquid* 113, 1
manus 42, 14; 46, 11; 86, 4; 99, 7; 113, 19; 148, 7. 8. 17. 18; 160, 33; 165, 14; 167, 3; angelica 54, 5; inpia 143, 12; 144, 16; apostolorum 129, 21; humana 160, 27; armata 63, 2; aemula 93, 8; sub manu (manibus) 66, 13; in manibus 6, 13; 93, 14; 113 13; 134, 13; abstinete manus 141 15; (= uasa manibus tractata 143, 22; 146, 6; = turba 51, 11 *u.* extendere, habere, inferre inicere, inponere. mittere, reprimere
mare 79, 11. 14; 90, 10; maria 44, 9
maritus 50, 5; 94, 20; 151, 16
martyr 15, 15; 18, 18 *bis.* 20; 86, 16; 90, 6; 91, 16. 25; 92, 3. 21; dubios 91, 12
martyrium 83, 8; 91, 15. 18. 27; 92, 9; 108, 18; *u.* generare
masculi 138, 14; 155, 22
massa paenitentium 66, 10; uulnerum 139, 3; in massas 146, 3
mater 14, 7; 38, 15; 107, 24; 137, 13; 138, 24; matres 52, 21; 54, 14; 90, 22; *u.* catholica, ecclesia
matrimonii ius 11, 20; orbitas 151, 16
matronae 53, 9; 65, 17
medicina 11, 13; petere 138, 13

medicus 138, 10. 12
meditari conuicia 5, 18; *c. infin.* 73, 26
medius 76, 10; iter 161, 16
medullis palmitum 136, 5
membranae *(plur.)* 163, 11; 166, 22. 28
membrum 44, 18. 19; 50, 10; 66, 12; 127, 6. 7. 9; 159, 7; 166, 13; catholicae membra 45, 19. 24; iugulare membra (corporum) 61, 5; membris ualere 61, 7; ecclesiae membra 48, 18; 51, 8; 94, 18; 144, 10; 178, 1; fidei 108, 16; Christi 142, 7
meministi 48, 5
memorare 11, 11; supra memoratus(i) 20, 7. 19; 27, 9; 30, 13; 43, 6; 52, 7. 9; 79, 8; 81, 17; 137, 5; 148, 7; 180, 17 *saepius*; memorari (= reminisci, *cfr. Rönsch, Itala p.* 373) 51, 20
memoria (ae) sanctorum *u. ind.* II.; 53, 13; 63, 3; in m. habere 54, 8; in memoriam redire 50, 1
mendacem uideri 34, 17; mendacis est 11. 16; *cfr.* 120, 11. 16. 22; 121, 7
mendacium 22, 7; 25, 11; 37, 17; 47, 10. 14; 56, 10; 121, 5; 176, 20. 22. 23; 177, 1
mens 4, 7; 77, 5; 104, 20; 128, 12. 13; 150, 13; 154, 10; 162, 29; 163, 14; lumen 175, 22; mente uidere 66, 8; hominum mentes 58, 2; 93, 21; sordes mentis 128, 11; mutare 134, 10; inpugnatio 150, 17; *u.* gerere
mensae 82, 23; dominicae 136, 16
mense 66, 3
mensuram delicti 173, 4
mentionem facere *rei* 78, 10; 86, 16; 120, 12; 124, 13
mentiri in oratione 168, 17; fama fuerat mentita 100, 13
mercedem rei accipere 80, 8; dare 160, 29; placita 135, 22; de 136, 14; in mercedem 143, 14
merere (i) *aliquid* 23, 20; 33, 16; 97, 16; 161, 16; *deponens* 24, 14; 64, 1; *c. infin.* 21, 1; 23, 15; 25, 1; 39, 21; 48, 13; 57, 8; 60, 11; 76, 17; 81, 4; 82, 9; 86, 23; 89, 4. 6; 92, 22; 144, 7; 158, 4; 160, 3; 161, 4. 6; 171, 8; 172, 21; 173, 13; 180, 7. 17
mergite fluctibus aues 122, 19; mersus (Pharao) 10, 14; mersam diluuio carnem 9, 19; 10, 16
meritum 33, 22; 137, 8; (*i. q.* culpa): pro merito 5, 11; merita (*i. q.* facinora) 50, 14; peccati 64, 2; transferens 30, 17; habere 161, 9. 11; merito (*aduerb.*) 9, 20; 23, 3; 63, 18; 64, 3; 74, 9; 76, 16; 80, 12; 88, 1; 93, 19; 116, 21; 139, 14; 174, 14; 175, 16; 177, 16; quam m. et bene 79, 17
merx 105, 4; 146, 3. 4
messis animarum 170, 3
metas ponere 33, 24; excedere 75, 13
metatores (*sc.* castrorum *siue* mensores) 84, 2
metu 83, 11; 160, 31; uenerari 77, 8; sub metu 165, 10; mortis 82, 9; 167, 6. 11; ingerere 102, 12
metuere: metuens spiritum 17, 1; oleum incurrere 112, 14; *u. infin.*
migrare 94, 22; ad 59, 15
miles armatus 67, 6; postulatus 7. 6. 20; 83, 14; milites 52, 13; 84, 2. 11
militare contra 33, 22; 39, 20; 45, 9; 58, 18; 106, 3; 111, 24; 177, 5. 9
mille baptizati 141, 13; milia 23, 17; 87, 13; 88, 12; 89, 4; 180, 14; (tot, infinita) milia *c. genet.* 23, 22; 130, 1. 4. 16; 163, 18
minari *absolute* 167, 22
minime dubitauit 54, 20; 73, 22; tolli 62, 13; sufficere 63, 17; negare 23, 6; pertinere 118, 6; posse 122, 2; 142, 4; dicere 141, 12; remanere 167, 19; probare 182, 1; fieri 145, 22; durare 164, 3
ministerium exercere 136, 21; (*oppos.* dominium) 137, 4; (= mysterium) 145, 8
ministri (*sc.* ecclesiae) 15, 18; 48, 19; 49, 3; minister inimici 50, 21; uoluntatis dei 180, 5. 6. 8; *cfr.* 24, 2. 5. 11; 136, 16. 22; 140, 4
minuere 126, 15; 145, 5; ut minuta praetermittam 9, 5

minutatim concidere 162, 9
miraculo quodam 98, 16
mirari 42, 5; 138, 20; *c. acc. et inf.* 5, 7; 13, 3; 24, 20
mirum si 180, 6
miscere 13, 19; 46, 3; *c. datiuo* 20, 12; 76, 13; 107, 11; 173, 25; 178, 17
miser 152, 12; miseri *(plur.)* 63, 11; 74, 19; 155, 4
misericors 74, 13; 81, 4; *plur.* 47, 3; 71, 10; 177, 23
mitella (*cfr.* mitra) 149, 14. 15; 150, 10. 17. 20; 151, 9; 152, 13
mitis 155, 25; 177, 19
mitram inponere *alicui* 54, 19
mittere *alicui* 74, 13. 14; 80, 5; *aliquem* 42, 21; 73, 16; 81, 18; *aliquid* 19, 7. 18; 22, 3; 50, 23; 51, 14. 17. 18; 80, 17; 138, 3. 17; in silentium 22. 1; in medium 27, 4; in carcerem 33, 20; in errorem 59, 10; in pauorem 155, 3; ad mortem 40, 15; *cfr.* 20, 17; 28, 5; 38, 12; 39, 13; 78, 10; foras 140, 5; illuc 93, 5. 6; *cfr.* 38, 16. 20 *bis*; 52, 13; 67, 6; 74, 15. 16; 79, 20; 84, 3. 6. 7
modi diuersi 178, 19; omnes modos percurrere 109, 18; quodammodo 10, 23; 24, 7; 93, 9; hoc modo 5, 22; 56, 15; 76, 13; 143, 23; quo modo (= sicut) dixit 159, 21; uno 103, 12; 143, 8; alio 79, 2; isto 6, 12; non quo modo Donatus 80, 3; eodem 6, 7; 104, 1; 178, 10; *adu.* 86, 12; 123, 17; 124, 3; 127, 13; 134, 19; 144, 1
modicum tempus 130, 3
moecha 111, 16
moechus 5, 16; 111, 16. 21; 160, 7
mollire 139, 10; cutem 175, 11
momentum: per momenta laudare 35, 20; (= tempus) eodem (isdem) 181, 4; 51, 5; inter uicina 56, 10; intra momenti spatium 24, 16; uno 87, 13; nullius esse momenti 99, 6; per certa 143, 18
mons Sion 70, 9; 71, 1; 72, 7; Sina 87, 11; 161, 5; sanctus 71, 2; ecclesiae 71, 8; corporalis 71, 14; *cfr.* 71, 3. 7. 22; 72, 1; montium cacumina 83, 9
monstrare (= probare) 8, 19; 9, 1; 17, 13; 32, 3; 118, 4; 121, 10; 139, 10; 147, 9; *c. acc. et inf.* 39, 11; 102, 3; 151, 2 *saepius*
moras producere 152, 3; breuissimas 15, 21; sine mora 52, 3
morbidos fontes haereticorum 120, 15
morbis obscure serpentibus 108, 11; morbis extinctos 39, 12
mori 3, 6; 10, 22; 24, 19. 20; 52, 21; 91, 11. 25; 137, 11; 151, 6; 161, 17 *saepius* — pro 166, 18; morientes 90, 22; 174, 9; moriturus 79, 9; 123, 22; 139, 22; * 173, 26; 174, 1. 7. 11. 14. 17. 22; 175, 6. 15. 16. 18; mortuus *adiect.* 18, 19; 64, 12; 137, 17; 141, 16. 17; 155, 11. 15; 157, 8; 166, 18
mors: nomen mortis 64, 11; compendium de morte (mortis) 58, 15; 24, 18; criminum 121, 19; in mortem prosternere 15, 16; repellere 137, 23; fugare 138, 4; mortes non corporum sed honorum 61, 5; *cfr.* 40, 16; 82, 9; 123, 20 *bis*; 155, 13; 167, 6. 11; 175, 26; 176, 2
morsibus cruentis pastam 49, 14; *cfr.* 52, 12; 53, 10; morsum infigere (= dentes) honoribus 60, 22
mortifera uelamina 61, 9; uenena 14, 13
mortificastis honores 109, 12
mos: de more solito 144, 15; more *c. genet.* 156, 18; 176, 1; 179, 20; mores 56, 19; 139, 6; corrumpere 110, 5; condire 175, 21
mouere (linguas) in mortes 61, 4; iterum (aquam) 68, 23 (*i. e.* rebaptizando)
mox = deinde 56, 11
Moyses *u. declinatio et indic.* II.
mulier 137, 10. 13. 15. 16; 138, 9. 23. 25; confusa 20, 14; Samaritana 129, 3; *plur.* 54, 15 (*opp.* castimoniales); 146, 8; 151, 15
multi — multa *(plur.) saepissime uelut* 6, 8. 13. 21; 18, 7; 21, 22; 108, 5; 118, 12; 140, 9. 10. 13; multum *aduerb.* 115, 1; plus mali 64, 1; plus (= magis) 46, 19; plus esset (Donatus) 76, 18;

cfr. 77, 1; plus est *c. infin.* 149, 1; *sequitur* quod 160, 25; plurimus 15, 18; 51, 12; 52, 4; 82, 21; 150, 15; 152, 18; quam plurimos 85, 3; *cfr.* 19, 10
multiplex fraus 156, 20
multitudo sacrilega 24, 11; insana 82, 7; hominum 133, 7; *cfr.* 38, 17; 68, 4; 83, 5; 143, 13; 171, 11
munda fit domus 110, 14
mundanae litterae 75, 22; 79, 13
mundare ab sordibus 9, 20; *cfr.* 10, 18; 93, 15; 113, 11; 128, 10. 17; in faciem pristinam 120, 14
mundus 13, 13; 177, 16; natales mundi 153, 17; 164, 10
munire se contra 152, 5 *(sed cfr. adnot.);* muniente deo (*i. e.* protegente) 54, 7
munus caeleste 122, 22; baptismatis 133, 13; munera accipere 79, 22; oblata 80, 6. 9; muneribus repudiandis 79, 18; *cfr.* 127, 18. 19; 133, 11; 136, 9; 143, 2
mures 166, 30; 167, 9
murmurare = strepere 17, 1
murus 72, 4 *bis;* facere 69, 16. 17; muri Hierusalem 70, 10. 17
muscae 174, 1. 7. 9. 11. 14. 17. 22; 175, 6. 14. 16. 18; 176, 1. 5
mutabilis persona 126, 26
mutare *aliquid* 44, 5; 145, 19; 177, 10; maritum 151, 16; personas 30, 16; quid in hominibus 132, 11; in statuam mutata 97, 18; *cfr.* 82, 15; 100, 17; 104, 10; 127, 1 *bis.* 10. 11. 14 *bis;* 132, 2; 134, 9 *bis*
mysterium 113, 14; 121, 17; 127, 4; sacramentorum 47, 12; mysteria initianda 113, 12; peragere 145, 9

Nam *creberrime* 6, 7. 16; 15, 13; 25, 14. 16; 31, 9; 43, 16; 57, 15; 65, 14; 71, 18; 81, 22; 92, 1; 110, 8; 125, 3. 8; 132, 20; 140, 21; 150, 14; 180, 8. 20
namque *secundo loco* 16, 14; 159, 16
narrare 73, 13; (= ostendere, declarare) 34, 18; 155, 18
nasci de 14, 11; 45, 5; 110, 10; 114, 14; per 3, 6; corporaliter 9, 23; semina (zizania) 169, 9. 13; natus ex deo 109, 3; secundum hominem 147, 12; oleum 174, 21. 24; (= orta) contentio 123, 23; nati (*i. q.* indigena, ciuis) 42, 4; nascentium uulnerum 139, 3; *abs.* 103, 11; 110, 9; 115, 13; 122, 17; 156, 1; 169, 18; 175, 7 *(oppos.* confectum)
natales mundi 153, 17; 164, 10
natare in aqua 140, 12
natiuitas spiritalis 5, 9; 46, 16; inmortalis 121, 19; semen 114, 13; hominum 181, 10
natura 134, 5; 174, 4; 175, 8
naturalis uirtus 115, 11; duritia 139, 9; amaritudo 153, 19; rami 156, 15; arbores 156, 18
nauem fabricasti 105, 7
naufragium peccatorum 121, 21
nauigare 166, 1; *abs.* 105, 8
nautae timendum erat 105, 9
ne *sens. fin.* 6, 3; 14, 20; 19, 1; 21, 8; 30, 17; 36, 1. 16; 89, 13; 90, 6; 103, 2; 108, 5; 109, 1; 125, 22; 130, 12; 136, 8; 138, 18; 145, 15; 157, 9; 159, 13; 161, 17; 166, 16; 169, 20; 175, 5; = neue 40, 10; *praeced.* obstare 75, 4; 81, 4; inpedire 138, 13; timere 123, 20; *c. relat. pron.* qui ne 169, 4; *cfr.* 3, 9; 68, 4; 113, 19; ne quis 4, 18; 96, 14; 136, 25; 161, 9; ne aliqui 61, 16; ne — et 173, 15. 16. 19.
nec *saepissime* 4, 2; 65. 15; 94, 1; 101, 2; 124, 11; 135, 6; 140, 13; 152, 7; 168, 13; 181, 22; = οὐδέ auch nicht 5, 12; 24, 19; 38, 17; 40, 1. 11; 61, 11; 83, 4; 91, 4; 118, 11; 123, 17; 135, 12; 146, 4; 151, 15; 161, 29; 173, 11; 180, 3; 181, 5; non — nec 56, 10; 73, 9; 76, 3; 78, 15; 103, 17; 109, 16; 115, 10; 165, 1; nec enim 66, 1; nec sic 10, 7; 139, 14; 180, 11; nec alterum (= neutrum) 166, 20; nec ullus 150, 10; nec .. uoluit 181, 2; nec — et 91, 18; 166, 16; 167, 30; nec — et nihil 115, 15; 116, 1; nec — et — nec 95, 17. 18; ut .. nec .. et non 115, 14. 15; nec —

nec *uel saepius repetitum* 4, 3—9; 12, 7. 8; 19, 11; 39, 10. 11; 42, 2; 63, 9. 10; 66, 1; 70, 14; 87, 5; 95, 19; 100, 17; 101, 6. 7; 106, 6. 7; 127, 7; 128, 21; 138, 25: 140, 18; 152, 15. 16; 160, 33. 34; 162, 19. 20; 163, 13. 14. 17; 172, 6; 179, 6. 7. 20—22; nec — aut 14, 5; nec — nec — aut 150, 7. 8; nec — uel 167, 20; nullum nec — uel 92, 8; nec — quidem sed 84, 14; non enim — nec 12, 19. 20; necnon et 20, 10
necare 16, 4; 53, 9; 64, 9; 85, 4
necdum = nondum 16, 11; 18, 20; 87, 12; 112, 6
necessarius 11, 20; 68, 1; 94, 5; 103, 2; 111, 18; 123, 16. 18; 126, 18. 19; 146, 16; 165, 11; 173, 19; magis 166, 15
necesse est *c. infin.* 6, 21; *acc. c. inf.* 110, 11; *c. coniunct.* 42, 16; 132, 13
necessitas 83, 13; 159, 18; 160, 4. 5. 11. 20, 22; 166, 20. 21; 167, 33; 168, 11; 179, 3; *(oppos.* uoluntas) 149, 16; habere 125, 9 *(cfr.** 125, 1. 7); necessitatibus publicis 29, 7
nefanda facinora 54, 1 8
nefariae nundinae 146, 3; scelus 146, 10; nefarie incestare 54, 20; facere 142, 3
nefas 22, 12. 20; 49, 10; 143, 8; ad nefas 91, 1; n. est dum 143, 12; n. est ut 170, 14
negare *alicui aliquid* 14, 23; 15, 2. 3; 47, 5; 124, 11; 129, 3; 155, 12; 161, 20; *aliquid* 34, 11; 73, 13; 118, 11; 122, 2; = verleugnen 68, 8; 91, 3. 7. 17; 121, 2; 171, 1. 2 *bis*. 4. 7. 18. 20. 23; 172, 1. 13. 14. 15 *bis*. 16; 173, 6 *bis*. 11. 12. 16; negatum est scire 128, 15; non negare 4, 20; 6, 16; 8, 7; 180, 27 *(u.* litotes); *acc. c. inf.* 23, 6; 50, 23; 107, 24; 108, 17; 125, 22; 142, 4; 147, 21; 153; 10; 155, 7; quia 119, 14
negatio nominis dei 91, 14
negationum coaceruatio: non possunt non esse 5, 8; nemo non est, qui non habeat (= nemo est, qui non h.) 10, 2; non enim non 103, 7. 21; — *u.* litotes
negator Petrus 106, 19
neglegentiam operari 166, 21
neglegere 167, 6; neglegens 154, 25; 166; 24; 167, 9. 10; neglectas membranas 166, 28
negotiator 105, 6
negotium 73, 8; 139, 11; 164, 3; 173, 17; temporis nostri (= haec tempora) 11, 6
nemo 5, 7; 9, 21; 59, 16; 68, 13 *bis*; 86, 23; 123, 5 *bis*; 131, 5; 160, 6. 7; 165, 6; 168, 16; 170, 8; 181, 20; nemo — nisi 112, 16; nemo de 167, 19; nemo enim 141, 4; et nemo 160, 16; neminem 35, 9; 110, 8; 129, 16; 180, 24; nemine 138, 16; nemo est qui 18, 13; nemo non est qui non 10, 2; — *u.* nullus
nemus 156, 14. 19
neque — nec 12, 6; non — neque 6, 14; neque enim — nisi 76, 4. 5; *u.* nec
nequeo praetermittere 152, 15
nequitiae genere subruere 58, 1
nescire 88, 6; 145; 9; 181, 13 *bis*; nescio an 69, 1; 131, 9; 172, 10; *sequitur acc. c. inf.* 18, 13; 121, 18; si 38, 1; *interr. indir.* 44, 6; 128, 16; nescio quid 76, 12; per nescio quam feminam 18, 14; nescio cuius 18, 18. 19; 96, 9; *cfr.* 19, 4; 25, 9; 85, 4; 93, 2; 97, 21; 147, 3
nex: necis sunt multa genera 64, 10
nidoribus inmundis 90, 19; 146, 18. 20
nihil 7, 18; 20, 24; 30, 19; 46, 9; 74, 14; 88, 5; 92, 10. 11. 20; 93, 5. 6; 100, 13; 122, 18. 20; 135, 17; 137, 12; 150, 1; 165, 12. 14. 27; 172, 8. 15; nihil — nisi 59, 20; nihil tale 29, 14; 174, 18; nihil amplius facere a 160, 19; nihil minus est 166, 14; pro nihilo haberi 122, 3; nihil humanum 76, 18; nihil est quod 140, 5. 6. 7 *bis*. 11
nimietate pluuiarum 166, 31
nisi fallor 153, 4; *c. coni.* 92, 20;

nisi ut 6, 17; 56, 3; 141, 18; nisi forte *c. ind.* 42, 20; nisi forte quia 32, 13; 155, 2; nisi quod 7, 19; non — nisi *u.* non; quis (quid) nisi 41, 8; 43, 17, 143, 6; quid est quod — nisi ut 177, 10; nec — nisi 39, 11; noluit nisi 181, 24; *cfr.* 36, 8; 84, 1; 88, 2; 109, 4; 124, 12
nocere 167, 23
nodo pacis iungere 95, 12
nolle *c. infin. saepissime uelut* 6, 1; 18, 10; 36, 3; 40, 7; 80, 10. 19. 21; 103, 3. 17; 121, 9; *acc. c. infin.* 4, 21; 155, 16; 159, 21; 171, 1; *absol.* 6, 2; 33, 2; 60, 19; 99, 13; 104, 6; 133, 18. 21; 150, 7
nomen christianum (= christiani) 90, 14; catholicum 33, 13; personae et nomina 9, 4. 8; quorum nomina (= quos) 88, 14; 89, 10; 163, 24; Christi *saepissime* 10, 8; 98, 20; 174, 2. 5. 25; 176, 1; dei (domini) *passim* 35, 15; 65, 4; 91, 14. 25; in nomine patris et filii et spiritus sancti* 41, 19; 99, 2; 132, 10. 12. 22; 134, 23; 135, 7; ecclesiae 25, 6; 42, 9; traditorum 30, 16; legis 160. 21; fraternitatis 5, 12; 102, 14; pietatis 94, 23; fidei 126, 6; mortis 64, 11; communionis 178, 19; in nominibus (= personis) trinitatis 46, 2; *cfr.* 124, 21; = dignitates 61, 6; sub nominibus dicere 51, 12; — *cfr.* 11, 1; 54, 23; 69, 10 *bis* 11; 75, 23; 86, 19; 103, 3. 4; 127, 5; 131, 1; 134, 9; 135, 6; 155, 1; 175, 9
nominare 49, 3; 59, 14; 76, 5; 92, 9; 116, 12; 174, 2. 3. 6; bene n. (= praedicare) 59, 11; = commemorare 46, 8. 15 *(oppos.* in silentio remittere 46, 17); *absol.* 95, 3
nominatiuus c. inf.: unitas fieri temptaretur 68, 2; sepultura exhiberi concessa est 83, 4; permissi non sunt separare 170, 16; *cfr.* dici 82, 17; 88, 5. 9; 95, 8; 118, 5; 147, 4; 166, 12; ferri 100, 3; intellegi 15, 13; 46, 19; 116, 12; 126, 25; iuberi 19, 16; legi 69, 3; 131, 16; nosci 13, 14; 38, 14; 39, 13; 59, 12; probari 16, 6 *(q. u.)*; uideri 108, 6; 126, 26; 144, 21
nominatiuus c. interiectione u. o
non = ne 6, 1; 64, 8; 134, 22; = nihil 153, 14; non ullus 4, 3; 52, 22; = nonne 52, 19. 22; 106, 4. 7. 10. 13. 16. 20; non enim 12, 19; 39, 3; 43, 9; 74, 3; 94, 19; 106, 2; 127, 19; 137, 9; 149. 4; 150, 11; 166, 9; 180, 28 *saepius;* non enim non 103, 7. 21; non — nisi 69, 18; 75, 11; 91, 15; 97, 8; 128, 11; 143, 2; 179, 15. 16; 181, 25; non solum — sed etiam 6, 4; 11, 1; 91, 23; 155, 22; non solum — sed et 3, 13; non solum non — sed etiam 49, 12; 170, 12. 13; non tantum — sed 79, 12; non magis (minus) quam 165, 15 (73, 21); non tamen 179. 12; non minus et 20, 9; non — nec 98, 19; 121, 6 (*u.* nec); non uel — uel 44, 13
Nonas Octobr. 26, 14
nondum 80, 9
nonne 51, 21; 93, 14; 161, 13; 170, 18
nonnulli 53, 6; 58, 3; 85, 15
nonnumquam 85, 19; 150, 14
nosci 13, 14; 38, 14; 39, 13; 59, 12; nosse 25, 16; 102, 9; 123, 9; 173, 7; oculis nouit 38, 2; 97, 1; nosti 36, 10; 78, 18; noueris 36, 11; nouerat 116, 4; 130, 6; 132, 1; 181, 16
nota (= uitium) 25, 15
notare uindicem 86, 8
notum est 4, 21; 50, 19; 79, 10; 90, 16; omnibus 97, 10
nouacula 60, 21; linguae 63, 11
nouitas 72, 5; quaerere 145, 1
nouus 46. 4; 98, 12; 145, 1; 164, 3; Daniel 79, 20; nouum aliquid 14, 5; nouissimus *(i. q.* ultimus) 16, 15; 28, 9. 16
nox: post noctis discessum 156, 17
nube simplicitatis 58, 4; de 113, 20; per 160, 28; nubibus 59, 17
nubere 150, 21; 151, 6 *bis.* 7, 13. 15

nudare tecta 52, 2; capita 151, 7; nudari 160, 13. 18
nuditas 5, 10
nudus 140, 24; 141, 7; nude loqui 179, 13
nullus = nemo 20, 22; 65, 5. 7; 68, 8 *bis*. 9; 81, 12; 86, 23; 98, 13; 100, 19; nostrum 102, 8; uestrum 107, 10; nulli licuit 82, 2; nullus alius 6, 17; 173, 5; a nullo 175, 25; = non 71, 8. 14; 77, 4; 92, 4. 7; 156, 20; *uariatur praepos.* sine: ecclesias nullis sacramentis et sine iure esse 11, 19; *cfr.* 10, 11; 46, 14 *bis;* 50, 15; 65, 17; 70, 2. 13; 82, 4; 109, 2; 179, 3 *ter.* 9; 181, 17 *passim*
numeralia 1) card. 24, 4; 26, 12; 28, 7; 39, 4; 43, 3; 54, 22; 70, 11; 90, 15; 138, 10; 141, 14; 148, 15; decem et octo 109, 4; decem et nouem 27, 3; 28, 12; quinquaginta et quadringentos 87, 20; *sed cfr.* 88, 13; 89, 7 — *u.* unus, duo, tres, mille — *2) ordin.* 68, 16; primus 25, 3; 36, 7; 152, 14 *passim;* = princeps 76, 17; primum *aduerb.* 122, 8; primo in altare (vorn am Altar) 100, 7; primo — deinde (iterum) tertio 9, 7. 10; 67, 4. 5. 10; 168, 12 *saepius;* primo loco — secundo — tertio 174, 8. 9; primo *solum* 87, 10. 15. 19; 96, 19; 137, 5; 141, 15; 149, 15; 178, 18; 179, 16; alter 9, 11; 36, 18; 145, 3; 151, 5; 164, 16; 165, 5; nec alter (= neuter) 166, 20 — *u.* prior; secundus 25, 4; 33, 17; 67, 2; 151, 5. 13; 163, 10. 11 *saepius;* tertius 16, 12; 118, 5; 126, 17; 128, 5; quartus 92. 2; 169, 2; quartum 122, 16; sextus 26, 14 *bis*; decimus 58, 7 — *3) distrib. u.* singuli; bini 28, 6 — *4) multipl.* semel 8, 1. 8. 10. 16. 17; 94, 19; 118, 10 *saepius;* ter 173, 11; quater — ter 26, 13; *u.* iterum
numerare dotes 33, 12; 47, 24; 82, 23; 156, 15; in nomine 42, 13; inter dotes 43, 3
numerosos filios habens 123, 14
numerus 53, 12. 17; 144, 3; 150, 17; in quarum (= quo) numero 47, 24; ex 43, 24; 51, 12; 82, 23; 83, 10; de 51, 21; 173, 4. 12; (= ordo) reuerterunt milites ad numeros 84, 10
numerus uariatur: inter fideles et unum quemque gentilem 10, 1; in manibus et in ore multorum 6, 13; aemulatione et litibus 14, 2; christianorum sanguine et carnibus 49, 14; commemoranda sunt ornamenta et uidendum 36, 5; personas pro deo habere 59, 12; gutturi funera suffecerunt et adhuc patent *(sc.* guttura) 63, 17; socius uester . . cui conatus es 61, 21 *sq.*; apostoli animo conciperent 173, 15; *singul. sensu plur.* miles 7, 6. 20; 9, 12; 67, 6; 68, 5; 81, 11. 12; 82, 19; 83, 14. 16; 84, 1; 102, 2; *plural.:* milia librorum 163, 18; *cfr.* 130, 4. 16; laudes debere 34, 21; 35, 21; conparationes laudesque 8, 22; aestus 150, 12; in amplexus properare 137, 18; horum (= huius rei) inmemor 119; 4; nos promisimus = promisi 32, 5; humilitatis nostrae (= meae) 6, 15; *uerbi:* populus . . appellant 59, 11; necessitas et uoluntas repugnent 160, 20; mille baptizati 141, 13; — *u.* accessus, aditus, conscientias, exitus, initia, intellectus, lapsus, mortes, praesumptiones, plebes, potestates, sexus, species, transitus.
numquid 38, 1; 44, 7—10; 65, 19; 109, 21; 122, 9. 10; 174, 13; 176, 21. 23; 177, 1; n ... aut .. aut 35, 14; aut n. est alter 98, 9
nunc 11, 11; 23, 1; 57, 13; 61, 21; 88, 9; 118, 8; 121, 9; 124, 14; 132, 16; 133, 10; 156, 3
nuncupare 81, 19; nomine 5, 23; 75, 23
nundinae 81, 18; 82, 20; 105, 5; 146, 3; nundinas facit animarum (= uendidit) 97, 21
nunquam 76, 9; 88, 2; 162, 22 *bis*

nuntiare 68, 7; 101, 4; 113, 7. 15; de 97, 2; *acc. c. inf.* 98, 10; 129, 12
nuntius Ionae 23, 19
nuptiae 150, 21; 151, 14; caelestes 140, 2. 20; 151, 3; saeculares 151, 1. 14
nuptialis uestis 140, 11. 24; 141, 3, 6
nusquam 166, 10
nutant animae 123, 4
nutrire scisma 14, 2; 20, 15; 25, 6; baptismate nutritos 169, 18
nutritores (*sc.* scismatis) 17, 21
nutrix uestra superbia 56, 17

O *nominatiuo praefixum* 27, 19; 34, 12; 57, 4; 58, 12; 59, 23; 140, 16; 146, 10; 153, 16. 17. 18; o quam longe est 80, 14; o consulere . . 74, 19. 20
obicem obponere 81, 16
obicere 49, 2; 85, 6; 160, 13; nomine obiecto 30, 16
oblationes (*i. q.* eulogiae ab episcopis inter se missae uel eucharistiae oblatio *(cfr. Hartel, ind. Cypr.)* uel 'le uin de la messe et l'hostie' (*Bonnet, le Latin de Grégoire d. Tours p.* 239): de oblationibus accipere 76, 9 (*cfr. Uict. Uit.* 2, 51); 144, 1
oblitterata humore 166, 32
obliuione sepultos 10, 23
obliuisci 64, 17; oblitus 48, 15; 53, 14; 177, 11
obnoxias personas 84, 14
obponere praescriptionem 152, 6; inpedimentum *alicui* 81, 17
obprobrium 152, 13
obscure serpere 108, 11
obsequium 124, 12. 13
obseruantiam conplere 63, 9
obseruate ne (= uidete) 145, 15
obsistere *alicui* 176. 19; *absol.* 177, 8
obstabat memoria 63, 2; *alicui* 33, 21; ne 75, 4; 81, 5; 89, 15; contra 176, 18; *abs.* 84, 1
obstruere *aliquid* 171, 11
in obtemperando iussionibus 82, 6
obtendere uelamenta 4, 8
occaecato astutiae lumine 58, 4
occcasio 62, 19. 23; 63, 3. 5
occasus solis 35, 18
occidere 16, 5 *bis;* 52, 5. 18; 64, 6. 20; 166, 15. 16; 167, 29. 30; honores occisi 61, 7; uindicauit occisum 63, 9; *cfr.* 4, 10; 23, 17; 65, 2; 82, 21; 86, 22. 23; 87, 6. 14; 88, 1. 5. 13; 89, 4. 7. 8. 21; 157, 8; 180, 14. 20; 181, 10
occulte serpere 17, 17; nutrire 25, 6
occupati legibus 131, 15
occurrere *alicui* (*i. q.* subuenire) 19, 2; *cfr.* 51, 15; 139, 15; 163, 21
Octobris *u.* Nonas
oculi 23, 4; 30. 17; 38, 2; 100, 14; gemmantes 136, 6; ponere ante 23, 8; sub oculis esse 181, 14; oculis perspecta 32, 3; 101, 5;
odia animis infundere 107, 15; conpescere 155, 13; odio habere 4, 21; * 5, 4; 106, 18
odisse 145, 6
offendere in re 153, 10; *aliquem (quid)* 80, 22; 88, 5; 143, 17. 19; 161, 13; 171, 1; *absolute* 60, 12
offensio 164, 21; 172, 7
offerre ad 124, 14; 163, 3; *absol.* episcopi obtulerant (*i. q.* preces, sacrificium) 21, 12; 38, 6; 47, 15. 17; 142, 6; 143, 21; 144, 2. 9; 179, 9; munera 80, 3. 6. 9; pacem 42, 3; deo sacrificium 85, 14; 100, 8; 179, 8. 23
officialis publicus 29, 19; 53, 6
officium et honor 54, 23; salutationis 108, 4; episcopale 179, 6; officia (= officiales) 152, 18; episcoporum 180, 1
oleum tangere, contingere 60, 12. 17; 62, 10; auferre 60, 15; conlatum 62, 10; timere 63, 8; 104, 15; 107, 9; 112, 8. 17; defendere 65, 9; ferire 65, 12; conficitur 85, 14; ungere 112, 13; digestum 113, 18; spiritale 113, 16; *cfr.* 7, 18; 9, 5. 15; 102, 4. 11; 112, 7. 15; 113, 11; 117, 2; 174, 2. 4. 6. 8. 12. 13 *bis.* 18—21. 23 *bis*. 26; 175, 9. 14. 16. 19. 20. 23
olim 156, 23
omnino 86, 23; non 173, 7
omnipotens deus 34, 18; 142, 7
omnipotentia dei 181, 5
omnis 10, 3; 30, 13; 50 3; 61, 8; 90, 21; omnis diceret 100, 10; omne quod 9, 23; 132, 21; *plural.*

saepissime omnes qui 127, 15; haec omnia 148, 3; 153, 4; omnia quae 31, 8; 57, 15; 116, 15; 176, 6; 181, 14; *cfr.* 3, 8. 12; 20, 11. 18; 68, 8. 14. 17. 20. 22; 76, 8; 170, 7. 25; 180, 1 *passim*
operari 22, 19; 51, 13; 90, 9. 17; 122, 6. 20; *in aliquem* 51, 19; *sens. pass.* operatum est (= confectum) 85, 12; 130, 12; (= efficit) 110, 12; sine operante 122, 13; *cfr.* 137, 6; *absol.* 17, 20; 45, 16; 55, 8; 96, 20. 22; 122, 14. 17; 126, 7. 17. 21. 24; 127, 1. 3. 8; 129, 24; 130, 2; 133, 9. 10; 137, 20; 157, 7; 159, 9. 11; 160, 2; 166, 21. 22
operarius *rei* 73, 8; 121, 22; operarii unitatis (*i. q.* administri) 9, 5. 13; 46, 9; 54, 12; 67, 6; 85, 9. 18; 86, 24; 93, 2; 127, 8. 10. 14. 15 (*opp.* dominus); 131, 24; 175, 2 *saepissime*; a peccatoribus operariis quales fuerint operarii 85, 13; rei artifex aut o. 94, 5; *u.* baptisma
opimatam carnibus partem 49, 14 (*cfr.* 48, 18)
opinio 30, 11; 100, 3; 101, 1. 6; in sinu opinionis 101, 4; per op. * 7, 4
oportet 23, 14; 130, 11; 144, 19; 159, 2; 181, 23
opportunitas 62, 23
opportunos uentos captasti 105, 8
opus 57, 17; 58, 13. 17. 18; 133, 11; 135, 5; (= auxilium) 68, 22; inplere 134, 24; (= baptisma) 127, 12; (*opp.* nomen) 135, 8; operibus adiuuare 110, 8; 111, 4; opus non est (*sc.* euelli) 169, 21 *bis*
orare pro 74, 10; 104, 5. 11. 12; 144, 3; orandi mandata 104, 4
oratio (*i. q.* precatio, preces) 23, 20; 104, 4; 144, 14; dominica 56, 12; 94, 2; 168, 17; longa 139, 5
orbauit aemulatio oculos 23, 5
orbis terrarum 28, 12; 34, 16; 69, 13; 147, 11; 170, 1; 176, 21; o. (terrae?) 34, 3; (in) toto terrarum orbe 31, 10; 36, 5; 45, 19; 47, 16. 23; 71, 17; 105, 12; totus orbis (*sc.* terrarum) 18, 4; 35, 17; 36, 1; 37. 12; 92, 24; 120, 13; 169, 6; cum uniuerso terr. orbe 48, 6; per omnem orbem Romanum 71, 2; totius orbis prouincias 71, 22; orbis (*sc.* terrarum) 153, 18
orbitas matrimonii 151, 16
ordinare *aliquem* 17, 12; 21, 3; 44, 11; dotes 46, 18; cuncta 57, 17; in (dei) nomine (episcopi) ordinati 52, 13; 58, 17; 135, 10; *cfr.* 19, 20; 20, 4. 9. 21; 28, 6; 29, 4. 5; 61, 16; 72, 6; 119, 7; 173, 13; 177, 13; res a deo ordinata 96, 16; mysteria ordinanda 113, 12
ordinatio 17, 11; 18, 12; 20, 17; 44, 1; facere 18, 6; celebrare 20, 1; 21, 13
ordinator 18, 2; 20, 25; 21, 19. 23; 29, 4. 6; 78, 17
ordo 8, 21; 15, 7; 113, 14; 177, 3; suo 158, 4; in ordine 174, 8; per 85, 2; 88, 11
orientales (sc. populi) 50, 9; 147, 12
origo 12, 18; 32, 3; 37, 14; 45, 4; 161, 3. 8; 166, 11; habere 13, 1; de 93, 9; in originem(e) reuocare 122, 19; 147, 8
oriri: ortum malum 17, 19
ornamentum 36, 6; 44, 19; 46, 20; 74, 13; ex auro 19, 10; capitis 151, 19
ornasti (nauem) uelis 105, 7
ab ortu solis 35, 18
os(ris) 35, 18; 41, 3; 162, 2; ore tuo dixisti 46, 21; multorum ore cantantur 73, 25; *cfr.* 6, 13; in ore populi 76, 15; auditum ex ore 99, 14; adsumere per os 106, 21; ore portantes 120, 19; ore inmundo 143, 14; ore prohibuit 159, 21; ora lectorum 165, 14
os martyris 18, 17. 19
oscula denegare 108, 5; ruere in oscula 137, 17
ostendere diuersa 119, 13; *aliquem* nomine (= nominare) 49, 3; rationem 70, 8; 168, 12, circumcisiones 119, 19; arcas 120, 18; furor ostensus 57, 14; traditores ostensos 158, 2; filius dei ostensus est ad Ioh. 113, 9; *sequitur* quod 9, 18; quia 35, 3; 135, 16; *interr.*

ind. 17, 15; 32, 4; 118, 3; 127, 3; *acc. c. inf.* 56, 22; 73, 8; 86, 9; 111, 23; 119, 23; 137, 19; *nom. c. inf.* 161, 13; *cfr.* 49, 13. 17; 56, 19; 66, 15; 80, 10; 121, 11; 142, 3; 158, 6; 172, 9; 181, 6 *passim*
ouis 155, 23
oxymoron: elegit melius peccatum 86, 7; tacitus loquitur 123, 24; noua et stulta sapientia 145, 1

Pacifici 21, 11; 103, 16; 155, 24; 177, 17. 21; 178, 3. 11. 14
paene 32, 3; 51, 5
paeniteat te dicti 44, 7; adiunxisse 13, 14; paenitentes 61, 18; 109, 12
paenitentia aequalis 66, 6; tormenta 58, 12; tempus 24, 13; uelamina 66, 14; agere 55, 6; 149, 12; profiteri 60, 13; gerere 60, 17; discere 156, 11; sauciare paenitentia 157, 9; de p. 21, 7; 61, 16; in paenitentia tingere 129, 11; 130, 4; in paenitentiam credere 132, 8; mori 139, 21; *u.* credere, gerere, indicere, tingere
paganus (pagana) 98, 17. 18. 19. 21; 99, 1. 3. 5; 123, 8; 135, 18; pagani 50, 15; 146, 9; *adiect.* 180, 6
palatium 19, 8; (=imperator) 25, 15
pallas extorquere (lauare) 153, 3. 5. 9
palmites abscisos 45, 3; palmitum medullis 136, 5
panem cotidianum 104, 8
pannus 93, 9. 12. 13; 150, 11. 19
par prioribus persona 126, 25; pari libramine 126, 17; *cfr.* 42, 16; 93, 14. 22; 154, 3. 4; 166, 9; *u.* aduerbia
paradisus 46, 22; 47, 4
parare 60, 21; 175, 13; aures ad audiendum 60, 20; paratum est 165, 23; *c. infin.* 36, 1; 57, 5
parataxis quae dicitur loco hypotaxeos: electi estis .. et detrahitis 107, 3; *crebrius* et tamen *cfr.* 107, 5. 6; non quia .. sed debuit 113, 11 — *u.* quidem — sed
parcere 31, 5; 61, 11; 144, 1. 12
parentes (*i. q.* maiores) *passim uelut* 23, 2; 30, 18; 40, 6. 16; 94, 10; 159, 8; 160. 1. 13. 17. 21. 22. 28. 29; (= Eltern) 50, 5; 91, 1; 94, 21; 110, 9
parĕre 20, 15; 43, 17; *absol.* 98, 12
parēre uoluntati dei 87, 20
paries 94, 14; 96, 19. 21. 23; extruere 4, 6; facere 95, 6. 7; lauare 58, 1; *cfr.* 95, 10. 12, 13. 16. 20; 96, 5; 153, 14; 154, 5. 18, 19
parricida 24, 10
parricidium 23, 15; 181, 22; incruenta 91, 1
pars 3, 3; 7, 7; 16, 15; 24, 3; 29, 20; 33, 3; 34, 1; 44, 19; 47, 14; 92, 24; 93, 17; 120, 2; 140, 1; 177, 18. 19. 20; nouissimis partibus (= Anhang) 28, 16; *absol.* 93, 11; 94, 4; 144, 22; (= Partei) Donati pars 28, 8; 78, 8. 12, 14. 22; 79, 3; *cfr.* 38, 12; 49, 13; 78, 3. 5; 123, 7 *passim*; duae partes 48, 10. 12; partes (Parteiungen) 28, 18; studio partium 28, 9; *cfr.* 17, 21; 25, 13; 104, 5; 139, 11 — partem ponere cum (= communicare) 5, 17; habere 37, 16; 135, 12; in parte positos 42, 8; ex parte 93, 19; 143, 11; ex aliqua (utraque) parte 110, 6 (102, 8); in una parte — in altera 153, 9. 10. 13
participiorum usus creberrimus 1) *coniuncta: praes.* Christus ueniens reuocauit 103, 18; uolens pastinare 135, 21; uideo (aspicio) 89, 17; 90, 11; audire (legere) dicentem Christum (apostolum) *passim uelut* 40, 12; 60, 1; 148, 20; testatur dicens 121, 4; nolens — uolens 104, 12; 133, 21. 22; 173, 24; *u.* abesse, praeesse, credere, operari — *cfr.* 25, 3; 34, 11 *bis;* 44, 15; 51, 11; 86, 20; 90, 22; 126, 7. 17 *bis.* 20. 21. 24; 136, 18. 21. 22; 140, 2. 11. 12; 155, 10. 12 *bis*; 162, 8. 11. 29; 174, 7. 9 *bis.* 18. 22; 181, 12 *bis.* 17; *add.* inter 131, 6 *bis* — *fut. act.* ante uenturos milites 84, 2; *cfr.* 24, 5. 12; 119, 6; 123, 22 *bis*; 124, 3; 125, 15; 146, 9; 156, 19; 165, 16; 174, 1. 7. 11. 14. 17. 22; 175, 6. 15. 16. 18 — *perfect.* 18. 10; 24, 4; 46, 11. 12; 125, 13; 139,

8; 147, 11; 156, 14. 20. 21. 22. 23; 161, 4 *bis*. 5. 13; 173, 5. 6; 180, 2; *add.* post 158, 2. 3; 163, 2. 3; 180, 13; ante 180, 23; — *fut. pass.* 49, 17: 57, 13; 86, 21 *bis*; 147, 14; 2) *ablatiuus absol.* 98, 4; 110, 15; 125, 17; 135, 1; 164, 12; 165, 4; 180, 7 *passim;* contempto quod fuerant geniti 14, 10; *cfr.* 5, 13; 26, 6; 34, 22; 52; 6. 18. 20; 62, 13. 14; 82, 8; 113, 16; 120, 14; 136, 13 *bis*; 149, 13; 152, 4. 20; 160, 29; 172, 22. 24; 180, 23 — *coniunguntur duo participia:* uenientibus supra memoratis 81, 17; iubente deo indulgentiam mittente Maxentio 19, 18
particula Africae 33, 2; 35, 7; habere inter 111, 21; uindicare sibi 136, 9; ponere * 111, 15 *(cfr. adn.* 105, 21)
partiri Christum 39, 25
partus abacti sunt 53, 9
parum 22, 12; 164, 20; *u. aduerb. pro adiect.*
paruus 23, 20; 33, 2; 45, 5; 70, 10; 79, 6 — minor 17, 2; 65, 19; 77, 8; minus astutus 4, 6; *cfr.* 165, 17; 177, 23; minus a 122, 16 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 403); (= non) 58, 10; 161, 25; non minus quam 166, 21 — *u.* minime
pascere: morsibus pasta 49, 14; *cfr.* 52, 12; 53, 10; cibis pasti 14, 12; *abs.* 73, 17; pascenti (= conuiuio excipienti) 136, 22
passim 65, 13; 146, 7
passio Christi 89, 23; sub die passionis 172, 23
pastinare uineam 135, 21
pastor 39, 2; 57, 21
patefieri templa 51, 4
pater 5, 10; 38, 21; 54, 19; 163, 24; 164, 11; 165, 1 *bis*; 168, 4; *(i. q.* decessor) 73, 18; deus 33, 24; 99, 1; 112, 19; terrenus 123, 15 *bis* 19; *(sc.* caelestis) 13, 11; 33, 17. 23; 41, 19; 99, 2 *passim;* = maiores 23, 4; 42, 1; 164, 6; 165, 8; *u.* familia
patere 24, 17; sepulcra patentia 63, 15; *cfr.* 63, 17
pati *aliquid saepissime* 19, 9; 68, 4; 84, 8. 10; 96, 1. 3; 154, 3. 6; 161, 27; 165, 9. 17; *sequitur acc. c. inf.* 28, 8; 77, 3 *(sc.* fieri). 10; 81, 7; 86, 19; 146, 6; *absolute* 3, 6; 89, 22; 96. 5; 108, 14; 114, 15; 121, 2
patiens 155, 24
patientia episcopalis 73, 24
patriarcha 69, 3; 162, 31; 165, 27
pauci 22, 10; 38, 11; 39, 4; 47, 8; 99, 8, 140, 10; 159, 3. 5; 172, 2
paulisper 87, 14; 141, 14
paulo ante 13, 6; 31, 3; 53, 14; 54, 19; 55, 4; 62, 5; 81, 21; 87, 15; 100, 1. 13; 155, 14; 180, 16; post 16, 9; tardius 99, 11
paululum *aliquid* tollere 111, 5
pauor 155, 2
pauper 74, 14. 19. 20. 22; 75, 7; 80, 5. 16. 17; 81, 13; 83, 12
paupertas = pauperes 73, 17; paupertate sensus circumuenti 58, 15; de p. spiritus 177, 18
pax deo placita 50, 16; in pace positi 53, 5; pacis filii 109, 10. 15; pacem habere cum 103, 21; rupta 123, 20; *cfr.* 14, 1; 23, 2; 40, 11; 50, 9. 11; 78, 1 *passim; u.* bono, habere, repudiare
peccare 41, 2; 60, 11; 62, 1. 2. 15 *passim;* in spiritu 125, 14; *cfr.* 166, 7; *absol.* 22, 11; 86, 6; 94, 8; 133, 4. 5; 144, 2; 152, 8 *saepius*
peccator *creberrime* 8, 14. 15; 60, 17; 74, 20. 22; 173, 17—19
peccatricem carnem 9, 19; 10, 6
peccatum admittere 10, 11; habere 56, 9; 168, 17; incurrere 154, 24; confiteri 56, 14; donare 56, 7; 176, 9; dimittere 56, 15; 104, 9; in peccato esse 45, 15; capitale 165, 6; melius 86, 7; genus peccati 172, 11. 16; pondus 173, 2; indulgentia 56, 6; remissio (remissa) 56, 8 (10, 10); *cfr.* 5, 13. 17; 11, 8; 25, 4; 36, 11; 65, 10. 18; 112, 16; 121, 20; 139, 21 *passim*
pectus 43, 17; 57, 2; 58, 5; 110, 14; 123, 21; pectora 109, 5; 153, 20
pecudis inmundae 146, 21
pellere 159, 11

pendere sub metu 29, 13 (*cfr. append.* 202, 6 *sq.*); in diuersa 93, 18; de 93, 9; partibus pendentibus 94, 4
penetrari 145, 11 *bis*. 12 *bis*
penitus 163, 16. 17
per 1) natus per 3, 5; legem p. Moysen datam 70, 12; pacem p. apostolos dereliquit 3, 8; deus per prophetam dicens 4, 11; *cfr.* 5, 2; 58, 6; 75, 15. 16; 115, 2; 116, 7; 128, 17; 141, 18; 164, 7. 15. 16 *passim* 2) = a 18, 13; 22, 13; *cfr.* 151, 4; 3) *sens. loc.:* 11, 1; 15, 14; 22, 7; 33, 11; 51, 12. 20; 64, 18; 71, 2; 81, 17. 18. 20; 160, 28; 165, 13; 170, 1 *saepius*; 4) *tempor.* 28, 7; 35, 20; 130, 3; 138, 9; 143, 18. 20; 5) *causal.* per epistulam reus 19, 3; *cfr.* 13, 12; 43, 5 *bis*. 6; 64, 13; 91, 15; 110, 12; 128, 3. 13; 134, 15. 17. 21; 149, 19; 152, 16; 165, 6; 167, 24; 6) *modal.* per litteras 5, 21; per ignorantiam (= ignoranter 7, 19) 7, 16; 163, 19; per errorem loqui 59, 21; per conpendium 62, 22; 165, 22; *cfr.* 56, 19; 131, 20; 169, 8; 171, 16; 181, 5; 7) *uaria:* per se (= ipse) 81, 7; 127, 16 *bis*; per prouincias intellegere ualles 71, 21; deponere (dicere) per ordinem 85, 2; 88, 11; per os adsumere testamentum * 105, 17; 106, 21; per hoc (quod) 7, 18; 8, 16 — *u.* iurare
peragere 96, 24; mysteria 145, 9
peragrare terras 44, 8
percipere laudem 41, 4
percurrere modos 109, 18
percussores conducere 83, 7
percutere (*i. q.* occidere) 23, 16; 86, 7; 89, 6; gladio (lingua) 64, 13; 90, 4; *cfr.* 143, 24; peccatum 65, 12; animi percussi 100, 8; (= damnare) tot sententiis 27, 16; 29, 1
perdere *aliquid* 43, 7; 82, 11; 153, 19; 155, 15; 156, 22; 165, 10; 167, 10; perdidisti *(abs.)* 101, 11
perditos magistros 23, 7; perditorum multitudo 143, 13; transitus 156, 3
perducere (*sc.* testem in ius) 29, 13 (*cfr.* inducere)
peregrinatus es 105, 4
peregrinus 7, 16; 73, 12; peregrini (*sc.* episcopi) 38, 14; portus 44, 9
perennis maiestas in deo 115, 7
perfectio solus deus 55, 18
perfectus 55, 18. 23; 56, 1. 3; 58, 16; 131, 4; 138, 7; 169, 4
perficere *absolute* 55, 16. 20
perfidi 155, 23
in perfunctoria salutatione 108, 4; perfunctorie (*i. q.* obiter, per transennam) misceri 76, 13
perfundere 25, 16; 113, 17; 152, 2
perhibere testimonium 16, 14
periculum 19, 5; 82, 8
periphrasis: ministerium exercere (= famulari) 136, 21; ordinationem celebrare (= ordinare) 20, 2; 21; 14; effectum inplere (= efficere) 77, 3; inmemor factus (= oblitus) 48, 10; 119, 4; peccatis adfectos (= peccatores) 129, 1; in incendium dare (= incendere) 167, 17; dicere sub nominibus (= nominare) 51, 13; ascensum habere 144, 16; duxistis extorquendos (extorsistis) 152, 18; disciplinam accipere (= coerceri) 82, 18; nundinas facere (= uendere) 97, 21; qui cantabat (= ὁ ψαλμωδός) 112, 9; quorum nomina (= quos) 88, 14; 89, 10; nomine ostendere (= nominare) 49, 3; potens est (= potest) 62, 9; consequens erit 17, 13; *u.* facere, frequentia, negotium, persona, populi
perire 109, 11; 150, 19; 157, 10; 161, 2; 162, 20; 167, 29; in lege 161, 8; peristis 109, 10; perisse 157, 9; periens 138, 1; 176, 2; periturus 24, 5. 12
peritia capiendi 156, 16
peritomen semel ablatum 120, 2
permanere 126, 22
permittere *c. acc. et inf.* 5, 23; 33, 22; 43, 13; 124, 11; 140, 25; 155, 10; *c. dat. et infin.* 33, 23; *infin.* 75, 7; *nom. c. inf.* 170, 15
pernicies 14, 13; 83, 8; 120, 5
perscribere tabulas 160, 33
persecutio 15, 14; 18, 14; 19, 2.

17; 29, 10; 51, 17; 65, 3; 90, 9. 11. 12; 96, 2. 5; 172, 13
persecutor 91, 5
persequi 49, 6; 143, 21; *sensu pass.* 49, 7
perseueret petere 151, 11
persona Danielis 80, 15; *cfr.* 13, 11; 29, 4; 45, 18; 87, 17; 88, 11; 126, 21. 24; 127, 1; 131, 24; 132, 7; 137, 7; 163, 24; 170, 20; 176, 17; personas hominum 132, 7; ipsius persona (= ipse) 79, 7; uestra (= uos) 8, 10; 59, 11; *cfr.* 9, 3. 8; 17, 20; 20, 13. 16; 30, 17; 49, 20; 66, 2; 73, 10; 84, 14; 120, 21; 131, 25; 163, 25; 177, 2; 181, 2. 4 *saepius*
perspecta oculis 32, 3; 101, 5; consuetudo 100, 16
perstrepunt maledicis uocibus 5, 19
persuadere ut 132, 5; 143, 11
persuasionibus diuisa 94, 22
perterritus metu 160, 31
pertinere ad *saepissime* 7, 5; 12, 8. 10; 22, 18; 45, 21; 79, 7; 85, 6; 94, 10; 102, 5; 115, 3; 126, 7; 139, 4. 19; 145, 4; 164, 11. 23; 177, 12
perturbare 38, 18; 53, 5; 100, 15
peruenire ad Carthaginem 19, 16
peruidere 6, 17
perunctus fuerat 112, 9
pes: pedem subducere *alicui* 20, 8; lauare pedes 124, 4. 8. 11; 147, 14
pestilentiae cathedra 39, 11; 40, 15
petere (= postulare) militem 9, 12; 81, 11; 102, 2; ab 80, 7; ad obsequium 124, 13; *cfr.* 20, 1; 138, 13. 18; 151, 11; 156, 14; = precari 138, 24. 25; ut 38, 19; *absol.* 78, 19; 112, 19; 113, 7
petitio 20, 20
petitores *(i. q.* proci) 151, 9; 152, 5
petrobolos lapides 94, 15; *omisso subst.* 96, 6
in phantasmatis *(opp.* in carne) 114, 12
pharetra 68, 6; pectoris 58, 5
pharisaeus 56, 25; 57, 8
pietas 33, 21; 94, 23
pigmenta pretiosa 134, 14
pignus salutis 142, 9
pigra discordia 40, 8; pigri 91, 6 (= scismatici *Casaub. u.* inertia, iners); 156, 5
pingere (= fucare) 150, 11
piscina 69, 9. 13; *(sc.* Bethsaida, *cfr. Tertul. d. bapt.* 5, 6) 69 1; sanctae piscinae 72, 4
piscis 69, 2. 5. 7. 9 *bis*; 122, 19; 134, 16
pio sinu ecclesiae 168, 12; 173, 21
placere *alicui* 85, 19; 86, 11. 12; 100, 18; 159, 6; 178, 4; inter 144, 21; *c. infin.* 97, 2; 120, 7 — placita mercede 135, 22; deo pax (unitas) 50, 16; 147, 18; 177, 15; (91, 27; 154, 10); unitas placita est 86, 14; placitum est deo 152, 15
placitum: de placito securus 55, 3
plangere quia 153, 12
planities non magna 70, 11
plantare 12, 9; 46, 23; 47, 4; 135, 20
plantaria (de)ponere 136, 2. 3
plantationes dei 47, 1
platea 154, 12
plebs (= fideles) 28, 18; plebes *(plur.)* 66, 7. 8. 10; plebibus 65, 23 (*cfr. Arch. f. lat. Lexikogr.* VI, 357)
plenitudo rerum 16, 15; tempus plenitudinis 130, 7
plenus deo 110, 16; 111, 2; 165, 14; pleno liuore 26, 6; memoria mandatorum 63, 2; pro pleno 130, 15; *abs.* 21, 10 — plenius (= accuratius) disce 15, 8; iurare 59, 18
pleonasmus: nomine nuncupari (appellari) 5, 23; 155, 1; probationibus demonstrare 7, 20; salubriter proficere 8, 2; laudis praeconio 8, 9 *(cfr. Ouid. ex Pont.* 4, 8, 45*)*; licere non debuit (= n. licuit) 8, 12. 13; addidisti et demersam 10, 11; etiam illud et contra nos 7, 17; euidenter adpareat 13, 3; uidetur et ita placet 13, 5; foras exeunt 14, 3; 15, 4; 18, 4. 8. 11; 21, 13; 110, 19; confessus est dicens 16, 4; necnon et 20, 10; indulgentiam sibi inuicem tribuerunt 21, 18; iratus est ira magna 24, 9; his precibus rogauerunt 25, 19; forte uideantur 25, 11; praesentis tunc

temporis 29, 11; praesentium nomina, qui fuerant in causa 29, 17; iamdudum pasti fuerant 14, 11; innumerabiles insulas quae numerari uix possunt 33, 11; nonnumquam solet ignosci 36, 12; in una communionis societate concordare 37, 13; manifestum et luce clarius 42, 6; manifeste aperteque 56, 23; proprie possidere 42, 17; communionis consortium 43, 1; post nos rebaptizatis 45, 13; precibus rogare 50, 22; insuper et 57, 12; quietorum et in pace positorum animos 53, 5; uelociter properauit 54, 21; rogauit dicens 57, 6; loquitur (clamat) dicens 70, 3; 74, 20; 86, 10; 90, 2; 141, 19; 164, 7; uox audita dei dicentis 113, 20; 130, 18; 148, 20; *cfr.* 78, 7; 100, 9. 10; 105, 1. 2; notum est et probatum 65, 3; per omnem orbem Romanum . . sub toto caelo 71, 2. 3; solus secreto ageret 76, 12; sic iurare tamquam per deum 77, 11; inpedimentum et obicem obponere 81, 16; qui ante se prospexit 97, 18; iterum se reparare 96, 24; iterum redimi 98, 8; iterum renouellatae partes 28, 18; iterum ad alteram Mariam locutus 98, 11; resedit ac remansit 101, 4; aliud et extra est 101, 7; aperte dilucideque 102, 3; excludi et separari 110, 11; aspernatur et repudiat 111, 17; indicat et manifestat 113, 1; sacramentorum falsa conubia . . in quorum toris iniquitas 114, 9. 10; adiungitur et adplicatur 115, 12; nutant et remigant 123, 4; recusat nec permittit 124, 11; personas hominum 132, 7; persona operarii 131, 24; uirtus feriata cessaret 137, 14; scriptum est et legitur 165, 18; res repugnantes et diuersas 175, 3; sub oculis et uultu 181, 14 — *u.* quidam . . quasi; conari, debere, posse, uideri

plorare: dei amare plorantis 68, 22

pluite, si potestis 59, 17

plumbum 10, 14

plus *u.* multus

pluuia 78, 1; 94, 15; 95, 14. 18; 96, 6. 17. 20 *bis.* 22; 166, 31; 169, 15. 18

poena 23, 11; 25, 4; 160, 5; 161, 16; 165, 3; lui poenis 164, 20

poeticus quidam color: iugum seruitutis 5, 11; pondere delictorum tamquam plumbum mersus 10, 14; sententiae gladium 13, 16; scisma dissipatis sensibus generatur, liuore nutritur, aemulatione et litibus roboratur 14, 1; *cfr.* scisma iracundia peperit, ambitus nutriuit, auaritia roborauit 20, 14; a radice matris ecclesiae inuidiae falcibus amputati 14, 4; disputationibus uenena mortifera uomuerunt 14, 13; ex qua radice erroris protenderint rami, ex quo fonte riuulus iste maligni erroris manauerit 17, 15 *sq.*; ante concussam persecutionis turbinibus pacem 18, 14 (*cfr.* persecutionis tempestas 19, 2); faucibus auaritiae praedam ebiberant 20, 7; de criminum fonte, qui flagitiorum uenis exuberauerat 21, 21; inter caligines, quas liuor et inuidia exalauerat 30, 11; tela quae iactare uoluisti, ueritatis clipeo repulsa . . 31, 6; latitudo regnorum (= lata regna) 33, 21; metas ponere, terminos figere 33, 24; ramus uestri erroris, protentus de mendacio, non de radice ueritatis 37, 17 *sq.*; factio, . . mater scismatis 38, 15; scismatis conpedes sibi posuerunt 40, 9; uos esse fractos ramos . . abscisos palmites . . riuum concisum 45, 2—4: inuidia traditionis 45, 21; partem (Donatist.) cruentis morsibus pastam, christianorum sanguine . . opimatam 49, 13; 53, 10; retexenda inpietas 49, 10; Urbanus et Felix, duae faculae incensae liuoribus 53, 4; sub nube simplicitatis occaecato astutiae lumine . . sagittas de pharetra pectoris praemisistis 58, 4 *sq.* malitiae uectibus destruentes 58, 19; *cfr.* 61, 4 *sq.*; in cote

liuoris acuistis nouaculas linguae 63, 10; guttura uestra sepulcra patentia 63, 15; honorum funera 63, 17; circumcellionum furor uagari consueuerat 82, 20; flabello inuidiae uentilare 84, 7; 88, 7; 88, 15; rabida latrat inuidia 86, 20; quas (uoces) dictat inuidia 87, 18; oleum in sapore (= condimentis) in lumine (= lucernis) erogatur 85, 16; nodo pacis iungit parietem 95, 12; ecclesia pacis gremio et sinu omnes conplectitur 95, 15; domus . . custodit . . retundit . . diffundit . . non admittit 95, 13 *sq.*; in sinu opinionis 101, 4; ueritas . . limitibus separata 101, 5; intellegendi aditus 101, 12; quos . . sacramentorum uisceribus mater ecclesia genuit 103, 22; odia animis infundere 107, 15; fidei membra 108, 16; uenena sua sibi seruent 108, 18; oleum . . in imagine columbae insedit capiti 113, 16; precibus uiam concidere 144, 14; scalam subducere 144, 16; peccatorum uulneribus confossus 149, 17; aestus animi aetas accendit 150, 13; desideriorum ponderibus premi 150, 14; animum carnis desideria pungunt 150, 16; inuidiae siluam securibus ueritatis abscisam 158, 7. 8; sepelire peccata 171, 10; interclusa est malitiae uia 173, 14; cutem conscientiae suauitas mollit . . animum lenem . . 175, 11 *sq.*; inuidiae tempestatibus inpulsi 175, 19; tractatus episcopalis sanctitate uestitus 179, 14; inuidia delabitur 178, 16 (submurmurat 181, 18); scismaticos a uite uelut sarmenta concisos . . tamquam ligna arida gehennae ignibus reseruari 12, 14 — *personificationis figura saepissime uelut:* arbor fundata gaudeat 45, 6; uester furor in Africam reuertitur 51, 5; iustitia de caelo prospiciens accusat 59, 3; error hominum uos laudat 59, 3; ire coeperat armata manus (sc. Dauid) 63, 1

polliceri quid 129, 2

pollui 90, 22; 146, 17; 179, 23; pollutus 147, 9. 18. 20. 21; 148, 5. 10. 11. 13 *bis.* 15; 153, 4; 154, 18; 179, 10

polysyndeton creberrime adhibito et *uelut* 21, 13; 25, 12; 26, 15; 33, 9; 41, 10. 11. 13. 14. 16—19: 45, 16; 51, 21; 54, 23; 78, 18—20; 89, 15; 91, 19—22: 127, 11; 134, 8. 9; 135, 9; 150, 19; 158, 5; 161, 4—6; 162, 24—26; 163, 2—4; 165, 1—3; 176, 5—7

poma carpuntur 161, 1

ponderare de 32, 9; (species) ponderandae libramine 126, 17

pondus peccati 173, 2; delictorum 10, 14; desideriorum 150, 14; tanti ponderis esse 172, 11

ponere partem cum 5, 17; metas 33, 23; scandala 107, 6. 16; 108, 1; 109, 18. 19; conpedes 40, 10; plantaria 136, 3; libros 166, 29; ante oculos 23, 8; ante mures 167, 9; tus (= turificare) 68, 9; 90, 20; 91, 4; in rebus formam 25, 3; in parte regionis positum esse 42, 8; Carthagine positi (= commorantes) 22, 5; posita in sacramentis 46, 19; in uno 155, 17; in pace 53, 5; in altare 100, 7; totum ponere in 126, 6; 140, 3; spem *in aliquo* 137, 1; uestigia in parietibus 154, 19; in fronte 24, 6; in unitate 144, 11; in domo 166, 25. 31; inter martyres 86, 16; ibi (*i. q.* inter eos numerare) 91, 24; *abs.* 166, 25. 27

populus dei 23, 21; 67, 10; 114. 18; 144, 10; 179, 17; = Israhel 89, 3; 116, 2; 160, 24; 161, 22; 167, 22; Iudaeorum 70, 12; 116, 4; 119, 2; christiani populi 47, 7; 48, 9; 50, 16; = fideles, laici *saepissime* 20, 2; 39, 3; 42, 7; 68, 12; 107, 3. 20; 144, 14; 159, 4; 179, 10. 11. 16. 20; Pharaoni et eius populo 10, 13; uester populus (= uestri) 59, 10. 20; populis suis (= suis) 173, 24; Africani 50, 8; (= homines, multitudo) 22, 7; 35, 9. 10. 19; 52, 21;

63, 13; 76, 15; 89, 24; 93, 7; 100, 1. 4; 123, 5; 138, 12; 151, 18; 165, 11. 15 *passim; oppos.* episcopus 57, 19; *oppos.* una domus 133, 4
porrectio manus 99, 7
portae 71, 8. 14; ecclesiae 71, 9. 11
portare funera dignitatis 61, 7; ramos ore 120, 19; personas 181, 4; *cfr.* 19, 11; 91, 1; 142, 7; 148, 17; 149, 1 (*abs.*); 156, 19. 22
portatores sanguinis Chr. (calices) 146, 2
portus 44, 9; innocentiae 121, 20
posse *pleonastice saepissime uelut:* sentire potuit = sensit 6, 4; uideri poterit = uidebitur 53, 1; *cfr.* 13, 9; 24, 7; 31, 9; 40, 9. 11; 54, 7. 8. 12; 61, 17; 81, 9; 94, 20. 23; 110, 10; 127, 5; 147, 7; 155, 22; 162, 22; 174, 19. 25; 181, 13; = ualere 92, 11; 174, 19. 21; conuicia quanta potuit dixit 80, 4; si potest (potestis) 42, 21; 59, 18; 85, 10; 96, 11; 105, 23; 141, 16 *saepius; cfr.* cum possis 170, 23 — *c. infin. sescenties:* facere (fieri) 6, 10; 96, 18; 109, 15; 115, 11; 120, 3; 137, 15; 169, 20; 175, 2; 181, 1; negare 14, 23; 23, 6; 36, 13; 108, 1; 122, 3; 125, 22; 142, 4; 153, 10; 155, 7; dicere 89, 19; 93, 22; 106, 2; 109, 8; 121, 10; 126, 3; 160, 22; ferre 18, 17; 20, 11; praeterire non p. 10, 19; 47, 13; — *cfr.* 4, 20; 10, 10; 22, 1. 2; 32, 11; 42, 12. 16; 57, 16; 69, 18, 19; 73, 13. 17; 82, 17. 23; 91, 5. 13. 19; 103, 7. 22: 114, 7; 123, 7. 9. 10. 13; 134, 18. 19; 145, 10. 11. 12; 150, 12. 19, 20; 161, 18. 19. 25; 175, 8. 14. 18. 24; 182, 3 — *u.* potens
possessio 34, 2. 3; 82, 3; 110. 3
possidere 33, 22; 47, 9; 51, 8; 98. 3; 126, 19; 155, 20; in commune 152, 19; 153, 2
post *c. accus. creberrime* 8, 17; 10, 21; 17, 9. 11; 45, 14; 55, 16; 65, 7 *bis;* 70, 16; 89, 18; 99, 3; 122, 24 *bis;* 158, 2. 3. *bis.* 7; 161, 3; 170, 2; 174, 18; 180, 13; post pluuiam secuti lapides 96, 22; = praeter 75, 14; p. hoc (= tum, praeterea) 53, 11; 120, 11; p. quod 104, 21; 105, 9; 155, 26; 171, 7; = postea 119, 23; paulo p. 16, 9; ire p. deos * 23, 13; *u.* adtendere, interrogare
postea 65, 1; 76, 13; 80, 12; 83, 5; 98, 22; 100, 1; 120, 9. 14; 124, 6; 127, 13; 139, 20; 145, 19; 149, 13; 161, 5. 12. 27; 163, 4 — postea quam *c. perf.* 173, 3; 177, 21
postquam *c. perfect.* 29. 5; 161, 14; 174, 3; 179, 21; *c. praes.* 166, 12
postremo 140, 1
postulare 7, 6. 20; 17, 22; 68, 5; 83, 14; 166, 27; = precari 138, 24; 142, 8; 168, 18; = in ius uocare 19, 6; contra *aliquem* (= criminari) 78, 13; 152, 20; ut 152, 9
potare (tränken) alios 44, 13
potens est suscitare 62, 9
potestas 62, 5. 15. 19; 179, 4; *c. genet.* 14, 19; 170, 8; habere in potestate 80, 9; potestatibus et regibus 73, 26; 74, * 2. 10
potius 102, 5
potus—us 18, 17
praebere difficultatem 50, 23
praecedere se epistulis 22, 5; praecedente terrore 82, 8
praeceps: se praecipites dare 83, 10
praecepta 23, 11; 47, 2; 73, 26; 84, 3; 112, 12; 150, 6. 10; dei 89, 2. 9. 14. 16; 91, 19; diuina 41, 8; 63, 6; 89, 6; contemnere 60, 7; calcantes 63, 11; proposita 85, 8; ante (post) praecepta 130, 22; 131, 1. 2. 3. 8; uindicata 91, 22; reclamare 169, 5; dare 169, 7; accipere 103, 8
praecipere 124, 22; 165, 4; quibus (mandatis) praeceptum est 87, 1; de 150, 1; praecepit dicens 130, 9; *sequitur acc. c. inf.* * 26, 3; 153, 15
praecones 81, 17
praeconium laudis 8, 9; diuinum 165, 13
praecursor saluatoris 129, 10
praedam ebibere 20, 8
praedicare legem dei 64, 19

praedicere de 58, 7; praedicti (= supra memorati) 24, 17; locum 81, 19
praeesse: praesens causa 12, 10; 139, 4; 140, 2; exemplum 161, 18; comites 52, 1; episcopis 52, 6. 18; poena (*i. q.* in hoc mundo iniuncta) 25, 4; praesentium nomina 29, 16; praeside praesente 53, 7; praesenti saeculo 125, 15; temporis praesentis 109, 6; Christo praesente 130, 2; praesens est 123, 15; sunt 38, 4; fuit 123, 17; fuerat 131, 14; *u.* tempus
praefatus rescripsit 73, 24
praeferri 171, 8; praelatus 79, 21
praeficere sacerdotem 24, 2; praefectorum dedecus 73, 23
praemittere sagittas 58, 6; litteras ubique 74, 18; circumcisio in figura praemissa 119, 17; imago praemissa 119, 22
praemium 166, 19; 170, 7
praeparatam fuisse annonam 83, 19
praeponere *aliquid alicui* 18, 19; 170, 24 — praepositi (*sc.* militum) 84, 12
praepositiones abundantes u. aperire, insectari, interrogare. pulsare
praerogatis (= erogatis) iniuriis docuerunt 84, 9
praescientia 124, 3; 164, 19; 172, 25
praescius huius temporis 104, 2
praescribere *alicui* 126, 5; 129, 4
praescriptio 152, 6
praesentia *alicuius* 84, 1; 140, 9; 154, 1; uestra 122, 4
praeside Athenio 53, 7
praestare *alicui aliquid* 115, 5; 121, 22; 127, 19; idolis (= offerre) 146, 11; pro praestitis rogari 82, 9
praestigiis (legem) conligere 116, 14
praestitutum a deo 34, 11
praestruens argumentis principium sermonis 119, 6
praesumere de 63, 20; 149, 6. 8: quantum 138, 26
praesumptio(-nes) 9, 16; 34, 12; 39, 20; 56, 9; 80, 14; 102, 6. 8; 104, 17; 129, 4: 136, 7; 158, 5
praetendere ue amina 61, 9; maledicta 63, 22
praeter *c. acc.* 7, 10; 8, 23; 9. 11; 12, 2; 22, 10; 73, 12; 87, 16; 92, 24; 98, 13; 167, 27; 173, 5
praeterire illud 10, 19; 46, 21; 47, 12; praeterire(i) silentio 86, 18; 166, 4; praeteritorum temporum 177, 12
praetermittere *aliquid* 9, 5; 56, 12; 126, 16; 152, 14; quod 94, 23
preces 82, 10; 112, 12; 144, 15; prodere 26, 7; iungere 104, 5; (= libellus supplex) 78, 9. 20; precibus rogare 25, 19
prehensus piscis in flumine 69, 3
premitur uinum 85, 13; mens 150, 14
presbyter 15, 19; 48, 19; 49, 4; 57, 18; 61, 11, 19; 161, 24
pretiosus 134. 4. 13. 14
primas: de primate 147, 3
primitiuus populus 167, 23; magistri 24, 22; gratia 139, 19
primitus 23, 21; 68, 13; 73, 15
princeps (*opp.* tiro) 38, 21; apices et principes (= praesides) 15, 19; duces et principes 50, 14; Petrus 39, 14; Tyri 75, 15; 76, 6. 16; 80, 13; Carthaginis 75, 16; regis 162, 3; = maiores 8, 12; 12, 17; 16, 9; 17, 13; 22, 17; 72, 3; 73, 6; 147, 8; 162, 1; 168, 1, 10; 178, 5 — *u.* auctor
principalis locus 126, 19; delictum 23, 15; principaliter testis 73, 14
principatum tenuisse 75, 10; uindicare 76, 6
principium 118, 11; 119, 6; principia saeculorum 181, 9; a principio 49, 15
prior 28, 17; 36, 9; 38, 16; 48, 4; 160, 23; 177, 3. 7 *bis*; duae priores (species) 126, 22; = primus 36, 21; in trinitate 122, 5; = maiores 22, 19. 21; prius (*i. q.* pridem) 4, 10; 168, 3; = antea 120, 18; 139, 16; 145, 21; prius est *c. infin.* 49, 17; 63, 6; *c. coni.* 122, 2
pristinus 49, 18; 120, 14; 152, 4
priusquam dicam 9, 17
pro = propter: 24, 9; 52, 25; 53, 1; 54, 16; 55, 8; 82, 8; 116, 18; 133, 24; 136, 16; 137, 13; 159, 9; 164, 19; 165, 8. 15. 16; 172, 20; 180, 17; mori 91, 24; 166,

18; pati 92, 22; = secundum, ex: pro merito 5, 11; tempore 30, 19; 123, 18; ueritate 30, 19; *cfr.* 33, 15; 51, 1; 66, 2. 5; 73, 9; 101, 9; 145, 14; 162, 7; 176, 16 — *sensu finali* 7, 7. 9 *bis.* 11, 12. 15. 22; 8, 3. 5. 24; 9, 21; 47, 13. 15. 17; 73, 27; 104, 5. 6. 11. 12; 118, 12; 121, 10. 12. 13 *bis;* pro certo dictum 68, 15; *u.* habere, esse, iudicare, orare, petere, postulare, tempus
pro dolor 175, 26
probare *rem* 25, 12; 34, 4; 57, 13; 59, 13; 89, 12; 90, 2; 100, 14; 120, 20; 162, 32; 164, 10; 172, 5; se meliorem 93, 12; = conuincere 16, 7; 147, 1; notum et probatum 65, 3; *in aliquem* 11, 8; 20, 23. 34; *absol.* 7, 5; 74, 13; 180, 5; quia 127, 21; *nom. c. inf.* 16, 6; 43, 1; 166, 7; 168, 1; 179, 14; *acc. c. inf. saepissime* 8, 12; 36, 4; 45, 9. 21; 75, 20; 92, 2. 3. 6; 117, 1; 128, 5; 133, 8; 180, 20; *orat. indir.* 118, 5; 174, 10
probatio 79, 7; 146, 16; nominis 103, 2; *plur.* 7, 20; 141, 12
procedere ad 16, 8; in turbam 138, 12
in processu tractatus 119, 4
proconsul 29, 7. 20
procreari 46, 5
procul dubio 46, 1; 92, 2; 107, 22; 153, 5; 164, 14
procurare pigmenta 134, 14; merces nundinis 146, 3; frequentiam 151, 18; lucra diabolo 152, 11; procurante euentu 62, 14
prodere *(i. q.* indicare, ostendere) 26, 7; 70, 7; 168, 21; proditum est 83, 3
quid prodest quia 61, 6
prodire: quam (legem) prodiit titulus 161, 6 *(sed. cfr. adnot.)*
producere radices 136, 5; moras 152, 3
proelium: in proelio uinci 161, 23
profanus imperator 51, 16; baptismata 126, 11; profani 144, 5
profecto 140, 19
proferre 16, 14; euangelium 107, 13; imaginem *(sc.* imperatoris in altaria) 100, 7; lectiones 108, 2; prolatae sententiae 17. 23
professio 46, 2. 14; 99, 3; 151, 1. 5. 8; 170, 12
proficere nihil 139, 17; *alicui* 8, 3; 146, 11
proficisci 17, 10; 19, 15; 20, 18; 38, 19; profecta lex a deo 161, 1
profiteri *aliquid* 55, 11; 56, 7; 60, 14; 133, 2; se christianum 64, 15; *c. acc. et inf.* 79, 3; 98, 18; 119, 11; ut 164, 17; *absolute* professae (uirgines) 149, 13
profunda inpietas 57, 14
in progressu tractatus 119, 11
prohibere *aliquid* 6, 10; 23, 9. 12; 64, 9; 83, 16; 159, 21. 22; 179, 5; = arcere 95, 20; prohiberi 85, 20; 109, 14; 160, 4; prohibita 110, 1; 160, 9; *absolute* 77, 12. 13; 160, 12; *c. inf.* 125, 2
proicere 54, 6; 59, 10; 83, 10; 149, 14; proiecisti te castris 105, 2 *(sed cfr. adnot.);* a societate 140, 3
prolixe tractare 6, 17
prolixitatem scripturae 11, 9
promereri in re 153, 11; deum 154, 23 (*cfr. Rönsch, Ital.* 377)
promissionis terra 161, 17
promissum *subst.* 113, 7; 173, 2; dei promissa 127, 21
promittere *aliquid* 34, 1; 55, 24; 128, 20. 21; 137, 12; 163, 9; 170, 7; *alicui* 172, 15; = minari 171, 2. 3. 23; ut 129, 16; *acc. c. inf. praes.* 128, 22; 162, 27; 164, 24; posse 176, 9; *fut.* 56, 6; 128, 18; 129, 24; 150, 4; 163, 15; 171, 2. 3. 23; 172, 25 — *absol.* 138, 25; 173, 10. 11
promotio 154, 1
promouere in dignitatem 134, 15
pronomina a) personalia et possessiua: ego — tu 8, 8; 62, 3; 103, 3. 4; 106, 4. 6. 12; 112, 5. 8 *saepius;* nos (noster) *de catholicis dictum passim uelut* 3, 2. 8; 4, 2. 3. 9. 17; 5, 1. 8. 18. 22; 6, 6; 7, 5. 6. 7. 9. 11. 15. 19 *bis* 22; 25, 12; 37, 12; 39, 15; 42. 19; 118, 12; nos — uos 103, 15; 104, 11; 133,

21 *passim (sed u. ellips.)*; nos = ego (meus) 5, 23; 6, 21 *saepius* (6, 15); sese 17, 16; tuum 134, 12; noster (= hic, praesens) temporis 11, 7; 17, 18; uos (uester) *de Donatistis uel Parmeniano dictum saepissime* 7, 8. 9. 11. 13. 16. 17; 12, 12. 13. 17. 18; 23, 1. 2. 5. 6. 7; 35, 3. 8. 10. 11. 16. 17; 128, 13; conuicia nostra (*i. q.* con. nobis facta) 107, 11; *cfr.* 107, 13 — *u.* suus *b) demonstr.* is — ille: si eos martyres esse uultis, probate illos 91, 25. 26; *promiscue* illius erat, adde quod eius caro 10, 9; quisquam — aliquis 34, 1; 49, 5; *u. reflexiua*
pronuntiare de 124, 10. 19; pronuntiatus est innocens 27, 9; *cfr.* 29, 2; = docere 28, 7; *c. acc. et inf.* 92, 20
prope 75, 13; 87, 12; 90, 21 — proximus 68, 2; 89, 12; proxime 76, 5; 163, 10
properare uelociter 54, 21; ad 28, 18; *in aliquid* 63, 12; 137, 18; *c. infin.* 153, 5; 176, 6
propheta *saepissime nomini proprio add. uelut* 4, 4. 11; 58, 6; 87, 19; 114, 4. 16; 146, 13; *om. nomine proprio* 41, 3; 67, 9; 75, 16; 103, 5; 111, 24; 163, 5; *plur.* 64, 19; 98, 10; 115, 2; 127, 20; 128, 7; 154, 8; falsi 180, 19
proponere *aliquid* 120, 8; 176, 8; exempla proposita 60, 10; *cfr.* 60, 13; 161, 21; 170, 20; praecepta 85, 9; ad propositum ordinem 15, 7; propositis tabulis legis 87, 12; *c. acc. et inf.* 127, 3
proprie possidere 42, 17
proprietas catholici nominis 33, 13
proprius 127, 6; 175, 10
propter 60, 12; 75, 7; 79, 13; 88, 8, 10; 135, 12; 166, 9, 10
prorumpere in uerba 73, 20
prosapia Abrahae 119, 20 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn. 1884, 401; Arch. f. lat. Lexikogr. VII, 474)*
proscriptos esse nescio quos 85, 5
prospiciens de 59, 3; ante 97, 18
prosternere in mortem 15, 16
prostitutas (*i. q.* adulteras) haereticorum ecclesias 11, 19
protendere sese ex 17, 16; protentus de 37, 17
protestari 64, 12; 75, 22
prouenisse gratiam 139, 20
prouentus anni 78, 1
prouidentia 162, 27; 168, 3; diuina 24, 1; 153, 6; saluatoris 173, 14
prouidere *c. dat.* 74, 19; quod 21, 24; ut 167, 24; 173, 18
prouincia 18, 1; 33, 11; 42, 3. 7; 71, 21; 74, 17; 93, 4; 96, 3; 159, 5 *saepius; u. Ind. II* prouincia
prouocare 51, 17; 63, 5; 136, 6; ad 51, 10; 91, 13; in iudicium 87, 15; ut 68, 2; *absol.* 73, 10; 85, 1; 88, 6; 124, 16; 134, 3; 179, 6
prouocationes 159, 1
proximare ad 81, 15 *(cfr. Rönsch, Ital. p.* 173, *Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 404; *Arch. f. lat. Lexicograph.* II, 357); *sed u. adnot.*
psalmus: ait (dicit, scriptum est) in psalmo *passim uelut* 34, 6. 18. 23; 40, 12; 58, 7; 60, 2. 5; 71, 5. 11; 104, 18; 113, 2; 127, 23
publicanus 57, 6
publicus 29, 7; 78, 6; 83, 20; 152, 17; 179, 2 — publice 19, 7; 29, 8
pudicitia 74, 8; salua 65, 18
pudor 51, 3; 112, 2; 138, 13
puella 54, 18; 137, 16; 152, 12; Sara 69, 6
puer 137, 22; 138, 1. 4. 24; Dauid 62, 11. 15; *plur.* 61, 16; 65, 17; = comites 62, 22; 63, 3
pulchritudo 93, 16
pullulare 159, 1
pulmonibus suis 177, 22
pulsare (= impugnare) 6, 18; 30, 19; 116, 13; ad caelum 123, 12
pungere animum 150, 16
puniri 23, 15; 160, 34; 162, 20; punienda superbia 57, 4; *absol.* 171, 3
pura ueritate 101, 2; facere purum 153, 18

purgare (*i. q.* crimine absoluere) 27, 17; 29, 5 *bis*
purificare 153, 5; 154, 16
puritas 38, 17; 100, 15; 145, 15
purpura 134, 6. 12. 16; 150, 11
purpurascit uellus 134, 6 (*cfr. Rönsch Ztsch. f. öst. Gymn.* 1884, 403)
putare *aliquid* 49, 8. 10; 96, 2; se sanctos 128, 7; 129, 7; sic 127, 20; quia 128, 12. 16; *acc. c. inf.* 21, 23; 43, 18; 79, 18; 109, 21; 116, 19; 136, 25; 148, 6; 174, 11; 178, 8; esse *om.* 64, 6; 154, 16; *nom. c. inf.* 12, 3; 165, 5

Quaerere *aliquid* 11, 14. 15; 12, 17; 42, 2 *bis;* 77, 18; 123, 23; 145, 1. 3. 15; 165, 22; quaerendus est peccator (iudex) 104, 15; 123, 6. 8. 11; quaerendum est 25, 9; (= adduci, conpelli) ad 159, 2; de (= gerichtlich untersuchen) 29, 8; (= interrogare) 149, 21; *c. infin.* 63, 18; si quaeras (*sc.* ostendere) 119, 19; quaeritis quae 110, 2; 122, 1
quaestio est 11, 11; consistit 118, 8
qualis 54, 15; 55, 7. 8; 69, 19; 75, 8; 78, 19; 83, 10; 85, 11; 116, 16; 127, 4; 128, 13. 16; 140, 1; talis — quales 168, 10; illud quale est quod 98, 15; 153, 14; 176, 16 — qualiscumque 180, 27
qualitas 162, 7
quam *comparatiuum* 8, 1; 57, 10; 64, 1; 65, 15; 76, 18; 77, 9; 85, 8; 137, 10; 171, 5. 19; aliter quam 57, 20; 94, 1; *c. adiect. uel aduerb.* 13, 18; 79, 17; 80, 14; 133, 12; 149, 10 *bis;* quam plurimos 85, 3
quamdiu 109, 11; 128, 8; 156, 7. 9. 10; (= donec) *c. indic.* 123, 15. 17
quamquam uideamini 88, 9; *aduerb.* 163, 26
quamuis *c. coniunct.* 4, 20; 7, 11; 8, 7; 12, 9; 14, 22; 43, 23; 47, 23; 77, 2; 110, 9; 123, 17; 130, 13. 16; 159, 8; 160, 19; 163, 13. 29; 164, 4; 165, 15 — *aduerb.* 5, 7; 92, 19; 94, 12; 163, 19; 169, 17
quando 29, 11; 97, 1; 151, 6; 152, 9; 173, 21; = quomodo) 57, 19; 167, 15; 181, 13; (= aliquando) 77, 17; 78 6; (= quia) 83, 4; 113, 18; 116, 20.
quantum in nobis est 15, 4. 5; uult 53, 11; conuicia quanta potuit dixit 80, 4; *cfr.* 138, 25; 152, 10 *bis;* — quanto 163, 22; magis 74, 11; *om.* magis 74, 12 *bis*
quare (= proinde) 5, 7; 13, 14; *cfr.* 15, 1; 66, 5; 90, 5; 100, 18; 101, 9; 121, 7; 131, 23; 175, 5; 182. 1; = cur 72. 21; 73, 18; 75, 6. 7; 81, 11; 88, 12. 13 *bis.* 14; 96, 15; 116, 10, 128, 20; 141, 4. 7; 148, 8; 154, 13; 161, 12; 165, 5; 167, 8; 181, 22
quasi (= ut, scilicet) 8, 3; 18, 10; 22, 11; 33, 20; 54, 2; 69, 17; 75, 12; 80, 8; 95, 21; 111, 3; 125, 19; 131, 5; 145, 2. 3. 18; 154, 24; 160, 12; 175, 19 *saepius;* — *c. indic.* 78, 3; 166, 24; *c. coniunct.* 8, 10; 21, 4. 5; 24, 8; 46, 18; 48, 8; 54, 20; 56, 8; 76, 18; 86, 22; 111, 18; 181, 12
quassatio (= terror, trepidatio) populi facta 52, 20
quassetur illi caput 21, 6
que: longe lateque 47, 5; *cfr.* 4, 1; 46, 10; 56, 23; 114, 13; 147, 20
quemadmodum *praeced.* sic 131, 11
querelam deponere 85, 2; 144, 5; *plur.* 52, 10; 76, 11
queri de 52, 10; *acc. c. inf.* 93, 2. 23; *absolute* 93, 3
qui *creberrime coniungitur cum* hic, ille, is, iste, omnis, *(quae u.);* = uter 97, 6; quo (= qua re) 95, 2; quod (= quid) 80, 11; et qui *in sententiae principio* 14, 11; 60, 20; 157, 5; *enuntiata artius per relatiua copulantur saepissime:* 3, 8; 11, 20; 19, 6. 11; 26, 6; 38, 1; 55, 11; 69. 9; 70, 1; 86, 18; 92, 3; 109, 3; 119, 14; 120, 14; 127, 7; 137, 10; 146, 4; — *substantiuo attracto* 36, 15; 40, 5; 71, 3; 84, 14; 104, 9; 158, 3; 167, 23; 170, 21; *cumulantur relatiua:* in qua

re, quae agitur 118, 8; qui.. quibus..qui..in quo..qui 169, 4—7; *cfr.* 70, 2. 11; 71, 2. 3; 72, 2. 3; 113, 14. 15: 151, 13; 153, 16; 161, 6. 7. 23, 24; 175, 10—12; 180, 16—19
quia *pro acc. et inf. (c. indic.) passim uelut* 8, 7; 13, 16; 35, 2. 3; 48, 1; 53, 14; 61, 6; 89, 19; 92, 5. 7; 109, 8; 118, 11; 119, 14; 125, 4; 132, 1; 144, 8; 153, 12; 160, 24; dicit quia (= ὅτι) 165, 20; 174, 17. 22; 176, 3 — *causal. c. indic.* 5, 23; 10, 1. 7; 12, 1; 22, 10; 32, 13; 44, 13; 45, 16; 49, 7; 59, 16; 63, 22; 73, 12; 80, 19. 21; 93, 5. 6; 104, 3. 6; 112, 15; 120, 22; 123, 7; 130, 16. 22; 140, 23. 24; 150, 4; 168, 5. 9. 14; ideo — quia 7, 11; 8, 17; 77, 2; 89, 8; 96, 16; 112, 17; 121, 15; 130, 21; 131, 19; 169, 16; quia — ideo 25, 1; *c. coni.* 131, 5; (= denn) 55, 18. 20; 56, 18; 64, 3; 65, 8; 70, 15; 77, 6; 80, 21; 89, 11; 101, 7; 103, 16; 123, 13; 165, 18; 176, 2; non quia erat 113, 11; non quia non potuit 74, 21; an quia est 116, 11; timere quia 105, 3, 6, 9
quicumque 16, 5; 126, 7; 140, 21; 144, 9; quodcumque (= quidcumque) 110, 6; *c. coni.* 95, 8
quidam 7, 8; 19, 3. 13; 33, 20; 38, 18; 39, 5; 57, 17; 85, 20 *bis*; 98, 16; 116, 14; 131, 5; 161, 10; 178, 5; quodam modo 10, 23; 24, 7; 93, 9; 144, 16; 147, 17; 150, 3; *saepius praecedit* quasi (*q. u.*) 139, 2; 145, 2
quidem — sed 5, 8. 19; 8, 20; 61, 7; 67, 7; 86, 18; 114, 20; 120, 12; 129, 20; 140, 24; quidem — tamen 44, 5
quiescere in unum 155, 16; in tumulo 123, 24
quietorum animos perturbantes 53, 5
quis 9, 14 *(u. adnot.);* spiritus 43, 16; Gabriel 98, 10; ne quis 96, 14; qui prophetae 98, 10; quis es qui iudices 62, 9; *(= uter)* 133, 22; *cfr.* 98, 11. 12; quid est quod 53, 17; 97, 19; 98, 14; 127, 17 *bis;* 129, 8; 145, 18; 151, 3; 177, 9; 179, 23; *om.* est 151, 4; quid uocaris 56, 14; quid enim si 93, 13; quid? si 47, 16; 75, 4; 86, 12; 94, 12; 161, 20. 29; 166, 4; = *cur* 34, 17; 47, 5. 17; 53, 2; 62, 5. 6; 93, 13; 95, 2. 3; 111, 18; 135, 10. 11 *bis;* 143, 13; 155, 8. 14 *bis.* 15; quid? quod 166, 16; = qua ratione 139, 4; 143, 17. 19. — nec — quis 168, 13; non — quis 181, 3; *u.* ut quid
quisnam: quidnam 148, 19
quisquam 49, 5. 6; quicquam 100, 17; cuiquam nostrum 108, 6; nec quemquam 109, 16; cuiusquam 165, 3; in quemquam Iudaeum 167, 20
quisque 36, 17; 78, 2; 112, 15 — *u.* quoque
quisquis — quicquid *c. indic.* 6, 4; 43, 3; 48, 3; 64, 14; 77, 6; 81, 9; 83, 17; 85, 6; 87, 6; 123. 18; 147, 7; 159, 20; 160, 3. 4; 172, 12; 174, 10; *c. coni.* 63, 21; 64, 1; 83, 21; 125, 5; 134, 22; 150, 5
quiuis 6, 16; 123, 14; 170, 9
quod *c. indic. pro acc. et inf.:* constat 78, 16; audire 99, 15; quaestio 118, 9; apparet 162, 21; adde 10, 9; *c. conict.* notum sit 4, 21; ostendere 9, 17; increpare 16, 18; *(indic.)* 81, 5; prouidere 21, 24; sententiae latae 27, 5; dicere 45, 15; 134, 13; neminem fugit 110, 9; *sensu caus. c. indic.* 44, 19; gloriari 64, 5; laetari 164, 2; contempto 14, 10; ingrati 47, 21; 180, 28; *cfr.* 161, 12; *c. coni.* 16, 3; 20, 25; 44, 7; 49, 18; 86, 22; quid est quod *c. ind.* 38, 12. 13; est (nihil) quod *c. coni.* 140, 6 *bis.* 7 *bis.* 11; hoc est quod..est 77, 9; illud — qu. *c. ind.* 46, 21; *c. coni.* 114, 17; unde est quod *c. ind.* 56, 2; inde est quod 13, 18; *c. coni.* 33, 13; eo — quod 126, 26; hinc — quod *c. coni.* 171, 10; per quod quia 8, 16; 60, 19; 89, 9; 126, 10;

nisi quod 7, 1. 19; quanto magis quod *om. uerbo* 74, 11. 12; = ut *consec.* 134, 11; *c. coni.* 139, 15; = was das betrifft 139, 1; *pro infin.* 144, 10 *bis*
quodsi *c. ind.* 145, 7; 180, 9. 22; *c. coni.* 122, 12; 153, 8; 170, 18; 171, 18
quomodo 80, 22; 91, 16; 97, 1; 104, 9; 106, 21; 123, 19; 132, 17. 19; 149, 20; 162, 30; 174, 10. 22. 25 *saepius*; (= sicut) 169, 19; sic — quomodo 174, 16; recordamini qu. 94, 18
quoniam 6, 10; 17, 12; 32, 2; 57, 13; 89, 6; 107, 4; 111, 22; 114, 3; 121, 9; 158, 7; 159, 6; 160, 1
quoque 54, 3; 85, 14; 107, 9
quot — tot 95, 12; quotquot 141, 9
quotiens .. uoluerit 125, 10; quotienscumque *c. coni.* 150, 16

Rabidus 49, 15; 51, 8; 86, 20; 155, 24
rabie accensi canes 54, 1
radere 60, 9; 142, 6; 143, 7. 10; 145, 5. 13. 17. 20; 152, 12; radendo seruare 144, 22; *abs.* 144, 20
radix salua 161, 2; ecclesiae 14, 4; *cfr.* 17, 15; 37, 18; 93, 10; in radice (= in unitate *siue* communione) manere 18, 3 (*cfr.* in uno manere 18, 9); 31, 10; arbor fundata (fulta) radicibus 45, 6; 156, 13. 20; de radice recessimus 88, 10; coalescentes 136, 5
ramus 45, 3. 5. 6; rami 157, 2; de una radice uenientes 93, 10; ramos ore portare 120, 19; inserere 156, 21; fallaces 157, 1; naturales 156, 15; erroris 17, 15; 37, 17
rapacibus undis 167, 2
rapere 24, 17; 110, 7; 152, 8
raptores 151, 8. 11; 152, 5. 7
raro 76, 15
ratio 25, 10; 143, 8; ueritatis 86, 19; 114, 2; baptismatis 46, 9; sacramenti 8, 19; dicti 169, 2; rerum 49, 20; ostendere 70, 8; 168, 11; reddere (de) 41, 2; 161, 28; alia 100, 2; nulla alia 6, 17; hac r. factum 83, 16; ratio ut 112, 10
rationabilis *i. e.* ecclesia (*i. q.* rationi et ueritati consonans *Casaub l. l.*) 33, 14
reatus — us (*i. q.* crimen) 49, 10; 159, 14
rebaptizare 4, 9; 27, 6; 45, 14; 47, 20; 106, 12; 110, 17; 111, 21; 126, 2; 129, 14; 130, 13; 133, 4; 140, 22; 175, 25
rebaptizatio 157, 8; 175, 20 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 401)
rebelles 14, 5; 47, 8; 177, 8
recedere a 5, 1; 12, 21; 41, 20; 171, 17; 178, 7. 9; de 30, 11; 88, 11; *abs.* 159, 9; 172, 25
recensete tempora 49, 19
recipere 164, 1; 170, 18; in communionem 168, 9; in unitate 169, 16; *abs.* 168, 12
reciproco ictu 31, 7
recitare testamentum 105, 24; 107, 1; uox de lectione 132, 18; 152, 14; scripta 148, 3; prophetae et euangelia recitata 154, 9; *cfr.* 162, 8; 163, 19; 166, 13; 167, 31; 170, 22; 171, 22
reclamare praecepta 169, 5
recognosce dominum 62, 4
reconciliatus mundus 13, 13
recordamini quomodo 94, 17; fugitiuos 97, 16
recte 11, 18; 100, 11; 123, 13; 132, 3. 9; 139, 5. 15; 144, 21; 160, 29
rectorem elisum 57, 20
recurrere ad 87, 19
recusare 124, 11; *aliquid* 11, 20; 57, 5
reddere *aliquid* 19, 14; 20, 8; 36, 1; 51, 3; 128, 21 *bis;* 150, 4; 163, 22; originem (= indicare) 37, 14; rationem 161, 28; *alicui aliquem* 50, 5; (= erfüllen) 163, 10; (= tradere) 19, 8; (= dare) accusatorem 181, 24
redemptor 98, 1. 2. 9
redimite animas 97, 11. 20; 98, 1. 14; redemit Christus 98, 4. 6. 13; redimi 98, 8; redemptos 98, 6
redire ad 15, 8; 28, 17; 49, 19; 132, 16; 137, 16; in memoriam 50, 1; *absolute* 19, 14; 51, 16; 78, 19. 20; 137, 18; 163, 29

redundare ad 73, 5
referre gratulationem 136, 17; Baltassari retulit (*i. q.* uerba fecit) 80, 11; referendae gratiae 136, 22; quid referam 143, 13; 155, 8
refertus *re* 165, 12
reflexiua: a Caeciliano mandatum est, ut, si Felix in se (*sc.* Caecilianum) nihil contulisset 21, 1; uos nomen ecclesiae cum suis (*i. e.* ecclesiae) dotibus 42, 10; principes uestros merita relegauerant sua 50, 14; multos de sedibus suis extorres fecistis 51, 10; furta increpat deus, quae sibi sunt facta 110, 2; deo praestare, quae sua sunt 127, 19; sese 17, 16; *sens. recipr.* 38, 14; 42, 11; *u.* is
regalis purpura 134, 6
regeneratio 46, 13
regio 33, 3; 42, 8; 50, 17
regnum 124, 12; 131, 2. 19; dei 178, 1; caeleste 34, 13; 121, 20; 124, 12; regnum (regna) caelorum 39, 18; 130, 8. 17; 171, 8; 176, 24; Regnorum libri 60, 5
regredi ad 40, 9
relatio missa (*sc.* ad imperatorem) 19, 7; 51, 14; = sermo 108, 18
relaxare (*oppos.* punire) 23, 15; de carceribus 51, 6
relegare (*i. q.* pellere, amouere) 50, 14; longe relegati 68, 19
religio 59, 16; 86, 17; 116, 6
religiosus 74, 12; 153, 12; religiose discere 41, 8
relinquere maculam 168, 3; sub stillicidio 167, 10; pacem * 3, 11; * 41, 17
et reliqua 27, 21
remanere 17. 3; 29, 6; 101, 4; 104, 4; 148, 18; 152, 4; 167, 19; 174, 21
remedium castitatis 150, 18; remedia quaerere 11, 15
remigant animae 123, 5
remissa peccatorum 10, 10; 129, 12
remissio peccatorum 56, 8; 130, 4; 132, 9; (*sc.* delictorum) 23, 11
remittere in silentio 46. 17; bellum in caedem 62, 22 *(sed cfr. adnot.)*
remouere altaria 142, 6; 143, 7. 11; 145, 21; cutem 145, 2; *abs.* 144, 19; remotis binis 28, 6; scismatibus 50, 3; necessitatibus 29, 7
renasci spiritaliter 46, 6; renascentium indoles 46, 5
renouellare (*i. q.* redintegrare) partes 28, 18 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. öst. Gymn.* 1884, 404); (= nouellare φυτεύειν) natiuitas 181, 9
renuntiare *alicui* 98, 2; 133, 18. 20. 21; 141, 1; 151, 2; renuntiata unitas 68, 10 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. öst. Gymn.* 1884, 405; *Ital.* 379)
reparari 46, 16; se reparauit 96, 24
repellere ab 137, 23; 161, 29; 163, 22; 166, 3; 167, 15; repulsa infamia 30, 10; tela clipeo 31, 7; calumnias 158, 3; *cfr.* 159, 18; 169, 5. 17; 170, 12. 14
reperire iudicium 123, 11
repetere (*i. q.* iterare) 120, 6; 122, 22; 151, 17
repetitio 1) *substantiui in enuntiatis relatiuis:* fides, cuius fidei 3, 2; sacramentum, cuius sacramenti 8, 18; uerbo, quod uerbum 10, 13; Christi caro, 10, 16; portas .. contra quas portas 39, 12. 13; lege ... in qua lege 41, 7. 9; *cfr.* 42, 23; 44, 21; 50, 22; 51, 3. 4; 69, 9. 16; 70, 1; 71, 2. 3. 8. 10; 89, 20; 90, 9; 95, 10; 127, 6; 131, 24; 146, 3, 4; 163, 24. 25; 166, 25. 26; 170, 23. 24; (*cfr.* paradisum .. in quo horto 46, 22. 23) —2) *enuntiati principalis:* ubi uos non estis, non erit 33, 4. 7. 10. 12; nulli dictum est 68, 8. 9; *cfr.* 177, 19 *sq.*; 180, 12. 15—3) *conclusionis:* agnoscite — euertisse 61, 17. 18. 20; timendum erat, quia .. 105, 3. 5. 6. 8. 9. 15; non est contemnere disciplinam 106, 4. 7. 10. 13. 16. 20; pollutos uocas 147, 18. 20. 21; quomodo appellat (appellatis) 174, 10. 17. 22; numquid mendacium 176, 20 — 177, 1; 4) *uerbi:* iam coeperat 63, 1
repleta ciuitas uociferantium 68, 6; * 72, 10; (*opp.* inanire) 119, 12 (*cfr. Rönsch, Ital.* 439)
reponere *abs.* 152, 3

reportare arcam 161, 26
repraesentare *aliquid* 140, 6; 170, 7; repraesentatis membris 50, 10
repressit manum 63, 7
repudiare *aliquid* 9, 14; 39, 21; 74, 16; 80, 5. 12; 104, 16; 106, 4; in repudiandis muneribus 79, 18; aspernatur et r. 111, 17
repugnare inter 160, 20; repugnantes 175, 3; 177, 8
requiratur uoluntas (dei) 124, 2
res publica 74, 3. 4; diuinae 134, 3; ecclesiasticae 78, 6; singulae 9, 17; 25, 2; rerum 12, 18; 15, 7; 177, 3; ratio 49, 20; rei artifex 94, 5; uoluntatis 149, 16; *oppos.* persona 125, 2; 131, 24 *bis;* mutare res 132, 2 — *persaepe usurpatum pro neutr. gen. pronomine:* quae res (= quod) 17, 14; 46, 22; 76, 10; 162, 32; 164, 9; istae res = ista 68, 10; hanc rem (= hoc) 69, 19; has res (= haec) 121, 21; *cfr.* 25, 18; eam rem 146, 7; res ordinata est (= ordinatum est) 96, 16; duas res repugnantes 175, 3; similes 21, 24; contrarias 175, 3; *cfr.* 96, 18; 166, 8; 174, 5. 7; rem = aliquid 151 10; 175, 23; res sua (= suum) 65, 13; res agenda cum 164, 4; ipsa res probat (ostendit) 74, 13 (56, 22); pax, quam rem dei esse 3, 12; harum rerum (= tales) arbusculas 47, 3; res se habet 114, 20; *cfr.* 16, 15; 21, 7; 50, 6; 73, 6. 13; 80, 8; 92, 18; 109, 21. 23; 116, 18. 19; 129, 10. 23; 133, 15; 141, 5; 144, 8; 150, 17; 162, 21; 179, 12 *passim*
rescribere *alicui* 73, 24
rescriptum (*i. q.* imperatoris mandatum) 19, 7
reseruare causam deo 17, 5 (*u.* seruare); peccata iudicio 25, 5; se ad gratiam 55, 14; gehennae ignibus 12, 16
residere (*opp.* abire) 94, 20; resedit ac remansit 101, 4; 156, 5
resignare (conscientiam) 168, 21
resonat (= dicit) sermo aliud 6, 19
respicere pacem 89, 13
respirare 73, 17
respondere *alicui* 6, 5; 7, 1; *quid* 168, 6; ad 5, 20; 159, 3; sic 27, 19; *absol.* 8, 21; sapienter 80, 2; *acc. c. inf.* 137, 15; 150, 1
responsum—i 6, 15; 29, 14. 20; 158, 6
restat *alicui* 55, 17; ut 32, 11; 36, 11; 38, 7; 44, 21; 174, 26; 179, 10; *c. infin.* 57, 14; 137, 8; 153, 20
restitutae basilicae fuerant 16, 11; libertas restituta 19, 19
resurgere 3, 6; 140, 24
resurrectio 140, 6. 23 *bis*; 143, 1
resuscitare sepultos 141, 15; mortuos 10, 23; 166, 18
retexenda inpietas 49, 16
retinere (*i. q.* remorari) 40, 8; ne 21, 8; *cfr.* 28, 4; 84, 11; 109, 16; *aliquid* 126, 24; 170, 21; 176, 23; 177, 15;
retractae in habitu 152, 3; retractis signis 152, 4
retractare 134, 10
retributionis dies 136, 14
retro temporis (= antea) 21, 11
retundit domus tempestatem 95, 14
reuelata scriptura 30, 14; stultitia 66, 16
reuera 159, 3
reuereri 75, 13; 122, 5
reuerti 28, 1; 50, 22; 54, 13; de uia 40, 5; ad 40, 11; 129. 1; 141, 16; super se (= in sich gehen) 40, 4; reuersi sunt 28, 14; reuerterunt 84, 9; *absol.* 40, 7
reuiuiscere 138, 4
reuocare *aliquid* 40, 5; in faciem 94, 6; *cfr.* 103, 19; 146, 3; in origine(em) 147, 8; 122, 18; ad 14, 19; 125, 13; 149, 11; a 162, 24; reuocatus 161, 5
reuoluite actus uestros 107, 9
reus appellatus (*i. q.* in ius uocatus) 19, 5 (*cfr.* postulatum 19, 6); *c. genet.* 17, 13; 54, 2; in eo 88, 6; in titulo 164, 6; de peccato 170, 11; *oppos.* innocens 55, 1; *absol.* 9, 9; 21, 8; 23, 16; 30, 18; 57, 5; 62, 7; 64, 8; 84, 16; 87, 10; 102, 9; 103, 3; 131, 15; 144. 21; 167, 4; 180, 22; 181, 7. 24

rex caelestis 140, 7; regem se constitutum 71, 4. 16; rex et sponsus (Christus) 71, 7; potestatibus et regibus 73, 27; 74, 10; *cfr.* 25, 15. 16; 60, 4; 62, 18 *bis*; 76, 3; 79, 19. 22; 80, 2. 11; 81, 2. 6; 113, 5; 162, 3. 6; 163, 3; 167, 16
ridere nuditatem 5, 10
ridiculum est 133, 12
ritum sacrorum 24, 4; solito 100, 16; episcopali 179, 22
riuus 45, 4. 5; 70, 10; in riuo Cison 87, 20; *u.* disterminare
roborare 14, 2; 20, 15
rodere pannum 150, 19
rogare 94, 2; 99, 1; 154, 6; rogauit dicens 57, 6; ut non 112, 7; pariter rogari 68, 12; 91, 9; pro 74, 1; *(oppos.* negare, = adorare) 91, 8; *cfr.* 51, 1; 78, 19; 82, 9; 107, 10; 113, 15; 137, 11. 16
rosoribus bestiis 167, 5
ruere in oscula 137, 17
ruga 52, * 16. 22
rugatur tunica 140, 18
ruina 69, 19; uestigia ruinarum 71, 15
ruinosus paries 4, 5; 95, 17
rumoribus falsis 22, 6
rumpere 23, 1; 104, 14; 123, 20

Sacerdos 24, 2; 45, 15; 58, 12; 60, 4. 9; 86, 3; 109, 12; 144, 4 *saepissime;* dei 55, 1; 64, 15; 65, 2. 15; 106, 15; Iudaeorum 113, 4
sacerdotium 15, 19; 24, 2; 45, 12; 74, 7
sacra sacrilega 90, 19; 91, 13; 146, 17; de sacro gustare 99, 16; 100, 11; ritum sacrorum 24, 4
sacramentum baptismatis 126, 14; sacramentorum mysterio 47, 12; conubia 114, 9; catholica 7, 13; 13, 13; uera et communia 15, 1; legalibus 11, 19; *cfr.* 11, 12; 13, 21; 32, 8; 46, 1. 19; 93, 21; 103, 22; 121, 17; 131, 17; 158, 5 *passim; (oppos.* signum) 151, 12
sacrificium unitatis 99, 16; offertur deo 85, 14; 100, 8; 179, 7. 22; interesse 100, 6; condire 47, 11; accipere 24, 8; interdictis 24, 12; diuina 100, 17; (peccatoris) 104, 16; *cfr.* 7, 18; 9, 14; 102, 4. 11; 117, 2; 146, 18
sacrilega milia 23, 18; multitudo 24, 11: in sacrilegos 24, 10; imperator 51, 16; *cfr.* 55, 2; 126, 11; rex 81, 3; flamma 89, 3; haustibus 143, 14; sacra 90, 19; 91, 13; 146, 17; sacerdotium 144, 4; *cfr.* 142, 5; 143, 12; 146, 5; 148, 16; 153, 13
sacrilegium 146, 11. 18; inpietati conmixtum 59, 23; audax 39, 20; sacrilegia exercere 50, 16
sacrosancta uiolare 53, 20
saecularem regem 76, 3; nuptiae 151, 1; iudicia 152, 17
saeculum 125, 15; *(i. q.* mundus, homines) 181, 9; iudicem saeculi (Christum) 3, 4; mare s. legimns 79, 11; petitis in saeculo iudicium * 26, 8; in hoc saeculo 79, 1; natus saeculo 46, 6; in amore saeculi 79, 14; finito 136, 13; antiquis 164, 10; prioribus saeculis 59, 19
saepe 6, 8; 134, 5
saeuiebat bellum 90, 17
sagittas praemisistis 58, 5; dentes in sagittas uertere 60, 23
sagittare 58, * 9. 10
sal terrae 177, 16; infatuatum 178, 3
salsus *u.* aqua
saluator noster 98, 4; 113, 8; saluatoris merita 33, 22; *cfr.* 33, 24; 55, 23; 67, 4; 85, 9; 173, 14 *saepius*
salubriter *u.* aduerbia
salus 120, 4; 129, 2; 142, 9
salutare *aliquem* 107, 7; 179, 20 *bis;* in nomine dei 179, 17; de pace 95, 3; *absol.* 95, 2; 179, 21
salutaris 18, 19; 69, 14; 110, 11; 120, 3; 139, 7; 169, 7; 175, 22
salutatio 108, 3; 179, 15; perfunctoria 108, 4; s. et conuictus 109, 14
saluus 18, 6; 65, 18; 161, 2. 3. 8; 166, 13
sanctificare *absolute* 135, 8; 148, 14; 149, 3. 6
sanctificatio 135, 6

sanctitas 32, 8. 13; 55, 10. 23; 56, 3; 133, 24; 137, 9; 141, 15; 149, 6; 169, 4; 172, 5; 176, 8; 179, 15
sanctus *passim uelut* 24, 1; 45, 24; 126, 10; 133, 17; 148, 19; 154, 8; ecclesia *saepissime uelut* 13, 19; 45, 9. 17. 18; sancte offerre 143, 21; sanctior 10, 17; 54, 20; 126, 27; 137, 10; sanctissimus 71, 19 — *u.* aqua, piscina, spiritus, uestigia
sanguis 49, 14; 134, 16; 146, 18. 21; (= Blutvergießen) 62, 21; fundentes s. 65, 1; Christi 98, 4. 5; 143, 6. 18; 146, 2
sanare 94, 7; 138, 17
sanitas 11, 13; fidei 108, 12
sanus 125, 13; 138, 23; 166, 13; uestis 93, 8; lex 161, 14; symbolum 14, 8
sapiens 6, 16; 79, 15; 80, 6. * 18; 81, 5; 101, 11; 178, 13; sapientior 79, 18; *u. aduerbia*
sapientia 79, 15. 17. 21; * 80, 18; 81, 6; 138, 5; 178, 9; stulta 145, 1
sapor 85, 16
sarmenta 12, 14
sartor 93, 7; 94, 7. 8 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. öst. Gym.* 1884, 401)
sartura necessaria 94, 4 *(cfr. Rönsch ib.)*
satiare pectora 153, 20
satis *(i. q.* ualde) miror 13, 3; *cfr.* 10, 12; 14, 15; 47, 24; 67, 2; cui satis erat si 170, 10; 171, 7
satisfacere *absolute* 80, 22; satisfiet desideriis 6, 7
satisfactiones (= excusationes) 52, 22
sauciare 61, 16; 157, 9
saucius 150, 4
saxa 54, 7
scabrosissimis moribus 139, 6 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. öst. Gym.* 1884, 403)
scalam subducere 144, 16
scandala ponere contra 5, 15; * 107, 19. 23 — *u.* ponere
sceleratis uestigiis 22, 20
scelus 40, 17; 90, 21; 141, 14; 143, 14; 144, 4; 146, 10; 147, 2; 160, 6
schola Johannis 56, 5
scientia litterarum 79, 13; linguarum 92, 11; de scientia sapiens 79, 15
scilicet 5, 22; 18, 13; 39, 15; 58, 17; 145, 17; 149, 19; 155, 21; 171, 17; 173, 2; 174, 2; 177, 14, 179, 15
scindere populos 23, 22; uestimenta 40, 1; scissum 93, 6. 18; 94, 3
scintilla 93, 1
scire 11, 18; 36, 13; 97, 15; 124, 6; 128, 15; 156, 2; 164, 17; 165, 17; scientem 36, 11
scisma *saepissime* 12, 16; 22, 14. 21; 85, 8; 105, 11; 178, 7; auctores scismatis 15, 9; 17, 14; scismata 50, 15; scismatibus 50, 3; facere 17, 12; 24, 9. 21; * 89, 1; 177, 23
scismaticus *passim* 7, 14; 8, 13; 54, 23; 154, 2; 178, 12; sc. et peccator 36, 17; traditores et sc. 7, 17; 9, 7; 13, 2; haeretici et sc. 12, 13; 32, 11
scissuram sanare 94. 7 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. öst. Gym.* 1884, 401)
scriba 162, 2. 8; publicus 29, 13. 18
scribere ad 29, 7; 42, 23; 73, 22; 148, 1. 2; *alicui* 82, 16; in *c. abl.* 78, 21; 87, 12; 132, 20; 160, 25; 162, 28. 30; alio loco 164, 12; *aliquid* 25, 19; 116, 13; 163, 12. 15 *bis*; 165, 5. 16; = inscribi 161, 7; in psalmo (propheta, euangelio . .) scriptum est *saepissime* 34, 6; 40, 19; 61, 2; 168, 14; ita (sic, quia) scriptum est 56, 20; 63, 20; 75, 1; 89, 19; 180, 23 — *absolute* 160, 27; 163, 4; digito 160, 25
scripta testantur 16, 12
scriptura (Aufzeichnungen, Protokolle) 30, 13; (= liber *seu* tractatus Parmeniani) 11, 9; in scriptura digerere 6, 5; legitima 166, 22; (= libri sacri) 166, 12. 16. 17; 167, 3. 4. 18; 171, 3
scrobis 136, 2 bis; alta 145, 14
secreta christiana (= mysteria) 123, 9; secreto agere 76, 12; de secreto causae feminarum 138, 9
sectam alicuius mutare (= proselytum facere) 44, 5
sectatus fuerat religionem 116, 5

secundum *praepos.* 3, 5; 69, 10; 147, 12; 161, 6; 164, 6; 180, 10 — secundum quod indicat 12, 3; *cfr.* 113, 6; 129, 17
securibus ueritatis 158, 7
securitate tota 100, 1
securus 62, 20; 140, 21; de 11, 13; 55, 3; in possessionibus 82, 3
sed *saepissime in sententiae exordio uelut* 4, 18; 9, 7. 17; 25, 8; 37, 16; 49, 13; 87, 8, 146, 12; 180, 21; nemo 130, 5; ne quis 96, 14; 140, 14; 161, 8; 164, 11; sed ne 138, 18; 159, 13; sed et (= s. etiam) 16, 5; 29, 12; non solum — sed et 3, 14; sed .. quidem 5, 20; sed non 96, 19. 21; 108, 6; 126, 17; sed tamen 155, 19; sed nec 86, 24; = at *contrarium* 88, 1; *cfr.* 4, 6; 6, 10. 14. 18; 12, 3. 11. 16. 21; 56, 2, 10. 16; 66, 1. 2. 16; 140, 24 *bis; saepissime*
sedere locis 82, 14; cathedram 12, 22; 17, 11; 18, 3. 4; 36, 9. 20; in cathedra 19, 15; 36, 14; 38, 1; * 39, 23; 40, 14; * 41, 6; *(cfr.* ubi (ibi) 36, 9; 38, 1. 7, 9. 10; 39, 10); = assidĕre 17, 6, 7; *absol.* (iudex) 17, 22; 29, 8; 170, 4; (episcopus) 20, 5; 107, 3; *cfr.* 5, 14; 107, 19. 21
sedes 21, 9; 51, 10; 53, 8; 143, 6; 175, 12 — *u.* expellere
seditiosa pars 28, 8
seducere 24, 3. 6; 40, 15; 56, 5; 94, 20. 21; 97, 9; 99, 7; 109, 16; 155, 6. 22; 175, 25
seductio * 4, 16; 51, 9; 58, 5; 97, 9; 99, 11; 108, 11; 144, 11
seductor 155, 25
semen 114, 13; caelestia 46, 4; diuersa 47, 2; 169, 10; spiritalia 47, 3; corrupta 114, 11; *cfr.* 169, 11 *bis.* 13. 15; 170, 2. 16
seminare peccata 169, 9; seminata est causa 73, 6
seminator 169, 6
semiperfecti sumus 55, 19
semper 50, 11; 77, 18; 126, 22. 23. 24; 127, 9. 12; 133, 13; 140, 17; 146, 15; 161, 11; 165, 21
senatus macula 73, 23
senes 90, 22; seniores *(sc.* plebis) 19, 12; 20, 7; unum seniorem 167, 28
sensus 14, 1; 46, 21; inpiis sensibus 14, 9; circumuenti 58, 15; sensus inuidia deprauauit 101, 11
sententia = iudicium 163, 26; 180, 26; 181, 25; dicere 12, 18; 167, 21; 181, 24; proferre 17, 23; una s. ferire 15, 6; *cfr.* 13, 16; 27, 9. 10. 16; 28, 9. 12; 29, 1. 2. 21; 55, 6; 125, 7; 159, 11; *u.* dare, ferre, iacere, percutere, pronuntiare
sentire 6, 4; casum 54, 7; (= pati) bellum 90, 7; se in confinio mortis 123, 20; *c. acc. et inf.* 45, 8
separare tempora 89, 17; personas 181, 2; se 14, 3; animas 155, 17; semina 170, 16; ab 35, 11; 42, 9. 12. 16; 101, 6; 104, 11; 110, 12; 126, 4. 12; de 169, 19; 173, 13; inter 168, 4; *absol.* 169, 17
separatio 159, 6; 169, 20
sepelire obliuione 10, 23; peccata 171, 10; *cfr.* 3, 6; 24, 20; 83, 1; 141, 15; 155, 10
septentrionis prouinciae 47, 6
septiformis ecclesia 147, 15 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. öst. Gym.* 1884, 402)
sepulcrum 63, 15. 16
sepulturam facere insepultam 83, 3 *(u. lus. uerb.);* exhibere 83, 4; inpedire sepulturae 155, 15
sequi deos alienos 23, 18; *cfr.* 18, 10; 62, 18; 77, 16; 100, 12; 126, 20; 147, 10; 156, 8; 162, 22; 178, 1; = succedere 50, 19; post 96, 22; *cfr.* 105, 1; sequitur dicens 35, 4; 72, 18; 77, 1; in quo legitur . . et sequitur 75, 21; *absolute* 39, 1; 85, 4; 88, 2; 94, 21; 96, 20; 105, 10; 113, 14; 119, 22; 126, 9; 131, 6
serie capitum iuncta 66, 9
sermo 6, 19; 108, 16. 17; 109, 1. 8. 9. 13. 15; (= tractatus) 119, 6
sero *u.* uel
serpere: riuulus serpens 17, 17; morbis serpentibus 108, 12; serpat (sermo) sicut cancer 109, 1; 109, 13

seruare *alicui aliquid* 17, 3; 65, 13; 108, 18; 147, 6; 172, 10 *(u.* reseruare); *aliquem (aliquid)* 36, 16; 58, 13; 63, 6. 8; 106, 2. 3; 107, 1; 120, 4; 140, 21; 144, 22; 166, 23; 167, 4; 174, 16; 175, 17
seruile iugum 24, 1
seruire testamento 106, 1; in seruientibus 137, 3
seruus (*opp.* dominus) 130, 2; 131, 18; serui sacerdotis 89, 20; *cfr.* 62, 4. 10; 82, 15; 89, 21. 23
seuere contemnere 173, 16; iudices seueros 180, 28 *(sed. cfr. adnot.)*
seueritas iudicandi 159, 13
sexus *uid.* conterere
si *sescenties uelut a) c. ind.* 8, 11. 13. 14; 13, 5; 25, 11. 15; 33, 5. 14. 15; 49, 8. 10 *bis;* 59, 15. 17; 66, 4. 5; 75, 6 *(om. uerbo);* 84, 15. 16; 96, 2. 15; 105, 23; 112, 2; 123, 6. 8. 9 *(om. uerbo);* 132, 2. 20. 21; 134, 1. 12. 17; 143, 8. 24; 154, 12. 15. 16. 17. 20; 166, 18. 22. 27; 172, 3. 14 *bis.* 15. 16; *b) c. coni.* 4, 1; 9, 20. 22; 19, 7. 13; 21, 2; 35, 1; 41, 1; 54, 8; 74, 9. 22; 86, 6 *bis;* 99, 6, 11; 105, 4. 6. 10. 14; 115, 8. 9; 123, 22; 139, 5. 14. 17; 148, 11. 13. 14; 156, 2; 160, 13. 17. 18. 30; 170, 9. 10. 13; 181, 21; (= num) 38, 5; 56, 15; 149, 6; si non 19, 7. 13; 115, 8. 9; 163, 25; si quis (quid) 28, 15; 70, 16; 165, 1 *bis;* 179, 13; si aliquis 42, 4; si iam = etsi 40, 3; *cfr.* 94, 12; 110, 6; mirum si 180, 6; si tamen (= si quidem) 5, 22; 102, 14; 154, 25; (= dummodo) 7, 13; 87, 15; *(om. uerbo)* 18, 18
sic ait (legitur, scriptum est) 21, 5; 27, 19; 34, 6; 74, 1; 75, 1; 136, 10; 162, 13 *saepius;* = quare (itaque) 20, 12; 21, 12; 28, 13; 39, 5; 54, 21; 57, 7. 8; 83, 5; 84, 12; 167, 26; et sic 13, 19; 85, 14; 100, 8; 141, 16; sic — ut 57, 16; 62, 12; 78, 7; 115, 2; 116, 13; 135, 5; 145, 7; 160, 34; 166, 31; ut — sic 4, 1; sic — quemadmodum (quomodo) 131, 11; 134, 6; 174, 16; sic — quasi (tamquam) 46, 18; 48, 7; 56, 8; 77, 11; dum — sic 57, 19; sic — dum 168, 3; sic et 95, 15; 120, 5; 115, 15; 123, 16; 167, 29; sic nec 134, 18; nec sic 139, 14; 180, 11; sic uenire (= talis) 141, 3; sic uidetur 13, 5
siccari lacrimas 70, 3
sicut 21, 2; 61, 9; 76, 19. 20; 98, 8; 109, 1; 115, 7; 129, 7; 144, 20; 163, 27; 167, 25; 169, 10; *tritissimum illud* sicut legitur (scriptum est, testatur) 11, 21; 16, 12; 34, 21; 67, 8; 81, 15; 103, 12; 107, 4; 121, 3; 168, 4
sicuti 7, 5; 20, 5; 42, 1; 109, 5; 122, 15; 147, 7; 163, 15
sigillum 44, 14; 93, 22; 119, 21
signatus fons 12, 6. 7; 48, 2; sigillo signati 93, 22
signum salutare 120, 3; cum signis *(sc.* militaribus) 53, 7; non sine signo 53, 21; capitis 150, 18; *cfr.* 152, 4; uoluntatis signa 149, 13; *(oppos.* sacramentum) 151, 12
silentium indicere 35, 19; in silentio remisisti 46, 17; in silentium mittere 22, 1; de 59, 15; sub silentio latere 22, 9; silentio praeterire 86, 18; 166, 4
silere de 59, 18; 155, 20; ratio se sileri non patitur 86, 19; exempla sileantur 180, 21; sententiam siluisse 180, 26; *absolute* 104, 17; 165, 13; 180, 23
silua inuidiae 158, 7
similare sibi 160, 20
similis (= aequalis, idem) 66, 5; 69, 22; 100, 11; non s. 120, 18; facta 89, 16; error 144, 18; res 21, 24; *cfr.* 126, 21; 169, 10; *alicui* 156, 17; 179, 17
similitudo (= Gleichnis) 56, 19
simplex 4, 7; 13, 20; 101, 1; 108, 19; 109, 15; 155, 24; 156, 13. 14; 174, 4; 175, 9; *superl.* 58, 2 — *u. aduerbia*
simplicitas uolantium 157, 4; tota 125, 12; simplicitatis nube 58, 4

simul et (= atque) 65, 17; esse 93, 15; facere 175, 3
sine *saepissime* 11, 19; 23, 8; 38, 21 *bis;* 39, 1 *bis.* 2 *ter.* 3; 46, 16; 62, 21; 87, 9; 91, 10. 18. 23; 110, 10; 126, 19; 134, 18; 181, 7. 15; dubio 5, 6; 46, 22; 52, 7; 133, 23; 160, 18; causa 16, 19; 43, 23; 58, 1; 168, 17
singularis = unicus 8, 2; 36, 18; 69, 15; res 119, 23; 120, 7; 121, 18; 140, 21
singuli 8, 22; 9, 17; 11, 18; 15, 7; 25, 2; 27, 4; 42, 14; 66, 7; 69, 11; 71, 21. 22; 73, 17; 74, 17; 78, 7; 81, 14; 82, 1; 107, 6; 113, 5; 123, 16; 124, 15; 126, 18. 23; 133, 16; 165, 13; 166, 1; singuli — quisque 36, 17; 78, 2
sinistra uota 50, 20; opinio 101, 1
sinus ecclesiae 14, 9; 156, 5; 168, 12; sinu conplecti 95, 16; opinionis 101, 4; capaces 115, 9; terrae facere 136, 1; pio s. suscipere 173, 21
siue *c. coniunct.* 132, 12—14 *(quater)*
sociare *alicui aliquem* 12, 19; sociati 144, 4; 147, 11
societas 25, 8; 140, 3; 147, 2; 177, 1; *(sc.* honoris episcopalis) 76, 11; *c. genet.* 34, 13; 37, 13; 92, 11. 20
socius 42, 22; 45, 14; 61, 21; 84, 16; 177, 10; 178, 5. 13; (= coepiscopus) 37, 12; 38, 7; 76, 8
sole intrante 136, 13; solis ortu 35, 18
solemnis consuetudo *(sc.* sacrificii diuini) 100, 16; *u. aduerbia*
solere 22, 9; 59, 13; 68, 10; 77, 10; 108, 3; 144, 14; solitum est 90, 9; solita malitia 21, 4; *cfr.* 73, 19; 100, 16; 108, 5; 144, 15
soluere *(i. q.* irritum facere) baptisma 69, 15; crinem(s) 151, 2. 4. 14
solus 3, 9; 10, 13; 14, 15; 64, 7; 136, 4. 25; 164, 23; 171, 7. 9 *passim;* unus et s. 156, 16; soli aut solae 157. 9; non solum — sed ne 126, 11. 12; non solum non — sed 147, 16; *add. pron. person.* 7, 15; 32, 12; 34, 10; 35, 2. 3. 10. 17; 42, 9; 95, 22; 176, 7 *saepissime*
sonare (= laut werden) 35, 21; 165, 13; ad 86, 5; 164, 14
sordes 9, 20; mentis 128, 11; inexpiabiles 52, 20; sine sorde * 52, 17
sordidare *(i. q.* maculare) uitam 29, 15; *abs.* 124, 21 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gym.* 1884, 404: *Gloss. Cyrill. p.* 603, 43 ῥυπαίνω, sordido)
sordidi 85, 14; 143, 16; 146, 8
soror 16, 3; 21, 5; 94, 22
sorte defuncti 141, 13
spargere crines cineribus 152, 1; spatia 153, 15; sparso coagulo 14, 1; mendacium sparsit fama 22, 7; (= frangere) 161, 4
spatia inplere 55, 17; temporum spatia 66, 2; 143, 21; inclusa 153, 15 *(u. indic.* II *s.* basilica)
specialis *(opp.* generalis) sententia 125, 8; sanctitas 32, 13; *u. aduerbia.*
species operis . . sp. alias 57, 17. 18; prima 126, 16; tres (duabus) 126, 15. 25; 137, 5; sp. calicis (= partes) 146, 3
spelunca 39, 5; 62, 14
sperare *aliquid* 140, 6
spes 20, 4; 136, 25; 140, 2; 143, 1
spirandi facultas 64, 9
spiritalis cibus (= eucharistia) 18, 17; semina 46, 4; 47, 2; *cfr.* 46, 16; 54, 6; 113, 16; 150, 21; 151, 2. 5; (*oppos.* corporalis) 71, 16; spiritaliter renasci 46, 6; appellatur 71, 9; nubere 151, 13
spiritus 43, 16; dei 43, 9; spiritum (= iram?) metuens 17, 1; paupertate spiritus 177, 18. 22; inmundus 110, 10. 12 — sp. sanctus *passim uelut* 5, 2; 34, 17. 22; 175, 12; sanctus sp. 153, 17; *om.* sanctus 113, 7
spolia detrahere *alicui* 141, 7
spoliare 54, 22; 58, 11
sponsare *absol.* 151, 11 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gym.* 1884, 403)
sponsus spiritalis 151, 2. 5; eccle-

siae 11, 21; 71, 7; *cfr.* 140; 12; 150, 21; 152, 7; sponsa 32, 7; 46, 17 *bis;* 48, 11; electa 12, 5; dilecta 32, 10; Christi 67, 3
sponte 159, 19; 163, 27. 30; sponte sua 122, 9
stabularius 149, 17
stare *(i. q.* consistere) 24, 11; 40, 6. 7. 14; in errore 40, 10; contra 105, 2; (= esse) 57, 19; 173, 16; dubius stetit inter 86, 5; *(opp.* iacere) 62, 3; *(opp.* migrare) 94, 21; bene stantes 156, 2
statim 24, 14; 113, 16; 167, 24
stationarii *(seu* apparitores *seu* milites in statione positi) 16, 19; 29, 13. 18; *cfr. ind.* II Superius
statua salis 97, 18
sternere miseros 58, 5
stillicidium(a) 166, 32; 167, 6. 9
storia *uel* storea, Matte, Schutzdecke (*cfr. Caes. b. c.* 2, 9. 4; *Liu.* 30, 3. 9; *Plin.* 15, 16 (18), *translate*: Schutzwehr): storiam pacem dereliquit (*sc.* deus) 3, 8; *(cfr. Commod. apol.* 151 *ed. Dombart & Archiv f. lat. Lexikogr.* III, 147)
strepitus (= tumultus) cotidiani sunt habiti 28, 9
stringere ferrum 63, 1; in fascem 156, 19
strumentorum deificorum * 30, 1 *(sed cfr. adnot.)*
struxisti (nauem) funibus 105, 7
studere *c. inf.* 22, 3
studio litigandi (= l. causa) 25, 9; studio partium 28, 9; criminandi 43, 15; 114, 21; 116, 12; studiis ueritas inpeditur 123, 7; studio et labore 157, 10
studiose defenditis 40, 17
stulta sapientia 145, 1; praesumptio 34, 12; stultum est 133, 15; 149, 10; stulte facere 142, 4; 155, 6
stultitia 49, 16; 66, 16; 155, 1
stupescerent dentes * 67, 9 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gym.* 1884, 405)
suadere *aliquid* 107, 15; *c. gerundiuo* 81, 3; = persuadere) *alicui* 99, 13; *c. acc. et inf.* 34, 10; *abs.* 62, 23
suaue oleum 174, 5; 175, 1; suauissimis haustibus 153, 20
suauitas (olei) 174, 6. 9. 13; 175, 11. 14. 23; 178, 4; exterminare 174, 7. 10; 175, 20; dare 174, 12. 20; corrumpere 174, 17. 19. 23; 175, 8. 24; accipere 174, 24
sub *semper c. abl. a) sensu loc.* 50, 3; 58, 4; 66, 12. 13 *ter*; 76. 8; 104, 18; 167, 9; 181, 14; *b) tempor.* 85, 3 *ter*; 90, 10. 12. 13; 91, 5. 6. 7. 8; 96, 19. 21. 22; 133, 7; 139, 20; 153, 18; 172, 23; *c) mod.* sub nominibus dicere 51, 12; *d) causal.* sub metu 165, 10; s. cupiditate 83. 7 — iacere s. sententia 18, 7; latere s. silentio 22, 8; pendere sub metu 29, 14; s. interrogatione qualis futurus est 75, 8 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. öst. Gym.* 1884, 402)
subducere *aliquid* 33, 16; 144, 16; *alicui aliquid* 13, 12; 14, 21; 20, 8; 108, 15; 146, 11; cibo subducto 64, 8; uestimento 109, 22; subductum tempus 24, 12
subest nomini corpus 127, 6
subinde 145, 18; 162, 9
subito 19, 2; 24, 20; 82, 7; 155, 23
subleuare mentem 150, 13; eleemosynis subleuata 73, 16
submurmurare 181, 18
subplantator 13, 7; 14, 17
subponere 8, 10; *absol.* 66, 12
subprimite uoces 87, 18
subruere mentes 58, 2
subscribere preces 78, 11
subsequi 83, 17; subsequens lectio 105, 14
substantiam erogare in medicos 138, 10; factum ex substantiis 109, 3
substantiua: abstracta pro concretis: iudicium (= iudices) 27, 17; inpietas 39, 23; officia (= officiales) 152, 18; paupertas (= pauperes) 73, 17; infantia 90, 22; aetates 65, 20; 140, 18; — *concreta pro abstr.* traditores = traditio 7, 17 — *pro adiect.:* regi peccatori et sacrilego 81, 2; peccatoribus operariis 85, 13; honor nominis (Ehrenname) 58, 11;

operarius artifex 134, 12; dente uindice laniare 54, 2 — *res pro persona:* palatium = imperator 25, 15
subter est (terra) 145, 13
subtiles in *re* 51, 9; subtili seductione 108, 11; *u. aduerbia*
subtilitas 155, 21
subuectio (auxilium?) spiritalis 54, 6; (*cfr.* subuectare = subministrare, adiuuare, *Du Cange* VII, 642)
subuenire peccatoribus 74, 20
subuertere templa 91, 2
succedere *alicui* 36, 21; 38, 14; 39, 9; pro uoluntate 133, 24
succendere: furore succensus 73, 19; dementia succensa 81, 22
succidere: arbor succisa 156, 21
succumbere 19, 1
succurrere *alicui* 55, 18; 75, 1; 148, 6; 160, 15
sufficere 9, 21; 12, 11; 72, 2; 141, 12; 145, 21; 154, 18; 159, 5; *alicui* 63, 16. 17; 144, 9; 159, 3; *c. inf.* 144, 18; *acc. c. inf.* 27, 16
suffocare uiuere cupientem 64, 10
suffragante ipsa (Lucilla) 21, 15
suffragator 28, 3
suffragio populi 20, 2
suffulti dignitate 15, 18
suggerere imperatori ut 28, 3
suilla caro 167, 28
sumptus inpendere 149, 20; expliciti 150, 3
super ecclesiam (constituit me) 71, 6; s. imperatorem non sit 75, 10; se extollere s. *aliquid* 75, 12; 93, 11; super se reuerti (in sich gehen) 40, 4; s. caput uelamen praetendere 61, 8; 66, 14; *cfr.* * 4, 12; s. terram ferri 153, 16
superati sunt 11, 5
superbia 32, 9. 13; 56, 3. 17; 57, 4. 8. 10; 66, 15; 77, 14; 107, 8; 126, 28; 153, 3
superbus 56, 26; 57, 12; 59, 2; 144, 1; 159, 15
superducere aquam scrobibus 136, 2
superiorem sibi uideri 76, 8; superius diximus 21, 17; summum malum 23, 6
superstitiosum sit ponere 91, 23
superuenturum oleum 113, 11
supplicatio 144, 15
supra altare occisi 52, 18; quicquid s. homines est 77, 6 — supra dixi (-mus, dictum est) 6, 2; 12, 3; 40, 15; 173, 9 *saepissime*; supra dictus *saepissime uelut* 20, 22; 22, 8. 13; 42, 18; 100, 12; s. memoratus 20, 7. 18; 29, 20; 31, 6; 43, 6; 52, 7. 9 *saepius*; s. probare 180, 20
surgeret mortua 137, 14
suscipere semina 169, 11; oleum 175, 18; populos suscipiens 95, 10; suscepti hospitio 20, 19; conpetenter 84, 3; (= excipere *quocum uariatur)* 125, 12; 173, 21
suscitare 62, 9; (mortuam) 137, 11; 141, 17
suspicari de 147, 3
suspicio 104, 16; 147, 4. 6
sustinet paries lapidem 95, 17; sustinendus sinu eccl. 168, 12
suus (= debitus) 3, 13; 28, 17 *passim*; diuitias suas denegastis 46, 24; suorumque 114; 13; omnibus suis 20, 11
symbolum catholicum 44, 14; trinitatis (= fides tr.?) 45, 10; *cfr.* 13, 10; 14, 8; 176, 22
synagogae septem 70, 12
synonyma coniunguntur: integra inuiolataque 4, 1; ueritate cogente conpellimur 6, 5; non aspernatus sum neque contempsi 6, 14; *(cfr.* aspernari et repudiare 111, 17); ad inducendos uel decipiendos 10, 20; foras exeunt et se separant 14, 3; ignorantes et rudes 14, 10; ab hortulo et a paradiso dei 14, 20; apices et principes 15, 19; res clara et manifesta 17, 14; tempestas peracta et definita 19, 17; sic tibi uidetur et ita placet 13, 5; negatum et subductum tempus 24, 12; innocentes et indignos 30, 18; hortante et dicente 34, 22; conexas et indiuiduas 42, 11; interuenit et occurrit 51, 15; tumidus inflatus 56, 26; manifestum et luce clarius 42, 6; flectere et inclinare

66, 9; prouocare atque inpellere 73, 10; uinum calcatur et premitur 85, 13; aperte dilucideque 102, 3 (*u.* apertus)

Tabulae legis 87, 12; 160, 15; 161, 3. 15; 162, 25; *cfr.* 123. 22. 24; 149, 8; 160, 33; 162, 28
tacere exempla 161, 29; de 59, 21; 78, 8; 103, 4; 148, 13; 149, 9; *abs.* 102, 10; 103, 3; 124, 8. 9; 155, 13; 172, 24
tacitus 123, 24; 138, 15; tacite frui 156, 3
tactus—us 134, 16. 17; 145, 11; 148, 11; 149, 4. 6. 7 *bis*
talis 4, 19; 17. 2. 5; 25, 1; 51, 14; 64, 14; 73, 23; 100, 11; 110, 7 *saepissime;* quid tale 52, 23; 54, 11; 109, 15; aliquid 24, 21; 90, 7; talis — qualis 56, 26; 119, 21. 22; 152, 8. 9; 168, 10; 174, 21. 24; 175, 17; talis — ut 28, 10; 33, 19; 104, 3; talis qui 24, 13; 74, 10; 123, 14; 157, 8; nihil tale 29, 15; 100, 12; 174, 18
tam 6, 17; 22, 16. 17; 51, 13; tam — quam 142, 5
tamen 6, 2; 44, 6; 53, 12; 103, 2; (= autem) 43, 24; *praecedente* quamuis 5, 1; 7, 11; 77, 3; 164, 5; cum 171, 6; si tamen 5, 22; 132, 3; et tamen 4, 16; 43, 15; 65, 5; 144, 17 — *secundo loco* 29, 1; 121, 13; 143, 11; 146, 1; 155, 17; 168, 6; 180, 12; *tertio loco* 56, 19; 65, 10; 146, 7
tamquam 10, 14; 12, 15; 21, 3; 50, 13; 54, 2; 77, 11; 86, 17; *c. coni.* 63, 4
tangere 60, 13; 62, 11; 145, 8. 10; 148, 11. 12; 149, 8; 154, 20; *abs.* 138, 17. 23; 149, 2
tantummodo 35, 16; 109, 7; 137, 19; 145, 20; tantum (modo) 33, 5
tantus 33, 21; 63, 14; 83, 13; 92, 18; 136, 9; 143, 12; 172, 4; 173, 4; (= tot) tanto iudicio (= tot iudicibus) purgatum 27, 17; tantis pauperibus inpedire 75, 9; *cfr.* 53, 1; 138, 11; tantum te extollis 93, 14; tantum exigere 77, 7; tot et tantae 147, 14; tantus — quantus 149, 4; 172, 11; sed tantum (= nur) 4, 7; 154, 20
tardare in obtemperando 82, 7
tardos 156, 6; paulo tardius 99, 11
tartareo carcere clausi 24, 19
tectum uidere 154, 22; tecti indignitas 138, 2; tecta 52, 2; 166, 31
tegulae 52, 3. 4
tela repulsa 31, 6
temerarius 62, 6; 90, 6; 167, 1
temere dictum 140, 14
temeritas 167, 11
tempestas persecutionis 15, 14; 19, 2. 17; 29, 10; *cfr.* 94, 15; 95, 14; 96, 6. 17. 19; tempestatibus caeditur (paries) 95, 19; inuidiae tempestatibus 175, 19
templum 50, 13. 17; 57, 9; 59, 19; templa dei (*i. q.* ecclesiae) 72, 2; 91, 2; idolorum templa 51, 4; 91, 6; *cfr.* 90, 18. 21; 146, 17. 19
temporalis festiuitas 151, 17
temporariam personam 137, 6
temporum consecutio: instructus es, ut quod .. uidisti sed .. audieris, loquereris, cum .. legerimus 7, 2; mersus sit, ut remanserit 10, 14; cum increparetur, quod fuerit, coeperant 16, 17; monstratum est, consequens erit 17, 13; legitur, ut dicerent 28, 11; si laudatis, tacebit 35, 17; cum erubescere debueras, accusas 54, 16; furor ostensus est, stultitia fuerat (= est) reuelanda 66, 15; si audiret, rogare debuerat 73, 27; exaltatum est cor, ut fuisse (= esse) uideretur 76, 14; *cfr.* 78, 16; ut qui secuti sunt uocarentur 77, 16; qui se duces fuisse (= esse) iactabant 82, 6; principatum se tenuisse crediderat 75, 10; facerent (= fecissent) quicquid dictasset, nisi obstitisset 83, 21; incipio — si tacuero 103, 4; sequitur uindicta, nisi antecesserit 88, 2; quid se extollit, cum .. poterit 93, 12; quicumque intrauerit, foris est 95, 9; potuerunt uendi, ut possint 98, 7; bene diceres et — potuisses, si inuenires 139, 4. 5; ut ubicumque legeris, conligeres 116, 13; dum

senserit, transfert . . si fuerit . . itur 123, 19 *sq.*; si taceret — fecerat — pronuntiauerat 124, 9. 10; uiderat, quando postulabat 152, 9; quodsi facias, corrupisti 153, 8; quicquid . . potest, meruit 160, 3; dictum erat, si sequeretur 100, 11; quid uisum est negare uoluisse 15, 3; si quis uoluerit legat 28, 15; euangelium ubi lectum est (= legitur) 43, 19; *cfr.* 44, 3. 16; quicquid dicere potuisti, ~ loquimur (= locuti sumus) 48, 3; tolle . . et es 7, 21; testimonium perhibet . . poterimus 16, 14; posuit ut . . deliquarent, ut . . possint 166, 31; Macarium fuisse uidebatur 180, 9 — *imperf. pro plqpf.:* nec doleret si interuenisset 172, 6; dicerent . . Petro, qui negauerat 171, 19. 21; *cfr.* 52, 1; 54. 8. 9. 19; 73, 18; 81. 12. 14; 89, 23; 109, 5; 166, 3; 167, 15; 170, 13 — *plusqpf. saepissime:* retinuit ne tradidisset 21, 8; petiit ut licuisset 28, 1; defuerant, qui uoluissent 86, 8; dedit mandata ut remansisset ut iungerent 104, 4; negat nisi accepisset 124, 12; inmutarent, ut . . proicerent et . . accepissent 149, 14 *(sed cfr. adnot.)*; si fieret et uenissent dubitarent 163, 26 *sq.*; ita data est ut remansisset 167, 18. 19; ex quo condiretur, quod placuisset 178, 4; *plerumque* posse: inuentum est quod potuisset 29, 15; saepserunt ubi potuissent 39, 6; tenuit — deberet . . potuisset 138, 2 *sq.*; *cfr.* 40, 9—11; 61, 16; 70, 11—13; 78, 19. 20; 83, 20; 94, 8; 160, 18; 161, 20. 28. 29; 162, 23; 167, 31

temporum uariatio: pax si mansisset nec turbaretur . non esset 4, 1; et suffecerat et abundabat 12, 11; aut debebat aut debuit 21, 9; placuerat et uidebantur 38, 18; relegauerant — fuerant nec licebat 50, 14; miserat aut mittere disponebat 51, 17; sequebantur — uenerat 62, 18; renuntiata est — fuerant — erat — uiderat — timuistis 68, 10—14; dicerent se ire . . et daturos 74, 16; exaltauit cor — uidebatur et uoluisset 76, 7—9; appellatus est sed dicebatur 76, 15. 16; quod extulit et uidebatur 78, 16; amiserant — habuit — terrebantur — aduolabat 82, 4 *sq.*; conualuerat — inuenit 83, 5; nec uolebant nec uoluerunt 87, 5; si suffecerat — oportuit — licuit 144, 18; dictabat — tradidit — fugerant 162, 5. 6; inponebat et iratus est 162, 9. 10; fuerunt et appellabantur 177, 16. 17; utinam diceres . . nec sic dixeras 10, 6; ut proicerent et accepissent 149, 14

temptaretur fieri 68, 3

tempus (tempora) *c. gen.*: persecutionis 29, 10; 65, 3; *cfr.* 24, 13; 78, 5; 89, 2; 96, 1. 2. 9; 114, 3; 130, 7; 163, 21; 165, 2; 167, 16; 168, 1; 170, 13; retro temporis 21, 11; uno 15, 11; 21, 24; 51, 7; 96, 18; ad tempus (tempora) (= illo t.) 80, 10; 85, 5; 163, 21; pro t. 30, 19; 123, 18; ab aliis t. esse 168, 7; illo (hoc) t. *passim* 20, 14. 24; 50, 12. 13; 81, 20; illo in t. 160, 13; illis t. 108, 10; suo (suis) t. 23, 2; 11, 3; 166, 3; 167, 30; eodem (isdem) 19, 3; 147, 3; 167, 25; primis 160, 15; 165, 27; (in) praesenti 139, 11; 140, 2; haereticus praesentis t. 109, 6; *cfr.* 11, 7; 29, 11. 19; 104, 2; 135, 14; spatia temporum 66, 2; 143, 20 — *cfr.* 15, 20; 49, 19; 89, 17. 18; 90, 13; 124, 6; 130, 4. 12. 22; 163, 4. 10; 173, 7 *saepius*

tendere colla 157, 5; (ruga) possit tendi 52, 23; uelamina 66, 15; tunica 140, 19

tenebrae 169, 8

tenere *transit.* 42, 15 *bis*; 75, 10; 84, 16; 133, 16. 17; 136, 4; 138, 2; se tenere (= zögern, sich aufrecht erhalten) 109, 11; 156, 7. 9; sacrilegus teneris in 153, 12

tenus uerbo 141, 13

terminatur tractatus 179, 19
terminus 33, * 19. 24; * 34, 5. 8; 131, 20
terra 24, 14. 17; 34, 3. 20; 79, 9; 136, 1. 5; 145, 13 *bis;* 148, 17; 153, 18; 154, 18; (*oppos.* caelo) 160, 26; 161, 17; 169, 14; 177, 16 — *plur.* 34, 1; 44, 8; 123, 10. 17; terrarum orbis *(q. u.) saepissime uelut* 34, 16; 36, 5; 69, 13; 147, 11; 176, 21
terrenus pater 123, 19; terrena 123, 13
terrere uiuos 155, 11; litteris 82, 5; territus 166, 27; 167, 6
terror 68, 13; 82, 8; *plur.* 63, 22; 158, 5
testamentum (*i. q.* libri sacri) 68, 9; diuinum 94, 1; recitare 106, 1; 107, 1; adsumere per os 106, 21; seruare 107, 1; testamento seruire 106, 1; *cfr.* 123, 12. 16. 24; 124, 1. 2. 7; 149, 19; 150, 2; 165, 3
testari 4, 4; 12, 1; 16, 13; 23, 11; 50, 6. 21; 70, 2; 71, 19; 116, 8; 121, 3
testificari 56, 18
testimonium 16, 13; 43, 19; 79, 8; diuinum 8, 15; 111, 22; fidei testimonia 138, 8
testis 73, 14; *u.* adhibere, inducere
thesauros ferebant 83, 12
timere *c. acc.* 19, 5; 60, 8; 63, 8. 10; 74, 12; 107, 10; 112, 8. 16; *pass.* 75, 14; 104, 16; 105, 15; *absol.* 68, 14; ne 123, 20; quia 105, 3. 5. 8
timidi 161. 27
timor dei 5, 1; cum t. 41, 9
tinctio * 125, 18
tingere (= baptizare) 10, 11; 129, 11. 16; in nomine Christi 98, 20; *cfr.* 130, 4. 5; 133, 1. 21; 135, 6; tincta uellera (= fucata) 134, 15
tiro (*oppos.* princeps) 38, 21
titulus (*i. q.* initium): scismatis 22, 21; testamenti 124, 7 *bis;* libri 161, 7; in hoc titulo delinquere 144, 18; *cfr.* 164, 6; 172, 9
tollere (= auferre) 62, 13; 111, 5; calumniam 7, 21; de digito 120, 1; in altum 151, 17; sublata praescriptio 152, 7; lex 163, 17
tormenta 29, 14; 58, 13; 170, 6
torqueri de 50, 12
torques 80, 1
torus 114, 10
tot *passim* 11, 9; 20, 24; 33, 11; 42, 3. 6. 7; 60, 10; 93, 4; 106, 15; 141, 12; 153, 19; 163, 21; 173, 17; 180, 19; tot et tales 17, 9; tot et tantae 147, 14; quot — tot 95, 13
totidem sententiis 29, 2
totiens 96, 15; 107, 24
totus *passim uelut* 8, 19; 15, 14; 20, 2. 22; 50, 3; 66, 3; 135, 12. 16; 145, 4; 177, 21; orbis (terrarum) *saepissime* 18, 4; 28, 12; 34, 3; 35, 17; 36, 1. 5; 69, 13; 86, 13; 147, 11 (toto orbi); totum ponere 126, 5; in totum inlaesa 166, 23; totum hoc quare 72, 21 — toti = omnes 38, 14; 42, 15; 167, 30 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 403 *& Itala p.* 338; *Arch. f. lat. Lexikogr.* III, 470, VII, 480; *Rh. Mus.* 37, 107)
tractare *absol.* = disputare, scribere (*cfr.* tractatus) 6, 17; 8, 20; 119, 3. 17; 139, 11; male 7, 10; 8, 24; 9, 18; 146, 7; 155, 11; (= praedicare, contionari in ecclesia) 179, 12
tractator (= concionator) 174, 10
tractatus episcopalis (*i. q.* episc. exhortatio) 179, 14. 18; (= libellus) 6, 13. 18; 7, 17; 107, 8. 11. 13; 118, 11; 119, 3. 11; 139, 1; 140, 1; 173, 25
tradere 15, 22; 160, 16. 28; 161, 25. 26; 163, 12. 13. 14; 166, 12. 16; 167, 11; 171, 4. 5; *alicui (aliquid)* 20, 6; 162, 2; 167, 5. 13; 170, 6; *absol.* 16, 17. 20; 21, 19; 159, 19; 162, 5. 11; 166, 24; 167, 14. 22; 168, 5
traditio 15, 10; 17, 12; 21, 22; 22, 15; 57, 11; 159, 10. 12; 162, 26; 177, 14; tr. et scisma 22, 17
traditor *saepissime* 17, 8. 10; 21, 1. 16; 30, 15; 48, 4; 92, 5. 7; 118, 2; 158, 2; 163, 16. 23 *bis.* 30; 173, 22. 23; tr. et scismaticus 7, 16; 31, 4. 5

trahere (*i. q.* accipere, sumere) sacramenta 15, 1; in captiuitatem 63, 13; ad te traxisti 116, 16; (= corripere?) 53, 9
transducere ad 69, 1. 15
transferre 121, 9; 178, 10: transferens merita 30, 17; in tabulas 123, 22
ad transglutiendos terra patuit 24, 16
transire in 134, 6; ad 98, 22
transitus ad martyrium (= Pforte z. M.) 91, 15; transitum facere ad 101, 1; 125, 11; 174, 15; *plur.* 156, 4. 10
transmarini *sc.* populi 50, 9
transmittere (= mittere) 80, 17; (= tradere hereditate) 164, 5
transuersa est aqua piscinae 72, 4
tremor 167, 22
trepidare 16, 8; 68, 15
trepidatio 23, 8
tres 126, 14; 174, 5. 7; tria 23, 12; 96, 24; 138, 8; trium 124, 21; tribus 20, 12. 15; 23, 14; 26, 11; 33, 6. 9; 122, 16; 137, 4
tribuere ueniam 13, 8; 14, 17; 172, 3; indulgentiam 21, 18
tribunal dei ascendere 62, 6
trinitas *saepissime* 120, 5. 22; 122, 3. 5. 10. 17. 18. 20. 23. 24; 125, 5; 126, 16. 19. 23. 28; 127, 1; 130, 5; 134. 19; 163, 13
tripartitam (speciem) 137, 5
triticum 169, 19; 170, 16
triumphabat diabolus 90, 18
triumphi 63, 5
trucidatio operata est 51, 19
tumenti pectore 57, 2
tumidus pharisaeus 56, 26
tumor mentis 77, 5; 135, 12; 136, 7
tumulus = sepulcrum 123, 23. 24
tunc 15, 17; 17, 6; 19, 4; 20, 2. 23; 21, 4; 28, 2. 4; 29, 6; 68, 6; 80, 17; 81, 12. 15; 82, 16. 19; 172, 19; 178, 21; iam t. 73, 25; etiam tunc 130, 9; cum — tunc 129, 3
tunica natans 140, 12. 17
turati (*i. e.* qui idolis tus adoleuerunt) 17, 10 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 404)
turba *c. genet.* 49, 1; 57, 19; 69, 11; 110, 4; 136, 21; 154, 3; 165, 9; 169, 10; furiosa 83, 7; infinita 83, 18; omnes turbae 124, 11; inter turbas(m) 138, 12. 17
turbare pacem 4, 2; turbati 101, 5
turbinibus concussa pax 18, 15
turibula 24, 5; 148, 16. 18
turificare 16, 6; 65, 4
turificatio 65, 7
turpes transitus 156, 10
tus ponere 68, 9; 90, 20; tura 91, 3
tutari 68, 5
tulela fidei 142, 9; ad t. 69, 4
tutus 74, 9; 150, 20; *superl.* 82, 12
tyrannus imperator 19, 4; Antiochus 167, 26

Uacare (= nihil operari) 130, 2; *absol.* 165, 22; *cfr.* 132, 21 *bis;* 137, 19; 175, 1. 5
uacua fit domus 110, 14
uadere ad 156, 18
uae facientibus * 4, 11; * 66, 11
uagari 82, 1. 20
uagina gladium conditum 90, 1
ualere membris 61, 7; nihil 92, 10; *c. infin.* 38, 17; 84, 12; *abs.* 165, 11
uallabantur creditores periculis 82, 8
uallis (*sc.* montis Sion) 70, 9; 71, 2. 22; 72, 1. 7; 90, 2
uana inuidia 54, 13; seductiones * 4, 16; uanum 91, 23; 149, 10
uaniloquium * 31, 1
uanitas 155, 2
uaria baptismata 14, 15; fides 126, 4
uas electionis (Paulus) 92, 19; inane 111, 3; uasa 146, 9; 148, 7
uates falsi 4, 5; 89, 9. 11. 12; 95, 8; 180, 20
ubertim 172, 6; 173, 9
ubi 9, 2. 10; 17, 18. 22; 20, 21; 33, 2. 4. 10. 12 *bis;* 55, 17; 60, 9; 70, 13; 82, 20; 121, 1. 5; 137, 21; 147, 5. 12. 13 *bis.* 14. 15 *bis;* 156, 14; 163, 15; 175, 23; = in quo (quibus) 97, 13; 146, 13; 160, 15; ubi ait 113, 2; 114, 10; ubi cum 51, 23; illic — ubi 38, 6; 122, 6; 143, 22; totum ubi (= cuius) partem 135, 12; pars ubi 140, 2 — *tempor.* 46, 3; 100, 12; 144, 9; 161, 16; 163, 5; 167, 33; *c. coni.* 39, 5. 6. 10; 70, 12 — *u.* ibi

ubicumque 90, 20; 116, 13
ubique 33, 14; 45, 20; 73, 25; 79, 11; 81, 13; 127, 12; 143, 11; 163, 18; 165, 13; 167, 31; (= quoquouersus) mittentes 22, 3; 74, 18
udatur paries pluuia 95, 19; *(opp.* maduit) 96, 21 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 404)
uectibus malitiae destruentes 58, 19
uehiculum 82, 13
uel 9, 10. 14; 10, 20; 12, 21; 66, 14; 67, 8; 78, 18; 139, 13; 158, 8; 169, 11; 170, 21; (= quamuis) uel sero 22, 18; 40, 18; 45, 2; 114, 2; 121, 7; 134, 1; 135, 8; 141, 11; 178, 6; *cfr.* 41, 3; (= saltem) 5, 21. 23; 6, 11; 104, 4; 122, 4; 138, 7; 143, 25; 144, 12; 152, 2; 155, 13; (= auch nur) 38, 2; 108, 19; 147, 2; nec — uel 55, 7; uel — uel 62, 13. 14; 98, 19; 104, 15. 16; 109, 23; 128, 7. 8; 146, 21; 147, 5. 6; 150, 10; 162, 10; 169, 17; 170, 16; uel — et si non — sed 110, 5. 6; non — uel *ter* 91, 13 *sq.*
uelamen * 4, 12; * 61, 14; 145, 10; uelamina 61, 9; 66, 14; 145, 11; 153, 1
uelamenta euersionis obtendere 4, 8
uelata capita 151, 7
uelis nauem ornare 105, 7
uelle *aliquid* 99, 9. 13; 101, 10; quantum uult 53, 11; *absol.* 28, 15; 33, 1; 55, 15. 20; 104, 6 *saepissime;* sicut (ut) uultis 66, 4; 98, 8; 132, 20; 133, 19; 174, 20; (= putare) 75, 5; 102, 6; baptisma uoluit esse (= habendum est) 130, 15; magis uelle 170, 25; quod bene uoluerit 55, 16 — *sequitur* ut 88, 4; 181, 16; *acc. c. inf.* 3, 13; 6, 14; 13, 11; 75, 5; 91, 25; 99, 6; 126, 26; 135, 11; 170, 25; 181, 2; *infin. passim* 10, 23; 23, 8; 33, 5; 43, 13 *bis;* 55, 10; 63, 5; 75, 4; 86, 18; 93, 16. 17; 106, 7. 19; 111, 3. 5, 21; 120, 1. 11; 132, 14; 143, 25; 154, 25; 167, 16 — *pleonastice c. infin.* iactare uoluisti (= iactasti) 31, 7; *cfr.* 11, 10; 31, 5; 40, 1; 42, 2; 43, 16; 45, 24; 46, 11. 15; 48, 8; 49, 2; 60, 16. 22; 61, 11; 64, 20; 72, 3; 86, 9; 94, 5; 120, 17; 128, 20; 132, 7; 139, 3; 149, 11; 153, 15; 154, 18; 155, 9; 163, 20; 176, 17; 177, 5. 10; 178, 13 — uolens 60, 13; 74, 17; 100, 18; 133, 22; 150, 7; 152, 19; 173, 24
uellus 134, 5. 15
uelut 12, 14; 46, 11; 109, 13; u. — sic 124, 2
uenae flagitiorum 21, 22; fluentibus 115, 8
uendere 97, 21; 98, 6; 105, 5; uendi 98, 7; 146, 7; *absol.* 146, 5 *bis*
ueneficium *(i. q.* malae artes) 73, 7
uenena sibi seruent 108, 18
uenenarius 64, 7
uenerari non minori metu 77, 9
ueniam tribuere 13, 8; 14, 17; 172, 3; mereri 24, 13; habere 160, 6; consequi 171, 7
uenire 3, 4. 5; 28, 6; 68, 6; 73, 19; 81, 12; 83, 20; 98, 10; 100, 5; 129, 11. 12; 141, 3, 7. 9; 170, 3; uentum est (ab his) 26, 11; 100, 12; rescriptum uenit 19, 7; tempus 130, 7; ad 51, 2; 54, 23; 73, 18; 77, 18; 78, 2; 90, 19; 116, 21; 136, 20; 137, 10; 138, 1; 145, 15; 163, 27. 30; 168, 11; quo u. 113, 8; in potestatem 62, 14. 19: in nuptias 150, 21; (= oriri, nasci) 93, 10; 155, 9; *c. infin.* pati uenerat 89, 22 — ueniens 47, 19; 51, 11; 95, 20; 125, 6. 11; 129, 15; uenientibus (= qui uenerant) supra memoratis 81, 17
uentilare nomen 84, 7; 88, 15
uentos captasti 105, 8
uentose loqui 6, 3
uerbum 'seducunt' 97, 6; 'bene' 125, 4; uerbo tenus 141, 13; uerba superbiae 107, 7; consilii 150, 9; seductionis 97, 9; Christi (dei) 171, 22; (23, 9); lingua in haec uerba commota 100, 9; uerbis loqui 144, 6; his uerbis *saepius* 27, 11; 113, 9; *cfr.* 78, 3; 99, 8; 105, 1. 11; 108, 11; 129, 13; 132, 20; 139, 8; 168, 21; 171, 5

uerecundia 143, 11
uerecundus 155, 25
uereor dicere 152, 20
ueritas *passim* 6, 5. 8; 11, 14; 25, 11; 30, 12, 20; 56, 4. 10. 16; 101, 2. 5; 114, 2; 121, 3. 5. 6. 7; 178, 6, 12; 180, 2; ueritatis exules 14, 8; domus 14, 15; secures 158, 8: ratio 86, 19; deserere 156, 8
uero *u.* uerus
uersari in officio 179, 7
uersum dicere 35, 2
uertere in *aliquid* 31, 8; 60, 23
uertex (montis) 70, 11
uerus 9, 9; 13, 20; 44, 15; 114, 7; 120, 9. 10. 16. 20. 21; 155, 1; 175, 22 *saepius*; uerissimus 7, 21; 14, 8; 22, 8; uere catholica 12, 2 (uera c. 177, 9); uere dictum 65, 20; (= profecto) diuiserat 78, 4 — uero *coniunct.* 14, 1. 8. 22; 115, 8; 118, 5; 122, 7; 132, 2. 10; 140, 10 *saepius*; *tertio loco* 139, 10
uestigia ruinarum 71, 15; sancta (Christi) 147, 13; calcare 154, 12; polluta 154, 17; ueritatis 180, 2; ponere in re 154, 19
uestimenta scindere 40, 1; subducto uestimento 109, 22
uestire aetates 73, 17; 140, 17; *cfr.* 140, 13 *bis;* tractatus sanctitate uestitus 179, 15 *(oppos.* nude loqui 179, 13)
uestis 93, 9. 17; 94, 6; 140, 12. 14; 149, 8; sana 93, 8; nuptialis 140, 11. 24; 141, 3. 6
uestras uel uestrorum prouocationes 158, 8
ueterare 150, 19 *(sed. cfr. adnot.)*
ueternosam duritiam 139, 9
uetustatis uiscera 145, 2
uexare 65, 20; 108, 16. 19; 154, 3; uexati milites 84, 9
uexatio 115, 14
uia peccatorum 39, 25; 40, 7. 14; dare 130, 8; mala 40, 3; retinere 126, 24; reuerti de 40, 5; *cfr.* 40, 6; 144, 15: 173, 15
uicina momenta 56, 10; loca 81, 18; fila 94, 6; episcopi 20, 1; persona u. est (= proxime accedit *uel* tertium est) 126, 21
uictima canina 102, 11
uictimare canem * 112, 2 *(cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 403)
uictoria 62, 19. 23; 63, 4; 71, 14
uicus; uox de uico conlecta 132, 18; in uico et in platea 154, 12
uidelicet 30, 17; 48, 5; 108, 3
uidere *aliquem (aliquid) passim* 24, 7; 43, 10; 50, 4; 60, 12; 72, 1; 81, 12; 100, 14; 122, 16; 138, 12 *bis;* 146, 17; 154, 20. 21. 22; 171, 16; 181, 22; (= scio, intellego) 6, 20; 8, 21; 12, 16; 14, 14; 18, 3; 22, 16; 24, 22; 30, 15; 73, 5; 81, 10; 83. 17; 89, 15. 17; 101, 9. 11; 104, 10. 12; 107, 21; 126, 18; 127, 15; 128, 9. 10; 137, 4; *c. acc. et inf.* 42, 8. 15; 91, 10; 110, 7; 138, 11; 146, 12; 152, 6; 166, 10. 21; 170, 24; 180, 2. 15; *om.* esse 100, 16; quia 180, 12; uideamus an 23, 20; 92, 21; 112, 19; 149, 8; uidete ne 91, 22; *sequ. enunt. interrog.* 23, 14; 36, 9; 62, 3; 88, 12; 97, 6; 129, 1; 168, 5; 181, 18; *c. partic.* 181, 16; *absol.* non uidentis (= caeci) 69, 5; *cfr.* 138, 16 — uideri (*sc.* oculis) 43, 14; 83, 16; 100, 13. 15; 101, 8 *bis;* sibi uideri 10, 5; 12, 11; 13, 5; 64, 8; 76, 8. 14; 77, 5. 9. 13; 78, 16; 79, 15. 20; 108, 6; 129, 7; 142, 2; 145, 6; 152, 8; (= iudicari, existimari) 55, 9; 105, 3. 6. 9; 122, 24; 137, 22; 138, 8; 154, 25; *c. nom. et inf. saepissime uelut* 3, 9; 10, 11; 23, 18; 30, 12; 46, 18; 52, 19. 22. 25; 75, 23; 89, 5. 23; 99, 16; 103, 3; 119, 12. 16; 126, 26; 138, 19; 145, 18; 154, 17. 24; 161, 9; 172, 14; 180, 3. 9. 18; *om.* esse 11, 2; 38, 19; 143, 16; 145, 8 — *pleonastice uel* = esse: uidebatur admisisse (= admisit) 10, 11; magnum se uideri contendit 73, 12; quid tibi uisum est negare uoluisse (= cur negasti) 15, 2; *cfr.* 32, 4; 34, 17;

44, 21; 45, 12; 73, 7; 79, 20; 80, 12; 81, 21; 101, 3; 113, 20; 172, 3
uiles animas proicientes 83, 9
uincere hostem 63, 6; in proelio 161, 23; *(i. q.* coarguere, refellere) 128, 7
uincula germanitatis rumpi 104, 13
uindicare *aliquem* (= punire, ulcisci) 63, 10; 85, 22; 160, 33; *pass.* 23, 10. 17; 86, 11; 89, 17. 23; 91, 22; 179, 2; *absol.* 88, 3 *bis.* 4 *bis*; 171, 1; *in aliquem* 88, 15; 161, 12; 164, 24; 180, 11 — *sibi aliquid* (= appetere ascribere *quocum uariatur*) 25, 2; 32, 13; 37, 15; 42, 10. 20; 43, 9; 46, 10. 13; 47, 1; 56, 3; 64, 3; 76, 7; 120, 10; 127, 17; 129, 9; 134, 2; 135, 11. 17; 136, 10. 15. 23; 155, 10; 170, 9; 176, 8; ut 136, 15; uindicati *sc.* martyris (*i. q.* inter martyres relati) 18, 20
uindicem deum 52, 24; 154, 4; dente uindice 54, 2; rei uindicem notare 86, 8
uindicta cessat 25, 1; sequitur 88, 2; in uindictam 86, 23; 91, 19; *(opp.* persecutio) 96, 4; *cfr.* 161, 27; 162, 22; 170, 24
uinea 135, 9; pastinare 135, 21
uinum calcatur 85, 13; dare 143, 13
uiolare 53, 21; 118, 9; 151, 11
uiolentiam pati 68, 4; per 131, 20
uirga 68, 13
uirginitas 74, 8; 149, 16; 150, 7. 12. 20
uirgo Maria 3, 5; 114, 15; *cfr.* 98, 11; *plur.* 47, 3; 65, 17; 71, 10; dei 149, 12; 150, 1 *bis.* 15; 151, 13
uiri lacerati 53, 8
uirtus 11, 14; in idolis 115, 11; filii dei 137, 14; *cfr.* 115, 13; 121, 19; uirtutem suam mittere 138, 3; uirtutes celebrari 138, 11; *cfr.* 92, 10. 19; 98, 12; 137, 12; 147, 15; 177, 6
uis: uim facere . . prohibere 83, 14. 15; 110, 8; *cfr.* 60, 7; 131, 3; 166, 20; habere uim 149, 4; magnis uiribus 160, 5; amiserant uires 82, 4
uiscera ecclesiae 45, 24; 46, 19; piscis 69, 5; sacramentorum 103, 22; uetustatis 145, 1
uita 22, 1; 29, 8. 15; 69, 14; 120, 6; uirtutum uita 121, 19
uitalibus cibis pasti 14, 12
uitare 6, 11; 109, 1
uitia 11, 1; uitio partes effectae 48, 9
uitiosa ordinatio 20, 16; doctrina 108, 10
uitis 12, 14; 45, 3; uites 135, 9
uituli caput 89, 3
uiuere 24, 19; 61, 6; 64, 10. 14; 65, 1; 149, 21; 162, 32; iuste 165, 17; gentiliter 74, 11; male uiuentes 85, 15; 141, 17; 155, 12; 156, 23; 157, 1. 2. 8; bene 166, 8
uiuus deus 91, 2; 115, 4; homicidium 58, 14; aquae 116, 3; animae 122, 9; *cfr.* 124, 1; 137, 17; 141, 16; 155, 11; 157, 3 *(sed cfr. adnot.);* 168, 2
uix 5, 21; 33, 12; 66, 3; 71, 15
ullus 51, 3; 70, 15; 112, 3; 167, 21; nec u. 150, 10; non ullus 4, 3
ultionem aquae 68, 23
ultro 42, 2; 159, 9. 14; 165, 4. 24; (= eigenmächtig) redit 28, 16
umbilicus 44, 17. 18
umquam 125, 12
unciam concedere 34, 9
unctio 60, 11; 65, 10
undae 69, 8. 14; 167, 2. 3; tradere undis 167, 5
unde 17, 18; 43, 13; 47, 19; 63, 14; 97, 20; 100, 1; 132, 17; 142, 9; 163, 29; ibi — unde 163, 12; unde uobis angelum 43, 1; (= itaque, igitur) 30, 9; 36, 15; 39, 7; 42, 15; 55, 21; 81, 7; 83, 3; 104, 2; 114, 7; 161, 17; 162, 21; 163, 19; 173, 13; 178, 9; u. cum 82, 15; 179, 8; = de (ex) quo 3, 7; 44, 12; 54, 12; 111, 5; 113, 18; 120, 2; hoc, unde 134, 19; unde est quod 39, 18; 56, 2; 147, 9; *cfr.* 55, 10; *c. coni.* 83, 6; 165, 28; 175, 21, 22
ungere 60, 4. 11; 62, 12; 102, 11; 112, 6. 10. 14. 18 *bis;* 113, 5. 6. 19; 175, 17. 26; *absol.* 113, 16
unica cathedra 36, 20; sponsa 48,

2; religio 86, 17; fides 126, 4; nomen 127, 5; symbolum 176, 22
unio baptismatis 8, 5; 119, 7
unitas *saepissime uelut* 13, 21; 23, 2; 36, 16; 49, 8; 50, 10; 52, 25; 163, 21. 26; 170, 14. 19. 21. 23. 24; *u.* operarii, facere, amplecti
uniuersi 3, 14; 9, 20; 22, 11; 33, 15; 35, 19; 48, 6. 7; 84, 10; 96, 3; 137, 3; 159, 5; 167, 18
unus 13, 11; 86, 2; 107, 5; 127, 12; 169, 12 *bis;* una 3, 3; 32, 6. 8; 62, 14; unius 7, 15; 11, 21; 42, 8; 89, 16; 159, 7; uni 61, 11; unum 5, 21; 15, 10; 24, 2; 42, 15; 63, 16; 76, 4; 94, 2; 103, 8; 122, 21; 147, 2; 156, 12; 160, 26; 175, 9; unam 9, 2; 12, 1. 2. 4; 53, 14; uno 22, 7; 42, 13; 69, 10; 89, 5; 93, 22; 103, 12; 126, 1; 169, 9; 174, 25; unā 57, 17; 70, 8; unus — alter 42, 12; 95, 11; 120, 9. 10. 11; 153, 9. 11; 172, 18; una et sola 156, 16; in uno esse 170, 25; in uno solo 47, 21
unusquisque 10, 1. 5. 7; 42, 16; 47, 16; 63, 15; 68, 7; 77, 12; 82, 10; 94, 19; 98, 16; 100, 9; 104, 7; 107, 16; 110, 16; 121, 21; 122, 23; 128, 10; 152, 8; 160, 31; 162, 29; 165, 9
uocabulum 134, 9; 161, 7
uocare = appellare 47, 14; 54, 19; 66, 7; 77, 14. 16; 98, 19. 21; 99, 2. 3; 147, 18. 20. 21; 156, 10; 175, 10; 177, 17; *cfr.* quid uocaris 56, 14; in iudicium 160, 14; uocata est terra 34, 20 *(cfr. Matth.* 9, 13); uocati *(opp.* electi) 83, 18; 140, 10
uociferantium repleta ciuitas 68, 7
uocitare 69, 9
uolantes aues 122, 19; 157, 3
uolatu simplici 156, 14
uolumen actorum 28, 15; 29, 16; 30, 13 *(plur.)*
uoluntas *passim* 33, 15; 41, 8; 63, 21; 149, 11. 13; 151, 1. 9. 19; 167, 10; dei 85, 18; 94, 11. 12; 147, 10; 159, 7; 163, 28; 180, 5. 6. 8 — *oppos.* necessitas 149, 16; 159, 18; 160, 5. 20; 167, 33; (= sponte) sua (de) uoluntate 179, 1 (160, 3. 23; 179, 4)
uomere uenena 14, 14; de pectore conuicium 43, 17
uota 142, 7; 144, 12; pro u. suo 51, 1; cum u. nostro actum 68, 20; dissimilia 49, 20; sinistra concipere 50, 20; habere 50, 2
uox (= edictum) 51, 3. 4; *i. q.* uerbum 8, 4; 48, 15; 77, 2. 3; 87, 18; 100, 2; 112, 4. 6; 132, 17. 18; 140, 25; 157, 5. 7; maledicae 5, 19; unus deus, duae uoces 86, 2; Christi 48, 12; 112, 10. 14; 124, 17; 136, 17; dei 60, 1; 85, 22. 23; 86, 4; 88, 17. 18; 89, 5; 148, 20; *cfr.* 164, 14. 23; *add.* dicentis 113, 20; 130, 18; prophetae(-arum 4, 19; 127, 21
urbica *(i. q.* Romana) commoratio 38, 18; *u.* Zephyrinus *ind. II. (cfr. Uict. Uit* 13, 1 *ed. Petsch.)*
urbis Romae 26, 15; in urbe 29, 5; in urbe Roma 38, 12
urgentibus coepiscopis 52, 6
ursus 90, 12
rsque ad 11, 3; 35, 18; 164, 2; in 17, 16. 17; 78, 5; 82, 22
usurpare potestatem 170, 8; nomen 25, 6; claues sibi 39, 18; sanctitatem 55, 11
usus: in usus suos 146, 8
ut *c. coni. a) final. passim* 6, 8. 17; 19, 7. 20; 22, 1. 6. 21; 29, 7 (scripsit); 33, 2. 3. 7; 46, 4. 5; 58, 1. 4; 59. 18. 21; 63, 9. 12; 72, 4; 83, 2 (coactus est). 15. 20; 96, 20. 21; 100, 3. 6; 104, 4 *bis;* 119, 12. 15; 136, 4. 7; 143, 10. 14; 151, 1. 14; 163, 28; 173, 14. 17; 180, 21; 181, 6; ut ita dixerim 93, 7; concedite 47, 4; ut — sed ne 126, 10. 12; ut — nec — aut ne 151, 10. 11; *b) explic.* 43, 16; 53, 20; 86, 7; 89, 18; 105, 2; 178, 6. 13; 181, 4; *praecedit* ille 140, 20; 161, 16; 178, 16; *c) consec. saepissime* 5, 11; 6, 12 *(praeced.* isto). 21; 12, 6; 14, 2; 28, 11 (talis); 33, 1. 20 (talis); 40, 10; 57, 17. 18; 67, 6; 76, 12. 14; 82, 8; 98, 7; 100, 10; 112, 17 (foedum erat); 116,

21; 120. 13; 134, 3; 149, 12 *bis.* 14; 151, 6; 163, 12; 170, 11; (satis sit.). 15 (nefas est); ita 10. 14; sic 62, 12; 78, 8; 138, 2; tam 51, 14; talis 28, 11; 33. 20; tantus 63. 15; hoc est ut 44, 5; facere (fieri) 20, 13; 83, 16; 135, 20; 154. 5; futurum erat 104, 3; non uultis 88, 4; ut non = ne 112. 7. 18; non ut 165, 8; non ut — sed ut 173, 7. 8; *pro acc. et inf. u.* dicere, promittere 129, 17 — *c. indic.* (= sicut, uelut *nonnumquam* = id quod) 6. 3. 18; 7, 8. 9. 15. 16; 10. 20; 14, 4; 19. 19; 42, 14; 50, 19; 56. 17; 61, 9; 62, 2. 16; 66, 4; 67, 2; 74, 13; 84, 2; 114, 20; 121, 21; 132, 20; 133, 19; 142, 2; 143, 9. 21; 170, 20; 176, 10; 180, 5; *om. uerbo* 90, 11. 12; 108, 12. 14. 15; 161. 9; ut dixi (diximus) *saepissime* 6, 2; 10, 2; 21, 16; 40, 15; 68, 14; 76. 6; 88, 3. 15; 94, 3. 12; 133. 24; 141, 15; 154, 17; 160, 17; 173, 9; *c. coni.* 59, 19; ut — sic 4, 1; 177, 7. 8; sic-ut 161. 1 — *u.* adducere, cogere, licet, uelle (15, 4)

uterque paries 95, 12; pars 102, 8; 123. 7; uox 164, 15; utrumque *(subst. om.)* 153, 7 *bis;* utraque *(plur.)* 153, 4; mala 15, 11; pro utrisque 121, 13

uteri matrum 52, 21

uti 10, 12; 64, 7; 77, 2; 139, 5

utilitas pacis 171, 19

utinam *c. coni. imperf.* 10, 6; 40. 3; 133, 14; 152, 2; *plusqf.* 43, 23

utique 47, 1; 66, 13; 106, 18; 107, 4; 112, 6; 133, 23; 134, 7; 149, 7; 172, 7; 177, 3; et utique 56, 13; 60, 15; 71, 6; 78, 13; 95, 1; 149, 1; 181, 15; u. et 122, 9. 10

ut quid *(i. q.* quare) 11, 6. 11; 33. 19; 93, 11 *bis;* 105, 24; 120, 16; 123, 11: 139, 11; 141, 3. 17; 147, 22; 148, 2; 154, 18; *(cfr. Rönsch, Ital. p.* 253; *Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, *p.* 403)

uulgo dicitur 53, 13

uulnerare scissuram 94, 7

uulpes 155, 23

uulturum edacitas 53, 12

uultus 181. 14

uxor 94, 20; 97, 17; 152, 9; uxores 50, 5

Zelari * 171, 14

zelum: in zelo dei factum 87, 17

zizania nata 169, 13; separare 169, 19; 170. 16

Errata et addenda.

Pag.

5, 14 detrahunt *(adnot. crit.)*: cfr. 105, 19; 107, 18
9, 14 deus, uel
15, 11 isdem *pro* iisdem
16, 9 *add. nr.* 14
16, 12 *add.:* cfr. append. I p. 186 sq.
18, 19 hominis mortui, etsi martyris
20, 9 *(adn. crit.):* et . . . *om.* PG
21, 3 *add.:* cfr. Aug. breuic. coll. 16, 29
26, 7 cfr. append. . . . p. 209, 22
27, 2 *(adn. crit.)* ab Ostia]
27, 8 *add.:* cfr. Aug. breuic. coll. 18, 34
27, 19 cfr. append. p. 209, 28
29, 6 cfr. . . . . gest. . . . p. 204, 1—12
29, 13 *(adn. crit.)* rationarius RB (cfr. l. 18)
32, 8 conligitur
37, 1 sq. *add.:* cfr. Aug. epist. 165
52, 10 Thebestinam
62, 14 cfr. I Reg. 24
69, 12 *(adn. crit.)* latine G
81, 5 *add. nr.* 5
87, 13 *(adn. crit.) add.:* cfr. p. 180, 13
87, 20 *(adn. crit.)* Cison] *add.* in *G*
97, 12 cfr. Aug. de bapt. 2, 7
97, 21 *(adn. crit.)* scribens quae supra s.
105, 19 denotabas] . . . . cfr. p. 5, 14
106, 20. 21 cfr. Ps. 49, 16
109, 10 cfr. III, 11 p. 97, 10
122, 5 *add. nr.* 5
133, 5 *add. nr.* 5
138, 9 causae feminarum cum . . .
139, 17 legeretur, non ad
141, 1—4 cfr. Matth. 22, 12; Uict. Uit. 3, 36
144, *(in calce)* Mileuitani

Pag.
160, 6 homicida scelus, dum
160, 12 denique delictum
170, 20 *add. nr.* 20
173, 10 (*non* 8) agnoscentibus *(adnot. crit.)*
182, 3 *(adn. crit.)* iudicium R] EXPLICIT LIBER (liber *punctis del.*) OPTATI
189, 1 et angeli eius
195, 19 *(adnot. crit.)* dicebat]
196, 4 consularis dixit: quis
198, 25 *add. nr.* 25
201, 26 operarios . uenit
220, *col.* 2, *l.* 6 *add.* (Parm. dicta): 46, 21
224, *col.* 2, *l.* 30, 31 33—35 *extrema perturbata sic legas:* et Donatistas . . . inuidiose . . . cum Iamne et . . . conparati
240, *col.* 2 *u. penultimo et extremo:* temporis hae — . . . . *aequalis*)
247, *col.* 1 *s. u.* accusatiuus *add.* iubere *ante* sedere
276, *col.* 1 *s. u.* fidelis: fidelis homo 110 . . . *et u. s.* fideles 97
296, *col.* 2 *u.* nonnumquam *add.* 36, 12;
297, *col.* 2 numquam *u. sub* nunquam, *quod errore in textum irrepsit et add.* 88, 10